

C. CORNELIVS
TACITVS.

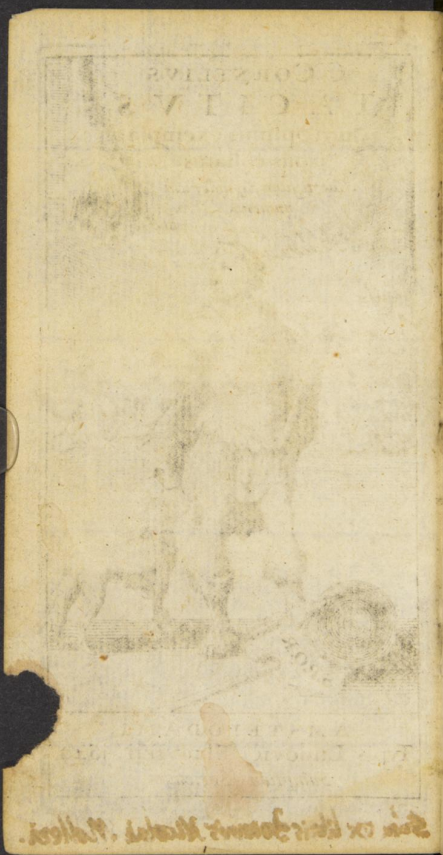
Cum optimis exemplaribus
collatus.

*Adiecti sunt capitulorum
numeri.*

AMSTELODAMI,
Typis Ludovici Elzevirii. 1649.
Sumptibus Societatis.

Sunt ex libris Joannis Nicolai Mollezi.

Don't let your horse get too hot.

C CO
TITA
E
incom
prim
mori
pugna
solu
digne
a Tera
sem
am
pian
am
aut
qui
Pra
ipse
tam
adip
A. V.
fieri
qui
con
till
TH
SAC
per
fili
hu
pau
con
mili
pau

C. CORNELII TACITI
VITA, HONORES
ET SCRIPTA.

Ajus Cornelius Tacitus, cui vulgo P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, sed aliamini illustri natus est, extremis, ut opinio mea fert, T. Claudii Imp. temporibus. Pater avique honores gesserint, & ad Rempublicam accesserint, necne, ut re vetusta & incerta nihil adfirmem: propius à vero abest, ipsum primum jus imaginis & honores in familiam non nimis illustrem intulisse. initium dignitatis illi sub Vespasiano fuit, à quo, Plinio auctore, Procurator datus Gallie Belgicæ, rationes principis administravit. quæ dignitas equestri ordini diu peculiaris fuit. Reversus, à Tito, ut opinor, Questuram accepit: certe dignitatem suam quam Vespasianus inchoaverat, auctam & adjutam esse à Tito, ipse in Historiis profitetur nec aliud suspicari est quam Questuram, aut si forte Edilitatem, quia Prætura xlv demum consulatu Domitiani auctus est. In quo erroris manifestus est eruditus vir, qui Domitiano IX, & Verginio Rufo II, Coss. Prætorem Tacitum constituit. Nam Tacitus quidem ipse in Annal. xI, diserte ait, se xv virum S. F. aczum prætorem ludis secularibus Domitiani cum cura adfuisse. Atqui ludos seculares à Domitiano editos A. V. C. dccc xli. id est, quinquennio ipso posterius quam Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquide veritatis est. Exstant nummi non pauci cum his notis, IMP. CÆS. FLAV. DOMITIANVS AVG. GERM. PONT. MAX. TR. POTEST. VIII. COS. XIV. LVD. SÆC. FEC. Ad consulatum deinde satis longo intervallo imperante Nerva pervenit A. V. C. dccc l. successus in locum demortui T. Verginii Rufi, illius qui delatus à Germanicis legionibus imperium constanter spreverat. quem & defunctum pro rostris Tacitus laudavit. Exsulasse eum sub Domitiano quidam tradiderunt; magis tamen, ut opinor, pro more vulgi, qui magnis viris insignes casus adfingere amat,

A 2

quans

C. CORN. TACITI

quam quod ejus rei certus auctor sit. Ego legendo non aliud comperio, quam abfuisse eum aliquot annis ab urbe, idque eo ipso tempore quo Iulius Agricola socer ejus mortem obierit COS S. Pompejo Conlega, & Cor. Prisco, non tam exsilii necessitate, ut arbitror, quam tadio temporum & cupidine otii. Nam quod iidem, ut omni ex parte tam anxia diligentia constet, decennium in exsilio egisse scribunt ac demum exorato Domitiano restitutum, Latine ut loquar, inanis fabula est. ac credo eos homines, cum hoc scriberent, indormiisse bello Trojano, & illinc decennia sua sum-
sisse. Constat enim apud vigilantes & sobrios, Domitianum à ludis suis secularibus quibus certe Tacitus. Prætor Romæ adfuit, VII. duntaxat annos vixisse, octavo conspiratione suorum occisum. Hæc ferè in re-
publ. in privata ejus vita ista sunt. Vxorẽ duxit
A.V.C.D CCC XXX, Vespasiano IIX, & C. Iulio A-
gricola COS S. Agricolæ filiam, idque illi ad extre-
mam ætatem concors & tranquillum matrimonium
fuit. Liberos hanc dubie reliquit, & ex iis, nisi conse-
clura fallor, longo intervalla nepotem M. Claudium
Tacitum, qui postea Imper. appellatus est (sic enim
 cum Imperatorem nummi appellant, non ut vulgus,
 P. Annium Tacitum) qui, ut El. Vopiscus refert, pa-
 rentem suum appellare ^{hunc} Tacitum solet. Historiæ
 scribendæ senex demum vacavit, cum reliquum ætatis in
 foro & causis orandis egisset. Ex Plinii epistolis & Ta-
 citum in principibus oratoribus fuisse, & orationes ali-
 quot edidisse intelligimus. Equales habuit, Fab.
 Quinctilianum, utrumque Plinium, Iulium Florum,
 Secundum Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum,
 Vipsanum Messallam. Scripsit primum omnium, uti post
 docebo, Historiarum libros ab excessu Neronis ad imper-
rium Nervæ. Deinde Annales ab Augusti excessu ad
finem Neronis, quorum omnium quanta jactura & qui-
bus locis facta sit, in tempore memorabo. Nominantur
 & ejus Facetiarum libri à Fulgentio, cum hoc fragmen-
to, Cæli itaque morum eclogio in filiis relicto.
 Mortis ejus tempus non exprimo: natalem tamen an-
 num propemodum inveni. Odoratus sum ex Plinii
 Nepotis epistola, quæ libro VII. Nam ait diserte pro-
 pemodum ætate æqualem se Tacito. At Plinius incen-
 dio Vesuvini montis, quo avunculus periit, agebat, ut
 ipse

V I T A.

ipse ait, duodevicesimum annum. Natus ergo Plinius
(nam incendium illud secundo anno Titi) non dubie au-
no urbis conditæ, D CCC XVI. Memmio Regulo &
Verginio Rufo C O S S. At Tacitus paullo major natu,
quod eadem illa epistola testatum reliquit Plinius.
Ergo natus extremo imperio Claudii, vel potius, ini-
tio Neronis: vixitque opinor, vel ad imperium Ha-
driani. Historiam quidem exorsus est scribere post mor-
tem Nervæ, clarum, quoniam principio I Histor. vocat
Divum Nervam, qui honos non habetur, nisi Principi
mortuo.

VETERVM SCRIPTORVM
de Tacito testimonia vel ejusdem
fragmenta.

Plin. lib. VII. Nat. hist. cap. XVI.

Ipsi nos pridem vidimus eadem omnia in filio
Corn. Taciti equitis R. Galliae Belgicae rationes
Procurantis.

Plinius Nepos lib. II. Epist. I.

Laudatus est Verginius à consule Cornelio Ta-
cito. Nam hic felicitati ejus supremus cumulus ac-
cessit, laudator eloquentissimus.

Eodem libro, Epist. XI.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, &
quod eximium orationi ejus inest, *σεμνῶς*.

Libro IV, Epist. XV.

Idem Cornelium Tacitum, scis quem virum, ar-
cta familiaritate complexus est.

Libro VI, Epist. XVI.

Petis avunculi mei exitum tibi scribam. quo ve-
rius tradere posteris possis. Gratias ago. nam video
morti ejus, si celebretur à te, immortalem gloriam
esse propositam.

Libro VII, ad Tacitum.

Erit rarum & insigne duos homines ætate pro-
pemodum æquales, nonnullius in litteris nominis,
alterum alterius studia fovisse. Equidem adole-
scentulus, cum jam tua fama gloriaque floreret, te
sequi, tibi longo, sed proximus, intervallo, & esse
& haberi concupiscebam.

Libro IX.

Nec ipse tibi plaudis: & ego nihil magis ex fide,
quàm de te scribo. Posteris an aliqua cura, nescio:
nos certè meremur, ut sit aliqua. non dico ingenio
(id enim superbum) sed studio, sed labore, & re-
verentia posterum.

Orcsius de Demit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpaneï Dacorum regis
cum Fulco duce prœlia, quantæque Rom. clades,
longo contextu evolverem, nisi Cornelius Tacitus
qui hanc historiam diligentissime contexuit, de re-
ticendo intersectorum numero, & Sallustium Cri-
spum, & alios auctores quam plurimos sanxisse, &
seipsum idem potissimum elegisse dixisset.

Idem.

Idem.

Deinde ut verbis Corn. Taciti utar, Sene Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpe ex usu & aliquando cum damno quæruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium.

Flavius Vopiscus in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum scriptorem historiæ Augustæ, quod parentem suum eundem diceret, in omnibus Bibliothecis collocari iussit.

Sidonius Epistol. Libr. IV. ad Polemium.

Cajus Tacitus è majoribus unus tuis Vlpianorum temporum consularis, sub verbis cujusdam Germanici ducis in Historia sua rettulit, &c.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Qua Crispus brevitate placet, quo pondere Varro, Quo Genio Plautus, quo flumine Quintilianus, Qua pompa Tacitus nunquã sine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui brevitate Crispe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

POSTREMV M

I V S T I L I P S I I

jam senis de Tacito judicium.

Non est in Græcis aut Latinis, & fidenter dicam, non eris qui prudentiæ omnigenæ laude huic se compareret: adeo non veremur, ne quis anteponat. Singula paginae, quid paginae? singula lineæ, dogmata, consilia, monita sunt: sed breviter sæpe aut oculis, & opus sagace quâdam mente ad odorandum & assequendum. Sicut non omnes canes feram, non item lestoee virtutes hujus doteque aut indagant, aut capiunt. Viris opus est, & cum ingenii quâdam subtilitate, judicii rectitudine: & ut verbo dicam, naturæ bonitate, qui non habet, me audiat, & res alius agat.

CONSVLES,

Ad quorum Magistratus Annales ordinavit
Tacitus.

Sextus Pompejus, & Sextus Apulejus.
Nero Cl. Drusus Caesar, & Cajus Norbanus.
Statilius Sisenna Taurus, & L. Scribonius Libo.
C. Cæcilius Rufus, & L. Pomponius Flaccus.
Tiberius Caesar Augustus, & Germanicus Caesar.
M. Iunius Silanus, & C. Norbanus Flaccus.
M. Valerius, & M. Aurelius.
Tiberius Imp. & Drusus Nero.
C. Sulpitius, & D. Haterius.
C. Asinius, & C. Antistius.
Cornelius Cethegus, & Visellius Varro.
Cossus Lentulus, & Asinius Agrippa.
Cn. Lentulus Gaetul. & C. Calvisius.
M. Licinius Crassus, & L. Calpurnius Piso.
Ap. Iunius Silanus, & P. Silus Nerva.
M. Rubellius Geminus & C. Fusius Geminus.
M. Vinucius Quartinus, & C. Cassius Longinus.
Tiberius Caesar, & L. Aelius Sejanus.
Cn. Domitius, & M. Furius Camillus.
Ser. Sulpicius Galba, & L. Cornelius Sulla.
Paulus Fabius Persicus, & L. Vitellius.
C. Sestius Gallus, & M. Servilius Rufus.
Q. Plautius, & Sextus Papinius.
Cn. Acerronius, & C. Pontius.
C. Valerius Asiaticus, & M. Valerius Messala.
Aulus Vitellius, & L. Vipsanius.
C. Pompejus, & Q. Veranius.
C. Antistius, & M. Suius Rufus.
Ti. Claudius, & Cornelius Ortitus.
P. Cornelius Sulla, & L. Salvius Orho.
D. Iunius Silanus, & Q. Haterius.
M. Asinius Marcellus, & M. Acilius Aviola.
Imp. Claudius Nero, & L. Antistius Vetus.
Q. Volusius, & P. Cornelius Scipio.
Imp. Claudius Nero, & L. Calpurnius Piso.
Imp. Claudius Nero, & Valerius Messala.
C. Vipsanius, & L. Fonteius Capito.
Imp. Nero, & Cossus Cornelius Lentulus.

C. CORN. TACITI
ANNALIVM
LIBER I.

BREVIARIUM LIBRI I.

Augustus Nola mortem obit. Tiberius succedit, tarde
& cupidinem dissimulans. Pannonicas legiones
tres gravis seditio incessit. ea, missò Druso Tib. F. egre
componitur. Idem in Germania inferiore motus. qui
confedit, non sine sanguine & cade. Germanicus Cæ-
sar in hostem ducit: eaque expeditione Marci, Tuban-
tes, Bructeri, Vespertes vastati aut cæsi. Iulia Augusti
F. Regini vitam finiit. Sodales in honorem Augusti,
& ludii Augustalia instituti. Germanicus iterum Rhe-
num transmittit, in Chattos ducit. agros, domos, homi-
nes, vastat, urit, cædit. Segetes obsidione Arminii
liberatur. Ob hæc Imperator consalutatus. Bellum
deinde in Cheruscos gestum. reliquæ Vari & militum
lectæ: iisque suprema soluta. Romani in reditu, sub
Cæcina duce, periclitati. tamen hostes prospera eruptio-
ne fusi, fugati. Majestatis lex reducta & asperè exer-
cita. Tiberis inundat. Theatralis tumultus est: &
per eam causam decreta patrum expressa ad coercen-
dos histriones. Postremo actum de subducendis Tibe-
ri aquis, eoque nomine querela civitatum Italiae & le-
gationes. Hæc biennio fere gesta,

Sex. Pompejo, & Sex. Apulejo C o s s.

Nerone Claudio Druso Cæsare, & C. Norbano
C o s s.

L I B E R I.

Rbem Romam à principio reges
habuere. Libertatem, & Con-
sulatum L. Brutus instituit. Di-
ctaturæ ad tempus sumebantur:
neque Decemviralis potestas ul-
tra biennium, neque Tribunorum
militum consulare jus diu valuit.
Non Cinnæ, non Sullæ longa do-
minatio: & Pompeji Crassique potentia, cito in
Cæsa-

Cæsarem; Lepidi, atque Antonii arma, in Augustum cessere. qui cuncta discordiis civilibus fessa, nomine Principis sub imperium accepit. Sed veteris populi Rom. prospera vel adversa, claris scriptoribus memorata sunt: temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tiberii, Caique, & Claudii, ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi, pauca de Augusto, & extrema tradere: mox Tiberii principatum, & cætera, sine ira, & studio, quorum causas procul habeo.

2. Postquam Bruto, & Cassio cæsis, nulla jam publica arma; Pompejus apud Siciliam oppressus; exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus, nisi Cæsar dux reliquus: posito Triumviri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem Tribunicio jure contentum; ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit; insurgere paulatim, munia Senatûs, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante; cum ferocissimi per acies, aut proseriptione cecidissent: ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus & honoribus extollerentur: ac novis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quam vetera & periculosa mallent. Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatûs populique imperio ob certamina potentium, & avaritiam magistratuum: invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.

3. Ceterum Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum, sororis filium admodum adolescentem, Pontificatu & curuli Ædilitate; M. Agrippam ignobilem loco, bonum militia, & victoriæ socium, geminatis consulatibus extulit: mox defuncto Marcello, generum sumpsit. Tiberium Neronem, & Claudium Drusum privignos, imperatoris nominibus auxit, integra etiam domo sua. nam genitos Agrippa Cajum ac Lucium, in familiam Cæsarum induxerat; nec dum posita puerili prætexta, Principes juventutis appellari; destituere consules, specie recusantis flagrantissime cupi-

cupiverat. Vt Agrippa vita concessit; L. Cæsarem euntem ad Hispanienses exercitus, Cajum remeantem Armenia, & vulnere invalidum, mors facto propera; vel novercæ Livix dolus abstulit; Drusoque pridem extincto, Nero solus è privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors Tribunicix potestatis adsumitur, omnisque per exercitus ostentatur: non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotum unicum Agrippam Postumum in insulam Planasiam projiceret: rudem sanè bonarum artium, & robore corporis stolidè ferocem, nullius tamen flagitii comperitum. At hercule Germanicum Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adscirique per adoptionem à Tiberio jussit, quamquam esset in domo Tiberii filius juvenis: sed quo pluribus munimentis insisteret. Bellum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos supererat: abolendæ magis infamiæ ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ. eadem magistratuum vocabula. juniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati. quotusquisque reliquus, qui rempublicam vidisset?

4. Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisci & integri moris: omnis exuta æqualitate jussa principis aspectare. nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, seque & domum & pacem sustentavit. Postquam provecta jam senectus, ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis & spes novæ: pauci bona libertatis incassum differere; plures bellum pavescere; alii cupere; pars multo maxima imminentis dominos variis rumoribus differebant: trucem Agrippam, & ignominia accensum, non ætate neque rerum experientia tantæ moli parem. Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello; sed vetere atque insita Claudix familiæ superbia; multaque indicia sævitix, quamquam premantur, erumpere. Hunc & prima ab infantia eductum in domo regnatrice: congestos juveni consulatus, triumphos: ne iis quidem annis, quibus Rhodi

Rhodi specie secessus exsulem egerit, aliquid quam iram, & simulationem, & secretas libidines meditatum. accedere matrem muliebri impotentia : serviendum feminae, duobusq; insuper adolescentibus, qui rempub. interim premant, quandoq; distrahant.

5. Hæc atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti. & quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor inceserat, paucos ante menses, Augustum electis consciis, & comite uno Fabio Maximo Planasiam vectum, ad visendum Agrippam. multas illic utrimque lacrymas, & signa caritatis, spemque ex eo, fore ut juvenis penatibus avi redderetur. Quod Maximum uxori Martiæ aperuisse : illam Liviæ. Gnarum id Cæsari. neque multo post, extincto Maximo (dubium an quæsitâ morte) auditos in funere ejus Martiæ gemitus femet incusantis, quod causa exitii marito fuisset. Vtcumque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur. neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem reperit. acribus namque custodiis domum, & vias sepeferat Livia : lætique interdum nuntii vulgabantur, donec provisus quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit.

6. Primum facinus novi principatus fuit, Postumi Agrippæ cædes : quem ignarum inermumque, quamvis firmatus animo, centurio ægre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit. patris jussa simulabat, quibus præscripsisset Tribuno custodiæ adposito, ne cunctaretur Agrippam morte adficere, quandocumque ipse supremum diem explevisset. Multa sine dubio sevaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus Senatus consulto sanciretur, perfecerat : ceterum in nullius unquam suorum necem duravit ; neque mortem nepoti pro securitate privigni inlatam, credibile erat. propius verò, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti & invisi juvenis eadem festinavisse. Nuncianti centurioni, ut mos militiæ, factum esse quod imperasset : neque imperasse sese, & rationem facti red-

dendam apud senatum, respondit. Quod postquam Sallustius Crispus particeps secretorum (is ad Tribunum miserat codicillos) comperit: metuens ne reus subderetur, juxta periculoso ficta seu vera promeret, monuit Liviam, ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur: neve Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad senatum vocando. eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.

7. At Romæ ruere in servitium Consules, Patres, Eques. quanto quis inlustrior, tanto magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne læti excessu principis, neu tristiores primordio, lacrymas, gaudium, questus, adulationes miscebant. Sex. Pompejus & Sex. Apulejus Coss. primi in verba Tiberii Cæsaris juravere: apudque eos Seius Strabo, & C. Turranius; ille prætoriarum cohortium præfectus; hic annonæ. Mox senatus, milesque & populus. nam Tiberius cuncta per Consules incipiebat, tanquam vetere Republ. & ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi Tribunicæ potestatis præscriptione posuit sub Augusto acceptæ. verba edicti fuere pauca, & sensu permodesto: de honoribus parentis consulturum: neque abscedere à corpore: idque unum ex publicis muneribus usurpare. Sed defuncto Augusto, signum prætoriiis cohortibus, ut Imperator dederat. excubiæ, arma, cetera aulæ. miles in forum, miles in curiam comitabatur. litteras ad exercitus, tanquam adepto principatu misit: nusquam cunctabundus, nisi cum in senatu loqueretur. Causa præcipua ex formidine, ne Germanicus, in cujus manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quam exspectare mallet. Dabat & famæ, ut vocatus electusque potius à Repub. videretur, quam per uxorium ambitum, & senili adoptione inrepsisse. Postea cognitum est, ad introspectiendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem. nam verba, vultus, in crimen detorquens recondebat.

8. Nihil primo senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti. cujus testamentum inlatum per virgines

gines Vestæ, Tiberium & Liviam heredes habuit. Livia in familiam Iuliam, nomenque Augustæ adsumebatur. In spem secundam, nepotes pronepotisque: tertio gradu primores civitatis scripserat: plerisque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad posteros. Legata non ultra civilem modum, nisi quod populo & plebi cccc xxxv. prætoriarum cohortium militibus singula nummum millia; legionariis autem cohortibus civium Romanorum, trecentos nummos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus, ex quibus maxime insignes visi: ut porta triumphali duceretur funus, Gallus Alpinus; ut legum latorum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, L. Arruntius censuere. addebat Messala Valerius, renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii. interrogatusque à Tiberio, num se mandante eam sententiam promississet? sponte dixisse, respondit: neque in iis quæ ad Rempublicam pertinerent, consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis. ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres, corpus ad rogum humeris senatorum ferendum. Remisit Cæsar adroganti moderatione: populumque edicto monuit, ne, ut quondam, nimis studiis funus divi Iulii turbassent; ita Augustum in foro potius, quam in campo Martis sede destinata cremari vellent. Die funeris, milites velut præsidio stetere, multum inridentibus, qui ipsi viderant, quique à parentibus acceperant, diem illum crudi adhuc servitii, & libertatis improspere repetitæ, cum occisus dictator Cæsar, aliis pessimum, aliis pulcherrimum, facinus videretur. nunc senem principem longa potentia, provisus etiam heredum in Rempublicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura ejus quæta foret.

9. Multus hinc ipso de Augusto sermo. plerisque vana mirantibus: quod idem dies accepti quondam imperii princeps, & vitæ supremus: quod Nollæ in domo & cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset. numerus etiam consulatum celebrabatur, quo Valerium Corvinum & C. Marium simul æquaverat: continuata per septem & triginta annos Tribunicia potestas; nomen Imperatoris

ratoris semel atque viciis partum: aliaque honorum multiplicata, aut nova. At apud prudentes vita ejus variè extollebatur, arguebaturve. Hi pietate erga parentem, & necessitudine Reipublicæ in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quæ neque parari possent, neque haberi per bonas artes. multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. postquam hic focordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur. Non regno tamen, neque dictatura, sed Principis nomine constitutam Rempublicam: mari Oceano, aut annibus longinquis septum imperium: legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa: jus apud cives, modestiam apud socios: urbem ipsam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.

10. Dicebatur contra, pietatem erga parentem, & tempora Reipub. obtentui sumpta. ceterum cupidine dominandi concitos per largitiones veteranos, paratum ab adolescente privato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompejanarum gratiam partium. mox ubi decreto patrum, factes, & jus prætoris invaserit: cæsis Hircio & Panfa (sive hostis illos; seu Panfam venenum vulnere adfusus, sui milites Hircium, & machinator doli Cæsar abstulerant) utriusque copias occupavisse. extortum invito senatu consulatum; armaque quæ in Antonium acceperit, contra Rempubl. versa. proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem qui fecere laudatas. Sane Cassii & Brutorum exitus paternis inimicitiis datos (quamquam fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere) sed Pompejum imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiae deceptos. post Antonium Tarentino Brundisinoque fœdere, & nuptiis sororis inlectum, subdole adfinitatis pœnas morte exsolvisse. Pacem sine dubio post hæc, verum cruentam, Lellianas, Varrianasque clades: interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Julos. Nec domesticis abstinebatur. abducta Neroni uxor: & consulti per ludibrium pontifices, an concepto, nec dum edito partu rite nuberet. qui Ateidii & Vedii Pollionis luxus: postremo

Livia

Livia gravis in Rempubl. mater, gravior domui Cæsarum noverca. nihil deorum honoribus relinquitur, cum se templis & effigie numinum, per flamines & sacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem caritate, aut Reipubl. cura successorem adscitum: sed quoniam adrogantiam sævitiamque ejus introspecterit, comparatione deterrima sibi gloriam quæsisse. Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio Tribuniciam potestatem à patribus rursus postularet, quamquam honora oratione, quædam de habitu cultuque & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret.

11. Ceterum sepultura more perfecta, templum & cœlestes religiones decernuntur. Versæ inde ad Tiberium preces. & ille variè differebat, de magnitudine imperii, sua modestia. solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, quam subiectum fortunæ, regendi cuncta onus. proinde in civitate tot inlustribus viris subnixæ, non ad unum omnia deferrent; plures facilius munia Reipubl. sociatis laboribus exsecuturos. Plus in oratione tali dignitatis, quàm fidei erat: Tiberioque etiam in rebus quas non occuleret seu natura, sive adfuetudine, suspensæ semper & obscura verba: tunc vero nitenti ut sensus suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur. At Patres quibus unus metus si intelligere viderentur, in questus, lacrymas, vota effundi: ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere: cum proferri libellum recitarique jussit. Opes publicæ continebantur. quantam civium, sociorumque in armis: quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vestigalia, & necessitates ac largitiones. quæ cuncta sua, manu perscripserat Augustus: addideratque consilium, coercendi intra terminos imperii. incertum metu, an per invidiam.

12. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, se, ut non toti Reip. parem, ita quæcunque pars sibi mandaretur, ejus tutelam suscepturum. Tu Asinius Gallus, interrogo, inquit, Cæsar, quam partem Reip. mandari tibi velis? Percussus improvisa interrogatione, paulum

paulum reticuit : dein collecto animo respondit : Nequaquam decorum pudori suo, legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet. Rursus Gallus (etenim vultu offensionem conjectaverat) non idcirco interrogatum, ait, ut divideret quæ separari nequirent : sed ut sua confessione argueretur, unum esse Reip. corpus, atque unius animo regendum. addidit laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quæque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus lenivit, pridem invisus, tanquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plusquam civilia agitare, Pollionisque Asinii patris ferociam retineret.

13. Post quæ L. Arruntius haud multum discrepans à Galli oratione, perinde offendit. quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira : sed divitem, promptum artibus egregiis, & pari fama publice, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent. vel iidem possent cuperentque : Manium Lepidum dixerat capacem, sed aspernantem : Gallum Asinium, avidum & minorem : L. Arruntium non indignum, & si casus daretur, ausurum. De prioribus consensit. Pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidisse : omnesque præter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus, suspicacem animum perstrinxere. Haterius cum dixisset. Quousque patieris Cæsar non adesse caput Reipublicæ ? Scaurus quia dixerat, spem esse ex eo non inritas fore Senatus preces quod relationi consulum jure Tribunicæ potestatis non intercessisset. In Haterium statim invehitus est ; Scaurum, cui implacabilis irascebatur silentio transiit. fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paulatim, non ut fateretur suscipi à se imperium, sed ut negare & rogari desineret. Constat Haterium, cum deprecandi causa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope à militibus interfectum, quia Tiberius casu, an manibus ejus impeditus, prociderat. neque tam

men periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, ejusque curatissimis precibus protegeretur.

14. Multa patrum & in Augustam adulatio. alii *parentem*, alii *matrem patriæ* appellandam; plerique ut nomini Cæsaris adscriberetur, Iuliæ filius, censebant. ille moderandos feminarum honores dictitans, eademque se temperantia usurum in his quæ sibi tribuerentur; ceterum anxius invidia, & muliebri fastigium in deminutionem sui accipiens, ne licetorem quidem ei decerni passus est: aramque adoptionis, & alia hujusmodi prohibuit. At Germanico Cæsari proconsulare imperium petivit, missique legati qui deferrent, simul mœstitiam ejus ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea causâ, quod designatus consul Drusus, præsensque erat. Candidatos præturæ duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum: & hortatu senatu ut augeret, jurejurando obstrinxit, se non excessurum.

15. Tum primum è campo comitia ad patres translata sunt. nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio Principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant, neque populus ademptum jus questus est, nisi inani rumore: & senatus largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quàm quatuor candidatos commendaret, si ne repulsâ & ambitu designandos. Inter quæ Tribuni plebeji petivêre, ut proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti fastis additi Augustales vocarentur. sed decreta pecunia ex ærario, utque per Circum triumphali veste uterentur. curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Prætorem translata, cui inter cives & peregrinos jurisdictio evenisset.

16. Hic rerum urbanarum status erat, cum Panonicas legiones seditio incessit: nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum, & ex civili bello spem præmiorum ostendebat. Castris æstivis tres simul legiones habebantur, præsidente Junio Blaeso: qui fine Augusti, & initiis Tiberii auditis ob justitiam aut gaudium, intermiserat solita, munia. Eo principio lascivire miles, discor-

discordare pessimi cujusque sermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, disciplinam & laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miscere cætus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis conloquiis aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremo promptis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat.

17. Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum servorum obedirent? quando aures exoscere remedia, nisi novum & nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerant. ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo, eosdem labores perferre. ac si quis tot casus vita superaverit; trahi adhuc diversas in terras, ubi per nomen agrorum, uligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enim verò militiam ipsam gravem, infructuosam: denis in diem assibus animam & corpus æstimari. hinc vestem, arma, tentoria; hinc sævitiam centurionum, & vacationes munerum redimi. at hercule verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna. nec aliud levamentum, quam si certis sub legibus militia ini-retur; ut singulos denarios mererent; sextus decimus stipendii annus finem adferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solveretur. An prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari à se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes & contuberniis hostem aspicere.

18. Adstrepebat vulgus diversis incitamentis. hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremo

eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint, depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, alio vertunt, atque una tres aquilas & signa cohortium locant: simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus advenit, increpabatque, ac retinebat singulos, clamitans, Mea potius cæde imbuit manus. levioꝛe flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis. aut incolumis fidem legionum retinebo: aut jugulatus poenitentiam adcelerabo.

19. Aggerebatur nihilominus cespes, jamque pectori usque adcreverat, cum tandem pervicacia victi inceptum omisere. Blæsus multa dicendi arte, Non per seditionem & turbas desideria militum ad Cæsarem ferenda, ait. neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos a divo Augusto tam nova petivisse. & parum in tempore incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum viatores exposulaverint; cur contra morem obsequii, contra fas disciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, seque coram mandata darent. Adclamavere, ut filius Blæsi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sexdecim annis. cetera mandatuꝛos, ubi prima provenissent. Profecto juvene, modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati orator publicæ causæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent.

20. Interea manipuli ante cæptam seditionem Nauportum missi, ob itinera & pontes, & alios usus, postquam turbatum in castris accepere, vexilla convellunt: direptisque proximis vicis, ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentis centuriones inrisu & contumeliis, postremo verberibus insectantur: præcipua in Aufidienum Rufum præfectum castrorum ira, quem dereptum vehiculo, sarcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogantes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat,

vetus.

vetus operis ac laboris, & eo immitior quia toleraverat.

21. Horum adventu redintegratur seditio, & vagi circumjecta populabantur. Blæsus paucos maximè præda onustos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, claudi carcere. jubet nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, pressare circumstantium genua, ciere modò nomina singulorum, modò centuriam quisque cujus manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitantes simul: probra in Legatum cumulant, cælum ac deos obtestantur. nihil reliqui faciunt, quo minus invidiam, misericordiam, metum, & iras permoverent. Adcurritur ab universis, & carcere effracto, solvunt vincula: desertoresque ac rerum capitalium damnatos, sibi jam miscent.

22. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunum Blæsi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos: Vos quidem, inquit, his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima, jugulavit per gladiatores suos quos in exitum militum habet atq; armat. Responde Blæse, ubi cadaver abjeceris? ne hostes quidem sepulturæ invident. cum osculis, cum lacrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube, dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant.

23. Incendebat hæc fletu, & pectus atque os manibus verberans: mox disiectis quorum per humeros sustinebatur, præceps & singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum, gladiatores qui è servitio Blæsi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincirent, alii ad quærendum corpus effunderentur. ac ni properè, neque corpus ullum reperiri, & servos adhibitis cruciatibus abnuere cædem, neque illi fuisse unquam fratrem pervotuiisset, haud multum ab exitio Legati aberant. Tribunos ta-

men ac præfectum castrorum extrudere. sarcinæ fugientium direptæ. & centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedo alteram, indiderant: quia fracta vite in tergo militis, alteram, clara voce, ac rursus aliam poscebat. ceteros latebræ texere, uno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones Octava & Quintadecima ferrum parabant: dum centurionem cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, Quintadecumani tuentur: ni miles Nonanus preces, & adversum aspernantis, minas interjecisset.

24. Hæc audita, quanquam abstrusum, & tristissima quæque maximè occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civitatis, duabusque prætorii cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re consulturum. & cohortes delecto milite supra solitum firmatæ. additur magna pars prætoriani equitis, & robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant: simul prætorii præfectus Ælius Sejanus, collega Straboni patri suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector juveni, & ceteris periculorum præmiorumque ostentator. Druso propinquant, quasi per officium obviæ fuere legiones: non lætæ, ut adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inluevie deformi, & vultu, quamquam moestitiam imitarentur, contumaciæ propiores.

25. Postquam vallum introiit; portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri jubent. ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus silentium manu poscens. illi quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere; rursus viso Cæsare, trepidare. murmur incertum, atrox clamor, & repente quies. diversis animorum motibus, pavebant, terrebantque. Tandem interrupto tumultu litteras patris recitat. in quibus perscriptum erat, præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset, ubi primum a luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum, misisse interim filium, ut sine cuncta-

cunctatione concederet quæ statim tribui possent : cetera Senatui servanda, quem neque gratiæ, neque severitatis expertem haberi par esset.

26. Responsum est à concione, mandata Clementi Centurioni quæ perferret. Is orditur de missione à sexdecim annis : de præniis finitæ militiæ : ut denarius diurnum stipendium foret : ne veterani sub vexillo haberentur : Adia Drusus cum arbitrium senatus & patris obtenderet, clamore turbatur. Cur venisset neque auge-dis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia ? at hercule verbera, & necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum : easdem artes Drusum retulisse. nunquamne ad se nisi filios familiarum venturos ? novum id plane quod Imperator sola militis commoda ad senatum rejiciat. eundem ergo senatum consulendum, quotiens supplicia aut proelia indicantur. an præmia sublo-minis, poenas sine arbitro esse ?

27. Postremò deferunt tribunal, ut quis prætorianorum militum, amicorumve Cæsaris occurreret, manus intentantes, causam discordiæ, & initium armorum, maxime infensi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate & gloria belli, firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multo post digredientem cum Cæsare, ac provisu periculi hiberna castra repentem, circumstant, rogitantes, quo pergeret ? ad Imperatorem, an ad patres ? ut illic quoque commodis legionum adversaretur ? simul ingruunt, saxa jaciunt. jamque lapidis ictu cruentus, & exitii certus, adcursum multitudinis, quæ cum Druso advenerat, protectus est.

28. Noctem minacem, & in scelus erupturam fors lenivit. nam Luna claro repente cælo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimilans, prosperæque cessura quæ pergerent, si fulgor & claritudo deæ redderetur. Igitur æris sono, tubarum cornuumque concentu strepere : prout splendidior, obscuriorve, lætari, aut mœrere, & postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque conditâ

tenebris; ut sunt mobiles ad superstitionem percussæ semel mentes sibi ævum laborem portendi, sua facinora averfari & eos lamentantur. Utendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accititur centurio Clemens, & si qui alii bonis artibus grati in vulgus: ii vigiliis, stationibus, custodiis portarum inserunt, spem offerunt, metum intendunt. Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennio ne & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulejus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus & Drusis, imperium populi Rom. capeissent? quin potius ut novissimi à culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus? Tarda sunt quæ in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias. Commoti per hæc mentibus, & inter se suspectis, tiro-neri à veterano, legionem à legione dissociant. Tàm redire paulatim amor obsequii: omittunt portis: signa unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt.

29. Drusus orto die, & vocata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incusât priora, probat præsentia: negat se terrore & minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet. orantibus, rursus idem Blæsus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Drusi, Iustusque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii opperendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem censerent; alii fortioribus remediis agendum. nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertinuerint, impune contemni. dum superstitio urgeat, adjiciendos ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus. Promptum ad asperiora ingenium Druso erat. vocatos Vibulenum & Percennium interfici jubet. Tradunt, plerique intra tabernaculum ducis obrutos; alii corpora extra vallum abjecta ostentui.

30. Tum ut quisque præcipuus turbator, conquisiti. & pars extra castra palantes à centurioni-
bus,

bus, aut prætoriarum cohortium militibus cæsi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis adeoque sævis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque unda raptabantur. durabat & formido cælestis iræ, nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates. non aliud malorum levamentum, quam si linquerent castra infasta temerataque, & soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur. primum octava, dein quintadecima legio rediëre. Nonanus opperiendas Tiberii epistolas clamitaverat. mox desolatus aliorum discessione, imminens necessitatem sponte prævenit. & Drusus non expectato legatorum regressu, quia præsentia satis confederant, in urbem rediit.

31. Iisdem ferme diebus, iisdem causis Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures tanto violentius: & magna spe, fore ut Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, dareque se legionibus, vi sua cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant. cui nomen superiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua, fortunam seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicesimanis quintanisque initio, & tractis prima quoque, ac vicesima legionibus. nam iisdem æstivis in finibus Vbiorum habebantur, per otium, aut levia munia. Igitur audito fine Augusti, vernacula multitudo, nuper acto in urbe delectu, lasciviæ sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos; Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti modum miserriarum exposcerent, sævitiamque centurionum ulciscerentur. Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: sua in manu sitam rem Romanam, suis victoriis augeri Rempl. in suum cognomentum adscisci imperatores

32. Nec Legatus obviam ibat. quippe plurimum vecordia constantiam exemerat. repente lymphati districtis gladiis, in centuriones invadunt. ea vetustissima militaribus odiis materies, & sæviendi principium. prostratos verberibus mulctant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque, & partim exanimos, ante vallum, aut in annem Rhenum projiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinæ advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens & animi ferox, inter obstantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum præfectus jus obtinuit, vigilias, stationes, & si qua alia præsens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altius conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disjecti, vel paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter sicerent; tanta æqualitate & constantia, ut regi crederes.

33. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census accipienti, excessisse Augustum adfertur. Neptem ejus Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso fratre Tiberii genitus, Augustæ nepos; sed anxius occultis in se patrui aviæque odiis, quorum causæ acriores, quia iniquæ. quippe Drusi magna apud populum Romanum memoria, credebaturque si rerum positus foret, libertatem redditurus. unde in Germanicum favor, & spes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas & diversa à Tiberii sermone, vultu, adrogantibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones novercalibus Liviae in Agrippinam stimulis: atque ipsa Agrippina paulò commotior, nisi quod castitate, & mariti amore, quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

34. Sed Germanicus quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias extra castra habuit, dejectis
in

in terram oculis velut poenitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpère. & quidam pressa manu ejus, per speciem osculandi, inseruerunt digitos ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Adstantem concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos jubet, sic melius audituros responsum: vexilla præferri, ut id saltem discerneret cohortes. tarde obtemperavere. Tunc à veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphosque Tiberii, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiæ inde consensum, Galliarum fidem extollit, nil usquam turbidum aut discors.

35. Silentio hæc, vel murmure modico audita sunt. ut seditionem attigit, ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos? quocenturiones exegissent? rogans; nudant universi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant: mox indiscretis vocibus pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum, ac propriis nominibus incusant, vallum, fossas; pabuli, materiæ, lignorum adgestus, & si quæ alia ex necessitate, aut adversus otium castrorum quærentur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia numerantes, mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitiæ militiæ, neque inopem requiem orabant. fuere etiam qui legatam à divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus; & si vellent imperium, promptos ostentavere. Tum verò quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes ni regrederetur. At ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi pressam dextram vi attinuissent. extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, quidam singuli propius incedentes, feriret, hortabantur; & miles nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, Acutiorem esse. Sævum id, malique moris, etiam furen-

furentibus visum; ac spatium fuit quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur.

36. Consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent: destinatum excidio Vbiorum opidum: imbutasque præda manus, in direptionem Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, & si omitteretur ripa, invasurus hostis: ac si auxilia & focii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas; flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur, in ancipiti Respubl. Igitur volutatis inter se rationibus, placitum ut epistolæ nomine principis scriberentur: missionem dari vicenâ stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata quæ petiverant exsolvi duplicarique.

37. Sensit miles in tempus conficta, statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur: largitio differebatur in hiberna cujusque. Non abscessere quintani unetvicesimanique, donec iisdem in æstivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Cæsaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiam decumam, & sextamdecumam legiones nihil cunctatâs sacramento adigit. Quartadecumani paulum dubitaverant. pecunia & missio, quamvis non flagitantibus oblata est.

38. At in Chaucis cœptavere seditionem præsidium agentes vexillarii discordium legionum, & præsentem duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Iusserat id Mennias castrorum præfectus, bono magis exemplo, quam concessio jure. deinde intumescente motu profugus repertusque, postquam intuitæ latebræ, præsidium ab audacia mutuatur: Non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari simul exterritis qui obsisterant, raptum vexillum ad ripam

pam vertit, & si quis agmine decessisset, pro desertore fore clamitans, reduxit in hiberna turbidos & nihil ausos.

39. Interea legati ab senatu regressum jam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. Pavidos & conscientia vecordes intrat metus, venisse patrum jussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant. utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum consulatu functum, principem legationis, auctorem senatusconsulti incusant: & nocte concubia vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt: concursuque ad januam facto, moliantur fores: extractum cubili Cæsarem tradere vexillum intento mortis metu subigunt. mox vagi per vias, obvios habuere legatos, audita consternatione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias; eadem parant: Planco maximè, quem dignitas fuga impediverat. neque aliud periclitanti subsidium, quam castra primæ legionis. illic signa & aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deum commaculavisset. Luce demum, postquam dux, & miles, & facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perducere ad se Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deum ira resurgere, cur venerint legati aperit: jus legationis, atque ipsius Planci gravem & immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facundè miseratur. attonitaque magis, quàm quieta concione, legatos præsidio auxiliarium equitum dimittit.

40. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia, & contra rebellis auxilium. Satis superque missione & pecunia, & mollibus consultis peccatum: vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam conjugem, inter furentes, & omnis humani juris violatores haberet? illos saltem avo & Reipubl. redderet. Diu cunctatus, aspernantem uxorem

uxorem, cum se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula testaretur, postremo uterum ejus, & communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. Incedebat muliebre & miserabile agmen, profuga ducis uxor parvulum sinu filium gerens; lamentantes circum amicorum conjuges quæ simul trahebantur; nec minus tristes qui manebant.

41. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victa facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertere. Progrediuntur contuberniis: quis ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas inlustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoris uxoris, aut comitatus soliti, pergere ad Treveros, & externæ fidei. Pudor inde & miseratio, & patris Agrippæ, Augusti avi memoria, focer Drusus; ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia: jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in Treveros. orant, obfistunt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occurrentes, plurimi ad Germanicum regressi, isque ut erat recens dolore & ira, apud circumfufos ita cœpit.

42. Non mihi uxor, aut filius, patre & Republ. cariores sunt: sed illum quidem sua majestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent: conjugem & liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul à furentibus summoveo, ut quidquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur; neve occisis Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inausum, intemperate vobis? Quod nomen huic cœtui dabo? milites ne appellem? qui filium Imperatoris vestri vallo & armis circumsedistis. An cives? quibus tam projecta senatus auctoritas. hostium quoque jus, & sacra legationis, & fas gentium rupistis. Divus Iulius seditionem exercitus verbo uno compescuit, Quirites vocando, qui sacramentum ejus detrectabant. Divus Augustus vultu & aspectu Actiacas legio-

legiones exterruit. nos, ut nondum eosdem, ita ex illis ortos, si Hispaniæ Syriæve miles aspernaretur, tamen mirum & indignum erat: prima ne, & vicesima legiones, illa signis à Tiberio acceptis, tu tot præliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatis: hic tantum interfici centuriones, ejici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flumina: neque precariam animam inter infensos trahere?

43. Cur enim primo concionis die ferrum illud quod pectori meo infigere parabam detraxistis? O improvidi amici! melius & amantius ille qui gladium offerebat: cecidissem certè nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: legissetis ducentem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen & trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant ut Belgarum, quamquam offerentium, decus istud & claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniæ populos. Tua dive Auguste cælo recepta mens, tua pater Druse imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant. Vos quoque quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium Imperatori, si mihi conjugem ac filium redditis, discedite à contactu, ac dividite turbidos. id stabile ad poenitentiam, id fidei vinculum erit.

44. Supplices ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios, ignosceret lapsis, & duceret in hostem, revocaretur conjunx, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excusavit ob imminentem partum, & hiemem: venturum filium: cetera ipsi exsequerentur. Discurrunt mutati, & seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ C. Cetronium, qui judicium & pœnas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones districtis gladiis: reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si nocentem ad-

cla-

clamaverant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles, tanquam semet absolveret: nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius iussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat. secuti exemplum veterani, haud multo post in Rhætiā mittuntur, specie defendendæ provinciæ ob imminētis Suevos; ceterum ut avellerentur castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii, quā sceleris memoria. Centurionatum inde egit, citatus ab imperatore nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenuè in præliis fecisset, & cui erant donaria militaria, edebat. si tribuni, si legio, industriam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordines: ubi avaritiam, aut crudelitatem consensu objectavissent, solvebatur militia.

45. Sic compositis præsentibus haud minor moles supererat, ob ferociam quintæ, & unetvicefimæ legionum, sexagesimum apud lapidem (loco Vetera nomen est) hibernantium. nam primi seditionem cœptaverant: atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum: nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitentia conversi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rheno parat, si imperium detrectetur; bello certaturus.

46. At Romæ nondum cognito qui fuisset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, quod dum patres & plebem, invalida & inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adolescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat: ire ipsum, & opponere majestati imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longa experientia, eundemque severitatis & munificentiae summum, vidissent. An Augustum fessa ætate totiens in Germanias commeari potuisse; Tiberium vigentem annis sedere in senatu verba patrum cavillantem? satis prospectum urbanæ servituti: militaribus animis adhibenda fomenta ut ferre pacem velint.

47. Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe

quippe & diversa angebant : validior per Germaniam exercitus ; propior apud Pannoniam : ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens : quos igitur anteferet ? ac, ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, maiestate salva, cui major è longinquo reverentia, simul adolescentibus excusatum quædam ad patrem rejicere : resistentisque Germanico, aut Druso, posse à se mitigari vel infringi : quod aliud subsidium si imperatorem sprevisset ? Ceterum ut jam jamque iturus legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves : mox hiemem, aut negotia variè caussatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

48. At Germanicus quamquam contracto exercitu, & parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consularent, præmittit litteras ad Cæcinam, venire se valida manu, ac ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde. Eas Cæcina aquiliferis signiferisque, & quod maximè caltrorum sincerum erat, occultè recitat; utque cunctos infamiæ, seipsos morti eximant hortatur. nam in pace caussas & merita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere. Illi, tentatis quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident; de sententia legati statuunt tempus, quo fœdissimum quemque & seditioni promptum ferro invadant. Tunc signo inter sedato irrumpunt contubernia, trucidant ignaros : nullo, nisi conficiis, noscente quod cædis initium, quis finis..

49. Diversa omnium, quæ unquam accidere, civium armorum facies. non prælio, non adversis è caltris, sed iisdem è cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela. clamor, vulnera, sanguis palam; caussa in occulto : cetera fors regit : & quidam boborum cæsi, postquam, intellecto in quos fœviretur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus, aut tribunus moderator adfuit; permissa vulgo licentia atque ultio & satietas. Mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud plurimis cum lacrymis, sed cladem adpellans, cremari

mari corpora jubet. Truces etiam tum animos cupidus involat eundi in hostem; piaculum furoris. nec aliter posse placari commilitonum manes, quam si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Cæsar, junctoque ponte tramittit duodecim millia à legionibus, sex & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit.

50. L. Læti neque procul Germani agitabant, dum justitio ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. At Romanus agmine propere silvam Cæsiam, limitemque à Tiberio cœptum scindit: castra in limite locat: frontem ac tergum vallo; latera, concædibus munitus. Inde saltus obscuros permeat, consultatque ex duobus itineribus, breve & solitum sequatur; an impeditius & intentatum, eoque hostibus incautum. Delecta longiore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores, festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram. Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obstantia silvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Iuvit nox sideribus inlustris. ventumque ad vicos Marforum, & circumdatæ stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis. adeo cuncta incuria disjecta erant: neque belli timor; ac ne pax quidem, nisi languida & soluta inter temulentos.

51. Cæsar avidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit: quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat: non sexus, non ætas miserationem attulit; profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermes, aut palantis ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tubantes, Vîspetes, saltusque, per quos exercitus regressus, insedere: quod gnarum duci, incessitque itineri & prælio. pars equitum, & auxiliaræ cohortes ducebant; mox prima legio: & mediis impedimentis, sinistrum latus undevicesimam, dextrum quintani clausere: vicesima legio terga

terga firmavit, post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti; dein latera & frontem modicè adlultantes, tota vi novissimos incurrere: turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Cæsar adventus ad vicesimanos, voce magna, hoc illud tempus obliterandæ seditionis clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere. Exarsere animis, etque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, caduntque: simul primi agminis copiæ evasere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter. fidesque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur.

52. Nunciata ea Tiberium lætitia curaque adfecere: gaudebat oppressam seditionem; sed quod largiendis pecuniis, & missione festinata favorem militum quæsisset, bellica quoque Germanicæ gloriaangebatur. Rettulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaque de virtute ejus memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum & finem Illyrici motus laudavit; sed intentior, & fida oratione. cunctaque quæ Germanicus indulserat, servavit, etiam apud Pannonicos exercitus.

53. Eodem anno Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim à patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Rheginorum qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii florentibus Cajo & Lucio Cæsaribus, spreveratque ut imparem; nec alia tam intima Tiberio causa, cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, & post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tæbe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exilii ratus. Par causa sævitæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, follers ingenio, & prave facundus, eandem Iuliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat, nec is libidini finis; traditam Tiberio, perversax adulter contumacia & odii in maritum accendebat; litteræque quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, à Graccho compositæ credebantur. Igitur anictus Cercinam, Africi maris insulam, quatuor-

decim annis exsilium toleravit. Tunc milites ad cædem missi invenère in prominenti littoris nihil lætum opperientem. quorum adventu breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Alliariæ per litteras daret: cervicemque percussoribus obtulit. constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita, degeneraverat quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate proconsule Africæ missos tradidère, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Asprenatem verti, frustra speraverat.

54. Idem aanus novas caerimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio: ut quondam T. Tacitus retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. forte ducti è primoribus civitatis unus & viginti. Tiberius, Drususque, & Claudius, & Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales tunc primum cœpta turbavit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, & civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: sed populum per tot annos mollioriter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

55. Druso Cæsare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in æstatem summa ope parabat, initio veris & repentino in Cattos excursu præcepit. nam spes inceslerat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos, aut fide: Arminius turbator Germaniæ, Segestes parari rebellionem sæpe alias, & supremo convivio post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, ut se, & Arminium, & ceteros proceres vinciret; nihil ausuram plebem principibus amotis; atque ipsi tempus fore quo crimina, & innoxios discerneret. sed Varus fato, & vi Arminii cecidit. Segestes quamquam consensu gentis in bellum tractus, disacors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus alii pactam rapuerat. gener invisus, inimici soceri; quæque apud concordēs vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

56. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque

que auxilium millia, & tumultuarias catervas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positoque castello super vestigia paterni præsidii in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum, & fluminum relicto. nam, rarum illi cælo, siccitate, & omnibus modicis inoffensum iter properaverat; imbresque & fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeo improvisus advenit, ut quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum, aut trucidatum sit: juvenis flumen Adranam nando transegerat, Romanosque pontem cceptantis arcebat, dein tormentis sagittisque pulsi, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui ommissis pagis vicisque in silvas disperguntur. Cæsar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium laceßere, quod illi moris, quotiens astu magis, quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis juvare Cattos, sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma: & Marsos congregi ausos prospero prælio cohibuit.

57. Neque multo post legati à Segeste venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium, à quis circumferebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus; tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum. sed juvenis conscientia cunctabatur. quippe anno quo Germaniæ descivere, sacerdos apud Aram Vbiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ pertulit patris mandata, benignèque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obfidentis, & ereptus Segestes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant feminae nobiles, inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex, compressis intra

finum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur & spolia Varianæ cladis, plerisque eorum qui tum in deditionem veniebant prædæ data. Simul Segestes ipse ingens visu, & memoria bonæ societatis impavidus. verba ejus in hunc modum fuere:

58. Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & constantiæ dies: ex quo à divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque odio patria (quippe proditores, etiam iis quos anteponunt, invisi sunt) verum quia Romanis Germanisque idem conducere; & pacem, quam bellum probabam. ergo raptorem filiae meæ, violatorem fœderis vestri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parum præsidii in legibus erat; ut me, & Arminium, & confcios vinciret, flagitavi. testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quæ secuta sunt desleri magis, quàm defendi possunt. ceterum & injecci catenas Arminio, & à factione ejus injectas perpressus sum. Atque ubi primum tui copia; vetera novis, & quieta turbidis antehabeo: neque ob præmium, sed ut me perfidia exsolvam: simul genti Germanorum idoneus conciliator, si pœnitentiam quàm perniciem maluerit. Pro juvenia & errore filii veniam preceor: filiam necessitate huc adductam fateor. tuum erit consultare, utrum prævaleat, quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita est. Cæsar elementi responso, liberis propinquisque ejus incolumitatem, ipsi sedem vetere in provincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque Imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit; educatus Ravennæ puer quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo.

59. Fama dediti benignæque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium super insitam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uteris, vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. neque probris temperabat. egre-

gium

gium patrem ! magnum Imperatorem ! fortem exercitum ! quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se proditione neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ diis patriis suspenderit. cole-ret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium: hominem Germanos nunquam satis excusatu-ros, quod inter Albim & Rhenum virgas, & se- cures & togam viderint. aliis gentibus, ignorantia imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, inritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditionis exercitum pavescerent. Si patriam, paren-tes, antiqua mallent, quam dominos, & colonias novas; Arminium potius gloriæ ac libertatis, quam Segestem flagitiosæ servitutis ducem sequerentur.

60 Conciti per hæc non modo Cherusci, sed conterminæ gentes: tractusque in partis Inguio-merus Arminii patruus, veteri apud Romanos au-ctoritate. unde major Cæsari metus: & ne bellum mole una ingrueret, Cæcinam cum quadraginta co-hortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructe-ros ad flumen Amisiam mittit. equitem Peditum præfectus finibus Frisiorum ducit. ipse impositas na-vibus quatuor legiones per lacus vexit: simulque pedes, eques, classis, apud prædictum amnem con-venire. Chauci cum auxilia pollicerentur, in com-militium adsciti sunt. Bructeros sua urentis, ex-pedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit; interque eadem & prædam reperit unde-vicecimæ legionis aquilam cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppian amnes inter, va-statum: haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquæ Vari legionumque insæpultæ dicebantur.

61. Igitur cupido Cæsarem invadit solvendi suprema militibus, ducique, permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum, & sortem ho-minum. præmisso Cæcina ut occulta saltuum scru-

taretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponderet, incedunt mœstos, locos, visuque ac memoria deformes. Prima Vari caltra lato ambitu, & dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant: dein semiruto vallo, humili fossa, accisæ jam reliquiæ confedissee intelligebantur: medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disiecta vel aggerata: adjacebant fragmenta telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora; lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant. & cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, hic cecidisse legatos; illic raptas aquilas: primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextra, & suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius. quot patibula captivis, quæ scrobes; utque signis & aquilis per superbiam inluserit.

62. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, mœsti simul & infensi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Quod Tiberio hæud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque tardatum ad prælia, & formidolosiores hostium credebat: neque imperatorem, auguratu & vetustissimis cærimoniis præditum, attræctare feralia debuisse.

63. Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, campumque quem hostis infederit, eripi jubet. Arminius colligi suos, & propinquare silvis monitos vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques, missæque subsidiariæ cohortes, & fugientium agmine impulsæ auxerant consternationem; trudebanturque in paludem gnaram vincenibus; iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia mili-

ti : & manibus æquis abscessum. Mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat: pars equitum litore Oceani petere Rhenum iussa : Cæcina qui suum militem ducebat monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos quam maturrime superare. Angustus is trames, vastas inter paludes, & quondam à L. Domitio aggeratus : cetera limosa, tenacia gravi cæno, aut rivis incerta erant, circum silvæ paulatim adclives : quas tum Arminius implevit, compendiis viarum, & cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Cæcinæ dubitanti quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castramentari in loco placuit; ut opus, & alii prælium inciperent.

64. Barbari perfringere stationes, seque inferre munitioribus nisi, laceffunt, circumgrediuntur, occurrant : miscetur operantium bellantiumque clamor : & cuncta pariter Romanis adversa ; locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loriceis ; neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruseis sueta apud paludes prælia ; procera membra; hastæ ingentes ad vulnera facienda, quamvis procul. nox demum inclinantis tum legiones adversæ pugnae exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circumfurgentibus jugis oritur, vertere in subjecta: mersaque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadagesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat : fecundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud repperit, quam ut hostem silvis coërceret, donec laucii, quantumque gravioris agminis, anteirent. nam medio montium & paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones. quinta dextro lateri ; uneticesima in lævum ; primani ducendum id agmen ; vicesimanus adversum secuturos.

65. Nox per diversa inquires : cum barbari festis epulis, læto cantu, aut truci sonore subjecta

vallium ac resultantis saltus complerent; apud Romanos invalidi ignes, interruptæ voces, atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, insonnes magis quam pervigiles. ducemque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum sanguine oblitum, & paludibus emersum, cernere & audire visus est velut vocantem, non tamen obsecutus, & manum intendentis reppulisse. Cœpta luce missæ in latera legiones metu, an contumacia, locum deseruere; capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quanquam libero incursum, statim prorupit; sed ut hælere cœno fossisque impedimenta, turbati circum milites; incertus signorum ordo; utque tali in tempore, sibi quisque properus, & lentæ adversum imperia aures; irrumpere Germanos jubet, clamitans, En Varus, & eodem iterum fato victæ legiones! Simul hæc, & cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit: illi sanguine suo & lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus, disjicere obvios, proterere jacentes. plurimus circa aquilas labor, quæ neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Cæcina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. juvit hostium aviditas, omisa cæde prædam sectantium: enisæque legiones, vesperscente die, in aperta & solida. neque is miseriarum finis. struendum vallum, petendus agger: amissa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur cespes: non tentoria manipulis, non fomenta faucibus: infectos cœno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras, & tot hominum milibus unum jam reliquum diem lamentabantur.

66. Forte equus abruptis vinculis vagus, & clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit. tanta inde consternatio, inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum Decumana maxime petebatur, aversa hosti, & fugientibus tutior. Cæcina comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret; projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundem erat, clau-

clausit viam : simul tribuni & centuriones falsum pavorem docuerunt.

67. Tunc contractos in principia , iussosque dicta cum silentio accipere , temporis ac necessitatis monet : Vnam in armis salutem , sed ea consilio temperanda ; manendumque intra vallum , donec expugnandi hostes spe , propius succederent : mox undique erumpendum. illa eruptione ad Rhenum perveniri. quod si fugerent, pluris silvas, profundas magis paludes , sævitiam hostium superesse : at victoribus decus , gloriam, quæ domi cara, quæ in castris honesta , memorat : reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus à suis, legatorum tribunorumque nulla ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent.

68. Haud minus inquit Germanus spe , cupidine , & diversis ducum sententiis agebat : Arminio, sinerent egredi, egressosque rursùm per humida & impedita circumvenirent. suadente : atrociora Inguiomero , & læta barbaris , ut vallum armis ambirent. promptam expugnationem , plures captivos , incorruptam prædam fore. Igitur orta die , prouunt fossas , injiciunt crates, summa valli prensant , raro super milite , & quasi ob metum defixo. postquam hæserè munimentis, datur cohortibus signum , cornuæque ac tubæ concinuere. exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes , non hic silvas, nec paludes, sed æquis locis æquos deos. Hosti, facile excidium , & paucos ac semermos cogitanti, sonus tubarum , fulgor armorum , quanto inopina , tanto majora offunduntur : cadebantque , ut rebus secundis avidi , ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus , pugnam deseruere : vulgus trucidatum est , donec ira & dies permansit. Nocte demum reversæ legiones , quamvis plus vulnerum , eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere.

69. Pervaserat interim circumventi exercitus fama , & infesto Germanorum agmine Gallias petiti : ac ni Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. sed femina ingens animi, munia ducis per
 eoz

eos dies induit, militibusque ut quis inops, aut satius, vestem & fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorum scriptor, stetit apud principium pontis, laudes & grates reversis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit. non enim simplices eas curas; nec adversus externos militem quæri. nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervifat, signa adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, Cæsaremque Caligulam appellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: compressam à muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiverit. Accendebat hæc, onerabatque Sejanus, peritia morum Tiberii odia in longum jaciens, quæ reçonderet, auctaque promeret.

70. At Germanicus legionum quas navibus vlexerat, secundam, & quartamdecimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modice adlabente æstu, quietum habuit: mox impulsu aquilonis, simul sidere æquinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. & opplebantur terræ: eadem freto, litori, campis facies; neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia à profundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: jumenta, sarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occursant, permiscuntur inter se manipuli, modò petore modò ore tenus exstantes, aliquando subtræto solo disjecti aut obruti. non vox, & mutui hortatus juvabant, adversante unda: nihil strenuus ab ignavo, sapiens à prudenti, consilia à casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. pernoctavère sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulctato corpore; haud minus miserabiles, quam quos hostis circumfidet. quippe illis etiam honestæ mortis usus: his inglorium exitium. lux reddidit terram; penetratumque ad animum Visurgim, quo Cæsar classe contenderat. impositæ deinde legiones, vagante fama submersas.

nec fides salutis, antequam Cæsarem exercitumque reducem videre.

71. Iam Stertinius ad accipiendum in deditio-nem Segimerum fratrem Segestis præmissus, ipsum & filium ejus in civitatem Vbiorum perduxerat. data utrique venia; facile Segimero, cunctantius filio: quia Quinctilii Vari corpus inlusisse diceba-tur. Ceterum ad supplenda exercitus damna cer-tavere Galliæ, Hispaniæ, Italia: quod cuique prom-ptum, arma, equos, aurum, offerentes. quorum lau-dato studio Germanicus, armis modo & equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem juvit. ut-que cladis memoriam etiam comitate leniret, cir-cumire saucios; facta singulorum extollere; vulne-ra intuens, alium spe, alium gloria, cunctos allo-quoio & cura, sibi & prælio firmabat.

72. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Ger-manico gestas. Nomen patris patriæ Tiberius à populo sæpius ingestum, repudiavit: neque in astra sua jurari, quamquam consente senatu, permisit: cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictans. non tamen ideo faciebat fidem civilis animi. nam legem ma-jestatis reducerat; cui nomen apud veteres idem, sed alia in judicium veniebant: si quis proditiōe exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta Rep. majestatem populi Romani minuisset; facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis ejus tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque inlustres procacibus scri-ptis diffamaverat. mox Tiberius, consultante Pom-pejo Macro prætore, an judicia majestatis redde-rentur? exercendas leges esse respondit. Hunc quoque asperavere carmina, incertis auctoribus vulgata, in sævitiam superbiamque ejus, & discor-dem cum matre animum.

73. Haud pigebit referre in Falanio, & Ru-brio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina: ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, gravissimum exitium irrepperit, dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque corripuerit nos-catur.

caur. Falanio objiciebat accusator, quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quendam nimium corpore infamem adscivisset: quodque venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur, violatum perjurio nomen Augusti. Quæ ubi Tiberio notuere, scripsit consulis; Non ideo decretum patri suo, cælum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios ejusdem artis interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra venditionibus hortorum & domuum accedant. Iusjurandum perinde æstimandum, quàm si Iovem fefellisset. deorum injurias diis curæ.

74. Nec multo post Granium Marcellum prætorem Bithyniæ Quæstor ipsius Cæpio Crispinus majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone. qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquires, dum occultis libellis sævitæ principis adrepat, mox clarissimo cuique periculum facessit; potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis, ac postremum sibi invenere. Sed Marcellum insinulabat, sinistros de Tiberio sermones habuisse. inevitabile crimen cum ex moribus principis foedissima quæque deligeret accusator, objectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, statuam Marcelli altius quàm Cæsarum sitam: & alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam. ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret, se quoque in ea causâ latiturnum sententiam palam & juratum, quo ceteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, Quo, inquit, loco censebis Cæsar? si primus, habebam quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam. permotus his, quantoque incautius efferbuerat, pœnitentia patiens, tulit absolvi reum

crimi-

criminibus majestatis, de pecuniis repetundis ad recipiendos itum est.

75. Nec patrum cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret; multa quoque eo coram, adversus ambitum & potentium preces constituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrumpitur. Inter quæ Pius Aurelius senator, questus mole publicæ viæ, ductuque aquarum, labefactas ædis suas, auxilium patrum invocabat, resistentibus ararii prætoribus subvenit Cæsar: pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exieret. Proptio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto paternas ei angustias esse. tentantis eadem alios, probare causam senatui iussit, cupidine severitatis in his etiam quæ rite faceret, acerbus. unde ceteri silentium & paupertatem confessioni & beneficio præposuere.

76. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est ædificiorum & hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur. renuit Tiberius perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coercendi fluminis Atejo Captoni, & L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis, levare in præsens proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus præfedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens: quod vulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur. cur abstinerit spectaculo ipse, varie trahebant: alii tædio cœtus, quidam tristitia ingenii, & metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim ad ostentandam sævitiam, movendasque populi offensiones, concessam filio materiem: quamquam id quoque dictum est.

77. At Theatri licentia proximo prioris anno cœpta, gravius tum erupit, occisis non modò è plebe, sed militibus & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magistratus & dissen-

diffensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud patres, dicebanturque sententiæ, ut prætoribus jus virgarum in histriones esset, intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat. valuit tamen intercessio, quia divus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta ejus. De modo lucaris, & adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur; ex quibus maxime insignia: Ne domos Pantomimorum senator introiret: ne egredientis in publicum equites Romani cingerent: aut alibi quàm in theatro spectarentur: & spectantium immodestiam exilio multandi potestas prætoribus fieret.

78. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti: simul inopem oneri Remp. nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur. ita proximæ seditionis male consultis quibus sexdecim stipendiorum finem exprefferant, abolita in posterum.

79. Actum deinde in senatu ab Arruntio & Atejo, an ob moderandas Tiberis exundationes viderentur flumina & lacus, per quos augefcit. Auditiæque municipiorum & coloniarum legationes: orantibus Florentinis, ne Clanis solito alveo demotus in amnem Arnum transferretur. idque ipsis perniciem adferret. Congruentia his Interamnates differuere; pessum ituros fecundissimos Italiæ campos si annis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset. Nec Reatini silebant, Velinum lacum, quæ in Narem effunditur, obstrui recusantes; quippe in adjacentia erupturum. optime rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit. spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra, & lucos & aras patriis omnibus dicaverint. quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere. Seu preces color-

coloniarum, seu difficultas operum, five superstitio, valuit ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.

80. Prorogatur Poppæo Sabino provincia Mœsia, additis Achaia & Macedonia. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitiis, aut iurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur: alii tædio novæ curæ, semel placita pro æternis servavisse: quidam invidia, ne plures fruerentur. sunt qui existiment ut callidum ejus ingenium, ita anxium iudicium. neque enim eminentis virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat. qua hæsitatio postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.

81. De comitiis consularibus quæ tum primum illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim; adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modo subtractis candidatorum nominibus, originem cuiusque, & vitam, & stipendia descripsit, ut qui forent intelligeretur: aliquando ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est: plerumque eos tantum apud se professos differuit quorum nomina consulibus edidisset; posse & alios profiteri, si gratiæ, aut meritis considerent. speciosa verbis, re inania aut subdola: quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensus servitium.

BREVIARIUM LIB. II.

Mortuus aliqui in Oriente. Venones Parthorum rex solio & solo suo ab Artabano pellitur; & ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur. Quo eodem mox demoretur à Silano Præsede Syria, ob metum & Artabani minas. At Tiberius, specie moti Orientis, Germanicum à legionibus suis abstrahit. cui pareretur ille, sed lente. Prius enim Germaniam ingreditur, & fabricata ingenti classe, exercitum Oceano ad Amisiam flumen rehit. Illic Angrivarios duce popu-

latur & sternit. mox Cheruscos & Arminium ingenti
 p[re]lio vincit. multumque gloriae partum, nisi in re-
 gressu fortuita clades eam obliterasset. Narvium enim
 hominumque maximam partem in Oceano amisit, vi
 tempestatis, & imperitia ejus maris. Interea Rome
 vir nobilis Libo Drusus studii verum novarum deser-
 tur. accusatur in Senatu, & parte aliqua convinci-
 tur. Tiberium insensum expertus, & venia nulla spe,
 gladio incubuit. M. Hortali preces (nepos is Horten-
 si) in manifesta paupertate, sprete à Principe. Cle-
 mens Postumi Agrippæ servus, domino interfecto, fa-
 ciem & nomen ejus mentitur. res Romanas turbat. oc-
 culte confcios & adjucores multos habet. opera tamen
 & ingenio Sallustii Crispi sine motu capitur, & Ro-
 mam perducitur. Sub id tempus Germanicus de Cat-
 tis, Cheruscis, aliisque gentibus triumphat. Archelaus
 Cappadocum rex in urbem accitus, & indignè habi-
 tus fato moritur. Regnum ejus in provinciam reda-
 ctum. Germanico Oriens permissus, cum majore, quo-
 quò adisset, imperio Cn. Pisoni Syria, cum occultis (ut
 creditur) in Germanicum mandatis. Drusus in Illyri-
 cum it, dux contra Germanos, qui tamen inter se dis-
 cordes, otium & securitatem Romanis fecere. Che-
 rusci duce Arminio, potentem & veterem regem Ma-
 roboduum, magno nec incruento pralio vincunt. In
 Asia duodecim celebres urbes terræ motu collapsæ, aut
 hausta sunt. Tacfarinas in Africa bellum sive latro-
 cinium exercet. idque à Furio proconsule statim re-
 pressum. Germanicus in Armeniam venit: regem Ze-
 nonem, amoto Venone, volentibus iis imponit. Dru-
 sus Germanos ad discordias inlicit. Maroboduus vi
 Catualdæ regno pulsus in Italiam venit, & Ravennæ
 per duodeviginti annos egit. Idem Catualdæ mox ca-
 sus, qui Forum Iulium missus. Rhescuporis Thracum
 rex, opera Pomponii Flacci in vincula datur: Ro-
 mam perducitur. Germanicus Egyptum lustrat. re-
 versus inimicitias cum Pisone exercet, & denunciat.
 Sed paullo post morbo correptus, cum ingenti gentium
 omnium luctu, Antiochiæ exstinguitur. Veneni à Pi-
 sone dati suspicio erat. qui conatus armis Syriam re-
 petere, a Sentio aliisque Germanici amicis impeditur.
 Honores multi Germanico mortuo Romæ decreti. San-
 ctioner contra muliebrem impudicitiam. Virgo Vesta-
 lis

his capta. Arminius in Germania dolo caesus. Hæc gesta annis quatuor.

Coss. { T. Statilio Sisenna Tauro, & L. Scribonio Libone.
C. Cæcilio Rufo, & L. Pomponio Flacco.
Tiberio Cæsare August. III. & Germanico Cæsare II.
M. Iunio Silano, & C. Narbano Flacco.

LIBER II.

Sisenna Statilio Tauro, L. Libone Coss. mota Orientis regna, provinciæque Romanæ; initio apud Parthos orto, qui petitem Roma acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus à Phrahate. Nam Phrahates quamquam depulisset exercitus, ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum venterat, partemque prolis firmandæ amicitie miserat: haud perinde nostri metu, quam fidei popularium diffusus.

2. Post finem Phrahatis & sequentium regum, ob internas cædes, venere in urbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem vetustissimum liberorum ejus accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar auxitque opibus. Et accepere barbari lætantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, degeneravisse Parthos, petitem alio ex orbe regem hostium artibus infectum: jam inter provincias Romanas solum Arsacidarum haberi darique. Vbi illam gloriam trucidantium Crasum, exturbantium Antonium; si mancipium Cæsaris, tot per annos servitutem perpeffum, Parthis imperitet? Accendebat dedignantes & ipse, diversus a majorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, lecticæ gestamine, fastuque erga patrias epulas. inridebantur & Græci comites ac vilissima utensilium antilo clausa: sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena perinde odium pravis & honestis.

3. Igitur Artabanus Arsacidarum è sanguine apud Dahas adultus excitur, primoque congres-

in fufus reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, ob scelus Antonii, qui Artavafden regem Armeniorum specie amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. Ejus filius Artaxias memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi feque regnumque tutatus est. occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum à Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam sociatis more externo in matrimonium regnumque. Dein jussu Augusti impositus Artavafdes, & non sine clade nostra rejectus.

4. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob insignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem ejus haud toleravere: tentatoque feminae imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsâ; incerti solutique, & magis sine domino, quam in libertate; profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, & parum subsidii in Armeniis, vel si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat; rector Syriæ Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu & regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

5. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit turbare res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret; novisque provinciis impositum, dolo simul & casibus objectaret. At ille quanto acriora in eum studia militum, & averfa patriui voluntas celerandæ victoriæ intentior, tractare præliorum vias, & quæ sibi tertium jam annum belligeranti sæva vel prospera evenissent. fundi Germanos, acie & justis locis: juvari silvis, paludibus, brevi æstate & præmatura hieme: suum militem haud perinde vulneribus, quam spatiis itinerum, damno armorum adfici: fessas Gallias ministrandis equis: longum impedimentorum agmen,

oppor-

opportunum ad insidias, defensoribus iniquum. at si mare intretur, promptam ipsis possessionem, & hostibus ignotam; simul bellum maturius incipi, legionesque & commeatus pariter vehi; integrum equitem, equosque, per ora & alveos fluminum media in Germania fore.

6. Igitur huc intendit: missis ad census Galliarum, P. Vitellio & Cantio; Silius, & Anteius, & Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naves sufficere visæ, properatæque: aliæ breves, angustâ puppi proraque, & lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut sine noxa siderent: plures appositis utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio, hinc vel illinc adpellerent. multæ pontibus stratæ super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batavorum in quam convenirent prædicta, ob faciles adpulsus, accipiendisque copiis, & transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: servatque nomen, & violentiam cursus, qua Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens verso cognomento Vahalem accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat Mosa flumine, ejusque immenso ore eundem in Oceanam effunditur.

7. Sed Cæsar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Cattos facere jubet: ipse, audito castellum Luppiaë flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quàm ut modicam prædam, & Arpi principis Cattorum conjugem filiamque raperet: neque Cæsari copiam pugnaë obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant. restituit aram; honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit: tumulum iterare haud visum. & cuncta inter castellum, A-

lisonem, ac Rhenum, novis limitibus, aggeribusque permunita.

8. Iamque classis advenerat cum præmisso com-
meatu, & distributis in legiones ac socios navibus,
fossam cui Drusianæ nomen, ingressus, precatus-
que Drusum patrem, ut se eadem ausum, libens
placatusque exemplo ac memoria consiliorum at-
que operum juvaret; lacus inde, & Oceanum usque
ad Amisiam flumen, secunda navigatione perveni-
tur: classis Amisiæ relicta, lævo amne; erratumque
in eo, quod non subvexit: transposuit militem dex-
tras in terras iturum. ita plures dies efficiendis
pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones
prima æstuaria, nondum adcrecente unda; intre-
pidi transiere: postremum auxiliorum agmen, Ba-
tavique in parte ea, dum insultant aquis, artemque
nandi ostendant. turbati, & quidam hausti sunt. Me-
tanti castra Cæsari Angrivariorum defectio à ter-
go nuntiatur. missus illico Stertinius cum equi-
te, & armatura levi, igne & cædibus perfidiam ul-
tus est.

9. Flumen Visurgis Romanos Cheruscisque
interfluebat, ejus in ripa cum ceteris primoribus
Arminius adstitit, quæsitoque an Cæsar venisset?
postquam adesse responsum est; ut liceret cum fra-
tre conloqui oravit. Erat is in exercitu cognomen-
to Flavius, insignis fide, & amisso per vulnus oculo
paucis ante annis, duce Tiberio. tum permissum,
progressusque salutatur ab Arminio qui amotis sti-
patoribus ut sagittarii nostra pro ripa dispositi abs-
cederent, postulat, & postquam digressi, unde ea
deformitas oris? interrogat fratrem. illo locum, &
prælium referente; quodnam præmium recepisset?
exquirat. Flavius aucta stipendia, torquem, & co-
ronam, aliaque militaria dona memorat, inridente
Arminio vilia servitii pretia.

10. Exin diversi ordiuntur: hic magnitudinem
Romanam, opes Cæsaris, & victis graves pœnas:
in deditionem venienti paratam clementiam; ne-
que conjugem & filium ejus hostiliter haberi. Ille
fas patriæ, libertatem avitam, penetralis Germa-
niæ deos, matrem precum sociam; ne propinquo-
rum, & adfinium, denique gentis suæ defector &
pro-

proditor, quam imperator esse mallet. Paulatim inde ad iurgia prolapsi, quo minus pugnam conferrent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur: ni Stertinus adcurrens, plenum iræ, armaque & equum poscentem Flavium attinuisset. cernebatur contra minitabundus Arminius, præliumque denuntians. nam pleraque Latino sermone interjaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.

II. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præsidiiisque impositis, dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus equitem vado tramittit. præfuerunt Stertinus, & è numero primipilarius Æmilius, distantibus locis inveci, ut hostem diducerent. quæ celerrimus amnis, Cariovalda dux Batavorum erupit; cum Cherusci fugam simulantem in planitiem saltibus circumjectam traxere: dein coorti, & undique effusi trudent adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda diu sustentata hostium sævitia, hortatus suos ut ingruentes catervas globo frangerent; atque ipse in densissimos inrumpens, congestis telis & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa; ceteros vis sua, aut equites cum Stertino Æmilioque subvenientes, periculo exemere.

12. Cæsar transgressus Visurgim indicio per fugæ cognoscit, delectum ab Arminio locum pugnae: convenisse & alias nationes in silvam Herculi sacram, usurosque nocturnam castrorum oppugnationem. habita indici fides, & cernebantur ignes; sgressisque propius speculatores, audiri fremitum equorum, immensique & inconditi agminis murmur, attulere. Igitur propinquo summæ rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quoniam id modo incorruptum foret secum agitabat. Tribunos & centuriones læta sæpius quam comperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem: si concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere. penitus noscendas mentes, cum secreti & incustoditi, inter militaris cibos, spem aut metum proferrent.

13. Nocte cæpta egressus augurali, per occulta &

vigilibus ignara, comite uno, contextus humeros ferina pelle, adit castrorum vias, adstitit tabernaculis, fruiturque fama sui: cum hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per seria, per jocos eundem animum, laudibus ferrent: reddendamque gratiam in acie faterentur; simul perfidos & ruptores pacis, ultione & gloriæ mactandos. Inter quæ unus hostium Latinae linguæ sciens, acto ad vallum equo, voce magna, conjuges, & agros, & stipendii indies, donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: veniret dies, daretur pugna: sumpturum militem Germanorum agros, tracturum conjuges; accipere omen, & matrimonia ac pecunias hostium prædæ destinare. Tertia ferme vigilia adfultatum est castris, sine coniectu teli; postquam crebras pro munimentis cohortis, & nihil remissum sensere.

14. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditque se operatum, & sanguine sacro resperfa prætexta, pulchriorem aliam manibus aviæ Augustæ accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, & quæ sapientia prævisa aptaque imminenti pugnae differit: Non campos modo militi Romano ad prælium bonos, sed si ratio adsit, silvas & saltus. nec enim immensa barbarorum scuta, enormis hastas, inter truncos arborum, & enata humo virgulta, perinde haberi quam pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina. densarent ictus, ora mucronibus quærent: non loriceam Germano, non galeam; ne scuta quidem ferro, nervove firmata, sed viminum textus, vel tenuis & fucatas colore tabulas: primam utcunque aciem hastatam; ceteris, prænusta aut brevia tela. jam corpus, ut visû torvum, & ad brevem impetum validum; sic nulla vulnere patientia: sine pudore flagitii, sine cura ducum, abire, fugere; pavidos adversis, inter secunda non divini, non humani juris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant; hac acie parari: propiorem jam Albim, quam Rhenum; neque bellum ultra, modo se patris patruique vestigia prementem iisdem in terris victorem sistere.

sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor:
signumque pugnae datum.

15. Nec Arminius, aut ceteri Germanorum pro-
ceres omittebant suos quisque testari: Hos esse
Romanos Varii exercitus fugacissimos, qui ne
bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum
pars onusta vulneribus tergum, pars fluctibus &
procellis fractos artus, infensis rursus hostibus,
adversis diis objiciant, nulla boni spe. classem quip-
pe, & avia Oceani, quæsitæ, ne quis venientibus
occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscuerint
manus, inane victis ventorum remorumve subsi-
dium meminissent modo avaritiæ, crudelitatis, su-
perbiæ: aliud sibi reliquum quàm tenere liberta-
tem aut mori ante servitium?

16. Sic accensos, & prælium poscentes in cam-
pum cui Idistaviso nomen, deducunt: is medius in-
ter Visurgim & colles, ut ripæ fluminis cedunt, aut
prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuat-
ur. pone tergum insurgebat silva, editis in altum
ramis, & pura humo inter arborum truncos. Cam-
pum & prima silvarum barbara acies tenuit; soli
Cherusci juga insedere, ut præliantibus Romanis
desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit:
auxiliares Galli, Germanique in fronte: post quos
pedites sagittarii dein quatuor legiones, & cum
duabus prætoriis cohortibus, ac delecto equite
Cæsar: exin totidem aliæ legiones, & levis arma-
tura cum equite sagittario, ceteræque sociorum
cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agmin-
is, in aciem adfisteret.

17. Visis Cheruscorum catervis, quæ per fero-
ciam proruperant, validissimos equitum incurrere
latus, Stertinium cum ceteris turnis circumgredi,
tergaque invadere jubet, ipse in tempore adfutu-
rus. Interea pulcherrimum augurium, octo aqui-
læ petere silvas & intrare vias, Imperatorem ad-
vertere. exclamat, Irent, sequerentur Romanas
aves, propria legionum numina. simul pedestris
acies infertur, & præmissus eques, postremos
ac latera impulit: mirumque dictu duo hostium
agmina diversa fuga, qui silvam tenuerant in
aperta, qui campis adfiterant in silvam ruebant.
medi

medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur; inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam: Incubueratque sagittariis, illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumque, & Gallicæ cohortes signa objecissent. nisi tamen corporis, & impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emissumque tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit; ceteri passim trucidati. & plerosque transire Visurgim conantes, injecta tela, aut vis fluminis, postremo moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur: alios prorutæ arbores afflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit.

18. Quinta ab hora diei ad noctem cæsi hostes decem millia passuum cadaveribus atque armis oplevere; repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco prælii Tiberium imperatorem salutavit struxitque aggerem, & in modum trophæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit.

19. Haud perinde Germanos vulnere, luctus, excidia, quam ea species dolore & ira adfecit. qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt; plebes, primores, juvenus, senes, agmen Romanum repente incursant, turbant. postremo deligunt locum, flumine & silvis clausum, arcta intus planitie, & humida: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur. hic pedes abstinit: equitem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus à tergo foret.

20. Nihil ex iis Cæsari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Sejo Tuberoni legato tradit equitem, campumque. peditum aciem ita instruxit, ut pars æquo in silvam aditu incederet, pars objectum aggerem eniteretur. quod arduum, sibi; cetera legatis permisit. quibus plana even-

rant,

rant, facile inrupere: quis impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus supernè ictibus conflabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotisque paulum legionibus, funditores libratoresque excutere tela, & proturbare hostem jubet. missæ è tormentis hastæ, quantoque conspiciui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus dejecti. Primus Cæsar cum prætorii cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas. conlato illic gradu certatum: hostem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utriusque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria.

21. Nec minor Germanis animus; sed genere pugne & armorum superabantur: cum ingens multitudo, artis locis prælongas hastas non protenderet, non coningeret, neque ad sultibus & velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad prælium: contra miles cui scutum pectori adpressum, & infidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: in prompto jam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin & Inguimerum tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deserebat. & Germanicus quo magis agnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque insisterent cædibus: nil opus captivis, solam internecionem gentis finem bello fore. Iamque serò diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceteræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt. equites ambigè certavère.

22. Laudatis pro concione victoribus, Cæsar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo. **DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQUE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE.** de se nihil addidit, metu invidiæ, an ratus conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni dedicationem properavissent. atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepère.

23. Sed æstate jam adulta legionum aliæ itinere terrestri in hibernacula remissæ: plures Cæsar classi

classi impositas per flumen Amisiam Oceano invehit. Ac primo placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpibat. omne dehinc cælum, & mare omne in austrum cessit. qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, & rigore vicini septemtrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptis, vel per occulta vada infestas. quibus paulum ægreque vitatis, postquam mutabat æstus, eodemque quo ventus ferebat; non adhærere anchoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, jumenta, sarcinæ, etiam armæ præcipitantur, quo levarentur alvei manantes per latera, & fluctu superurgente.

24. Quanto violentior cetero mari Oceanus, & truculentia cæli præstat Germania, tantum illa clades novitate & magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto & profundo, ut credatur novissimum ac sine terris mare. pars navium haustæ sunt; plures, apud insulas longius sitas ejectæ: milesque nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant. sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos & prominentis oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibuere amici, quominus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu, & secundante vento, claudæ naves raro remigio, aut intentis vestibibus, & quædam à validioribus tractæ revertere: quas raptim resectas misit, ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique: multos Angrivarii nuper in fidem accepti redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, & remissi à regulis. Ut quis ex longinquo revererat, miracula narrabant, vim turbinum, & inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum & beluarum formas: visâ, sive ex metu credita.

25. Sed fama classis amissæ, ut Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Catos imperat: ipse majoribus copiis Marfos inrumpit: quorum dux Maloendus nuper in deditionem acceptus, propinquo luco defossam Varianæ legionis aquilam modico præsidio servari indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem à fronte eliceret; alii qui terga circumgressi recuderent humum: & utrisque adfuit fortuna. eò promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, excindit non ausum congredi hostem; aut sicubi restiterat, statim pulsum; nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe invictos & nullis casibus superabiles Romanos prædicabant, qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero inrupissent.

26. Reductus inde in hiberna miles, lætus animi, quod adversa maris expeditione prospera pen-
sasset, addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat exsolvendo. Nec dubium habebatur labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, & si proxima ætas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, rediret ad decretum triumphum. satis jam eventuum, satis casuum: prospera illi & magna prælia: eorum quoque meminisset, quæ venti & fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen & sæva damna intulissent. se novies à divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quàm vi perfecisse, sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Suevos, regemque Maroboduum pace obstrictum. posse & Cherulcos, ceterasque rebellium gentes, quando Romanæ ultioni consultum est, internis discordiis relinquere. Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modestiam ejus adgreditur, alterum consulatum offerendo, cujus munia præsens obiret. simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium, & deportare lauream posset. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quam

quam fingi ea, seque per invidiam partò jam deco-
ri abstrahi intelligeret.

27. Sub idem tempus è familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatius differam; quia tum primum reperta sunt, quæ per tot annos Remp. excedere. Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, juvenem improvidum & facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit: dum proavum Pompejum, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum ostentat: hortaturque ad luxum & æs alienum, focius libidinum & necessitatum, quo pluribus indiciiis inligaret.

28. Ut satis testium, & qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad principem postulat; demonstrato crimine & reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Cæsar indicium haud aspernatus, congressus abnuvit. posse enim, eodem Flacco innuntio sermones commicare. Atque interim Libonem ornat prætura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaque ejus dicta factaque cum prohibere posset, scire malebat. donec Iunius quidam tentatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, senatus cognitionem poscit: & vocantur Patres, addito, consultandum super re magna & atroci.

29. Libo interim veste mutata, cum primoribus feminis circumire domos, orare ad fines, vocem adversum pericula poscere: abnuentibus cunctis, cum diversa prætenderent, eadem formidine. die senatus metu & ægritudine fessus, sive ut tradidère quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innisusque fratri, & manus ac supplices voces ad Tiberium tendens: immoto ejus vultu excipitur. mox libellos & auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur.

30. Accesserant præter Trionem & Catum accusa-

cusatores, Fonteius Agrippa, & C. Livius, certabantque cui jus perorandi in reum daretur: donec Livius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina obiecturum professus, protulit libellos vecordes ad eò, ut consultaverit Libo, an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundisium usque pecuniâ operiret. inerant & alia hujuscemodi, stolidi, vana; si mollius acciperes, miseranda. Vni tamen libello manu Libonis, nominibus Cæsarum aut senatorum, additas atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, agnoscences servos per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere senatusconsulto quæstio in caput domini prohibebatur, callidus & novi juris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico jubet: scilicet ut in Libonem ex servis salvo senatusconsulto quæreretur. Ob quæ posterum diem reus petivit. domumque digressus, extremas preces P. Quirinio propinquo suo ad principem mandavit. responsum est, ut senatum rogaret.

31. Cingebatur interim milite domus, strepabant etiam in vestibulo, ut audiri, ut aspici possent: cum Libo, ipsis quas in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis ex cruciatus, vocare percussorem, prensare servorum dexteras, inferere gladium. atque illis dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum mensa lumen, feralibus jam sibi tenebris duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrere liberti, & cæde visa miles abstinit. Accusatio tamen apud patres adseveratione eadem peracta, juravitq; Tiberius, petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.

32. Bona inter accusatores dividuntur: & præturæ extra ordinem datæ, his qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messalinus, ne imago Libonis exequias posterorum comitaretur, censuit: Cn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret: supplicationum dies Pomponii Flacci sententiæ constituti. ut dona Iovi, Marti, Concordiæ, utque Iduum Septembrium dies quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, L. P. & Galus Asinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius de-
crevere;

crevere : quorum auctoritates , adulationesque re-
tuli , ut sciretur vetus id in Rep. malum. Facta &
de Mathematicis Magisque Italia pellendis senatus
consulta; quorum è numero , L. Pituanus saxo de-
jectus est : In P. Martium consules extra portam
Exquilinam , cum classicum canere jussissent , more
prisco advertere.

33. Proximo senatus die multa in luxum civita-
tis dicta à Q. Haterio consulari , Octavio Fronto-
ne prætura functo : decretumque ne vasa auro soli-
da ministrandis cibis fierent ; ne vestis serica viros
fœdaret. Excessit Fronto , ac postulavit modum
argento , supellestili , familiæ. Erat quippe adhuc
frequens senatoribus , si quid è Repub. crederent ,
loco sententiæ promere . Contra Gallus Asinius
differuit : Auctu imperii adolevisse etiam privatas
opes ; idque non novum , sed è vetustissimis mori-
bus. aliam apud Fabricios , aliam apud Scipiones
pecuniam : & cuncta ad Remp. referri : qua tenui ,
angustas civium domos , postquam eo magnificen-
tiæ venerit , gliscere singulos. neque in familia &
argento , quæque ad usum parentur , nimium ali-
quid , aut modicum , nisi ex fortuna possidentis. di-
stinctos senatus & equitum census , non quia diversi
natura , sed ut locis , ordinibus , dignationibus anti-
stent , talesque ad requiem animi , aut salubritatem
corporum parentur. nisi forte clarissimo cuique
plures curas , majora pericula subeunda ; delinimen-
tis curarum & periculorum carendum esse. Facilem
adensum Gallo , sub nominibus honestis , confessio
vitiourum , & similitudo audientium dedit. Adjecerat
& Tiberius , non id tempus censuræ : nec si quid in
moribus labaret , defuturum corrigendi auctorem.

34. Inter quæ L. Piso ambitum fori , corrupta
judicia , sævitiam oratorum accusationes minitan-
tium increpans , abire se & cedere urbe , victurum
in aliquo abdito & longinquo rure testabatur : si-
mul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius ,
& quamquam mitibus verbis Pisonem permulsis-
set , propinquos quoque ejus impulit , ut abeuntem
auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus li-
beri doloris documentum idem Piso mox dedit , vo-
cata in jus Vrgulania , quam supra leges amicitia

Augu-

Augustæ extulerat, nec aut Vrgulania obtemperavit, in domum Cæsaris spreto Pifone vecta; aut ille abstinit, quamquam Augusta se violari & immi-
nui quereretur. Tiberius hæcenus indulgere matri civile ratus, ut se iturum ad prætoris tribunal, ad-
futurum Vrgulanio diceret, processit palatio, pro-
cul sequi iussis militibus. spectabatur occurrente
populo, compositus ore, & sermonibus variis tem-
pus atque iter ducens; donec propinquis Pifonem
frustra coërcentibus, deferri Augusta pecuniam
quæ petebatur juberet. Isque finis rei, ex qua ne-
que Pifo inglorius, & Cæsar majore fama fuit. Ce-
terum Vrgulaniæ potentia adeo nimia civitati erat,
ut testis in causa quadam quæ apud senatum tra-
ctabatur, venire dedignaretur; missus est prætor,
qui domi interrogaret: cum virgines Vestales in
foro & judicio audiri, quotiens testimonium dice-
rent, vetus mos fuerit.

35. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pre-
tium foret, Cn. Pifonis & Alinii Galli super eo
negotio diversas sententias noscere. Pifo, quam-
quam abfuturum se dixerat Cæsar, ob id Magis a-
gendum censebat, ut absente principe, senatus & e-
quites possent sua munia sustinere. decorum Reip.
fore. Gallus, quia speciem libertatis Pifo præcepe-
rat, nihil satis inlustre, aut ex dignitate populi Ro-
mani, nisi coram & sub oculis Cæsaris: eoque con-
ventum Italiæ, & adfluentis provincias, præsentire
ejus servanda dicebat. Audiente hæc Tiberio ac
silente magnis utrimque contentionibus acta; sed
res dilata.

36. Et certamen Gallo adversus Cæsarem exortuna
est. nam censuit in quinquennium magistratuum
comitia habenda: utque legionum legati, qui ante
præturam ea militia fungebantur, jam tum prætores
destinarentur: princeps duodecim candidatos, in
annos singulos nominaret. Haud dubium erat, eam
sententiam altius penetrare, & arcana imperii ten-
tari. Tiberius tamen quasi augeretur potestas ejus
differuit: Grave moderationi suæ tot eligere, tot
differre. vix per singulos annos offensiones vitari,
quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum
odii fore ab his qui ultra quinquennium projician-
tur!

tur ! unde prospici posse quæ cuique tam longo temporis spatio mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione: quid si honorem per quinquennium agitent? quinquuplicari prorsus magistratus, subverti leges, quæ sua spacia exercendæ candidatorum industriæ, quærendisque aut potiundis honoribus statuerint.

37. Favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit, censusque quorundam senatorum iuvit. quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali nobilis juvenis, in paupertate manifesta, superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii inlectus à divo Augusto liberalitate decies festeritum ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingeretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, quum in palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum cœpit: Patres conscripti, hos quorum numerum & pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat: simul majores mei meruerant, ut posteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam gentile domus nostræ bonum varietate temporum accipere vel parare potuissim, satis habebam, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent. iussus ab imperatore, uxorem duxi. En stirps & progenies tot consulum, tot dictatorum. nec ad invidiam ista, sed conciliandæ misericordiæ refero. adsequentur florente te Cæsar, quos dederis honores; interim Qu. Hortensii pronepotes, divi Augusti alumnos, ab inopia defende.

38. Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his fermè verbis usus: Si quantum pauperum est, venire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint; singuli numquam exsatiabuntur, Resp. deficient. nec sanè ideo à maioribus concessum est egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat loco sententiæ proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus; cum invidia senatus & principum, sive indulserint largitionem, sive abnuerint. non enim preces sunt isthuc. sed efflagitatio intempesti-

va quidem & improvise, cum aliis de rebus convenirent patres, confurgere, & numero atque ætate liberum suorum urgere modestiam senatus, eandem vim in me transmittere, ac velut perfringere ærarium: quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi Hortale divus Augustus pecuniam, sed non compellatur, nec ea lege ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes; & securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves. Hæc atque talia, quamquam cum ad sensu audita ab his, quibus omnia principum honesta atque inhonesta laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepere. sensitque Tiberius. & cum paulum reticuisset, Hortulo se respondisse ait: ceterum si patribus videretur, daturum liberis ejus ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. egere alii grates; siluit Hortalus, pavore, an avitæ nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam dilaberetur.

39. Eodem anno mancipii unius audacia, nî mature subventum foret, discordiis armisque civilibus Rempubl. perculisset. Postumi Agrippæ servus nomine Clemens, comperto sine Augusti, pergere in insulam Planasiam, & fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili animo concepit. ausa ejus impedivit tarditas onerariæ navis: atque interim patrata cæde, ad majora & magis præcipitia conversus, furatur cineres, vestusque Cosam Ethruriæ promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret. nam ætate & forma haud dissimili in dominum erat. tum per idoneos & secreti ejus socios, crebrescit vivere Agrippam, occultis primum sermonibus, ut vetita solent; mox vago rumore apud imperitissimi cujusque promptas aures, aut rursus apud turbidos, eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro dici, neque propalam ad spici, neque diutius iisdem locis. sed quia veritas visu & mora; falsa festinatione & incertis valescunt, relinquebat famam, aut præveniebat.

40. Vulgabatur interim per Italiam servatum munere deum Agrippam; credebatur Romæ; jamque Hostiam invectum multitudo ingens, jam in urbe clandestini cœtus celebrabant: cum Tiberium anceps cura distrahere, vi ne militum servum suum coërceret, an inanem crudelitatem tempore ipso vaneſcere ſineret. modo nihil ſpernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat. poſtremo dat negotium Salluſtius Criſpo: ille è clientibus duos (quidam milites fuiſſe tradunt) deligit, atque hortatur, ſimulata conſcientia adeant, offerant pecuniam, fidem, atque pericula polliceantur. Exſequuntur ut juſſum erat. dein ſpeculati noctem incuſtoditam, accepta idonea manu, vinctum clauſo ore in palatium traxere. percuſtanti Tiberio, Quomodo Agrippa factus eſſet? reſponſiſſe fertur, Quomodo tu Cæſar. Vt ederet focios ſubigi non potuit. nec Tiberius pœnam ejus palam auſus, in ſecreta palatii parte interfici juſſit, corpusque clam auferri. & quamquam multi è domo principis, equitesque ac ſenatores, ſuſtentâſſe opibus, juviſſe conſiliis dicerentur, haud quæſitum.

41. Fine anni arcus propter ædem Saturni ob recepta ſigna cum Varo amiſſa, ductu Germanici, auſpiciis Tiberii; & ædes Fortis fortunæ Tiberium juxta in hortis, quos Cæſar dictator populo Rom. legaverat; ſacrarium genti Iuliæ, effigiesque divo Auguſto apud Bovillas, dicantur. C. Cœlio L. Pomponio Coſſ. Germanicus Cæſar A. D. VII. Kalendas Iunias triumphavit de Cheruſcis Cattisſque & Angrivariis, quæque aliæ nationes uſque ad Albim colunt: vecta ſpolia, captivi, ſimulacra montium, fluminum, præliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies, curruſque quinque liberis onuſtus. ſed ſuberat occulta formido reputantibus, haud proſperum in Druſo patre ejus favorem vulgi: avunculum ejuſdem Marcellû ſagrantibus plebis ſtudiis intra juventam ereptum: breves & infauſtos populi Romani amores.

42. Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi ſeſtertios viritim dedit, ſequæ collegam conſulatuſque ejus deſtinavit, nec ideo ſincere carita-

tis fidem adsecutus, amoliri juvenum specie honoris statuit, struxitque causas, aut forte oblatas arripuit, Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem, nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus; quia florente C. Cæsare, missoque ad res Orientis, intra Tiberii amicitia credebatur. Ut versa Cæsarem sobole, imperium adeptus est; elicit Archelaum matris litteris, quæ non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque inmiti à principe, & mox accusatus in senatu; non ob crimina quæ fingebantur, sed angore, simul fessus senio, & quia regibus æqua nedum infima insolita sunt, finem vitæ, sponte, an fato implevit. Regnum in provinciam redactum est, fructibusque ejus levari posse centesimæ vestigal professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit. Per idem tempus Antiocho Comagenorum Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: & provinciæ Syria atque Judæa, fessæ oneribus diminutionem tributum orabant.

43. Igitur hæc, & de Armenia quæ supra memoravi, apud patres disseruit; nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi. nam suam ætatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. Tunc decreto patrum permissæ Germanico provinciæ quæ mari dividuntur, majusque imperium quoquo adisset, quam his qui sorte aut missu principis obtinerent. Sed Tiberios demoverat Syria Creticum Silanum per adfinitatem connexum Germanico; quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum ejus pacta erat: præfeceratque Cn. Pisonem ingenio violentum, & obsequii ignarum, insita ferocia à patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Cæsarem juvit: mox Brutum & Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere. Sed præter paternos spiritus, uxoris quoque

Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur. vix Tiberio concedere; liberos ejus ut multum infra despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coercendas. credidère quidam data & à Tiberio occulta mandata, & Plancinam haud dubiè Augusta monuit muliebri æmulatione Agrippinam insectandi. divisa namque & discors aula erat, tacitis in Drusum, aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium & sui sanguinis Drusum fovebat: Germanico alienatio patruum amorem apud ceteros auxerat; & quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra Druso proavus eques Rom. Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur. & conjunx Germanici Agrippina, fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi præcellebat. sed fratres egregiè concordēs, & proximorum certaminibus inconcussi.

44. Nec multò post Drusus in Illyricum missus est, ut fuesceret militiæ, studiaque exercitus pararet; simul juvenem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur auxilium adversus Cheruscos orantes. nam discessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis adsuétude, & tum æmulatione gloriæ, arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares; Arminium pro libertate bellantem favor habebat.

45. Igitur non modo Cherusci focique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum: sed è regno etiam Marobodui Suevæ gentes Semnones, ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis præpölebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugisset; non aliam ob causam, quàm quia fratris filio juveni, patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus, aut disjectas per catervas: quippe longa adversus nos militia insueverant sequi signa, subsidiis firmius dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius equo

quo conlustrans cuncta, ut quosque adveetus erat: Reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela Romanis direpta in manibus multorum, ostentabat. contra fugacem Maroboduum appellans, præliorum expertem, Hercyniæ latebris defensum: ac mox per dona & legationes petivisse fœdus, proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum, quàm Varum Quinctilium interfecerint. meminissent modo tot præliorum, quorum eventu, & ad postremum ejectis Romanis, satis probatum, penes utros summa belli fuerit.

46. Neque Maroboduus jactantia sui, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguimerum tenens, Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta quæ prosperè ceciderint, testabatur. vecordem Arminium, & rerum nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam tres vacuas legiones & ducem fraudis ignarum perfidia deceperit; magna cum clade Germaniæ, & ignominia sua, cum conjunx, cum filius ejus servitium adhuc tolerant. At se duodecim legionibus petitem duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam servavisse, mox conditionibus æquis discessum: neque poenitere quod ipsorum in manu sit, integrum adversus Romanos bellum, an pacem incruentam malint. His vocibus instinctos exercitus propriæ quoque causæ stimulabant. cum à Cheruscis, Langobardisque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; & contra, augendæ dominationi certaretur. Non aliàs majore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fuis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rursus pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum percussus fuit: & transfugis paulatim nudatus, in Marcomannos concessit, militque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est, non jure cum adversus Cheruscos arma Romana invocare, qui pugnantis in eundem hostem Romanos nulla ope juvisset. Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator.

47. Eodem anno duodecim celebres Asiæ urbes conlapsæ nocturno motu terræ quo improvior graviorque pestis fuit. neque solitum in tali

casu effugium subveniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. Sedisse immensos montes, visa in arduo quæ plana fuerint, effulxisse inter ruinam ignes memorant. Asperissima in Sardonios lues plurimum in eosdem misericordiæ traxit. nam centies sestertium pollicitus Cæsar, & quantum ærario, aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes à Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægeatas, Apollonienſes, quique Moſceni aut Macedones Hyrcani vocantur, & Hierocæsaream, Myrinam, Cymen, Tmolum, levari idem in tempus tributis, mittique ex ſenatu placuit, qui præſentia ſpectaret, refoveretque. delectus eſt M. Aletus è prætoriis, ne conſulari obtinente Aſiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.

48. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæſar haud minus grata liberalitate, quod bona Æmiliæ Muſæ locupletis inſteſtæ petita in fiſcum, Æmilio Lepido, cujus è domo videbatur, & Patulei divitis equitis Romani hereditatem (quam ipſe heres in parte legeretur) tradidit M. Servilio, quem prioribus neque ſuſpectis tabulis ſcriptum compererat; nobilitatem utriuſque pecunia juvandam præſatus. Neque hereditatem cuiuſquam adiit, niſi cum amicitia meruiſſet. ignotos & aliis inſenſos, eoque principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum ut honeſtam innocentium paupertatem levavit; ita prodigos & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Qu. Vitellium movit ſenatu, aut ſponte cedere paſſus eſt.

49. Iiſdem temporibus deſum ædes vetuſtate aut igni abolitas, cœptasque ab Auguſto, dedicavit: Libero Liberæque & Cereri juxta Circum maximum, quam A. Poſtumiſ dictator voverat; eodemque in loco ædem Floræ, ab Lucio & Marco Publicis ædilibus conſtitutam: & Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius ſtruxerat, qui primus rem Romanam proſpere mari geſſit, triumphumque navalem de Pœnis meruit.

Spei ædes à Germanico sacratur : hanc Atilius voverat eodem bello.

50. Adolescebat interea lex majestatis. & Apulejam Variliam sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus divum Augustum, ac Tiberium, & matrem ejus injulisset, Cæsarique connexa adulterio teneretur, majestatis delator arcessebat. De adulterio satis caveri lege Iulia visum : majestatis crimen distinguere Cæsar postulavit : damnarique si qua de Augusto inreligiose dixisset : In se jacta nolle ad cognitionem vocari. Interrogatus à consule quid de his censeret, quæ de matre ejus locuta secus argueretur, reticuit : dein proximo senatus die, illius quoque nomine oravit, ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent. liberavitque Apulejam lege majestatis ; adulterii gravio-rem poenam deprecatus, ut exemplo majorum propinquis suis ultra ducentissimum lapidem removeretur suasisit.

51. Adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est. De prætore in locum Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen in-cessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fovebant : contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat. lætabatur Tiberius cum inter filios ejus & leges senatus disceptaret. victa est sine dubio lex ; sed neque statim, & paucis suffragiis : quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur.

52. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, in castris Romanis auxiliariis stipendia meritis, mox desertor, vagos primum, & latrociniiis suetos ad prædam & raptus congregare ; dein more militiæ per vexilla, & turmas componere ; postremò non inconditæ turbæ, sed Musulanorum dux haberi. valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. dux & his Mazippa. divisusque exercitus : ut Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum ar-

motos castris attineret, disciplina & imperiis fueret: Mazippa levi cum copia, incendia, & cædes, & terrorem circumferret. compulerantque Cinithios haud spernendam nationem in eadem; cum Furius Camillus proconsul Africæ, legionem & quod sub signis sociorum, in unum conductos ad hostem duxit. modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil æque cavebatur, quàm ne bellum metu eluderent. spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes, duæque alæ in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ. nam post illum recipit urbem, filiumque ejus Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoravimus, bellorum expers habebatur. eo pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebravit: & decrevêre patres triumphalia insignia. quod Camillo ob modestiam vitæ impune fuit.

53. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum consules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaïæ Nicopolim, quo venerat per Illyricam orani viso fratre Druso in Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpeffus. igitur paucos dies insumpsit reficiendæ classi: simul sinus Aëtiaca victoria inclitos, & sacratas ab Augusto manubias, castraque Antonii cum recordatione majorum suorum adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaque illic imago tristium lætorumque. Hinc ventum Athenas, foederique sociæ & vetustæ urbis datum, ut uno lictore uteretur. Excepêre Græci quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio haberet.

54. Petita inde Eubœa, tramisit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. tum extrema Asiæ, Perinthumque ac Byzantium Thracias urbes, mox Propontidis angustias, & os Ponticum intrat, cupidine veteres locos, & fama celebratos noscendi; pariterque provincias internis certaminibus, aut magistratuum injuriis fessas refovebat.

atque

atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, obvii aquilones depulere. Igitur alio * quæque ibi varietate fortunæ, & nostri origine veneranda, relegit Asiam, appellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis è familiis, & ferme Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultantium & nomina audit: tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum & carminum, edit responsa versibus, compositis super rebus quas quis mente concepit. & ferebatur Germanico per ambages, ut mos præculis, maturum exitium cecinisse.

55. At Cn. Piso quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium turbido incessu exterritam oratione sæva increpat; obliquè Germanicum perstringens, quod contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladibus extinctos, sed colluviem illam nationum comitate nimia coluisset: hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios. etiam vetera objectabat, quæ in Macedones improspere, violenter in suos fecissent: offensus urbi propria quoque ira, quia Theophilū quendam Areo iudicio falsi damnatum, præcibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, & compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremes, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, & vix diei moram perpeffus, inquit Germanicum, prævenitque. & postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium juvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidiā in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis proVectus est, ut sermone vulgi, parens legionum haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, decursu-

cursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias jacere: quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod haud invito imperatore ea fieri occultus rumor incedebat.

56. Nota hæc Germanico; sed præverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, hominum ingeniis, & situ terrarum, quo nostris provinciis latè prætenta, penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interjecti, & sæpius discordes sunt, adversus Romanos odio, & in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quod is prima ab infantia instituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, procures plebemque juxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium capiti ejus imposuit. ceteri venerantes regem, Artaxiam consalutavere; quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoes in formam provinciæ redacti *Q. Veranium* legatum acceperere: & quædam ex regniis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Comagenis *Q. Servæus* præponitur tum primum ad jus prætoris translatis.

57. Cunctaque socialia prosperè composita non ideo lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui jussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyri demum apud hiberna decumæ legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus ne minari crederetur. & erat, ut retuli, clementior. sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque & Plancinam, & filios variis modis criminari. postremo paucis familiarium adhibitis sermo cœptus à Cæsare qualem ira & dissimulatio gignit: responsum à Pifone precibus contumacibus, discesseruntque opertis odiis, postque rarus in tribunali Cæsaris Piso; & si quando adluderet, atrox, ac dis-sentire

sentire manifestus. vox quoque ejus audita est in convivio, cum apud Regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ, leves Pisoni & ceteris offerrentur; principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari: abiecitque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quanquam acerba, tolerabantur tamen.

58. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venire: miserat amicitiam ac fœdus memoraturos, & cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnificè; de adventu regis & cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompejopolim Ciliciæ maritimam urbem amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat, ob plurima officia & dona, quibus Plancinam devinxerat.

59. M. Silano, L. Norbano C o s s. Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendæ antiquitatis. sed cura provinciæ prætendebatur, levavitque apertis horreis pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit, sine milite incedere, pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrantem adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod contra instituta Augusti, non sponte principis Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permisso, ingredi senatoribus, aut equitibus Romanis inlustribus, seposuit Ægyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus insedisset.

60. Sed Germanicus nondum comperto professionem eam incurfari, Nilo subvehebatur, orsus opido à Canopo. Condidere id Spartani ob sepul-

tum

tum illic rectorem navis Canopum ; qua tempestate Menelaus Græciam repetens, diversum ad mare terramque Libyam delatus. Inde proximum animis os dicatum Herculi, quem indigenæ ortum apud se & antiquissimum perhibent, eosque qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum ejus adscitos. Mox visit veterum Thebarum magna vestigia. & manebant structis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ : jussusque è senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondam septingenta millia ætate militari : atque eo cum exercitu regem Rhamfèn Libya, Æthiopia Medisque & Persis, & Bactriano, ac Scythia potitum ; quasque terras Suri Armenique & contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lyciam ad mare imperio tenuisse. legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum eorumque, & dona templis ebur, atque odores, quasque copias frumenti & omnium utensilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quàm nunc Parthorum, aut potentia Romana jumentum.

61. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum, quorum præcipua fuere Memnonis faxea effigies, ubi radiis solis icta vocalem sonum reddens : disjectasque inter & vix pervias arenas instar montium eductæ Pyramides, certamine & opibus regum : lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula : atque alibi angustiae, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii ; quod nunc rubrum ad mare patescit. Dum ea æstas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quæsit, iniciens Germanos ad discordias, utque fracto jam Maroboduus usque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis juvenis nomine Catualda ; profugus olim vi Marobodui, & tunc, dubiis rebus ejus, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, inrumpit regiam, castellumque juxta situm. veteres illic Suevorum

rum prædæ, & nostris è provinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos jus commercii, dein cupidus augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit.

63. Maroboduus undique deserto non aliud subsidium quàm misericordia Cæsaris fuit. transgressus Danubium qua Noricam provinciam præfuit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. Responsum à Cæsare, tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus ejus aliud conducere, abiturum fide qua venisset. ceterum apud senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse. Exstat oratio, qua magnitudinem viri, violentiam subjectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hostis, suæque in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consecuitque multum imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multò post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce; receptusq; forum Iulium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari utrumque comitati ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum.

64. Simul nunciato regem Artaxiam Armeniis à Germanico datum, decrevère patres, ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent. structi & arcus circum latera templi Martis Ultoris, cum effigie Cæsarum: lætiore Tiberio quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies consecisset. Igitur Rhescuporim quoque Thraciæ regem astu adgreditur. Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri ejus, partem filio

lio Cotyi permisit. In ea divisione arva; & urbes, & vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite, & amœnum; huic atrox, avidum, & societatis impatiens erat. Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita mutatione principis, immittere latronum globos, excindere castella, causas bello.

65. Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam ne composita turbarentur. deligit centurionem qui nuntiaret regibus, ne armis disceptarent: statimque à Cotye dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescuporis ficta modestia, postulat eundem in locum coiretur, posse de controversiis colloquio transigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate; alter fraude cuncta inter se concederent, acciperentque. Rhescuporis fânciendo, ut dictitabat, fœderi, convivium adjicit; tractaque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, & postquam dolum intellexerat, sacra regni, ejusdem familiæ deos, & hospitalis mensas obtestantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus, scripsit ad Tiberium, structas sibi insidias, præventum insidiatorem: simul bellum adversus Basternas, Scythasque prætendens, novis peditum & equitum copiis sese firmabat.

66. Molliter rescriptum, si fraus abesset, posse eum innocentia fidere: ceterum neque se, neque senatum, nisi cognita causa, jus & injuriam discreturos. proinde tradito Cotye veniret, transferretque invidiam criminis. Eas litteras Latinus Pandus proprætor Mœsiæ, cum militibus quibus Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis inter metum & iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus esse: occidi Cotyn jubet, mortemque sponte sumptam ementitur. Nec tamen Cæsar placitas semel artes mutavit, sed defuncto Pando, quem sibi insensum Rhescuporis

poris arguebat, Pomponium Flaccum veterem stipendiis, & arta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Mœsia præfecit.

67. Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum & scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia Romana intraret. circumdata hinc regi specie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, suadendo, & quanto longius abscedebatur apertiorē custodia; postremò gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis, damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum consabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo majores Marcum Lepidum Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur.

68. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque, & consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. specie venandi, omisis maritimis locis, avia saltuum petiit: mox pernecitate equi ad amnem Pyramum contendit, cujus pontes accolæ rupebant audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur, mox Remmius Evocatus priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram gladio eum transigit: unde major fides, conscientia sceleris, & metu indicii, mortem Vononi inlatam.

69. At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut urbes jusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit. hinc graves in Pisonem contumeliæ, nec minus acerba quæ ab illo in Cæsarem tentabantur. Dein Piso abire Suria statuit; mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, vota que pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem

apparatum, festam Antiochenſium plebem; per liſtores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægri tudinem, quæ rurfum Germanico acciderat. ſævam vim morbi augebat perſuaſio veneni à Piſone accepti: & reperiebantur ſolo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis inſculptum, ſemuſti cineres, ac tabe obliti, aliæque maleſicia, quibus creditur animas numinibus infernis ſacrari. ſimul miſſi à Piſone incubantur, ut valetudinis adverſa rimantes.

70. Ea Germanico haud minus ira, quàm per metum accepta; ſi limen obſideretur, ſi effundendus ſpiritus ſub oculis inimicorum foret, quid deinde miſerrimæ conjugi, quid infantibus liberis even turum? lenta videri veneficia: feſtinare & urgere ut provinciam, ut legiones ſolus habeat. ſed non iſtus eo defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem manſura. componit epiſtolas, quibus amicitiam ei renunciabat. Addunt plerique juſſum provincia decedere. nec Piſo moratus ultra, navis ſolvit, moderabaturque curſui, quo propius regrederetur, ſi mors Germanici Suriam aperuiſſet.

71. Cæſar pauliſper ad ſpem erectus, dein feſſo corpore, ubi finis aderat, adſiſtentes amicos in hunc modum adloquitur: Si fato concederem, juſtus mihi dolor etiam adverſus deos eſſet, quod me parentibus, liberis, patriæ, intra juventam præmature exitu raperent. nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus, ultimas preces pectoribus veſtris relinquo, referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus inſidiis circumventus, miſerrimam vitam peſſima morte finierim. Si quos ſpes meæ, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem, muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud ſenatum, invocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus eſt, proſequi deſunctum ignavo queſtu; ſed quæ voluerit meminſſe, quæ mandaverit exſequi. ſlebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, ſi me po-
tius

tius quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo Romano divi Augusti neptem, eandemque conjugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelesti mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent. Iuravere amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante quam ultionem amissuros.

72. Tum ad uxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum; ne regressa in urbem æmulatione potentiae validiores irritaret. Hæc palam, & alia secretò, per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post extinguitur, ingenti luctu provinciae & circumjacentium populorum. Indolere exteræ nationes regesque; tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes; visuque & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam & adrogantiam effugerat.

73. Funus sine imaginibus & pompa, per laudes, & memoriam virtutum ejus celebre fuit. Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fati adæquarent. Nam utrumque corpore decore, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus proliatorem, etiam si temeritas abfuerit, præpeditusque sit percussas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si solus arbiter rerum, si jure & nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset. Corpus antequam cremaretur nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ destinabatur, prætuleritne veneficii signum parum constitit: nam ut quis misericordia in Germanicum, & præsumpta suspicione, aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

74. Consultatum inde inter legatos, quique aliæ

senatorum aderant, quisnam Suriae praeficeretur. & ceteris modicè nisis, inter Vibium Marsum, & Cn. Sentium diu quaesitum: dein Marsus seniori, & acrius tendenti Sentio concessit. Ilque infamem beneficiis ea in provincia, & Plancinae percarum nomine Martinam in urbem misit, postulanti-
bus Vitellio ac Veranio, ceterisque qui crimina & accusationem tamquam adversus receptos jam reos instruebant.

75. At Agrippina, quamquam defessa luctu, & corpore ægro, omnium tamen quæ ultionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantes gratantisque aspici solita; tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, & infelici fecunditate fortunæ totiens obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto, credidit victimas, adit templa: neque ipse gaudium moderans, & magis insoléscente Plancina, quæ luctum amissæ sororis tum primum læto cultu mutavit.

76. Adfluebant centuriones, monebantque, prompta illi legionum studia, repeteret provinciam non jure ablatam, & vacuam. Igitur quid agendum consultanti, M. Piso filius properandum in urbem censebat: nihil adhuc inexprabile admis-
sum, neque suspiciones imbecillas aut inania famæ pertimescenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non pœna: & ademptione provinciae, satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obistente Sentio, civile bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Cæsares amor prævaleret.

77. Contra Domitius Celer ex intima ejus amicitia disserruit: Utendum eventu. Pisonem, non Sentium, Suriae præpositum: huic fasces & jus prætoris, huic legiones datas. si quid hostile ingruat, quem justius arma oppositurum, qui legati auctoritatem, & propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant. ple-
rumque

rumque innocentes, recenti invidiæ impares. At si teneat exercitum, augeat vires; multa quæ provideri non possint, fortuito in melius casura. An festinamus cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum & indefensum planctus Agrippinæ, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustæ conscientia, est Cæsaris favor, sed in occulto: & periisse Germanicum nulli jactantius mœrent, quàm qui maxime lætantur.

78. Haud magna mole Piso promptus ferocibus in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis, inculat Germanicum luxus & superbiæ; seque pulsū, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus, eadem fide qua tenuerit, repetivisse. simul Domitium impositum triremi vitare litorum oram, præterque insulas lato pergere mari in Suriam jubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, trajectisque in continentem navibus, vexillum tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis Cilicum ut se auxiliis juvarent scribit; haud ignavo ad ministeria belli juvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

79. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes, obviis navibus, quæ Agrippinam vehabant, utrimque infensi, arma primo expediere; dein mutua formidine, non ultra jurgium processum est: Marfusque Vibius nuntiavit Pisoni, Romam ad dicendam causam veniret. Ille eludens respondit, adfuturum ubi prætor qui de beneficiis quæreretur, reo atque accusatoribus diem prædixisset. Interim Domitius Laodiceam urbem Suriae adpulsus, cum hiberna sextæ legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, à Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per litteras aperit, monetque ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet. quosque Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit; magnitudinem imperatoris identidem ingerens, & Rempublicam armis peti: ducitque validam manum, & prælio paratam.

80. Nec Piso, quamquam cœpta secus cadebant; omisit tutissima è præsentibus, sed castellum Ciliciæ

munitum admodum, cui nomen Celendris, occupat. Nam admixtis desertoribus, & tirone nuper intercepto, suisque & Plancinae servitiis, auxilia Cilicum quæ reguli miserant, in numerum legionis composuerat. Cæsarisque se legatum, testabatur, provincia quam is dedisset arceri, non à legionibus (earum quippe accitu venire) sed à Sentio, privatum odium falsis criminibus tegente. consisterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum; si jure ageretur, potiolem; si armis, non invalidum, vidissent. Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi. hinc militum, inde locorum asperitas. sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia ad subitum usum properata. ut venere in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur. vertunt terga Cilices, seque castello claudunt.

81. Interim Piso classem haud procul opperientem oppugnare frustra tentavit: regressusque, & pro muris modo semet afflicto, modo singulos nomine ciens, præmiis vocans, seditionem cœptabat; adeoque commoverat, ut signifer legionis sextæ signum ad eum transfunderet. Tum Sentius oceanere cornua tubasque, & peti aggerem, erigi scalas jussit, ac promptissimum quemque succedere, alios tormentis, hastas, saxa, & faces ingerere. Tandem victa pertinacia Piso oravit, uti traditis armis maneret in castello, dum Cæsar cui Syriam permetteret, consulitur. Non receptæ conditiones: nec aliud quam naves & tutum in urbem iter concessum est.

82. At Romæ postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque ut ex longinquo aucta in deterius adferebantur; dolor, ira, & erumpebant questus: Ideo nimirum in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam provinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones. vera prorsus de Druso seniores locutos, displicere regnantibus civilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo jure

jure complecti reddita libertate agitaverint. Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratum, ante senatusconsultum, sumpto iustitio desererentur fora, clauderentur domus; passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem: & quamquam neque insignibus lugentium abstinere, altius animis mœreant. Forte negotiatores vivente adhuc Germanico Syria egressi, lætiora de valetudine ejus attulere: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, moliantur templorum fores. juvit credulitatem nox, & promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatium vaneferent. Et populus quasi rursus creptum acrius doluit.

83. Honores ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti, decretique: ut nomen ejus Saliari carmine caneretur: sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque eas quercæ coronæ statuerentur; ludos Circenses eburna effigies præiret: neve quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Iuliæ, crearetur. Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac mortem ob Rempubl. obiisse. sepulchrum Antiochiæ ubi crematus: tribunal Epidaphnæ, quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve in quibus coleretur, haud facile quis numerum inierit. Cum censeretur clypeus, auro & magnitudine insignis inter auctores eloquentiæ; adseruit Tiberius, solitum paremque ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam fortuna discerni; & satis illustre, si veteres inter scriptores haberetur. Equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui Iuniorum dicebatur: instituitque uti turmæ Idibus Iuliis imaginem ejus sequerentur. pleraque manent: quædam statim omissa sunt, aut vetustas oblitteravit.

84. Ceterum recenti adhuc mœstitia, soror Germanici Livia nupta Druso duos virilis sexus simul enixa est. quod rarum lætumque etiam modicis

penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, ut non temperaverit; quin jactaret apud patres, nulli ante Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam. nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat. Sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit; tamquam auctus liberis Drusus, domum Germanici magis urgeret.

85. Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coercita, cautumque ne quæstum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuisset. nam Vistilia prætoris familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. exactum & à Titidio Labeone Vistiliæ marito, cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset? atque illo prætendente sexaginta dies ad consultandum datos nec dum præterisse satis visum de Vistilia statuere: eaque in insulam Seriphon abdita est. Actum & de sacris Ægyptiis Iudaicisque pellendis: factumque patrum consultum, ut quattuor millia libertini generis ea superstitione infecta, quis idonea ætas, in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniiis, & si ob gravitatem cæli interiissent, vile damnum: ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.

86. Post quæ retulit Cæsar, capiendam virginem in locum Occiæ, quæ septem & quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris præfederat: egitque grates Fontejo Agrippæ, & Domitio Pollioni, quod offerendo filias, de officio in Rempubl. certarent. prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quàm quod mater ejus in eodem conjugio manebat. nam Agrippa dissidio domum immiserat. Et Cæsar quamvis posthabitam, decies festerii dote solatus est.

87. Scævitiæ annonæ incusante plebe, statuit frumento pretium quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios. Neque tamen ob ea parentis patriæ delatum & antea vocabulum adsumpsit, acerbique increpuit eos, qui divinas occupationes, ipsumque domi-

dominum dixerant. unde angusta & lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat; adulationem oderat.

88. Reperio apud scriptores senatoresque eorandem temporum, Adgandestrii principis Catto- rum lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandæ neci venenum mitteretur: responsumque esse, non fraude neque occultis, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. qua gloria æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterum Arminius abscedentibus Romanis & pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Rom. sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium læcessierit: præliis ambiguus, bello non victus. septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit; caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

BREVIARIUM LIBRI III.

A Grrippina cum Germanici reliquiis Brundisium, inde Romam pervenit. eæ tumulo Augusti illata, & funus ductum. Drusus in Illyricum redit. Cn. Piso cum Romam redisset, veneni & Majestatis postulat. dicta causa, cum omnia infensa & infesta experiretur, manus sibi adfert. Tacfarinas bellum in Africa renovat: quod opprimitur à L. Apronio Proconsule. Lepida Emilia adulterii & veneni desertur, damnaturque. Tapia Popæa lex ad id tempus asperius exercita, mollitur à Tiberio, & nexus ejus exsolvuntur. Iterum Africam incurrit Tacfarinas: cui tutandæ Iunius Blesus deligitur. Equites aliquot Romani Majestatis damnantur. Galliæ rebellant: ducibus Iulio Sacroviro & Iulio Floro. infelicitur: quia à legionibus Germanicis copiæ earum cæse. & ipse ad vetus jugum retractæ. C. Lutorius eques Majestatis damnatus, in carcere exanimatus est. Cura luxus coercendi capta,

& omiffa Drufus Tribuniciam potestatem accipit. Flamen Dialis vetitus provinciam sortiri. Afyla Græcorum lustrata & repurgata. C. Silanus repetundarum & Majestatis damnatus. Tacfarinatem Iunius proturbat, & fratrem ejus capit. Iuniæ illustris femine mors & funus. Hæc triennio gesta.

Coss. { M. Valerio & M. Aurelio.
Tiberio Imp. I V, & Druso Nerone II.
C. Sulpicio & D. Haterio.

LIBER III.

Nihil intermissa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriæ contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, & nescia tolerandi. Interim adventu ejus audito, intus quisque amicorum, & plerique militares, ut quisque sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis è municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad opidum Brundisium; quod naviganti celerissimum, fidelissimumque adpulsu erat. Atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus & proxima maris, sed mœnia ac tecta, quaque longissimè prospectari poterat, mœrentium turba, ac rogitantium inter se, silentiône an voce aliqua egredientem exciperent? neque factis constabat quid pro tempore foret: cum classis paulatim successit, non alacri ut adsolet remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis feralem urnam tenens egressa navi, defixit oculos; idem omnium gemitus, neque discerneres proximos, alienos, virorum, feminarumve planctus: nisi quod comitatum Agrippinæ longo mœrore fessum, obvii & recentes in dolore anteibant.

2. Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito ut magistratus Calabriæ, Apulique, & Campani, suprema erga memoriam filii sui muneraungerentur. Igitur tribuorum, centurionumque humeris cineres portabantur: præcedebant incompta signa, versi falces: atque ubi colonias transgrederentur,

rentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solennia cremabant. etiam quorum diversa opida, tamen obvii, & victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Terracinam progressus est, cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules M. Valerius & M. Aurelius (jam enim magistratum occœperant) & senatus, ac pars populi viam complevère, disjecti, & ut cuique libitum flentes. aberat quippe adulatio, gnaris omnibus lætam Tiberio Germanici mortem malè dissimulari.

3. Tiberius atque Augusta publico abstinuère; inferius majestate sua rati si palam lamentarentur; an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna auctorum scriptura, reperio ullo insigni officio functam; cum super Agrippinam, & Drusum, & Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre visu non toleravit. facilius crediderim, Tiberio & Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam; ut par mœror, & matris exemplo avia quoque & patruus attineri viderentur.

4. Dies quo reliquæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquires: plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, concidisse Rempubl. nihil spei reliquum clamitabant; promptius apertiusque, quam ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quàm studia hominum accensa in Agrippinam; cum decus patriæ, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen appellarent, versique ad cælum ac deos, integram illi subolem, ac superstitem iniquorum precarentur.

5. Fuère qui publici funeris pompam requirerent, compararentque quæ in Drusum patrem Germanici honora & magnifica Augustus fecisset.
ipsum

ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum, neque abscedentem à corpore simul urbem intravisse circumfusas lecto Claudiorum Iuliorumque imagines, defletum in foro, laudatum pro rostris: cuncta à maioribus reperta, aut quæ posteri invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, & cuicumque nobili debitos honores, contigisse. sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tantò plura decora mox tribui par fuisse, quantò prima fors negavisset. non fratrem nisi unius diei via, non patrum saltem porta tenus obvium. ubi illa veterum instituta? præpositam thoro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrymas, vel doloris imitamenta?

6. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto: Multos inlustrium Romanorum ob Remp. obiisse; neminem tam flagranti desiderio celebratum. idque & sibi, & cunctis egregium, si modus adjiceretur. non enim eadem decora principibus viris, & imperatori populo, quæ modicis domibus, aut civitatibus. convenisse recenti dolore luctum, & ex mœrore solatia: sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Iulius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, Remp. æternam esse. proin repeterent solennia; & quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.

7. Tum exuto iustitio, redditum ad munia; & Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis petendæ à Pisone ultionis; & crebro questu, quod vagus interim per amœna Asiæ atque Achaiæ, adroganti & subdola mora scelerum probationes subverteret. Nam vulgatum erat misfam, ut dixi, à Cn. Sentio famosam beneficiis Martinam, subita morte Brundisii extinctam, venenumque nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitii reperta.

8. At Pise præmisso in urbem filio, datisque mau-

mandatis, per quæ principem molliret; ad Drusum pergit: quem haud fratris interitu truce[m], quam remoto æmulo æquiores sibi sperabat. Tiberius quo integrum iudiciu[m] ostentaret, exceptu[m] comiter juvenem, sueta erga filios familiaru[m] nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quæ jacerentur, præcipuum in dolore suu[m] locu[m] respondit; sed malle falsa & inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Hæc palam, & vitato omni secreto: neque dubitabantur præscripta ei à Tiberio, cum incallidus alioqui & facilis juvena, senilibus tum artibus uteretur.

9. Piso Dalmatico mari transiit, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quæ è Pannonia in urbem, dein præsidio Africæ ducebatur. eaque res agitata rumoribus, ut in agmina atque itinere crebro se militibus ostentavisset. ab Narnia vitandæ suspitionis, an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare, ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia navem tumulo Cæsaris adpulerat, dieque, & ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminaru[m] comitatu Plancina, & vultu alacres incessere. Fuit inter irritamenta invidiæ domus foro imminens, festo ornatu, conviviumq; & epulæ, & celebritate loci nihil occultum.

10. Postera die Fulcinus Trio Pisonem apud consules postulavit. contra Vitellius, Veranius, ceterique Germanicum comitati tendebant, nullas esse partes Trioni, neque se accusatores, sed reru[m] indices & testes, mandata Germanici perlatores. Ille dimissa ejus causæ delatione, ut priore vitæ accusaret obtinuit: petitumque est à principe, cognitionem exciperet: quod ne reus quidem abnuebat, studia populi & patrum metuens: contra Tiberium spernendis rumoribus validum, & conscientie matris innexum esse: veraque aut in deterius credita, iudice ab uno facilius discerni: odium & invidiam apud multos valere. Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integramque causam ad senatu[m] remittit.

II. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent, ob receptum Maroboduum, & res priore ætate gestas, ut ovans iniret, prolato honore urbem intravit. Post quæ reo T. Arruntium, Fulcinium, Asinium Gallum, Æsernium Marcellum, Sex. Pompejum patronos petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus, & L. Piso, & Livenejus Regulus adfuere, arrecta omni civitate, quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo, satius cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius, an promeret. iis haud aliàs intentior populus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentii permisit.

12. Die senatus Cæsar orationem habuit meditato temperamento: Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adiutoremque Germanico datum à se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia & certaminibus asperasset juvenem, exituque ejus lætatus esset; an sceleris exstinxisset, integris animis dijudicandum. Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exiit, ejusdemque morte, & luctu meo lætatus est; odero seponamque à domo mea, & privatas inimicitias, ^{non} Principis ulciscar: Sin facinus in cujuscumque mortalium nece vindicandum detegitur; vos verò & liberos Germanici, & nos parentes justis solatiis adficite. simulque illud reputate, turbidè & seditiosè tractaverit exercitus Piso; quæsitæ sint per ambitionem studia militum; armis repetita provincia; an falsa hæc in majus vulgaverint accusatores. quorum ego nimis studiis jure succenseo. Nam quo pertinuit nudare corpus, & contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista & scrutanda sunt? Desleo equidem filium meum, semperque deslebo: sed neque reum prohibeo quo minus cuncta proferat, quibus innocentia ejus sublevari; aut, si qua fuit, iniquitas Germanici, coargui possit: vosque oro, ne, quia dolori meo causa connexa est, objecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia & cura valet, juvate periclitantem:

tem: ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges præstiterimus, quod in curia potius quàm in foro, apud senatum quàm apud iudices, de morte ejus anquiritur. cetera pari modestia tractentur. nemo Drusi lacrymas, nemo mœstítiam meam spectet, nec si qua in nos adversa finguntur.

13. Exin biduum criminibus objiciendis statuitur, utque sex dierum spatio interjecto, reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera & inania orditur; ambitiosè, avarèque habitam Hispaniam. quod neque convictum noxæ reo, si recentia purgaret; neque defensum absolutioni erat, si teneretur majoribus flagitiis. Post quem Servæus, & Veranius, & Vitellius consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, objecere; odio Germanici, & rerum novarum studio, Pisonem vulgus militum per licentiam & sociorum injurias eò usque corrupisse ut parens legionum à deterrimis appellaretur: contra, in optimum quemque, maxime in comites & amicos Germanici, sævisse: postremò ipsum devotionibus & veneno peremisse: sacra hinc & immolationes nefandas ipsius atque Planicinæ: petitam armis Rempubl. utque reus agi posset, acie victum.

14. Defensio in ceteris trepidavit. nam neque ambitionem militarem, neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitiri poterat: solum veneni crimen visus est diluisse. quod ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus ejus cibos arguentes. quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, & tot adstantium visu, ipso Germanico coram id ausum. offerebatque familiam reus, ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diversa implacabiles erant: Cæsar ob bellum provinciæ inlatum; Senatus, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse. * scripsissent exoptulantes: quod haud minus Tiberius quàm Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur; non temperaturos manibus si patrum sententias evasisset. effigiesque Pisonis traxerant

rant in Gemonias, ac divellebant, ni jussu principis, protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno prætoris cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur.

15. Eadem Plancinæ invidia, major gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eamliceret. atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, sociam se cujuscumque fortunæ, & si ita ferret, comitem exitii promittebat. Vt secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, dividere defensionem cœpit. quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, senatumque rursum ingreditur: redintegratamque accusationem, infensas patrum voces, adversa & sæva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quàm quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perumperetur. relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignatque, & liberti tradit. Tum solita curando corpori exequitur. dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, aperiri fores jussit: & cœpta luce, perfoſso jugulo, jacente humi gladio, repertus est.

16. Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit, sed amicos ejus dictitavisse, litteras Tiberii & mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, principemque arguere, ni elusus à Sejano per vana promissa foret. nec illum sponte extinctum, verum immisso percussore. quorum neutrum adseveraverim: neque tamen oculere debui narratum ab iis, qui nostram ad juventam duraverunt. Cæsar flexo in mortitiam ore, suam invidiam tali morte quesitam apud senatum, * crebrisque interrogationibus exquirat, qualem Piso diem supremum, noctemque exegisset. atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente, recitat codicillos à Pisonem in hunc ferme modum compositos: Conspiratione inimicorum, & invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati & innocentie meæ nusquam locus

cus est; deos immortales testor vixisse me, Cæsar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro liberis meis consulatis. ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunæ meæ non est adjunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit: M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset! eo impensius precor, ne meæ pravitatis pœnas innoxius luat. Per quinque & quadraginta annorum obsequium per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquam post hæc rogaturus, salutem infelici filii rogo. De Plancina nihil addidit.

17. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: patris quippe iussa, nec potuisse filium detrectare: simul nobilitatem domus; etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit, matris preces obtendens: in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant: Id ergo fas aviæ interfetricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse! Vitellii & Veranii voce defletum Cæsarem; ab imperatore & Augusta defensam Plancinam! proinde venena, & artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos ejus, egregiamque aviam ac patrum sanguine miserrimæ domus exsatiaret. Biduum super hæc imagine cognitionis absumptum; urgente Tiberio liberos Pisonis, matrem uti tuerentur. Et cum accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quam invidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente Cæsare magistratus eo etiam munereungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit; partem bonorum publicandam; pars ut Cn. Pisoni filio concederetur, isq; prænomen mutaret. M. Piso exuta dignitate, & accepto quinquagies sestertio, in decem annos relegaretur, concessa Plancinæ incolumitate ob preces Augustæ.

18. Multa ex ea sententia mitigata sunt à principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii qui bellum patriæ fecisset, Iuli Antonii qui do-

num Augusti violasset, manerent. & M. Pisonem ignominie exemit, concessitque ei paterna bona; satis firmus, ut saepe memoravi, adversum pecuniam; & tum pudore absolutæ Plancinae placabilior. Atque idem cum Valerius Messallinus signum aureum in æde Martis Ultoris, Cæcina Severus aram Ultioni statuendam censuissent, prohibuit: ob externas ea victorias sacrari dictitans; domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messallinus, Tiberio, & Augustæ, & Antonia; & Agrippinae, Drusique, ob vindictam Germanici grates agendas, omiseratque Claudii mentionem. & Messallinum quidem L. Asprenas senatu coram percunctatus est, an prudens præterisset? ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium, seu veterum revolve, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur imperio, quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

19. Paucis post diebus Cæsar auctor senatus fuit, Vitellio, atque Veranio, & Servæo sacerdotia tribuendi. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus, monuit; ne facundiam violentia præcipitaret. Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore jactata. adeo maxima quæque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt. & gliscit utrumque posteritate. At Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit. paucosque post dies Vipsania mater ejus excessit, una omnium Agrippæ liberorum miti obitu. nam ceteros manifestum ferro, vel creditum est, veneno, aut fame extinctos.

20. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum à Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, & ob perniciatatem inultis: dein vicos exscindere; trahere graves prædas: postremo haud procul Pagida flumine cohortem Romanam circumfedit. Præerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia; & illam obsidionem flagiti ratus. Is cohortatus mili-

milites ut copiam pugnae in aperto facerent, aciem pro castris instruit. Primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occurrat fugientibus, increpat signiferos, quod inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret. simul excepta vulnera, & quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit; neque praelium omisit, donec desertus suis caderet.

21. Quae postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta; magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate, & e veteri memoria facinore, decumum quemque ignominiosae cohortis sorte ductos, fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, praesidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint. quo praelio Rufus Helvius gregarius miles servati civis decus rettulit; donatusque est ab Apronio torquibus & hasta: Caesar addidit civicam coronam, quod non eam quoque Apronius jure proconsulis tribuisset, questus magis, quam offensus. Sed Tacfarinas perculsis Numidis, & obsidia aspernantibus, spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursus in terga remeans. & dum earatio barbaro fuit, inritum fessumque Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos; inligatus praeda, stativis castris adhaerebat. missu patris Apronius Caesianus cum equite & cohortibus auxiliariis, quis velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in desertum.

22. At Romae Lepida, cui super Aemiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompejus proavi erant, deferatur simulavisse partum ex P. Quirinio divite atque orbo. adjiciebantur adulteria, venena; quaesitumque per Chaldaeos in domum Caesaris, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem Principis; adeo vertit ac miscuit irae & clementiae signa; deprecatus primo senatum, ne majestatis crimina tractarentur: mox M. Servilium e consularibus, aliof-

que testes inlexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat. idemque servos Lepidæ, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules; neque per tormenta interrogari passus est de his quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ. quod alii civile rebantur; ne ceteris adsentienti necessitas fieret: quidam ad sævitiam trahebant. neque enim cessurum nisi damnandi officio.

23. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili majores suos ciens, ipsumque Pompejum, cujus ea monimenta & adstantes imagines visebantur, tantum misericordiæ permovit, ut effusi in lacrymas sæva & detestanda Quirinio clamitarent, cujus senectæ atque orbitati & obscurissimæ domui, destinata quondam uxor L. Cæsari, ac divo Augusto nurus, dederetur. dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellii Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, compertum sibi etiam ex P. Quirinii servis, veneno eum à Lepida petutum.

24. Inlustrium domuum adversa (etenim haud multum distant tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus Iuniæ familiæ redditus. casum ejus paucis repetam. Vt valida divo Augusto in Rempubl. fortuna; ita domi improspera fuit, ob impudicitiam filiae ac neptis, quas urbe depulit, adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam culpam inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine læsarum religionum, ac violatæ majestatis appellando, clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis memorabo, si effectis in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur; exilium sibi demonstrari intellexit: nec nisi Tiberio imperitante depre-

deprecari Senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram respondit, se quoque letari, quod frater ejus è peregrinatione longinqua revertisset. idque jure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret. sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones: neque reditu Silani, dissoluta quæ Augustus voluisset. Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est.

25. Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis cælibum pœnis, & augendo ærario sanxerat: nec ideo conjugia & educationes liberum frequentabantur, prævalida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliscebatur, cum omnis domus delatorum interpretationibus subverterentur. utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet ut de principis juris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius differam.

26. Vetusissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coercitionibus agebant: neque præmiis opus erat, cum honesta suo pte ingenio peterentur; & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam exui æqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat; provenere dominationes: multosque apud populos æternum mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primo rudibus hominum animis simplices erant: maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus quæsitiores jam & plures Solon perscripsit. Nobis Romulus ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus & divino jure populum devinxit; repertaque quædam à Tullo & Anco: sed præcipuus Servius Tullius sanctorum legum fuit, quis etiam reges obtemperarent.

27. Pulso Tarquinio, adversum patrum factiones multa populus paravit tuendæ libertatis, & firmandæ concordæ: creatique decemviri, & accitis

quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui juris. nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum, & apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava, per vim latæ sunt. Hinc Gracchi, & Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor nomine senatus Drusus; corrupti spe, aut inlusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili omissum, quin multa & diversa sciscerentur; donec L. Sulla dictator abolitis vel conversis prioribus, cum plura addidisset, otium ei rei haud in longum paravit; statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo post Tribunis reddita licentia quoquo vellent populum agitando. Iamque non modo in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones: & corruptissima Republ. plurimæ leges.

28. Tum Cn. Pompejus tertium consul, corrigendis moribus delectus, & gravior remediis quàm delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per viginti annos discordia, non mos, non jus. deterrima quæque impune; ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus, potentie securus, quæ triumphatu iusserat abolevit; deditque jura, quis pace & principe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes, & lege Papia Poppæa præmiis inducti, ut si * à privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret. sed altius penetrabant; urbemque, & Italiam, & quod usquam civium, corripuerant, multorumque excisi status: & terror omnibus intentabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque è prætoriis, totidem è cetero senatu sorte duxisset; apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in præsens levamentum fuere.

29. Per idem tempus Neronem è liberis Germanici jam ingressum juventam, commendavit patribus; utque munere capeffendi vigintiviratus solveretur, & quinquennio maturius quam per leges Quæsituram peteret, non sine inrisu audientium postulavit. prætendebat sibi atque fratri decre-

ta eadem, petente Augusto. sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejusmodi preces occulti inluderent. ac tamen initia fastigii Cæsaribus erant: magisque in oculis vetus mos, & privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversum nepotem. Additur pontificatus, & quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici stirpem jam puberem adspiciebat. Auctum dehinc gaudium, nuptiis Neronis & Iuliæ Drusi filiæ. Utque hæc secundo rumore, ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii socer Seianus destinaretur. polluisse nobilitatem familiæ videbantur, suspectumque jam nimix spei Seianum ultro extulisse.

30. Fine anni concessere vita insignes viri, L. Volusius & Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa. ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opumque quis domus illa immensum viguit, primus adcumulator. Crispum equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. atque ille, quamquam prompto ad capeffendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoria multos triumphalium consulariisque potentia antehit. diversus à veterum instituto, per cultum & munditias; copiaque & affluentia luxu propior: suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eo acrior, quo somnuna & inertiam magis ostentabat. Igitur incolumi Mæcenate proximus; mox præcipuus cui secreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate provecta speciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. idque & Mæcenati acciderat; fato potentix raro sempiternæ: an satias capit, aut illos cum omnia tribuerunt; aut hos, cum jam nihil reliquum est quod cupiant.

31. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. nam biennio ante, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque natura tam connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit.

longam & continuam absentiam paulatim meditans ; sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus impleret. Ac forte parva res magnum ad certamen progressa, præbuit juveni materiam apiscendi favoris Domitius Corbulo prætura functas de L. Sulla nobili juvene questus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum, loco non decessisset. pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, alique Sullæ propinqui nitebantur. certabant orationibus, & memorabantur exempla majorum, qui juventutis irreverentiam gravibus decretis notavissent. donec Drusus apta temperandis animis disseruit; & satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, & oratorum ea ætate uberrimus erat. Idem Corbulo plurima per Italiam itinera, fraude mancipum & incuria magistratum interrupta & impervia clamitando, executionem ejus negotii libens suscepit: quod haud perinde publice usui habitum, quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus & hasta sæviebat.

32. Neque multo post missis ad senatum litteris Tiberius motam rursus Africam incursum Tacfarinatis docuit; judicioque patrum deligendum proconsulem, gnarum militiæ, corpore validum, & bello suscepturum. quod initium Sex. Pompejus agitando adversus M. Lepidum odii nactus, ut socordem, inopem, & majoribus suis dedecorum, coque etiam Asiæ sorte depellendum, incusavit; adverso senatu, qui Lepidum mitem magis quam ignavum; paternas ei angustias & nobilitatem sine probro actam, honori quam ignominie habendam ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africa decretum ut Cæsar legeret, cui mandata foret.

33. Inter quæ Severus Cæcina censuit; ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur: multum ante repetito, concordem sibi conjugem, & sex partus enixam: seque quæ in publicum statueret domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse plures per provincias quadraginta stipendia explevisset. Haud enim frustra placitum olim, ne feminae in socios aut gentes exter-

ternas traherentur. inesse mulierum comitatu, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum, & imparē laboribus sexum; sed si licentia adsit, sævum, ambitiosum, potestatis avidum: incedere inter milites habere ad manum centuriones: præsedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. Cogitarent ipsi quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari: his statim adhære scere deterrimum quemque provincialium: ab his negotia suscipi, transigi: duorum egressus coli, duos esse prætoria; pervicacibus magis & impotentibus mulierum jussis, quæ Oppii quondam, aliisque legibus constrictæ, nunc vinclis exsolutis, domos, fora, jam & exercitus regerent.

34. Paucorum hæc ad sensu audita; plures obturbabant; neque relatum de negotio; neque Cæcinam dignum tantæ rei censorem. mox Valerius Messalinus, cui parens Messalla; ineratque imago paternæ facundiæ, respondit: Multa duritiæ veterum melius & lætius mutata. neque enim ut olim, obsideri urbem bellis, aut provincias hostilis esse. & pauca feminarum necessitatibus concedi, quæ ne conjugum quidem penates, adeo socios non onerent; cetera promiscua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obœunda: sed revertentibus post laborem, quod honestius quam uxorum levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid ipsorum magistratuum, nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes cælibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus Reip. postulantis: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porro ob unius aut alterius imbecillum animum, male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque. Simul sexum natura invalidum deferi, & exponi suo luxu, cupidinibus alienis. vix præsent

custodia manere inlæsa conjugia : quid fore , si per plures annos in modum discidii oblitterentur ? Sic obviam irent iis quæ alibi peccarentur , ut flagitiorum urbis meminissent. Addidit paucæ Drusus de matrimonio suo. nam principibus adeunda sæpius longinqua inperii. Quotiens divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse comite Livia ? se quoque in Illyricum profectum ; & si ita conducat , alias ad gentes iturum , haud semper æquo animo , si ab uxore carissima , & tot communium liberorum parente divelleretur. Sic Cæcinæ sententia elusa.

35. Et proximi senatus die, Tiberius per litteras castigatis obliquè patribus , quod cuncta curarum ad principem rejicerent , Manium Lepidum & Iunium Blæsum nominavit ; ex quis proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba , intentius excusante se Lepido , cum valetudinem corporis , ætatem liberum , nubilem filiam obtenderet : intelligereturque etiam quod filebat , avunculum esse Seiani Blæsum , atque eo prævalidum. Respondit Blæsus specie recusantis , sed neque eadem adseveratione ; & consensu adulantium auditus est.

36. Exin promptum quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia , impune probra , & invidiam in bonos excitandi , arrepta imagine Cæsaris ; libertique etiam ac servi , patrono vel domino , cum voces , cum manus intentarent , ultro metuebantur. Igitur C. Cestius senator differuit ; Principes quidem instar deorum esse : sed neque à diis nisi iustas supplicum preces audiri , neque quemquam in Capitolium , aliave urbis templa perfugere , ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges , & funditus versas , ubi in foro , in limine curiæ , ab Annia Rufilla , quam fraudis sub iudice damnavisset , probra sibi & minæ intendantur : neque ipse audeat jus experiri , ob effigiem imperatoris oppositam. Haud dissimilia alii , & quidam atrociora circumstrebebant ; precabanturque Drusum , daret ultionis exemplum : donec accitam convictamque attineri publica custodia iussit.

37. Et Considius Æquus , & Cælius Cursor equi-

equites Rom. quod fictis majestatis criminibus Magium Cæcilianum prætorem petivissent, auctore principe, ac decreto Senatus puniti. Vtrumque in laudem Drusi trahebatur: ab eo, in urbe inter cæteris & sermones hominum obversante, secreta patris mitigari. neque luxus in juvene adeo displicebat. huc potius intenderet, diem editionibus, noctem conviviis traheret, quam solus & nullis voluptatibus advocatus mœstam vigilantiam, & malas curas exerceret.

38. Non enim Tiberius, non accusatores fasticebant; Et Ancharius Priscus Cæsum Cordum proconsulem Cretæ postulaverat repetundis; addito majestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Cæsar Antistium Veterem è primoribus Macedoniæ absolutum adulterii, increpitis iudiciis, ad dicendam majestatis causam retraxit, ut turbidum, & Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate Cotyæ fratre interfecto, bellum adversus nos voluerat. Igitur aqua & igni interdictum reo, adpositumque, ut teneretur insula, neque Macedoniæ, neque Thraciæ opportuna. Nam Thracia diviso imperio in Rhœmetalcen & liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia nostri discors agebat; neque minus Rhœmetalcen quam Trebellienum incusans, popularium injurias inultas sinere. Cœlaletæ, Odrusæque, & alii, validæ nationes, arma cepere, ducibus diversis & paribus inter se per ignobilitatem; quæ causa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. pars turbant præsentia, alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent: plurimi ac maximè compositi regem, urbemque Philippopolim à Macedone Philippo sitam, circumfidunt.

39. Quæ ubi cognita P. Velleio, (is proximum exercitum præsidebat) alarios equites ac leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi aut adsumendis auxiliis vagabantur. Ipse robur peditum, ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta, cæsis populatoribus; & dissensione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione, & adventu legionis. neque aciem aut prælium

lium dici decuerit, in quo semerme ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine.

40. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptavere: cujus exstimulator acerrimus inter Treveros Iulius Florus, apud Æduos Iulius Sacrovir. nobilitas ambo-
bus, & majorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. Si secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatem, ac metum ex flagitiis máxima peccandi necessitudo, componunt Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus seditiosa disflerebant, de continuatione tributorum, gravitate feneratoris, sævitia ac superbia præsentium. & discordare militem, audito Germanici exitio. egregium resumendæ libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent.

41. Haud ferme ulla civitas intacta feminibus ejus motus fuit: sed erupere primi Andecavi, ac Turonii quorum Andecavos Acilius Aviola legatus, excita cohorte quæ Lugduni præsidium agitat, coërcuit. Turonii legionario milite, quem Visellius Varro inferioris Germaniæ legatus miserat, oppressi, eodem Aviola duce, & quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. spectatus & Sacrovir intacto capite pugnam pro Romanis ciens, ostentandæ, ut ferebat, virtutis: sed captivi, ne incessetur telis, agnoscendum se præbuisse, arguebant. Consultus super eo Tiberius, aspernatus est indicium, aluitque dubitatione bellum.

42. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ conscripta Treveris, militia disciplinaque nostra habebatur, ut cæsis negotiatoribus Romanis bellum inciperet: paucique equitum corrupti; plures in officio mansere. Aliud vulgus obæeratorum aut clientium arma cepit: petebantque saltus, quibus nomen Arduenna, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius & C.
Silius

Silius adversis itineribus objecerant, arcuerunt. præmissusque cum delecta manu Iulius Indus è civitate eadem discors Floro, & ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo visis militibus qui effugia infederant, sua manu cecidit. Isque Treverici tumultus finis.

43. Apud Æduos major moles exorta, quanto civitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, nobilissimam Galliarum sobolem liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adungeret. simul arma occulte fabricata juventuti dispersit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionariis armis; ceteri cum venabulis & cultis, quæque alia venantibus tela sunt. adduntur è servitiis gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen (Crupearios vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur hæ copiæ vicinarum civitatum, ut nondum aperta consensione, ita viritim promptis studiis; & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, utroque bellum sibi poscente: mox Varro invalidus senectæ, vigenti Silio concessit.

44. At Romæ non Treveros modo, & Æduos, sed quatuor & sexaginta Galliarum civitates descivisse; adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta (ut mos famæ) in majus credita. optimus quisque Reipubl. cura mœrebat; multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur: increpabantque Tiberium, quod in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Iulium Sacrovirum majestatis crimine reum in senatu fore? existitisse tandem viros, qui cruentas epistolas armis cohiberent. miseram pacem vel bello bene mutari. Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi; an compererat modica esse, & vulgatis leviora.

45. Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos

pagos qui finium extremi & Æduis contermini sociiq; in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite, ne fuetam requiem, ne spatia noctium opperiretur; viderent modò adversos, & adspicerentur: id satis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem, Sacrovir, copiarque patentibus locis apparère. in fronte statuerat ferratos; in cornibus cohortes; à tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare veteres Gallorum glorias, quæque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas: quanto intolerantior servitus iterum victis.

46. Non diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies; inconditque ac militiæ nescii opidani, neque oculis neque auribus satis competeabant. contra Silius, etsi præsumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: Pudentum ipsis, quod Germaniarum victores adversum Gallos, tamquam in hostem ducerentur. una nuper cohors rebellem Turonium, una ala Treverum, paucæ huius ipsius exercitus turmæ profligavere Sequanos. quanto pecunia dites, & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Æduos, evincite, & fugientibus consulite. Ingens ad ea clamor: & circumfudit eques; frontemque pedites invasere: nec cunctatum apud latera. paulum moræ attulere ferrati, restantibus laminis adversum pilâ & gladios: sed miles correptis securibus & dolabris, ut si murum perumperet, cadere tegmina & corpora; quidam trudibus aut furcis, inertem molem prosternere; jacentesque nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimis linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. incensa super villa, omnes cremavit.

47. Tum demum Tiberius ortum patratumq; bellum senatui scripsit: neque dempsit, aut addidit verò; sed fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisset. simul causas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adjunxit; magnitudinem imperii extollens; neque decorum principibus, si una alte-

alterave civitas turbet, omiffa urbe, unde in omnia regimen. nunc quia non metu ducatur, iturum ut præfentia fpectaret, componeretque. Decrevêre patres vota pro reditu ejus, fupplicationesque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum antequam ceteros parat, abfurdam in adulationem progressus, cenfuit ut ovans à Campania urbem introiret. Igitur fecutæ Cæfaris litteræ, quibus fe non tam vacuum gloria prædicabat, ut poft ferociffimas gentes perdomitas, tot receptos in juvenia, aut fpretos triumphos, jam feniore peregrinationis fuburbanæ inane præmium peteret.

48. Sub idem tempus, ut mors Sulpicii Quirinii publicis exfequiis frequentaretur, petivit à fenatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: fed impiger militiæ, & acribus miniſteriis conſulatum ſub Divo Auguſto; mox expugnantis per Ciliciam Homonadenſium caſtellis, inſignia triumphii adeptus; datusque rector C. Cæſari Armeniam obtinenti, Tiberium quo Rhodi agentem coluerat. quod tunc patefecit in fenatu: laudatis in ſe officiis, & incuſato M. Lollio, quem auctorem C. Cæſari pravitatis & diſcordiarum arguebat. ſed ceteris haud læta memoria Quirinii erat, ob intentam, ut memoravi, Lepidæ pericula, ſordidamque & præpotentem ſenectam.

49. Fine anni C. Lutorius Priſcus equitem Romanum, poſt celebre carmen, quo Germanici ſuprema deſleverat, pecuniâ donatum à Cæſare, corripuit delator; objectans ægro Druſo compoſuiſſe, quod, ſi exſtinctus foret, majore præmio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronii, ſocrum ejus Vitelliam coram, multisque inluſtribus ſeminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exſtitit, ceteris ad dicendum teſtimonium exterritis, ſola Vitellia nihil ſe audiviſſe adſeveravit. ſed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. ſententiaque Haterii Agrippæ conſulis designati indictum reo ultimum ſupplicium.

50. Contra Manius Lepidus in hunc modum exorſus eſt: Si P. C. unum id ſpectamus, quam neſſariavocè Lutorius Priſcus mentem ſuam & au-
res

res hominum polluerit; neque carcer, neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus in eum fuissecerint. sin flagitia & facinora sine modo sunt; suppliciis ac remediis, principis moderatio, majorumque & vestra exempla temperant; & vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt: est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac severitatis non pœniteat. Sæpe audiivi principem nostrum conquerentem, si quis sumpta morte misericordiam ejus prævenisset. vita Lutorii integro est, qui neque servatus in periculum Reip. neque interfectus in exemplum ibit. studia illi ut plena vecordiae, ita inania & fluxa sunt: nec quidquam grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis, sed muliercularum adrepat. cedat tamen urbe, & bonis amissis aqua & igni arceatur. Quod perinde censeo, ac si lege majestatis teneretur.

51. Solus Lepido Rubellius Blandus è consularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippæ secuti, ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum inculcavit, cum extolleret pietatem quamvis modicæ principis injurias acriter ulciscientium: deprecaretur tam præcipitis verborum pœnas: laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum S. C. ne decreta patrum ante diem dicimum ad ærarium deferrentur; idque vitæ spatium damnatis prorogaretur. sed non senatui libertas ad pœnitendum erat, neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.

52. C. Sulpicius D. Haterius consules sequuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adversum luxum; qui immensum proruperat, ad cuncta quis pecunia prodigitur. Sed alia sumptuum quamvis graviora, dissimulatis plerumque pretiis occultabantur; ventris & ganæ paratus assiduus sermonibus vulgati, fecerant curam, ne princeps antiquæ parcimoniæ durius adverteret. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles disseruerant, sperni sumptuariam legem, vetitaque utensilium pretia augeri in dies: nec mediocribus remediis sisti posse, & consulti patres:

intere-

integrum id negotium ad principem distulerant. Sed Tiberius sæpe apud se pensitato, an coërceri tam profusæ cupidines possent; num coërcitio plus damni in Remp. ferret; quam indecorum adtrectare quod non obtineretur; vel retentum ignominiam & infamiam virorum inlustrium posceret: postremo litteras ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit.

53. Ceteris forsitan in rebus P. C. magis expediat me coram interrogari, & dicere quid è Repub. censeam: in hac relatione, subtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora, ac metum singulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut deprehenderem. Quod si mecum ante viri strenui ædiles consilium habuissent; nescio an suaserus fuerim omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia implere velim: mihi autem neque honestum silere, neque proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sustineo: majus aliquid & excelsum à principe postulatur; & cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant, unius invidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, & priscum ad morem recidere adgrediar? villarumne infinita spatia, familiarum numerum, & nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularumque miracula? promiscuas viris & feminis vestes? atque illa feminarum propria, quæ lapidum causa pecuniæ nostræ, ad externas aut hostilis gentes transferuntur?

54. Nec ignoro in conviviis & circulis incusari ista & modum posci: sed si quis legem sanciat, pœnas indicat; iidem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas; corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus, haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit. tot à majoribus repertæ leges, tot quas divus Augu-

stus tulit, illæ oblivione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ, securiorem luxum fecere. nam si velis quod nondum vetitum est, timeas; ne vetere: at si prohibita impune transcenderis; neque metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia unius urbis cives eramus: ne irritamenta, quidem eadem, intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est, de quo ædiles admonent! Quam, si cetera respicias, in levi habendum! At Hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie volvitur. ac nisi provinciarum copię & dominis, & servitiis, & agris subvenerint; nostra nos scilicet nemora, nostræque villæ tuebuntur. Hanc P. C. curam sustinet princeps. hæc omiſſa, funditus Remp. trahet. reliquis intra animum medendum est: nos, pudor; pauperes, necessitas, divites, satias in melius mutet. Aut si quis ex magistratibus, tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc & laudo, & exonerari laborum meorum partem fateor. sin accusare vitia volunt, dein cum gloriam ejus rei adepti sunt, similitates faciunt, ac mihi relinquunt; credite P. C. me quoque non esse offensionum avidum. quas cum graves, & plerumque iniquas pro Rep. suscipiam; inanes & inritas, neque mihi aut vobis ului futuras, jure deprecor.

55. Auditis Cæsaris litteris, remissa Ædilibus talis cura; luxusque mensæ, à fine Actiaci belli ad ea arma quis Ser. Galba rem R. adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paulatim exolvere. Caussas ejus mutationis querere libet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentię prolabeantur. nam etiam tum plebem, socios, regna colere, & coli licitum: ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas inlustrior habebatur. postquam cædibus sævitum, & magnitudo famæ exitio erat; ceteri ad sapientiora convertere. simul novi homines è municipiis & coloniis, atque etiam provin-

vinciis, in senatum crebro adsumpti domesticam parcimoniam intulerunt, & quamquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. Sed præcipuus adfriti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque obsequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quàm pœna ex legibus & metus. Nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis & artium imitanda posteris tulit. Verùm hæc nobis * majores certamina ex honesto maneat.

56. Tiberius fama moderationis parta, quod ingruentis accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quis potestatem tribuniciam Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis, quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret. sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur: simul modestiæ Neronis, & suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Drusum summæ rei admovet: cum incolumi Germanico in integrum inter duos judicium tenuisset. Sed principio litterarum veneratus deos, ut consilia sua Reip. prosperarent, modica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta rettulit: esse illi conjugem & tres liberos, eamque ætatem qua ipse quondam à divo Augusto ad capeßendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem & bis consulem, noti laboris participem sumi.

57. Præceperant animis orationem patres: quo quesitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi ut effigies principum, aras deum, templa & arcus, aliæque solita censerent. nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus, honorem principibus petivit: dixitque pro sententia, ut publicis privatis ve monumentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina præscriberentur; sed eorum qui tri-

buniciam potestatem gererent. At Q. Haterius, cum ejus diei senatus consulta aureis litteris figenda in curia censuisset, deridiculo fuit, senex sœdissimæ adulationis tantum infamia usus.

58. Inter quæ provincia Africa Iunio Blæso prorogata, Servius Maluginensis flamen Dialis, ut Asiam sorte haberet postulavit, frustra vulgatum dictitans, non licere Dialibus egredi Italia. neque aliud jus suum, quam Martialium, Quirinaliumque Flaminum: porro si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris cœrimoniarum repperiri. Sæpe Pontifices dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur: duobus & septuaginta annis post Cornelii Merulæ cædem, neminem suffectum; neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno; quanto facilius abfuturum, ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simulatibus effectum, ut à pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc deum munere, summum Pontificum etiam summum hominum esse, non æmulationi, non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium.

59. Adversus quæ cum augur Lentulus aliique varie differerent, eo decursum est, ut Pontificis Max. sententiam opperirentur. Tiberius dilata notione de jure Flaminis decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cœremonias temperavit; nominatim arguens insolentiam sententiæ, aureasque litteras contra patrum morem. Recitatæ & Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur: Huc recidisse cuncta, ut ne juvenis quidem tanto honore accepto, adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet? Bellum scilicet, aut diverso terrarum distineri, litora & lacus Campaniæ cum maxime peragrantem. sic imbui rectorem generis humani: id primum è paternis consiliis discere. sane gravaretur aspectum civium senex imperator, fessamque ætatem, & actos labores prætenderet: Druso quod, nisi ex adrogantia, impedimentum?

60. Sed Tiberius vim principatus sibi firmans imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim Græcas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi: complebantur templa pessimis servitorum: eodem subsidio obæratî adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coërcendis seditionibus populi, flagitia hominum ut cærimonias deûm protegentis. Igitur placitum ut mitterent civitates jura, atque legatos. Et quædam quod falso usurpaverant sponte omisere: multæ vetustis superstitionibus aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque ejus diei species fuit, quo senatus majorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta, ipsorumque numinum religiones introspexit, libero, ut quondam, quid firmaret mutaretve.

61. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes; non ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium animum, lucum Ortygiam, ubi Latonam partu gravidam, & oleæ, quæ tum etiam maneat, adnissam edidisse ea numina: deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Iovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem bello victorem, supplicibus Amazonum quæ aram insederant, ignovisse. Auctam hinc concessu Herculis, cum Lydia potiretur, cærimoniam templo: neque Persarum ditione, demiputum jus. Post Macedonas, dein nos servavisse.

62. Proximo Magnetes L. Scipionis, & L. Sullæ constitutis nitebantur: quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsus, fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti Dianæ Leucophrynæ perfrugium inviolabile foret. Aphrodisienses posthac & Stratonicensēs dictatoris Cæsaris ob vetusta in partibus merita, & recens divi Augusti decretum attulere. Laudati quod Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent. Sed Aphrodisiensium civitas Veneris; Stratonicensium, Iovis & Triviæ religio-

nem tuebantur. Altius Hierocæsarienses exposuerunt, Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum. & memorabantur Perpernae, Haurici, multaque alia imperatorum nomina, qui non modò templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aerias; post filius ejus Amathus Veneri Amathusiae, & Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus posuissent.

63. Auditæ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia fessi patres, & quia studiis certabatur, consulibus permisere, ut perspecto jure, & si qua iniquitas involveretur, rem integram rursùm ad senatum referrent. Consules super eas civitates quas memoravi, apud Pergamum Æsculapii compertum asylum retulerunt: ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cujus imperio Stratonici Veneri templum dicaverint; Tenios ejusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem ædemque jussi sint. propiora Sardonios, Alexandri victoris id donum, neque minus Milesios Dario rege niti. sed cultus numinum utrisque, Dianam aut Apollinem venerandi. Petere & Cretenses simulacro divi Augusti. Factaque senatusconsulta, quibus multo cum honore, modus tamen præscribatur, jussique ipsis in templis figere æra, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur.

64. Sub idem tempus Iuliæ Augustæ valetudo atrox necessitudinem Principi fecit festinati in urbem reditus: sincera adhuc inter matrem filiumque concordia; sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum haud procul theatro Marcelli, effigiem divo Augusto Iulia dicaret, Tiberii nomen suo postscripterat; idque ille credebatur, ut inferius majestate principis, gravi & dissimulata offensione abdidisset. Sed tum supplicia diis, ludique Magni ab senatu decernuntur, quos Pontifices, & augures, & quindecimviri, septemviris simul & sodalibus Augustalibus ederent. Censuerat L. Apronius, ut faciales quoque iis ludis præsiderent. Contradixit Cæsar, distincto sacerdotiorum jure, & repetitis
exem-

exemplis. neque enim unquam fecialibus hoc majestatis fuisse. ideo Augustales adjectos, quia proprium ejus domus sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur.

65. Exsequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. Ceterum tempora illa adeo infecta & adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat; sed omnes consulares, magnam pars eorum qui prætura functi, multique etiam pedarii senatores certatim exsurgerent, scædæque & nimia censerent. Memoriae proditur, Tiberium, quotiens curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui solitum, ô homines ad servitutem paratos! scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat.

66. Paulatim dehinc, ab indecoris ad infecta transgrediebantur. C. Silanum proconsulem Asiæ repetundarum à fôciis postulatam, Mamercus Scaurus è Consularibus, Iunius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, simul corripunt. objectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii majestatem. Mamercus antiqua exempla jaciens, L. Cottam à Scipione Africano, Ser. Galbam à Catone censorio, P. Rutilium à M. Scauro accusatos. videlicet Scipio & Cato talia ulciscébantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum, opprobrium majorum Mamercus, infami opera dehonestabat. Iunio Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit: mox Seiani potentia senator, obscura initia impudentibus ausis propellebat. Brutidium artibus honestis copiosum, & si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum, festinatio exstimulabat, dum æqualis, dein superiores, postremo suismet ipse spes anteire parat. quod multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, præmatura vel cum exitio properant.

67. Auxere numerum accusatorum Gellius Poplicola, & M. Paconius. Ille quæstor Silani, hic

legatus. Nec dubium habebatur, sævitiae captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerbantur etiam insontibus periculosa, cum super tot senatores adversos, facundissimis totius Asiae, eoque ad accusandum delectis responderet solus, & orandi nescius, proprio in metu, qui exercitum quoque eloquentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin promeret voce, vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat: neque refellere, aut eludere dabatur; ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsiuisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. & ne quis necessariorum juvaret periclitantem, majestatis crimina subdebantur vinculum & necessitas silendi. Igitur petito paucorum dierum interjectu, defensionem sui deseruit, ausis ad Cæsarem codicillis, quibus invidiam & preces miscuerat.

68. Tiberius quæ in Silanum parabat, quo excusatus sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messalla Asiae proconsule, factumque in eum senatusconsultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat. ille multum de elementia principis præfatus, aqua atque igni Silano interdicens censuit, ipsumque in insulam Gyrum relegandum. Eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus separanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, ne quis vita probrosus, & operus infamia, provinciam sortiretur; idque princeps dijudicaret. nam à legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri ne peccaretur?

69. Adversum quæ differuit Cæsar: non quidem sibi ignara quæ de Silano vulgabantur: sed non ex rumore statuendum. multos in provinciis contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum; hebescere alios. neque posse principem sua scientia cuncta complecti: neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura
in

in incerto sint. sic à majoribus institutum, ut si antissent delicta, pœnæ sequerentur. ne verterent sapienter reperta, & semper placita. satis onerum principibus, satis etiam potentiae. minui jura, quotiens gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, insulam Gyarum immitem & sine cultu hominum esse: darent Iuniæ familiae, & viro quondam ordinis ejusdem, ut Cytheram potius concederet. id sororem quoque Silani Torquatam, priscæ sanctimoniae virginem expetere. In hanc sententiarum facta discessio.

70. Post auditi Cyrenenses, & accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum majestatis postulatum, quod effigiem principis promiscuum ad usum argenti vertisset, recipi Cæsar inter reos vetuit, palam aspernante Ateio Capitone, quasi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim statuendi: neque tantum maleficium impune habendum. sane lentus in suo dolore esset; Reip. injurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius ut erant magis, quam ut dicebantur: perstititque intercedere. Capito insignitior infamia fuit, quod humani divinique juris sciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehonestavisset.

71. Incessit dein religio, quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustæ equites Romani voverant Equestri Fortunæ. nam etsi delubra ejus deæ multa in urbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum est ædem esse apud Antium, quæ sic nuncuparetur, cunctasque cærimonias Italicis in opidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse. Ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem Flaminem Dialem, prompsit Cæsar; recitavitque decretum pontificum: quotiens valetudo adversa Flaminem Dialem incessisset ut Pontificis maximi arbitrio, plusquam biuotium abesset: dum ne diebus publi-

ci sacrificii, neu sæpius quàm bis eundem in annum. Quæ principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam & provinciarum administrationem dialibus non concedi. memorabaturque L. Metelli Pontificis maximi exemplum, qui Aulum Postumium Flaminem attinisset. Ita fors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata.

72. Iisdem diebus Lepidus à senatu petivit, ut basilicam Pauli, Æmilia monumenta, propria pecunia firmaret ornaretque. erat etiam tum in more publica munificentia: nec Augustus arguerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut exundantis opes ornatum ad urbis, & posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At Pompeji theatrum igne fortuito haustum, Cæsar exstructurum pollicitus est, eo quod nemo è familia restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeji. simul laudibus Scianum extulit, tamquam labore vigilantiaque ejus tanta vis unum intra damnum stetisset. Et censuere patres effigiem Sciano, quæ apud theatrum Pompeji locaretur. neque multo post Cæsar cum Iunium Blæsum proconsulem Africæ triumphî insignibus attolleret, dare id se dixit honori Sciani, cujus ille avunculus erat.

73. Ac tamen res Blæsi dignæ decore tali fuere. nam Tacfarinas quamquam sæpius depulsus reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, sedemque ultro sibi atque exercitui suo postularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non alias magis sua populique Rom. contumelia indoluisset Cæsarem ferunt, quam quod desertor & prædo, hostium more ageret. ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret Resp. datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum pulcherrimo populi Romani fastigio, latro Tacfarinas, pace & concessione agrorum redimeretur. Dat negotium Blæso, ceteros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi; ipsius autem ducis quoquo modo potiretur.

74. Et recepti ea venia plerique, mox adversum artes Tacfarinatis, haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos incurfaret, eluderetque, & insidias simul tentaret; tres incessus, totidem agmina parantur. ex quibus Cornelius Scipio legatus praefuit, qua praedatio in Leptinos, & suffugia Garamantum: alio latere, ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manum Blaesus filius duxit: medio cum delectis castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse, arcta & insensa hostibus cuncta fecerat; quia quoquò inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore in latere, & saepe à tergo erat: multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, praepositque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, acta aestate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciae componit: sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos & solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat. donec fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen quam ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blaeso tribuit, ut Imperator à legionibus salutaretur; prisco erga duces honore, qui bene gesta Rep. gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque plures simul Imperatores, nec super ceterorum æqualitatem. concessit quibusdam & Augustus id vocabulum; ac tunc Tiberius Blaeso postremum.

75. Obiêre eo anno viri inlustres Asinius Sallustianus, M. Agrippa & Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis, Cæsarique progenes destinatus. Et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus; sed avo centurione Sullano, patre prætorio. consulatum ei acceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione ejus magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit. sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior: Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam

turā intra stetit, commendatio ex injuria; huic, quod consulum adeptus est, odium ex invidia oriebatur.

76. Et Iunia sexagesimo quarto post Philipensem aciem anno supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit; quia in magnis opibus, cum ferme cunctos procures cum honore nominavisset, Cæsarem omisit. quod civiliter acceptum: neque prohibuit quominus laudatione pro rostris, ceterisque solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quinctii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

BREVIARIUM LIB. IV.

Æ Lii Sciani præfæcti prætoris ingenium & mores. Is ad dominationem aspirat; & ut perveniat, Drusum Tib. Filium à medio tollit, adjuvante uxore Livia, quam stupro prius polluerat. Eidem fini castra Prætoria Romæ jubet extrui, & militem in unum locum conduci. Ab hoc tempore lapsæ imperii res. ideoque qui status tunc rerum, quis numerus, quæ loca cohortium & legionum, Tacitus opportune exequitur. At Druso jam mortuo, Senatum Princeps ingreditur, eum mausoleum erigit. Germanici duos filios inducit, eosque ut imperii heredes patribus commendat. Sejanus quo destinata perficeret. Agrippinam callide calumniatur, & semina futuri odii in ipsam liberosque jactat. Tiberius legationes & accusationes aliquot civitatum & provinciarum audit. Histriones sive Pantomimos immodestius agentes Italia pellit. De Flamine Diali ejusque ceremoniis temperandis nova lex lata. Sacerdotes, solennibus votis, etiam Drusum & Neronem diis commendaverant. ægre id Tiberius tulit, & initium in eos exitii fuit. C. Silius ex amicis Germanici damnatus. Cn. Piso, C. Cassius, Plautius Silvanus, accusati aut damnati. In Africa Tacfarinatis bello finis impositus à P. Dolabella. ipse Tacfarinas caesus. Semina servilis motus in Italia, sed statim oppressa. Q. Vibius Severus in Senatu à filio accusatur, & Amorgum amovetur. P. Suillus, alique damnan-

tur inter eos Crematius Cordus Historiam scriptor, quod Brutum & Cassium laudavisset, ejusque libri combusti. Cyricenis libertas adempta. Templi honoribus ab Hispanis oblatum Tiberius spernit. Sejanus rebus ex voto adhuc fluentibus, altiora fruit: & Liviam sibi uxorem à Principe petit. hic modeste negat additis causis. Sed ille ut potentiam sibi auget, magisque opportunum Tiberium haberet, perpulit eum ad secessum ab urbe. nec multo post persuasit. Interea Romæ legationes Græcorum auditæ, de jure æsclorum. In Hispania L. Piso Prætor à quodam agreste interficitur. In Thracia, montani Thracæ dilectus, abnuunt, arma sumunt. vicit eos Poppæus Sabinus, & triumphi insignia accepit. Claudia Pulchra Romæ adulterii accusata & damnata. Agrippina maritum sibi postulat nec accipit. Undecim Asiæ civitates certant, in qua earum templum Tiberio statueretur. Smyrnei prælati. Tandem Tiberius, non ultra dilato consilio, in Campaniam ab urbe abiit. ubi in spelunca quadam, repentino lapsu lapidum, periclitatur: sed à Sejano servatur. que res huic fidem addidit. Igitur Neronem majorem è liberis Germanici aggreditur, & variis artibus calumniisque subvertit. Amphitheatrum casu Fidenis multa hominum millia debilitata, vel obruta Romæ ingens incendium Cælium montem deurit. Princeps Capreas insulam transit, ibique se recondit. Tiberius Sabinus turpi fraude circumventus accusatur, damnaturque ipsis anni Kalendis. Iulia neptis moritur. Frisii rebellant: quos L. Apronius Proprætor inferioris Germaniæ parum feliciter repressum tit. Cn. Domitius Agrippinam Germanici filiam uxorem accipit. Hac sexennio fere gesta

C. Asinio, C. Antistio.
Cornelio Cethego, Visellio Varrone.
Coss. Coss. Lentulo, Asinio Agrippa.
Cn. Lentulo, Gætulo, C. Calvisio.
M. Licinio Crasso, L. Calpurnio Pis.
Ap. Junio Silano, P. Silio Nerva.

LIBER IV.

C. Asinio, C. Antistio Coss. nonus Tiberio annus erat compositæ Reip. florentis domus: (nam Germanici mortem inter prospera ducebat)

cebat) cum repente turbare fortuna cœpit; sœvire ipse, aut sœvientibus vires præbere. Initium & caussa penes Ælium Seianum, cohortibus prætoriiis præfectum, cujus de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, & quo facinore dominationem raptum ierit expediam. Genitus Vulfiniis, patre Seio Strabone equite Romano, & prima juvenia C. Cæsarem divi Augusti nepotem sectatus, non sine rumore Apicio diviti & prodigo stuprum venum dedisse: mox Tiberium variis artibus devinxit adeò, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum intectumque efficeret: non tam follertia, (quippe nisdem artibus victus est) quàm deùm ira in rem Romanam; cujus pari exitio vigit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans; animus audax, sui obtegens, in alios criminator; juxta adulatio & superbia; palam compositus pudor; intus summa apiscendi libido, ejusque caussa modo largitio & luxus, sæpius industria ac vigilantia. haud minus noxiæ, quotiens parando regno finguntur.

2. Vim præfecturæ modicam antea intendit, dispersas per urbem cohortes unâ in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur. Prætendebat lascivire militem ductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri: & severius acturos, si vallum statuatur procul urbis inlecebris. Vt perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando: simul centuriones ac tribunos ipse deligere. neque senatorio ambitu abstinerebat, clientes suos honoribus aut provinciis ornando, facili Tiberio, atque ita prono, ut socium laborum, non modo in sermonibus; sed apud patres & populum celebraret, colique per theatra & fora effigies ejus, interque principia legionum sineret.

3. Ceterum plena Cæsaris domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adserebant. & quia vi tot simul corripere intutum; dolus intervalla scelerum poscebat. placuit tamen occultior via, & à Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus impatiens æmuli, & animo commotior, orto forte jurgio, intenderat Seiano manus;

manus: & contra tendentis os verberaverat. Igitur euncta tentanti promptissimum visum, ad uxorem ejus Liviam convertere. Quæ soror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellerat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit: & postquam primi flagitii potitus est, (neque femina amissa pudicitia alia abnuerit;) ad conjugii spem, consortium regni, & necem mariti impulit. Atque illa cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac majores & posteros municipali adultero fœdabat; ut pro honestis & præsentibus, flagitiosa & incerta expectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus amicus ac medicus Livie, specie artis frequens secretis: pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.

4. Interim anni principio Drusus ex Germanici liberis togam virilem sumpsit; quæque fratri ejus Neroni decreverat senatus, repetita. addidit orationem Cæsar multa cum laude filii sui, quod patria benevolentia in fratris liberos foret. Nam Drusus (quamquam arduum sit, eodem loci potentiam & concordiam esse) æquus adolescentibus, aut certe non adversus habebatur. Exin vetus & sæpe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. multitudinem veteranorum prætexebat imperator, & delectibus supplendos exercitus. nana voluntarium militem deesse; ac si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere: quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant. percensuitque cursim numerum legionum, & quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius imperitatum.

5. Italiam utroque mari duæ classes, Misenum apud, & Ravennam: proximumque Gallie litus rostratæ naves præsidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in opidum Forojuliense miserat, valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ recens perdomitæ,

domitæ, tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat donum populi Romani. Cetera Africæ, per duas legiones; parique numero Ægyptus, dehinc initio ab Suria usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita: accolis Hybero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine nostra protegentur adversum externa imperia. & Thraciam Rhæmetalces ac liberi Cotyis; ripamque Danubii, legionum duæ in Pannonia; duæ in Mœsia attinebant. totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positu regionis à tergo illis, ac si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur: quamquam insideret urbem proprius miles, tres urbanae, novem prætoriae cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectæ, aut vetere Latio, & coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum sociæ triremes, alæque, & auxilia cohortium: neque multo secus in iis virium; sed persequi incertum fuerit, cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero, & aliquando minuerentur.

6. Congruens crediderim recensere ceteras quoque Reipub. partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint: quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Iam primum publica negotia, & privatorum maxima, apud patres tractabantur: dabaturque primoribus differere; & in adulationem lapsos, cohibebat ipse; mandabatque honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiæ, inlustres domi artes spectando: ut satis constaret, non alios potiores fuisse. sua consulibus, sua prætoribus species. minorum quoque magistratum exercita potestas; legesque, si maiestatis quæstio eximeretur, bono in usu. At frumenta, & pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, societatibus equitum Romanorum agitantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis infenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: sed nulla in eo culpa ex principe: quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio, diligentia-

figentiaque poterat. Et ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat. corporum verbera, ademptiones bonorum aberant.

7. Rari per Italiam Cæsaris agri; modesta servitia; inter paucos libertos domus, ac si quando cum privatis disceptaret, forum & jus. Quæ cuncta, non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam dum superfuit, mansere; quia Seianus incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat, & ultor metuebatur, non occultus odii, & crebro querens, incolumi filio adiutorem imperii alium vocari: & quantum superesse ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia & ministros. exstructa jam sponte præfecti castra; datos in manum milites: cerni effigiem ejus, in monumentis Cn. Pompeji: communes illi cum familia Drusorum fore nepotes. precandam post hæc Modestiam, ut contentus esset. Neque raro, neque apud paucos talia jaciebat: & secreta quoque ejus, corrupta uxore prodebantur.

8. Igitur Seianus maturandum ratus deligit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur. id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterum Tiberius per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu (an ut firmitudinem animi ostentaret) etiam defuncto, necdum sepulto, curiam ingressus est. eonfulesque sede vulgari per speciem mœstitiæ sedentes, honoris locique admonuit; & effusum in lacrimas senatum, victo gemitu, simul oratione continua crexit. Non quidem sibi ignarum posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem aspicere à plerisque lugentium. neque illos imbecillitatis dammandos; se tamen fortiora solatia è complexu Reipub. petivisse. Miseratusque Augustæ extremam senectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem suam, ut Germanici liberi, unica præsentium malorum levamenta, inducerentur, petivit. Egressi consules firmatos adloquio a-

doleſcentulos, deductosque ante Cæſarem ſtatunt. Quibus adprehenſis, Patres conſcripti, Hos inquit, orbatos parente, tradidi patruo ipſorum, precatusque ſum, quamquam eſſet illi propria ſoboles, ne ſecus quàm ſuum ſanguinem ſoveret ac tolleret, ſi bique & poſteris conformaret, erepto Druſo, preces ad vos converto, diis que & patria coram obteſtor, Auguſti pronepotes, clariffimis majoribus genitos ſuſcipite, regite: veſtram meamque vicem explete. Hi vobis, Nero & Druſe, parentum loco. ita nati eſtis, ut bona malaque veſtra ad Remp. pertineant.

9. Magno ea fletu, & mox precationibus fauſtis audita; ac ſi modum orationi poſuiſſet, miſericordia ſui gloriaque animos audientium impleverat, ad vana & totiens inriſa revolutus, de reddenda Repub. utque conſules ſeu quis alius regimen ſuſciperent, vero quoque & honeſto fidem dempſit. Memorix Druſi eadem quæ in Germanicum decernuntur, plerisque additis, ut ferme amat poſterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime inluſtre fuit, cum origo Iulix gentis Æneas, omneſque Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, poſt Sabina nobilitas, Attus Clauſus, ceteraque Claudiorum effigies, longo ordine ſpectarentur.

10. In tradenda morte Druſi, quæ plurimis maximeque fidis auctoris memorata ſunt, rettuli. ſed non omiſerim eorundem temporum rumore validum adeò, ut nondum exoleſcat. Corrupta ad ſcelus Livia, Seianum Lygdi quoque ſpadonis animum ſtupro vinxiſſe: quod is Lygdus ætate atque forma carus domino, interque primores miniſtros erat. deinde inter conſcios, ubi locus beneficii tempusque compoſita ſint, eo audaciæ provectum, ut verteret; & occulto indicio Druſum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem quæ prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude tum ſenem, poſtquam convivium inierat, exceptum poculum Druiſo tradidiſſe; atque illo ignaro & juveniliter hauriente, auctam ſuſpicionem, tamquam metu & pudore ſibimet inrogaret mortem quam patri ſtruxerat.

11. Hæc vulgo jactata, ſuper id quod nullo auctore

store certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu, & nullo ad poenitendum regressu? Quin potius ministrum veneni excrucialet; anctorem exquireret: insita denique etiam in extraneos eunctatione & mora, adversum unicum, & nullius ante flagitii compertum uteretur. Sed quia Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæsaris, & ceterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa & immania credebantur: atrocior semper fama erga dominantium exitus. Ordo alioqui sceleris per Apicatam Sciani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus est. neque quisquam scriptor tam infensus existit, ut Tiberio objectaret, cum omnia alia conquirent, intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris causa fuit, ut claro sub exemplo falsas auditiones depellerem, peteremque ab iis quorum in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avide accepta, veris neque in miraculum corruptis antehabeant.

12. Ceterum laudante filium pro rostris Tiberio, senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis quam libens induebat, domumque Germanici reviviscere occulti lætabantur. Quod principium favoris, & mater Agrippina spem male tegens perniciem accelerare. Nam Seianus ubi videt mortem Drusi inultam intersectoribus, sine incrore publico esse; ferox scelerum, & quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio. neque spargi venenum in tres poterat, egressia custodem fide, & pudicitia Agrippinae impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, recentem Liviae conscientiam exagitare, ut superbiam fecunditate subnixam, popularibus studiis inhiare dominationi, apud Cæsarem arguerent. Atque hæc callidis criminatibus (inter quos delegerat Iulium Postumum per adulterium Mutilæ Priscæ inter intimos avie, & consiliis suis peridoneum; quia Prisca in animo Augustæ valida) animum suapte natura potentis anxiam, infociabilem

ciabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

13. At Tiberius nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat. Factaque auctore eo senatus consulta, ut civitati Cibyriticæ apud Asiam, Ægirenſi apud Achaïam motu terræ labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium. Et Vibius Serenus proconsul ulterioris Hispaniæ de vi publica dampnatus, ob atrocitatem morum in insulam Amorgum deportatur. Carſius Sacerdos reus, tamquam frumento hostem Tacfarinatem juviſſet, absolvitur; ejusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exſilii admodum infantem, pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur: nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius qui Africam obtinuerant, inſontem protexiſſent, claritudine inſaulti generis, & paternis adverſis foret abſtractus.

14. Is quoque annus legationes Græcarum civitatum habuit: Samiis Iunonis, Cois Æſculapii delubro, vetuſtum aſyli jus ut firmaretur, petentibus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerum omnium judicium, qua tempeſtate Græci conditis per Asiam urbibus oræ maris potiebantur. Neque diſpar apud Coos antiquitas. & accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Æſculapii induxerant, cum juſſu regis Mithridatis apud cunctas Asiæ inſulas & urbes trucidarentur. Variis dehinc & ſæpius inritis prætorum queſtibus, poſtremo Cæſar de immodestia hiſtrionum rettulit; multa ab iis in publicum ſeditioſe, ſæda per domos tentari: Oſcum quondam ludicrum leviffimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum & virium veniſſe, ut auctoritate patrum coercendum ſit. Pulſi tum hiſtriones Italia.

15. Idem annus alio quoque luctu Cæſarem adſcit, alterum ex geminis Druſi liberis exſtinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucillius

Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, unusque è senatoribus Rhodii secessus comes. Ita quamquam novo homini, censorium funus; effigiem apud forum Augusti publica pecunia patres decrevere. apud quos etiam tum cuncta tractabantur: adeo ut procurator Asiæ Lucillius Capito, accusante provincia caussum dixerit, magna cum adseveratione principis, non se jus nisi in servitia & pecunias familiares dedisse: quod si vim prætoris usurpâset, manibusque militum usus foret; spreta in eo mandata sua: audirent socios. Ita reus cognito negotio damnaatur. Ob quam ultionem; & quia prior anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes templum Tiberio matrique ejus, ac senatui. Et permissum statuere. Egitque Nero grates ea causâ patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur. aderantque juveni modestia, ac forma principe viro digna, notis in eum Sejani odiis ob periculum gratiora.

16. Sub idem tempus de flamine Diali in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege differuit Cæsar. Nam patricios confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quibus unus legeretur, vetusto more; neque adesse ut olim, eam copiam, omissa confarreati adfuetudine, aut inter paucos retenta. pluresque ejus rei causas adferebat; potissimam, penes incuriam virorum seminarumque. Accedere ipsius cærimoniarum difficultates, quæ consulto vitarentur: & quando exiret è jure patrio, qui id flaminium apisceretur, quæque in manum flaminis conveniret. Ita medendum lenatus decreto, aut lege; sicut Augustus quædam ex horrida illa antiquitate, ad præsentem usum flexisset. Igitur tractatis religionibus, placitum instituto flaminum nihil demutari. Sed lata lex, qua flaminica Dialis sacrorum causâ in potestate viri, cetera promiscuo seminarum jure ageret. & filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capeffendas cærimonias, decretum Cornelie virginis, quæ in locum Scantiae capiebatur, LLS. xx. & quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret. 13 17. Cor-

17. Cornelio Cethego Visellio Varrone Coss. Pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoque & Drusum iisdem diis commendare; non tam caritate juvenum, quam adulatione: quæ moribus corruptis, perinde anceps si nulla, & ubi nimia est. Nam Tiberius haud unquam domui Germanici mitis, tum vero æquari adolescentem senectæ suæ, impatienter indoluit: accitosque Pontifices percunctatus est, num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuissent. Et illi quidem quamquam abnuerent, modicè perstricti, (etenim pars magna è propinquis ipsius, aut primores civitatis erant:) ceterum in senatu, oratione monuit in posterum, nequis mobiles adolescentium animos, præmaturis honoribus ad superbiam extolleret. Instabat quippe Seianus, incusabatq; diductam civitatem, ut civili bello; esse qui se partium Agrippinæ vocent: ac ni resistatur, fore pluris. neque aliud gliscentis discordiæ remedium, quam si unus alterve maxime prompti subverterentur.

18. Qua causâ C. Silium & Titium Sabinum adgreditur. amicitia Germanici perniciosa utrique; Silio, & quod ingentis exercitus septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodicè iactantis, suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur: neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. Destruï per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia eò usque lata sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur.

19. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ invisa principi. Hos corripï, dilato ad tempus Sabino, placitum: inimicusque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens, odiis Seiani per dedecus suum gratificabatur. precante reo brevem moram, dum accusator consulatu abiret, adversatus est Cæsar. solitum quippe magistratibus, diem
privatis

privatis dicere : nec infringendum consulis jus , cuius vigiliis niteretur , ne quod republ. detrimentum caperet. Proprium id Tiberio fuit , scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa adseveratione , quasi aut legibus cum Sillio ageretur , aut Varro consul , aut illud resp. esset , coguntur patres ; silente reo ; vel si defensionem cœptaret , non occultante cuius ira premeretur. Conscientia belli Sacrovir diu dissimulatus , victoria per avaritiam fœdata , & uxor Sofia arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus hærebant : sed cuncta quæstione majestatis exercita , & Silius imminentem damnationem voluntario sine prævertit.

20. Sævitum tamen in bona , non ut stipendiariis pecuniæ redderentur , quorum nemo repetebat : sed liberalitas Augusti avulsa , computatis singillatim quæ fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sofia in exilium pellitur Asinii Galli sententia , qui partem bonorum publicandam , pars ut liberis relinqueretur , censuerat. contra Manius Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis , cetera liberis concessit. Hunc ego Lepidum , temporibus illis , gravem & sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum , in melius flexit : neque tamen temperamenti egebat , cùm æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit. Vnde dubitare cogor , fato & forte nascendi , ut cetera , ita principum inclinatio in hos , offensio in illos : an sit aliquid in nostris consiliis , liceatque inter abruptam contumaciam , & deforme obsequium , pergere iter ambitione ac periculis vacuum. At Messallinus Cotta haud minus claris majoribus , sed animo diversus , consuit cavendum senatusconsulto , ut quamquam insontes magistratus & culpæ alienæ nescii , provincialibus uxoribus criminibus , perinde quàm suis plecterentur.

21. Actum dehinc de Calpurnio Pisone , nobili ac feroci viro. Is namque ut rettuli , cessurum se urbe ob factiones accusatorum in senatu clamitaverat : & spreta potentia Augustæ trahere in jus Vrgulianam , domoque principis excire ausus erat.

Quæ in præsens Tiberius civiliter habuit : sed in animo revolvente iras , etiam si impetus offensionis languerat , memoria valebat. Pisonem Q. Granius secreti sermonis inculcavit adversum majestatem habiti : adjecitque in domo ejus venenum esse , eumque gladio accinctum introire curiam. quod ut atrocius vero transmissum : ceterorum quæ multa cumulabantur , receptus est reus ; neque peractus ob mortem opportunam. Relatum & de Cassio Severo exsule , qui sordidæ originis , maleficæ vitæ , sed orandi validus , per immodicas inimicitias , ut judicio jurati senatus Cretam amoveretur , effecerat : atque illic eadem lætando , recentia veteraque odia advertit ; bonisque exutus , interdicto igni atque aqua , saxo Seriphio consenuit.

22. Per idem tempus Plautius Silvanus prætor , incertis causis Aproniam conjugem in præceps jecit ; tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero , turbata mente respondit , tamquam ipse somno gravis , atque eo ignarus , & uxor sponte mortem sumpsisset. Non cunctanter Tiberius pergit in domum , visit cubiculum ; in quo reluctantis & impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum , datisque judicibus Vrgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum quasi principis monitu , ob amicitiam Augustæ cum Vrgulania. Reus frustra tentato ferro , venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina prior uxor ejus accusata injecisse carminibus & beneficiis vecordiam marito , insons judicatur.

23. Is demum annus populum Romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces , ubi impetrando triumphalum insigni sufficere res suas crediderant , hostem omittebant. jamque tres laureatæ in urbe statuae , & adhuc raptabat Africam Tacfarinas , auctus Maurorum auxiliis , qui Ptolomæo Iubæ filio juvena incurioso , libertos regios , & servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi , rex Garamantum ; non ut cum exercitu incederet , sed missis levibus copiis , quæ ex longinquo in majus audiebantur : ipsaque e provinciis , ut quis fortunæ inops , moribus turbidus , prom-

ptius

ptius ruebant, quia Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari Nonnam legionem jusserat: nec proconsul ejus anni P. Dolabella retinere ausus erat, jussa principis magis quam incerta belli metuens.

24. Igitur Tacfarinas, disperso rumore, rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior, incubissent; auget vires, positisque castris Thubuscum opidum circumfidet. At Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani; & quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul principes Musulamorum defectionem cœptantes securi percutit. Dein quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi nec uno incursum confectandum hostem vagum; excito cum popularibus rege Ptolomæo, quattuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prædatorias manus, delecti Majorum duxere. ipse consultor aderat omnibus.

25. Nec multo post adfertur, Numidas apud castrum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus confedis; fisos loco, quia vastis circum saltibus claudabatur. Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: præpeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prælio provisa: hostibus contra omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium: sed pecorum modo trahi, occidi, capi. Insensus miles memoria laborum, & adversum eludentes optatæ toties pugnae, se quisque ultione & sanguine explebant. Differtur per manipulos, Tacfarinatem omnes notum tot præliis confectentur: non nisi duce interfecto, requiem belli fore. At ille deletis circum stipatoribus, vinctoque jam filio, & effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem

haud inulta morte effugit. Ilque finis armis impositus.

26. Dolabellæ petenti abnuuit triumphalia Tiberius Sejano tribuens, ne Blæsi avunculi ejus laus obsoleceret. Sed neque Blæsus ideo inlustrior, & huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignis captivos, cædem ducis, bellicque confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati raro in urbe visi, quos Tacfarinate cæso, perculsa gens, & culpæ nescia, ad satisfaciendum populo Roman. miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque è senatoribus qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera daret, regenique & socium atque amicum appellaret.

27. Eadem æstate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtius quondam prætoris cohortis miles primo cœtibus clandestinis, apud Brundisium & circumjecta opida, mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia servitia: cum velut munere deum, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor, cui provincia vetere ex more Cales evenerat. Is disposita classiariorum copia, cœptantem tum maxime conjurationem disjecit. Missusque à Cæsare propere Stajus tribunus cum valida manu, ducem ipsum & proximos audaciæ in urbem traxit, jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebant immensum, minore in dies plebe ingenua.

28. Iisdem consulibus miseriarum ac sævitæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius, nomen utrique Vibius Serenus, in senatum inducti sunt. ab exsilio retractus, illuvieque ac squalore obsitus, & tum catena vinctus perorante filio. * Preparatur adolescens multis munditiis, alacri vultu. struætas principi insidias, missos in Galliam concitores belli, index idem & testis dicebat; adnectebatque Cæcilium Cornutum prætorium ministravisse pecuniam. qui tædio curarum, & quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festina-

stinavit. At contra reus nihil infracto animo, obversus in filium, quater vincula, vocare ultores deos, ut sibi quidem redderent exsilium, ubi procul tali more ageret; filium autem quandoque supplicia sequerentur. Adseverabatque innocentem Cornutum, & falsa exterritum. idque facile intellectu, si proderentur alii: non enim se eadem principis & res novas uno socio cogitasse.

19. Tum accusator Cn. Lentulum & Sejum Tiberonem nominat; magno pudore Cæsaris, cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremæ, Tubero defecto corpore, tumultus hostilis, & turbandæ Reip. arcesserentur. Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex servis quæsitum: & quæstio adversa accusatori fuit. qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, robur & saxum, aut parricidarum pœnas minitantium, cessit urbe. ac retractus Ravenna, exequi accusationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium, adversus exfulem Serenum. nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem literis exprobraverat, suum tantum studium sine fructu fuisse; addideratque quædam contumacius, quam tutum apud aures superbas & offensioni proniores. ea Cæsar octo post annos rettulit, medium tempus varie arguens; etiam si tormenta, perviciacia servorum, contra evenissent.

30. Dictis dein sententiis, ut Serenus more majorum puniretur, quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius, Gyaro aut Donusa claudendum censeret, id quoque aspernatus est, egenam aquæ utramque insulam referens, dandosque vitæ usus cui vita concederetur. ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de præmiis accusatorum abolendis, si quis majestatis postulatus ante perfectum judicium se ipse vita privavisset. ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Cæsar, inritas leges, Rempub. in præcipiti conquestus esset. subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coercitum, per præmia eliciebantur.

31. His

31. His tam adfidiis tamque mœstis modica lætitia interjicitur, quod C. Cominium equitem Romanum probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur. quin ipse compositus alias, & velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At P. Sui-lium quæstorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, convictus pecuniam ob rem judicatam cepisse, amovendum in insulam censuit; tanta contentione animi, ut & jurando obstringeret, è Rep. id esse. Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudii principis amicitia diu prospere, nunquam bene usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, tanquam falsis majestatis criminibus sororem petivisset. Catus, ut rettuli, Libonem inle-xerat insidiis, deinde indicio perculerat. ejus operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsili-um deprecatus est: quo minus senatu pelleretur non obstitit.

32. Pleraque eorum quæ rettuli, quæque referam, parva forsitan & levia memoratu videri non nescius sum: sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges; aut, si quando ad interna præverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis & optimatum certamina, libero egressu memorabant. Nobis in artò, & inglorius labor. Immotæ quippe aut modice laceßita pax, mœstæ urbis res, & princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa primo aspectu levia, ex quib. magnarum sæpe rerum motus oriuntur.

33. Nam cunctas nationes & urbes populus, aut primores, aut singuli regunt: delecta ex his & constituta

stituta Reip. forma, laudari facilius quam evenire, vel si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; senatusque & optimatum ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum & sapientes credebantur: sic converso statu, neque alia rerum quam si unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia, honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt, plures aliorum eventis docentur. ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam situs gentium, varietates præliorum, clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos seiva iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciosi innocentium, & easdem exitu causas conjungimus; obvia rerum similitudine & satietate. Tum quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiusquam, Punicas Romanasve acies lætius extuleris: at multorum qui Tiberio regente pœnam vel infamiam subiere, posterius manent. utque familiæ ipsæ jam extinctæ sint; reperies qui ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi obiectari putent. etiam gloria ac virtus inensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed ad incepta redeo.

34. Cornelio Cossio, Asinio Agrippa Coss. Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, quod editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium Romanorum ultimum dixisset. Accusabant Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Sejani clientes: id perniciosum reo, & Cæsar truci vultu defensionem accipiens. quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est: Verba mea P. C. arguuntur: adeo factorum innocens sum. Sed neque hæc in principem aut principis parentem, quos lex majestatis amplectitur: Brutum & Cassium laudavisse dicor. quorū res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Cn. Pompejum tantis laudibus tulit, ut Pompejanum eum Augustus appellaret. neq; id amicitia eorū offecit. Scipionem, Afran-

nikum;

nium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nunquam latrones & parricidas, quæ nunc vocabula imponuntur sæpe ut insignis viros nominat. Asinii Pollionis scripta, egregiam eorundem memoriam tradunt. Messalla Corvinus, imperatorem suum Cassium prædicabat: & uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquavit, quid aliud dictator Cæsar, quam rescripta oratione, velut apud iudices respondit? Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent. carmina Bibaculi & Catulli, reserta contumeliis Cæsarum leguntur. sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus, & tulere ista, & reliquere; haud facile dixerim, moderatione magis an sapientia. namque spreta exolescunt: si irascere, adgnita videntur.

35. Non attingo Græcos, quorum non modò libertas, etiam libido impunita: aut si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum, & sine obrectatore fuit, prodere de iis quos mors odio aut gratiæ exemisset. num cum armatis Cassio & Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli civilis causa populum per conciones incendo? an illi quidem septuagesimum ante annum perempti, quo modo imaginibus suis noscuntur, quas nec victor quidem abolevit, sic partem memoriæ apud scriptores retinent? sum cuique decus posteritas rependit. nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo Classii & Bruti, sed etiam mei meminerint. Egressus dein senatu, vitam abstinencia finivit. liberos per ædiles cremandos censuere patres; sed manserunt occultati, & editi. Quo magis socordiam eorum inridere libet, qui præsentī potentia credunt exstingui posse etiam sequentis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis gliscit auctoritas. neque aliud externi reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.

36. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus, Præfectum urbis Drusum auspicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Mari-
rium.

rium. quod à Cæsare palam increpitum caussa exilii Salviano fuit. Objecta publicè Cyzicenis incuria cærimoniarum divi Augusti, additis violentiæ criminibus adversum cives Romanos. & amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumfessi, nec minus sua constantia, quàm præsidio Luculli pulso rege. At Fontejus Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto, facta in eum crimina per Vibium Serenum. neque tamen id Sereno noxæ fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. nam ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leves ignobiles, pœnis adficiebantur.

37. Per idem tempus Hispania ulterior, missis ad senatum legatis oravit, ut exemplo Asiæ delubrum Tiberio matrique ejus exstrueret. qua occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, & respondendum ratus iis quorum rumore arguebatur in ambitionem flexisse, hujuscemodi orationem cepit. Scio P. C. constantiam meam à plerisque desideratam, quod Asiæ civitatibus nuper idem istud petentibus, non sim adversatus. ergo & prioris silentii defensionem; & quid in futurum statuerim, simul aperiàm. Cum divus Augustus sibi atque urbi Romæ templum apud Pergamum sisti non prohibuisset; qui omnia facta dictaque ejus vice legis observem, placitum jam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adjungebatur. Ceterum ut semel recepisse, veniam habuerit; ita per omnes provincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum: & vaneſcet Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur.

38. Ego me P. C. mortalem esse, & hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleam, & vos testor, & meminisse posteros volo. qui satis superque memoriæ meæ tribuent, ut majoribus meis dignum; rerum vestrarum providum; constantem in periculis; offensionum pro utilitate publica non pavidum credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæc pulcherrimæ effigies, & mansuræ. nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur.

tur. Proinde socios, cives, & deos ipsos precor: hos, ut mihi ad finem usque vitæ, quietam & intelligentem humani divinique juris mentem dunt; illos ut quandocumque concessero, cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur. Perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum. quod alii modestiam; multi quia diffideret, quidam ut degeneris animi interpretabantur. Optumos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem, & Liberum apud Græcos; Quirinum apud nos, deum numero additos. Melius Augustum, qui speraverit. Cetera principibus statim adesse: unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam. nam contemptu famæ, contemni virtutes.

39. At Sejanus nimia fortuna locors, & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Cæsarem codicillos. moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire. ejus talis forma fuit: Benevolentia patris Augusti, & mox plurimis Tiberii judiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum è militibus, pro incolumitate imperatoris malle. Attamen quod pulcherrimum, adeptum, ut conjunctione Cæsaris dignus crederetur. hinc initium spei. Et quoniam audiverit, Augustum in conlocanda filia, nonnihil etiam de equitibus Romanis consultavisse: ita si maritus Liviae quæreretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. non enim exuere imposita munia: satis æstimare firmari domum adversum iniquas Agrippinae offensiones; idque liberorum causa. nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum principe explevisset.

40. Ad ea Tiberius, laudata pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cū tempus tanquam ad integram consultationem petivisset, adjunxit: Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem; quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. ideo se non illuc decurrere, quod promptum rescri-

ptu; posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in penatibus iisdem tolerandum haberet: esse illi matrem & aviam, propiora consilia simplicius acturum. de inimiciis primum Agrippinae: quas longe acrius arsuras, si matrimonium Liviae, velut in partes, domum Caesarum distraxisset. sic quoque erumpere æmulationem feminarum, eaque discordiâ nepotes suos convelli: quid si intendatur certamen tali conjugio? Falleris enī Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liviam quæ C. Cæsari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam ut cum equite Romano senescat. Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros, in summis imperiis videre? Vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus & primores qui te invito perumpunt, omnibusque de rebus consulunt, excessisse jam pridem equestre fastigium, longèque antisse patris mei amicitias non occulti ferunt, perque invidiam tui me quoque inculant. At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si cum in omnis curas distraheretur, immensumque attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset, C. Proculejum & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reip. negotiis permixtos. Sed si dubitatione Augusti movemur; quanto validius est, quod M. Agrippæ mox mihi conlocavit? Atque ego hæc pro amicitia, non occultavi: ceterum neque tuis, neque Liviae destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad præsens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istæ, tuisque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in senatu, vel in concione non reticebo.

41. Rursum Sejanus, non jam de matrimonio, sed altius metuens, tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam deprecatur. Ac ne adfidos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam; aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam

procul Roma, amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus; litterarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent; mox Cæsarem vergente jam senectâ secretoque loci molitum, munia imperii facilius tramissurum: & minui sibi invidiam, adempta salutantum turba; sublatisque inanibus, vera potentia augere. Igitur paulatim negotia urbis, populi adeursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus quietem & solitudinem: quis abesse tædia & offensiones, ac præcipua rerum maximè agitari.

42. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano celebris ingenii viro cognitio, cunctantem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum cœtus, vocesque, quæ plerumque veræ & graves coram ingerebantur. nam postulato Votieno ob contumelias in Cæsarem dictas, testis Æmilius & militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, & quamquam inter obstrepentes magna adseveratione nititur, audit Tiberius probra, quibus per occultum lacerabatur: adeoque percussus est, ut se vel statim vel in cognitione purgaturum clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem majestatis pœnis adfectus est. Cæsar objectam sibi adversus rebus inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam adulterii delatam, cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Getulicus consul designatus lege Iulia damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, quod in acta divi Augusti non juraverat, albo senatorio erasit.

43. Auditiæ dehinc Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes, de jure templi Dianæ Limenetiæ, quod suis à majoribus, suæque in terra dicatum, Lacedæmonii firmabant annalium memoria, vatumque carminibus: sed Macedonis Philippi, cum quo bellasset, armis ademptum, ac post C. Cæsaris & M. Antonii sententia redditum. Contra Messenii, veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi protulere, suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse: monumenta-qua ejus rei sculpta saxi, & ære præsto manere. quod

quod si vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse. neque Philippum potentia, sed ex vero statuisset. idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii iudicium. sic Milesios permissio publice arbitrio, postremo Atidium Geminum prætorem Achajæ decrevisse. Ita secundum Messenios datum. Et Segestani ædem Veneris, montem apud Erycum vetustate delapsam, restaurari postulavere; nota memorantes de origine ejus, & læta Tiberio. suscepit curam libens, ut consanguineus. Tunc tractatæ Massiliensium preces, probatumque P. Rutilii exemplum. namque eum legibus pulsus, civem sibi Smyrnæi addiderant. quo jure Vulcatius Moschus exul in Massilienses receptus, bona sua Reip. eorum, ut patriæ reliquerat.

44. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo super consulatum & triumphalia de Getulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter paratæ, & modeste habitæ. Domitium decoravit pater civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus Pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat. ipse delectus cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur. Post, exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum. easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit & L. Antonius multa claritudine generis, sed improspere. nam patre ejus Iulo Antonio ob adulterium Iulij morte punito, hunc admodum adolescentulum sororis nepotem sēposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exilij tegetetur. habitus tamen supremis honor; ossaque tumulo Octavio inlata, per decretum senatus.

45. Iisdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania admissum à quodam agreste, nationis Termestinae. is prætorem provinciæ L. Pisonem pace incuriosum ex improvise in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo, per derupta & avia sequentis frustratus est. neque diu sefellit. nam prehensio ductoque per

proximos pagos equo, cuius foret cognitum. & repertus cum tormentis edere conscios adigeretur; voce magna, sermone patrio frustra se interrogari clamitavit. adfisterent socii ac spectarent. nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret. idemque cum postero ad quæstionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termostinorum dolo cæsus habetur: qui pecunias è publico interceptas, acrius quam ut tolerarent barbari, cogebat.

46. Lentulo Getulico C. Calvisio Coss. decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant. Causa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, & validissimum quemque militiæ nostræ dare aspernabantur: ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti; aut si mitterent auxilia, suos duces præficere, nec nisi adversum accolæ belligerare. Ac tum rumor incesserat fore, ut disiecti aliisque nationibus permixti diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos, amicitiam, obsequiumque memoraturos; & mansura hæc, si nullo novo onere tentarentur: sin ut victis servitium indiceretur, esse sibi ferrum & juventutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum. Simul castella rupibus indita, conlatosque illuc parentes & conjuges ostentabant, bellumque impeditum, arduum, cruentum, minitabantur.

47. At Sabinus, donec exercitus in unum condiceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, veniret; addita præsentī copia, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum. quidam audentius apertis in collibus visabantur: quos dux Romanus, acie suggestus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communis, valida manu montem occupat, angustum, & æquali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in ferocis-

simos

simos qui ante vallum more gentis cum carminibus & tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii dum eminus grassabantur, crebra & multa vulnera fecere; propius incidentes, eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum & armorum tumultu truncem, haud procul instruxerat.

48. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi. iisque permissum vastare, urere, trahere prædas, dum populatio lucem interficeretur, noctemque in castris tutam & vigilem capefferent. id primo servatum: mox versi in luxum, & raptis opulenti, omittere stationes; lascivia epularum, aut somno & vino procumbere. Igitur hostes incuria eorum comperta, duo agmina parant; quorum altero populatores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prælii non acciperet. tenebræ insuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur. Thracum auxilia repentino incurfu territa, cum pars munitionibus adjacerent, plures extra palarentur, tanto insensus cæsi, quanto perfugæ & proditores ferre arma ad suum patriæque servitium incusabantur.

49. Postera die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari successu noctis alacres, prælium auderent. & postquam castello, aut conjunctis tumulis non degrediebantur, obsidium cœpit per præsidia, quæ opportune jam muniebat: dein fossam loricamque contexens, quattuor millia passuum ambitu amplexus est: tum paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra, artaque circumdare: & struebatur agger, unde saxa, hastæ, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil, æque quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. Simul equi, armenta (ut mos barbaris) juxta clausa, egestate pabuli exanimari: adjacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie,

odore, contactu. Rebusque turbatis, malum extremum discordia accessit. his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter se ictus parantibus. & erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent, neque ignobiles, quamvis diversi sententiis.

50. Verum è ducibus, Dinis provectus senecta, & longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda arma, unum adflctis id remedium, differebat. Primusque se cum conjuge & liberis victori permisit: secuti ætate aut sexu imbecilli, & quibus major vitæ quam gloriæ cupido. At juvenis Tarsam inter & Turesim distrahebatur. utrique destinatum cum libertate occidere: sed Tarsa properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro. nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis. & ingruerat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessuros effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti, telisque non in falsum jactis.

51. Interea barbari catervis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præstas fudes, decisa robora jacere nunc: virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere fossas: quidam pontes & scallas ante fabricati inferre propugnaculis, eaque prensare, detrahere, & adversus resistentis cominus niti: miles contra deturbare telis, pellere umbonibus; muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ spes, & si cedant, insignitius flagitium; illis extrema jam salus, & adsistentes plerisque matres & conjuges, earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera improvisa, suorum atque hostium ignoratio; & montis aufractu reperiussæ velut à tergo voces, adeo cuncta miscuerant, ut quædam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. neque tamen pervasere hostes

hostes nisi admodum pauci : ceteros , deleto promptissimo quoque aut saucio , adpetente jam luce trahere ad summa castelli. ubi tandem coacta deditione, & proxima sponte incolarum recepta. reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, præmatura montis Hæmi & sæva hiems subvenit.

52. At Romæ commoti principis domo , ut ferries futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra sobrina ejus postulatur, accusante Domitio Afro. Is recens prætura, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clarescere, crimen impudicitiae, adulterum Furnium, veneficia in principem & devotiones objectabat. Agrippina semper atrox, tum & periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri reperit. quo initio invidiæ, Non ejusdem, ait, mactare divo Augusto victimas, & posteros ejus insectari. non in effigies mutas divinum spiritum transfusum; sed imaginem veram cælesti sanguine ortam intelligere discrimen, suscipere sordes. frustra Pulchram præscribi, cui sola exitii causa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sossæ ob eadem adflictæ. Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuerunt, correptamque Græco versu admonuit: ideo lædi, quia non regnaret. Pulchra, & Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, & secuta adseveratione Cæsaris, qua suo jure disertum eum appellavit. mox capeffendis accusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiæ quàm morum fama fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempsit, dum fessa mente retinet silentiî impatientiam.

53. At Agrippina pervicax iræ, & morbo corporis implicata; cum viseret eam Cæsar, profusis diu ac per silentium lacrymis, mox invidiam & preces orditur: subveniret solitudini, daret maritum: habilem adhuc juventam sibi, neque aliud probis quam ex matrimonio solatium: esse in civitate. . . . Germanici conjugem. ac liberos ejus recipere dignarentur. Sed Cæsar non ignarus quantum ex Repub. peteretur; ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quamquam

instantem, reliquit. Id ego à scriptoribus annalium non traditum, repperi in commentariis Agrippinæ filiae: quæ Neronis principis mater, vitam suam & casus suorum posteris memoravit.

54. Ceterum Sejanus morientem & improvidam altius perculit, immixtis qui per speciem amicitiae monerent, paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. Atque illa simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos; donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat. idque quo acrius experiretur, poma ut erant adposita laudans, nūri sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio Agrippinæ, & intacta ore, servis tramisit. nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, non mirum, ait, si quid severius in eam statuisset, à qua beneficii insinularetur. Inde rumor, parari exitium; neque id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quæri.

55. Sed Cæsar quo famam averteret, adesse frequens senatui, legatosque Asiæ ambigentes quam in civitate templum statueretur, pluris per dies audivit. Undecim urbes certabant pari ambitione, viribus diversæ. neque multum inter se distantia memorabant, de vetustate generis, studio in populum Romanum, per bella Persi & Aristonici aliorumque regum. Verum Hypæpeni Trallianique Laodicensi & Magnetibus simul tramissi, ut parum validi. Ne Ilienses quidem, cum parentem urbis Romæ Trojam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quod Halicarnassii mille & ducentos per annos nullo motu terræ nutavisse sedes suas, vivoque in saxo fundamenta templi adseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos ereditum. Ephesii, Milesique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardonios inter, Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut consanguinei. nam Tyrrenum Lydumque Atye rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem: Lydum patriis in terris resedisse; Tyrreno datum novas ut conderet sedes. & ducum è nominibus indita

vocabula, illis per Asiam, his in Italia: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis, cui mox à Pelope nomen. simul litteras imperatorum; & icta nobiscum fœdera bello Macedonum; ubertatemque fluminum suorum, temperiem cœli, ac dices circum terras memorabant.

56. At Smyrnæi repetita vetustate, seu Tantalus Iove ortus illos, sive Theseus divina & ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset; transscendere ad ea, quis maxime fidebant in populum Romanum officiis, missa navali copia non modo externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: seque primos templum urbis Romæ statuissè, M. Porcio consule, magnis quidem jam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe, & validis per Asiam regibus. simul L. Sullam testem adferebant, gravissimo in discrimine exercitus, ob asperitatem hiemis, & pœnuriam vestis, cum id Smyrnam in concionem nunciatum foret, omnes qui adstabant detraxissè corpori tegmina, nostrisque legionibus misissè. Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulerunt. Censuitque Vibius Marfus, ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum legaretur qui templi curam susciperet. & quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso è prætoris sorte missus est.

57. Inter quæ diu meditato, prolatoque sæpius consilio, tandem Cæsar in Campaniam, specie dedicandi templum apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto; sed certus procul urbe degere. Caussam abscessus, quamquam secutus plurimos auctorum ad Sejani artes rettuli; quia tamen cæde ejus patrata, sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem cum factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent in senectute quoque corporis habitum pudori fuisse, quippe illi prægracilis & incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstineta. & Rhodi secreto, vitare cœtus, recondere voluptates insuerat. Tra-

ditur etiam matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat Augustus Germanicum sororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanæ imponere: sed precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

58. Profectio arto comitatu fuit: unus senator consulatu functus, Coccejus Nerva, cui legum peritia; eques Romanus, præter Sejanum, ex illustribus Curtius Atticus; ceteri liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti cælestium, iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur. unde exiti causa multis fuit, propter finem vitæ conjectantibus, vulgantibusque. neque enim tam incredibilem causam providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis, & falsi; veraque quam obscuris tegerentur. nam in urbem non regressurum, haud forte dictum: ceterorum nesci egere, cum propinquo rure, aut litore, & sæpe moria urbis addidens, extremam senectam compleverit.

59. Ac forte illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum, auxit vana rumoris; præbuitque ipsi materiem, cur amicitie constantique Sejani magis fideret. Vescabantur in villa cui vocabulum Speluncæ, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu ejus os lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes, & fuga eorum qui convivium celebrabant. Sejanus genu, vultuque & manibus super Cæsarem suspensus, posuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est à militibus qui subsidio venerant. Major ex eo; & quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. Ad simulabatq; iudicis partes adversus Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent, maximèque insectarentur Neronem proximum successioni, & quamquam modesta juvenia, plerumque tamen quid in præsentiarum conduciret oblitum; dum à libertis

& clientibus apiscendæ potentiaë properis exstimulatur, ut erectum & fidentem animi ostenderet: velle id populum Romanum: cupere exercitus: neque aulurum contra Sejanum, qui nunc patientiam senis, & segnitiam juvenis juxta insultet.

60. Hæc atque talia audienti, nihil quidem prava cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces, & ineonsultæ; quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diversæ insuper solitudinum formæ oriebantur. nam alius occursum ejus vitare: quidam salutatione reddita statim averti: plerique inceptum sermonem abrumpere; insistentibus contra inidentibusque, qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut falsum renidens vultu; seu loqueretur, seu taceret juvenis; crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem securæ, cum uxor vigiliis, somnos, suspiria matri Liviaë, atque illa Sejano patefaceret. qui fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe objecta principis loci, si priorem ætate & jam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiaë, & solita fratribus odia, accendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Neroni erat. neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur; gnarus præferocem, & insidiis magis opportunum.

61. Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa, claris majoribus quàm vetustis, vitæque non degener; & Q. Haterius familia senatoria, eloquentiaë quoad vixit celebratæ: monumenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quàm cura vigeat: utque aliorum meditatio & labor in posterum valescit; sic Haterii canorum illud & profluens, cum ipso simul extinctum est.

62. M. Licinio, L. Calpurnio Coss. ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum. ejus initium simul & finis extitit. Nam cœpto apud Fidenam amphitheatro, Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret; neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis

mis nexibus ligneam compagem superstruxit : ut qui non abundantia pecuniæ , nec municipali ambitione , sed in sordida mercede id negotium quævisset. Adfluxere avidi talium , imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti , virile ac muliebre sexus , omnis ætas , ob propinquitatem loci effusus. unde gravior pestis fuit , conferta mole , dein convulsa , dum ruit intus , aut in exteriora effunditur : immensamque vim mortalium spectaculo intentos , aut qui circum adstabant , præceps trahit , atque operit.

63. Et illi quidem quos principium stragis in mortem adfixerat , ut tali sorte , cruciatum effugere. Miserandi magis , quos abrupta parte corporis , nondum vita deseruerat ; qui per diem visu , per noctem ululatibus & gemitu , conjuges aut liberos noscebant. Iam ceteri fama exciti , hic fratrem , propinquum ille , alius parentes lamentari. etiam quorum diversa de causa amici aut necessarii aberant , pavere tamen : neque dum comperto quos illa vis perculisset , latior ex incerto metus. Ut cœpere dimoveri obruta ; concursus ad exanimos , complectentium , osculantium : sæpe certamen , si confusior facies , & par forma aut ætas , errorem agnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obruta sunt. Cautumque in posterum senatusconsulto , ne quis gladiatorum munus ederet , cui minor quadringentorum millium res ; neve amphitheatrum imponeretur , nisi solo firmitatis spectatæ. Atilius in exilium actus est. Ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus , fomenta , & medici passim præbiti : fuitque urbs per illos dies , quamquam mœsta facie , veterum institutis similis , qui magna post prælia faucios largitione , & cura sustentabant.

64. Nondum ea clades exoleverat , cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit , deusto monte Caelio. feralemque annum ferebant , & omnibus adversis susceptum principi consilium absentis , qui mos vulgo , fortuita ad culpam trahentes ; ni Cæsar obviam isset , tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud senatum , ab inlustribus , fama que apud populum , quia sine ambitione ,
aut

aut proximorum precibus, ignotos etiam & ultro accitos munificentia juverat. Adduntur sententiæ, ut mons Cælius in posterum Augustus appellaretur: quando cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii senatoris, inviolata mansisset. Evenisse id olim Claudie Quintæ, ejusque statuam vim ignium bis elapsam, majores apud ædem Matris deum consecravisse. sanctos acceptosque numinibus Claudios. & augendam cærimoniam loco, id quo tantum in Principem honorem dii ostenderint.

65. Haud fuerit absurdum tradere, montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens, fecundusque erat: mox Cælium appellatum à Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ cum auxilium appellatum ductavisset, sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit. nam scriptores in eo dissentiunt. cetera non ambigua sunt, magnas eas copias perplana etiam ac foro propinqua habitasse, unde Thuscum vicum è vocabulo advenarum dictum.

66. Sed ut studia procerum, & largitio principis adversum casum solatium tulerant; ita accusatorum major in dies & infestior vis sine levamento grassabatur: corripueratque Varum Quintilius divitem & Cæsari propinquum, Domitius Afer, Claudie Pulchræ matris ejus condemnator; nullo mirante, quod diu egens, & parto imper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium delationis extitisse, miraculo erat, quia claris majoribus, & Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditura ibat. Restitit tamen senatus, & opperendum imperatorem censuit: quod unum, urgentium malorum suffugium in tempus erat.

67. At Cæsar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, ne quis quietem ejus inrumperet, concursusque opidanorum disposito milite prohiberentur; perosus tamen municipia, & colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii dijunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam

niam importuosam circa mare, & vix modicis navigiis pauca subsidia; neque adpulerit quisquam, nisi gnaro custode. cæli temperies hieme mitis, objectu montis quo sæva ventorum arcentur: æstas in Favonium obversa, & aperto circum pelago peramœnæ; prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreæque Thelebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus infederat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus, & malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum & credendi temeritas, quam Sejanus augere etiam in urbe suetus, acrius turbabat, non jam occultis adversum Agrippinam & Neronem insidiis. quæ additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat. ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germanicæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem divi Augusti amplecti, populumque ac senatum auxilio vocare. Eaque spreta ab illis, velut pararent, objiciebantur.

68. Iunio Silano & Silio Nerva Coss. foedum anni principium incescit, tracto in carcerem illustri equite Romano Titio Sabino, ob amicitiam Germanici. neque enim omiserat conjugem liberosque ejus percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes unus; eoq; apud bonos laudatus, & gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, M. Opius prætura functi adgrediuntur, cupidine consulatus; ad quem non nisi per Sejanum aditus: neque Sejani voluntas, nisi scelere quærebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent: deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum sermones: mox laudare constantiam, quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, adlictam deseruisset: simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, differebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortali animi, effudit lacrymas, junxit questus; audentius jam onerat Sejanum, sevitiam, superbiam, spes ejus.

ne in Tiberium quidem convicio abstinet. Iique sermones, tamquam vetita miscuissent, speciem artæ amicitiae facere. Ac jam ultro Sabinus querere Latiarem, ventitare domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre.

69. Consultant quos memoravi, quonam modo ea plurimum auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, servanda solitudinis facies; & si pone fores adstiterent, metus visus, sonitus, aut forte ortæ suspicionis erat: Tectum inter & laquearia, tres senatores, haud minus turpi latebra quam detestanda fraude, sese abstrudunt, foraminibus & rimis autem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum & in cubiculum trahit; præteritaque & instantia, quorum adfatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille, & diutius; quanto mæsta, ubi semel prorupere, difficilius reticentur. Properata inde accusatio, missisque ad Cæsarem litteris, ordinem fraudis, suumque ipsi dedecus narravere. Non alias magis anxia & pavens civitas, egens adversum proximos, congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumspectabantur.

70. Sed Cæsar solemnia incipientis anni Kalendas Ianuarias, epistola precatus; vertit in Sabinum, corruptos quosdam libertorum, & petitem se arguens, ultionemque haud obscure poscebat. nec mora, quin decerneretur; & trahebatur damnatus, quantum obducta veste & adstrictis faucibus viti poterat, clamitans, Sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere. quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas: deserti itinera, fora: & quidam regrediebantur, ostentabantque se rursus, idipsum paventes, quod timuissent. Quem enim diem vacuum pœna, ubi inter sacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abstinere mos esset, vincla & laqueus inducantur? non imprudentem Tiberiū tantam invidiam adiisse: quæsitum meditatūque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quomodo delubra & altaria, sic carcerem recludant. Secutæ insuper litteræ, grates

tes agentis, quod hominem infensum Reipub. punivissent: adjecto, trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi.

71. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, auebat animus anteire, statimque memorare exitus, quos Latinius atque Opsius ceterique flagitii ejus repertores habuere, non modo postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat; ita plerumque satiatus, & oblati in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit. verum has atque alias fontium pœnas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus liberorum Agrippina matertera erat, petendum à principe, ut metus suos senatui fateretur, amoverique fineret. Nullam æque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis quam dissimulationem diligebat: eo ægrius accepit recludi quæ premeret. sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verum ut cunctationes principis aperirentur: gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocitas facta conjungere. Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam neptem Augustus convictam adulterii damnaverat, projeceratque in insulam Trime-tum, haud procul Apulis litoribus. illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.

72. Eodem anno Frisii transrhenanus populus pacem exuere, nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jusserat modicum, pro angustia rerum, ut in usus militares coria bouum penderent: non intenta cujusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura, donec Olenius è primipilaribus, regendis Frisiis impositus, terga urorum delegit, quorum ad formiam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum, servitio trahebant.

debant. Hinc ira & questus. & postquam non subveniebatur, remedium ex bello; rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olennius infensos fuga prevenit, receptus castello cui nomen Flevum: & haud spernanda illic civium sociorumque manus litora Oceani præsidebat.

73. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniæ prætori cognitum, vexilla legionum è superiore provincia, peditumque & equitum auxilium delectos accivit: ac simul utrumque exercitum, Rheno devectum Frisiis intulit; soluto jam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus, traducendo graviori agmini firmat. atque interim repertis vadis, alam Caninesatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet: qui jam acie compositi pellunt turnas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes; ac rursum duæ; dein tempore interjecto, alarius eques immissus. satis validi si simul incubuissent; per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, & pavore fugientium auferabantur. Cethego Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit; atque ille dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis vim legionum implorabat. prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortis alasque fessas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque & insignes centuriones cecidissent. Mox compertum à transfugis, non-gentos Romanorum apud lucum, quem Baduhennæ vocant, pugna in posterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam stipendiarii villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

74. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permetteret. Neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur; pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita quamquam diversis super rebus con-

fulerentur, aram Clementiæ, aram Amicitiae, effigiesque circum Cæsaris ac Sejani censuere: crebrisque precibus efflagitabant, visendi sui copiam facerent. Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi digressi sunt satis visum, omittere insulam; & in proximo Campaniæ adspici. eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Sejanum; cuius durior congressus, atque eo per ambitum, & societate consiliorum parabatur. Satis constabat autem ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo servitium spectanti. quippe Romæ, sueti discursus; & magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine noctem ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur. donec idque vetitum. & reverere in urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat: quidam male alacres, quibus infestæ amicitiae gravis exitus imminebat.

75. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrare nuptias jussit. In Domitio super vetustatem generis propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat. nam is aviam Octaviam, & per eam Augustum avunculum præferebat.

BREVIARIUM LIBRI V.

Iulia Augusta moritur: eoque Sejani potentia crescit. Agrippina & Nero Principis litteris accusantur. Nec multo post Sejanus ipse, detecta cupidine imperii, pervertitur: cum magna amicorum ejus strage. (Quæ omnia Tacito singillatim tradita, ævum aboluit.) Falsus apud Cycladas Drusus se ostendit: sed diligentia & assu Poppæi Sabini capitur. Hæc gesta annis circiter tribus.

C. Rubellio Gemino, C. Fusio Gemino,
C o s s. { M. Vinucio Quartino, C. Cassio Lōgino,
Tiberio Cæsare V. L. Ælio Sejano.

LIBER V.

Rubellio & Fusio C o s s. quorum utrique Geminus cognomentum erat, Julia Augusta mortem obiit, ætate extrema, nobilitatis per
Clau-

Claudiam familiam, & adoptione Liviorum Iuliorumque clarissimæ. Primum ei matrimonium & liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompejum ac triumviros pacta in urbem rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an invitam, adeo properus, ut ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed sanguini Augusti per conjunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater impotens, uxor facilis, & cum artibus mariti, simulatione filii bene composita. Funus ejus modicum, testamentum diu inritum fuit. laudata est pro rostris à C. Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est.

2. At Tiberius quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitæ, magnitudinem negotiorum per litteras excusavit: honoresque memoriæ ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito ne cælestis religio decerneretur; sic ipsam maluisse. quin & parte ejusdem epistolæ increpuit amicitias muliebres, Fusium consulem oblique perstringens: is gratia Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis, dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis inridere solitus, quarum apud præpotentes in longum memoria est.

3. Ceterum ex eo prærupta jam & urgens dominatio. nam incolumi Augusta, erat adhuc perfugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium; neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire. tunc velut frenis exsoluti proruperunt: missæque in Agrippinam ac Neronem litteræ, quas pridem adlatas & cohibitas ab Augusta credidit vulgus. haud enim multum post mortem ejus recitatæ sunt. verba inerant quæsitæ asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium: amores juvenum, & impudicitiam nepoti objectabat. in nulum ne id quidem confingere ausos, adrogantiam oris & contumacem animum incusavit,

magno senatus pavore ac silentio: donec pauci, quibus nulla ex honesto spes, (& publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur) ut referretur postulavere, promptissimo Cotta Messalino cum atroci sententiâ: sed aliis à primoribus, maximeque à magistratibus trepidabatur: quippe Tiberius, etsi infense iuventus, cetera ambigua reliquerat.

4. Fuit in senatu Iunius Rusticus, componendis patrum actis delectus à Cæsare, eoque meditationes ejus introspicere creditus: is fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiæ dederat) seu prava solertia, dum imminentium oblitus incerta pavet, inserere se dubitantibus, ac monere consules ne relationem inciperent: differebatque brevibus momentis summa verti posse, dandumque interstitium poenientiæ senis. Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumfistit curiam, festisque in Cæsarem omnibus, falsas litteras, & principe invito exitium domui ejus intendi clamitat. ita nihil triste illo die patratum. ferebantur etiam sub nominibus consularium fictæ in Sejanum sententiæ, exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior, & matrem criminandi: spretum dolorem principis ab senatu; descivisse populum, audiri jam & legi novas conciones, nova patrum consulta; quid reliquum nisi ut caperent ferrum? & quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?

5. Igitur Cæsar repetitis adversum nepotem & aurum probis, increpitaque per edictum plebe, questus apud patres, quod fraude unius senatoris imperatoria majestas elusa publice foret; integra tamen sibi cuncta postulavit: nec ultra deliberatum, quo minus non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, sed paratos ad ultionem vi principis impediri testarentur.*

6. Quattuor & quadraginta orationes super ea re habitæ, ex quibus ob metum paucae. plures adfuetudine, * mihi pudorem aut Sejano invidiam allaturum censui. versa est fortuna, & ille quidem qui collegam & generum adsciverat sibi ignoscit,

ignoscit, ceteri quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. . . . * miserius sit ob amicitiam accusari, an amicum accusare haud disceverim. * non crudelitatem, non elementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. Vos obtestor, ne memoriam nostri per mœrorem quam læti retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui sine egregio publica mala effugerunt.

7. Tunc singulos ut cuique adfistere, adloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei absumpsit, multoque adhuc cœtu, & cunctis intrepidum vultum ejus spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio quem sine abdiderat incubuit. Neque Cæsar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, cum in Blæsum multa scœdaque inculpavisset.

8. Relatum inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo: illum indices arguebant, claustra ærarii cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtulisse: huic à Confidio prætura functo objectabatur Ælii Galli amicitia, qui punito Seiano, in hortos Pomponii quasi fidissimum ad subsidium perfugisset. neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum constantia fuit, qui vades exstiteret. mox crebris prolationibus spem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito per speciem studiorum scalp pro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius multa morum elegantia; & ingenio inlustri, dum adversam fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit.

9. Placitum posthac ut in reliquos Seiani liberos adverteretur; vaneſcente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis. igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens; puella adeo nescia, ut crebro interrogaret; quod ob delictum, & quo traheretur? neque facturam ultra; & posse se puerili verberare moneri. Tradunt temporis ejus auctores, quia triumvirali supplicio affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum juxta compressam; exin obliſis faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abjecta.

10. Per idem tempus Asia atque Achaia exterri-

tae sunt, acri magis quam diuturno rumore Drusum Germanici filium apud Cycladas insulas, mox in continenti visum. & erat juvenis haud dispari aetate, quibusdam Caesaris libertis, velut agnitus, per dolamque comitantibus. Alliciebantur ignari, fama nominis, & promptis Graecorum animis ad nova & mira: quippe lapsum custodia pergere ad paternos exercitus, Aegyptum aut Syriam invasurum, fingebant simul, credebantque. jam juventutis concursu, jam publicis studiis frequentabatur, laetus praesentibus, & inanium spe, cum auditum id Poppaeo Sabino. Is Macedoniae tum intentus Achaiaem quoque curabat. Igitur quo vera seu falsa anteiret, Toroneum Thermaeumque sinum praefestinas, mox Euboeam Aegaei maris insulam, & Piraeum Atticae orae, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit: marique alio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, ibi demum cognoscit, sollicitius interrogatum, quisnam foret, dixisse, M. Silano genitum: & multis sectatorum dilapsis ascendisse navem, tamquam Italiam peteret. scripsitque haec Tiberio, neque nos originem finemve ejus rei ultra comperimus.

II. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit. nam Trio facilis capeffendis inimiciis, & foro exercitus, ut segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros oblique perstrinxerat. ille nisi lacerassetur modestiae retinens, non modo retudit collegam: sed ut noxium conjurationis ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus; ponerent odia in perniciem itura, mansere insensae minitantes, donec magistratu abirent.

BREVIARIUM LIB. VI.

Tiberii arcana & facta libiunes. Multorum accusationes: interque eos M. Terentii equitis R. cuius libera & egregia defensio inserta. L. Pisonis Praefecti urbis mors & funus: & per occasionem de origine ejus muneris & progressu. De Sibullarum criminibus recipiendis consultatio: & quae in iis cautio. Seditio Romae ob gravitatem annonae, Germanici duae filiae nuptum datae, L. Cassio & M. Vinicio. Funeratio-

res accusati. repressa usura. & liberalitate Caesaris fides multorum refecta. Iterum accusationes majestatis: & uno edicto omnes conscii Seianianæ conjurationis necati. C. Caesar Caligula Claudiam uxorem accipit: ejus mores & callida simulatio in avum. Tiberii præsagium de Ser. Galba: & per causam eam de Mathematicis aliquid & Trasullo. Drusi Germanici filii miseranda mors: item Agrippinæ. Nerva Iureconsultus inedia voluntaria obiit. aliquot aliorum inlustrium mortes. Phanix in Ægypto visa, & super ea veterum narrationes ac judicia. Accusationes variae & mortes. Parthorum legati in urbem venere, ad novum regem petendum, & Tiberius unum, deinde alterum misit. L. Vitellius Orienti præfectus: ejusque ingenium. Prælia inter Armenios & Parthos. Artabanus regno exutus, & in Scythiam profugus, cui Teridates sufficitur Vitellii consilio & armis. At Romæ, illustrium damnationes & mortes. Clitæ Cappadoces regi suo rebelles & repressi. Teridates rex dissidio procerum pellitur, & Artabanus in regnum iterum accitur. Romæ incendium atrox: quod Caesar liberalitate sua mitigavit. Tiberii deliberatio de successore: ejusque morbus & mors. Gesta hæc annis circiter sex.

Coss. { Cn. Domitio, M. Furio Camillo.
Ser. Sulpicio Galba, L. Cornelio Sulla.
Paullo Fabio Persico, L. Vitellio
C. Cestio Gallo, M. Servilio Rufe.
Q. Plautio, Sex. Papinio.
Cn. Acerronio, C. Pontio.

LIBER VI.

CN. Domitius & Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Cæsar transiit quod Capreas & Surrentum interluit freto, Campaniam prælegebat ambiguus an urbem intraret: seu quia contra destinaverat, speciem venturi simulans: & sepe in propinqua digressus, aditis juxta Tiberim hortis, saxa rursum & solitudinem maris repetiit, pudore scelerum & libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut more regio, pubem ingenuam stupris pollueret. nec forma

mam tantum & decora corpora; sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines majorum, incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, sellariorum & spintriarum, ex sceditate loci ac multiplici patientia. præpositique servi qui quærent, pertraherent, dona in promptos, minas adversum abnuentes; & si retinerent propinquos aut parens, vim, raptus, suæque ipsi libita velut in captos exercebant.

2. At Romæ principio anni, quasi recens cognitis Liviæ flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiæ dicebantur in effigies quoque ac memoriam ejus: & bona Seiani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur, tamquam referret. Scipiones hæc, & Silani, & Cassii, iisdem ferme aut paulum immutatis verbis adseveratione multa censebant; cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat deligere senatores, ex quibus viginti sorte ducti & ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem ejus defenderent. crediderat nimirum epistolæ, subsidio sibi alterum ex consulibus poscentis, ut tutus à Capreis urbem peteret. Tiberius tamen ludibria seriis permiscere solitus egit gratias benevolentiae patrum: sed quos omitti posse? quos deligi? semper ne eosdem? an subinde alios? & honoribus perfuictos, an juvenes? privatos, an è magistratibus? quam deinde speciem fore fumentium in limine curiæ gladios: neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. Hæc adversus Togonium, verbis moderans: neque ultra abolitionem sententiæ suadere.

3. At Iunium Gallionem, qui censuerat, ut prætoriani actis stipendiis, jus apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit: velut coram rogans, quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere par esset. repperisse prorsus quod divus Augustus non providerit. an potius discordiam & seditionem à satellite Seiani quæsitam? qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumperendum militiæ morem propelleret. hoc pretium Gallio meditatiæ adulationis tulit, statim curia,

ria, deinde Italia exactus: & quia incusabatur facile toleraturus exsilium, delecta Lesbo, insula nobili & amœna, retrahitur in urbem, custoditurque domibus magistratuum. Iisdem litteris Cæsar Sextium Paconianum prætorium perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, delectumque à Sejanò, cujus ope dolus C. Cæsari pararetur. quod postquam patefactum, prorupere concepta pridem odia, & summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret.

4. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus juxta invisi, gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, ut rettuli, præcipuus olim circumveniendi Titii Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, cur mutua accusatione intenta, nunc silerent? metum prorsus & noxiam conscientiæ pro fœdere haberi; at non patribus reticenda quæ audivissent. Regulus manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum: Trio æmulationem inter collegas, & si qua discordes jecissent, melius obliterari, respondit. Vrgente Agrippa, Sanquinius Maximus è consularibus oravit senatum, ne curas imperatoris, conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis. sic Regulo salus, & Trioni dilatio exitiî quæsitâ. Haterius inuisor fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, & ob segnitiam quamvis crudellem principem non metuens illustribus viris perniciem inter ganeam ac stupra meditabatur.

5. Exin Cotta Messallinus sævissimæ cujusque sententiæ auctor, eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque; C. Cæsarem quasi incestæ virilitatis, & cum die natali Augustæ inter sacerdotes epularetur, novendialem eam cenam dixisse: querensque de potentia Manii Lepidi, ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse, illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus. neque cuncta à primoribus civitatis revincebatur: iisque instantibus ad imperatorem provocavit. nec multo post litteræ adferuntur, quibus in

modum defensionis, repetito inter se atque Cottam amicitiae principio, crebrisque ejus officiis commemoratis, ne verba prave detorta, neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur, postulavit.

6. Insigne visum est earum Caesaris litterarum initium. nam his verbis exorsus est: Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deaque pejus perdat quam perire quotidie sentio, si scio. Adco facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra praestantissimus sapientiae firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspicì laniatus & ictus; quando ut corpora verberibus, ita saevitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegabant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur.

7. Tum facta patribus potestate statuendi de Caeliliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, placitum eandem poenam interrogari, quam in Aruseium. & Sanguinium accusatores L. Arruntii quo non aliud honorificentius Cottae evenit, qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis aequabatur. Quintus Servaeus posthac, & Minutius Thermus inducti: Servaeus praetura functus, & quondam Germanici comes: Minutius equestri loco, modeste habita Seiani amicitia: unde illis major miseratio. contra Tiberius praecipuos ad scelera increpans, admonuit C. Cestium patrem dicere senatui quae sibi scripsisset; suscepitque Cestius accusationem. quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque discernere alienos à conjunctis, amicos ab ignotis, quid repens aut vetustate obscurum: perinde in foro, in convivio, quaque de re locuti incusabantur, ut quis praevenire & reum destinare properat; pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine & contactu. Sed Minutius & Servaeus damnati, indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem

dem Iulius Africanus è Santonis Gallica civitate ;
Seius Quadratus : originem non repperi. Neque
sum ignarus , à plerisque scriptoribus omiſſa mul-
torum pericula & pœnas , dum copia fatiſcunt ;
aut quæ iſſis nimia & mœſta fuerant , ne pari tæ-
dio lecturos adſicerent , verentur. Nobis plera-
que digna cognitu obvenere , quamquam ab aliis
incelebrata.

8. Nam ea tempeſtate qua Seiani amicitiam ce-
teri falſo exuerant , auſus eſt eques Romanus M.
Terentius ob id reus , amplecti , ad hunc modum
apud ſenatum ordiendo : Fortunæ quidem meæ
fortaſſe minus expediat adgnoſcere crimen , quam
abnuere. ſed utcunque caſura res eſt ; fatebor &
fuiſſe me Seiano amicum , & ut eſſem expetiſſe ;
& poſtquam adeptus eram , lætatum. Videram
collegam patris regendis prætoriis cohortibus ;
mox urbis & militiæ munia ſimul obeuntem. illius
propinqui & adfines honoribus augebantur ; ut
quiſque Seiano intimus , ita ad Cæſaris amicitiam
validus : contra quibus inſenſus eſſet , metu ac for-
dibus conſiſtabantur. nec quemquam exemplo
adſumo : cunctos qui noviffimi conſilii expertes
fuimus , meo unius discrimine defendam. Non e-
nim Seianum Vulſinienſem , ſed Claudiæ & Iuliæ
domus partem , quas adſinitate occupaverat , tuum
Cæſar generum , tui conſulatus ſocium , tua officia
in Republ. capeſſentem colebamus. Non eſt no-
ſtrum æſtimare , quem ſupra ceteros , & quibus de
cauſis extollas. Tibi ſummum rerum iudicium dū
dedere nobis obſequii gloria reliſta eſt. Spectamus
porro quæ coram habentur , cui ex te opes , honores ,
quæ plurima juvandi nocendivè potentia quæ Seia-
no fuiſſe , nemo negaverit. abditos principis ſen-
ſus , & ſi quid occultius parat , exquirere illicitum ,
anceps ; nec ideo adſequare. Ne P. C. ultimum
Seiani diem , ſed ſexdecim annos cogitaveritis. et-
iam Satrium atque Pomponium venerabamur : li-
bertis quoque ac janitoribus ejus notefcere , pro
magnifico accipiebatur. Quid ergo ? indiſtincta
hæc deſenſio & promiſcua dabitur ? imo juſtis
terminis dividatur inſidiæ in Rempubl. conſilia
cædis adverſum imperatorem , puniantur : de
arbi-

amicitia & officiis idem finis & te Cæsar & nos absolverit.

9. Constantia orationis, & quia repertus erat qui efferret quæ omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores ejus, additis quæ ante deliquerant, exilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberii litteræ in Sex. Vestilium prætorium, quem Druso fratri percarum in cohortem suam transtulerat. causa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quædam in C. Cæsarem ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferum tentavisset, obligavit venas: precatuque per codicillos, inimiti rescripto, venas resolvit. Acerbatim ex eo Annias Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamercio simul ac Sabino Calvisio, majestatis perturbantur, & Vinicianus Pollioni patri adiciebatur, clari genus, & quidam summis honoribus contremuerantque patres. nam quotus quisque adfinitatis, aut amicitiae tot illustrium virorum, expers erat? ni Celsus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Calvisium discrimini exemisset. Cæsar Pollionis, ac Viniciani Scaurique causam ut ipse cum senatu nosceret, distulit; datis quibusdam in Scaurum tristibus notis.

10. Ne feminae quidem exfortes periculi, qua occupandæ Reipubl. argui non poterant, ob lacrymas, incusabantur: necataque est anus Vitia Fufi Germani mater, quod filii necem flevisset. Hæc apud senatum, nec secus apud principem Vescularius Flaccus, ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, è vetustissimis familiarium Rhodum secuti, & apud Capreas individui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius; Marino particeps, Seianus Curtium Atticum oppresserat. quo lætius acceptum sua exempla in consultores recidisse. Per idem tempus L. Piso Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiæ sponte auctor, & quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei Censorium fuisse memoravimus: atas ad octogesimum annum processit: decus triumphale in Thracia meruerat. sed præcipua ex eo gloria, quod præfectus urbi recens,

continuum potestatem, & insolentia parendi graviorem, mire temperavit.

11. Namque antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui jus redderet, ac subitis mederetur. feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos. dein consules mandabant; duratque simulacrum quotiens ob ferias Latinas præficitur qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Mæcenatem equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit è consularibus qui coërceret servitia, & quod civium audacia turbidum nisi vim metuat. primusque Messalla Corvinus eam potestatem, & paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta ætate, egregie toleravit. Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto senatus celebratus est.

12. Relatum inde ad patres à Quintiliano tribuno plebei de libro Sibullæ, quem Caninius Gallus quindecimvir recipi inter ceteros. ejusdem vatis, & ea de re senatusconsultum postulaverat: quo per discessionem facto, misit litteras Cæsar modice tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob juventam; Gallo exprobrabat, quod scientiæ cærimoniarumque verus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut assolet, lecto per magistratos æstimatoque carmine, apud infrequenter senatum egisset. Simul commonefecit; quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret. quod à majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ, una seu plures fuere; datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subijcitur.

13. Iisdem

13. Iisdem consulibus, gravitate anthonæ juxta seditionem ventum. multaque & plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum imperatorem. quis commotus, incusavit magistratus patresque, quod non publica auctoritate populum coercuissent: addiditque quibus è provinciis, & quanto majorem quam Augustus rei frumentariæ copiam advectaret. Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum; prisca severitate: neque segnius consules edixere: silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

14. Fine anni Geminius, Celsus, Pompejus equites Romani cecidere conjurationis crimine. Ex quibus Geminius prodigientia opum, ac mollitia vitæ amicus Seiano, nihil ad ferium. Et Iulius Celsus tribunus, in vinclis laxatam catenam, & circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. sane is reperi- tus apud fretum Siciliæ, retractusque per centurionem, nullas probabiles causas longinquæ peregrinationis adferebat. mansit tamen incolumis, oblivione magis quam elementia.

15. Servio Galba L. Sulla Coss. diu quæsito quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio opidanum genus, Calibus ortus, parte atque avo consularibus, cetera, equestri familia erat; mitis ingonio, & comptæ facundie. Cassius plebei Romæ generis verum antiqui honoratique, & severâ patris disciplina educatus, facilitate sæpius quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam, Germanico genitas conjungit: superque ea re senatui scripsit, levi cum honore juvenum. dein redditis absentiae causis admodum vagis, flexit ad graviora, & offensiones ob Rempubl. ceptas: utque Macro præfectus, tribunorumque & centurionum pauci, secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit. factoque large, & sine præscriptione generis, aut numeri, senatusconsulto, ne

testa quidem urbis, adeo publicum consilium numquam adiit, deviis plerumque itineribus ambigens patriam & declinans.

16. Interea magna vis accusatorum in eos irrupit, qui pecunias fœnore auctitabant, adversum legem dictatoris Cæsaris, qua de modo credendi, possidendique intra Italiam cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus urbi fœnebre malum, & seditio-num discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis unciario fœnore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium ageretur: dein rogatione tribunicia, ad semuncias redacta: postremo vetita versura. multisque plebis scitis obviam itum fraudibus, quæ totiens repressæ, miras per artes rursus oriebantur. Sed tum Gracchus Prætor, cui ea quæstio evenerat, multitudine periclitantium subactus, rettulit ad senatum. trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam à principe petivere: & concedente, annus in posterum, sexque menses dati, quis secundum iussa legis rationes familiares quisque componerent.

17. Hinc inopia rei nummarie, commoto simul omnium ære alieno; & quia tot damnatis, bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel ærario attinebatur. ad hoc senatus præscripserat, duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam conlocaret. Sed creditores in solidum appellabant: nec decorum appellatis, minuire fidem. Ita primo concursatio, & preces; dein strepere prætoris tribunal. eaque quæ remedio quæsitæ, venditio, & emptio, in contrarium mutari; quia fœneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obærior, ægrius distrahebant; multique fortunis proolvebantur: eversio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat. donec tulit opem Cæsar, disposito per menses millies sestertio, factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cavisset. Sic

refecta fides, & paulatim privati quoque creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam senatusconsulti, acribus, ut ferme talia, iniitiis, incurioso fine.

18. Dein redeunt priores metus, postulato majestatis Confidio Proculo: qui nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterque damnatus interfectusque. Et sorori ejus Sanciae aqua atque igni interdictum, accusante Q. Pomponio. is moribus inquires; hæc & hujuscemodi a se factitari prætendebat, ut parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur. Etiam in Pompejam Macrinam exsilium statuitur, cujus maritum Agricolicum, focerum Laconem è primoribus Achæorum Cæsar adfluxerat. Pater quoque inlustris eques Romanus, ac frater prætorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. datum erat crimini quod Theophanem Mitylenæum proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset: quodque defuncto Theophani, cælestes honores Græca adulatio tribuerat.

19. Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditissimus, desertur incestasse filiam, & saxo Tarpeio dejecitur, ac ne dubium haberetur, magnitudinem pecuniæ malo vertisse, aurariasque ejus, quamquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit. inritatusque suppliciis, cunctos qui carcere attinebantur accusati societatis cum Sejano, necari jubet. Iacuit immensa strages omnis sexus, omnis ætas: inlustris, ignobiles, dispersi, aut aggerati. neque propinquis, aut amicis adstistere, in lacrymæ, ne visere quidem diutius dabatur; sed circumjecti custodes, & in merorem cujusque intenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia, aut ripis adpulsæ, non cremare quisquam, non contingere, interciderat fortis humanæ commercium vi metus: quantumque sevitia glisceret, miseratio arcebat.

20. Sub idem tempus C. Cæsar discedenti Capreas ayo comes, Claudium M. Silani filiam conjugio accepit; immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exsilio fratrum rupta voce, qualem diem Tiberius induisset,

pari

pari habitu, haud multum distantibus verbis. Vnde mox scitum Passieni oratoris dictum percrebuit; Neque meliorem unquam servum, neque deterio-rem dominum fuisse. Non omiserim praesagium Tiberii, de Ser. Galba tum consule; quem acci- tum, & diversis sermonibus pertentatum, postremo Graecis verbis in hanc sententiam adlocutus; Et tu Galba quandoque degustabis imperium, seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeo- rum artis, cujus apiscendae, otium apud Rhodum, magistrum Thrasillum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus.

21. Quotiens super negotio consultaret, edita domus parte, ac liberti unius conscientia utebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam laxis domus imminet) praebat eum cujus artem experiri Tiberius statuisset; & regre- dientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesse- rat, in subiectum mare praecipitabat ne index arca- ni existeret. Igitur Thrasillus iisdem rupibus in- ductus, postquam percunctantem commoverat, im- perium ipsi, & futura sollerter patefaciens; inter- rogatur, an suam quoque genitalem horam com- perisset; quem tum annum, qualem diem haberet? Ille positus siderum, ac spatia demensus, haerere primo, dein pavescere; & quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus; pos- tremo exclamat, ambiguum sibi ac prope ulti- mum discrimen instare. Tum complexus eum Ti- berius, praescium periculorum, & incolumem fore gratatur; quaeque dixerat, oraculi vice accipiens, in- ter intimos amicorum tenet.

22. Sed mihi haec ac talia audienti, in incerto judicium est, fato ne res mortalium & necessitate immutabili, an forte volvantur. quippe sapientissi- mos veterum, quique sectam eorum aemulantur, di- versos repperies: ac multis insitam opinionem, non initia nostri, non finem, non denique homines diis curae. ideo creberrima & tristitia in bonos, laeta apud deteriores esse. Contra alii, fatum quidem congruere rebus putant, sed non è vagis stellis, ve- rum apud principia, & nexus naturalium caussa- rum; ac tamen electionem vitae nobis relinquunt.

M

quam

quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem, neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos qui confictari adversis videantur, beatos; ac ple-rosque, quamquam magnas per opes, miserrimos: si illi gravem fortunam constanter tolerant, hi pro-
spera inconsulte utantur. Ceterum plurimis mor-
taliū non eximitur, quin primo cuiusque ortu ven-
tura destinantur: sed quædam secus quam dicta
sint cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrup-
pi fidem artis, cuius clara documenta, & antiqua
ætas & nostra tulerit. Quippe à filio ejusdem Thra-
sulli prædictum Neronis imperium in tempore me-
morabitur, ne nunc incepto longius abierim.

23. Iisdem consulibus Asinii Galli mors vulga-
tur, quem egestate cibi peremptum haud dubium;
sponte, vel necessitate, incertum habebatur. Con-
sultusque Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit
permittere, utroque incensare casus, qui reum abs-
tulissent antequam coram convinceretur. scilicet
medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium
consulari seni, tot consularium parenti. Drusus de-
inde exstinguitur, cum se miserandis alimentis,
mandando è cubili tomento, nonum ad diem deti-
nuisset. Tradidere quidam, descriptum fuisse Ma-
croni, si arma ab Sejano tentarentur, extractum
custodia juvenem, (nam in palatia attinebatur) du-
cem populo imponere. mox quia rumor incedebat,
fore ut nurui ac nepoti conciliaretur Cæsar; sævi-
tiam, quam pœnitentiam maluit.

24. Quin & in vectus in defunctum, probra cor-
poris, exitiabilem in suos, insensum Reipub. ani-
mum objecit: recitarique factorum distortumque
ejus descripta per dies iussit. quo non aliud atro-
cius visum: adituisse tot per annos, qui vultum, ge-
mitus, occultum etiam murmur exciperent; & po-
tuisse avum audire, legere, in publicum promere,
vix fides; nisi quod Actii centurionis, & Didymi
liberti epistolæ, servorum nomina præferebant, ut
quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, ex-
terruerat, etiam sua verba centurio sævitæ plena,
tamquam egregium, vocesque deficientis adjecerat,
quis primo alienationem mentis simulans, quasi
per dementiam, funesta Tiberio; mox ubi exspes
vite

vitæ fuit, meditata, compositaque diras imprecabatur: ut quemadmodum nurum, filiumque fratris, & nepotes, domumque omnem cædibus complevisset; ita pœnas nomini generique majorum, & posteris exsolveret. Obturbabant quidem patres, specie detestandi: sed penetrabat pavor, & admiratio, callidum olim & tegendis sceleribus obscurum, huc confidentiæ venisse, ut tamquam dimotis parietibus ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter fervorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem.

25. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam interfecto Sejano spe sustentatam provixisse reor; & postquam nihil de sævitia remittebatur, voluntate extinctam, nisi si negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius foedissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens, & Asinium Gallum adulterum, ejusque morte ad tædium vitæ compulsam. Sed Agrippina æqui impatiens, dominandi avida, virilibus curis, feminarum vitia exuerat. Eodem die defunctam quo biennio ante Sejanus pœnas luisse, memoriæque id prodendum addidit Cæsar: jactavitque quod non laqueo strangulata, neque in Gemonias projecta foret. Actæ ob id grates, decretumque ut quintodecimo Kal. Novembris utriusque necis die, per omnis annos, donum Iovi sacraretur.

26. Haud multo post Cocceius Nerva continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum; adsidere, causas requirere, addere preces, fateri postremo grave conscientiae, grave famæ suæ, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret, aversatus sermonem Nerva, abstinentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala Reip. viseret, ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinæ perniciēs, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni; & palam læta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustæ, nec minus inimicitis Agrippinæ defen-

sa erat. ut odium, & gratia desinere; jus valuit. petitaque criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis quam immerita supplicia persolvit.

27. Tot luctibus funesta civitate, pars mœroris fuit, quod Iulia Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cujus avum Tiburtem equitem Romanum plerique meminebant. Extremo anni mors Ælii Lamiae funere censorio celebrata, qui administrandæ Suriae imagine tandem exsolutus, urbi præfuerat. genus illi decorum; vivida senectus; & non permessa provincia dignationem addiderat. Exin Flacco Pomponio Synnæ propretore defuncto, recitantur Cæsaris litteræ, quibus incusabat egregium quemque, & regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capeßere provincias adigerentur: oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum attineri. Obiit eodem anno & Marius Lepidus, de cujus moderatione, atque sapientia in prioribus libris satis conlocavi. neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Æmiliū genus secundum honorum civium, & qui eadem familia corruptis moribus, inlustri tamen fortuna egere.

18. Paulo Fabio L. Vitellio Coss. post longum sæculorum ambitum, avis Phoenix in Ægyptum venit; præbuitque materiem doctissimis indigenarum, & Græcorum, multa super eo miraculo differendi. de quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda, promere libet. Sacrum Soli id animal, & ore ac distinctu pinnarum à ceteris avibus diversum, consentiunt qui formam ejus definire. De numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum, quingentorum spatium. sunt qui adseverent, mille quadringentos sexaginta. unum in terris; prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. unde

unde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum è terris credidere, nihilque usurpavisse ex his quæ vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua fetum oriri; & primam adulto curam sepeliendi patris, neque id temere, sed sublato murrhæ pondere, tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrum corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere. Hæc incerta & fabulosis aucta. Ceterum aspici aliquando in Ægypto eam volucrum, non ambigitur.

29. At Romæ cæde continua Pomponius Labeo, quem præfuisse Mœsiæ rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit; æmulataque est conjunx Paxeæ. nam promptas ejusmodi mortes, metus carnicis faciebat: & quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur: eorum qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar missis ad senatum litteris disseruit, morem fuisse majoribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicare domo, eumque finem gratiæ ponere: id se repetivisse in Labeone. atque illum, quia male administratæ provinciæ, aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velavisse; frustra conterrita uxore, quam etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse. Mamercus dein Scaurus rursus postulatur, insignis nobilitate & orandis causis, vita probrosus. nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque argumentum tragœdiæ à Scauro scriptæ, additis versibus qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio & Cornelio accusatoribus, adulterium Livæ, magorum sacra objectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit; hortante Sextia uxore, quæ incitamentum mortis, & particeps fuit.

30. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, poenis adiciebantur: ut Servilius Corneliusque perditio Scauro famosi, quia pecuniam à Vario Li-

gure omittendæ delationis ceperant, in insulas, interdito igni atque aqua demoti sunt. & Abudius Ruso functus ædilitate, dum Lentulo Getulico, sub quo legioni præfuerat, periculum faceffit, quod is Sejani filium generum destinasset, ultro damnatur, atque urbe exigitur. Getulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat, mirumque amorem adsecutus erat, effusæ clementiæ, modicus severitate, & proximo quoque exercitui per L. Apronium socerum non ingratus, unde fama constans, ausum mittere ad Cæsarem litteras, Adfinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii cœptam: perinde se quam Tiberium falli potuisse. neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. sibi fidem integram, & si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter quam indicium mortis accepturum. firmarent velut fœdus; quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret. Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Sejani adfinium incolumis, multaue gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama quam vi, stare res suas.

31. C. Cestio M. Servilio Coss. nobiles Parthi in urbem venire, ignaro rege Artabano. Is metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos, mox superbiam in nos, sævitiam in populares sumpsit; fretus bellis, quæ secunda adversum circumjectas nationes exercuerat, & senectutem Tiberii ut inermem despiciens; avidusque Armeniæ, cui defuncto rege Artaxia, Arsacem liberorum suorum veterrimum imposuit, addita contumelia, & missis qui gazam à Vonone relictam in Syria Ciliciaque reposcerent, simul veteres Persarum ac Macedonum terminos. seque invasurum possessa Cyro, & post Alexandro, per vaniloquentiam ac minas jaciebat. Sed Parthis mittendi secreta nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus, & proximus huic Abdus, ademptæ virilitatis, non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii adscitis & aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum sum-

mæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque, aut nondum adultis, Phrahaten regis Phrahatis filium Roma poscebant: Nomine tantum & auctore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur.

32. Cupitum id Tiberio. ornat Phrahaten, accingitque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidiis, Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictæ inardescere. & barbaris cunctatio, servilis: statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiae vocatum ad epulas lento veneno inligaret; Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum omisso cultu Romano, cui per tot annos insueverat, instituta Parthorum resumit, patriis moribus impar, morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridaten sanguinis ejusdem, æmulum Artabano, recipendæque Armeniæ Hiberum Mithridatem deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat: & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. eo de homine haud sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraque scæda memorari: ceterum regendis provinciis prisca virtute egit. Vnde regressus, & formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus; exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur: cesseruntque prima postremis, & bona juventæ senectus flagitiosa obliteravit.

33. At ex regulis, prior Mithridates Pharasmanem perpulit, dolo & vi conatus suos juvare: repetique corruptores, ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt: simul Hiberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, & urbe Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita, filium Orodem ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit qui auxilio mercede facerent. Contra Pharasmanes adjungere Albanos, accipere Sarmatas; quorum Scetruchi utrimque donis acceptis, more gentico diversa induere. Sed Hiberi locorum potentes, Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt.

at qui Parthis adventabant , facile arcebantur : cum alios incessus , hostis clausisset ; unum reliquum , mare inter & extremos Albanorum montes , ætas impediret : quia flatibus Etesiarum implentur vada ; hibernus Auster revolvit fluctus , pulsoque introrsus freto , brevialitorum nudantur.

34. Interim Orodem sociorum inopem , auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam , & detrectantem incessere , adequitare castris , insensare pabula ; ac sæpe in modum obsidii stationibus cingebat. donec Parthi contumeliarum insolentes , circumfisterent regem , poscerent prælium. atque illis sola in equite vis : Pharasmanes & pedite valebat. Nam Hiberi Albanique saltuosos locos incolentes , duritiæ patientiæque magis insuevere. Feruntque se Theffalis ortos , qua tempestate Iason post avetam Medeam , genitosque ex ea liberos , inanem mox regiam Ætææ , vacuosque Colchos repetivit. Multaque de nomine ejus , & oraculum Phryxi celebrant. nec quisquam ariete sacrificaverit , credito vexisse Phryxum : sive id animal ; seu navis insigne fuit. Ceterum directa utrimque acie , Parthus imperium Orientis , claritudinem Arsacidarum ; contraque ignobilem Hiberum mercenario milite , disferibat. Pharasmanes , integros semet à Parthico dominatu ; quanto majora peterent , plus decoris victores ; aut si terga darent , flagitii atque periculi laturus. simul horridam suorum aciem , picta auro Medorum agmina ; hinc viros , inde prædam ostendere.

35. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis : se quisque stimulant , ne pugnam per sagittas inirent , impetu & comminus præveniendum. varix hinc bellantium species ; cum Parthus sequi vel fugere pari arte suctus , distraheret turmas , spatium ictibus quæreretur : Sarmatæ omisso arcu , quo brevius valent , contis gladiisque ruerent. modo equestris prælii more , frontis & tergi vices ; aliquando , ut conferta acies , corporibus & pulsu armorum pellerent , pellerentur. Iamque & Albani Hiberique prensare , detrudere , ancipitem pugnam hostibus facere. Quos super , eques.

& propioribus vulneribus pedites adflabant. Inter quæ Pharasmanes Orodesque dum strenuis adfunt, aut dubitantibus subveniunt, conspicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: instantius Pharasmanes; nam vulnus per galeam adiecit, nec iterare valuit, prælatus equo, & fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi falso credita, exterruit Parthos, victoriamque concessere.

36. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. *3. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.*
peritia locorum, ab Hiberis melius pugnatum. nec ideo abscedebat, ni contractis legionibus Vitellius, & subdito rumore tanquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. Tum ommissa Armenia, versæque Artabani res: inlicente Vitellio, defererent regem sævum in pace & adversis præliorum exitiosum. Igitur Sinnaces, quem ante insensum memoravi, patrem Abdagesem, aliosque occultos consulit, & tunc continuis cladibus promptiores ad defectionem trahit: adfluentibus paulatim, qui metu magis quam benevolentia subjecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam si qui externorum, corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturavit, spe auxilii; (quia Hyrcanis Carmanisque per adfinitatem innoxus erat) atque interim posse Parthos absentium æquos, præsentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari.

37. At Vitellius profugo Artabano, & flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridatem parata capeffere, robur legionum socio- rumque, ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano Suovetaurilia daret, ille equum placando anni adornasset; nuntiare accolæ, Euphraten nulla imbrium vi, sponte & immensum attolli; simul albensibus spumis in modum diadematis sinuare orbes; auspiciu prosperi transgressus. quidam callidius interpretabantur, initia conatus secunda neque diuturna: quia

eorum quæ terra cœlove portenderentur, certior fides; fluminum instabilis natura, simul ostenderet omnia, raperetque. Sed ponte navibus effecto, transmissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit: exsul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus. mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore; præfectus campis, qui Euphrate & Tigre inclutis annibus circumflui, Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo post, Sinnaces auget copias: & columen partium Abdageses, gazam & paratus regios adicit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque; hunc, Phrahatis avi & altoris Cæsaris, quæ utrobique pulchra, meminerit: illos, obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum & fidem retinerent. exin cum legionibus in Syriam remeavit.

38. Quæ duabus æstatibus gesta conjunxi, quo requiesceret animus à domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Sejani, quæ ceteros mollire solet, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta vel abolita pro gravissimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinus Trio ingruentis accusatores haud perpeßus, supremis tabulis multa & atrocia in Macronem ac præcipuos libertorum Cæsaris composuit; ipsi fluxam senio mentem, & continuo abscessu, velut exilium obiectando. Quæ ab heredibus occultata, recitari Tiberius jussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemptor suæ infamiæ; an scelerum Sejani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus senator à C. Graccho majestatis postulatus, vim vitæ suæ attulit. Tatiisque Gratianus prætura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus.

39. Nec dispares Trebellieni Rufi, & Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, strangulatus est. Hæc Tiberius

non mari, ut olim, divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed urbem juxta; eodem ut die vel noctis interjectu, litteris consulum rescriberet: quasi aspiciens undantem per domos sanguinem, aut manus carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus: maximisque provinciis per quatuor & viginti annos impositus; nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat.

40. Q. Plautius Sex. Papinius Coss. sequuntur. Eo, anno, * neque quod L. Aruscius morte adfecti forent, adfuetudine malorum ut atrox advertebatur: sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque jam exanimus laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidem Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba consularis, & duo Blæsi voluntario exitu cecidere: Galba, tristibus Cæsaris litteris provinciam fortiri prohibitus; Blæsiis sacerdotia integra eorum domo destinata, convulsa, distulerat: tunc ut vacua contulit in alios. quod signum mortis intellexere, & exsecuti sunt. Et Æmilia Lepida, quam juveni Druso nuptam retulit, crebris criminibus maritum insculta, quamquam intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus; post à delatoribus corripitur, ob servum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. ergo omiſsa defensione, finem vitæ sibi posuit.

41. Per idem tempus Clitarum natio Cappadocia Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur; donec M. Trebellius legatus à Vitellio præside Syriæ cum quatuor millibus legionariorum, & delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari infederant (minori Cadra, alteri Davara nomen est) operibus circumdedit: & erumpere ausos, ferro; ceteros, siti ad deditionem coëgit. At Tiridates volentibus Parthis
Nico-

Nicephorium & Anthemusiada, ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula usurpant, Halumque & Artemitam Parthica opida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob sævitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant.

42. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, ut senatus: sua populo vis: & quoties concordēs agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valescit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. nam populi imperium juxta libertatem; paucorum dominatio regiæ libidini propior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius invenit: simul probra in Artabanum fundebant, materna origine Arsaciden, cetera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox consultans quo nam die solennia regni capefferet? litteras Phrahatis & Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit; brevem moram precantium. Placitumque opperiri viros præpollentis: atque interim Ctesiphon sedes imperii petita. sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram & adprobantibus, Surena patrio more Tiridaten insigni regio evinxit.

43. Ac si statim interiora, ceterasque nationes petivisset; oppressa cunctantium dubitatio, & omnes in unum sedebant: adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phrahates, & Hiero, & si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula, & novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, inlucie obsitus, & alimenta arcu expediens. ac primo tamquam dolus pararetur, territus; ubi data fides reddendæ dominationi venisse, adlevatur animum, & quæ repentina mutatio?

tio? exquirat. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat; neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdagesis domo.

44. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere. nec ultra moratus quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præviniens inimicorum astus, amicorum poenitentiam: neq; exuerat pædorem, ut vulgum miseratione adverteret. non fraus, non preces, nihil ommissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iamque multa manu, propinqua Seleuciæ adventabat; cum Tiridates simul fama atque ipso Artabano percussus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus prælium & festinati casus placebant, disiectos & longinquitate itineris fesos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse differunt, proditores nuper hostesque ejus, quem rursum foveant. Verum Abdageses regrediendum in Mesopotamiam censebat, ut amne objecto, Armeniis interim Elymasisque & ceteris à tergo excitis, aucti copiis socialibus, & quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, & Tiridates ignavus ad pericula erat. sed fugæ specie discessum; ac principio à gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani: donec Tiridates cum paucis in Syriam relictus, pudore proditoris omnes exsolvit.

45. Idem annus gravi igne urbem adficit, deusta parte Circi, quæ Aventino contigua, ipsoque Aventino. quod damnum Cæsar ad gloriam vertit, exsolutis domuum & insularum pretiis. Millies sestertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis edificationibus. Ne publice quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto, & scenam Pompejani theatri: eaque perfecta contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. sed æstimando cujusque detrimento quatuor progeneri Cæsaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cujusque

que quæſiti decretique in principem honores. quos omiſerit receperitve in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo poſt ſupremi Tiberio conſules, Cn. Acerronius, C. Pontius magiſtrum oceperere, nimia jam potentia Macronis, qui gratiam C. Cæſaris nunquam ſibi neglectam, acrius in dies fovebat. impuleratque poſt mortem Claudiæ, quam nuptam ei rettuli: uxorem ſuam Enniam immittendo, amore juvenem inlicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem dum dominationis apiſceretur. Nam & ſi commotus ingenio; ſimulationum tamen falſa, in ſinu avi perdidicerat.

46. Gnarum hoc principi. eoque dubitavit de tradenda Rep. primum inter nepotes, quorum Druſo genitus, ſanguine & caritate propior, ſed nondum pubertatem ingreſſus: Germanici filio robur juventæ, vulgi ſtudia, eaque apud avum odii cauſa. Etiam de Claudio agitante, quod is compoſita ætate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obſtitit. Sin extra domum ſucceſſor quæreretur, ne memoria Auguſti, ne nomen Cæſarum in ludibria & contumelias verterent, metuebat. quippe illi non perinde curæ gratia præſentium, quam in poſteros ambitio. Mox incertus animi, feſſo corpore, conſilium cui impar erat, facto permiſit; jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni non abdita ambage, Occidentem ab eo deſeri, Orientem ſpectari exprobravit. Et C. Cæſari forte orto ſermone L. Sullam inridenti, omnia Sullæ vitia, & nullam ejusdem virtutem habiturum prædixit. ſimul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu; Occides hunc tu, inquit, & te alius. Sed graveſcente valetudine, nihil e libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem ſimulans; ſolitusque eludere medicorum artes, atque eos qui poſt triceſimum ætatis annum ad internoscenda corpori ſuo utilia vel noxia, alieni conſilii indigerent.

47. Interim Romæ futuris etiam poſt Tiberium cædibus ſemina jaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P. Vitellii quondam uxorem majestatis poſtulaverat; qua damnata, cum præmium accuſatori decer-

decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei intercessit. unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo conjurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem. connectebantur ut consocii & adulteri ejus, Cn. Domitius, Vibius Marsus L. Arruntius. de claritudine Domitii supra memoravi. Marsus quoque vetustis honoribus, & illustribus studiis erat. Sed testium interrogationi, tormentis servorum Macronem praesedisse, commentarii ad senatum missi ferebant; nullaeque in eos imperatoris litterae suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium.

48. Igitur Domitius defensionem meditans; Marsus tamquam inedium destinavisset, producere vitam: Arruntius cunctationem & moras suadentibus amicis, Non eadem omnibus decora respondit. sibi satis ætatis. neque aliud poenitendum, quam quod inter ludibria & pericula anxiam senectam toleravisset; diu Sejano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus: non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos & supremos principis dies posse vitari; quemadmodum evasurum imminentis juventam? An cum Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus & mutatus sit; C. Cæsarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum Macrone duce? qui ut deterior ad opprimendum Sejanum delectus, plura per scelera Renip. conflictavisset. prospectare jam se acrius servitium, eoque fugere simul acta & instantia. Hæc vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum Albucilla inrito ictu à semet vulnerata, jussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum ejus ministri, Grasidius Sacerdos prætorius ut in insulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium; & eadem poenæ in Lælius Balbum decernuntur. id quidem à lætantibus; quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus adversum insolentes.

49. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia

milia repentinum & informem exitum delegit, jactato in præceps corpore. causa ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, adsentationibus atque luxu perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in senatu, quamquam genua patrum advolveretur, luctumque communem, & magis imbecillum tali super casu feminarum animum, aliaque in eundem dolorem mœsta & miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret.

50. Iam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat, idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsitâ interdum comitate; quamvis manifestam defectionem tegebat. mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni confedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & per speciem officii manum complexus, pulsus venarum attigit: neque fefellit. nam Tiberius incertum an offensus tantoque magis iram premens, instaurari epulas jubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen labi spiritum, nec ultra biduum duraturum Macroni firmavit. inde cuncta conloquiis inter præsentem, nuntiis apud legatos & exercitus festinabantur. Decimo septimo Kalend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gravior concursu, ad capiendâ imperii primordia C. Cæsar egrediebatur. cum repente adfertur, redire Tiberio vocem ac visus, vocarique qui recreandæ defectioni cibum adferrent. pavor hinc in omnes; & ceteri passim dispergi, se quisque mœstum aut nescium fingere: Cæsar in silentium fixus, à summa spe, novissima exspectabat: Macro intrepidus, opprimi senem injectu multæ vestis jubet, discedique ab limine. Sic Tiberius finivit, octavo & septuagesimo ætatis anno.

51. Pater ei Nero, & utrimque origo gentis
Clau-

Claudiae, quamquam mater in Liviam, & mox Iuliam familiam, adoptionibus transfierit. Casus prima ab infantia ancipites. nam proscriptionem patrem exsul secutus; ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis confectus est, dum Marcellus, & Agrippa, mox Cajus Luciusque Cæsares vinguere. etiam frater ejus Drusus prosperiore civium amore erat: Sed maxime in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam uxoris tolerans aut declinans. Dein Rhodo regressus, vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita famaque quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: intestabilis sævitia, sed obtestis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio utebatur.

BREVIARIUM LIB. XI.

Valerius Asiaticus fraude Messallina & Vitellii evertitur. Advocatis præmii modus pro patrocinio definitur. Parthorum res intestino regum discidio turbata. Ludi sæculares Romæ editi. Litteræ tres novæ à Claudio repertæ: & ea occasione de primis litteris. Italus Cheruscis rex imponitur. Corbulo inferiori Germania præficitur, & ipsam, militemque severe regit. Curtius Rufus triumphalia adsequitur: deque ipso viro. De quæstorum munere & numero. Gallie procures jus plenum civitatis Romanæ adipiscuntur, Patricii augentur, lustrum conditur. Messallina impudicissima seminarum, amore recors, C. Silio palam nubit. res ad Claudium desertur: qui in uxorem & administratos libidinum, impulsu libertorum, animad-vertit. Hæc gesta annis fere duobus.

Coss. { C. Valerio Asiatico. M. Valerio Messalla.
A. Vitellio, L. Vipsanio.

LIBER XI.

NAm Valerium Asiaticum bis consulem fuisse quondam adulterum ejus credidit: pariterque hortis inhians, quos ille à Lucullo cœptos insigni magnificentia extol-
lebat, Suilium accusandis utrisque immittit. Ad-
jungitur Sosibius Britannici educator, qui per spe-
ciem benevolentiae moneret Claudium, auri vim
atque opes principibus infensas: præcipuum au-
ctorem Asiaticum interficiendi Cæsaris, non extin-
nuisse in concione populi Romani fateri, gloriam-
que facinoris ultro petere. clarum ex eo in urbe,
didita per provincias fama, parare iter ad Germa-
nicos exercitus; quando genitus Viennæ, multisque
& validis propinquitatibus subnixus, turbare gen-
tiles nationes promptum haberet. At Claudius ni-
hil ultra scrutatus, citis cum militibus, tamquam
opprimendo bello, Crispinum prætorii præfectum
misit: à quo repertus est apud Baias, vinclisque in-
dītis in urbem raptus.

2. Neque data senatus copia, intra cubiculum
auditur, Messallina coram, & Suilio corruptionem
militum, quos pecunia & stupro in omni flagitio
obstrictos arguebat, exin adulterium Poppææ, ac
postremum mollitiam corporis obiectante. ad quod
vīsto silentio prorupit reus, & Interroga, inquit,
Suili filios tuos, virum me esse fatebuntur: ingres-
susque defensionem, commoto majorem in modum
Claudio, Messallinæ quoque lacrymas excivit. qui-
bus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitel-
lium, ne elabi reum fineret. ipsa ad perniciem Pop-
pææ festinat, subditis qui terrore carceris ad volun-
tariam mortem propellerent; adeo ignaro Cæsare,
ut paucos post dies epulantem apud se maritum ejus
Scipionem percunctaretur, cur sine uxore discu-
buisset? atque ille functam fato responderet.

3. Sed consultanti super absolutione Asiatici,
flens Vitellius commemorata vetustate amicitiae,
utque Antoniam principis matrem pariter observa-
viscent, dein percursis Asiatici in Remp. officiis,
recentique adversus Britanniam militia, quæque
alia conciliandæ misericordiæ videbantur; liberum

ei mortis arbitrium permisit : & secuta sunt Claudii verba , in eandem clementiam . Hortantibus dehinc quibusdam inedia & lenem exitum , remittere beneficium Asiaticus ait : & usurpatis quibus insueverat exercitationibus , lauto corpore , hilare epulatus , cum se honestius calliditate Tiberii , vel impetu C. Cæsaris periturum dixisset , quam quod fraude muliebri & impudico Vitelli ore caderet , venas exsolvit : viso tamen ante rogo , iussuque transferri partem in aliam , ne opacitas arborum vapore ignis minueretur . tantum illi securitatis novissimæ fuit .

4. Vocantur post hæc patres , pergitque Suihus addere reos equites Romanos inlustres , quibus Petra cognomentum . at causâ necis ex eo , quod domum suam Mnesteris & Poppææ congressibus præbuissent . Verum nocturnæ quietis species alteri objecta , tamquam vidisset Claudium spicea corona evinctum , spicis , retro conversis : eaque imagine gravitatem annonæ dixisset . Quidam pampineam coronam albescentibus foliis visam , atque ita interpretatum tradidere , vergente autumno mortem principis ostendi . Illud haud ambigitur , qualicumque insomnio , ipsi fratrique perniciem allatam . Sestertium quindicies , & insignia præturæ Crispino decreta . Adjecit Vitellius sestertium decies Sosibio ; quod Britannicum præceptis , Claudium consiliis juvaret . Rogatus sententiam & Scipio : cum idem , inquit , de admisis Poppææ sentiam quod omnes , putate me idem dicere quod omnes . elegantis temperamento inter conjugalem amorem , & senatoriam necessitatem .

5. Continuus inde & sævus accusandis reis Suihus , multique audaciæ ejus æmuli . nam cuncta legum & magistratuum munia in se trahens princeps , materiam prædandi patefecerat . nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit , quam advocatorum perfidia : adeo ut Samius insignis eques Romanus , quadringentis nummorum millibus Suihus datis , & cognita prævaricatione , ferro in domo ejus incubuerit . Igitur incipiente C. Silio consule designato , cujus de potentia & exitio in tempore memorabo , consurgunt patres , le-

gemque Cinciam flagitant. qua cavetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam donumve accipiat.

6. Deinde obstrepentibus his quibus ea contumelia parabatur, discors Suilio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla, referens, qui famam in posteros præmia eloquentiæ cogitavissent pulcherrima. alioquin & bonarum artium principem sordidis ministeriis sœdari; ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quæstuum spectetur. quod si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia, & injurias foveri, ut quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. meminissent C. Asinii, & Messallæ, ac recentiorum Arruntii & Æternini, ad summa provectorum incorrupta vita & facundia. Talia dicente consule designato, consentientibus aliis parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur; cum Suilius, & Cossutianus, & ceteri qui non iudicium (quippe in manifestos) sed pœnam statui videbant, circumstunt Cæsarem, ante acta deprecantes.

7. Et postquam annuit tacens, incipiunt; Quem ullum tanta superbia esse, ut æternitatem famæ spe præsumat? usui & rebus subsidium præparari, ne quis inopia advocatorum potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat. multos militia; quosdam exercendo agros tolerare vitam. nihil à quoquam expeti, nisi cujus fructus ante præviderit. Facile Asinium, & Messallam, inter Antonium & Augustum bellorum præmiis refertos, aut ditium familiarum heredes Æterninos & Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla quantis mercedibus P. Clodius aut C. Curio concionari soliti sint. se modicos senatores, quæta Repub. nulla nisi pacis emolumenta potere. Cogitaret plebem, quæ toga enitesceret. sublatis studiorum pretiis, etiam studia peritura. Ut minus decora hæc, ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.

8. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis, & ad præsentiam Cæsaris vectum memoravi, monente Claudio in regnum remeavit, fisis Pharasmanis opibus. Is rex Hiberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat discordare Parthos: summaque imperiū ambigua, minora sine cura haberi. Nam inter Gotarzis pleraque sæva (qui necem fratri Artabano, conjugique ac filio ejus præparaverat, unde metus ejus in ceteros) accivere Bardanem. Ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria millia stadiorum invadit, ignarumque & exterritum Gotarzem proturbat: neque cunctatur, quin proximas præfecturas corripit, solis Seleucensibus dominationem ejus abnuentibus. in quos ut patris sui quoque defectores, ira magis quam ex usu præsentis accensus, implicatur obsidione urbis validæ, & munimentis objecti amnis muroque & com meatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactusque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit.

9. Tunc distractis Orientis viribus, & quoniam inclinarent incertis; casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simul Hiberno exercitu campos persultante. Nec enim resistere Armeni, fuso qui prælium ausus erat Demonacte præfecto. Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, versis illuc quibusdam procerum; dein litteris Cæsaris coercitus. & cuncta in Mithridatem fluxere, atrociorē quam novo regno conducirēt. At Parthi imperatores cum pugnam pararent, fœdus repente faciunt, cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat. congressique primo cunctanter, deinde complexi dexteras, apud altaria deum pepigere, fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere. Potiorque Bardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid æmulationis existeret, penitus in Hyrcaniam abiit. regressoque Bardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno, non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat.

10. Ex in validissimas præfecturas invasit. & recuperare * Armeniam, ni Vibio Marso Syriae legato bellum minitante cohibitus foret. Atque interim Gotarzes poenitentia concessi regni, & revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. & huic contra itum ad amnem Erindem: in cuius transgressu multum certato, pervicit Bardanes, prosperisque proeliis medias nationes subegit ad flumen Ginden, quod Dahas Ariosque disterminat. Ibi modus rebus secundis positus. nam Parthi quamquam victores, longinquam militiam aspernabantur. Igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloria, atque eo ferocior, & subiectis intolerantior. qui dolo ante composito, incautum venationique intentum interfecere, primam intra juventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quaesivisset. Nece Bardanis turbata Parthorum res, inter ambiguos quis in regnum acciperetur: multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdatem prolem Phrahatis obsidio nobis datum. dein prævaluit Gotarzes. potitusque regiam, per sævitiam ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quis permitti Meherdatem patrium ad fastigium orabant.

11. Iisdem consulibus ludi sæculares octingentesimo post Romam conditam, quarto & sexagesimo quam Augustus ediderat, spectati sunt. Vtriusque principis rationes prætermitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos sæculares; iisque intentius affui sacerdotio Quindecim virali præditus, ac tum prætor. quod non jactantia refero, sed quia collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura, & magistratus potissimum exsequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent; interque eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior

in Domitium, loco præfagii acceptus est. vulgabaturque affuisse infantiae ejus dracones in modum custodum, fabulosa & externis miraculis adsimilata. nam ipse haud quaquam sui detractor, unam omnino anguem in cubiculo visam narrare solitus est.

12. Verum inclinatio populi supererat ex memoria Germanici, cujus illa reliqua suboles virilis: & matri Agrippinae miseratio augebatur, ob sevitiam Messalinae. quæ semper infesta, & tunc commotior, quo minus strueret crimina & accusatores, novo & furori proximo amore distinebatur. Nam in C. Silium juventutis Romanæ pulcherrimum ita exarserat, ut Iuniam Syllanam nobilem feminam, matrimonio ejus exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo si abnueret exitio, & nonnulla fallendi spe, simul magnis præmiis, opperiri futura, & præsentibus frui pro solatio habebat. illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum; egressibus adhærescere; largiri opes; honores: postremo velut translata jam fortuna, servi, liberti, paratus principis apud adulterum viscebantur.

13. At Claudius matrimonii sui ignarus & munia censoria usurpans, theatralem populi lasciviam severis edictis increpuit, quod in P. Pomponium consularem (is carmina scenæ dabat) inque feminas inlustres probra jecerat. Et lege lata, sevitiam creditorum coërcuit, ne in mortem parentum pecunias filiis familiarum fœnori darent. Fontesque aquarum sub Imbruinis collibus deductos, urbi intulit. Ac novas litterarum formas addidit, vulgavitque; comperto Græcam quoque litteraturam non simul cœptam, absolutamque.

14. Primi per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant; & antiquissima monumenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur, & litterarum semet inventores perhibent; inde Phœnicias, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tamquam reppererint quæ acceperant. Quippe fama est, Cadmum elatice Phœnicum vectum, rudibus adhuc Græcorum populis

artis ejus auctorem fuisse. Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, & temporibus Trojanis Palamedem Argivum memorant, sexdecim litterarum formas; mox alios, ac præcipuum Simonidem ceteras repperisse. At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigines Arcade ab Euandro didicerunt. & forma litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primum fuere; deinde additæ sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adjecit, quæ usui, imperitante eo, post oblitteratæ, aspiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo.

15. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspicum, ne vetustissima Italiæ disciplina per desidia exolesceret: sæpe adversis Reip. temporibus accitos, quorum monitu redintegratas caerimonias, & in posterum rectius habitas. primoresque Etruriæ sponte aut patrum Romanorum impulsu retinuisse scientiam, & in familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes socordia, & quia externæ superstitiones valeant. & læta quidem in præsens omnia; sed benignitate deum gratiam referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur. Factum ex eo senatusconsultum; viderent pontifices, quæ retinenda firmandaque haruspicum.

16. Eodem anno Cheruscorum gens regem Romanæ petivit, amissis per interna bella nobilibus; & uno reliquo stirpis regie, qui apud urbem habebatur, nomine Italus. Paternum huic genus è Flavio fratre Arminii; mater ex Catumero principe Catorum erat; ipse forma decorus, & armis equisque in patrium nostrumque morem exercitus. Igitur Cæsar auctum pecunia, additis stipulatoribus, hortatur gentile decus magno animo capeffere. Illum primum Romæ ortum, nec obsidem, sed civem, ire externum ad imperium. Ac primo lætus nullis discordiis imbutus pari in omnes studio ageret; celebrari, coli, modo comitatem & temperantiam nulli invisam, sæpius vinolentiam ac libidines grata barbaris usurpans. Iamque apud proximos, jam lon-

longius clarescere, cum potentiam ejus suspectantes qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur, adimi veterem Germaniæ libertatem, & Romanas opes insurgere. adeo neminem iisdem in terris ortum, qui principem locum impleat; nisi exploratoris Flavii progenies supra cunctos attollatur? Frustra Arminium præscribi: cujus si filius hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci, insectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis. at si pater Italio mens esset, non alium insensius arma contra patriam ac deos penates, quam parentes ejus exercuisse.

17. His atque talibus magnas copias coëgere. Nec pauciores Italum sequebantur. non enim intrupisse ad invitos, sed accitum memorabant. quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Catumero præberet. nec patrem illi rubori esse, quod fidem adversus Romanos volentibus Germanis sumptam, numquam omisisset falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias habeant. Adstrepebat huic alacre vulgus; & magno inter Barbaros prælio victor rex; dehinc secunda fortuna ad superbiam prolapsus, pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus reffectus, per læta, per adversa Cheruscas adfluctabat.

18. Per idem tempus Chauci nulla dissensione domi, & morte Sanquini alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incurfavere, duce Gannasco. qui natione Caninefas, auxiliariis & diu meritis, post transfuga, levibus navigiis prædabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dices & imbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus, magna cum cura & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni; ceteras navium, ut quæque habiles, per æstuaria & fossas adegit: lintribusque hostium depressis, & exturbato Gannasco; ubi præsentia satis composita sunt, legiones operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam

gnam nisi iussus iniret. stationes, vigiliæ, diurna nocturna que munia, in armis agitabantur. Feruntque militem, quia vallum non accinctus; atque alium quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos. quæ nimia, & incertum an falso jacta vel aucta, originem, tamen è severitate ducis traxere. intentumq; & magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur.

19. Ceterum is terror milites hostesque in diversum affecit, nos virtutem auximus. Barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum post rebellionem clade L. Apronii ceptam infensa, aut male fida, datis obsidibus confedit apud agros à Corbulo descriptos. Idem senatum, magistratus, leges imposuit, ac ne iussa exuerent, præsidium immunivit; missis qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannasum dolo aggredierentur. nec irritæ aut degeneres insidiæ fieræ adversus transfugam & violatorem fidei. Sed cæde ejus mortæ Chaucorum mentes, & Corbulo semina rebellionis præbebat; ut læta apud plerosque; ita apud quosdam sinistra fama. cur hostem conciret? adversa in Rempubliam casura: sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem, & ignavo principi prægravem. Ideo Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, ut referri præsidia cis Rhenum juberet.

20. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios: nihil aliud prolocutus, quam beatos quondam duces Romanos! signum receptui dedit. Ut tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium & viginti millium spatio fossam produxit, qua incerta Oceani vetarentur. insignia tamen triumphi indulsit Cæsar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti, unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, escodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri. quis subactus miles, & quia plures

plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, ut quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret.

21. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa promiserim; & vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator quæstoris cui Africa obtigerat, dum in opido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agit, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, & audita est vox; Tu es Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies. Tali omine in spem sublatus, digressusque in urbem, & largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam; & mox nobiles inter candidatos præturam principis suffragio assequitur: cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium ejus velavisset, Curtius Rufus videtur mihi ex se natus. Longa post hæc senecta, & adversus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale præfagium implevit.

22. Interea Romæ, nullis palam neque cognitis mox caussis, Cn. Novius eques Romanus, ferro accinctus repperitur in cœtu salutantium principem. nam postquam tormentis dilaniabatur, de se Novius confcios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum; pecunia eorum qui quæsturam adipiscerentur. Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguatur, quin prima juventa consulatum ac dictaturas inirent. Sed quæstores, regibus etiam tum imperantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primum Valerius Potitus, & Æmilius Mamercus, L X I I I anno post Tarquinius exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis,

duo

duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalibus. Post lege Syllæ viginti creati supplendo senatui, cui judicia traderat. & quamquam equites judicia recuperavissent; quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellæ velut venundaretur.

23. A. Vitellio, L. Vipsanio consulibus, cum de supplendo senatu ageretur, primoresque Galliæ quæ Comata appellatur, fœdera & civitatem Romanam pridem assecuti, jus adipiscendorum in urbe honorum expeterent; multus ea super re variisque rumor, & studiis diversis apud principem certabatur, asseverantium; non adeo ægram Italiam, ut senatum suppeditare urbi suæ nequireret. suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec pœnitere veteris Reip. Quin adhuc memorari exempla, quæ priscis moribus ad virtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parum quod Veneti & Insubres curiam intruperint, nisi cœtus alienigenarum velut captivitas inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium? aut si quis pauper è Latio fenator foret? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique hostilium nationum duces exercitus nostros ferro vique ceciderint; divum Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia hæc. quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem * prostratis. fruerentur sane vocabulo civitatis: insignia patrum, decora magistratuum, ne vulgarent.

24. His atque talibus haud permotus princeps, & statim contra disseruit, & vocato senatu ita exorsus est: Majores mei (quorum antiquissimus Clausus origine Sabina, simul in civitatem Romanam & in familias patriciorum adscitus est) hortantur, uti paribus consiliis Remp. capeßam, transferendo huc quod usquam egregium fuerit. Neque enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo: & ne vetera scrutemur, Etruria Lucaniaque, & omni Italia, in senatum accitos. Postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non mo-

do singuli viritim, sed terræ gentesque in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, & adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum specie deductarum per orbem terræ legionum, additis provincialium validissimis, fessio imperio subventum est. num prænitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros è Gallia Narbonensi transivisse? Manent posterii eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit: ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit. Advenæ in nos regnaverunt. Libertinorum filiis magistratus mandari, non ut plerique falluntur repens, sed priori populo factitatum est. At cum Senonibus pugnâvimus. scilicet Volsci & Æqui, numquam adversam nobis aciem struxere! Capti à Gallis sumus. sed & Tuscis obsides dedimus, & Samnitium jugum subivimus. Attamen si cuncta bella recenseas, nullum breviori spatio quam adversus Gallos confectum. continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti, aurum & opes suas inferant potius, quam separati habeant. Omnia P. C. quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuere. plebei magistratus post patricios; Latini post plebejos; ceterarum Italiæ gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque: & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.

25. Orationem principis secuto patrum consulto, primi Ædii senatorum in urbe jus adepti sunt. datum id foederi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant. Iisdem diebus in numerum patriciorum ascivit Cæsar vetustissimum quemque è senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis jam reliquis familiarum, quas Romulus majorum, & L. Brutus minorum gentium appellaverant, exhaustis etiam quas dictator Cæsar lege Cassia, & princeps Augustus lege Senia sublegere. Lætaque hæc in R. P. munia, multo gaudio Censoris inibantur. Famosos probris quo nam modo senatu depelleret anxius,

miteræ

mitem & recens repertam, quam ex severitate prisca rationem adhibuit; monendo, secum quisque de se consultaret, peteretque jus exeundi ordinis, facilem ejus rei veniam. & motos senatu, & excusatos simul propositurum: ut iudicium censorum ac pudor sponte cedentium permixti, ignominiam mollirent. Ob ea Vipsanius consul rettulit, patrem senatus appellandum esse Claudium. quippe Promiscuum Patriæ cognomentum: nova in Rempub. merita, non usitatis vocabulis honoranda. Sed ipse cohibuit consulem ut nimium assentantem. condiditque lustrum, quo censa sunt civium LXVIII centena, & XLIII millia. Isque illi finis insecitæ erga domum suam fuit. haud multo post, flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.

26. Iam Messalina facilitate adulterorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum abrupti dissimulationem etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminantium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. Quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur. insonitibus innoxia consilia; flagitiis manifestis, subsidium ab audacia petendum: adesse conscios paria metuentes. Se cælibem, orbem, nuptiis, & adoptando Britannico paratum. mansuram eadem Messalinæ potentiam, addita securitate, si prævenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita iræ properum. Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum; sed ne Silius summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque inter ancipitia probatum; veris mox pretiis æstimaret. nomen tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra expectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Hostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat.

27. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara & nihil reticente; nedum consulem designatum, cum uxore principis, prædicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa, convenisse: atque illam audisse

disse auspicum verba, subisse, sacrificasse apud deos, discubitu inter convivas, oscula, complexus, noctem denique actam licentia conjugali. Sed nihil compositum miraculi causa, verum audita scriptaque senioribus tradam.

28. Igitur domus principis inhorruerat; maximeque quos penes potentia, & si res verterent, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere; Dum histrio cubiculum principis perfultaverit, dedecus quidem illatum; sed excidium procul abfuisse: nunc juvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi. nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. Subibat sine dubio metus reputantes, hebetem Claudium & uxori devinctum, multasque mortes jussu Messalinæ patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausæ aures etiam consentienti forent.

29. Ac primo Callistus jam mihi circa necem Cæsaris narratus, & Appianæ cædis molitor Narcissus, flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere; num Messallinam secretis minus depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes. deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam: Callistus prioris quoque regis peritus, & potentiam cautis quam acrioribus consiliis tutius haberi. Perstitit Narcissus, & solum id immutans, ne quo sermone præsciam criminis & accusatoris faceret; ipse ad occasiones intentus, longa apud Hostiam Cæsaris mora, duas pellices, quarum is corpori maxime insueverat, largitione, ac promissis, & uxore dejecta plus potentis ostentando, perpulit delationem subire.

30. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum secretum, Cæsaris genibus provoluta, nupsisse Messallinam Silio exclamat. simul Cleopatram, quæ idem opperiens adstabat, an comperisset? interrogat: atque illa annuente, cieri Narcissum, postulat. Is veniam in præteritum petens, quod ei cis Vectium, cis Plantium dissimulavisset, nec nunc adul-

teria

teria obiecturum ait, ne domum, servitia, & ceteros fortunæ paratus reposceret; frueretur imo iis, & redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales. an dissidium, inquit, tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus, & senatus & miles: ac ni propere agis, tenet urbem maritus.

31. Tum potissimum amicorum vocat, primumque rei frumentariæ præfectum Turranium, post Lusium Getam prætorianis impositum, percunctatur. Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumitrepunt, iret in castra, firmaret prætorias cohortes, securitati antequam vindictæ consulere. Satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, an ipse imperii potens? an Silius privatus esset? At Messallina non alias solutior luxu, adulto autumnio, simulacrum vindemiæ per domum celebrat; urgeri præla, fluere lacus, & feminae pellibus accinctæ assultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. ipsa crine fluxo, thyrsus quatiens, iuxtaque Silius hedera victus, gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt Vestium Valentem lascivia in præaltam arborem connisum; interrogantibus quid adspiceret? respondisse, tempestatem ab Hostia atrocem; sive ceperat ea species; seu forte lapsa vox in præsagium vertit.

32. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promptum ultioni asserrent. Igitur Messallina Lucillianos in hortos, Silius dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus, asfuere centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico aut per latebras. Messallina tamen quamquam res adversæ consilium adimerent, ire obviam, & aspici à marito, quod sæpe subsidium habuerat, haud segniter intendit: iussitque ut Britannicus & Octavia in complexum patris pergerent. Et Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam oravit, Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo quo purgamenta hortorum eripiuntur, Hostiensem viam intrat: nulla
cujus

eiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas praevalebat.

33. Trepidabatur nihilominus à Cæsare. quippe Getæ prætorei præfecto haud satis fidebat, ad honesta seu prava juxta levi. Ergo Narcissus assumptis quibus idem metus, non aliam spem incolumitatis Cæsaris affirmat, quam si jus militum uno illo die in aliquem libertorum transferret; seque offert suscepturum. Ac ne, dum in urbem vehitur, ad poenitentiam à L. Vitellio, P. Largo Cæcina mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit, sumitque.

34. Crebra post hæc fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii, & infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitelliam, quam ò facinus! ò scelus! instabat quidem Narcissus aperire ambages, & veri copiam facere: sed non ideo pervicit, quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet; exemploque ejus Largus Cæcina uteretur. Et jam erat in aspectu Messalina, clamitabatque audiret Octaviæ & Britannici matrem, cum obstreperet accusator, Silium & nuptias referens; simul codicillos libidinum indices tradidit, quibus visus Cæsaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus amoveri eos jussisset: Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, ne indefensa conjunx exitio daretur. Ergo auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatem respondit; Iret interim virgo, & facera capefferet.

35. Mirum inter hæc silentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia libertis obediebant. patet fieri domum adulteri, atque illuc deduci imperatorem jubet. Ac primum in vestibulo effigiem patris Silii consulto senatus abolitam, demonstrat: tum quidquid habitum Neronibus & Drusis, in pretium probri cessisse. incensumque & ad minas prorumpentem, castris infert, parata concione militum; apud quos, præmonente Narcisso, pauca verba fecit: nam & si justum dolorem, pudor impediebat. Cohortium clamor dehinc continuus, nomina reorum & poenas flagitantium: admotusque

Silius tribunali, non defensionem, non moras tentavit, precatus ut mors accleraretur. eadem constantia & illustres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit. Titium Proculum custodem à Sillio Messallinæ datum, & indicium offerentem Vettium Valentem, & confesum, & Pompejum Vrbicum, ac Saufellum Trogum ex conscis trahi ad supplicium jubet. Decius quoque Calpurnianus vigillum præfectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iuncus Virgilianus senator, eadem pœna affecti.

36. Solus Mnester cunctationem attulit, dilaniata veste clamitans, aspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, qua se obnoxium jussis Messallinæ dedisset. Aliis largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante perendum fuisse, si Silius rerum potiretur. Commotum his & pronum ad misericordiam Cæsarem perpulere liberti, ne tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus tam magna peccavisset, nihil referre. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. is modesta juvena, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam à Messallina proturbatus erat, paribus lasciviis ad cupidinem & fastidia. Suilio Cesonino, & Plautio Laterano mors remittitur: huic ob patrui egregium meritum; Cesoninus vitiis protectus est, tamquam in illo sædissimo coetu passus muliebria.

37. Interim Messallina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe, & aliquando ira: tanta inter extrema superbia agebat. Ac ni eadem ejus Narcissus properavisset, verterat perniciēs in accusatorem. Nam Claudius domum regressus, & tempestivis epulis delinitus, ubi vino incaluit, iri jubet, nuntiarique miseræ (hoc enim verbo usum ferunt) dicendam ad causam postera die adesset. Quod ubi auditum, & languescere ira, redire amor, ac si cunstarentur, propinqua nox, & uxorii cubiculi memoria timebantur; prorumpit Narcissus, denuntiatque centurionibus & tribuno qui aderant, exsequi eadem: ita imperatorem jubere. custos & exactor è libertis, Evodus datus. Isque raptim in hortos prægressus, reperit fufam

fusam humi, assidente matre Lepida: quæ florenti filiae haud concors, supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat; suadebatque ne percussorem opperiretur. transisse vitam, neque aliud quam morti decus quærendum. Sed animo per libidines corrupto nihil honestum inerat. lacrymæque & questus irriti ducebantur; cum impetu venientium pulsæ fores, astititque tribunus per silentium, at libertus increpans multis ac servilibus probris.

38. Tunc primum fortunam suam introspectit, ferrumque accepit, quod frustra jugulo ac pectori per trepidationem admovens ictu tribuni transfigitur: corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti perisse Messallinam, non distincto sua an aliena manu: nec ille quæsit; poposcitque poculum, & solita convivio celebravit. Ne secutis quidem diebus, odii, gaudii, iræ, tristitiæ, ullius denique humani affectus signa dedit, non cum lætantes accusatores aspiceret, non cum filios mœrentes. Iovitque oblivionem ejus senatus, censendo nomen & effigies privatis ac publicis locis demovendas. decreta Narcisso quæstoria insignia, levissimum fastigii ejus, cum secundum Pallantem & Callistum ageret, honesta quidem, sed ex quibus deterrima orirentur, flagitiis inultis.

BREVIARIUM LIBRI XII.

Claudius de matrimonio deliberat: & Agrippina aliis præfertur, Germanici fratris ejus filia. Eæ nuptiæ decreto Senatus firmatæ & legitime habitæ. L. Silanus mortem sibi consciscit, Claudii gener. Anneus Seneca ab exilio redit. Octavia Claudii filia Neroni desponsa. Parthi regem Roma petunt Meherdatem: qui prælio congressus à Gotaræ vincitur. Mithridates Ponti regnum recipere tendit irritò conatu. viclus Romam tandem perducitur. Lolliæ infamis femina Agrippinæ artibus damnata. Claudius pomerium urbis profert: & qui ante eum protulerint. Nero Domitius à Claudio adoptatur. Colonia in Vbios deducta. Catti latrocinia agentes vincuntur. Vannius Suevorum rex, pellitur regno. P. Ostorii in Britannia res, & de Caractaco rege victoria, Britannicus

Agrippine fraudibus Neroni posthabetur, & fidelissimi comitum paulatim ab eo remouentur. Prodigia aliquot, & Romæ annonæ caritas. Bellum inter Armenios & Hiberos: cui Parthi & Romani quoque miscentur. Furius Scribonianus relegatus. S.C. Claudianum de feminis quæ seruo succumberent. Motus aliquis in Iudea inter incolas & Romanos milites. Claudius lacum Fucinum emisit, & navale spectaculum præbuit. Procuratorum in provinciis auctoritas ab eodem stabilita. Cois immunitas concessa. Byzantiis tributum ad tempus remissum. Lepida ad mortem agitur. Claudius denique veneno non obscure ab uisore tollitur. Nero primordia imperii capit. Gesta hæc annis VI.

	{	C. Pompejo, Q. Verranio.
		C. Antistio, M. Sulpio Rufo.
COSS.		Ti. Claudio, V. Ser. Cornelio Orfito.
		P. Cornelio Sulla, L. Salvio Othone.
		D. Iunio Silano, Q. Haterio.
	M. Asinio Marcello, M. Acilio Aviola.	

LIBER XII.

CÆde Messallinæ convulsa principis domus, orto apud liberos certamine, quis deligeret uxorem Claudio cælibi vitæ intonanti, & conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminae exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii consularis filiam, & Iuliam Agrippinam Germanico genitam: huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant. at Ælia Petina è familia Tuberorum, Narcisso fovebatur. Ipse modo huc, modo illuc, ut quemque suadentium audierat promptus, discordantes in concilium vocat, ac promere sententiam, & adicere rationes jubet.

2. Narcissus vetus matrimonium, familiam communem (nam Antonia ex Petina erat) nihil in penatibus ejus novum diserebat, si sueta conjunx rediret, haudquaquam novercalibus odiis usura in Britannicum & Octaviam, proxima suis pignora. Calistus improbatam longo dissidio, ac si rursus as-

sume-

sumeretur, eo ipso superbam : longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuum æmulatione, & privignis parentis loco futuram. At Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret, dignum prorsus imperatoria fortuna, stirpem nobilem & familiæ Claudię, quæ posteros conjungeret ; ne femina experta fecunditatis, integra juventa, claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret.

3. Prævalere hæc adjuncta Agrippinæ illecebris, quæ ad eum per speciem necessitudinis crebro vitando pellicit patrum, ut prælata ceteris, & nondum uxor, potentia uxoria jam uteretur. Nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere majora, nuptialque Domitii, quem ex Cn. Ænobarbo genuerat, & Octaviæ Cæsaris filiæ moliri : quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Cæsar. juvenemque & alia clarum, insigni triumphalium, & gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat: nili indita & iussa.

4. Igitur Vitellius nomine Censoris, serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinæ pararet, consiliis ejus implicari, ferere crimina in Silanum, cui sanè decora & procax soror Iunia Calvina haud multum ante Vitellii nurus fuerat. hinc initium accusationis, fratrumque non incestum, sed in custoditum amorem ad infamiam traxit. & præbebat Cæsar aures, accipiendis adversum generum suspitionibus caritate filiæ promptior. At Silanus insidiarum nescius, ac forte eo anno prætor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, lustroque condito. simul affinitatem Claudius diremit ; adactusque Silanus ejurare magistratum, & reliquus præturæ dies in Eprum Marcellum collatus est.

5. C. Pompejo, Q. Verannio Coss. pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium, jam fama, jam amore illicito firmabatur, nec dū celebrare solennia nuptiarū audebant, nullo exemplo deductæ in domum patrum fratris filiæ. *Quin* & incestum, ac sē

sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omiſſa cunctatio, quam Vitellius ſuis artibus id perpetrandum ſumpſit. Percunctatusque Cæſarem, an juiſſis populi, an auctoritati ſenatus cederet? ubi ille unum ſe civium, & conſenſui imparem reſpondit, opperiri intra palatium jubet. ipſe curiam ingreditur, ſummamque Reip. agi obteſtans, veniam dicendi ante alios expoſcit, orditurque; Graviffimos principis labores, quos orbem terræ capeſſat, egere adminiculis, ut domeſtica cura vacuus, in commune conſulat. quod porro honeſtius cenſoriæ mentis levamen, quam aſſumere conjugem proſperis dubiisque ſociam? cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus aſſuefactus, ſed qui prima ab juventa legibus obtemperaviſſet.

6. Poſtquam hæc favorabili oratione præmiſit, multaq; patrum aſſentatio ſequebatur; capto rurfus initio, Quando maritandum principem cuncti ſuaerent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, ſanctimonia inſignem. Nec diu anquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea ſecunditatis experimentum: & congruere artes honeſtas. Id vero egregium, quod proviſu deum vidua jungeretur principi, ſua tantum matrimonia experto. audiviſſe à parentibus, vidiſſe ipſos, arripi conjuges ad libita Cæſarum: procul id à præſenti modestia, ſtatueretur imo documentum, quo uxorem imperator . . . acciperet. At enim nova nobis in fratrum filias conjugia. ſed aliis gentibus ſolennia, nec lege ulla prohibita. & ſobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuiſſe. morem accommodari prout conducat, & fore hoc quoque in his quæ mox uſurpentur.

7. Haud deſuere qui certatim, ſi cunctaretur Cæſar, vi acturos teſſificantes, erumperent curia. Conglobatur promiſcua multitudo, populumque Romanum eadem rogare clamitat. Nec Claudius ultra exſpectato, obviam apud forum præbet ſe gratantibus; ſenatumque ingreſſus decretum poſtulat, quo juſtæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur. Neque tamen repertus eſt, niſi unus talis matrimonii cupitor, Taledius

ledius Severus eques Romanus, quem plerique Agrippinae gratia impulsum ferebant. Versa ex eo civitas, & cuncta feminae obediebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus Romanis illudenti. adductum, & quasi virile servitium: palam severitas, ac saepius superbia: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret. cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur.

8. Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit: sive eo usque spem vitae produxerat; seu delecto die, augendam ad invidiam. Calvina soror ejus Italia pulsa est. Addidit Claudius, sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianae per pontifices danda: inidentibus cunctis, quod poenae procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilio pro Annaeo Seneca, simul praetura impetrat, laetum in publicum rata, ob claritudinem studiorum ejus, utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret, & consilii ejusdem ad spem dominationis uterentur. quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficii, & insensus Claudio dolore injuriae credebatur.

9. Placitum dehinc non ultra cunctari, sed designatum consulem Memmiam Pollionem ingentibus promissis inducunt, sententiam expromere, qua oraretur Claudius, despondere Octaviam Domitio. quod aetati utriusque non absurdum, & majora patetesciturum erat. Pollio haud disparibus verbis, ac nuper Vitellius, censet; despondeturque Octavia. ac super priorem necessitudinem, sponsus jam & gener Domitius aequari Britannico, studiis matris, arte eorum quis ob accusatam Messallinam ultio ex filio timebatur.

10. Per idem tempus legati Parthorum ad expectandum, ut rettuli, Meherdatem missi, senatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: Non se foederis ignaros, nec defectione a familia Arsacidarum venire; sed filium Vononis, nepotem Phrahatis, accersere adversus dominationem Gotariz, nobilitati plebique juxta intolerandam. Iam fratres, jam propinquos, jam longius sitos, caedibus exhaustos: adjici conjuges gravidas, liberos

parvos, dum focors domi, bellis infaustus, ignaviā sævitia tegat. Veterem sibi ac publice cœptam nobiscum amicitiam; & subveniendum sociis virium æmulis, cedentibusque per reverentiam. Ideo regum obsides liberos dari, ut si domestici imperii taceat, sit regressus ad principem patresque, quorum moribus assuefactus rex melior adscisceretur.

11. Vbi hæc atque talia dissertavere, incipit orationem Cæsar de fastigio Romano, Parthorumque obsequiis; seque divo Augusto adæquabat, petitum ab eo regem referens; omissa Tiberii memoria; quamquam is quoque miserat. Addiditque præcepta (etenim aderat Meherdates) ut non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret; clementiamque ac justitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capefferet. Hinc versus ad legatos, extollit laudibus alumnum urbis, spectatæ ad id modestiæ; ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. rem Romanam huc satietate gloriæ provectam, ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum post hæc C. Cassio qui Syriæ præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis.

12. Ea tempestate Cassius ceteros præminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, industriosque ac ignavos pax in æquo tenet. Attamen quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legiones, cura, provisu perinde agere; ac si hostis ingrueret. ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur exercitus quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, postquam illustres Parthi, rexque Arabum Abbarus advenerat, monet Meherdatem, barbarorum impetus acres cunctatione languescere, aut in perfidiam mutari: itaq; urgeret cœpta. Quod spretum fraude Abbari, qui juvenem ignarum, & summam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud opidum Edessam. Et vocante Carrhene, promptasque res ostentante si citi advenissent, non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occipiebat.

13. Exin nivibus & montibus fessi, postquam campis propinquabant, copiis Carrhenis adjunguntur. Transmissoque amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum rex Izates societatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in transitu urbs Ninos vetustissima sedes Assyriæ, * castellum insigne fama, quod postremo inter Darium atque Alexandrum prælio Persarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem cui nomen Sambulos, vota diis loci suscipiebat, præcipua religione Herculis: qui tempore statò, per quietem monet sacerdotes, ut templum juxta, equos venatui adornatos sistant. equi ubi pharetras telis onustas accepere, per saltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rursus deus, qua silvas pererraverit, nocturno visu demonstrat, reperiunturque fusæ passim feræ.

14. Ceterum Gotarzes nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti; & quamquam per insectationes & nuntios ad prælium vocaretur, necere moras, locos mutare, & missis corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emerari. Ex quis Izates Adiabenus, mox Abbarus Arabum cum exercitu, abscedunt, levitate gentili, & quia experimentis cognitum est, Barbaros malle Roma petere Reges quam habere. At Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorum prodicione suspecta; quod unum erat reliquum, rem in casum dare, prælioque experiri statuit. Nec detrectavit pugnam Gotarzes, deminutis hostibus ferox. Concursumque magna cæde, & ambiguo eventu: donec Carrhenem profligatis obversis longius eVectum, integer à tergo globus circumveniret. Tum omni spe perdita, Meherdates promissa Parrhacis paterni clientis secutus, dolo ejus vincitur, traditurque victori. Atque ille non propinquum, neque Arsacis de gente, sed alienigenam & Romanum increpans, auribus decisis vivere jubet, ostentui clementiæ suæ, & in nos dehonestamento. Dein Gortarzes morbo obiit, accitusque in regnum Vonones, Medos tum præsidens. Nulla huic prospera aut adversa quis memora-

memoraretur. brevi & inglorio imperio perfunctus est; resque Parthorum in filium ejus Vologesem translatae.

15. At Mithridates Bosporanus amissis opibus vagus posteaquam Didium duce[m] Romanum, roburque exercitus abiisse cognoverat; relictos in novo regno Cotyn juvena rudem, & paucas cohortium cum Iulio Aquila equite Romano: spretis utriusque, concire nationes, illicere perfugas, postremo exercitu coacto, regem Dandaridarum exturbat, imperioque ejus potitur. Quae ubi cognita, & jam jamque Bosporum invasurus habebatur, diffisi propriis viribus Aquila, & Cotys, quia Zorhines Soracorum rex hostilia resumpserat, externas & ipsi gratias quaesivere, missis legatis ad Eumonem, qui Adorsorum genti praecellebat. Nec fuit in arduo societas, potentiam Romanam adversus rebellem Mithridatem ostendantibus. Igitur pepigere, equestribus praeliis Eumones certaret; obsidia urbium Romani capefferent.

16. Tum composito agmine incedunt: ejus frontem & terga, Adorsi; media cohortes, & Bosporani tatabantur, nostris in armis. Sic pulsus hostis, ventumque Sozam opidum Dandaricae, quod desertum a Mithridate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi praesidio visum. Exin in Soracos pergunt. & transgressi amnem Pandam, circumveniunt urbem Vspen, editam loco, & moenibus ac fossis munitam; nisi quod moenia non saxo, sed cratibus & vimentis, ac media humo adversum inrumpentes invalida erant: eduetaeque altius turres, facibus atque hastis turbabant obsessus. ac ni praelium nox diremisset, coepta patrataque expugnatio eundem intra diem foret.

17. Postero misere legatos, veniam liberis corporibus orantes; servitii decem millia offerebant. quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos saevum, tantam multitudinem custodia cingere arduum: ut belli potius jure caderent, Datumque militibus, qui secalis evaserant, signum caedis. Excidio Vspensium metus ceteris injectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes losi, aranesque & urbes juxta perrumperentur.

rentur. Igitur Zorſines diu penſitato, Mithridathiſ-
ne rebus extremis, an patrio regno conſuleret;
poſtquam prævaluit gentilis utilitas, datis obſidi-
bus, apud effigiem Cæſaris procubuit, magna glo-
ria exercitus Romani, quem incruentum & victo-
rem, tridui itinere abſuiſſe ab amne Tanai conſti-
tit. Sed in regreſſu diſpar fortuna fuit; quia na-
vium quædam, quæ mari remeabant, in litora Tau-
rorum delatas circumvenere barbari, præfecto co-
hortis, & plerisque centurionum interfectis.

18. Interea Mithridates nullo in armis ſubſidio,
conſultat cujus miſericordiam experiretur. Frater
Cotyſ proditor olim, deinde hoſtis, metuebatur:
Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut pro-
miſſa ejus magni penderentur: Ad Eunonem con-
vertit, [nullis] propriis odiis inſenſum, & recens
conjuncta nobiſcum amicitia validum. Igitur cultu
vultuque quam maxime ad præſentem fortunam
comparato, regiam ingreditur, genibusque ejus
provolutus, Mithridates, inquit, terra marique Ro-
manis per tot annos quæſitus, ſponte adſum. Vte-
re ut voles prole magni Achemenis, quod mihi ſo-
lum hoſtes non abſtulerunt.

19. At Eunones claritudine viri, mutatione re-
rum, & prece haud degenerare permotus, allevat ſup-
plicem, laudatque quod gentem Adorſorum, quod
ſuam dexteram petendæ veniæ delegerit. Simul
legatos litteraſque ad Cæſarem in hunc modum
mittit: Pop. Romani imperatoribus magnarumque
nationum regibus, primam ex ſimilitudine fortu-
næ amicitiam: ſibi & Claudio, etiam communio-
nem victoriæ eſſe. Bellorum egregios fines, quo-
tiens ignoſcendo tranſigatur. Sic Zorſini victo ni-
hil ereptum. Pro Mithridate, quando gravius
mereretur, non potentiam, neque regnum preca-
ri; ſed ne triumpharetur, neve pœnas capite ex-
penderet.

20. Atque Claudius, quamquam nobilitatibus
externis mitis, dubitavit tamen, accipere capti-
vum pacto ſalutis, an repetere armis rectius fo-
ret. Hinc dolor injuriarum, & libido vindictæ
adigebat. Sed diſſerebatur contra: Suſcipi bellum
avio itinere, importuoso mari: ad hoc reges fero-
ces:

ces: vagos populos; solum frugum egens: tum tedium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, ac multum infamiae si pellerentur. quin arriperet oblata, & servaret exsulem: cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore. His permotus scripsit Eunuoni, meritum quidem novissima exempla Mithridatem, nec sibi vim ad exequendum deesse: verum ita majoribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum. nam triumphos de populis regnisque integris adquiri.

21. Traditus post hæc Mithridates, vestusque Romam per Ionium Cilonem procuratorem Ponti, ferocius quam pro fortuna differuisse apud Cæsarem ferebatur. Elataque vox ejus in vulgum hisce verbis: Non sum remissus ad te, sed reversus; vel si non credis, dimitte & quære. vultu quoque interrito permansit, cum rostra juxta, custodibus circumdatus, visui populo præberetur. Consularia insignia Ciloni, Aquilæ prætoriae decernuntur.

22. Iisdem consulibus atrox odii Agrippina, ac Lolliae infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset; molitur crimina, & accusatorem, qui objiceret Chaldaeos, magos, interrogatumque Apollinis Clarii simulacrum super nuptiis imperatoris. Exin Claudius inaudita rea, multa de claritudine ejus apud senatum præfatus, sorore L. Volusii genitam, majorem ei patrum Cottam Messalinum esse, Mennio quondam Regulo nuptam (nam de C. Cæsaris nuptiis consulto reticebat) addidit perniciose in Remp. consilia, & materiem sceleri detrahendam. Proin publicatis bonis, cederet Italia. Ita quinquagies fextertium ex opibus immensis exuli relictum. Et Calpurnia illustri femina pervertitur, quia formam ejus laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone. unde vis Agrippinae citra ultima stetit. in Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem adigeretur. Damnatus & lege repetundarum Cadius Rufus, accusantibus Bithynis.

23. Galliae Narbonensi ob egregiam in patres reverentiam datum, ut senatoribus ejus provinciae,

non exquisita principis sententia, jure quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret. Ituræque & Iudæi, defunctis regibus Sohemo atque Agrippa, provinciæ Syriæ additi. Salutis augurium quinque & viginti annis omissum repeti, ac deinde continuari placitum. Et pomerium urbis auxit Cæsar more prisco; quo iis qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi L. Sylla, & divus Augustus.

24. Regum in eo ambitio, vel gloria varie vulgata. Sed initium condendi, & quod pomerium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. Igitur à foro boario, ubi æreum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi opidi cœptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interiecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium: forumque Romanum & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatius additum urbi credere. Mox pro fortuna pomerium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu, & publicis actis præscriptum.

25. C. Antistius, M. Suillio Coss. adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur. qui obstrictus Agrippinæ ut conciliator nuptiarum, & mox stupro ejus illigatus, stimulabat Claudium, consulere Reip. Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud divum Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos: à Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum assumptum. Se quoque accingeret juvene, partem curarum capessituro. His evictus, biennio majorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosque ab Atto Claudio continuos duravisse.

26. Ceterum actæ Principi grates, quæsiore in Domitium adulatione. Rogataque lex, qua in familiam Claudiam & nomen Neronis transfret. Augetur & Agrippina cognomento Augustæ. quibus patra-

patratis, nemo adeo expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortunæ mœror afficeret. desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis, per intempestiva novercæ officia, in ludibria vertebat, intelligens falsi. neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt; sive verum; seu periculis commendatus retinuit famam sine experimento.

27. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in opidum Vbiorum, in quo genita erat; veteranos coloniamque deduci impetrat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac forte acciderat, ut eam gentem Rheno transgressam avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporibus in superiore Germania trepidatum, adventu Cattorum latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas, addito equite alario, monuit, ut anteirent populos, vel dilapsis improvisi circumfunderentur. Et secuta consilium ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui lævum iter petiverant, recens reversos, prædaque per luxum usos, & somno graves circumvenere. Aucta letitia, quod quosdam è clade Variana, quadragesimum post annum, servitio exemerant.

28. At qui dextris & propioribus compendiis ierant, obvio hosti & aciem auso, plus cladis faciunt. Et præda famaque onusti, ad montem Tauum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Catti cupidine ulciscendi casum pugne præberent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis æternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem & obsides misere. decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros, in quis carminum gloria præcellit.

29. Per idem tempus Vannius Suevis à Druso Cæsare impositus, pellitur regno: prima imperii ætate clarus acceptusque popularibus; mox diuturnitate in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. Auctores fuere Iubilius Hermundurorum rex, & Vangio ac Sido sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris
inter-

interposuit, tutum Vannio perfugium promittens si pelleretur. scripsitque P. Atellio Histrio, qui Pannoniam præsidebat, legionem ipsaque è provincia lecta auxilia, pro ripa componeret, subsidio victis, & terrori adversus victores, ne fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent. nam vis innumera Ligii, aliæque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius xxx per annos prædationibus & vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium: eoque castellis sese defendere, bellumque ducere statuerat.

30. Sed Iazyges obsidionis impatientes, & proximis per campos vagi, necessitudinem pugnae attulere, quia Ligius Hermundurisque illic ingruerant. Igitur digressus castellis Vannius, funditur prælio: quamquam rebus adversis, laudatus, quod & pugnam manu capeßit, & corpore adverso vulnera excepit. Ceterum ad classem in Danubio operientem perfugit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se partivere, egregia adversus nos fide: subiectis suone an servitii ingenio, dum adipiscerentur dominationes multa caritate, & majore odio postquam adepti sunt.

31. At in Britannia P. Ostorium proprætorem turbida res exceperet, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violentius, quod novum ducem exercitu ignoto, & coepta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit: & cæsis qui restiterunt, disiectos confectatus, ne rursus conglobarentur, insensaque & infida pax non duci non militi requiem permetteret; detrahare arma suspectis, cinctosque castris Antonam & Sabrinam fluvios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec præliis contusi, quia societatem nostram volentes acceßerant. hisque auctoribus circumjectæ nationes locum pugnae delegere, septum agresti aggere & aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere aggreditur, & distributis cohortibus,

tibus, turmas quoque, peditum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem, suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis, & obseptis effugiis, multa & clara facinora fecere. Qua pugna filius legati M. Ostorius servati civis decus meruit.

32. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter & pacem dubitabant: & ductus in Cangos exercitus. Vastati agri, prædæ passim actæ; non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Iamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat: cum ortæ apud Brigantes discordiæ retraxere ducem, destinationis certum, ne novâ moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis qui arma cœptabant interfectis, in reliquis data venia, refedere: Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, colonia Camalodunum valida veteranorum manu deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles, & imbuendis sociis ad officia legum.

33. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam, Caractaci viribus confisos: quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores præmineret. Sed tum astu, locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additisque qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur, sumpto ad prælium loco, ut aditus, abscessus, cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Tunc montibus arduis, & si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: & præstuebat annis vado incerto, catervaque *majorum pro munimentis constiterant.

34. Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, illum diem, illam aciem testabatur, aut recipendæ libertatis, aut servitutis æternæ initium fore. vocabatque nomina majorum, qui dictatorem Cæsarem pepulissent: quorum
virtu-

virtute vacui à securibus & tributis, intemerata conjugum & liberorum corpora retinerent. Hæc atque talia dicenti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, non telis, non vulneribus cessuros.

35. Obstupescit ea alacritas ducem Romanum: simul objectus aninis additum vallum, imminetia juga, nihil nisi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prælium poscere, cuncta virtute expugnabilia clamitare, præfectique ac tribuni paria differentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, circumspectis quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit insensos, annemque haud difficulter evadit. Vbi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleræque cædes oriebantur. Posteaquam facta testudine, rudes & informes saxorum compages distractæ, parque cominus acies, decedere Barbari in juga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius gravisque miles: illi telis assultantes; hi conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina: & si auxiliariis resisterent, gladiis ac pilis legionariorum; si huc verterent, spatibus & hastis auxiliarium sternebantur. clara ea victoria fuit, captaque uxore & filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti.

36. Ipse (ut ferme intuta sunt adversa) cum fidem Cartimandue reginæ Brigantum petivisset, vinctus ac victoribus traditus est, nono post anno quam bellum in Britannia cœptum. Vnde fama ejus evecta insulas, & proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat. & Cæsar dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe ut ad insigne spectaculum populus. Stetere in armis prætorie cohortes, campo qui castra præjacet. Tunc incenditibus regiis clientelis phaleræ torquesque, quæque externis bellis quæsierat, traducta; mox fratres, & conjunx & filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex me-

tu. At non Caractacus aut vultu demisso, aut verbis misericordiam requirens, ubi tribunali astitit, in hunc modum loquutus est.

37. Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset; amicus potius in hanc urbem, quam captus venissem: neque dedignatus esses claris majoribus ortum, pluribus gentibus imperitantem foedere pacis accipere. Præfens fors mea, ut mihi informis; sic tibi magnifica est, habui equos, viros, arma, opes. quid mirum, si hæc invitus amisi? Num si vos omnibus imperitare vultis, sequitur ut omnes servitutem accipiant? Si statim deditus traderer; neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset: & supplicium mei oblivio sequeretur. at si incolumen servaveris, æternum exemplar clementiæ ero. Ad ea Cæsar veniam ipsique, & conjugi, & fratribus, tribuit. Atque illi vinclis exsoluti, Agrippinam quoque haud procul alio suggestu conspicuam, iisdem quibus principem laudibus gratibusque venerati sunt. novum sane, & moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis præsidere. ipsa semet parti à majoribus suis imperii sociam ferebat.

38. Vocati posthac patres, multa & magnifica super captivitate Caractaci disseruere; neque minus id clarum, quam cum Siphacem P. Scipio, Persen L. Paulus, & si qui alii vinctos reges populo Rom. ostendere. Censentur Ostório triumphi insignia; prosperis ad id rebus ejus, mox ambiguis: sive quod amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; sive hostes miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Præfectum castrorum, & legionarias cohortes extruendis apud Siluras præsidii relictas, circumfundunt. Ac ni cito vicis & castellis proximis subventum foret; copiarum tum occidione occubuissent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promptissimus quisque manipulus cecidere. nec multo post pabulantis nostros, ipsasque missas ad subsidium turmas profligant.

39. Tum Ostorius cohortes expeditas exposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prælium exciperent. earum robore æquata pugna, dein nobis pro

pro meliore fuit. effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prælia, & sæpius in modum latrocinii: per saltus, per paludes; ut cuique fors, aut virtus: temere, proviso; ob iram, ob prædā; jussu, & aliquando ignaris ducibus. ac præcipua Silurum pervicacia quos accendebat vulgata imperatoris Rom. vox; ut quondam Sugambri excisi, & in Gallias trajecti forent, ita Silurum nomen penitus extinguendum. Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia præfectorum incautius populantes, intercepere. spoliaque & captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant: cum tædio curarum fessus Ostorius, concessit vita; lætis hostibus, tamquam ducem haud spernendum, & si non prælium, at certe bellum, abstumpisset.

40. At Cæsar, cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is prope vectus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat. auctaque & apud hostes ejusrei fama, quo venientem ducem exterrerent; atque illo augente audita, ut major laus compositis, vel si duravisset, venia justior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant, lateque persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venuſius è Iugantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu, & Romanis armis defensus, cum Cartismanduam reginam matrimonio teneret, mox orto dissidio, & statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus, fratrem ac propinquos Venuſii interceptit. Inde accensī hostes, stimulante ignominia, ne feminae imperio subderentur, valida & lecta armis juvenus regnum ejus invadunt. quod nobis prævisum, & missæ auxilio cohortes acre prælium fecere, cujus initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque dispari eventu pugnatum à legione, cui Cæsius Nasica præerat. Nam Didius senectute gravis, & multa copia honorum, per ministros agere & arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquam à duobus, Osto-

rio Didioque proprætoribus plures per annos gesta, conjunxi, ne divisa haud perinde ad memoriam sui valerent.

41. Nunc ad temporum ordinem redeo. Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito Coss. virilis toga Neroni maturata, quo capeffendæ Reipubl. habilis videretur. Et Cæsar adulationibus senatus libens cessit, ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus, proconsulare imperium extra urbem haberet, ac Princeps juventutis appellaretur. Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro Circensium, quod acquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veste transvecti sunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio; illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque præsumeret. Simul qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis, & alii per speciem honoris. etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur, tali occasione. Obvii inter se, Nero Britannicum nomine, ille Domitium, salutare. Quod ut discordiæ initium, Agrippina multo questu, ad maritum desert: sperni quippe adoptionem, quæque censuerint patres, jussit populus, intra penates abrogari: ac nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem. Commotus his quasi criminibus Claudius, optimum quemque educatorem filii exsilio ac morte afficit; datosque à noverca, custodiæ ejus imponit.

42. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exsolverentur Lufius Geta, & Rufus Crispinus, quos Messallinæ memores & liberis ejus devinctos credebatur. Igitur distrahi cohortes ambitu duorum, & si ab uno regerentur, intentionem fore disciplinam asseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrhum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarum tamen cujus sponte præficeretur. Suum quoque fastigium Agrippina extollere altius, carpento Capitolium ingredi, qui mos sacerdotibus, & sacris antiquitus concessus, venerationem augebat

bat feminae, quam imperatore genitam, sororem ejus qui rerum potitus sit, & conjugem & matrem fuisse, unicum ad hunc diem exemplum est. Inter quae praecipuus propugnator ejus Vitellius, validissima gratia, aetate extrema (adeo incertae sunt potentium res) accusatione corripitur, deferente Iunio Lupo senatore. Is crimina majestatis, & cupidinem imperii objectabat. Praebuissetque aures Caesar, nisi Agrippinae minis magis quam precibus mutatus esset, ut accusatori aqua atque igne interdiceret. haecenus Vitellius voluerat.

43. Multa eo anno prodigia evenere. Inseffum diris avibus Capitolium: crebris terrae motibus prorutae domus: ac dum latius metuitur, trepidatione vulgi, invalidus quisque obtriti. Frugum quoque egestas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum questus; sed jura reddentem Cladium circumvasere clamoribus turbidis, pulsusque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo infestos perrupit. Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius, superfuisset constitit. magnaue deum benignitate, & modestia hiemis rebus extremis subventum. At hercule olim ex Italiae legionibus longinquas in provincias commeatus portabant. nec nunc infecunditate laboratur, sed Africam potius & Aegyptum exercemus, navibusque & casibus vita populi Romani permissa est.

44. Eodem anno bellum inter Armenios Hiberosque exortum, Parthis quoque ac Romanis gravissimorum inter se motuum causa fuit. Genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice Graeca concessu fratrum regnum adeptus. Hiberos Pharasmanes vetusta possessione; Armenios frater ejus Mithridates obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani filius nomine Rhadamistus, decora proceritate, vi corporis insignis, & patrias artes edoctus; claraque inter accolae fama. Is modicum Hiberiae regnum senecta patris detineri ferocius crebriusque jactabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes juvenem potentiae promptae, & studio popularium accinctum, vergentibus jam annis suis metuens aliam

ad spem trahere, & Armeniam ostentare, pulsus Parthis datam Mithridati à semet memorando: sed vim differendam, & potiozem dolum, quo incautum opprimerent. Ita Rhadamistus simulata adversus patrem discordia, tamquam novercæ odii impar, pergit ad parvum. multaque ab eo comitate in speciem liberum cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro, & ornante insuper Mithridate.

45. Reconciliationis specie assumpta, regressus ad patrem, quæ fraude confici potuerint prompta punit, cetera armis exsequenda. Interim Pharasmanes belli causas confingit: prælianti sibi adversus regem Albanorum, & Romanos auxilio vocanti fratrem adversatam, eamque injuriam excidio ipsius ultum iturum. Simul magnas copias filio tradidit. ille eruptione subita territum exutumque campis Mithridatem, compulit in castellum Gorneas, tutum loco ac præsidio militum, quibus Cælius Pollio præfectus, centurio Casperius præerat. Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta & astus oppugnationum: at nobis ea pars militiæ maxime gnara est. ita Rhadamistus frustra vel cum damno tentatis munitionibus obsidium incipit: & cum vis negligeretur, avaritiam præfecti emereatur, obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani, scelere & pecunia venderentur. Postremo quia multitudinem hostium Pollio, iussu patris Rhadamistus ostendebant, pactus inducias abscedit, ut nisi Pharasmanem bello absterruisset, T. Vinidium Quadratum præsidem Syriæ doceret, quo in statu Armeniæ forent.

46. Digressu centurionis velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithridatem ad sanciendum fœdus; conjunctionem fratrum, ac priorem ætate Pharasmanem, & cetera necessitudinum nomina referens, quod filiam ejus in matrimonio haberet; quod ipse Rhadamisto focer esset. Non abnuere pacem Hiberos, quamquam in tempore validiores; & satis cognitam Armeniorum perfidiam nec aliud præsidii quam castellum commeatu egenum. ne dubitaret * armis, quam incruentas conditiones

nulle.

malle. Cunctante ad ea Mithridate, & suspectis præfecti consiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur, Casperius interim ad Pharasmanem pervadit, utque Hiberi obsidio decedant exposculat. Ille propalam incerta, & sæpius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, oppugnationem quoquo modo accelerare. Augetur flagitii merces, & Pollio occulta corruptione impellit milites, ut pacem flagitarent, seque præsidio abituros minitarentur. *Qua* necessitate Mithridates diem locumque foederi accepit, castelloque egreditur.

47. Ac primo Rhadamistus in amplexus ejus effusus, simulare obsequium, locerum ac parentem appellare. Adjicit jusjurandum, non ferro, non veneno vim allaturum: simul in lucum propinquum trahit, provisum illic sacrificium imperatum distitans, ut diis testibus pax firmaretur. Mos est regibus quotiens in societatem coeant, implicare dexteras, pollicesque inter se vincire, nodoque præstringere: mox ubi sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. id foedus arcanum habetur, quasi, mutuo cruore sacratum. Sed tunc qui ea vincula admovebat, decidisse simulans, genua Mithridatis invadit, ipsumque prostrernit: simulque concursu plurium injiciuntur catenæ, ac compedes (quod dedecorum Barbaris) trahebatur. Moxque vulgus duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant econtra, qui tantam fortunæ commutationem miserarentur. Secutaque cum parvis liberis conjunx, cuncta lamentatione complebat. Diversis & contextis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis jussa exquirerentur. Illi cupido regni fratre & filia potior, animusque sceleribus paratus. visui tamen consuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamistus quasi jurisjurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem & patrum expromit; sed projectos in humum, & veste multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod cadibus parentum illacrymaverant, trucidati sunt.

48. At Quadratus cognoscens proditum Mithri-

thridentem, & regnum ab interfectoris obtineri, vocat consilium, docet acta, & an ulcisceretur consultat. Paucis decus publicum curæ: plures tuta differunt: Omne scelus externum cum lætitia habendum. semina etiam odiorum jacienda, ut sæpe principes Romani eandem Armeniam specie largitionis, turbandis Barbarorum animis præbuerint. Potiretur Rhadamistus male partis, dum invisus, infamis; quando id magis ex usu, quàm si cum gloria adeptus foret. In hanc sententiam itum. Ne tamen annuisse facinori viderentur, & diversa Cæsar præciperet, missi ad Pharasmanem nuntii, ut abscederet à finibus Armeniis, filiumque abstraheret.

49. Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus, ignavi animi, & deridiculo corporis juxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris, cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret. Is Pelignus auxiliis provincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis quam hostes prædatur; abscessu suorum, & incurstantibus Barbaris, præsidii egens, ad Rhadamistum venit: donisque ejus evictus, ultro regium insigne sumere cohortatur; sumentique adest auctor & satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno conjectarentur, Helvidius Priscus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur propere montem Taurum transgressus, moderatione plura quam vi composuerat; cum redire in Syriam jubetur, ne initium belli adversus Parthos existeret.

50. Nam Vologeses casum invadendæ Armeniæ obvenisse ratus, quam à majoribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridatem deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi Hiberi; urbesque Armeniorum Artaxata & Tigranocerta jugum accipere. Dein atrox hiems, seu parum provisi com meatus, & orta ex utroque tabes, perpellunt Vologesen omittere præsentia. vacuamque rursus Armeniam Rhadamistus invasit, truculentior quam antea; tamquam adversus defectores, & in tempo-

rebellaturos. Atque illi quamvis servitio fueti, patientiam abrumpunt, armisque regiam circumveniunt.

51. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quam pernicitas equorum, quīs seque & conjugem abstulit. Sed conjunx grava, primam utcumque fugam ob metum hostilem & mariti caritatem: toleravit: post festinatione continua, ubi quati uterus, & viscera vibrantur, orare ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur. Ille primo amplecti, allevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore æger, ne quis relicta potiretur. Postremo violentia amoris, & facinorum non rudis, distringit acinacem, vulneratamque ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. ipse præceps Hiberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuvie, spirantem ac vitæ manifestam advertere pastores, & dignitate formæ haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitique nomine & casu, in urbem Artaxata ferunt. unde publica cura deducta ad Tiridatem, comiterque excepta, cultu regio habita est.

52. Fausto Sylla, Salvio Othone Coss. Furius Scribonianus in exilium agitur, quasi finem principis per Chaldæos scrutaretur. adnectebatur crimini Iunia mater ejus, ut casus prioris (nam relegata erat) impatiens. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam moverat. idque ad clementiam trahebat Cæsar, quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa post hac vita fuit: morte fortuita, an per venenum extinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. De mathematicis Italia pellendis factum Senatusconsultum, atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis, qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, motique qui remanendo impudentiam paupertati adjicerent.

53. Inter quæ refertur ad patres de pœna seminarum, quæ servis conjungerentur. statuiturque ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitutem sui consensisset & qui nati essent, pro libertis haberentur.

Pallanti, quem repertorem ejus relationis ediderat Cæsar, prætoria insignia, & centies quinquagesies sestertium censuit consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio, grates publice agendas, quod regibus Arcadiæ ortus, veterinam nobilitatem usui publico postponeret, seque inter ministros Principis haberi sineret. Asseveravit Claudius, contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere. Et fixum est ære publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur.

54. At non frater ejus cognomento Felix pari moderatione agebat, jam pridem Iudææ impositus, & cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sane præbuerant Iudæi speciem motus orta seditione, postquam cognita cæde * Caii haud obtemperatum esset. manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciæ habebatur: ita divisus, ut huic Galilæorum natio; Felici Samaritæ parerent, discordes olim, & tum contemptu regentium minus coërcitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, & aliquando proeliis congregi, spoliaque & prædas ad procuratores referre. Hique primo lætari, mox gliscente pernicie, cum arma militum interjecissent, cæsi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus Syriæ rector subvenisset. Nec diu adversus Iudæos qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite poenas luerent: Cumanus & Felix cunctationem afferebant, quia Claudius causis rebellionis auditis, jus statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iudices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerentur: damnatusque flagitiorum, quæ duo deliquerant. Cumanus; & quies provinciæ reddita.

55. Nec multo post agrestium Cilicium nationes, quibus Clitarum cognomentum, sæpe & alias commotæ, tunc Trosobore dace, montes asperos castris

stris cepere. Atque inde decursu in litora aut urbes, vim cultoribus ac opidanis, ac plerumque in mercatores & navicularios audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis, & missi è Syria in subsidium equites cum præfecto Curtio Severo turbantur; quod duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equestre prælium haud patiebantur. Dein rex ejus oræ Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude in ducem, cum Barbarorum copias dissociasset, Trosobore, paucisque primoribus interfectis, ceteros clementia composuit.

56. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemque Lyrin perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus viseretur, lacu in ipso navale prælium adornatur; ut quondam Augustus structo cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis & minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque & undeviginti hominum millia armavit; cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent: at tamen spatium amplexus, ad vim remigii, gubernantium artes. impetus navium, & prælio solita. in ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmaeque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quibus catapultæ balistæque tenderentur. Reliqua lacus, classarii tectis navibus obtinebant. Ripas & colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera complevit, proximis è municipiis, & alii urbe ex ipsa, visendi cupidine, aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata præsedere. Pugnatum, quamquam inter fontes, fortium virorum animo: ac post multum vulnere, occidione exempti sunt.

57. Sed perfecto spectaculo apertum aquarum iter, & incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi ad lacus ima vel media. Eoque, tempore interjecto, altius effossi specus, & contrahendæ rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin & convivium effluvio lacus appositum magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut fragore & sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis usâ, ministrum operis Narcissum incu-

incusat cupidinis, ac prædarum. nec ille reticet, impotentiam muliebrem nimiasque spes ejus arguens.

58. D. Junio, Q. Haterio Coss. sedecim annos natus Nero Octaviam Cæsaris filiam in matrimonium accepit. Utque studiis honestis, & eloquentiæ gloria nitesceret, causa Iliensium suscepta, Romanum Troia demissum, & Iuliæ stirpis auctorem Æneam, aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, impetrat, ut Ilienses omni publico munere solverentur. Eodem oratore, Bononiensi Coloniae igni haustæ subventum, centies festerii largitione. Redditur Rhodiis libertas, adempta sæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tritumque Apamiensibus terræmotu convulsis, in quinquennium remissum.

59. At Claudius sævissima quæque promere adigebatur ejusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus inlustrem, hortis ejus inhians, pervertit, accusante Tarquitiio Prisco. Legatus is Tauri Africam imperio proconsulari regentis, postquam reverent, pauca repetundarum crimina, ceterum magicas superstitiones obiectabat. Nec ille diutius falsum accusatorem indigna sorte perpeffus, vim vitæ suæ attulit, ante sententiam senatus. Tarquitiis tamen curia exactus est: quod patres odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ pervicere.

60. Eodem anno sæpius audita vox Principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset. ac ne fortuito prolapsus videretur, Senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea & uberius. Nam divus Augustus apud equestres qui Ægypto præsidere, lege agi, decretaque eorum proinde haberi jusserat, ac si magistratus Romani constituissent: mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. Claudius omne jus tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Sempronii rogationibus equester ordo in possessione judiciorum locaretur; aut rursus Serviliæ leges senatui judicia redderent: Mariusque & Sylla olim de eo vel præcipue bel-
larunt.

larunt. Sed tunc ordinum diversa studia: & qui vicerant publice valebant. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæsaris opibus potuere conditiones pacis & arbitria belli tractare. Matios posthac, & Vedios, & cetera equitum Romanorum prævalida nomina, referre nihil attinuerit; cum Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, sibi que & legibus adæquaverit.

61. Rettuli dein de immunitate Cois tribuenda. multa que super antiquitate eorum memoravit; Argivos, vel Cœum Latonæ parentem, vetustissimos insulæ cultores: mox adventu Æsculapii artem medendi illatam, maximeque inter posteros ejus celebrem fuisse, nomina singulorum referens, & quibus quisque ætatibus viguissent. Quin etiam dixit Xenophontem, ejus scientia ipse uteretur, eadem familia ortum: precibusque ejus dandum, ut omni tributo vacui in posterum Coi, sacram & tantum dei ministram insulam colerent. Neque dubium habetur, multa eorundem in Pop. Rom. merita, socialque victorias potuisse tradi. Sed Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adjumentis velavit.

62. At Byzantii data dicendi copia, cum magnitudinem onerum apud senatum deprecarentur cuncta repetivere; orsi à fœdere quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui ut degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum. Missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, & piratico bello adjutum Antonium memorabant; quæque Syllæ, aut Lucullo, aut Pompejo obtulissent: mox recentia in Cæsares merita. quando ea loca insiderent, quæ transmeantibus terra marique ducibus, exercitibusque, simul vehendo commeatu opportuna forent.

63. Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio, Byzantium in extrema Europa posuere Græci. quibus Pythium Apollinem consulentibus ubi conderent urbem? redditum oraculum est; quærerent sedem cæcorum terris adversam. Ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, prævisâ locorum utilitate pejora

pejora legissent. Quippe Byzantium fertili solo, secundoque mari; quia vis piscium in Metapontum erumpens, & obliquis subter undas saxi exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Vnde primo quæstuosi & opulenti; post magnitudine onerum urgente, finem aut modum orabant, annitente principe, qui Thracio Bosphoranoque bello recens fessos juvandosque rettulit. Ita tributa in quinquennium remissa.

64. M. Asinio, M. Acilio Coss. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigijs. Signa enim ac tentoria militum igne cælesti arserunt. Fastigio Capitolii examen apium insedit. Bisformes hominum partus. Et suis fetus editus, cui accipitrum unguis inessent. Numerabatur inter ostenta, deminutus omnium magistratum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, & consule paucos intra menses defunctis. Sed in præcipuo pavore Agrippina vocem Claudii, quam temulentus jecerat, fatale sibi, ut conjugum flagitia ferret, dein puniret, metuens; agere & celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida muliebribus causis: quia Lepida minore Antonia genita, avunculo Augusto, Agrippinæ sobrina prior, ac Gnei mariti ejus soror, parem sibi claritudinem credebat. nec forma, ætas, opes multum distabant; & utraque impudica infamis, violenta, haud minus vitiis æmulabantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis & largitionibus juvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.

65. Ceterum objecta sunt quod conjugium principis devotionibus petivisset, quodque parum coercitis per Calabriam servorum agminibus pacem Italiæ turbaret. Ob hæc mors indicta, multum adversante Narcisso, qui Agrippinam magis magisque suspectans, promississe inter proximos ferebatur, certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur. Verum ita de se meritum Cæsarem, ut vitam usui ejus impenderet. Convi-

Etiam Messallinam & Silium. Pares iterum accusandi causas esse, si Nero imperitaret. Britannico successore, nullum principi meritum, ac novercæ insidiis domum omnem convelli, majore flagitio, quam si impudicitiam prioris conjugis reticisset. quamquam ne impudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero. ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere. Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum: robur ætatis quam maturimum precari: modo ad deos, modo ad ipsum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret; matris etiam interfectores ulcisceretur.

66. In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversa corripitur, refovendisque viribus molitie cæli & salubritate aquarum, Sinuessam pergit. Tum Agrippina sceleris olim certa, & oblatae occasionis propterea, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit; ne repentino & præcipiti facinus proderetur; si lentum & tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filii rediret: exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, & mortem differret. Deligitur artifex talium, vocabulo Locusta, nuper beneficii damnata, & diu inter instrumenta regni habita. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus minister è spadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare gustu solitus.

67. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint, infusum delectabili cibo boletorum venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane Claudii an vinolentia: simul soluta alvus subvenisse videbatur. igitur exterrita Agrippina, & quando ultima timebantur, spreta præsentium invidia, provisam jam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille tamquam nixus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus demisisse creditur; haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio.

68. Vocabatur interim senatus; vota pro incolumitate principis consules & sacerdotes nuncupabant, cum jam exanimis vestibus & fomentis
obte-

obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primum Agrippina, velut dolore victa, & solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octaviam sorores ejus attinuit, & cunctos aditus custodiis clauferat: crebroque vulgabat, ire in melius valetudinem principis, quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum ex monitis Chaldæorum adventaret.

69. Tunc medio diei, tertium ante idus Octob. foribus palatii repente diductis, comitante Burro, Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubiis adest. Ibi monente Præfecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticæ. Dubitavisse quosdam ferunt respectantes, rogantesque ubi Britannicus esset? mox nullo in diversum auctore, quæ offerebantur secuti sunt. Illatusque castris Nero, & congruentia temporis præfatus, promisso donativo, ad exemplum paternæ largitionis, Imperator consalutatur. Sententiam militum secuta Patrum consulta. nec dubitatum est apud provincias. Cælestesque honores Claudio decernuntur, & funeris solenne perinde ac divo Augusto celebratur: æmulante Agrippina proaviæ Livie magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus, injuria & invidia animos vulgi turbaret.

BREVIARIUM LIBRI XIII.

*S*illanus proconsul Asia veneno necatus. Neronis iussu. item Narcissus ad mortem actus. Claudio funus censorium ductum, & laudatur à Principe. Bona Neronis initia, & multa arbitrio Senatus constituta. Parthi Armeniam adflectant: quibus Domitius Corbulo opponitur. Nero Allen libertam amat, matre fremente. eaque causâ imminuta maternæ potentie. Pallas libertus cura rerum demotus. mox venenum Britannico properatum: & festinum ejus funus. Agrippina Neroni offensior, & visa res novas moliri. accusata eo nomine, absolvitur. Neronis luxus & lascivi per noctem discursus. Actum de libertis in servitatem revocandis,

candis, sed non peractum. Damnationes aliquot illustrium, itemque à fato mortes. Iterum cum Parthis discordia, super Armenia, ad quod bellum prisca severitate & disciplina militem suum Corbulo firmavit. Is Armeniam ingreditur, castra aliquot exscindit, urbem Artaxata capit & incendit: rege Tiridate praelium aut defensionem nusquam auso. P. Suius Romæ damnatur, adnitente Seneca. Octavius Sagitta Pontium tergiversantem de nuptiis; impotentia amoris, ferro transadigit. libertus suum crimen id faceret, magno exemplo. Poppæam Sabinam amare Nero accipit: deque ingenio & Venere ejus femina. Cornelius Sulla Massiliam amovetur, suspectus Principi. Publicanorum iniquitas temperata. In Germania Frisii res morient: & sedes juxta Rhenum conantur figere. frustra, quia pulsi ab Romano equite, & disjecti. eosdem agros mox Ansibarii occupant, sed eodem fato. Hermunduri Cattique inter se bellantur. sed magno praelio Catti ad exitium pene gentis casti. Gesta hæc annis quattuor.

Imp. Claudio Nerone, L. Antistio Vetere.
 Qui Volusio, P. Cornelio Scipione.
 Coss. Imp. Claudio Nerone II, L. Calpurnio
 Pisone.
 Imp. Claudio Nerone III, Valerio Messalla.

LIBER XIII.

Prima novo principatu mors Iunii Silani proconsulis Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur. non quia ingenii violentia exitum irritaverit, segnis & dominationibus aliis fastiditus, adeo ut C. Cæsar pecudem auream eum appellare solitus sit: verum Agrippina fratri ejus L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebra vulgi fama, anteponendum esse vix dum pueritiam egresso Neroni, & imperium per scelus adepti, virum ætate composita, infontem, nobilem, & quod tunc spectaretur, Cæsarum posteris. quippe & Silanus D. Augusti abnepos erat. hæc causa necis. ministri fuere P. Celer eques Romanus, & Ælius libertus rei familiari Principis in Asia impositi. ab his proconsuli venenum inter epulas

datum est, apertius quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus Claudii libertus, de cuius iurgiis adversus Agrippinam rettuli, aspera custodia, & necessitate extrema, ad mortem agitur; invito principe, cuius abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodigientiam mire congruebat.

2. Ibaturque in cædes, nisi Afranius Burrhus, & Annaeus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriae juventæ, & pari in societate potentiae concordēs, diversa arte ex æquo pollebant: Burrhus militaribus curis, & severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honesta: juvantes invicem, quo facilius lubricam principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem; quo auctore Claudius nuptiis incestis, & adoptione exitiosa, semet perverterat. Sed neque Neroni infra servos ingenium; & Pallas tristi arrogantia modum liberti egressus, tedium sui moverat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, signumque more militiæ petenti tribuno dedit, OPTIMÆ MATRIS. Decreti & à senatu duolictores, flaminium Claudiale, simul Claudio censorium funus, & mox consecratio.

3. Die funeris laudationem ejus princeps exorsus est. Dum antiquitatem generis, consulatus, ac triumphos majorum enumerabat, intentus ipse, & ceteri: liberalium quoque artium commemoratio; & nihil regente eò Reipubl. triste ab externis accidisse, prunis animis audita: postquam ad providentiam sapientiamque flexit, nemo risui temperare, quamquam oratio à Seneca composita, multum cultus præferret: ut fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis illius auribus accommodatum. Adnotabant seniores, quibus otiosum est vetera & præsentia contendere, primum ex iis qui rerum potiti essent, Neronem alienæ facundiæ eguisse. Nam dictator Cæsar summis oratoribus amicus: & Augusto prompta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat qua verba expenderet, tum validus sensibus,

aut consulto ambiguus. Etiam C. Cæsaris turbata mens vim dicendi non corrumpit. Nec in Claudio quotiens meditata dissereret, elegantiam requires. Nero puerilibus statim annis, vividum animum in alia detorsit: cælare & pingere, cantus aut regimen equorum exercere: & aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat.

4. Ceterum peractis tristitiæ imitamentis, curiam ingressus, & de auctoritate patrum, & consensu militum præfatus, consilia sibi & exempla capeßendi egregie imperii memoravit; nec juventam armis civilibus, aut domesticis discordiis imbutam: nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis afferre. Tum formam futuri principatus præscripsit, ea maximè declinans, quorum recens flagrabat invidia. Non enim se negotiorum omnium judicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis vænale; aut ambitioni pervium: discretam domum & Remp. Teneret antiqua munia senatus, Consulum tribunalibus Italia & publicæ provinciæ assisterent. Illi patrum aditum præberent: se mandatis exercitibus consulturum.

5. Nec defuit fides. Multaque arbitrio senatus constituta sunt; Ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur: Ne designatis quidem quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. Quod quidem adversante Agrippina, tamquam acta Claudii subverterentur, obtinuerunt patres. qui in palatium ob id vocabantur, ut astaret abditis a tergo foribus velo discreta, quod visum arceret auditus non adimeret. Quin & legatis Armeniorum, causam gentis apud Neronem orantibus, ascendere suggestum imperatoris, & præsidere simul parabat; nisi ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, venienti matri occurreret. Ita specie pietatis obviam itum dedecori.

6. Fine anni turbidis rumoribus prorupisse rursus Parthos, & rapi Armeniam allatum est; pulso Rhadamisto, qui sæpe regni ejus potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in urbe sermonum avida, quemadmodum princeps vix

septendecim annos egressus, suscipere eam molem aut propulsare posset? quod subsidium in eo qui à femina regeretur? num prœlia quoque & oppugnationes urbium, & cetera belli per magistratos administrari possent, anquirebant. Contra alii melius evenisse disserunt, quam si invalidus senectâ & ignavia Claudius, militiæ ad labores vocaretur, servilibus jussis obtemperaturus. Burrhum tamen & Senecam multarum rerum experientia cognitos: & imperatori quantum ad robur deesse? cum octavo-decimo ætatis anno Cn. Pompejus, nonodecimo Cæsar Octavianus, civilia bella sustinuerint. Pleaque in summa fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & manibus geri. Daturum plane documentum, honestis an secus amicis uteretur, si ducem amota invidia egregium, quam si pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.

7. Hæc atque talia vulgantibus, Nero & juventutem proximas per provincias quæsitam suppleendis Orientis legionibus admove-re, legionesque ipsas propius Armeniam collocari jubet. Duosque veteres reges Agrippam & Iocchum expedire copias, quos Parthorum fines ultro intrarent: simul pontes per aninem Euphratem jungi. Et minorem Armeniam Aristobulo, regionem Sophenem Sohemocum insignibus regiis mandat. Exortusque in tempore æmulus Vologeso, filius Vardanes. & abscessere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum.

8. Sed apud Senatum omnia in majus celebrata sunt, sententiis eorum, qui supplicationes & diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret, effigiesque ejus pari magnitudine ac Martis Vltoris, eodem in templo censuere: præter suetam adulationem læti, quod Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præposuerat. videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiæ orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud provinciam Syriam, & legatum ejus Quadratum Vinidium remaneret; par civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus alisque, quæ apud Cappadociam hiemabant: socii reges prout bello conduceret, parere jussi. Sed studia eorum in Corbulonem

pro-

promptiora erant. qui ut famæ inserviret, quæ in novis ceptis validissima est, itinere propere confecto, apud Ægeas civitatem Ciliciæ obvium Quadratum habuit, illuc progressum, ne si ad accipien- das copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, & super experientiam sapientiamque, etiam specie inanum validus.

9. Ceterum uterque Vologesem regem nuntiiis monebant, pacem quam bellum mallet, datisque obsidibus, solitam prioribus reverentiam in popu- lum Romanum continuaret. Et Vologeses quo bel- lum ex commodo pararet, an ut æmulationis susce-ptos per nomen obsidum amoveret, tradit nobilis- simos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos centurio Histejus ab Vinidio missus, forte prior ea de causa adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, ire præfectum cohortis Arrium Va- rum, & recipere obsides jubet. Hinc ortum in- ter præfectum & centurionem jurgium, ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, & inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem prætulere. Vnde discordia inter duces: querente Vinidio, prærepta quæ suis consiliis patravisset: testante contra Cor- bulone, non prius conversum regem ad offerendos obsides, quam ipse dux bello delectus spes ejus ad metum mutaret. Nero quo componeret diversos, sic evulgari jussit: Ob res à Quadrato & Corbulone prospere gestas laurum fascibus imperatoriis addi. Quæ in alios consules egressa, conjunxi.

10. Eodem anno Cæsar effigiem Cn. Domitio patri, consularia insignia Asconio Labeoni, quo tu- tore usus erat, petivit à senatu: sibi que statuas ar- gento vel auro solidas, adversus offerentes prohi- buit. Et quamquam censuissent patres, ut princi- pium anni inciperet mense Decemb. quo ortus erat Nero, veterem religionem Kalendarum Ianuaria- rum inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt in reos Carinas Celer senator, servo accusante, aut Iulius Densus equester, cui favor in Britannicum crimini dabatur.

11. Claudio Nerone, L. Antistio Coss. cum in acta principum jurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium jurare prohibuit: magnis patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque rerum gloria sublatu, majores continuaret. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinae ordine remotum, reddidit senatui, clementiam suam obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando quam honesta praeceperet, vel iactandi ingenii, voce principis vulgabat.

12. Ceterum infracta paulatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertae, cui vocabulum Aste fuit: simul assumptis in conscientiam Othone & Claudio Senecione adolescentulis decoris: quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Caesaris patre genitus, ignara matre, dein frustra obnitente, penitus irreplerant per luxum & ambigua secreta. ne severioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cujusquam injuria cupidines principis explente: quando uxore ab Octavia nobili quidem, & probitatis spectatae, fato quodam, an quia praevalent illicita, abhorrebat: metuebaturque ne in supra feminarum illustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.

13. Sed Agrippina libertam æmulam, nurum ancillam, aliaque eundem in modum muliebriter fremere. Neque poenitentiam filii, aut satietatem opperiri: quantoque foediora exprobrabat, acrius accendere. donec vi amoris subactus, exueret obsequium in matrem, Senecæque permetteret. Ex cujus familiaribus Annæus Serenus, simulatione amoris adversus eandem libertam, primas adolescentis cupidines velaverat, præbueratque nomen, ut quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta juvenem aggredi, suum potius cubiculum ac sinum offerre contegendis quæ prima ætas, & summa fortuna expeterent. Quin & fatebatur intempestivam severitatem, & suarum opum quæ haud procul imperatoris aberant, copias tradebat. ut nimia nuper coercendo filio, ita rursus intemperanter demissa. Quæ mutatio neque

que Neronem fefellit, & proximi amicorum metu-
tuebant, orabantque cavere insidias mulieris sem-
per atrocis, tum & falsæ. Forte illis diebus Cæsar
inspecto ornatu, quo principum conjuges ac paren-
tes effulserant, deligit vestem & gemmas, misitque
donum matri: nulla parsimonia, cum præcipua &
cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina non his
instrui cultus suos, sed ceteris arceri proclamat, &
dividere filium, quæ cuncta ex ipsa haberet. Nec
desuere qui in deterius referrent.

14. Et Nero insensus iis quibus superbia mulie-
bris innitebatur, demovet Pallantem cura rerum
quis à Claudio impositus, velut arbitrum regni age-
bat. Ferebaturque digrediente eo, magna prose-
quentium multitudine, non absurde dixisse: Ire
Pallantem ut ejuraret. Sane pepigerat Pallas, ne cu-
jus facti in præteritum interrogaretur, paresque ra-
tiones cum Republ. haberet. Præceps post hæc A-
grippina ruere ad terrorem & minas, neque princi-
pis auribus abstinere, quo minus testaretur, adultum
jam esse Britannicum, veram dignamque stirpem
suscipiendo patris imperio, quod insitus & adopti-
vus, per injurias matris exerceret. Non abnuere se,
quin cuncta infelicitis domus mala patefierent, suæ
in primis nuptiæ, suum veneficium. Id solum diis
& sibi provisum, quod viveret privignus. Ituram
cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia,
inde debilis rursus Burrhus & exsul Seneca, trun-
ca scilicet manu, & professoria lingua, generis hu-
mani regimen expostulantes. Simul intendere ma-
nus; aggerere probra; consecratum Claudium, infer-
nos Silanorū manes invocare, & tot irrita facinora.

15. Turbatus his Nero, & propinquo die, quo
quartumdecimum ætatis annum Britannicus exple-
bat, volutare secum, modo matris violentiam, mo-
do ipsius indolem, ut quidem experimento nuper
cognitam, quo tamen favorem late quæsiuisset. Fe-
stis Saturno diebus inter alia æqualium ludicra, re-
gnum lusu sortientium, evenerat ea fors Neroni.
Igitur ceteris diversa, nec ruborem illatura, ubi
Britannico jussit exsurgeret, progressusque in me-
dium, cantam aliquem inciperet, irrisum ex eo spe-
rans pueri sobrios quoque convictus, nedum temu-

lentos ignorantis; ille constanter exorsus est carmen, quo evolutum eum sede patria rebusque summis significabatur. Vnde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox & lascivia exemerat. Nero intellecta invidia, odium intendit. Virgentibusque Agrippinæ minis, quia nullum crimen; neque jubere cædem fratris palam audebat, occulta molitur: parari venenum jubet, ministro Pollione Iulio prætorix cohortis tribuno, cujus cura attinebatur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam ut proximus quisque Britannico, neque fas, neque fidem pensi haberet, olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque exsoluta alvo parum validum, siue temperamentum inerat, ne statim sæviret. Sed Nero lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, jubere supplicium veneficæ, quod dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. Promittentibus dein tam præcipitem necem quam si ferro urgeretur, cubiculum Cæsaris juxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum.

16. Mos habebatur, principum liberos cum ceteris idem ætatis nobilibus sedentes vesci in aspectu propinquorum, propria & parcior mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque ejus delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico: dein postquam fervore aspernabatur, frigida in aqua affunditur venenum; quod ita cunctos ejus artus pervasit, ut vox pariter & spiritus ejus raperentur. Trepidatum à circumsedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, resistunt defixi, & Neronem intuentes. Ille ut erat reclinis, & nescio similis, solitum ita, ait, per comitalem morbum, quo primum ab infantia afflicteretur Britannicus, & redituros paulatim visus sensusque. At Agrippinæ is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit; ut perinde ignaram fuisse ac Octaviam sororem Britannici constiterit. quippe sibi supremum auxilium ereptum, & patricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque, quamvis

quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis affectus abscondere didicerat. Ita post breve silentium, repetita convivii lætitia.

17. Nox eadem necem Britannici & rogum conjunxit, provisò ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias, & infociabile regnum existimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, crebris ante exitium diebus, illuisse pueritiæ Britannici Neronem. ut jam non præmatura, neque sæva mors videri queat, quamvis inter sacra mensæ, ne tempore quidem ad complexum forori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudio- rum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id à majoribus institutum referens, subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus, aut pompa detinere. Ceterum & sibi amisso fratris auxilio, reliquas spes in Rep. sitas: & tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset è familia summum ad fastigium genita.

18. Exin largitione potissimos amicorum auxit. Nec defuerunt, qui arguerent viros gravitatem asseverantes, quod domos villasque id temporis quasi prædas divisissent. Alii necessitatem adhibitam credebant à principe; sceleris sibi conscio, & veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam; crebra cum amicis secreta habere; super ingentem avaritiam, undique pecunias quasi in subsidium corripiciens, tribunos & centuriones comiter excipere: nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere; quasi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, excubiasque militares, quæ ut conjugii imperatoris olim, tum & ut matri, servabantur, & Germanos super eundem honorem custodes additos digredi jubet. Ac ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam quæ Antonia fuerat: quotiens ipse illuc

vertitaret, septus turba centurionum, & post breve osculum digrediens.

19. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentiae, non sua vi nixa. Statim relictum Agrippinae limen. Nemo solari, nemo adire, praeter paucas feminas, amore an odio, incertum. Ex quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Sili à Messallina depulsam, supra retuli, insignis genere, forma, lascivia, & Agrippinae diu percara: mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum nobilem juvenem à nuptiis Silanae deterruerat Agrippina, impudicam & vergentem annis diſcitans; non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus & orbitate Silanae maritus potiretur. Illa spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis Iturium & Calvisium, non vetera, & saepius jam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviae iniurias evulgaret; sed destinavisse eam Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu à divo Augusto, ad res novas extollere; conjugioque ejus etiam imperio, Rempubl. rursus invadere. hæc Iturius & Calvisius Arimeto Domitiae Neronis amicae liberto aperiunt. Qui lætus oblatiſ (quippe inter Agrippinam & Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histrionem libertum & ipsum Domitiae impulit, ire propere, crimenque atrociter deferre.

20. Profecta nox erat, & Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis luxus principis intendere. Sed tunc compositus ad noctitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrhum etiam demovere praefectura destinaret, tamquam Agrippinae gratia provectum, & vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, scriptos esse ad Cæcilianam Thuscum codicillos mandata ei praetoriarum cohortium cura: sed ope Senecae dignationem Burrho retentam. Plinius & Cluvius nihil dubitatum de fide praefecti referunt. sane Fabius inclinat ad laudes Senecae, cujus amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuturi, quæ diversa prodiderint, sub

sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, & interficiendæ matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrhus necem ejus promitteret, si facinoris coargueretur: sed cuicumque, nedum parenti defensionem tribuendam. nec accusatores adesse, sed vocem unius ex inimica domo afferri. Refutare tenebras, & vigilatam convivio noctem, omniaque temeritati & inscitiae propiora.

21. Sic lenito principis metu, & luce orta, itur ad Agrippinam ut nosceret objecta, dissolveretque, vel pœnas lueret. Burrhus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. aderat & ex libertis, arbitri sermonis. Deinde à Burrho postquam crimina & auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociæ memor, Non miror, inquit, Silanam numquam edito partu, matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde à parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur. Nec si Iturius & Calvisius adesis omnibus fortunis, novissimam suscipiendæ accusationis operam anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii, aut Cæsari conscientia subeunda est. nam Domitiæ inimicitiiis gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinum Atimetum, & histrionem Paridem quasi scenæ fabulas componit. Bazarum suarum piscinas excolebat, cum meis consiliis adopio, & proconsulare jus, & designatio consulatus, & cetera adipiscendo imperio prepararentur. Aut existat qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos arguat. Vivere ego Britannico potente rerum poteram: at si Plautus aut quis alius Rempubl. judicaturus obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objeçant, quibus nisi à filio mater absolvi non possim. Commotis qui aderant, ultroque spiritus ejus mitigantibus, colloquium filii exposcit. Vbi nihil pro innocentia quasi diffideret; nec beneficiis quasi exprobraret, disseruit; sed ultionem in delatores & præmia amicis obtinuit.

22. Præfectura annonæ Fenio Rufo; cura ludorum qui à Cæsare parabantur, Arruntio Stellæ; Ægyptus

Ægyptus C. Balbillo permittuntur. *Syria* P. Antio destinata, & variis mox artibus elusus; ad postremum in urbe retentus est. At *Silana* in exsilium acta. *Calvisius* quoque & *Iturius* relegantur. De *Atimeto* supplicium sumptum, validiore apud libidines principis *Paride*, quam ut pœna afficeretur. *Plautus* ad præsens silentio transmissus est.

23. Deferuntur dehinc consensisse *Pallas*, ac *Burrhus*, ut *Cornelius Sulla* claritudine generis, & affinitate *Claudii*, cui per nuptias *Antonix* gener erat, ad imperium vocaretur. Ejus accusationis auctor exstitit *Pætus* quidam, exercendis apud ærarium sectionibus famosus, & tum vanitatis manifestus. Nec tam grata *Pallantis* innocentia, quam gravis superbia fuit: quippe nominatis libertis ejus, quos conscios haberet, respondit; nihil unquam se domi, nisi nutu aut manu significasse, vel si plura demonstranda essent scripto usum, ne vocem confociaret. *Burrhus* quamvis reus. inter judices sententiam dixit. Exiliumque accusatori irrogatum, & tabulæ exustæ sunt, quibus obliterata ærarii monumenta retrahebat.

24. Fine anni statio cohortis assidere ludis solita, demovetur, quo major species libertatis esset: utque miles theatri licentiæ non permixtus incorruptior ageret; & plebes daret experimentum, an amotis custodibus, modestiam retineret. Urbem princeps lustravit & responso haruspicum, quod *Iovis* ac *Minervæ* ædes de cælo tactæ erant.

25. Q. Volusio, P. Scipione Coss. otium foris, fœda domi lascivia, qua *Nero* itinera urbis, & lupanaria, & diverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent: adversus ignaros adeo, ut ipse quoque acciperet ictus, & ore præferret. Deinde ubi *Cæsarem* esse qui grassaretur pernotuit, augebanturque injuriæ adversus viros feminasque insignes: & quidam permixta semel licentia sub nomine *Neronis*, inulti propriis cum globis eadem exercebant, & in modum captivitatis nox agebatur: *Iulius* quidam *Montanus* senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum *Princepe*,

cipe, quia vim tentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero autem metuentior in posterum, milites sibi, & plerosque gladiatorum circumdedit, qui rixarum initia modica, & quasi privata sinerent: si à læsis validius ageretur, arma inferrent. Ludicram quoque licentiam, & fautores histrionum velut in prælia convertit, impunitate & præmiis, atque ipse occultus, & plerumque coram prospectans: donec discordi populo, & gravioris motus terrore, non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur, milesque theatro rursus affideret.

26. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus libertorum, eslagitatumque ut adversus male meritos revocandæ libertatis jus patronis daretur. Nec deerant qui censerent. Sed consules relationem incipere non ausi ignaro principe, perscribere tamen consensum senatus. Ille auctor constitutionis fieret, ut inter paucos & sententiæ adversos, quibusdam coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse frementibus; vi ne an æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent, impulere vel pœnam suam dissuadentes. Quid enim aliud læso patrono concessum, quam ut vicissimum ultra lapidem, in oram Campaniæ libertum releget? Ceteras actiones promiscuas & pares esse. Tribuendum aliquod telum quod sperni nequeat. Nec grave manumissis, per idem obsequium retinendi libertatem, per quod affecti sint. At criminum manifestos, merito ad servitutem retrahi; ut metu coërceantur, quos beneficia non mutavissent.

27. Disserebatur contra; Paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere: nihil universorum juri derogandum. quippe late fufum id corpus. Hinc ple-
rumque tribus, decurias, ministeria magistratibus & sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas. & plurimis equitum, plerisque senatoribus, non aliunde originem trahi. Si separentur libertini; manifestam fore penuriam ingenuorum. non frustra majores cum dignitatem ordinum dividerent,
liber-

libertatē in communi posuisse. Quin & manumittendi duas species institutas, ut relinqueretur pœnitentiæ aut novo beneficio locus. quos vindicta patronus non liberaverit; velut vinculo servitutis attineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet, quod datum non adimeretur. Hæc sententia valuit. Scripsitque Cæsar senatui, privatim expenderent causam libertorum, quotiens à patronis arguerentur: in commune nihil derogent. Nec multo post, ereptus amitæ libertus Paris, quasi jure civili, non sine infamia principis, cujus jussu perpetratum ingenuitatis judicium erat.

28. Manebat nihilominus quædam imago Reip. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum & à prætore in vincula ductos, tribunus omitti jussisset. comprobavere patres, incusata Antistii licentia. Simul prohibiti tribuni jus prætorum & consulum præripere, aut vocare ex Italia cum quibus lege agi posset. Addidit L. Piso designatus consul, ne quid intra domum pro potestate animadverterent: neve multam ab iis dictam, quæstores ærarii in publicas tabulas ante quattuor menses referrent; medio temporis contradicere liceret: deque eo consules statuerent. Cohibita artius & ædiliū potestas, statutumque quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel pœnæ irrogarent. Eo Helvidius Priscus tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum ærarii quæstorem contentiones proprias exercuit, tamquam jus hastæ adversus inopes inclementer augetet. Dein princeps curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos transtulit.

29. Varie habita ac sæpe immutata ejus rei forma. nam Augustus permisit senatui deligere præfectos: dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum qui præessent. neq; id diu mansit, quia fors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæstores rursus imposuit, iisque ne metu offensionum segnius consularent, extra ordinem honores promisit. Sed deerat robur ætatis cum primum magistratum capebantibus. igitur Nero prætura perfunctos, & experientia probatos delegit.

30. Damnatus iisdem consulibus Vipſanius Le-
nas, ob Sardiniam provinciam avare habitam. Ab-
ſolutus Ceſtius Proculus repetundarum, cedenti-
bus accuſatoribus. Clodius Quirinalis, quod præ-
fectus remigum qui Ravennæ haberentur, velut
inſimam nationum, Italiam luxuria ſævitiæque af-
ſiſtaviſſet, veneno damnationem antevertit. C.
Aninius Rebius ex primoribus peritia legum, &
pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ ſenectæ
miſſo per venas ſanguine effugit: haud creditus ſuf-
ficere ad conſtantiam ſumendæ mortis, ob libidines
muliebriter infamis. At L. Voluſius egregia fama
conceſſit: cui tres & nonaginta anni ſpatium viven-
di, præcipuæque opes bonis artibus, inoffenſa tot
imperatorum malitia fuit.

31. Nerone ſecundum, L. Piſone conſulibus,
pauca memoria digna evenere. niſi cui libeat, lau-
dandis fundamentis & trabibus, quīs molem am-
phitheatri apud campum Martis Cæſar adſtruxerat,
volumina implere: cum ex dignitate populi Romā-
ni repertum ſit, res illuſtres annaliſbus, talia diurnis
urbis actis mandare. Ceterum coloniæ Capua at-
que Nuceria, additis veteranis, firmatæ ſunt: ple-
beiſque congiarium quadringeni nummi viritim da-
ti, & ſeſtertium quadringenties æſario illatum eſt,
ad retinendam populi fidem. Veſtigal quoque
quintæ & viceſimæ venalium mancipiorum remiſ-
ſum, ſpecie magis quam vi. quia cum venditor pen-
dere juberetur, in partem pretii emptoribus accre-
ſcebat. Edixit Cæſar, ne quis magiſtratus, aut pro-
curator qui provinciam obtineret, ſpectaculum gla-
diatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum
ederet. Nam ante non minus tali largitione, quam
corripiendis pecuniis, ſubjectos affligebant; dum
quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant.

32. Factum & S. conſultum ultioni juxta &
ſecuritati, ut ſi quis à ſuis ſervis interfectus
eſſet, ii quoque qui teſtamento manumiſſi ſub eo-
dem teſto manſiſſent, inter ſervos ſupplicia pende-
rent. Reddatur ordini Luſius Varius conſularis,
avaritiæ criminibus olim percuſſus. Et Pomponia
Græcina inſignis femina, Plautio, qui ovans ſe de
Britanniis rettulit, nupta, ac ſuperſtitionis externæ
rea,

rea mariti iudicio permissa. Isque prius instituto, propinquis coram, de capite famaue conjugis cognovit, & insontem nuntiavit. Longa huic Pompeiæ ætas, & continua tristitia fuit. Nam post Iuliam Drusi filiam dolo Messallinæ interfectam, per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mœsto egit. Idque illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit.

33. Idem annus plures reos habuit. quorum P. Celerem, accusante Asia, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senecta donec mortem obiret. nam Celer, interfecto, ut memoravi, Silano proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant maculosum fœdumque, & idem jus audaciæ in provincia ratum, quod in urbe exercuerat. Sed pervicaci accusatione conflictatus, postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, à quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus prævaluit, ut quidam accusatorum ejus exsilio multarentur, tamquam insonti periculum fecissent.

34. Nerone tertium consule simul iniiit consultum Valerius Messalla, cujus proavum oratorem Corvinum, divo Augusto abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci jam senum meminerant. sed nobili familiæ honor auctus est, oblati in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottæ & Haterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. Ejus anni principio, molibus adhuc initis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum, acriter fumitur: quia nec Vologeses sinebat fratrem Tiridatem dati à se regni expertem esse, aut alienæ id potentiae donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompejoque recipere. Ad hæc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota illuc magis ad servitium inclinantes.

35. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium erat. Quippe Syria transmotæ legiones, pace longa se- gues, munia Romanorum ægerrime tolerabant. Satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent; vallum fossamque quasi nova & mira viderent; sine galeis, sine loriceis, nitidi & quæstuosi, militia per opida ex- pleta. Igitur dimissis quibus senectæ, aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus. Adjunctaque ex Germania legio cum equitibus alariis, & pedi- tatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa humus tentoriis locum non præ- beret. Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatus- que miles, qui fascem lignorum gestabat, ita præri- guisse manus, ut oneri adhærentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus frequens adest: laudem stren- uis, solatium invalidis, exemplum omnibus osten- dere. Dehinc quia duritiam cæli militiæque multi abnuébant, deserebantque, remedium severitatis quæsitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequeba- tur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque usu salubre, & misericordia melius apparuit. quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur.

36. Interim Corbulo legionibus intra castra ha- bitis, donec ver adolesceret, dispositisque per ido- neos locos cohortibus auxiliariis; ne pugnam prio- res auderent, prædicit. Curam præsidiorum Pa- ctio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quamquam incautos Barbaros; & bene gerendæ rei casum offerri scripserat, tenere se munimentis, & majores copias opperiri jubetur. Sed rupto im- perio, postquam paucæ è proximis castellis turmæ advenerant, pugnamque imperitia poscebant, con- gressus cum hoste funditur. Et damno ejus exter- riti qui subsidium ferre debuerant, sua quis- que in castra trepida fuga rediere. Quod graviter

Corbulo accepit: increpitumque Pactium, & præfectos, militesque tendere omnes extra vallum iussit. inque ea contumelia detenti, nec nisi precibus universi exercitus exsoluti sunt.

37. At Tiridates super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adjutus, non furtim jam, sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur depopulari; & si copiarum contra ducerentur, eludere, huc quoque & illuc volitans, plura fama quam pugna exterrere. Igitur Corbulo, quaesito diu prælio, frustra habitus; & exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut legati præfectique diversos locos pariter invaderent. Simul Antiochum regem monet, proximas sibi præfecturas petere. Nam Pharasmanes interfecto filio Rhadamisto, quasi proditore sui; quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. Tuncque primum ille cti Insechi gens ante alias socia Romanis, avia Armeniæ incurravit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebantur. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent; cur datis nuper obfidibus, redintegrataque amicitia, quæ novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesem commotum, quia causa, quam vi agere mallerent. Sin perstaretur in bello; non defore Arsacidis virtutem fortunamque, sæpius jam clade Romana expertam. Ad ea Corbulo, satis comperto Vologesem defectione Hyrcaniæ attineri, suadet Tiridati, precibus Cæsarem aggredi, posse illi regnum stabile, & res incruentas contingere, si omissa spe longinqua & sera, præsentem potioremq; sequeretur.

38. Placitum dehinc, quia commeantibus invicem nuntiis, nihil in summa pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumque destinari. Mille equitum præsidium Tiridates affore sibi dicebat; quantum Corbuloni cujusque generis militum assisteret, non statuere, dum positis loriceis & galeis, in faciem pacis veniretur. Cuicumque mortalium, nedam veteri & provido duci, barbaræ astutiæ patuissent. Ideo artum inde numerum finiri, & hinc majorem afferri, ut dolus pararetur. nam equiti
sagit-

sagittarum usu exercito, si detecta corpora obijcerentur, nihil profuturam multitudinem. Dissimulato tamen intellectu, rectius de his quæ in publicum consulerentur, totis exercitibus coram disserteraturos respondit. Locumque delegit, cujus pars altera colles erant clementer assurgentes, accipien-
dis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo socias cohortes & auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit; cui accita per noctem aliis ex castris tria milia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates vergente jam die procul astitit, unde videri magis quam audiri posset. Ita sine congressu dux Romanus abscedere militem sua quemque in castra jubet.

39. Rex sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive ut commeatus nostros Pontico mari, & Trapezunte opido adventantes interciperet, propere discedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur, præsidiiis nostris infessos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad sua defendenda cogeret, excindere parat castella. Sibi quod validissimum in ea præfectura cognomento Volandum sumit; minora Cornelio Flacco legato, & Insteio Capitoni castrorum præfecto mandat. Tum circumspectis munimentis; & quæ expugnationi idonea, provisiss; hortatur milites, ut hostem vagum, neque paci aut prælio paratum, sed perfidiam & ignaviam fuga confitentem, exuerent sedibus, gloriæque pariter & prædæ consulerent. Tum quadripartito exercitu, hos in testudinem conglobatos, subruendo vallo inducit; alios scalas mœnibus admovere, multos tormentis faces & hastas incutere jubet. Libratoribus funditoribusque attributus locus, unde eminus gaudes torquerent; ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique metu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta ascensu munimenta, omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. & im-

belle vulgus sub corona venundatum : reliqua præda victoribus cessit. Pari fortuna legatus ac præfæctus usi sunt, tribusque una die castellis expugnatis, cetera terrore, & alia sponte incolarum, in deditionem veniebant. unde orta fiducia caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ si amnem Araxem, qui mœnia alluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur: procul & latioribus vadis transiere.

40. At Tiridates pudore & metu, ne si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur; si prohiberet, impeditis locis seque & equestres copias illigaret: statuit postremo ostendere aciem, & dato die proelium incipere, vel simulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viæ pariter & pugnae composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur. quibus iusserat, ut instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur. In cornibus pedes sagittarius, & cetera manus equitum ibat, productiore cornuum sinistro per ima collium, ut si hostis intravisset, fronte simul & sinu exciperetur. Assultare ex diverso Tiridates, non usque ad iactum teli, sed tum minitans, tum specie trepidantis, si laxare ordines & diversos consecrari posset. Vbi nihil temeritate solutum, nec amplius quam decurio equitum audentius progressus, & sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo firmaverat, propinquis jam tenebris abscessit.

41. Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidionemque circumdaret agitavit, concessisse illuc Tiridatem ratus. Dein postquam exploratores attulere longinquum regis iter, & Medi an Albani peterentur, incertum, lucem opperitur; præmissaque levis armatura, quæ muros interim ambiret. oppugnationemque eminus inciperet. Sed opidani portis sponte patefactis, se suaque Romanis permiscere. quod salutem ipsis tulit; Artaxatis ignis immissus, deletaque & solo æquata sunt. quia nec teneri sine valido

valido præsidio, ob magnitudinem mœnium; nec id nobis virium erat, quod firmando præsidio, & capeffendo bello divideretur. Vel si integra & incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria quod capta essent. Adjicitur miraculum velut numine oblatum. nam cuncta extra, tectis tenus sole illustra fuere; quod mœnibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribusque discretum est, ut quasi insensantibus deis exitio tradideretur. Ob hæc consalutatus imperator Nero, & senatusconsulto supplicationes habitæ: statuæque & arcus, & continui consulatus principi: utque inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, aliaque in eandem formam decernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius de ceteris honoribus assensus; si pro benignitate fortunæ diis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere disseruerit: eoque oportere dividi sacros & negotiosos dies, quis divina colerentur, & humana non impedirent.

42. Variis deinde casibus jactatus, & multorum odia meritis reus, haud tamen sine invidia Senecæ damuatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cuperent demissus: quique se nocentem videri, quam supplicem mallet. Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, pœnaque Cinciae legis, adversus eos qui pretio causas oravissent. Nec Suilius quæstus aut exprobratione abstinebat, præter ferociam animi, extrema senectæ liber, & Senecam increpans; insensum amicis Claudii, sub quo justissimum exsilium pertulisset. Simul studiis inertibus, & juvenum imperitiæ suetum, livere iis qui vividam & incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent. Se quæstorem Germanici; illum domus ejus adulterum fuisse. An gravius existimandum, sponte litigatoris præmium honestæ operæ assequi, quam corrumpere cubicula principum seminarum? Qua sapientia, quibus philosophorum præceptis, intra quadriennium regis amicitiae, ter millies sestertium paravisset? Romæ testamenta & orbos,

velut indagine ejus capi. Italiam & provincias, immenso fenore hauriri. At sibi labore quæsitam, & modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac diu partam dignationem subitæ felicitati submitteret.

43. Nec deerant, qui hæc iisdem verbis, aut verba in deterius Senecæ deferrent. Repertique accusatores, direptos socios cum Sullius provinciam Asiam regeret, ac publicæ pecuniæ peculatum detulere. Mox quia inquisitionem annuam impetraverant, brevius visum, suburbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. Ii acerbitate accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis detrusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinamque Poppræam ad mortem actas: & Valerium Asiaticum, Lusum Saturninum, Cornelium Lupum circumventos: jam equitum Romanorum agmina damnata, omnemque Claudii sævitiam Sullio objectabant. Ille nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse defendebat, donec eam orationem Cæsar cohibuit, compertum sibi referens ex commentariis patris sui, nullam cujusquam accusationem ab eo coactam. Tum jussa Messalinæ prætendi, & labare defensio. Cur enim neminem alium electum, qui sævienti impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent. Igitur adempta bonorum parte (nam filio & nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam quæ testamento matris, aut avi acceperant) in insulas Baleares pellitur: non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo. Ferebaturque copiosa & molli vita, secretum illud toleravisse. Filium ejus Nerulinum aggressis accusatoribus per invidiam patris, & crimina repetundarum, intercessit princeps, tamquam satis expleta ultione.

44. Per idem tempus Octavius Sagitta plebei tribunus, Ponticæ mulieris nuptæ amore vecors, ingentibus donis adulterium, & mox ut omitteret maritum emercatur, suum matrimonium promittens, ac nuptias ejus pactus. Sed ubi mulier vacua fuit, nectere moras, adversam patris voluntatem caussari, repertaque spe diutioris conjugis, promissa exuere.

exuere. Octavius contra modo conqueri, modo minitari, famam perditam, pecuniam exhaustam obtestans: denique salutem, quæ sola reliqua esset, arbitrio ejus permittens. Ac postquam spernebatur, noctem unam ad solatium poscit, qua delinitus, modum in posterum adhiberet. Statuitur nox. Et Pontia conscie ancillæ custodiam cubiculi mandat. Ille uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut assolet in amore & ira, jurgia, preces, exprobratio, satisfactio, & pars tenebrarum libidine seposita. Et quæstu incensus, nihil metuentem ferro transverberat, & accurrentem ancillam vulnere absterret, cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta cædes, haud ambiguus percussor. quippe mansisse una convincebatur. Sed libertus suum illud facinus profiteri, se patroni injurias ultum esse. Commoveratque quosdam magnitudine exempli: donec ancilla ex vulnere resecta, verum aperuit. postulatque apud consules à patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententia patrum, & lege Cornelia de sicariis condemnatur.

45. Non minus insignis eo anno impudicitia, magnorum Reip. malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppæa, T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumperat, illustri memoria Poppæi Sabini consulari & triumphali decore præfulgentis. nam Ollium honoribus nondum functum, amicitia Sejani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, præter honestum animum. quippe mater ejus ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter & formam dederat. opes claritudini generis sufficiebant. sermo comis, nec absurdum ingenium. modestiam præferre, & lascivia uti. rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. Famæ numquam pepercit, maritos & adulteros non distinguens: neque affectui suo, aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Ruffi Crispini equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit juvena ac luxu, & quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur.

46. Otho, sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris apud principem; sive ut accenderet, ac si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Sæpe auditus est consurgens è convivio Cæsaris, se ire ad illam, sibi concessam dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium, & gaudia felicium. His atque talibus irritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primum per blandimenta & artes valescere, imparem cupidini se, & forma Neronis captam simulans: mox acri jam principis amore ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, nuptam esse se dictitans, nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitæ, quod nemo adæquaret. Illum animo & cultu magnificum: ibi se summa fortuna digna visere. at Neronem pellice ancilla, & assuetudine Actes devinctum, nil è contubernio servili, nisi abjectum & sordidum traxisset. Dejicitur familiaritate sueta, post congressu & comitatu Otho; & postremo, ne in urbe æmulatus ageret, provinciæ Lusitanæ præficitur. Vbi usque ad civilia arma, non ex priore infamia, sed integrè sancteque egit, procax otii, & potestatis temperantior.

47. Hactenus Nero flagitiis & sceleribus velamenta quæsit. Suspectabat maxime Cornelium Syllam, focors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Cæsaris, usu & senectâ à Tiberio usque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Milvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat; ventitabatque illuc Nero, quo solutius urbem extra lasciviret. Igitur regredienti per viam Flaminiam compositas insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque ejus doli Syllam ementitur: quia forte redeuntibus ministris principis, quidam per juvenilem licentiam quæ tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam, neque clientium Syllæ agnitus; maximeque despecta & nullius ausi capax natura ejus, à crimine abhor-

horrebat: perinde tamen quasi convictus esset, cedere patria, & Massiliensium mœnibus coerceri jubetur.

48. Iisdem consulibus auditæ Puteolanorum legationes. quas diversas senatorius ordo plebesque ad senatum miserant: illi vim multitudinis; hi magistratum & primi cujusque avaritiam increpantes. Cumque seditio ad saxa & minas ignium progressa, necem & arma proliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus. quia severitatem ejus non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria. cujus terrore & paucorum supplicio, rediit opidanis concordia.

49. Non referrem vulgatissimum senatusconsultum, quo civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur; nisi Pætus Thrasea contradixisset, præbuissetque materiem obrectatoribus arguendæ sententiæ; Cur enim si Remp. egere libertate senatoria crederet, tam levia confectaretur? quin de bello aut pace, de vestigalibus & legibus, quibusque aliis Romana continentur, suaderet dissuaderetve? Licere patribus, quotiens jus dicendæ sententiæ acceperant, quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? Cetera per omnes imperii partes perinde egregia, quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret? Quæ si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum? Thrasea contra rationem poscentibus amicis, non præsentium ignarum respondebat, ejusmodi consulta corrigere; sed patrum honori dare, ut manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulatueros, qui animum etiam levissimis adverterent.

50. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero, an cuncta vestigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attinuerunt senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus quibus Resp. fastineretur, demi-

nuerentur. quippe sublatis portoriis, sequens ut tributorum abolitio expostularetur. Plerasque vetigalium societates à consulibus & tribunis plebis constitutas, acri etiam populi Romani tum libertate: reliqua mox ita provisâ, ut ratio quæstum & necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata, novis acerbitatibus ad invidiam verterent.

51. Ergo edixit princeps, ut leges cujusque publici occultæ ad id tempus, proscriberentur: omiffas petitiones, non ultra annum resumerent: Romæ prætor, per provincias qui pro prætore aut consule essent, jura adversus publicanos extra ordinem redderent: militibus immunitas servaretur, nisi in iis quæ vâno exercerent. Aliaque admodum æquæ, quæ brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæque & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio. Et ne censibus negotiatorum naves ascriberentur, tributumque pro illis penderent, constitutum.

52. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum, & Pomponium Silvanum, absolvit Cæsar. Camerinum adversus privatos & paucos, sævitie magis quam captarum pecuniarum crimina objicientes: Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque tempus evocandorum testium, reus illico defendi postulabat. Valuitque pecuniosa orbitate & senectâ, quam ultra eorum vitam produxit, quorum ambitu evaserat.

54. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui pervulgatis triumphis insignibus, majus ex eo decus sperabant; si pacem continuavissent. Paullinus Pompeius, L. Vetus, ea tempestate exercitui præerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres & sexaginta annos à Druso aggerem coercendo Rheno, absolvit: Vetus Mosellam atque Ararim, factâ inter utrumque fossa connectere parabat, ut copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subvectæ, per
cam,

eam fossam, mox fluvio Mosella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent: sublatisque itineris difficultatibus, navigabilia inter se occidentis septentrionisque litora fierent. Invidit operi Ælius Gracilis Belgiæ legatus, deterrendo Veterem, ne legiones alienæ provinciæ inferret, studiaque Galliarum affectaret. formidolosum id imperatori dictitans, quo plerumque prohibentur conatus honesti.

54. Ceterum continuo exercituum otio fama incessit, ereptum jus legatis ducendi in hostem. Eoque Frisii juventutem saltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admove re ripæ, agrosque vacuos, & militum usui sepositos insedere, auctore Verrito & Malorige, qui nationem eam regerant, in quantum Germani regnantur. Iamque fixerant domos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant; cum Dubius Avitus accepta à Paullino provincia, minitendo vim Romanam, nisi abscederent Frisii veteres in locos, aut novam sedem à Cæsare impetrarent, perpulit Verritum & Malorigem preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quæ Barbaris ostentantur, intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic per otium (neque enim ludicris, ignari, oblectabantur) dum confessum cavere, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus percunctantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: & quinam forent rogitantes, postquam audiverant, earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent; **NULLOS MORTALIUM ARMIS AUT FIDE ANTE GERMANOS ESSE** exclamant, degrediunturque & inter patres confidunt. quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bona æmulatione. Nero civitate Romana ambos donavit: Frisios decedere agris iussit. Atque illis aspernantibus, auxiliaris eques repente immissus, necessitatem attulit, captis cæsisque qui pervicacius resisterant.

55. Eosdem agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adjacentium popu-

populorum miseratione : quia pulsi à Chaucis & fedis inopes , tutum exsilium orabant. Aderatque iis clarus per illas gentes , & nobis quoque fidus , nomine Boiocalus , vinctum se rebellione Cherusca , iussu Arminii referens , mox Tiberio & Germanico ducibus , stipendia meruisse. Quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere , quod gentem suam ditioni nostræ subjiceret. Quotam partem campi jacere , in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur ? Servarent sane receptus gregibus inter hominum famem ; modo ne vastitatem & solitudinem mallet , quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva , mox Tubantum , & post Vsiptorum fuisse. Sicut cælum diis , ita terras generi mortalium datas : quæque vacuæ , eas publicas esse. Solem deinde respiciens , & cetera sidera vocans , quasi coram interrogabat , vellentne contueri inane solum ? potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores.

56. Et commotus his Avitus , patienda meliorum imperia. Id diis quos implorarent placitum , ut arbitrium penes Romanos maneret quid darent , quid adimerent ; neque alios iudices , quam seipsos paterentur. Hæc in publicum Ansibariis respondit ; ipsi Boiocalo , ob memoriam amicitiae datitum agros . quod ille , ut prodicionis pretium , aspernatus addidit ; Deesse nobis terra , in qua vivamus ; in qua moriamur , non potest . atque ita infensis utrimque animis discessum . Illi Bructeros , Tencteros , ultiores etiam nationes socias bello vocabant . Avitus scripto ad Curtilium Manciam superioris exercitus legatum , ut Rhenum transgressus , arma à tergo ostenderet ; ipse legiones in agrum Tencterum induxit , excidium minitans , nisi caussam suam dissociarent . Igitur abstantibus his , pari metu exterriti Bructeri . & ceteris quoque aliena pericula deferentibus , sola Ansibariorum gens retro ad Vsiptos & Tubantes concessit . quorum terris exacti , cum Cattos , dein Cheruscos petissent , errore longo , hospites , egeni , hostes , in alieno , quod juventutis erat , creduntur : imbellis ætas in prædam divisa est.

57. Eadem ætate inter Hermunduros Cattolique certatum magno prælio, dum flumen gignendo sale fecundum, & conterminum, vi trahunt; super libidinem cuncta armis agendi; religione insita, eos maxime locos propinquare cælo, precesque mortalium à deis nusquam propius audiri. inde indulgentia numinum illo in amne, illisque silvis sallem provenire; non ut alias apud gentes eluvie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa, ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis concretum. Sed bellum Hermunduris prosperum, Cattis exitiosius fuit. quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebantur. Sed civitas Iuhonum socia nobis, malo improvise afflictæ est. nam ignes terra editi, villas, arva, vicos passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditæ nuper Colonix mœnia. neque extingui poterant; non si imbres caderent, non si fluvialibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedii, & ira cladis, agrestes quidam eminus saxa jacere, dein residentibus flammis propius suggesti, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori direpta injiciunt, quanto magis profana & usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

58. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos & quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus reviresceret.

BREVIARIUM LIB. XIV.

Nero matrem suam fastidit, denique interfecit. Excusat id factum apud Senatum: & is non ignoscit solum, sed laudat. Inde ad deterrima quæque prorupit. currus agitar. t. in scena cantavit. Quinquennale ludicrum Romæ institutum, vario sermone vulgi Rubellius Plautus amoretur. At Corbulo in Armenia strenue

nue remgerit: Tigranem capiti: Tigranem regem iis imponit. Contra in Britannia clades accepta, dum Suetonius Paullinus Monam insulam intrasset, & tota pene provincia amissa: quam tamen mira constantia & unius praelii successu Suetonius idem retinuit. Praefectus urbis domi suae interfectus. supplicium de familia sumtum. Lex Majestatis revocata. Burrhus obiit. Seneca à pessimis in invidiam vocatur: ideoque comitatum à principe petit, nec accipit. Tigellinus unus omnia potest: is Plautum & Sullam interfici curat. Nero Octavianum dimittit: Poppæa jungitur. Seditionem super ea re populus movet: quæ causa maturandi Octaviæ exitii. Ea interfecta in Pandateria insula. Gesta hæc annis circiter quatuor.

C. Vipfano, L. Fontejo Capitone.
 Coss. { Imp. Nerone IV, Coss. Cornelio Lentulo
 C. Cæsonio Peto, C. Petronio Turpiliano.
 P. Mario Celso, L. Asinio Gallo.

LIBER XIV.

CAjo Vipfano, Fontejo Coss. diu meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, & flagrantior in dies amore Poppææ, quæ sibi matrimonium, & dissidium Octaviæ incolumi Agrippina haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusare principem, & pupillum vocare, qui jussis alienis obnoxius non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere, & triumphales avos? An fecunditatem, & verum animum? timeri, ne uxor saltem injurias patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris aperiat. Quod si nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, reddatur ipsa Othonis conjugio. ituram quoque terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris, quam viseret periculis ejus immixta. Hæc atque talia lacrymis & arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo, usque ad cædem ejus duraturâ filii odia.

2. Tradit Cluvius ardore retinendæ Agrippinam

nam potentiae eo usque provectam, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum & epulas incallescere, offerret se saepius temulento comptam, & incesto paratam. Iamque lasciva oscula, & praenuntias flagitii blanditias, annotantibus proximis Senecam contra muliebres illecebras subsidium à femina petivisse: immissamque Aetnæ libertam, quæ simul suo periculo, & infamia Neronis anxia, deferret, pervulgatum esse incestum gloriantem matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Rusticus non Agrippinae, sed Neroni cupitum id memorat, ejusdemque libertæ astu disjectum. Sed quæ Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, & fama huc inclinat, seu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novæ libidinis meditatio in ea visa est, quæ puellaribus annis stuprum cum Lepido spe dominationis admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta, & exercita ad omne flagitium patru nuptiis.

3. Igitur Nero vitare secretos ejus congressus: abscedentem in hortos, aut Tusculanum vel Antiatem in Agrum, laudare quod otium lacefferet. Postremo ubicumque haberetur, prægravem ratus, interficere constituit: hætenus consultans, veneno, an ferro, vel qua alia vi. placuitque primo venenum. Sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali jam Britannici exitio: & ministros tentare arduum videbatur, mulieris usu scelerum adversus insidias intentæ: atque ipsa præsumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quo nam modo occultaretur, nemo reperiebat; & ne quis illi tanto facinori delectus, iussa sperneret metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classis apud Misenum præfectus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinae invisas. Ergo navem posse componi docet, cujus pars ipso in mari per artem soluta effunderet ignaram. nihil tam capax fortuitorum quam mare, & si naufragio intercepta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri adsignet, quod venti & fluctus deliquerint? Additarum principem defunctæ templum, & aras, & cætera ostentandæ pietatis.

4. Placuit sollertia, tempore etiam jura, quando Quinquatrum festos dies apud Baias frequentabat. Illuc matrem elicit, ferendas parentum iracundias, & placandum animum dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippina, facili seminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc obvius in litora (nam Antio adventabat) excipit manu & complexu, ducitque Baulos: id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter & Bajanum lacum flexo mari alluitur. stabat inter alias navis ornatior, tamquam id quoque honori matris daretur. quippe sueverat triremi, & classiariorum remigio vehi. ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis constitit extitisse proditorem, & Agrippinam. auditis insidiis an crederet ambiguum, gestamine sellæ Bajas pervectam. Ibi blandimentum sublevavit metum, comiter excepta, superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus modo familiaritate juvenili Nero, & rursus adductus quasi feria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem, artius oculis & pectori hærens, sive explenda simulatione, seu perituræ matris supremus aspectus, quamvis ferum animum retinebat.

5. Noctem sideribus illustrem, & placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, dii præbuere. Nec multum erat progressa navis, duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quibus Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adstabat, Accronia super pedes cubitantis reclinis, pœnitentiam filii, & reciperatam matris gratiam per gaudium memorabat. cum dato signo, ruere tectum loci multo plumbo grave, pressusque Crepereius, & statim exanimatus. Agrippina & Accronia eminentibus tecti parietibus, ac forte validioribus, quam ut oneri cederent, protectæ sunt: nec dissolutio navigii sequebatur turbatis omnibus, & quod plerique ignari etiam conscios impediebant. Iussu dehinc remigibus, unum in latus inclinare, atque ita navem submergere. Sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus, & alii contra nitentes dedere facultatem lenioris in mare jac-
Etus.

Etus. Verum Aceronia imprudens, dum se Agrippinam, esse & ut subveniretur matri principis clamat, contis & remis, & quæ fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina silens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando deinde occursum lembuculorum Lucrinum in lacum vecta, villæ suæ infertur.

6. Illic reputans, ideo se fallacibus litteris accitam, & honore præcipuo habitam; quodque litus juxta non ventis acta, non faxis impulsâ navis, summa sui parte, veluti terrestre machinamentum concidisset; observans etiam Aceroniæ necem, simul suum vulnus aspiciens, solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, benignitate deum, & fortuna ejus evalisse gravem casum. orare, ut quamvis periculo matris exterritus, visendi curam differret. sibi ad præsens quiete opus. Atque interim securitate simulata, medicamina vulneri, & fomenta corpori adhibet. Testamentum Aceroniæ requiri, bonaque obsignari jubet. id tantum non per simulationem.

7. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti, assertur evalisse ictu levi fauciam, & hæcenus adito discrimine ne auctor dubitaretur. Tum pavore exanimis, & jam jamque affore obtestans vindictæ properam, sive servitia armaret, vel militem accenderet, sive ad senatum & populum pervaderet, naufragium & vulnus, & interfectos amicos objiciendo; quod contra subsidium sibi? nisi quid Burrhus & Seneca expergiscerentur. quos statim acciverat, incertum an & ante ignaros. Igitur longum utriusque silentium, ne irriti disfluaderent; an eo descensum credebant, ut nisi præveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca hæcenus promptior, respicere Burrhum, ac si scitaretur, an militi imperanda cædes esset? Ille prætorianos toti Cæsarum domui obstrictos, & memores Germanici, nihil adversus progeniem ejus atrox ausuros respondit: perpetraret Anicetus promissa. Qui nihil cum status, poscit summam sceleris. Ad illam vocem Nero, illo sibi die dari imperium,

rium, auctoremque tanti muneris libertum profertur; iret propere, duceretque promptissimos ad iussa. Ipse audito, venisse missu Agrippinae nuntium Agerinum, scenam ultro criminis parat: gladiumque dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus. tum quasi deprehenso, vincla injici jubet; ut exitium principis molitâ matrem, & pudore deprehensi sceleris sponte mortē sumpsisse confingeret.

8. Interim vulgato Agrippinae periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium objectus, hi proximas scaphas scandere. Alii quantum corpus sinebat, vadere in mare, quidam manus protendere. Questibus, votis, clamore diversa rogitantium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atque ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum sese expedire, donec aspectu armati & minitantis agminis disjecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractaque janua, obvios servorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adstabant, ceteris terrore irrupentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarum una: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo à filio, ac ne Agerinus quidem. aliam fere litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, Tu quoque me deferis, prolocuta, respicit Anicetum trierarcho Herculeo & Oloarito centurione classiaro comitatum, Ac si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere; non imperatum parricidium. Circumsistunt lectum percussores, & prior trierarchus fusti caput ejus afflixit. Nam in mortem centurioni ferrum distringenti, protendens uterum, Ventrem feri, exclamavit: multisque vulneribus confecta est.

9. Hæc consensu traduntur. Aspexerit ne matrem exanimem Nero, & formam corporis ejus laudaverit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem, convivali lecto, & exsequiis vilibus: neque dum Nero rerum potiebatur congesta aut clausa humo. mox domesticorum cura, levem tumultum accepit, viam Miseni propter,

& villam Cæsaris dictatoris, quæ subjectos sinus editissima prospectat. Accenso rogo libertus ejus, cognomento Mneſter, ipſe ferro ſe tranſegit; incertum caritate in patronam, an metu exitii. Hunc ſui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contempſeratque. Nâm conſulenti ſuper Nerone, reſponderunt Chaldæi, fore ut imperaret, matremque occideret: atque illa Occidat, inquit, dum imperet.

10. Sed à Cæsare perfectò demum ſcelere, magnitudo ejus intellecta eſt. reliquo noctis, modo per ſilentium deſixus, ſæpius pavore exſurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, tamquam exitium allaturam. Atque cum auctore Burrho, primæ centurionum tribunorumque adulatione ad ſpem firmavit, prehenſantium manum, gratantiumque, quod diſcrimen impro viſum, & matris facinus evaſiſſet. Amici dehinc adire templa: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia viſtimis & legationibus lætitiâ teſtari. Ipſe diverſa ſimulatione mœſtus, & quaſi incolumitati ſuæ inſenſus, ac morti parentis illacrymans; quia tamen non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obverſabanturque maris illius & litorum gravis aſpectus (& erant qui crederent, ſonitum tubæ collibus circum editis, planctusque tumulo matris audiri) Neapolim conceſſit, litterasque ad ſenatum miſit, quarum ſumma erat;

11. Repertum cum ferro percufforem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis, & fuiſſe eam pœnam conſcientiâ, qua ſcelus paraviſſet. Adiciebat crimina longius repetita; quod conſortium imperii, juraturaſque in feminæ verba prætorias cohortes, idemque dedecus ſenatus & populi ſperaviſſet: ac poſteaquam fruſtra optata ſint, inſenſa militibus patribusque & plebi, diſſuaſiſſet donativum & congiarium, periculaque viris illuſtribus inſtruxiſſet. Quanto ſuo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis reſponſa daret? Temporum quoque Claudianorum obliqua inſectatione, cuncta ejus dominationis flagitia in matrem tranſtulit, publica fortuna extinctam reſerens. namque & naufragium narrabat. Quod fortuitum fuiſſe, quis adeo hebes inveniretur, ut cre-

deret? aut à muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes, & classes imperatoris perfringeret? Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium questus anteibat, sed adverso rumore Seneca erat, quod oratione tali confessionem scripisset.

12. Miro tamen certamine procerum decernuntur supplicationes apud omnia pulvinaria, utque Quinquatrus, quibus apertæ essent insidiæ, ludis annuis celebrarentur. aureum Minervæ simulacrum in curia, & juxta Principis imago statueretur, dies natalis Agrippinæ inter nefastos esset. Thrasea Patus silentio vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus, exiit tum senatu; ac sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initium non præbuit. Prodigia quoque crebra & irrita intercessere. anguem enixa mulier; & alia in concubitu mariti fulmine exanimata: jam sol repente obscuratus, & tactæ de cælo quattuordecim urbis regiones. quæ adeo sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium & scelera continuaverit. Ceterum quo gravaret invidiam matris, eaque demota, auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres Iuniam & Calpurniam, præfectura functos Valerium Capitonem & Licinium Gabolum, sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lollia Paullinæ cineres reportari, sepulcrumque exstrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, Iturium & Calvisium poenâ exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exilio Tarentum regressa, labante jam Agrippina, cujus inimicitias conciderat, vel tum mitigata.

13. Cunctanti in opidis Campaniæ, quonam modo urbem ingrederetur, an obsequium senatus, an studia plebis repperiret anxio, contra deterri-
mus quisque quorum non alia regia fecundior existit, invisum Agrippinæ nomen, & morte ejus accensum populi favorem differunt: iret intrepidus, & venerationem sui coram experiretur. Simul progredi exposcunt, & promptiora quam promiserant inveniunt, obvias tribus, festo cultu senatum: conjugum ac liberorum agmina per sexum & ætatem disposita: exstructos qua incederet spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc
super-

superbus ac publici servitii victor, Capitolium adiit, grates exsolvit; seque in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat.

14. Vetus illi copia erat curriculo quadrigarum insistere, nec minus foedum studium cithara ludicrum in modum canere, cum cœnaret: quod regibus & antiquis ducibus fastitatum memorabat: idque vatum laudibus celebre, & deorum honori datum. Enimvero cantus Apollini sacros, talique ornatur astare, non modo Græcis in urbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum, & præscium. Nec jam sisti poterat, cum Senecæ ac Burrho visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. clausumque valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo. mox ultro vocari populus Romanus, laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum; & si eodem princeps trahat, lætum. Ceterum evulgatus pudor non satiетatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit. Ratusque dedecus amoliri, si plures foedasset, nobilium familiarium posteros, egestate venales in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam; majoribus eorum tribuendum puto. nam & ejus flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere subegit, donis ingentibus: nisi quod merces ab eo qui jubere potest, vim necessitatis affert.

15. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos Juvenalium vocabulo, in quos passim nomina data: non nobilitas cuiquam, non ætas aut æsti honores impedimento, quo minus Græci Latinive histrionis artem exercerent, usque ad gestus modosque haud viriles. Quin & feminæ illustres deformia meditari. exstructaque apud nemos, quod navali stagno circumposuit Augustus, conventicula & cauponæ, & posita vœno irritamenta luxus. dabanturque stipes, quas boni necessitate; intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia & infamia; nec ulla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies. Vix artibus honestis pudor retinetur; nedum inter

certamina vitiorum, pudicitia, aut modestia, aut quidquam probi moris reservaretur. Postremo ipse scenam inscendit, multa cura tentans citharâ & præmeditans, assistentibus familiaribus. accesserat cohortes militum, centuriones tribunique: & mœrens Burrhus, ac laudans. Tuncq; primum conscripti sunt equites Romani, cognomento Augustanorum, ætate ac robore conspicui, & pars ingenio procaces, alii in spe potentia. Hi dies ac noctes plausibus personare. Formam principis vocemq; deum vocabulis appellantes, quasi per virtutem clari honoratique agere.

16. Ne tamen ludicræ tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis * ætatis nati, considerare simul, & allatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba quoquomodo prolata supplere. quod species ipsa carminum docet, non impetu & instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiæ doctolibus tempus impertiebat post epulas, utque contraria asseverantium discordiæ eruerentur. nec deerant, qui voce vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.

17. Sub idem tempus, levi contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinis Pompejanosque, gladiatorio spectaculo, quod Livincius Regulus, quem motum senatu rettuli, edebat. quippe opidana lascivia invicem incessentes probra, deinde saxa, postremo ferrum sumpsere, validiore Pompejanorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in urbem multi & Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum aut parentum mortes deflebant. Cujus rei iudicium princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres delata, prohibiti publice in decem annos ejusmodi coetu Pompejani, collegiaque quæ contra leges instituerant, dissoluta. Livineius, & qui alii seditionem conciverant, exilio multati sunt.

18. Motus senatu & Pedius Blæsus, accusantibus Cyrenensibus, violatum ab eo thesaurum Æsculapii, delectumque militarem pretio & ambitione corruptum. Idem Cyrenenses reum agebant

Acilium

Acilium Strabonem, prætoriam potestate usum, & missum disceptatorem à Claudio agrorum, quos regis Apionis quondam habitos, & Pop. Rom. cum regno relictos, proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia & injuria, quasi jure & æquo nitebantur. Igitur abjudicatis agris, orta adversus judicem invidia: & senatus ignota sibi esse mandata Claudii, & consulendum principem respondit. Nero probata Strabonis sententia, se nihilominus subvenire sociis, & usurpata concedere scripsit.

19. Sequuntur virorum illustrium mortes, Domitii Afri, & M. Servilii, qui summis honoribus, & multa eloquentia viguerant. Ille orando causas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, & elegantia vitæ, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus.

20. Nerone quartum, Cornelio Cossio Coss. quinquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem Græci certaminis, varia fama, ut cuncta ferme nova. Quippe erant qui Cn. quoque Pompejum incusatum à senioribus ferrent, quod mansuam theatri sedem posuisset. nam antea subitariis gradibus, & scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse: si consideret, theatrum dies totos ignavia continuaret. Ne spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quotiens Prætores ederent, nulla cuiquam civium necessitate certandi. Ceterum abolitos paulatim patrios mores, funditus everti per accitam lasciviam, ut quod usquam corrumpi & corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis juvenus, gymnasia & otia, & turpes amores exercendo, principe & senatu auctoribus: qui non modo licentiam vitii permiserint, sed vim adhibeant. Proceres Romani specie orationum & carminum, scena polluantur: quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent, & cæstus assument, easque pugnas pro militia & armis meditentur? An justitiam augurii, & decurias equitum, egregium judicandi munus expleturos. si fractos sonos & dulcedinem vocum perite audissent? Noctes quoque dedecori alijectas, ne quod tempus pudori re-

linquatur, sed cœtu promiscuo quod perditissimus quisq; per diem concupiverit, per tenebras audeat.

21. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina prætendebant; Majores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis, pro fortuna quæ tum erat; eoque à Thuscis accitos histriones, à Thuriis equorum certamina, & possessa Achaia Asiaque ludos curatius editos. nec quemquam Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse, ducentis jam annis à L. Mumii triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbe præbuerit. Sed & consultum parcimoniæ, quod perpetua sedes theatro locata sit, potius quam immenso sumptu, singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perindè magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo efflagitandi Græca certamina à magistratibus causam fore, cum eo sumptu Resp. fungatur. oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas: nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis, & voluptatibus concessis impartire. lætitiæ magis quam lasciviæ dari paucas totius quinquennii noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil illicitum occultari queat. Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculū transiit. Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia redditus quamquam scenæ Pantomimi, certaminibus sacris prohibebantur. Eloquentiæ primas nemo tulit, sed victorem esse Cæsarem pronuntiatum. Græci amictus, quomodo per eos dies plerique incesserant, tum exoleverant.

22. Inter quæ & sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regis portendat. Igitur quasi jam depulso Nerone, quis nam deligeretur inquirebant. & omnium ore Rubellius Plautus celebrabatur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia. Ipse placita majorum colebat, habitu severo, casta & secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia discumbentis Neronis apud Simbruina stagna, * cui Sublaqueum nomen est, iætæ dapes, mensaq; disjecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterina Plauto origo; hunc illum numine desim desti-

nari credebant. fovebantque multi, quibus nova & ancipitia præcolere avida & plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus iis Nero componit ad Plautum litteras, confuleret quieti urbis, seque prave diffamantibus subtraheret. esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta & inturbida juventa frueretur. Ita illuc cum conjuge Antistia & paucis familiarium concessit. Iisdem diebus nimia luxus cupiditas, infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Martiæ ad urbem deductæ nando incesserat: videbaturque potus sacros & cærimoniam loci corpore toto polluisse. secutaque anceps valetudo, iram deum affirmavit.

23. At Corbulo post deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus, ad occupanda Tigranocerta; quibus excisis, metum hostium intenderet, vel si pepercisset, clementiæ famam adipisceretur: illuc pergit, non infenso exercitu, ne spem veniæ auferret: neque tamen remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita insidam ad occasiones. Barbari pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deferere vicos, & in avia digredi ac fuere qui se speluncis, & carissima secum abderent. Igitur dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos; immitis iis qui latebras infederant, ora & exitus specuum sarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum fines suos prætergredientem incurfavere Mardi, latrocinii exerciti, contraque inrumpentem montibus defensi. quos Corbulo immissis Hiberis vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine ultus est.

24. Ipse exercitusque, ut nullis ex prælio damnis, ita per inopiam & labores fatiscebant, carue pecudum propulsare famem adacti. Ad hæc pænuria aquæ, fervida æstas, longinqua itinera, sola ducis patientia mitigabantur, eodem plura quam gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demessæque segetes, & ex duobus castellis in quæ confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primâ vim depulerant, obsidione coguntur. Unde in regionem Taurantiû transgressus improvisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio ejus,

non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem insidiarum seque auctorem & socios per tormenta edidit. convictique & puniti sunt qui specie amicitiae dolum parabant. Nec multo post legati Tigranocerta missi, patere mœnia afferunt, intentos popularis ad iussa. Simul hospitale donum, coronam auream tradebant. Accepitque cum honore, nec quidquam urbi detractum, quo promptius obsequium integri retinerent.

25. At præsidium regium, quod ferox juventus clauserat, non sine certamine expugnatum est. nam & proelium pro muris ausi erant, & pulsi intra munimenta aggeris, demum inrumpentium armis cessere. quæ facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantque Hyrcani ad principem Romanum societatem oratum, attineri à se Vologesen pro pignore amicitiae ostentantes. eos regredientes Corbulo, ne Euphratem transgressi hostium custodiis circumvenirentur, dato præsidio ad litora maris rubri deduxit. unde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeare.

26. Quin & Tiridatem per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legionibus citis, abire procul ac spem belli amittere subegit: quosque nobis ob regem aversos animi cognoverat, cædibus & incendiis perpopulatus, possessionem Armeniæ usurpabat: cum advenit Tigranes, à Nerone ad capeendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. at plerique superbiam Parthorum perosi, datum à Romanis regem malebant. Additum & præsidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes, duæque equitum alæ. & quo facilius novum regnum tueretur, pars Armeniæ ut cuique finitima, pars * Nipolique & Aristobulo atque Antiocho parere iussæ sunt. Corbulo in Syriam abscessit, morte Vinidii legati vacuum, ac sibi permissam.

27. Eodem anno ex illustribus Asiæ urbibus,

Laodicea tremore terræ prolapsa, nullo à nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus opidum Puteoli, jus Colonix, & cognomentum à Nerone adipiscuntur. Veterani Tarentum & Antium ascripti, non tamen infrequentia locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant. Neque conjugii suscipiendis, neque alendis liberis sueti, orbas sine posteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, universæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & suis cujusque ordinis militibus, ut consensu & caritate Remp. efficerent; sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti, numerus magis quam colonia.

28. Comitia prætorum arbitrio senatus haberi solita, quod acriore ambitu exarserant, princeps composuit, tris qui supra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitque patrum honorem, statuendo ut qui à privatis iudicibus ad senatum provocassent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus ii qui imperatorem appellavere, nam antea vacuum id, solutumque pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, accusantibus Mauris repetundarum damnatur, atque Italia exigitur; ne graviore pœna afficeretur, Vibii Crispi fratris opibus enixus.

29. Cæsonio Pæto, Petronio Turpiliano Coss. gravis clades in Britannia accepta. In qua neque Avitus legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, & successor Veranius, modicis excursibus Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est: magna dum vixit severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus. quippe multa in Neronem adulatione, addidit, subjecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset. Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiæ, & rumore populi, qui neminem sine æmulo sinit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam insulam incolis validam, & receptaculum perfugarum aggredi parat, navisque fabricatur plano alveo, adversus breve li-

tus & incertum. Sic pedites equites vado secuti aut altiores inter undas, adnantes equis transmisere.

30. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercurfantibus feminis: in modum Furiarum, veste ferali, crinibus dejectis, faces præferbant. Druidæque circum, preces diras sublatis ad cælum manibus fundentes, novitate aspectus perculere milites, ut quasi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein cohortationibus ducis, & se ipsi stimulant, ne muliebre & fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa, sternuntque obvios, & igni suo involvunt. Præsidium posthac impositum victis, excisique luci, fœvis superstitionibus sacri. nam cruore captivo adolere aras, & hominum fibris consulere deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, repentina defectio provinciæ nuntiatur.

31. Rex Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Cæsarem heredem duasque filias scripserat, tali obsequio ratus regnum & domum suam procul injuria fore: quod contra vertit; adeo ut regnum, per centuriones, domus per servos, velut capta vasterentur. Iam primum uxor ejus Boudicea verberibus affecta, & filiæ stupro violatæ sunt. Præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri acceperant, avitis bonis exuuntur. & propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia & metu graviorum (quando in formam provinciæ cesserant) rapiunt arma, commotis ad rebellionem Trinobantibus, & qui alii nondum servitio facti, resumere libertatem occultis conjurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio, quippe in coloniam Camalodunum recens deducti, pellebant omnibus, exturbabant agris, captivos, servos appellando: fœventibus impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitæ, & spe ejusdem licentiæ. Ad hæc templum divo Claudio constitutum, quasi arx æternæ dominationis aspiciebatur; delectique sacerdotes specie religionis omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, exscindere coloniam nullis munimentis septam: quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amoenitati prius quam usui consulitur.

32. Inter quæ nulla palam caussa delapsum Camaloduni simulacrum Victoriæ, ac retro conversum, quasi cederet hostibus. Et sæminæ in furore turbatæ adesse exitium canebant. Externosque fremitus in curia eorum auditos; consonuisse ululatus theatrum; visamque speciem in æstuario Tamesæ subversæ coloniæ; jam Oceanum cruento aspectu, dilabente æstu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere à Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud amplius quam ducentos sine justis armis misit: & inerat modica militum manus, tutela templi freti. Et impredientibus qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant, neque fossam aut vallum prædixerunt, neque motis senibus & feminis, juvenus sola restitit: quasi media pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incensa sunt. templum in quo se miles conglobaveret, biduo obsessum, expugnatumque. Et victor Britannus Petilio Ceriali legato legionis nonæ in subsidium adventanti obviis, fudit legionem, & quod peditem interfecit. Cerialis cum equitibus evasit in castra, & munimentis defensus est. Qua clade & odiis provinciæ, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit.

33. At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non insigne, sed copia negotiatorum & comæatuum maxime celebre. Ibi ambiguus an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coercitam, unius opidi damno servare universa statuit. Neque fletu & lacrymis auxilium ejus orantium flexus est, quin daret protectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari omisiss castellis præditiisque militarium, quod uberrimum spoliis, & defendentibus intutum,

intutum, læti præda, & aliorum segnes petebant. Ad septuaginta millia civium & sociorum, iis quæ memoravi locis, cecidisse constitit. neque enim capere aut venundare, aliudve quod belli commercium, sed cædes, patibula, ignes, cruces, tamquam reddituri supplicium, ac prærepta interim ultione, festinabant.

34. Iam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis vicesimariis, & è proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant; cum omittere cunctationem, & congregi acie parat. deligitque locum artis faucibus, & à tergo silva clausum, satis cognito, nihil hostium nisi in fronte, & apertam planitiem esse sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levi circum armatura conglobatus, pro cornibus eques astitit. At Britannorum copię passim per catervas & turmas exsultabant, quanta non alias multitudo, & animo adeo fero, ut conjuges quoque testes victoriæ secum traherent, plaustrisque imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant.

35. Boudicea curru filias præ se vehens, ut quamque nationem accesserat; Solitum quidem Britannis seminarum ductu bellare testabatur; sed tunc non ut tantis majoribus ortam regnum & opes; verum ut unam è vulgo, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo provectas Romanorum cupidines, ut non corpora, nec senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquunt. Adeste tamen deos justæ vindictæ. cecidisse legionem, quæ prœlium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem & clamorem tot millium, nedum impetus & manus perlaturus. Si copias armatorum; si causas belli secum expenderent; vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viverent viri, & servirent.

36. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine fiebat. qui quamquam consideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscebat; Ut spernerent sonores Barbarorum, & inanes minas. plus illic seminarum quam juventutis aspici. imbelles, inermes,
cessu-

cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincen-
tium, totiens fusi agnovissent. etiam in multis le-
gionibus paucos esse qui prœlia profligarent. glo-
riæque eorum accessurum, quod modica manu, u-
niversi exercitus famam adipiscerentur. Conferti
tantum, & pilis emissis, post umbonibus & gladiis
stragem eademque continuarent; prædæ immemo-
res: parta victoria, cuncta ipsis cessura. Is ardor
verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila
expedierat vetus miles & multa prœliorum expe-
rientia, ut certus eventus Suetonius, daret pugnae
signum.

37. Ac primum legio gradu immota, & angu-
stias loci pro munimento retinens; postquam pro-
pius suggestus hostis certo jactu tela exhauserat,
velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus: &
eques protentis hastis, perfringit quod obvium &
validum erat. Ceteri terga præbaere, difficili effu-
gio, quia circumjecta vehicula sepserant abitus. Et
miles ne mulierum quidem neci temperabat: con-
fixaque telis etiam jumenta, corporum cumulum
auxerant. Clara & antiquis victoriis par ea die laus
parta. quippe sunt qui paulo minus quam octogina-
ta millia Britannorum cecidisse tradant, militum
quadringentis ferme interfectis, nec multo am-
plius vulneratis. Boudicea vitam veneno finivit. Et
Poenius Postumus præfectus castrorum secundæ le-
gionis, cognitis quartadecimanorum vicefimano-
rumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem
suam fraudaverat, abnueratque contra ritum militiæ
jussa ducis, se ipsum gladio transegit.

38. Contractus deinde omnis exercitus, sub
pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda.
Auxitque copias Cæsar, missis à Germania duobus
legionariis millibus, octo auxiliariis cohorti-
bus, ac mille equitibus: quorum adventu, nonani
legionario milite suppleti sunt; cohortes alæque
novis hibernaculis locatæ, quodque nationum am-
biguum aut adversum fuerat, igni atque ferro va-
statur. Sed nihil æque quam fames affligebat seren-
dis frugibus incuriosos, & omni ætate ad bellum
versa, dum nostros commeatus sibi destinant; gen-
telque præferoces tardius ad pacem inclinant; quia
Iulius

Iulius Classicianus successor Cato missus, & Suetonio discors, bonum publicum privatis similitudinibus impediēbat, disperferatque novum legatum oppediendum esse, sine hostili ira & superbia victoris elementer deditis consulturum. Simul in urbem mandabat, nullum praelio finem exspectarent, nisi succederetur Suetonio: cuius adversa, pravitati ipsius; prospera, ad fortunam Reip. referebat.

39. Igitur ad spectandum Britanniae statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate ejus, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni; sed & rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus ingenti agmine Italiae Galliaeque gravis, postquam Oceanum transmisserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisus fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat. mirabanturque, quod dux & exercitus tanti belli confector servitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata. Detentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas naves in litore, remigumque in iis amiserat, tamquam durante bello tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui jam consulatu abierat, jubetur. Is non irritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio inposuit.

40. Eodem anno Romae insignia scelera, alterum senatoria, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat praetorius, simul longa senectus, simul orbitate & pecunia insidiis obnoxius. ejus propinquus Valerius Fabianus capeffendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, a seitis Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi Antonium Primum, & Asinium Marcellum sociaverant. Antonius audacia promptus; Marcellus Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem praecipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas iis quos memoravi, & aliis minus illustribus, obsignat. quod apud patres convictum: & Fabianus Antoniusque cum Rufino & Terentio lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria
majore

majorum, & preces Cæsaris, poenæ magis quam infamiæ exemere.

41. Perculit is dies Pompejum quoque Æliam juvenem quæstorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia & Hispania in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quod reos, ne apud præfectum urbis arguerentur, ad prætorem detulisset, interim specie legum, mox prævaricando ultionem elusurus. Additur senatusconsultum; Qui talem operam emittasset, vendidissetve perinde poena teneretur, ac si publico judicio, calumniæ condemnatus.

42. Haud multo post, præfectum urbis Pedanium Secundum servus ipsius interfecit: seu negata libertate, cui pretium pepigerat; sive amore exoleti infensus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterum cum vetere ex more familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret; concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est: senatque in ipso erant studia nimiam severitatem aspernantium, pluribus nihil mutandum censentibus. Ex quibus C. Cassius sententiæ loco in hunc modum disseruit.

43. Sæpenumero P. C. in hoc ordine interfui, cum contra instituta & leges majorum nova senatus decreta postularentur: neque sum adversatus. non quia dubitarem super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, & quæ converterentur in deterius mutari; sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer. Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabam, ut maneret integrum, si quando Respublica consiliis eguisset. quod hodie evenit, consulari viro domi suæ interfecto, per insidias serviles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamvis nondum concusso senatusconsulto, quod supplicium toti familiæ minitabatur. Decernite hercule impunitatem. At quem dignitas sua defendet, cum præfectura urbis non profuerit? quem numerus servorum tuebitur, cum Pedanium Secundum quadringenti non

protexerint? cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem pericula nostra advertit? An, ut quidam fingere non erubescunt, injurias suas ultus est interfecto? quia de paterna pecunia transfegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro, dominum jure cæsum videri.

44. Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus deliberatum est? Sed & si nunc primum statuendum haberemus, creditisne servum interficiendi domini animum sumpsisse, ut non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sane consilium occultuit, telum inter ignaros paravit. num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus nesciis? Multa sceleris indicia præveniunt servi. Si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios; postremo si pereundum sit, non inulsi inter nocentes, agere. Suspecta majoribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum in agris aut domibus iisdem nascerentur, caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam vero nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coércueris. At quidam infontes peribunt. Num & ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui non sortiuntur? Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos, utilitate publica rependitur.

45. Sententiæ Cassii, ut nemo unus contraire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, numerum, aut ætatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam innocentiam miserantium. Prævaluit tamen pars quæ supplicium decernebat. sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine, saxa ac faces minitante. Tum Cæsar populum edicto increpuit; atque omne iter quo damnati ad poenam ducebantur, militaribus præsidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id à principe prohibitum est, ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per sævitiam intenderetur.

46. Damnatus iisdem consulibus Tarquitijs Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno

gno patrum gaudio , qui accusatum ab eo Statilium Taurum proconsulem ipsius meminerant. Censur per Gallias à Q. Volusio , & Sex. Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano; Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere.

47. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus. adeo ut Nero æger valetudine, & adulantibus circum qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato patere- tur; responderit habere subsidium Rempublicam. Rogantibus dehinc in quo potissimum? addiderit, in Memmio Regulo. Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus; & quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum a Nerone, præbitumque oleum equiti ac senatui Græca facilitate.

48. P. Mario, L. Asinio consulibus, Antistius prætor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi; probrosa adversus principem carmina factitavit: vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. Exin à Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini foci sui receperat, majestatis delatus est. Tum primum revocata ea lex credebatur, quæ haud perinde exitium Antistio, quam imperatori gloriam quæsit, ut condemnatus à senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur. Et cum Ostorius nihil audivisse pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum. Censuitque Iunius Marullus consul designatus, adimendam reo præturam, necandumque more majorum. Ceteris inde assentientibus. Pætus Thrasea multo cum honore Cæsaris, & acerrime increpito Antistio; Non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe, & nulla necessitate obstricto senatu, statuendum dis- feruit. carnificem & laqueum pridem abolita: & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine judicum sævitia & temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin in insula publicatis bonis, quo longius fontem vitam traxisset, eo privatim inferior, & publice clementiæ maximum exemplum futurum.

49. Libertas Thraseæ servitium aliorum rupit. & postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemptis : in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque jurgio laceffens, & respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. At consules perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari. Ille inter pudorem & iram cunctatus, postremo rescripfit, nulla injuria provocatum Antistium gravissimas in principem contumelias dixisse: earum ultionem à patribus postulatam. Et pro magnitudine delicti poenam statui par fuisse: ceterum se, qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere. statuerent ut vellent. datam etiam absolvendi licentiam. His atque talibus recitatis, & offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere relationem; aut Thrasea decessit sententia: ceterive, quæ probaverant deferuere: pars ne principem objecisse invidiæ viderentur, plures numero tuti, Thrasea sueta firmitudine animi, & ne gloria intercideret.

50. Haud dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus est, quod multa & probrosa in patres & sacerdotes composuisset, iis libris quibus nomen Codicillorum dederat. Adjiciebat Talius Geminus accusator; venditata ab eo munera principis & adipiscendorum honorum jus. quæ causa Neroni fuit suspiciendi judicii. convictumque Veientonem Italia depulit, & libros exuri jussit, conquisitos lectitatosque donec, cum periculo parabantur: mox licentia habendi, oblivionem attulit.

51. Sed gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur. concessitque vita Burrhus, incertum valetudine an veneno. Valetudo ex eo conjectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus, & impedito meatu, spiritum finiebat. plures jussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illicitum palatum ejus noxio medicamine asseverabant: & Burrhum intellecto scelere, cum ad visendum cum princeps venisset, aspectum ejus aversum, sciscitantique hætenus respondisse, Ego me bene habeo. Civitati grande desiderium ejus mansit per memoriam virtutis, & successorum alterius segnè

segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia & adulteria. quippe Cæsar duos prætorii cohortibus imposuerat: Feniū Rufum ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quæstu tractabat: Soffonium Tigellinum, veterem impudicitiam atque infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognitis moribus frere. validior Tigellinus in animo principis, ex intimis libidinibus assumptus: prospera populi & militum fama Rufus, quod apud Neronem adversum experiebatur.

52. Mors Burrhi infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, tamquam ingentes & privatum modum evectas opes adhuc augeret: quodque studia civium in se verteret: hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Obiciebant etiam eloquentiæ laudem uni sibi asciscere, & carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamentis principis palam iniquum, detrectare vim ejus equos regentis; illudere voces quotiens caneret. *Quem* ad finem nihil in Rep. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur? Certe finitam Neronis pueritiam, & robur juventæ adesse. exueret magistrum, satis amplis doctores instructus, majoribus suis.

53. At Seneca criminantium non ignarus, proidentibus iis quibus aliqua honesti cura, & familiaritatem ejus magis aspernante Cæsare, tempus sermoni orat & accepto, ita incipit; Quartusdecimus annus est Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum; octavus ut imperium obtines. medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus. Utar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ. Atavus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitylenense fecretum; C. Mæcenati urbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Romæ pluribus laboribus jactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentia adhibere potui

quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata? à quibus claritudo venit, quod iuventæ tuæ rudimentis affuisse videor, grande hujus rei pretium. at tu gratiam immensam, innumeram pecuniam circumdediti, adeo ut plerumque intra me ipsum volvam: Egone equestri & provinciali loco ortus, proceribus civitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes novitas mea enituit? Vbi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat?

54. Vna defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed uterque mensuram implevimus, & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere. Cetera invidiam augment. quæ quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem jacet; sed mihi incumbit: mihi subveniendum est. quo modo in militia aut via fessus adminiculum orarem; ita in hoc itinere vitæ, senex, & levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, præsidium peto. Iube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum aut villarum curæ seponitur, in animum revocabo. Superest tibi robur, & tot per annos nixum fastigii regimen: possumus seniores amici, quiete respondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse, qui & modica tolerarent.

55. Ad quæ Nero sic ferme respondit; Quod meditatæ orationi tuæ statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum prævisa, sed subita expedire docuisti. Avus meus Augustus Agrippæ & Mæcenati usurpare otium post labores concessit; sed in ea ipsa ætate, cujus auctoritas tueretur, quidquid illud & qualecumque tribuisset. attamen neutrum datis à se præmiis exiit. Bello & periculis meruerant! In his enim iuventa Augusti versata est. Nec mihi tela & manus tuæ defuissent, in armis agenti. Sed quod præsens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis pueritiam, dein juventam meam fovisti. Et tua quidem erga me munera

munera dum vita suppetet, æterna erunt : quæ à me habes, horti, & fenus, & villæ, casibus obnoxia sunt; ac licet multa videantur, plerique haudquam artibus tuis pares, plura tenuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Vnde etiam rubori mihi est, quod præcipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellis.

56. Verum & tibi valida ætas, rebusque & fructui rerum sufficiens, & nos prima imperii spatia ingredimur: nisi forte aut te Vitellio ter consuli, aut me Claudio præponis. Sed quantum Volusio longa parsimonia quæsiuit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si qua in parte lubricum adolescentiæ nostræ declinat, revocas; ornatumque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam; nec quies, si reliqueris principem; sed mea avaritia, meæ crudelitatis metus in ore omnium versabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur; non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipere. His adjicit complexum & oscula, factus natura & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui fuit omnium cum dominante sermonum) grates agit. sed instituta prioris potentiae commutat: prohibet cœtus salutantium: vitat comitantes: rarus per urbem, quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studiis, domi attineretur.

57. Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fenum imminuere, Agrippinæ amicitiam in co-criminantibus. Validiorque in dies Tigellinus, & malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus si principem societate scelerum obstringeret; metus eius rimatur. Compertoque Plautum & Syllam maxime timeri, Plautum in Asiam, Syllam in Galliam Narbonensem nuper amotos; nobilitatem eorum, & propinquos huic Orientis, illi Germaniæ exercitus commemorat. Non se, ut Burrhum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare. cui caveri utcumque ab urbanis insidiis præsentia; longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus suspectos Asiæ populos, claritudine avi

Drusi. Syllam inopem, unde præcipuam audaciam: & simulatorem segnitiae, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii; sed veterum Romanorum imitamenta præferre: assumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque, quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat. Nec ultra mora. Sylla sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum & rumorem interficitur, cum epulandi causa discumberet. Relatum caput ejus illudit Nero, tamquam præmatura canitie deforme.

58. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus ejus curabatur, & spatium itineris ac maris tempusque interjectum moverat famam: vulgoque fingeant, petitum ab eo Corbulonem, magnis tum exercitibus præsentem, si clari atque insontes interficerentur, præcipuum ad pericula quin & Asiam favore juvenis arma coëpisse, nec milites ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promptos, postquam jussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse una. Hæc more famæ, credentium otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeritate ventorum prævenit centurionem, & mandata L. Antistii soceri attulit, effugeret segnem mortem, otium, suffugium & magni nominis miserationem. reperturum bonos, confociaturum audaces. nullum interim subsidium aspemandum. si sexaginta milites (tot enim adveniebant) propulisset; dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, quæ ad usque bellum evalescerent. denique aut salutem tali consilio quæri, aut nihil gravius audenti quam ignavo patiendum esse.

59. Sed Plautum ea non movere. sive nullam opem providebat inermis atque exsul; seu tædio ambiguae spei; an amore conjugis & liberorum quibus placabiliorem fore principem rebatur, nulla sollicitudine turbatum. Sunt qui alios à socero nuntios venisse ferant, tamquam nihil atrox immineret; doctoresque sapientiae Cœranum Græci, Musonium Tusci generis, constantiam opperiendæ mortis, pro incerta & trepida vita suavis-
Reper-

Repertus est certe per medium diei nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit, coram Pelagone spadone, quem Nero centurioni & manipulo quasi satellitibus ministrum regium præposuerat. Caput interfecti relatum. cujus aspectu, ipsa principis verba referam: Quin, inquit, Nero deposito metu nuptias Poppææ ob ejusmodi terrores dilatas maturare parat, Octaviamque conjugem amoliri, quanvis modeste agat, & nomine patris, & studiis populi gravem? Sed ad senatum litteras misit, de cæde Syllæ Plautique haud confessus. verum utriusque turbidum ingenium esse, & sibi incolumitatem Reip. magna cura haberi. Decretæ eo nomine supplicationes, utque Sylla & Plautus senatu moverentur, gravioribus tamen ludibriis quam malis.

60. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, sterilem diætitans. Exin Poppææ conjungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octaviæ impulit, servilem ei amorem objicere. destinaturque reus cognomento Eucerus, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa annuerent, plures persistere sanctitatem dominæ tueri. Ex quibus una instanti Tigellino, castiora esse muliebria Octaviæ respondit, quam os ejus. Movetur tamen primo civilis dissidii specie: domumque Burrhi, & prædia Plauti, infausta dona accipit. mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. His, haud quaquam Nero pœnitentia flagitii, conjugem revocavit Octaviam.

61. Exin læti Capitolium scandunt, deosque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt. Octaviæ imagines gestant humeris, spargunt floribus, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes. repetitum * venerantium. Iamque & palatium multitudine & clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus & intento

ferro turbatos dissecere. Mutataque quæ per seditionem verterant, & Poppææ honos repositus est. Quæ semper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus ejus; Non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quamquam id sibi vita potius) sed vitam ipsam in extremum adductam à clientelis & servitiis Octaviæ, quæ plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quæ vix bello evenirent. Arma illa adversus principem sumpta. ducem tantum defuisse, qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam & in urbem ipsam pergeret, ad cujus nutum absentis tumultus cicerentur. Quod alioquin suum delictum? quam cujuscumque offensionem? An quia veram progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle populum Romanum tibicinis Ægyptii subolem imperatorio fastigio induci? Denique si id rebus conducatur, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret securitati justa ultione. Et modicis remediis, primos motus confedissee. at si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum duros.

62. Varius sermo, & ad metum atque iram accommodatus, terruit simul audientem & accendit. Sed parum valebat suspicio in fervero, & quæstionibus ancillarum eluserat. Ergo confessionem alicujus quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen affingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar operæ prioris admonet; Solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratiæ instare, si conjugem insensam depelleret. nec manu aut telo opus. Fateretur Octaviæ adulterium, Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia, & secessus amœnos promittit; vel si negavisset, necem intentat. Ille insita vecordia, & facilitate priorum flagitiorum, plura etiam quam jussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio

lio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pel-
litur, ubi non inops exilium toleravit, & fato
obiit.

63. At Nero præfectum in spem sociandæ clas-
sis corruptum, & inculatæ paulo ante sterilitatis
oblitus, abactos partus conscientia libidinum, eaque
sibi comperta, edicto memorat. Insulaque Panda-
teria Octaviam claudit. Non alia exsul visentium
oculos majore misericordia affecit. Meminerant
adhuc quidam Agrippinæ, à Tiberio; recentior Lu-
liæ memoria obversatur, à Claudio pulsæ. Sed il-
lis robur ætatis affuerat. Læta aliqua viderant, &
præsentem sævitiam melioris olim fortunæ recor-
datione levabant. Huic primus nuptiarum dies
loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua ni-
hil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum
patre, & statim fratre. Tum ancilla domina vali-
dior. Et Poppæa non nisi in perniciem uxoris nu-
pta. Postremo crimen omni exitio gravius.

64. Ac puella vicesimo ætatis anno, inter cen-
turiones & milites, præfagio malorum jam à vita
exempta, nondum tamen morte acquiescebat. Pau-
cis dehinc interjectis diebus, mori jubetur: cum
jam viduam se & tantum sororem testaretur, com-
munisque Germanicos & postremo Agrippinæ no-
men cieret. qua incolumi infelix quidem matrimo-
nium, sed sine exitio pertulisset. Restrigitur vin-
culis, venæque ejus per omnes artus exsolvantur:
& quia pressus pavore sanguis tardius labebatur,
præservidi balnei vapore enecatur. Additurque
atrocior sævitia, quod caput amputatum latumque
in urbem Poppæa vidit. dona ob hæc templis de-
creta. Quod ad eum finem memoravimus, ut qui-
cumque casus temporum illorum nobis vel aliis au-
ctoribus noscent, præsumptum habeant, quotiens
fugas & cædes jussit princeps, totiens grates deis
actas, quæque rerum secundarum olim, tum publi-
cæ cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus,
si quod senatusconsultum adulatione novum, aut
patientia postremum fuit.

65. Eodem anno libertorum potissimos veneno
interfecisse creditum est, Doryphorum quasi ad-
versatum nuptiis Poppææ, Pallantem quod im-
mensam

mensam pecuniam longa senectâ detineret, Romanus secretis criminationibus inculcaverat Senecam ut C. Pisonis socium, sed validius à Seneca eodem crimine perculsus est. Vnde Pisoni timor & orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

BREVIARIUM LIBRI XV.

Vologeses Parthorum rex Armeniam invadit, quem Corbulo caute & tamen fortiter repressit. Sed Caesonius Petus missu Neronis mox supervenit, proprius Armeniæ tuendæ dux. Is imperitia & temeritate rem perdidit: turpi fœdere cum hoste depectus. Corbulo ei tamen sed sero succurrit. Neroni filia ex Poppea nascitur, non vitalis. Legati Parthorum Romam venire, super Armenia retinenda. irrii remittuntur, & bellum Corbuloni permissum. Is Armeniam iterum invadit, & metu Parthis injecto, ad colloquium ventum. Placuit arma poni, & Tiridatem diadema statue Neronis submittere, nec nisi sponte ejus resumere. Nero Neapoli cantat in publico: Romæ luxu & libidine omnia polluit. Ipsa urbs ardet casu, sive Principis dolo. qui in ruinis ejus ingentem sibi domum exstruxit. Christiani ab eo exagitati & necati, falsè crimine incendii. Conjuratio in Neronem inita & detecta, capite ejus C. Pisoni. Multi interfecti inlustrium, interque eos Seneca. Grates tamen diis æste, & dona decreta temporis, ut rebus letus. Gestis hæc annis paullo amplius tribus.

Coss. { C. Memmio Regulo, Verginio Rufio.
C. Lecanio Basso, M. Licinio Crasso.
P. Silio Nerva, C. Julio Attico Vestino.

LIBER XV.

INterea Rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranem Armeniæ impositum: simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens; magnitudine rursus Romana, & continui fœderis reverentia, diversas ad curas trahabatur: cunctator ingenio, & defectione Hyrcanorum

norum gentis validæ multisque ex eo bellis illiga-
 tus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius
 contumeliæ extimulat: quippe egressus Armenia
 Tigranes, Adiabenos conterminam nationem la-
 tius ac diutius quam per latrocinia vastaverat. Id-
 que primores gentium ægre tolerabant, eo con-
 temptionis descensum, ut ne duce quidem Roma-
 no incurfarentur, sed temeritate obsidis, tot per
 annos inter mancipia habiti. Accendebat dolorem
 eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regi-
 men, quod presidium, aut unde peteret, rogitans.
 Iam de Armenia concessum, proxima trahi: & nisi
 defendant Parthi, levius servitium apud Romanos
 deditis, quam captis esse. Tiridates quoque regni
 profugus, per silentium haud modice querendo,
 gravior erat. Non enim ignavia magna imperia
 contineri: virorum armorumque faciendum certa-
 men. Id in summa fortuna æquius, quod validius
 Et sua retinere privatæ domus: de alienis certare
 regiam laudem esse.

2. Igitur commotus his Vologeses concilium
 vocat, & proximum sibi Tiridatem constituit, at-
 que ita orditur; Hunc ego eodem mecum patre
 genitum, cum mihi per ætatem summo nomine
 concessisset, in possessionem Armeniæ deduxi, qui
 tertius potentiæ gradus habetur. nam Medos Pa-
 corus anteceperat. videbarque contra vetera fra-
 trum odia & certamina, familiæ nostræ penates ri-
 te composuisse. prohibent Romani, & pacem ipsis
 numquam prospere lacescitam, nunc quoque in exi-
 tium suum abrumpunt. Non ibo insitias, æquitate
 quam sanguine, causa quam armis retinere parta
 majoribus malueram. si cunctatione deliqui, virtu-
 te corrigam. Vestra quidem vis & gloria in integro
 est, addita modestiæ fama; quæ neque summis mor-
 talium spernenda est, & à diis æstimatur. Simul
 diademate caput Tiridatis evinxit, promptam equi-
 tum manū, quæ regem ex more sectabatur, Monefi
 nobili viro tradidit, adjectis Adiabenorum auxiliis:
 mandavitq; Tigranem Armenia exturbari dum ipse,
 positus adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas,
 molemque belli ciet, provinciis Romanis minitans.

3. Quæ ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt:
 legiones

legiones duas cum Verulano Severo, & Vectio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, compositius cuncta, quam festinantius agerent. quippe bellum habere, quam gerere malebat. Scripseratque Cæsari, proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse. Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat: tumultuariam provincialium manum armat: hostiles ingressus præsidiiis intercipit. Et quia egeua aquarum regio est, castella fontibus imposita: quosdam rivos congestu arenæ abdidit.

4. Ea dum à Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Monefes ut famam sui præiret, non ideo nescium aut incautum Tigranem offendit: qui occupaverat Tigranocerta, urbem copia defensorum & magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius amnis haud spernenda latitudine partem murorum ambit: & ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. Inerantque milites, & provisi ante commeatus. quorum subvectu pauci avidius progressi, & repentinis hostibus circumventi, ira magis quam metu ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla comminus audacia: raris sagittis, neque clausos exterret, & semet frustratur. Adiabeni cum promovere scalas & machinamenta inciperent, facile detrusi. mox erumpentibus nostris cæduntur.

5. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesem, qui expostularent vim provinciæ illatam: socium amicumque regem cohortes Romanas circumfiedere. omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius centurio in eam legationem delectus, apud opidum Nisibin septem & triginta millibus passuum à Tigranocerta distantem adit regem, & mandata ferociter edidit. Vologesi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prospere fluebant. irritum obsidium, tutus manu & copiis Tigranes, fugati qui expugnationem sumpserant, missæ in Armeniam legiones, & aliæ pro Syria paratæ ultro irrumpere, sibi imbecillum equitem pabuli inopia.

pia. nam exorta vis locustarum ambederat, quidquid herbidum aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora obtendens, missurum ad imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia & firmanda pace respondet. Monefen omittere Tigranocerta jubet; ipse retro confedit.

6. Hæc plures ut formidine regis, & Corbulonis minis patrata & magnifica extollebant. Alii occulte pepigisse interpretabantur; ut omisso utrimque bello, & abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet. Cur enim exercitum Romanum à Tigranocertis deductum? cur deserta per otium, quæ bello defenderant? An melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti? Dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio quam cum Corbulone certaret: Corbulo meritæ tot per annos gloriæ, non ultra periculum faceret. Nam, ut rettuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ poposcerat, & adventare Cefennius Pætus audiebatur: jamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta & duodecima legiones addita quinta quæ recens è Mœsis excita erat, simul Pontica, & Galatarum Cappadocumque; auxilia Pæto obedirent: tertia & sexta & decima legiones, priorque Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum usu sociarent, partirenturve. Sed neque Corbulo æmulipatiens, & Pætus cui satis ad gloriam erat si proximus haberetur, despiciebat gesta, nihil cædis aut prædæ, usurpatas nomine tenus urbium expugnationes dictitans: Se tributa ac leges, & pro umbra regis, Romanum jus victis impositurum.

7. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad principem missos memoravi, revertere irriti: bellumque propalam sumptum à Parthis. nec Pætus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam Famisulanus Vectonius eo in tempore duodecimam Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nulla palam caussa, turbatus equus qui consularia insignia gestabat, retro evasit. Hostiaque quæ muniebantur hibernaculis assistens, semisacta opera fuga perripit, seque vallo

lo extulit. & pila militum arfere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat.

8. Ceterum Pætus spretis ominibus, nec dum factis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ provisu, rapit exercitum trans montem Taurum, recipiendis, ut ferebat, Tigranocertis, vastandisque regionibus, quas Corbulo integras omisisset. Et capta quædam castella, gloriæq; & prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuisset. Longinquis itineribus percurfando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, & instante jam hieme, reduxit exercitum. composuitque ad Cæsarem litteras quasi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas.

9. Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præfidiis insedit: & ne ponti injiciendo impedimentum hostiles turmæ afferrent, (jam enim subjectis campis, magna specie volitabant) naves magnitudine præstantes, & connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapulthisque & balistis proturbat Barbaros. in quos faxa & hastæ longius permeabant, quam ut contrario sagittarum jactu adæquarentur. Dein pons continuatus; collesque adversi per socias cohortes, post legionum castris occupantur; tanta celeritate & ostentatione virium, ut Parthi omisso paratu invadendæ Syriæ, spem omnem in Armeniam verterent.

10. Ibi Pætus imminentium nescius, quintam legionem procul in Ponto habebat; reliquas promiscuis militum commeatibus infirmaverat; donec adventare Vologesem magno & infenso agmine auditum. Accitit legio duodecima, & unde famam aucti exercitus sperat, prodita infrequentia: quam tamen retineri castra, & eludi Parthus tractu belli poterat, si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verum ubi à viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et tunc relictis hibernis, non fossam neque vallum sibi, sed corpora & arma in hostem data clamitans, duxit legiones quasi prælio

prælio certaturus. Deinde amisso centurione & paucis militibus, quos visendis hostium copiis præmiserat, trepidus remeavit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, tria millia selecti peditis proximo Tauri iugo imposuit, quo transitum regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Coniunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abdit, data in præsidium cohorte, ac disperse militum; qui in uno habitus, vagum hostem promptius sustentavisset. & ægre compulsus ferunt, ut instantem Corbuloni fateretur. nec à Corbulone properatum, quo gliscentibus periculis etiam subsidii laus augeretur. Expediri tamen itineri singula millia ex tribus legionibus, & alarios octingentos, parum numerum è cohortibus iussit.

II. At Vologeses quamvis obsessa à Pæto itinera hinc peditatu, inde equite accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obrivit, uno tantum centurione Tarquintio Crescente turrim, in qua præsidium agitabat, defendere auso: facta sæpius eruptione, & cæsis qui Barbarorum propius suggredebantur, donec ignium iactu circumveniretur. peditum si quis integer, longinqua & avia; vulnerati, castra repetivere: virtutem regis, sævitiam & copias gentium, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, veniret propere, signa & aquilas, & nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim donec vita suppetet, retenturos.

12. Ille interritus, & parte copiarum apud Syriam relicta, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur; qua proximum & comitatibus non egeum, regionem Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitum, præter alia fuenta bello, magna vis camelorum onusta frumento, ut simul hostem famemque depelleret. Primum è percussis Pactium primipili centurionem obvium habuit, dein plerosque militum: quos diversas fugæ causas obtendentes, redire ad

signa, & clementiam Pæti experiri monebat, se nisi victoribus immitem esse. Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, novam gloriam ostendere; non vicos aut opida Armeniorum, sed castra Romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti. Si singulis manipularibus præcipua servati civis corona, imperatoria manu tribueretur, quod illud & quantum decus, ubi par eorum numerus adipisceretur, qui attulissent salutem, & qui accepissent? His atque talibus in commune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu noctuque iter properabant.

13. Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, modo castellum quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare, propius incedens quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix contuberniis extracti, nec aliud quam munimenta propugnabant: pars jussu ducis, & alii propria ignavia, aut metu Corbulonem opperientes, ac si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. neque eandem vim Samnitibus Italico populo, aut Pœnis Romani imperii æmulis. Validam quoque & laudatam antiquitatem, quotiens fortuna contra daret, saluti consuluisse. Quæ desperatione exercitus dux subactus, primas tamen literas ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, quod pro Armeniis semper Romanæ ditionis, aut subjectis regi quem imperator delegisset, hostilia faceret. pacem ex æquo utilem. nec præsentia tantum spectaret. ipsum adversus duas legiones, totis regni viribus advenisse; at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum juvarent.

14. Ad ea Vologeses, nihil pro causa, sed operiendos sibi fratres Pacorum ac Tiridatem rescripsit, illum locum tempusque consilio destinatum quid de Armenia cernerent. Adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legibus Romanis statuerent. Missi post à Pæto nuntii, & regis colloquium petitum, qui Vāsacem præfectum equitatus ire iussit. Tum Pætus Lucullos, Pompejos, & si qua Cæsares obtinendæ donandæve Armeniæ egerant: Vāsaces

faces imaginem retinendi donandive penes nos, vim penes Parthos memorat. Et multum invicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quæ pepigissent, adhibetur. Placuitque liberari obsidio legiones, & decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaque & commeatus Parthis tradi. quibus perpetratis copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem legatos.

15. Interim flumini Arsanix (etenim is castra præfuebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter experientis. Sed Parthi quasi documentum victorix jusserant. namque iis usui fuit: nostri per diversum iere. Addidit rumor, sub jugum missas legiones, & alia ex rebus infaultis: quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est. Namque & munimenta ingressi sunt, antequam agmen Romanum excederet, & circumstetere vias, captiva olim mancipia, aut jumenta agnoscences, abstrahentesque. Raptæ etiam vestes, retenta arma, pavido milite & concedente, ne qua prælii causa existeret. Vologeses armis & corporibus cæsum aggregatis, quocladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleverat. Flumen Arsaniam elephanto insidens, & proximus quisque regi vi equorum perrupere, quia rumor inceserat, pontem cessurum oneri, dolo fabricantium. sed qui ingredi ausi sunt, validum & fidum intellexere.

16. Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem injicerent: contraque prodiderit Corbulo; Parthos inopes copiarum, & pabulo attrito, relicturos oppugnationem, neque se plus tridui itinere abfuisse. Adjecit, jurejurando Perti cautum apud signa, astantibus iis, quos testificando rex misisset, neminem Romanum Armeniam ingressurum, donec referrentur literæ Neronis, an paci annueret. Quæ ut augendæ infamix composita, sic reliqua non in obscuro habentur; una die quadraginta millium spatium emensum esse Pætum, desertis passim faucis, neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obviis, non eam speciem in-

signum & armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret. moesti manipuli, ac vicem commilitonum miserantes, ne lacrymis quidem temperavere. vix præ fletu usurpata consalutatio. Decefferat certamen virtutis, & ambitio gloriæ, feliciū hominum affectus. sola misericordia valebat, & apud minores magis.

17. Ducum inter se brevis sermo seæutus est, hoc conquerente irritum laborem, potuisse bellum fuga Parthorum finiri. Ille integra utrique cuncta respondit, converterent aquilas, & juncti invaderent Armeniam, abscessu Vologesis infirmatam. Non ea imperatoris habere mandata, Corbulo; periculo legionum commotum, è provincia egressum. quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectus spatiis itinerum, alacrem & facilitate camporum prævenientem equitem assequeretur. Exin Pætus per Cappadociam hibernavit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, detraheret castella trans Euphratem, annemque ut olim medium faceret; ille Armeniam quoque diversis præsidiis vacuam fieri exposculabat. Et postremo concessit rex. Dirutaque quæ ultra Euphratem communierat Corbulo; & Armenii suo arbitrio relictī sunt.

18. At Romæ trophæa de Parthis, arcusque medio Capitolini montis sistebantur: decreta ab senatu integro adhuc bello; neque tum omīssa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin & dissimulandis rerum externarum curis Nero frumentum plebis vetustate corruptum, in Tiberim jecit, quo securitatem annonæ sustentaret, cujus pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferme naves portu in ipso, violentia tempestatī, & centum alias Tiberi subvectas, fortuitus ignis absumpsisset. Tris dein consulares, L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pompejum Paullinum vectigalibus publicis præposuit, cum insectatione priorum principum, qui gravitate sumptuum justos redditus anteissent: se annum sexcenties festerium Reipubl. largiri.

19. Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum

cum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasque & provincias inter patres fortiti, statim emitterent manu quos adoptaverant. Qui magna cum invidia senatum adeunt, jus naturæ, labores educandi, adversus fraudem & artes, & brevitate adoptionis enumerant; Satis pretii esse orbis, quod multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obvia haberent. Sibi promissa legum diu expectata, in ludibrium verti, quando quis sine sollicitudine parens, sine luctu orbis, longa patrum vota repente adæquaret. Factum ex eo senatusconsultum, ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.

20. Exin Claudius Tinnarchus Cretensis reus agitur, ceteris criminibus, ut solent prævalidi provincialium, & opibus nimis ad injurias minorum elati: una vox ejus usque ad contumeliam senatus penetraverat, quod dictitasset, in sua potestate situm, an proconsulibus qui Cretam obtinuisent, grates agerentur. Quam occasionem Pætus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, provincia Creta depellendum, hæc addidit; Vñ probatum est P. C. leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem; candidatorum ambitus, Iulias leges: magistratuum avaritia, Calpurnia scita, pepererunt. Nam culpa quam pœna tempore prior, emendari quam peccare posterius est. Ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium, quo tutelæ sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quisque habeatur, alibi quam in civium judicio esse.

21. Olim quidem non modo prætor aut consul, sed privati etiam mittebantur, qui provincias viderent, & quid de cujusque obsequio videretur, referrent. trepidabantque gentes de æstimatione singulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicujus grates, ita promptius accusatio decernitur: decernaturque, & maneat provincialibus potentiam suam tali

modo ostentandi: sed laus falsa & precibus expressa, perinde cohibeantur, quam malitia, quam crudelitas. Plura sæpe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus. Quædam imo virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora ferme, & finis inclinatur, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus. quæ si arceantur, æqualius atque constantius provinciæ regentur. nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita vetita gratiarum actione ambitio cohibetur.

22. Magno assensu celebrata sententia, non tamen senatusconsultum perfici potuit, abnuntibus consulibus ea de re relatum. Mox auctore principe sanxere, ne quis ad concilium sociorum referret, agendas apud senatum proprætoribus proveconsulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur. Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ, celebre Campaniæ opidum Pompeji, magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Vestalis Lælia, in cuius locum Cornelia ex familia Cossorum capta est.

23. Memmio Regulo, & Verginio Rufo Coss. natam sibi ex Poppæa filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque Augustam, dato & Poppææ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. Iam senatus utrum Poppææ commendaverat diis, vota que publice susceperat. quæ multiplicata, exsolutaque. Et additæ supplicationes; templumque Fecunditati, & certamen ad exemplar Atticæ religionis decretum: utque Fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Iovis collocarentur: ludicrum Circense, ut Iuliæ genti apud Bovillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur. quæ fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusque exortæ adulationes, consensuum honorem diuæ, & pulvinar, ædemque & sacerdotem. Atque ipse ut lætitiæ, ita mœroris immodicus egit. Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum, immo-

to animo prænuntiam imminētis cædis contumeliam excepiſſe. Secutam dehinc vocem Cæſaris ferunt, qua reconciliatum ſe Thraſeæ apud Senecam jactaverit, ac Senecam Cæſari gratulatum. Vnde gloria egregiis viris, & pericula gliſcebant.

24. Inter quæ veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologeſis, litterasque in eandem formam attulere; ſe priora & totiens jactata ſuper obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dii, quamvis potentium populorum arbitri, poſſeſſionem Parthis non ſine ignominia Romana tradidiſſent. Nuper clauſum Tigranem; poſt Pætum legionesque cum opprimere poſſet; incolumes dimiſſiſſe. Satis approbatam vim; datum & lenitatis experimentum. Nec recuſaturum Tiridatem accipiēdo diademati in urbem venire, niſi ſacerdotii religione attineretur. Iturum ad ſigna & effigies principis, ubi legionibus coram, regnum auſpicaretur.

25. Talibus Vologeſis litteris, quia Pætus diverſa tamquam rebus integris ſcribebat, interrogatus centurio qui cum legatis advenerat, quo in ſtatu Armenia eſſet? omnes inde Romanos exceſſiſſe reſpondit. Tum intellecto Barbarorum irriſu, qui peterent quod eripuerant, conſuluit inter primores civitatis Nero, bellum anceps, an pax inhoneſta placeret. nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hoſtium gnarus, gerendæ rei præſcitur, ne cujus alterius inſcitia ruſum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, unde ſpes fieret, non fruſtra eadem oraturum Tiridatem, ſi preces ipſe attuliſſet. Syriæque exſecutio Cæſtio; copiæ militares Corbuloni permiſſæ, & quintadecima legio, ducente Mario Cæſſo, è Pannonia adjecta eſt. Scribitur tetrachis ac regibus præſectiſque & procuratoribus, & qui prætorum finitimas provincias regebant, juiſſis Corbulonis obſequi, in tantum ferme modum aucta poteſtate, quem populus Romanus Cn. Pompejo bellum Piraticum geſturo dederat. Regreſſum Pætum cum graviora metueret, ſacetiis inſectari ſatis habuit Cæſar, his ferme verbis; Ignoscere ſe ſtatim,

ne tam promptus in pavorem longiore sollicitudine agresceret.

26. At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, & ceteris exterritis, parum habiles prælio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac prosperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam, quæ per Pontum agens, expers claudis fuerat. Simul quintadecimanos recens adductos, & vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto, quodque alarum cohortiumque, & auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua transmittere Euphratem parabat. Tum lustratum rite exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica de auspiciis imperatoriis, rebusque à se gestis, adversa in insecitiam imperatoris: multa aucto-
tate, quæ viro militari pro facundia erat.

27. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetustas obsæperat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adjungit iis centuriones cum mandatis non immitibus: Non enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quædam Parthis evenisse, documento adversus superbiam proinde & Tiridati conducere, intactum vastationibus regnum dono accipere; & Vologesen melius societate Romana, quam damnis mutuis, genti Parthorum consulturum. Scire quantum intus discordiarum, quamque indomitas & præferoces nationes regeret. Contra imperatori suo immotam ubique pacem: & unum id bellum esse. Simul consilio terrorem adjicere, & Megistanas Armenios qui primi à nobis defecerant, pel-
lit sedibus, castella eorum excindit, plana, edita, validos, invalidosque, pari metu complet.

28. Non insensum, nedum hostili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eoque consilium ejus fidum credebant. ergo Vologeses neque * in summam, & quibusdam præfecturis inducias petit. Tiridates locum diemque colloquio poscit. Tempus propinquum; locus in quo nuper obsessæ cum Pæto legiones erant; cum à
Bar-

Barbaris delectus esset, ob memoriam lætioris sibi rei, non est à Corbulone vitatus, ut dissimilitudo fortunæ gloriam auget. Neque infamia Partiangebatur: quod eo maxime patuit, quia filio ejus tribuno ducere manipulos, atque operire reliquias malæ pugnæ imperavit. Die pacta Tiberius Alexander illustris eques Romanus minister bello datus, & Vivianus Annii gener Corbulonis, nondum senatoria ætate, sed pro legato quinctæ legionis impositus, in castra Tiridatis venire, honore ejus, ac ne metueret insidias tali pignore. Viceri dehinc equites assumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque dextras miscuere.

29. Exin Romanus laudat juvenem, ommissis præcipitibus tuta & salutaria capeissentem. Ille de nobilitate generis multum præfatus, cetera temperanter adjungit; Iturum quippe Romam, laturumque novum Cæsari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæsaris insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere. & colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interjectis, magna utrimque specie, inde eques compositus per turmas, & insignibus patriis; hinc agmina legionum stetero fulgentibus aquilis, signisque, & simulacris deum in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, & sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates; cæsis ex more victimis, sublatum capite diadema imagini subjecit. magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obsidio. at nunc versos casus: iturum Tiridatem ostentui gentibus quanto minus quam captivum?

30. Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasque. & rogitante rege causas, quotiens novum aliquid adverterat: ut, initia vigiliarum per centurionem nuntiari, convivium buccina dimitti; & structam ante Augurale aram subdita face accendi: cuncta in majus extollens, admiratione prisca moris affecit. postero die spatium oravit, quo tantum itineris aditurus, fratres ante, matremque

viseret : obsidem interea filiam tradit, litterasque supplices ad Neronem.

31. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis repperit non incuriosum fratris : quippe & propriis nuntiis à Corbulone petierat, ne quam imaginem servitii Tiridates perferret ; neu ferrum traderet ; aut complexu provincias obtinentium arceretur ; foribusve eorum assisteret : tantusque ei Romæ, quantus consulibus, honor esset. Scilicet externæ superbix sueto, non erat notitia nostri : apud quos vis imperii valet, inania transmittuntur.

32. Eodem anno Cæsar nationes Alpium maritimarum in jus Latii transtulit. Equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit, apud Circum. namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil nisi de quattuordecim ordinibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed feminarum illustrium senatorumque plures par arenam fœdati sunt.

33. C. Lecanio, M. Licinio Coss. acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuvenalibus ludis, quos ut parum celebres & tantæ voci angustos spernebat. Non tamen Romæ incipere ausus, Neapolim quasi Græcam urbem delegit : Inde initium fore, ut transgressus in Achaïam insignesque & antiquitus sacras coronas adeptus, majore fama studia civium eliceret. Ergo contractum opidanorum vulgus, & quos è proximis coloniis & municipiis ejus rei fama civerat ; quique Cæsarem per honorem, aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent.

34. Illic, plerique ut arbitrabantur, triste ; ut ipse, providum potius & secundis numinibus evenit. nam egresso qui affuerat populo, vacuum & sine ullius noxa theatrum collapsum est. Ergo per compositos cantus grates diis, atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Hadriæ trajectus, apud Beneventum interim consedit : ubi gladiatorium munus à Vatinio celebrare

bre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, fustrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus: primo in contumelias assumptus, deinde optimi cujusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos præmineret.

35. Ejus munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem à sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Iuniæ familiæ claritudinem divum Augustum atavum ferebat. Iussi id accusatores obicere; prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in novis rebus esse. quin cum nobiles habere, quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet, nomina summæ curæ & meditata. Tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. Et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interfecit, secutaque Neronis oratio ex more; *Quamvis* fontem & defensionem merito diffusum, victurum tamen fuisse, si clementiam judicis expectasset.

36. Nec multo post omissa in præsens Achaia (caussæ in incerto fuere) urbem revisit; provincias Orientis, maxime Ægyptum, secretis imaginationibus agitans. Dein edicto testificatus non longam usui absentiam, & cuncta in Republ. perinde immota ac prospera fore; super ea profectio adiit Capitolium. Illic veneratus deos, cum Vestræ quoque templum inisset; repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrere, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, cunctas sibi curas amore patriæ leviores dictitans. Vidisse civium mœstos vultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu principis refoveri. Ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pignora prævalerent; ita populum Romanum vim plurimam habere: parendumque retinenti. Hæc atque talia plebi volentia fuere, voluptatum cupidine, & quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustias si abesset metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur. dehinc

quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod evenerat.

37. Ipse quo fidem acquireret, nihil usquam perinde lætum sibi publicis locis struere convivia, totaque urbe quasi domo uti. Et celeberrimæ luxu famaque epulæ fuere, quas à Tigellino paratas, ut exemplar referam, ne sæpius eadem prodigientia narranda sit. Igitur in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, cui superpositum convivium navium aliarum tractu moveretur. naves auro & ebore distinctæ: remigesque exoleti, per ætates & scientiam libidinum componebantur. volucres & feras diversis è terris, & animalia maris Oceano abusque petiverat. crepidinibus stagni lupanaria stabant, illustribus feminis completa. & contra scorta viscebantur, nudis corporibus. jam gestus motusque obseceni, & postquam tenebræ incedeabant, quantum iuxta nemoris, & circumjecta tecta, consonare cantu, & luminibus clarescere. Ipse per licita atque illicita fœdatus; nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum solennium conjugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammeum. Visi auspices, dos, & genialis torus, & faces nuptiales: cuncta denique spectata, quæ etiam in femina nox operit.

38. Sequitur clades, forte, an dolo principis incertum: nam utrumque auctores prodiderè: sed omnibus quæ huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua est. Vbi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citus, longitudinem Circi corripuit. neque enim domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primum, deinde in edita adsurgens, & rursum inferiora populando, antecit remedia velocitate mali, & obnoxia urbe artis itineribus, hucque & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium seminarum, fessa ætate, aut rudis

pueritiæ ætas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiantur, pars morans, pars festinans, cuncta impediabant: & sæpe dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur: vel si in proxima evaserant, in his quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. Postremo quid vitarent, quid peterent ambigui, comple-re vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus, alii caritate suorum quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restringere prohibentium, & quia alii palam faces jaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur; sive ut raptus licentius exerceret, seu jussu.

39. Eo in tempore Nero Antii agens, non ante in urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium & Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato & profugo, campum Martis ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiam suos patefecit: & subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent: subvertæque utensilia ab Hostia, & propinquis municipiis; pretiumque frumenti minutum, usque ad ternos nummos. Quæ quamquam popularia, in irritum cadebant, quia pervaserat rumor, ipso tempore flagrantis urbis, inisse eum domesticam scenam, & cecinisse Trojanum excidium, præsentia mala venturis cladibus assimulantem.

40. Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus, proruptis per immensum ædificiis, ut continuæ violentiæ campus, & velut vacuum cælum occurreret. Nec dum posito metu, redibat levis rursus grassatus ignis, patulis magis urbis locis, eoque strages hominum minor. delubradum, & porticus amœnitati dicatæ latius procidere. Plurque infamiæ id incendium habuit, quia prædiis Tigellini Æmilianis proruperat. Videbaturque Nero condendæ urbis novæ, & cognomento suo appellandæ gloriam quærere. Quippe in regiones qua-

quatuordecim Roma dividitur : quarum quatuor integræ manebant, tres solo tenus dejectæ : septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera & semiusta.

41. Domuum, & insularum, & templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit : sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunæ, & Magna ara fanumque quæ præsentî Herculi Arcas Euander sacraverat ; ædesque Statôris Iovis vota Romulo, Numæque regia, & delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani exusta. Iam opes tot victoriis quæsitæ, & Græcarum artium decora, exin monumenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine, multa seniores meminere, quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent, x i v Kalend. Sextiles principium incendii hujus ortum, quo & Senones captam urbem inflammaverant. alii eo usque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque & dies inter utraque incendia numerent.

42. Ceterum Nero usus est patriæ ruinis, extruxitque domum, in qua haud perinde gemmæ & aurum miraculo essent, solita pridem, & luxu vulgata ; quam arva & stagna, & in modum solitudinum hinc silvæ, inde aperta spatia, & prospectus : magistris & machinatoribus Severo & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, & viribus Principis illudere. Namque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros promiserant, squalenti littore, aut per montes adversos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinæ paludes : cetera abrupta, aut arentia : ac si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis causæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno iuga connixus est : manentque vestigia irritæ spei.

43. Ceterum urbis quæ domus supererant, non ut post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erectæ ; sed dimensis vicorum ordinibus, & latis viarum spatiis, cohibita ædificiorum altitudine, ac patefactis arcibus, additisque porticibus, quæ
fron-

frontem insularum protegerent. Easque porticus Nero sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum, pollicitus est. Addidit præmia pro cuiusque ordine, & rei familiaris copiis: finivitque tempus, intra quod effectis domibus aut insulis, adipiscerentur. Ruderi accipiendæ Hostienses paludes destinabat, utque naves quæ frumentum Tiberi subvectassent, onustæ rudere decurrerent. Edificiaque ipsa certa sui parte, sine trabibus, saxo Gabino Albanoque solidarentur: quod is lapis igni impervius est. Iam aqua privatorum licentia intercepta, quo largior & pluribus locis in publicum flueret; custodes, & subsidia reprimendis ignibus in propatulo, quisque haberet: nec communione parietum, sed propriis quæque muris ambirentur. Ea ex utilitate accepta, decorem quoque novæ urbi attulere. Erant tamen qui crederent, veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam angustiae itinerum, & altitudo tectorum non perinde solis vapore percurrerentur: at nunc patulam latitudinem, & nulla umbra defensam, graviore æstu ardescere.

44. Et hæc quidem humanis consiliis providebantur. Mox petita à diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano & Cereri Proserpinæque, ac propitiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare. unde hausta aqua, templum & simulacrum deæ prosperum est; & lectisternia ac pervigilia celebrare feminæ quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamentis, decedebat infamia, quin iussu incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & quæsitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos, vulgus *Christianos* appellabat. Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in præsens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudæam originem ejus mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocía aut pudenda consueverant, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud,

haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contacti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel circulo insistens. Vnde quamquam adversus fontes & novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in sævitiam unius absumerentur.

45. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciæ everse, sociique populi, & quæ civitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam dii cessere, spoliatis in urbe templis, egestoque auro quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani ætas prospere aut in metu sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato, ac Secundo Carinate. Ille libertus cuicumque flagitio promptus; hic Græca doctrina, ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur Seneca, quo invidiam sacrilegii à semet averteret, longinqui ruris secessum oravisse: & postquam non concedebatur, ficta valetudine quasi æger nervis, cubiculum non egressus. Tradidère quidam, venenum ei per libertum ipsius, cui nomen Cleonicus, paratum, jussu Neronis: vitatumque à Seneca proditione liberti, seu propria formidine, dum persimplici victu, & agrestibus pomis, ac si sitis admoheret, profuente aqua, vitam tolerat.

46. Per idem tempus gladiatores apud opidum Preneste, tentata eruptione, præsidio militis, qui custos adesset, coerciti sunt: jam Spartacum & vetera mala, rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur, non bello, (quippe haud alias tam immota pax) sed certum ad diem in Campaniam redire classem Nero jusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores, quamvis sæviente pelago, à Formiis movere; & gravi Africo, dum promontorium Miseni superare, con-

contendunt, Cumanis littoribus impacti, triremium plerasque, & minora navigia passim amiserunt.

47. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non alias crebrior, & sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. Bicipites hominum aliorumve animalium partus abjecti in publicum; aut in sacrificiis quibus gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino viam propter natus vitulus, cui caput in crure esset. Secutaque haruspicum interpretatio; parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum, neque occultum: quia in utero repressum, aut iter juxta editum sit.

48. Ineunt deinde consulatum Silius Nerva, & Atticus Vestinus, coepta simul & aucta conjuratione, in quam certatim nomina dederant senatores, eques, miles, feminae etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem aut species virtutibus similes. Namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversus amicos, & ignotis quoque coni fermone & congressu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul gravitas morum, aut voluptatum parsimonia. lenitati ac magnificentiae, & aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine summum imperium non restrictum, nec perseverum volunt.

49. Initium conjurationi non à cupiditate ipsius fuit: nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cujus instinctu concitum sit, quod tam multi sumpserunt. Promptissimos Subrium Flavium tribunum praetoriae cohortis, & Sulpicium Asprum centurionem exstitisse constantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusque Lateranus consul designatus, vivida odia intulere. Lucanum propriae causae accendebant, quod famam carminum ejus premebat Nero, prohibueratque ostentare, vanus adsimulatione: Lateranum consulem designatum, nulla injuria, sed amor Reip. sociavit. At Flavius Scevius & Afranius Quinctianus, uterque sena-

torii ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capeſſivere. nam Scevino diſſoluta luxu mens, & proinde vita ſomno languida: *Quinctianus* mollitia corporis infamis, & à Nerone probroſo carmine diſſamatus, contumelias ultum ibat.

50. Ergo dum ſcelera principis, & finem adeſſe imperii, deligendumque qui feſſis rebus ſuccurreret, inter ſe aut inter amicos jaciunt, aggregavere *Tullium Senecionem*, *Cervarium Proculum*, *Vulcatium Araricum*, *Iulium Tugurinum*, *Munatium Gratum*, *Antonium Natalem*, *Martium Feſtū*, equites Romanos: ex quibus *Senecio* e præcipua familiaritate *Neronis* ſpeciem amicitiae etiam tum retinens, eo pluribus periculis conſſictabatur. *Natalis* particeps ad omne ſecretum *Piſoni* erat. ceteris ſpes ex novis rebus petebatur. Adſcitæ ſunt ſuper *Subrium* & *Sulpicium*, de quibus rettuli, militares manus, *Granius Silvanus* & *Staius Proximus*, tribuni cohortium prætoriarum, *Maximus Scaurus* & *Venetus Paullus* centuriones. Sed ſummum robur in *Fenio Ruſo* præfecto videbatur, quem vita ſamaque laudatum, per ſævitiam impudicitiamque *Tigellinus* in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac ſæpe in metum adduxerat, quaſi adulterum *Agrippinæ*, & deſiderio ejus ultioni intentum. Igitur ubi conjuratis præfectum quoque prætorii in partes deſcendiſſe, crebro ipſius ſermone facta fides; promptius jam de tempore ac loco cædis agitabant. Et cepiſſe impetum *Subrius Flavius* ferebatur, in ſcena canentem *Neronem* aggreſſendi; aut cum ardente domo per noctem huc illuc curſaret, inſtutoditus. Hic occaſio ſolitudinis; ibi ipſa frequentia tanti decoris teſtis, pulcherrimum animum exſtimulaverant: niſi impunitatis cupido retinuiſſet, magnis ſemper conatibus adverſa.

51. Interim cunctantibus prolatantibusque ſpem ac metum, *Epicharis* quædam, incertum quonam modo ſciſcitata (neque illi ante ulla rerum honeſtarum cura fuerat) accendere, & arguere conjuratos: ac poſtremo lentitudinis eorum pertæſa, & in *Campania* agens, primores claffiariorum *Mifenenſium* labefacere, & conſcientia illigare connixa eſt tali initio.

initio. Erat Chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros non ex magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum merita erga Neronem sua, & quam in irritum cecidissent, aperit, adjicitque questus & destinationem vindictæ, si facultas oriretur; spem dedit posse impelli & plures conciliare nec leve auxilium in classe, crebras occasiones; quia Nero multo apud Puteolos & Misenum maris usu lætabatur. Ergo Epicharis plura: & omnia scelera principis orditur. Neque senatui quid manere sed provisum quo nam modo pœnas everse Reip. daret: accingeretur modo, navaret operam, & militum acerrimos duceret in partes, ac digna pretia expectaret. Nomina tamen conjuratorum reticuit. Vnde Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea quæ audierat ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, & cum indice composita, nullis testibus innixum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haud falsa esse etiam quæ vera non probabantur.

52. Conjuratis tamen metu proditionis permotis, placitum maturare cædem apud Bajas, in villa Pisonis: cujus amœnitate captus Cæsar crebro ventitabat, balneasque & epulas inibat omissis excubilis, & fortunæ suæ mole. Sed abnuvit Piso, invidiam prætendens, si sacra mensæ, diique hospitales cæde qualiscumque principis cruentarentur, melius apud urbem in illa invisâ & spoliis civium exstructa domo, vel in publico patratueros, quod pro Rep. suscepissent. Hæc in commune: ceterum timore occulto; ne L. Silanus eximia nobilitate, disciplinaque C. Cassii, aptud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, prompte daturis operam qui à conjuratione integri essent, quique miserarentur Neronem tantumquam per scelus interfectum. Plerique Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse Pisonem crediderunt; ne à libertate moveretur, vel delecto imperatore alio, sui muneris Remp. faceret. Etenim expers conjurationis erat; quamvis super eo crimine Nero vetus adversus infontem odium expleverit.

53. Tandem statuere Circensium Ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Cæsar rarus egressu, domoque aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat, promptioresque aditus erant lætitiæ spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, ut Lateranus, quasi subsidium rei familiari oraret, deprecabundus, & genibus principis accidens, prosterneret incautum, premeretque, animi validus, & corpore ingens. Tum jacentem & impeditum, tribuni & centuriones, & ceterorum ut quisque audentiæ habuisset, accurrerent, trucidarentque: primas sibi partes exoptulante Scevino, qui pugionem templo Salutis in Etruria, sive, ut alii tradidere, Fortunæ Ferentino in opido detraherat, gestabatque velut magno operi sacrum. Interim Piso apud ædem Cereris opperiretur, unde eum præfectus Fenius & ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia Claudii Cæsaris filia, ad eliciendum vulgi favorem: quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur, aut inanem ad spem Antoniam nomen & periculum commodavisse, aut Pisonem notum amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.

54. Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexus, dites, pauperes taciturnitate omnia cohibita sint: donec proditio cœpit à domo Scevini. qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignavit: promptum vagina pugionem, de quo supra rectuli, vetustate obtusum increpans, asperari saxo, & in mucronem ardescere iussit. Eamque curam liberto Milicho mandavit. Simul affluentius solito convivium initum: servorum charissimi libertate, & alii pecunia donati. atque ipse mœstus, & magnæ cogitationis manifestus erat, quamvis lætitiæ vagis sermonibus simularet. Postremo vulneribus ligamenta, quibusque sistitur sanguis parare eundem Milichum monet, sive gnarum conjurationis, & hucusque fidem, seu nescium, & tunc primum arreptis suspicionibus, ut plerique tradidere,

dere, de consequentibus. Nam cum secum servilis animus præmia perfidiæ reputavit, simulque immensa pecunia & potentia obversabantur, cessit fas, & salus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Et enim uxoris quoque consilium assumpserat, muliebri ac deterius. quippe ultro metum intentabat, multosque astitisse liberos ac servos qui eadem viderint: nihil profuturum unius silentium; at præmia penes unum fore, qui indicio prævenisset.

55. Igitur cœpta luce Milichus in hortos Servilianos pergit. & cum foribus arceretur, magna & atrocitas asferre dictitans, deductusque ab janitoribus ad libertum Neronis Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, graves conjurationes, & cetera quæ audierat conjectaveratque docet. Telum quoque in necem ejus paratum ostendit, accirque reum jussit. is raptus per milites, & defensionem orsus; Ferrum cujus argueretur, olim religione patria cultum, & in cubiculo habitum, ac fraude liberti subreptum respondit. Tabulas testamenti sæpius à se, & incustodita dierum observatione, signatas. Pecunias & liberates servis & ante dono datas; sed ideo tunc largius, quia tenui jam re familiari, & instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enim vero liberales semper epulas struxisse, & vitam amœnam, & duris iudiciis parum probatam. Fomenta vulneribus nulla jussu suo, sed quia cetera palam vana objecisset, adjungere crimen, ut sese pariter indicem & testem faceret. Adjicit dictis constantiam. inculcat ultro intestabilem, & consceleratum, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset, Antonium Natalem multa cum Scevino, ac secreto collocutum, & esse utrosque C. Pisonis intimos.

56. Ergo accitus Natalis: & diversi interrogantura, quisnam is sermo, qua de re fuisset? Cum exorta suspicio, quia non congruentia responderant: inditaque vincla. Et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis totius conjurationis magis gnarus, simul arguendi peritior, & C. Pifone primum fatetur. deinde adjicit An-

narum Senecam, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio, Scevinus quoque pari imbecillitate, an cuncta jam pate facta credens, nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. ex quibus Lucanus, Quinctianusque, & Senecio diu abnuere. Post promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Atillam matrem suam, Quinctianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem amicorum præcipuos nominavere.

57. Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indicio Epicharim attineri, ratusque muliebri corpus impar dolori, tormentis dilacerari jubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium ne à femina spernerentur, pervicere quin objecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. Postero cum ad eodem cruciatus retraheretur, gestamine sellæ (nam dissolutis membris insistere nequibat) vincolo fasciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit cervicem, & corporis pondere connixa, tenuem jam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui & viri & equites Romani senatoresque intacti tormentis, carissima suorum quisque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio & Quinctianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset.

58. Quin & urbem per manipulos occupatis mœnibus, infesso etiam mari & amne, velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorum, pedites equitesque permixti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. Continua hinc & juncta agmina trahi, ac foribus hortorum adjacere. Atque ubi dicendam ad causam introissent, lætatum erga conjuratos, si fortuitus sermo, & subiti occursum, si convivium, si spectaculum simul inissent, pro crimine accipi: cum super Neronis ac Tigellini sævas per-

percunctationes, Feniſius quoque Ruſus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, ſed quo fidem inſcitæ pararet, atrox adverſus ſocios. Idem Subrio Flavio aſſiſtenti, annuentique an inter ipſam cognitionem diſtingeret gladium, cædemque pararet; renuit, infregitque impetum jam manum ad capulum referentis.

59. Fuere qui prodita conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Piſonem pergere in caſtra, aut roſtra eſcendere, ſtudiaque militum & populi tentare: ſi conatibus ejus conſcii aggregarentur, ſecuturos etiam integros, magnamque motæ rei famam, quæ plurimum in novis conſiliis valeret. Nihil adverſum hoc Neroni proviſum. etiam fortes viros ſubitis terreri; ne dum ille ſcenicus, Tigellino ſcilicet cum pelli- cibus ſuis comitante, arma contra cieret. Multa experiendo conſieri, quæ ſegnibus ardua videantur. Fruſtra ſilentium & fidem in tot conſciorum animis & corporibus ſperari. Cruciatus aut præmio, cuncta pervia eſſe. Venturos qui ipſum quoque vincirent, poſtremo indigna nece afficerent. Quanto laudabilius perituum, dum amplectitur Rem- pub. dum auxilia libertati invocat, dum miles potius deeſſet, & plebes deſereret, dum ipſe majoribus, dum poſteris, ſi vita præriperetur, mortem approbaret? Immotus iis, & paululum in publico verſatus, poſt domi ſecretus, animum adverſum ſuprema firmabat. donec manus militum adveniret, quos Nero tirones aut ſtipendiis recentes delegerat. Nam vetus miles timebatur, tamquam favore imbutus. Obiit abruptis brachiorum venis. Teſtamentum ſœdis adverſus Neronem adulationibus, amori uxoris dedit, quam degenerem, & ſola corporis forma commendatam, amici matrimonio abſtulerat. Nomen mulieris Arria Galla; priori marito, Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Piſonis infamiam propagavere.

60. Proximam necem Plautii Laterani conſulis designati Nero adjungit adeo propere, ut, non com- plecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permetteret. Raptus in locum ſervilibus poenis ſepoſitum, manu Statiſ tribuni trucidatur, plenus con-

stantis silentii, nec tribuno obijciens eandem conscientiam. Sequitur cædes Annæi Senecæ lætissima principi, non quia conjurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompsit; missum se ad ægrotum Senecam, ut viseret conquereturque cur Pisonem aditu arceret? melius fore si amicitiam familiari congressu exercuissent. Et respondiſſe Senecam; sermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. Hæc ferre Granius Silvanus tribunus cohortis, & an dicta Natalis, suæque responsa nosceret, percunctari Senecam jubetur. Is forte, an prudens, ad eum diem ex Campania remeaverat, quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo propinqua vespere tribunus venit, & villam globus militum sepſit. Tum ipsi cum Pompeja Paullina uxore & amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit.

61. Seneca; missum ad se Natalem, conquestumque nomine Pisonis quod visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis & amorem quietis excusavisse, respondit. Cur salutem privati hominis incolumitati suæ anteferebat; causam non habuisse. nec sibi promptum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam servitium expertus esset. Vbi hæc à tribuno relata sunt, Poppæa & Tigellino coram, quod erat sævienti principi intimum consiliorum, interrogat; an Seneca voluntariam mortem pararet? Tam Tribunus nulla pavoris signa, nihil triste in verbis ejus aut vultu deprehensum confirmavit. Ergo regredi, & indicere mortem jubetur. Tradit Fabius Rusticus; non eo quo venerat itinere reditum, sed flexisse ad Fenium præfectum, & expositis Cæsaris jussis, an obtemperaret interrogavisse: monitumque ab eo, ut exsequeretur, fatali omnium ignavia. nam & Silvanus inter conjuratos erat, augebatque scelera in quorum ultionem consenserat. Voci tamen & aspectui pepercit. Intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui necessitatem ultimam denuntiaret.

62. Ille interritus poscit testamenti tabulas: ac
denē-

denegante centurione, conversus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod unum jam, attamen pulcherrimum habebat, imaginem vitæ suæ relinquere testatur. cuius si memores essent bonarum artium, famam tam constantis amicitiae laturus. Simul lacrymas eorum, modo sermone, modo intentior in modum coercerentis, ad firmitudinem revocat, rogitans. Vbi præcepta sapientiae? ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentia? Cui enim ignaram fuisse scitiam Neronis? Neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret.

63. Vbi hæc atque talia velut in commune disse-ruit, complectitur uxorem. & paululum adversus præsentem fortitudinem mollitus, rogat oratque temperaret dolori, ne æternum susciperet, sed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, desiderium mariti solatiis honestis toleraret. Illa contra, sibi quoque destinatam mortem adseverat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ ejus non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret: Vitæ, inquit, deliaimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis. non invidebo exemplo. Sit hujus tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine. Post quæ eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam senile corpus & parvo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sævisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscederet. Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita ejus verbis, invertere supersedeo.

64. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, inhibere mortem. Hortantibus militibus, servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ. nam ut est vulgus ad deteriora promptum, non desuere qui crederent, donec implacabilem

Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petivisse; deinde oblata mitiore spe, blandimentis vitæ evictam. cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albensibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Anæum diu sibi amicitiae fide & arte medicinæ probatum, orat provisum pridem venenum, quo damnati publico Atheniensium judicio exstinguerentur, promeret: allatumque hausit frustra, frigidis jam artibus & clauso corpore adversum vim veneni. Postremo stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos servorum, addita voce, Libare, se liquorem illum I O V I L I B E R A T O R I. Exin balneo illatus, & vapore ejus exanimatus, sine ullo funeris solenni crematur. Ita codicillis præscripserat, cum etiam tum prædives & præpotens, supremis suis consuleret.

65. Fama fuit, Subrium Flavium cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, ut post occisum opera Pisonis Neronem, Piso, quoque interficeretur, tradereturque imperium Senecæ, quasi insonti claritudine virtutem ad summum fastigium delecto. Quin & verba Flavii vulgabantur; Non referre dedecori, si citharædus dimoveretur, & Tragædus succederet. quia ut Nero cithara, ita Piso Tragico ornata cane-
nebat.

66. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra sefellit, accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundem conscium & inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti minitanti que renidens Scevinus, neminem ait plura scire quam ipsum. Hortaturque ultro redderet tam bono principi vicem. Non vox adversum ea Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens, & pavoris manifestus. ceterisque, ac maxime Cervario Proculo equite, ad convincendum eum connisus, jussu imperatoris à Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, vinciturque.

67. Mox eorundem indicio Subrius Flavius tribunus, pervertitur, primo dissimilitudinem morum
ad

ad defensionem trahens; neque se armatum cum inermibus & effeminatis tantum facinus confociaturum: dein postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus, interrogatusque à Nerone, quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset: Oderam te, inquit. nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti: odisse cœpi postquam parricida matris & uxoris, auriga & histrio & incendiarius extitisti. Ipsa rettuli verba, quia non ut Senecæ, vulgata erant. nec minus nosci decebat militaris viri sensus incompertos, sed validos. Nihil in illa conjuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret, insolens erat. Pœna Flavii Veiano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi jussit, quam Flavius ut humilem & angustam increpans, circumstantibus militibus; ne hoc quidem, inquit, ex disciplina. admonitusque fortiter protendere cervicem: Vtinam, ait, tu tam fortiter ferias. Et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputavisset, sævitiam apud Neronem jactavit, sesquiplaga interfectum à se dicendo.

68. Proximum constantiæ exemplum, Sulpitius Asper centurio præbuit. percunctanti Neroni, cur in cædem suam conspiravisset? breviter respondens: Non aliter tot flagitiis ejus subveniri potuisset. Tum jussam pœnam subiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degenerare. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, violentum & infensum ratus: sed conjurati consilia cum Vestino non miscuerant, quidam vetustis in eum simultatibus, plures quia præcipitem & infociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex intima sodalitate cœperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, sæpe asperis facetiis illusus; quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat recens causa, quod Vestinus Statiliam Messallinam matrimonio sibi junxerat, haud nescius inter adulteros ejus & Cæsarem esse.

69. Igitur non crimine, non accusatore existente, quia speciem iudicis induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit: jubetque praevenire conatus consulis, occupare velut arcem ejus, opprimere delectam juventutem: quia Vestinus imminentes foro ardes, decoraque servitia, & parietate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat, conviviumque celebrabat, nihil metuens, an dissimulando metu. cum ingressi milites vocari eum a tribuno dixerent. Ille nihil demoratus exsurgit. & omnia simul properantur, clauditur cubiculo, praesto est medicus, abscinduntur venae, vigens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi provecta nocte emissi sunt, postquam pavorem eorum ex mensa exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero, satis supplicii luisse ait populis consularibus.

70. Exin M. Annaei Lucani caedem imperat. Is profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc & compote mentis pectore intelligit; recordatus carmen a se compositum, quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obitus se tradiderat, versus ipsos rettulit. eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac, & Quinctianus, & Scevinus, non ex prioris vitae molliora, mox reliqui conjuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

71. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis; ornare lauru domum, genua ipsius advolvi, & dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis & Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur. Milichus praemiis ditatus, Conservatoris sibi nomen Graeco ejus rei vocabulo assumpsit. E tribunis Granius Silvanus quamvis absolutus, sua manu cecidit: Statius Proximus veniam quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corrumpit. Exuti dehinc tribunatu

Pompejus, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius, quasi principem non quidem odissent, sed tamen extimerentur. Nonio Prisco per amicitiam Senecæ & Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quam convictis, data exilia. Priscum Antonia Flacilla conjunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum & integris opibus, post adeptis, quæ utraque gloriam eis auxere. Pellitur & Rufus Crispinus occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat. Verginium & Rufum claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia juvenum eloquentia, Musonius præceptis sapientiæ fovebat. Cluidieno Quietō, Iulio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altino, velut in agmen & numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia uxor Scævini, & Cæsonius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se, tantum poena experti. Attila mater Annæi Lucani, sine absolutione, sine supplicio dissimulata.

72. Quibus perpetratis Nero, & concione militum habita, bina nummum millia viritim manipularibus divisit, addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum quasi gesta bello expositurus vocat senatum, & triumphale decus Petronio Turpiliano consulari, Cocceio Nervæ prætori designato, Tigellino præfecto prætorii tribuit, (Tigellinum & Nervam ita extollens, ut super triumphales in foro imagines, apud palatium quoque effigies eorum sisteret) Consularia insignia Nymphidio, de quo quia nunc primum oblatus est, pauca repetam. nam & ipse pars Romanarum cladum erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus & torvo vultu erat: sive C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri ejus illuserat.

73. Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros indicia, confessionesque damnatorum adjunxit.

adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, tanquam viros infantes ob invidiam aut metum exstinxisset. Ceterum cœptam, adultamque & revictam conjurationem neque tunc dubitare, quibus verum noscendi cura erat; & fatentur, qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. At in senatu cunctis ut cuique plurimum mœroris in adulationem demissis, Iunium Gallionem Senecæ fratris morte pavidum, & pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, hostem & parricidam vocans: donec consensu patrum deterritus est, ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur, neu composita aut obliterata mansuetudine principis novam ad sævitiam retraheret.

74. Tum decreta dona & grates deis decernuntur propriusque honos Soli, cui est vetus ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis, numine retexisset: utque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisque Aprilis Neronis cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Scevinus ferrum prompsêrat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit, inscripsitque IOVI VINDICI. In præsens haud animadversum, post arma Iulii Vindicis ad auspiciam & præfagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Anicium consulem designatum, pro sententia dixisse, ut templum divo Neroni quam maturrime publica pecuniâ poneretur. Quod quidem ille decernebat, tanquam mortale fastigium egresso, & venerationem hominum merito: quod ad omina olim sui exitus vertetur. nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

BREVIARIUM LIB. XVI.

F Alsi thesauri in Africa reperti: inque iis Neronis vanitas. Qui Romæ quinquennale certamen certat, prorsus histrionum in morem. Poppæa moritur: eique amplum funus ductum: C. Cassius & L. Silanus in exilium pelluntur: posterior denique interficitur,

ae plures alii. In Campania magna & prodigii loco tempestas. Antejus & Ostorius ad mortem aguntur, Mella, Crispinus, Petronius. Thraseas Patus etiam accusatur, tunc lumen Romani orbis: & Bareas Soranus. damnantur, & ipsi se absolunt. Anni uisus hec gesta: quia reliqua libri Fatum invidit.

Coss. C. Suetonio, L. Pontio Telefino.

LIBER XVI.

Illusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius, & promissa Cesellii Bassi; qui origine Poenus, mente turbida, nocturnae quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit. Vestusque Romam, principis aditum emercatus, expromit repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniae, sed rudi & antiquo pondere. lateres quippe praegraves jacere, astantibus parte alia columnis. quae per tantum aevi occulta augendis praesentibus bonis. Ceterum ut conjectura demonstret, Didonem Fenissam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidiſſe, ne novus populus nimia pecunia lasciviret; aut reges Numidarum & alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.

2. Igitur Nero non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus per quos nosceret, an vera assererentur, auget ultro rumorem, mittitque qui velut partam praedam adveharent. Dantur triremes & delectum navigium, juvandae festinationi. nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diversa fama tulerat. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: oratoribusque praecipua materia in laudem principis adsumpta est. non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire terras, & obvias opes deferre deos. quaeque alia summa facundia, nec minore adulatione servilia fingeant, securi de facilitate credentis.

3. Gliscebant interim luxuria spe inani, confuebanturque veteres opes, quasi oblatis quas mul-

tos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum expectatio, inter causas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus effosso agro suo, latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat. sequunturque non modo milites, sed populus agrestium efficiendo operi adsumptus; tandem posita vecordia, non falsa antea somnia sua, seque tunc primam elusum admirans, pudorem & metum morte voluntaria effugit. Quidam vinctum ac mox dimissum tradidere, adeptis bonis in locum regie gazæ.

4. Interea senatus propinquo jam lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert imperatori victoriam cantus, adjicitque facundiæ coronam, qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero nihil ambitu nec potestate senatus opus esse dictitans, se æquum adversus æmulos, & religione iudicum meritam laudem assecuturum, primo carmen in scena recitat: mox flagitante vulgo, ut omnia studia sua publicaret, (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne fessus resideret, ne sudorem, nisi ea quam indutui gerebat veste detergeret: ut nulla oris aut narium excrementa viserentur. Postremo flexus genu, cœtum illum manu veneratus, sententias iudicum opperiebatur ficto pavore. Et plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus juvare solita, personabat certis modis, plausuque composito. Crederes lætari, ac fortasse lætabantur, per injuriam publici flagitii.

5. Sed qui remotis è municipiis, severaque adhuc, & antiqui moris retinente Italia, quique per longinquas provincias lasciviæ inexperti, officio legationum aut privata utilitate advenerant neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros, ac sæpe à militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut silentio segni præteriret. Constitit plerisque equitum, dum per angustias aditus & ingruentem multitudinem enitantur, obtritos: & alios dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. quippe gravior inerat metus,

metus, si spectaculo defuissent, multis palam & pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, tristitiamque coëuntium scrutarentur. Vnde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium. Ferebantque Vespasianum, tamquam somno conniveret, à Phœbo liberto increpitum, ægreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem majore fato effugisse.

6. Post finem ludicri Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo gravis ictu calcis afflicta est. neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis quam ex fide. quippe liberorum cupiens, & amoris uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum ut Romanus mos; sed regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Iuliorum inferitur. Ductæ tamen publicæ exsequiæ, laudavitque ipse apud rostra formam ejus, & quod divinæ infantis parens fuisset, aliaque fortunæ munera pro virtutibus.

7. Mortem Poppææ ut palam tristem, ita recordantibus lætam ob impudicitiam ejus sævitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum, quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur. nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis, & gravitate morum, Silanus claritudine generis, & modesta juvena præcellebant. Igitur missa ad senatum oratione, removendos à Rep. utrosque disseruit: objectavitque Cassio quod inter imagines majorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam: D V C I P A R T I V M. Quippe femina belli civilis, & defectionem a domo Cæsarium quæsitam. Ac ut memoria tantum insensu nominis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum juvenem genere nobilem, animo præruptum, quem novis rebus ostentaret.

8. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem quibus patrum ejus Torquatam, tamquam disponderet, jam imperii curas, præficeretque rationibus & libellis & epistolis libertos: inania simul & falsa. nam Silanus inexterior metu, & exitio patris ad

præcavendum exterritus erat. Inducit posthac vocabulo indicum, qui in Lepidam Cassii uxorem, Silani amitam, incestum cum fratris filio, & diros sacrorum ritus confingerent. Trahebantur ut conficii Vulcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius senatores, & Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum, quasi minores evasere.

9. Tunc senatusconsulto, Cassio & Silano exsilia decernuntur; de Lepida Cæsar statueret. Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, & senatus jus exspectabatur. Silanus tamquam Naxum decheretur, Hostiam amotus; post municipio Apulie cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, à centurione ad cædem misso corripitur. Suadentique venas arumpere, animum quidem morti destinatum ait, sed non permittere percussori gloriam ministerii. At centurio quamvis inermem, prævalidum tamen & iræ quam timori propiore cernens, premi à militibus jubet. Nec omisit Silanus obniti, & intendere ictus quantum manibus nudis valebat, donec à centurione vulneribus adversis tamquam in pugna caderet.

10. Haud minus prompte L. Vetus, socrusque ejus Sextia & Pollutia filia necem subiere: invisi principi, tamquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plantum generum Lucii Veneris. Sed initium detegendæ sævitie præbuit interversis patroni rebus ad accusationem transgrediens Fortunatus libertus, ascito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Asia proconsule, exsolvit Nero in præmium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque & libertum pari sorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. Ad erat filia super ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti mariti sui viderat: cruentamque cervicem ejus amplexa, servabat sanguinem, & vestes resperfas, vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre, Neapolim pergit. Et quia

quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obli-
dens, audiret insontem, neve consulatus sui quon-
dam collegam dederet liberto, modo muliebri cju-
latu, aliquando sexum egressa, voce infensa clami-
tabat. donec princeps immobilem se precibus &
invidiæ juxta ostendit.

11. Ergo nuntiat patri abjicere spem, & uti ne-
cessitate. Simul affertur parari cognitionem sena-
tus, & trucem sententiam. Nec defuere qui mo-
nerent magna ex parte heredem Cæsarem nuncu-
pare, atque ita nepotibus de reliquo consulere. quod
aspernatus, ne vitam proxime libertatem actam
novissimo servitio fœdaret, largitur in servos quan-
tum aderat pecuniæ: & si qua asportari possent,
sibi quemque deducere, tris modo lectulos ad su-
prema retineri jubet. Tunc eodem in cubiculo, eo-
dem ferro abscindunt venas, properique & singu-
lis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferun-
tur. pater filiam, avia neptem; illa utrosque intuens,
& certatim precantes labenti animæ celerem exi-
tum, ut relinquerent suos superstites & morituros.
Servavitque ordinem fortuna: ac senior prius, tum
cui prima ætas, exstinguuntur. Accusati post se-
pulturam, decretumque ut more majorum puni-
rentur. Et Nero intercessit, mortem sine arbitro
permittens. ea cædibus peractis ludibria adjicie-
bantur.

12. P. Gallus eques Romanus, quod Fenio Ru-
fo intimus, & Veteri non alienus fuerat, aqua at-
que igni prohibitus est. Liberto & accusatori præ-
mium operæ, locus in theatro inter viatores tribu-
nicios datur. Et mensis qui Aprilem eundemque
Neroneum sequebatur, Majus Claudii, Iunius Ger-
manici, vocabulis mutantur: testificante Cornelio
Orfito qui id censuerat, ideo Iunium mensem trans-
missum, quia duo jam Torquati ob scelera interfe-
cti infaustum nomen Iunium fecissent.

13. Tot facinoribus fœdum annum etiam dii
tempestatibus & morbis insignivere. Vastata Cam-
pania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges
passim disjecit. pertulitque violentiam ad vicina
urbi. In qua omne mortalium genus vis pestilentiæ
depopulabatur, nulla cæli intemperie quæ occur-

reret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. non sexus, non ætas periculo vacua. servitia perinde ac ingenua plebes raptim exstingui, inter conjugum & liberorum lamenta, qui dum assident, dum desient, sæpe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque interitus quamvis promiscui, minus flebiles erant, tamquam communi mortalitate sævitiam principis prævenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem Africamque & Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine fessi, sacramento solvebantur. Cladem Lugdunensem quadragies fextertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent. quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant, turbidis casibus.

14. C. Suetonio, L. Telefino Coss. Antistius Sosianus factitatis in Neronem carminibus probro-
sis, exsilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus, tamque promptum ad cædes principem accepit, inquiet animo, & occasionum haud segnis, Pammenem ejusdem loci exulem, & Chaldæorum arte famosum, eoque multorum amicitii innixum, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios & consultationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam à P. Antejo ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Antejum caritate Agrippinæ invisum Neroni, opesque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque causam multis exitio esse. Igitur interceptis Anteji litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitales ejus, & eventura, secretis Pammenis occultabantur, simul repertis quæ de ortu vitæque Ostorii Scapulæ composita erant; scribit ad principem, magna se, & quæ incolumitati ejus conducirerent allaturum, si brevem exsiliî veniam impetravisset. quippe Antejum & Ostorium imminere rebus, & sua Cæsarisque fata scrutari. Exin missæ liburnicæ, adveniturque propere Sosianus. Ac vulgato ejus indicio, inter damnatos magis quam inter reos Antejus Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Anteji nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor ex-ficiisset. Monitus prius Antejus, ne supremas tabu-
las

las moraretur. Atque ille hausto veneno, tarditatem ejus perofus, intercis venis, mortem appropinquavit.

15. Ostorius longinquis in agris apud finem Ligurum id temporis erat. eo milus centurio, qui eadem ejus maturaret. Causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, & civicam coronam apud Britanniam meritis, ingenti corporis robore, armorumque scientia, metum Neroni fecerat, ne invaderet pavidum semper, & reperta nuper conjuratione magis exterritum. Igitur centurio ubi effugia villæ clausit, jussa Imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem adversum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ quamquam interruptæ parum sanguinis effundebant, hæcenus manu servi usus ut immotum pugionem extolleret, adpressit dextram ejus, juguloque occurrit.

16. Etiam si bella externa, & obitas pro Repub. mortes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satias cepisset, aliorumque tædium expectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen & continuos aspernantium. At nunc patientia servilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum & moestitia restringunt. Neque aliam defensionem ab iis quibus ista noscentur exegerim, quam ne oderim tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non ut in claudibus exercituum, aut captivitate urbium, semel editam transire licet. Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut quomodo exsequiis à promiscua sepultura separantur; ita in traditione supremorum accipiant habeantque propriam memoriam.

17. Paucos quippe intra dies, eodem agmine Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Crispinus, ac C. Petronius cecidere. Mella & Crispinus equites Romani, dignitate senatoria. nam hic quondam præfectus prætorii, & consularibus insignibus donatus ac nuper crimine conjurationis in Sardiniam exactus, accepto jussæ mortis nuntio semet interfecit. Mella quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentia æquaretur. simul acquirendæ pecuniæ brevitas iter credebat, per procuraciones administrandis

principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis. quo interfecto, dum rem familiarem ejus acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta inter patrem filiumque conjurationis scientia fingitur, assimilatis Lucani litteris. quas inspectas Nero, ferri ad eum jussit, opibus ejus inhians. At Mella, quæ tum promptissima mortis via, exsolvit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens ita scripsisset; se quidem mori nullis supplicii caussis, Rufum tamen Crispinum & Anicium Cerialem vita frui, infensos principi. quæ composita credebantur, de Crispino quia interfectus erat, de Ceriali ut interficeretur. neque enim multo post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Cæsari conjurationem ab eo meminerant.

18. De C. Petronio supra pauca repetenda sunt. Nam illi dies per somnum, nox officiis, & oblectamentis vitæ transigebatur. Vtque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quanto solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul, vigentem se ac parem negotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiae arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Vnde invidia Tigellini, quasi adversus æmulum, & scientia voluptatum potiorum. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Scevini Petronio objectans, corrupto ad indicium servo, ademptaque defensione, & majore parte familiæ in vincla raptâ.

19. Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæsar, & Cumas usque progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultra timoris aut spei moras.

neque

neque tamen præceps vitam expulit, sed incisas venas, ut libitum obligatas, aperire rursus, & alioqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ, & sapientium placitis, sed levia carmina & faciles versus. servorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. iniiit & vias, somno indulgit, ut quamquam coacta mors, fortuitæ similis esset. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis sub nominibus exoletorum feminarumque, & novitate cujusque stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni. fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.

20. Ambigenti Neroni quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia matrimonio senatoris haud ignota, & ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquam familiaris. agitur in exilium, tamquam non siluisset quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Nummicius Thermum prætura functum Tigellini simultatibus dedit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminosè detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipse, patronus ejus nece immerita lueret.

21. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam exscindere concupivit, interfecto Thrasea Pæto & Barea Sorano, olim utrisque infensus; & accedentibus causis in Thraseam: quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi: quodque Iuvenalium ludicro parum expetibilem operam præbuerat: eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thraseæ Patavii, unde ortus erat, ludis Cesticis à Trojano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. die quoque quo prætor Antistius ob probra in Neronem composita ad mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque: & cum deum honores Poppræ decernuntur, sponte absens, funeri non interfuit. Quæ oblitterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipientem, inimicus Thraseæ, quod auctoritate ejus concidisset ju-

vantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.

22. Quin & illa objectabat, principio anni vitare Thraſeam ſoleſſe juſjurandum: nuncupationibus votorum non aſſeſſe, quamvis Quindecimvirali ſacerdotio præditum: nunquam pro ſalutē principis, aut cœleſti voce immolaviſſe: aſſiduum olim & indefeſſum, qui vulgariſus quoque patrum conſultis ſemet ſautorem aut adverſarium oſtenderet triennio non introiſſe curiam: nuperrimeque cum ad coërcendos Silanum & veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacaviſſe. ſeceſſionem jam id & partes; &, ſi multum audeant, bellum eſſe. Vt quondam C. Cæſarem, inquit, & M. Catonem; ita nunc te Nero & Thraſeam avida diſcordiarum civitas loquitur. Et habet ſectatores vel potius ſatellites, qui nondum contumaciam ſententiarum, ſed habitum vultumque ejus ſectantur, rigidi & triſtes, quo tibi laſciviam exprobrent. Huic uni incolumitas tua ſine arte ſine honore. Proſperas principis res ſpernit: etiam ne luſtibus & doloribus non ſatiatur? Ejuſdem animi eſt, Poppæam divam non credere, cujus in aſta divi Auguſti & divi Iulii non jurare. ſpernit religiones, abrogat leges: Diurna populi Romani per provincias, per exercitus, curatius leguntur, ut noſcatur quid Thraſea non fecerit. Aut tranſeamus ad illa inſtituta, ſi potiora ſint: aut nova cæpiētibz auferatur dux & auctor. Iſta ſecta Tuberones & Favonios veteri quoque Reipub. ingrata nomina genuit. Vt imperium evertant, libertatem præferunt: ſi perverſerint, libertatem ipſam aggredientur. Fruſtra Caſſium amoviſti, ſi glifcere & vigerē Brutorum æmulos paſſurus es. Denique nihil ipſe de Thraſea ſcripſeris, diſceptatorem ſenatum nobis relinque. Extollit ira promptum Coſutiani animum Nero: adjicitque Marcellum Eprum acri eloquentia.

23. At Baream Soranum jam ſibi Oſtorius Sabinus eques Romanus popoſcerat reum ex proconſulatu Aſiæ, in qua offenſiones principis auxit, juſtitia atque induſtria: & quia portui Ephęſiorum æperiendo curam inſumpſerat: vimque civitatis

Per-

Pergamenæ, prohibentis Acratum Cæsaris libertum statuas & picturas avehere, insultam omiserat. Sed crimini dabatur amicitia Plauti, & ambitio conciliandæ provinciæ ad spes novas. Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniæ regno adventabat: ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an ut magnitudinem imperatoriam eadē insignium virorum quasi regio facinore ostentaret.

24. Igitur omni civitate ad excipiendum principem spectandumque regem effusa, Thrasea occursum prohibitus non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit, requirens objecta, & expurgaturum asseverans, si notitiam criminum & copiam diluendi habuisset. Eos codicillos Nero properanter accepit, spe exterritum Thraseam scripsisse, per quæ claritudinem principis extolleret; suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque & spiritus & libertatem insontis ultro extinuit: vocari patres iussit. Tum Thrasea inter proximos consultavit, tentaretne defensionem, an sperneret. Diversa consilia afferebantur.

25. Quibus intrari curiam placebat, securos esse de constantia ejus dixerunt; nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. Segnes & pavidos supremis suis secretum circumdare. Aspiceret populus virum morti obvium, audiret senatus voces quasi ex aliquo numine supra humanas: posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri. sin crudelitati insisteret, distinguere certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium.

26. Contra opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem; sed ludibria & contumelias imminere. subtraheret aures conviciis & probris. Non solum Cossutianum aut Eprium ad scelus promptos, superesse qui forsitan manus ictusque per immanitatem Augusti. etiam bonos metu sequi. Detraheret potius senatui, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii; & relinqueret incertum, quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum pudor cerneret,

ret, irrita spe agitari: multoque magis timendum, ne in conjugem, in familiam, in cetera pignora ejus faviret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis & studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. Aderat consilio Rusticus Arulenus flagrans juvenis, & cupidine laudis offerebat se intercessurum senatusconsulto: nam plebis trib. erat. Cohibuit spiritus ejus Thrasea, ne vana & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi actam ætatem, & tot per annos continuum vitæ ordinem, non deserendum: illi initium magistratum, & integra quæ supersint. Multum ante se cum expenderet, quod tali in tempore capeffendæ Reip. iter ingrederetur. Ceterum ipse an venire in senatum deceret, meditationi suæ reliquit.

27. At postera luce duæ prætoriæ cohortes armatæ, templum genitricis Veneris infedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis. dispersique per fora ac basilicas cunei militares inter quorum aspectus & minas ingressi curiam senatores. Et oratio principis per Quæstorem ejus audita est. nemine nominatim compellato, patres arguebat, quod publica munia defererent, eorumque exemplo equites Rom. ad segnitiam verterentur. Etenim quid mirum è longinquis provinciis haud venire, cum plerique adepti consulatum & sacerdotia, hortorum potius amcenitati inservirent: quod velut telum arripuere accusatores.

28. Et initium faciente Cossutiano, majore vi Marcellus, summam Reip. agi clamitabat; contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui. Nimium mites ad eam diem patres, qui Thraseam desciscientem, qui generum ejus Helvidium Priscum in iissem furoribus, simul Paconium Agrippinum paterni in principes odii heredem, & Curtium Montanum detestanda carmina factitantem, eludere impune sinerent. Requiere se in senatu consularem; in votis sacerdotem; in jurejurando civem: nisi contra instituta & cærimonias majorum, proditorem palam & hostem Thrasea induisset. Denique agere senatorem, & principis obtretractores protegere solitus, veniret, censeret quid corrigi
aut

aut mutari vellet: facilius perlatores singula increpantem, quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terræ, an victorias sine damno exercituum displicere? Ne hominem bonis publicis mœstum, & qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exsilium suum, ambitionis prævæ compotem facerent. Non illi consulta hæc, non magistratus, aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cujus caritatem olim, nunc & aspectum exuisset.

29. Cum per hæc atque talia Marcellus, ut erat torvus & minax, voce, vultu, oculis ardesceret; non illa nota & crebritate periculorum sueta jam senatus mœstitia, sed novus & altior pavor, manus & tela militum cernentibus. simul ipsius Thrasæ venerabilis species observabatur: & erant qui Helvidium quoque miserarentur, innoxie affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberii sævitia concidisset. Enimvero Montanum probæ juventæ, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi.

30. Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur, orditurque de amicitia Rubellii Plauti, quodque proconsulatum Asiæ Soranus pro claritate sibi potius accommodatum, quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatum. Vetera hæc, sed recens, discrimini patris filiam connectebat, quod pecuniam Magis dilargita esset. Acciderat sane pietate Serviliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat, quam de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal consulum, grandis revo parens; contra filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exsilium pulso, viduata desolataque: ac nē patrem quidem intuens, cujus onerasse pericula videbatur.

31. Tum interrogante accusatore, an cultus doctales, an detractum cervici monile venum dedisset,

quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret? primum strata humi, longoque fletu & silentio, post altaria & aram complexa; Nullos, inquit, impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem tu Caesar, & vos patres servaretis incolumem. Sic gemmas & vestes & dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem & vitam poposcissent. Viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes exercent: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina fuit. Nescit tamen miserrimus pater, & si crimen est, sola deliqui.

32. Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque; non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse, non criminibus mariti connexam, nimis tantum pietatis ream, separarent à se quamcumque sortem subiret. Simul in amplexus occurrentis filiae ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: & quantum misericordiae sævitia accusationis permoverat, tantum iræ P. Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, & tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, & subdolus, avaritiam, ac libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos, aut flagitiis commaculatos; sic specie bonarum artium falsos, & amicitie fallaces.

33. Idem tamen dies & honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit. Exutusque omnibus fortunis, & in exilium actus; æquitate deum erga bona malaque documenta. Thraseæ, Soranoque, & Serviliæ datur mortis arbitrium. Helvidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, prædicto ne in Rep. haberetur. Accusatoribus Eprio & Cossutiano quinquagies sestertium singulis, Ostorio duodecies & quæstoria insignia tribuuntur.

34. Tum ad Thraseam in hortis agentem quæstor

stor consulis missus, vesperscente jam die. illustrium virorum feminarumq; cœtus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio Cynicæ institutionis doctori: cum quo, ut conjectare erat intentione vultus, & auditu si qua clarius proloquebantur, de natura animæ, & dissociatione spiritus corporisque inquirebat. donec advenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei quid senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes quiritantesque qui aderant, facessere propere Thrasea, neu pericula sua miscere cum sorte damnati hortatur. Arriamque tentantem mariti suprema, & exemplum Arriæ matris sequi, monet retinere vitam filiaeque communi subsidium unicum non adimere.

35. Tum progressus in porticum, illic à quaestore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium generum suum Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc senatusconsulto, Helvidium & Demetrium in cubiculum inducit: porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quaestore, Libemus inquit, IOVI LIBERATORI. Specta juvenis, & omen quidem dii prohibeant; ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis. Post-lentitudine exitus graves cruciatus affereunte, obversis in Demetrium *

Annalium Finis.

C. CORN.

C. CORN. TACITI
HISTORIARVM

LIBER I.

BREVIARIUM LIBRI I.

Orditur, & quæ in Historiarum toto opere dicenda, carptim proponit: statum item tunc rei Romanæ: Galbæ ingenium, mores, gubernationem. Qui audito motu Germanico, Pisonem Cæsarem adoptat. Id Othonem offendit, qui spe sua lapsus animum ad utriusque cædem appulit. & perfecit, conciliatis sibi Prætorianis. Galba & Piso trucidantur, item T. Vinus. Otho in Imperii sede est. cui tamen amulus statim & hostis Vitellius exortus. De causis motæ Germaniæ, & in ea legionum. Vitellium Principem sumunt, & iter in Italiam: duobus ducibus, Valente Fabio, & Alieno Cæcina. Otho cupias item ducesque parat. Recensio Provinciarum, quæ penes utrumque Principem. Inter ea Roxolani Sarmatæ Asiaticam irrupere: sed repulsi, aut cæsi. Seditio Romæ & tumultus Prætorianorum ingens exortus: qui Senatum universum ad cædem deposcunt, ut Othoni infidum. Otho egre eos coercet, & donativo mox placat. Idem classem instruit, mittitque in Galliam contra Vitellium. Denique ipse, ommissa urbe, in eum it. Gesta hæc paucis mensibus.

Coss. Imp. Ser. Galba, & T. Vinio.

LIBER I.

Nitium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinus consules erunt. Nam post conditam urbem DCC & XX prioris ævi annos multi auctores retulerunt, dum res populi Rom. memorabantur, pari eloquentia ac libertate. Postquam bellatum apud Actium, atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit; magna illa ingenia cædere. Simul veritas pluribus modis infracta; primum inscitia Reip. ut alienæ, mox libidine as-

scu-

sentandi, aut rursus odio adversus dominantes. ita neutris cura posteritatis, inter infensos vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile adverseris: obtrectatio & livor pronis auribus accipiuntur. quippe adulationi scdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio nec injuria cogniti. Dignitatem nostram à Vespasiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius provectam non abnuerim; sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, & sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervæ, & imperium Trajani, uberiores securioresque materiam senectuti seposui: rara temporum felicitate, ubi sentire quæ velis, & quæ sentias dicere licet.

2. Opus aggredior opimum casibus, atrox præliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace sævum. Quatuor principes ferro interempti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Prosperæ in Oriente; adversæ in Occidente res. Turbatum Illyricum; Galliæ nutantes; perdomita Britannia, & statim amissa. coortæ Sarmatarum ac Suevorum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam prope Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. Iam vero Italia novis cladibus, vel post longam sæculorum seriem repetitis, afflicta. Haustæ aut obrutæ urbes fecundissima Campaniæ ora. Vrbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso. Pollutæ cærimoniæ. magna adulteria. plenum exiliis mare. infecti cædibus scopuli. atrocius in urbe sævitum. Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine, & ob virtutes certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum invisa quam scelera: cum alii sacerdotia & consulatus ut spolia adepti, procuraciones alii & interiorum potentiam, agerent verterent cuncta odio & terrore. Corrupti in dominos servi, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.

3. Non tamen adeo virtutum sterile sæculum, ut non & bona exempla prodiderit. Comitatus pro-

profugos liberos: matres, secutæ maritos in exsilia conjuges, propinqui audentes, conitantes generi, contumax, etiam adversus tormenta, servorum fides. Supremæ clarorum virorum necessitates, ipsa necessitas fortiter tolerata, & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cælo terraque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præfagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim unquam atrocioribus populi Rom. cladibus, magisve justis iudiciis approbatum est, non esse curæ deis securitatem nostram, esse ultionem.

4. Ceterum antequam destinata componam, repetendum videtur qualis status urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causæque noscantur. Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, cito varios motus animorum, non modo in urbe apud patres, aut populum, aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat. evulgato imperii arcano, posse principem alibi quam Romæ fieri. Sed patres læti, usurpata statim libertate; licentius, ut erga principem novum & absentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, & magnis domibus annexa; clientes libertique damnatorum & exulum, in spem erecti: plebs sordida & circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui adestis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mæsti & rumorum avidi.

5. Miles urbanus longo Cæsarum sacramento imbutus & ad destituendum Neronem arte magis & impulsu, quam suo ingenio tractus; postquam neque dari donativum sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis ac præmiis eundem in pace qui in bello locum præventamque gratiam intelligit apud principem, à legionibus factum; pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini Præfecti imperium sibi molientis agitur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. Sed quamvis capite defectionis abla-

to, manebat plerisque militum conscientia; nec deerant sermones, senium atque avaritiam Galbæ increpantium. Laudata olim & militari fama celebrata severitas ejus, angebat coaspirantes veterem disciplinam, atque ita XIV annis à Nerone assuescitos, ut haud minus vitia principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Accessit Galbæ vox pro Republ. honesta ipsi anceps, legi à se militem, non emi. Nec enim ad hanc formam cetera erant.

6. Invalidum senem T. Vinius & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertie destruebant. Tardum Galbæ iter & cruentum, interfectis Cingonio Varrone consule designato, & Petronio Turpiliano consulari. ille ut Nymphidii socius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes perierant. Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infestus omine, atque ipsis etiam qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea quam è classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito. multi ad hoc numeri è Germania ac Britannia & Illyrico, quos idem Nero electos præmissosque ad claustra Caspiarum, & bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicia cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

7. Forte congruerat, ut Clodii Macri & Fonteii Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus procurator, jussu Galbæ; Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionum interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederent, Capitonem, ut avaritia & libidine fœdum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse: sed à legatis bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro: & Galbam mobilitate ingenii, an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque cædes sinistrae ac-

cepta: & inviso semel principe, seu bene seu male facta premunt. Iam afferebant venalia cuncta præpotentes liberti. Servorum manus subitis avidæ, & tamquam apud senem festinantes, eademque novæ aulae mala, æque gravia, non æque excusata. Ipsa ætas Galbæ, & irrisui & fastidio erat, assuetis juventæ Neronis & imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus.

8. Et hic quidem Romæ, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniæ præerat Cluvius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus. Galliæ, super memoriam Vindici, obligatæ recenti dono Romanæ civitatis, & in posterum tributi levamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas injurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti & irati superbia recentis victoriæ, & metu, tamquam alias partes fovissent. Tarde à Nerone desciverant: nec statim pro Galba Verginius. an imperare voluisset dubium: delatum ei à milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux decrat, abducto Verginio per simulationem amicitiae: quem non remitti, atque etiam reum esse, tamquam suum crimen accipiebant.

9. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senectæ ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen. adeo furentes infirmitate retinentis ultro etiam accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari fuere: donec missu Galbæ, Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis filius. id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non sane aliæ legiones per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu quia procul, & Oceano divisæ; seu crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse. Quies & Illyrico: quamquam excitæ à Nerone legiones, dum in Italia cunctantur,

tur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitii nec viribus miscebantur.

10. Oriens adhuc immotus. Syriam & quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque juxta famosus. Insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat. mox attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiæ repositus, tam prope ab exsule fuit, quam postea à principe. Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus. nimix voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnæ virtutes. Palam laudares, secreta male audiebant. Sed apud subjectos, apud proximos, apud collegas, variis illecebris potens: & cui expeditius fuerit tradere imperium, quam obtinere. Bellum Iudaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum, aut animus. Quippe Titum filium ad venerationem cultumque ejus miserat, ut suo loco memorabimus. Occulta lege fati, & ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque ejus imperium, post fortunam credidimus.

11. Ægyptum copiasque quibus coerceretur, jam inde à divo Augusto, equites Romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ secundam, superstitione, ac lascivia discordem & mobilem, insciam legum, ignaram magistratum domi retinere. Regebat Tiberius Alexander ejusdem nationis. Africa, ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicumque principe, post experimentum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ alia procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio expositæ, in præcium belli cessuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinus consules, inchoavere annum sibi ultimum. Reipub. prope supremum.

12. Paucis post Kalend. Ianuarias diebus, Pompeii Propinqui procuratoris à Belgica literæ afferuntur: superioris Germaniæ legiones, rupta sacramenti reverentia, imperatorem alium flagitare, & senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere, quo sedito mollius acciperetur. Maturavit ea res consilium Galbæ, jam pridem de adoptione secum & cum proximis agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat, primum licentia ac libidine talia loquendi, deinceps jam ætate Galbæ, Paucis iudicium, aut Reip. amor: multi occulta spe, prout quis, amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destitabant, etiam in T. Vinii odium, qui in dies quanto potentior, eodem actu invisior erat. Quippe hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates, ipsa Galbæ facilitas intendebat: cum apud infirmum & credulum minore metu, & maiore præmio peccaretur.

13. Potentia principatus divisa in T. Vinium consulem, & Cornelium Laconem prætorii præfectum. Nec minor gratia Icelo Galbæ liberto, quem anulis donatum equestri nomine Martianum vocitabant. Hi discordes, & rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro Othone; Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant, quam alium. Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia, ex rumoribus nihil silentio transmittentium: quia Vinio vidua filia, cælebs Otho, gener ac socer destitabantur. Credo & Reipubl. curam subisse, frustra à Nerone translata, si apud Othonem relinqueretur. namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat, gratus, Neroni æmulatione luxus, eoque jam Poppæam Sabinam principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoveretur: mox suspectum in eadem Poppæa in provinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Otho, comiter administrata provincia, primus in partes transgressus, nec segnis, & donec bellum fuit, inter præsentes splendidissimus, spem ad-

ptio-

ptionis statim conceptam, acrius in dies rapiebat : faventibus plerisque militum ; prona in eum aula Neronis ut similem.

14. Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confusus, quod remedium unicuique rebatur, comitia imperii transigit. Adhibitoque super Vinium, ac Laconem, Mario Celso consule designato, ac Ducennio Geminio præfecto urbis, pauca præfatus de sua senectute, Pisonem Licinianum accersiri jubet : seu propria electione, sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante. cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisonis amicitia : sed callide ut ignotum fovebat, & prospera de Pisonis fama consilio ejus fidem addiderat. Piso M. Crasso & Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, & æstimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur. ea pars morum ejus, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

15. Igitur Galba apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur ; Si te privatus, lege curiata apud Pontifices, ut moris est, adoptarem ; & mihi egregium erat tunc, Pompeii & M. Crassi subolem in penates meos adsciscere ; & tibi insigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ decora, nobilitati tuæ adiecisse. Nunc me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, ut principatum, de quo majores nostri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram. exemplo divi Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem privignum, in proximo sibi fastigio collocavit. Sed Augustus in domo successorem quæsit ; ego, in Rep. Non quia propinquos aut socios belli non habeam : sed neque ipsæ imperium ambitione accepi, & judicii mei documentum sint, non meæ tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed & tuæ. est tibi frater pari nobilitate, natu major, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea ætas tua, quæ cupiditates adolescentiæ jam effugerit : ea vita, in

qua nihil præteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti. Secundæ res acrioribus stimulis animos explorant : quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis ; sed alii per obsequium imminuent. Irrumpet adulatio ; blanditiæ pessimum veri affectus venenum ; sua cuique utilitas. Etiam ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur ; ceteri libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. Nam suadere principi quod oporteat, multi laboris : assentatio erga principem quemcumque, sine affectu peragitur.

16. Si immensum imperii corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram, à quo Resp. inciperet. Nunc eo necessitatis jampridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus Populo Rom. possit, quam bonum successorem ; nec tua plus juventa, quam bonum principem. Sub Tiberio, & Caio, & Claudio, unius familiæ quasi hereditas fuimus : loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finita Iuliorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari & nasci à principibus fortuitum, nec ultra æstimatur : adoptandi iudicium integrum ; & si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulere. neque erat adhuc damnati principis exemplum. Nos bello, & ab æstimantibus asciti, cum invidia, quamvis egregii erimus. Ne tamen territus fueris, si duæ legiones in hoc concussis orbis motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi : & audita adoptione, desinam videri senex quod nunc mihi unum objicitur. Nero à pessimo quoque semper desiderabitur : mihi ac tibi providendum est, ne etiam à bonis desideretur. Monere diutius, neque temporis hujus ; & impletum est omne consilium, si te bene elegi. Utillissimusque idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus est, cogitare quid aut volueris sub
alio

alio principe, aut nolueris. Neque enim hic, ut in ceteris gentibus quæ regnantur, certa dominorum domus, & ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem. Et Galba quidem, hæc ac talia, tanquam principem faceret; ceteri tanquam cum facto loquebantur.

17. Pisonem ferunt statim intuentibus, & mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exsultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem imperatoremque reverens; de se moderatus: nihil in vultu habituque mutatum: quasi imperare posset magis, quam vellet. Consultatum inde, pro rostris, an in senatu, an in castris adoptio nuncuparetur. Iri in castra placuit. honorificum id militibus fore, quorum favorem ut largitione & ambitu male acquiri, ita per bonas artes haud spernendum. Circumsteterat interim palatium publica expectatio magni secreti impatiens, & male coercitam famam suppressientes augebant.

18. Quartum Idus Ianuarias sædum imbribus diem, tonitrua & fulgura & cælestes minæ ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam quò minus in castra pergeret; contemptorem talium ut fortuitorum; seu quæ fato manent, quamvis significata, non vitantur. Apud frequentem militum concionem, imperatoria brevitate, adoptari à se Pisonem, more divi Augusti, & exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat: ac ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro asseverat, quartam & duo & vicesimam legiones paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, & brevi in officio fore. Nec ullum orationi aut lenocinium addit aut pretium. Tribuni tamen centurionesq; & proximi militum, grata auditu respondent: per ceteros mœstitia ac silentium, tanquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem, bello perdidissent. Constat potuisse conciliari animos quantalacumque parci senis liberalitate. nocuit antiquus rigor & nimia severitas, cui jam pares non sumus.

19. Inde apud senatum non comptior Galbæ,

non longior quam apud milites sermo : Pisonis comis oratio. & patrum favor aderat : multi voluntate ; effusius qui noluerant : medii, ac plurimi, obvio obsequio privatas spes agentes, sine publica cura. Nec aliud sequenti quadriduo (quod medium inter adoptionem & eadem fuit) dictum à Pifone in publico, factumve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, & facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristitia sunt ; effuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum secreto, num & Pifio proficifceretur ; majore prætextu. Illi auctoritatem senatus, hic dignationem Cæfaris laturus. Placebat & Laconem prætorii præfectum simul mitti. Is consilio intercessit. Legati quoque (nam senatus electionem Galbæ permiserat) fœda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat.

20. Proxima pecuniæ cura. & cuncta scrutantibus iustissimum visum est, inde repeti, ubi inopiæ causâ erat. Bis & vices millies sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ super portiones erant : iisdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri, aut fœnus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni xxx equites Romani præpositi, novum officii genus, & ambitu ac numero onerosum : ubique hasta, & sector, & inquietata urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauكتورati per eos dies tribuni, e prætorio Antonius Taurus, & Antonius Naso : ex urbanis cohortibus, Æmilius Pacensis : è vigiliis, Iulius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium : tamquam per artem & formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.

21. Interea Othonem, cui copositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul extimulabant : luxuria etiam principi onerosa, inopia

pia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. Fingebat & metum, quo magis concupisceret. Prægravem se Neroni fuisse, nec Lusitaniam rursus aut alterius exsilii honorem expectandum; suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destinaretur. Nocuisse id sibi apud senem principem: magis nociturum apud juvenem, ingenio trucem, & longo exilio effectum. Occidi Othonem posse, proin agendum audendumque, dum Galbæ auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus rerum: nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quam temeritas. Mortem omnibus ex natura æqualem, oblivione apud posteros, vel gloria distingui. Ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse, merito perire.

22. Non erat Othonis mollis & corpori similis animus. Et intimi libertorum servorumque corruptius, quam in privata domo habiti, aulam Neronis & luxus, adulteria, matrimonia ceterasque regnorum libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes; quiescenti, ut aliena exprobrabant; urgentibus etiam mathematicis, dum novos motus, & clarum Othoni annum observatione siderum affirmant, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur. Multos secreta Poppææ mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant: è quibus Ptolemæus Othoni in Hispania comes, cum superfuturum eum Neroni promississet, postquam ex eventu fides, conjectura jam & rumore, senium Galbæ, & juventam Othonis computantium, persuaferat fore, ut in imperium ascisceretur. Sed Otho tamquam peritia, & monitu fatorum prædicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credi. Nec deerat Ptolemæus, jam & sceleris instigator, ad quod facillime ab ejusmodi voto transiit.

23. Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum jam pridem spe successionis, aut paratu facinoris affectaverat. In itinere, in agmine,

in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, contubernales appellando, alios agnoscere, quosdam requirere, & pecunia aut gratia juvare: inferendo sæpius querelas, & ambiguos de Galba sermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum; inopia commeatuum, duritia imperii, atrocius accipiebantur: cum Campaniæ lacus & Achaïæ urbes classibus adire soliti, Pirenæum & Alpes, & immensa viarum spatia, ægre sub armis eniterentur.

24. Flagrantibus jam militum animis, velut faces addiderat Mevius Pudens, è proximis Tigellini. is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniis indigum, & in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba aquod Othonem epularetur, cohorti excubias agenti, viritum centenos nummos divideret. quam velut publicam largitionem, Otho, secretioribus apud singulos præmiis, intendebat. adeo animosus corruptor, ut Coccejo Proculo speculatori de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit: per socordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant.

25. Sed tum è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, à quo Barbium Proculum Tesserarium speculatorum, & Veturium Optionem eorundem perductos, postquam vario sermone callidos, audacesque cognovit, pretio & promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares imperium Pop. Roman. transferendum, & transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci asciti, suspensos ceterorum animos, diversis artibus stimulant: primores militum, per beneficia Nymphidii ut suspectos: vulgus & ceteros, ira & desperatione dilati totiens donativi. erant quos memoria Neronis, ac desiderium prioris licentiæ accenderet. in commune omnes metu mutandæ militiæ exterrebantur.

26. Infecit ea tabes legionum quoque & auxiliorum motas jam mentes, postquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. Adeoque parata

parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero Iduum die, redeuntem à coena Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, & tota urbe sparsa militum castra, nec facilem inter temulentos consensum timuissent: non Reip. cura, quam foedare principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa; quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consilii quoque quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus, & adversus peritos pervicax.

27. Decimo octavo Kalend. Febr. sacrificanti pro aede Apollinis Galbae, haruspex Vmbrius tristitia exta, & instantes insidias, ac domesticum hostem praedicat: audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque ut laetum è contrario, & suis cogitationibus prosperum interpretante. Nec multo post libertus Onomastus nuntiat, expectari eum ab archiecto & redemptoribus: quae significatio coeuntium jam militum, & paratae conjurationis convenerat. Otho, causam digressus requirentibus, cum emi sibi praedia vetustate suspecta, eoque prius exploranda finxisset, innixus liberto, per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad Miliarium aureum, sub aedem Saturni pergit. Ibi tres & viginti speculatores consalutatum imperatorem, ac paucitate salutantium trepidum, & sellae festinanter impositum, strictis mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in itinere aggregantur, alii conscientia, plerique miraculo: pars clamore & gladiis, pars silentio animum ex eventu sumpturi.

28. Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus. Is magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra, ac si contra tenderet, exitium metuens, praebuit plerisque suspicionem conscientiae. Anteposuerunt ceteri quoque tribuni centurionesque praesentia dubiis & honestis. Isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

29. Ignarus interim Galba & sacris intentus, fatigabat

tigabat alieni jam imperii deos : cum affertur rumor rapi in castra, incertum quem senatorem, mox Othonem esse qui raperetur. Simul ex tota urbe, ut quisque obuius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit pertentari animum cohortis, quæ in palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis servabatur. Piso pro gradibus domus vocatos, in hunc modum allocutus est : Sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus futuri, & sive optandum hoc nomen sive timendum erat, Cæsar ascitus sum : quo domus nostræ aut Reip. fato, in vestra manu positum est. non quia, meo nomine, tristiores casum paveam, ut qui aduersa expertus cum maxime, ducam ne secunda quidem minus discriminis habere : patris, & senatus, & ipsius imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est ; aut, quod æque apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi motus habebamus, incruentam urbem & res sine discordia translatas. Provisam adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

30. Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestiæ. neque enim relatu virtutum, in comparatione Othonis opus est. Vitia, quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicum imperatoris ageret. Habitu ne & incessu, an illo muliebri ornatu, mereretur imperium ? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra iuue, & comissiones, & seminarum cœtus, volvit animo. hæc principatus præmia putat, quorum libido ac voluptas, penes ipsum sit; rubor ac dedecus, penes omnes. Nemo enim unquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani; me Galba, consentientibus vobis, Cæsarem dixit. Si Resp. & senatus, & populus, vana nominæ sunt vestra, commilitones, interest, ne imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio adversum duces tuos audita est aliquando: vestra fides famaque, illæsa ad hunc diem mansit. & Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus xxx transfuge & deser-

desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium assignabunt? Admittitis exemplum? & quiescendo commune crimen facitis? Transcendet hæc licentia in provincias: & ad nos scelera exitus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec est plus quod pro cæde principis, quam quod innocentibus datur. sed proinde à nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore accipietis.

31. Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non aspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis, & nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod postea creditum est, insidiis & simulatione. Missus & Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsanii in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino principilaribus, ut Germanicos milites à Libertatis atrio accerferent. Legioni classica diffidebat, infestæ ob cædem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra prætorianorum tribuni Cerius Severus, Subrius Dexter, Pompejus Longinus, si incipiens adhuc & nondum adulta seditio, melioribus consiliis flecteretur. Tribunum Subrium & Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coercere; exarantque: quia non ordine militiæ, sed à Galbæ amicis, fidus principi suo, & desciscientibus suspectior erat. Legio classica nihil cunctata prætorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi Celsū infestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus, & placatis animis, quod eos à Nerone Alexandriam præmissos, atque inde rursus longa navigatione ægros, impensiore cura Galba refovebat.

32. Univerſa jam plebs palatium implebat, mixtis servitiis, & dissono clamore, cædem Othonis & conjuratorum exsilium poscentium, ut si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent. neque illis iudicium aut veritas: (quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis) sed tradito more, quemcumque principem adulandi, licentia acclamationum, & studiis inanibus. Interim Galbam dæsententiæ distinebant: Titus Vinus manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus

aditus, non eundum ad iratos censēbat: daret maiorum pœnitentiæ; daret bonorum consensui spatium. scelera impetu, bona consilia morâ valere. Denique eundi ultro si ratio sit, eandem mox facultatem: regressus, si pœniteat, in aliena potestate.

33. Festinandum ceteris videbatur, antequam cresceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc & segnitia terentium tempus, imitari Principem discat. Non expectandum, ut compositis castris, forum invadat, & prospectante Galba Capitolium adeat: dum egregius imperator, cum fortibus amicis, janua, ac limine tenus domum cludit, obsidionem nihilum toleraturus. Et præclarum in servis auxilium, si consensus tantæ multitudinis, & quæ plurimum valet, prima indignatio languescat. Proinde intuta, quæ indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, & ipsis honestum. Repugnantem huic sententiæ Vinium, Laeo minaciter invasit, stimulaute Icело, privati odii pertinacia, in publicum exitium.

34. Nec diutius Galba cunctatus speciosiora suadentibus accessit. Præmissus tamen in castra Piso, ut juvenis magno nomine, recenti favore, & insensu T. Vinio, seu quia erat, seu quia irati ita volebant. & facilius de odio creditur. Vix dum egresso Pisone, occisum in castris Othonem, vagus primum & incertus rumor, mox ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam, & vidisse affirmabant, credula fama inter gaudentes, & incuriosos. Multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam, læta falso vulgaverint.

35. Tum vero non populus tantum & imperita plebs in plausus & immodica studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus ruere intus, ac se Galbæ ostentare, præceptam sibi ultionem querentes. Ignavissimus quisque, & ut res docuit, in periculo non ausurus; nimii verbis, linguæ feroces: nemo scire, & omnes affirmare, donec inopia veri, & consensu

sensu errantium victus, sumpto thorace Galba, irruenti turbæ neque ætate neque corpore sistens, sella levaretur. Obvius in palatio Iulius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, occisum à se Othonem exclamavit: & Galba, Commilito, inquit, quis iussit? insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

36. Haud dubiæ jam in castris omnium mentes, tantusque ardor, ut non contenti agmine & corporibus, in suggestu, in quo paullo ante aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles caveri insuper præpositos jubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed ut quemque affluentium militum aspexerant, prehensare manibus, complecti armis, collocare juxta, præire sacramentum, modo imperatorem militibus, modo imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, & omnia ferviliter pro dominatione. Postquam universa classiariorum legio sacramentum ejus accepit, fidens viribus, & quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita cœpit;

37. Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum: quia nec privatum me vocare sustineo, princeps a vobis nominatus, nec principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur imperatorem populi Romæ in castris, an hostem habeatis. Auditisne, ut pœna mea, & supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est, neque perire nos, neque salvos esse, nisi una, possit. Et cujus levitatis est Galba, jam fortasse promisit: ut qui nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum trucidaverit. Horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum, & hanc solam Galbæ victoriam, cum in oculis urbis decumari deditos juberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspiciis urbem ingres-

gressus, quam gloriam ad principatum attulit; nisi occisi Obultronii Sabini, & Cornelii Marcelli in Hispania, Vettii Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in castris? Quæ usquam provincia, quæ castra sunt, nisi cruenta & maculata? aut, ut ipse prædicat, emendata & correctæ? Nam quæ alii scelera, hic remedia vocat: dum fallis nominibus, severitatem pro sævitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia & contumelias vestras, disciplinam appellat. Septem à Neronis fine menses sunt, & jam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti, & Vatinii, & Elii, paraverunt. Minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinus, si ipse imperasset. nunc & subiectos nos habuit tamquā suos: & viles ut alienos. Vna illa domus sufficit donativo, quod vobis nunquam datur, & cotidie exprobratur.

38. Ac ne qua saltem in successore Galbæ spes esset, accessit ab exsilio, quem tristitia & avaritia sui simillimum judicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate, etiam deos infaustam adoptionem adversantes. Idem senatus, idem populi Rom. animus est. Vestra virtus expectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, & sine quibus quamvis egregia invalida sunt. Non ad bellum vos; nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. Cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum. Aperiri deinde armamentarium iussit, rapta statim arma, sine more & ordine militiæ, ut prætorianus, aut legionarius insignibus suis distingueretur. Miscentur auxiliariis, galeis scutisque. Nullo tribunorum centurionumve adhortante sibi quisque dux & instigator & præcipuum pessimorum incitamentum, quod boni mœrebant.

39. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, & vocibus in urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam & foro appropinquantem affecutus erat: jam Marius Celsus haud læta rettulerat: cum alii in palatium redire; alii Capito-

lium petere, plerique rostra occupanda censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent; utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laeco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut pœna ejus animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. hæitationem attulit tempus ac locus, quia initio cædis orto, difficilis modus: & turbare consilium trepidi nuntii, ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

40. Agebatur huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu, neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti vultus, & conversæ ad omnia aures. non tumultus, non quies, quale magni metus, & magnæ iræ silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur. Ire præcipientes, & occupare pericula jubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesem, aut Pacorum, avito Arsacidarum solio depulsi, ac non imperatorem suum inermem & senem trucidare pergerent, disjecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum irrumpunt. nec illos Capitolii aspectus, & imminenzium templorum religio, & priores & futuri principes terruere, quo minus facerent scelus, cujus ultor est quisquis successit.

41. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbæ imaginem solo afflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, districta adversus dubitantes tela. Iuxta Curtium lacum, trepidatione ferentium Galba projectus è sella, ac provolutus est. Extremam ejus vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii suppliciter interrogasse, quid mali mernisset? paucos dies exsolvendo donativo deprecatum. Plures obtulisse ultro percussoribus jugulum, agerent ac ferirent, si ita è Republ. videretur. non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis constat. quidam Terentium Evoca-

tum, alii Lecanium, crebrior fama tradidit Cam-
 rium xv legionis militem, impresso gladio, jugu-
 lum ejus hausisse. Ceteri crura brachiaque (nam pe-
 ctus tegebatur) fœde laniavere: pleraque vulnera,
 feritate & sævitia trunco jam corpori adjecta.

42. Titum inde Vinium invasere. de quo & ipso
 ambigitur, consumpserit ne vocem ejus instans
 metus, an proclamaverit, non esse ab Othone man-
 datum ut occideretur. Quod seu finxit formidine;
 seu conscientia conjurationis confessus est: huc po-
 tius ejus vita famaue inclinat, ut conscius sceleris
 fuerit, cujus causa erat. ante ædem divi Iulii jacuit,
 primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legio-
 nario milite in utrumque latus transverberatus.

43. Insignem illa die virum Sempronium Den-
 sum ætas nostra vidit. Centurio is prætoriæ cohors
 à Galba custodiæ Pisonis additus, stricto pugio-
 ne occurrens armatis, & scelus exprobrans, ac mo-
 do manu modo voce, vertendo in se percussores,
 quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso
 in ædem Vestæ pervasit, exceptusque misericordia
 publici servi, & contubernio ejus abditus, non re-
 ligione, nec carimoniis, sed latebra imminens
 exitium differebat: cum advenire, missu Othonis,
 nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Flo-
 rus è Britannicis cohortibus, nuper à Galba civitate
 donatus, & Statius Murcus speculator. à quibus
 protractus Piso, in foribus templi trucidatur.

44. Nullam cædem Otho majore lætitia exce-
 pisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlu-
 strasse dicitur: seu tum primum levata omni soli-
 citudine mens, vacare gaudio cœperat: seu recor-
 datio majestatis in Galba; amicitiae in T. Vinio,
 quamvis immitem animum imagine tristi confunde-
 rat: Pisonis, ut inimici & æmuli, cæde lætari, jus
 fasque credebat. Præfixa contis capita gestaban-
 tur. inter signa cohortium juxta Aquilam legionis,
 certatim ostendantibus cruentas manus qui occide-
 rant, qui interfuerant, qui vere, qui falso, ut pul-
 chrum & memorabile facinus jactabant. Plures
 quam cxx libellos præmia exposcentium, ob ali-
 quam notabilem illa die operam, Vitellius postea
 invenit. omnesque conqueri & interfici jussit, non
 honore

honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.

45. Alium crederes senatum, alium populum. ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exosculari Othonis manum: quantoque magis falsa erant quæ fiebant, tanto plura facere. Nec aspernabatur singulos Otho, avidum & minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celsum consulem designatum, & Galbæ usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant; industriæ ejus innocentiaque quasi malis artibus infensi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat. sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus, jubere jam poterat. Ita simulatione iræ, vinciri jussum, & majores pœnas daturum affirmans, præsentī exitio subtraxit.

46. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorii præfectos sibi ipsi legere: Plotium Firmum è manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum, & incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum. adjungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus consilia ejus fovisse. Urbī Flavium Sabinum præfecere, iudicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat: plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, ut vacationes præstari centurionibus solitæ remitterentur. Namque gregarius miles, ut tributum annuum pendebat. Quarta pars manipuli sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret, neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus pensi habebat. per latrocinia & raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sævitia fatigari, donec vacationem emeret. ubi sumptibus exhaustus, secordia insuper elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditionem & discordias, & ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne

vulgi largitione, centurionum animos avertere, ex fisco suo vacationes annuas exsolviturum promissit: rem haud dubie utilem, & à bonis postea principibus, perpetuitate disciplinæ firmatam. Laco præfectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad eandem ejus Otho præmiserat, confossus. In Martianum Icelum, ut in libertum, palam animadversum.

47. Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit lætitia. Vocat senatum prætor urbanus. certant adulationibus ceteri magistratus. Accurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores, annitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quæ promiscuè jacta hæsisse animo ejus nemo sensit. omisisset offensas, an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro, per strages jacentium, in Capitolium atque inde in Palatium vectus, concedi corpora sepulturæ, cremarique permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia compellere, quæsitis redemptisque capitibus, quæ venalia interfectores servaverant.

48. Piso unum & tricesimum ætatis annum explebat, fama meliore quam fortuna. Fratres ejus Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant. Ipse diu exsul, quadriduo Cæsar, properata adoptione ad hoc tantum majori fratri prælatus est, ut prior occideretur. T. Vinius XLVII annos variis moribus egit. Pater illi è prætorum familia, maternus avus è proscriptis. Prima militia infamis, Legatum Calvisium Sabinum habuerat. cujus uxor mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigilas & cetera militiæ munia eadem lascivia temerasset, in ipsis principis stuprum ausa, & criminis hujus reus T. Vinus arguebatur. Igitur jussu C. Cæsaris oneratus catenis; mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post præturam præpositus, probatusque. servili deinceps probro respersus est, tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus. & Claudius postera die solo omnium Vinio fœtilibus ministrari jussit. Sed Vinus

proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit. mox Galbæ amicitia in abruptum tractus, audax, callidus promptus, & prout animum intendisset, prævus aut industrius, eadem vi. Testamentum T. Vinii magnitudine opum irritum: Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

49. Galbæ corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, è prioribus servis, humili sepultura in privatis ejus hortis contextit. Caput per lixas calonesque suffixum, laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus à Galba fuerat) postera demum die repertum, & cremato jam corpori admixtam est. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus & septuaginta annis, quinque principes prospera fortuna emensus, & alieno imperio felicior, quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes. ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent; usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, ut quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigeat ætas, militari laude apud Germanias floruit. Proconsul Africam moderate: jam senior, citeriorem Hispaniam pari justitia continuit, major privato visus, dum privatus fuit, & omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

50. Trepidam urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris. simul veteres Othonis mores paventem: novus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante cædem Galbæ suppressus, ut tantum superioris Germaniæ exercitum descivisse crederetur. Tum duos omnium mortalium impudicitia, ignavia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos, non senatus modo & eques, quis aliqua pars & cura Reipubl. sed vulgus quoque palam mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria, captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiæ, direptiones provinciarum, Pharsaliam,

saliam, Philippos, & Perusiam ac Mutinam, notæ publicarum cladum nomina, loquebantur. Prope eversum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur. sed mansisse C. Iulio, mansisse Cæsare Augusto victore, imperium; mansuram fuisse, sub Pompejo Brutoque Rempubl. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Vtrasque impias preces, utraque detestanda vota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset. Erant qui Vespasianum & arma Orientis augurarentur. &, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama: solusque omnium ante se principum, in melius mutatus est.

51. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox præda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo, ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem & aciem, præmia quam stipendia malebat: diuque infructuosam & asperam militiam toleraverat, ingenio loci cælique, & severitate disciplinæ; quam in pace inexorabilem discordiæ civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus, & perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad usum & ad decus supererant. Sed ante bellum, centurias tantum suas turmasque noverant, exercitus finibus provinciarum discernebantur: tum adversus Vindicem contractæ legiones, seque & Gallias expectæ, quærere rursus arma, novalque discordias: nec socios ut olim, sed hostes & victos vocabant. Nec deerat pars Galliarum quæ Rhenum accolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima instigatrix adversus Galbianos. hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. Igitur Sequanis Æduisque, ac deinde prout opulentia civitatibus erat, insensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo: secundum avaritiam & arrogantiam præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui remissam sibi à Galba quartam tributorum partem, & publice donatos in ignominiam exercitus iactabant. Accessit callide vulgatum, temere creditum, decumari legiones, & promptissimum quemque centurionum dimitti. undique

atque atroces nuntii, sinistra ex urbe fama, infensa Lugdunensis colonia, & pertinaci pro Nerone fide fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, & ubi vires suas respexerant, securitate.

52. Sub ipsas superioris anni Kalend. Decembr. Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat: redditus plebisque ordines, remissa ignominia, allevata notæ: plura ambitione, quædam judicio: in quibus formidinem & avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis assignandisque militiæ ordinibus, integre mutaverat. Nec consularis legati mensura, sed in majus omnia accipiebantur. Et Vitellius apud severos humilis. Ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine judicio, donaret sua, largiretur aliena. Simul aviditate imperandi, ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali & strenui. Sed profusa cupidine, & insigni temeritate legati legionum, Alienus Cæcina, & Fabius Valens: e quibus Valens infensus Galbæ, tamquam detectam à se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingratis tulisset, instigare Vitellium, ardorem militum ostentans: Ipsum celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: affore Britanniam: secutura Germanorum auxilia: male fidas provincias: precarium seni imperium, & brevi transiturum. panderet modo sinum, & venienti fortunæ occurreret. Merito dubitasse Verginium, equestri familia, ignoto patre: imparem si recepisset imperium, tutum si recusasset. Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Cæsaris, & imponere jampridem imperatoris dignationem, & auferre privati securitatem. Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis, quàm ut speraret.

53. At in superiore Germania, Cæcina decora juvenia, corpore ingens, animi immodicus, cito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat: Hunc juvenem Galba, quæstorem in Bætica, impigre in partes suas transgressum legioni præposuit. mox compertum publicam pecuniam avertisse, ut peculatorem flagitari jussit. Cæcina agre pas-

ius, miscere cuncta, & privata vulnera, Reipubl. malis operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiæ, quod & bello adversus Vindicem universus affuerat; nec nisi occiso Nerone translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur. Unde seditiosa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium favor cuiusque alii profuturus.

54. Miserat civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus, dextras hospitii insigne. Legati eorum in squalorem mœstitiæque compositi, per principia, per contubernia, modo suas injurias, modo civitatum vicinarum præmia, & ubi pronis militum auribus accipiebantur, ipsius exercitus pericula & contumelias conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditioe aberant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque occultior digressus esset, nocte castris excedere jubet. Inde atrox rumor, affirmantibus plerisque interfectos; ac ne sibi consulerent, fore ut acerrimi militum & præsentia conquesti, per tenebras & inscitiam ceterorum occiderentur. Obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Adsciscitur auxiliorum miles, primo suspectus, tanquam circumdatis cohortibus alisque, impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos consensu ab bellum, quam in pace ad concordiam.

55. Inferioris tamen Germaniæ legiones sextenni Kalend. Ianuariarum sacramento pro Galba a lactæ, multa cunctatione, & raris primorum ordinum vocibus; ceteri silentio, proximi cuiusque audaciam expectantes; insita mortalibus natura propere sequi quæ piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum: primani quintanique turbidi adeo, ut quidem saxa in Galbæ imagines jecerint; quintadecima ac sextadecima legiones, nihil ultra fremitum & minas ausæ, initium erumpendi circumspiciabant. At in superiori exercitu, quarta ac duodevicesima legiones iisdem hibernis tendentes, ipso Kalend.

lend. Ianuariarum die dirumpunt imagines Galbæ : quarta legio promptius, duodevicesima cunctanter, mox consensu. Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, in S. P. Q. R. oblitterata jam nomina, sacramenta advocabant. nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam ; ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis, aut suggestu locutus. neque enim erat adhuc cui imputaretur.

56. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus consularis legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus ; sed segnis, pavidus, & sôcordia innocens. Quattuor centuriones duodevicesimæ legionis Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam ultra vides, aut memoria prioris sacramenti. sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte quæ Kalend. Ianuarias secuta est, in coloniam Agrippinensem Aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, quartam & duodevicesimam legiones, projectis Galbæ imaginibus in Senatus & Pop. Rom. verba jurasse. Id sacramentum inane visum. occupari nuntantem fortunam, & offerri principem placuit. Missi à Vitellio ad legiones legatosque, qui descivisse à Galba superiorem exercitum nuntiarent ; proinde aut bellandum adversus desciscentes, aut si concordia & pax placeat, faciendum imperatorem : & minore discrimine sumi principem, quam quæri.

57. Proxima legionis primæ hiberna erant, & promptissimus è legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis, auxiliariorumque ingressus, Imperatorem Vitellium consalutavit. Secutæ ingenti certamine ejusdem provinciæ legiones : & superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, III Non. Ianuarias Vitellio accessit. scires illum priore biduo non penes Rempubl. fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma,

pecunias offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus præsentia ex affluentia, & parta victoria magnæ spes; sed manipuli quoque & gregarius miles, viatica sua, & balteos, phalarasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant: instinctu, & impetu, & avaritia.

58. Igitur laudata militum alacritate. Vitellius ministeria principatus per liberos agi solita in equites Romanos disponit. Vacationes centurionibus ex fisco numerat. Sævitiâ militum plebrosque ad pœnam exposcentium sæpius approbat, partim simulatione vinculorum frustratur. Pompejus Propinquus procurator Belgicæ statim interfectus. Iulium Burdonem Germanicæ classis præfectum astu subtrahit. exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen, ac mox infidias, Fontejo Capitoni struxisset. grata erat memoria Capitonis; & apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita in custodia habitus: & post victoriam demum, satiat jam militum odiis, dimissus est. Interim ut piaculum obicitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat: eoque & postulantibus manifestior, & punienti vilior fuit.

59. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, præpotens inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum VIII Batavorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum à legione digressæ: prout inclinassent, grande momentum, sociæ aut adversæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus supra rettulimus, occidi iussit, damnatos fidei crimine gravissimo inter desciscientes. Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ legatus, quem mox Vitellius generum ascivit: & Iunius Blæsus Lugdunensis Galliæ rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Rhæticiis copiis mora, quo minus statim adjungerentur.

60. Ne in Britannia quidem dubitatum. Præerat Trebellius Maximus, per avaritiâ ac sordes con-

contemptus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cælius legatus vicesima legionis olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperant. Trebellius seditionem & confusum ordinem disciplinæ Cælio; spoliatas & inopes legiones Cælius Trebellio objectabat, cum interim fœdis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta, eoque discordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum convitiis proturbatus, & aggregantibus se Cælio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies provinciæ, quamquam remoto consulari mansit. rexere legati legionum, pares jure, Cælius audento potentior.

61. Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens allicere, vel si abnuerent, vastare Gallias, & Cottianis Alpibus Italiam irrumper; Cæcina propiore transitu, Peninis jugis degredi jussus. Valenti inferioris exercitus electi cum Aquila quintæ legionis, & cohortibus alisque ad XL millia armatorum data: xxx millia Cæcina è superiore Germania ducebat, quorum robur legio unaetvicesima, fuit. addita utrique Germanorum auxilia, è quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

62. Mira inter exercitum imperatoremque diversitas. Instare miles, arma poscere; dum Galliæ trepident, dum Hispaniæ cunctentur. non obstare hiemem, neque ignavæ pacis moras: invadendam Italiam, occupandam urbem. nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi factio magis quam consulto opus esset. Torpebat Vitellius, & fortunam Principatus inerti luxu ac prodigis epulis præsumebat, medio diei temulentus, & sagina gravis; cum tamen ardor & vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator, & strenuis vel ignavis spem metumque adderet. Instructi intentique signum profectionis exposcunt; nomine Germanici, Vitellio statim addito: Cæsarem se appellari etiam victor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen

agmen incederet, velut dux viæ prævolavit: longumque per spatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut haud dubium magnæ & prosperæ rei omen acciperetur.

63. Et Treveros quidem ut socios securi adiere. Divoduri (Mediomatricorum id opidum est) quamquam omni comitate exceptos, subitus pavor exterruit, raptis repente armis, ad cædem innoxæ civitatis; non ob prædam, aut spoliandi cupidinem; sed furore & rabie, & causis incertis, eoque difficilioribus remediis. donec precibus ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere. cæsa tamen ad quatuor millia hominum. Isque terror Gallias invalit, ut venienti mox agmini universæ civitates, cum magistratibus & precibus occurrerent, stratis per vias pueris feminisque, quæque alia placamenta hostilis iræ, non quidem in bello. sed pro pace tendebantur.

64. Nuntium de cæde Galbæ & imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus, bellumolvebat: Gallis cunctatio exempta; & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus. benigne excepti, modestia certavere. sed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Iurgio primum, mox rixa inter Batavos & legionarios, dum his aut illis studia militum adgregantur, prope in proelium exarsere; ni Valens animadversione paucorum, oblitos jam Batavos imperii admonuisset. Frustra adversus Æduos quæsitæ belli causa. jussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper commeatus præbuere: quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abductæ. Cohortem duodevicesimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinquere placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritis, nullo apud Vitellium honore fuit. secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, & quo incautior deciperetur, palam laudatum.

65. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam, proximum bellum accenderat. multæ invicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat. multus contra in Viennenses honor. unde æmulatio, & invidia, & uno amne discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses extimulare singulos militum, & in everfionem Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniam suam, adjutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in præsidium Galbæ referendo. & ubi causas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant. Nec jam secreta exhortatio, sed publicæ preces; Irent ultores, excinderent sedem Gallici belli. cuncta illic externa & hostilia: se coloniam Romanam & partem exercitus, & prosperarum adversarumque rerum socios. si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur.

66. His & pluribus in eundem modum, perpulerant, ut nec legati quidem ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur; cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta & insulas præferentes, ubi agmen incesse-
rat, arma, genua, vestigia prehensando, flexere militum animos. Addidit Valens treceos singulis militibus sestertios. tum vetustas dignitasque coloniae valuit; & verba Fabii salutem incolumitatemque Viennensium commendantis, æquis auribus accepta. publice tamen armis multatæ, privatis & promiscuis copiis juvere militem. Sed fama constans fuit, ipsum Valentem magna pecunia emptum. Is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunæ male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus immoderatus, & inopi juventa, senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus: ipsa itinerum spatia, & stativorum mutationes venditante duce, fœdis pactionibus adversus possessores agrorum, & magistratus civitatum adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. quotiens pecuniæ materia deesset,
 stupris

stupris & adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes per-
ventum.

67. Plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit. Irritaverant turbidum ingenium Helvetii Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de cæde Galbæ ignari, & Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicesimæ legionis. rapuerant pecuniam mis-
sam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. ægre id passi Helvetii, interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur; centurionem & quosdam militum in custodia retinebant. Cæcina belli avidus, proximam quam-
que culpam antequam pæniteret ultum ibat. mota propere castra. vastati agri. direptus, longa pace in modum municipii exstructus locus, amœno salubrium aquarum usu frequens. missi ad Rhetica auxilia nuntii, ut versos in legionem Helvetios à tergo aggredierentur.

68. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. exitiosum adversus veteranos prælium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnibus. hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Rhæticae alæ cohortesque. & ipsorum Rhætorum juvenus sueta armis, & more militiæ exercita. undique populatio & cædes. Ipsi in medio vagi abjectis armis, magna pars faucii aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac statim immissa cohorte Thracum depulsi, & confectantibus Germanis Rhetisque, per silvas atque in ipsis latebris trucidati. multa hominum millia cæsa, multa sub corona venundata. Cumque direptis omnibus, Aventicum gentis caput justo agmine peteretur; missi qui dederent civitatem, & deditio accepta. In Iulium Alpinum è principibus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit; ceteros veniæ vel sævitæ Vitellii reliquit.

69. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem, an militem inven-
nerint. civitatis excidium poscunt, tela ac manus in

in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat; cum Claudius Cossus, unus ex legatis, notæ facundia, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit, ut est mos vulgo, mutabilem subitis, & tam pronum in misericordiam, quam immodicus sævitia fuerat. effusis lacrymis, & meliora constantius postulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

70. Cæcina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiæ Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, alam Syllanam circa Padum agentem, sacramento Vitellii accessisse. Proconsulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox à Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis remorati, ac tum in Italia manentes, in finctu decurionum qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum & famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes: ut donum aliquod novo principe, firmissima Transpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, & Eporediam, ac Vercellas, adjungeret. id Cæcinæ per ipsos compertum. Et quia præsidio alæ uniùs latissima pars Italiæ defendi nequebat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, cum ala Petrina; ipse paululum cunctatus, num Rheticis jugis in Noricum flecteret, adversus Petronium urbis procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu ne amitteret præmissas janit cohortes alasque, simul reputans plus gloriæ re-tenta Italia, & ubicumque certatum foret, Noricos in cæteræ victoriæ præmia cessuros, Penino sub-signanum militem itinere, & grave legionum agmen, hibernis adhuc Alpibus traduxit.

71. Otho interim, contra spem omnium, delitiis, neque desidia torpescere, dilatae voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita. eoque plus formidinis afferebant falsæ virtutes, & vitia reditura. Marium Celsum consulem designatum, per speciem vinculorum, sævi-

tiae militum subtractum, acciri in Capitolium iubet. clementiae titulus, è viro claro & partibus in-
viso, petebatur. Celsus constanter, servata erga
Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro
imputavit. Nec Otho quasi ignosceret, sed ne ho-
sti metum reconciliationis adhiberet; statim intra
intimos amicos habuit, & mox bello inter duces
delegit. mansitque Celsus velut fataliter etiam pro
Othone fides integra & infelix. Læta primoribus
civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militi-
bus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admiran-
tibus cui irascebantur.

72. Par inde exsultatio, disparibus causis con-
secuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Ti-
gellinus obscuris parentibus, fœda pueritia, impu-
dica senecta, præfecturam vigilum & prætorii, &
alia præmia virtutum, quia velocius erat vitiiis
adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, &
virilia scelera exercuit: corrupto ad omne facinus
Nerone, quædam ignaro aulus, ac postremo e-
iusdem desertor ac proditor. Vnde non alium per-
tinacius ad pœnam flagitare, diverso affectu,
quibus odium Neronis inerat, & quibus deside-
rium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus,
prætexitis servatam ab eo filiam. & haud dubie
servaverat, non clementia (quippe tot interfectis)
sed effugio in futurum. quia pessimus quisque, dis-
fidentia præsentium mutationem pavens adversus
publicum odium, privatam gratiam præparat: unde
nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis. Eo
insensior populus, addita ad vetus Tigellini odium
recenti T. Vinii invidia, concurrere è tota urbe in
palatium ac fora, & ubi plurima vulgi licentia, in
circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obstre-
pere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas
aquas supremæ necessitatis nuntio, inter stupra con-
cubinarum, & oscula, & deformes moras, sectis
novacula faucibus, infamem vitam fœdavit etiam
exitu sero & inhonesto.

73. Per idem tempus exposita ad supplicium
Galvia Crispinilla, variis frustrationibus, & adver-
sa dissimulantis principis fama, periculo exempta
est: magistra libidinum Neronis, transgressa in
Afri-

Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populi Rom. haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit consulari matrimonio innixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium illæsa: mox potens pecunia, & orbitate, quæ bonis malisque temperibus juxta valent.

74. Crebræ interim, & muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epistolæ, offerebant pecuniam & gratiam, & quemcunque quietis locum prodigæ vitæ legisset. Paria Vitellius ostendebat, primo mollius, stulta utrimque & indecora simulatione: mox quasi rixantes stupra & flagitia invicem objectavere, neuter falso. Otho, revocatis quos Galba miserat legatis, rursus ad utrumque Germanicum exercitum, & ad Legionem Italicam, easque quæ Lugduni agebant copias, specie senatus milit. Legati apud Vitellium remanere, promptius quam ut retenti viderentur. Prætoriani, quos per simulationem officii legatis Otho adjunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. Addit epistolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad prætorias & urbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabant ultro, quod tanto ante traditum Vitellio imperium, ad Othonem vertissent. Ita promissis simul, ac minis tentabantur; ut bello impares, in pace nihil amissuri.

75. Neque ideo prætorianorum fides mutata, sed insidiatores ab Othone in Germaniam, à Vitellio in urbem missi. utrisque frustra fuit; Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem gnaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit, exitium ipsi filioque ejus minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur. Et stetit domus utraque: sub Othone, incertum an metu; Vitellius victor clementiæ gloriam tulit.

76. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, jurasse in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, & Mœsiæ legiones. Idem ex Hispania allatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus & statim cognitum est, converfam ad Vitellium Hispaniam.

niam. Nec Aquitania quidem, quamquam à Iulio Cordo in verba Othonis obstrieta, diu mansit. nusquam fides aut amor, metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos & validiores. Longinquæ provinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Otho- nem manebant, non partium studio; sed erat grande momentum in nomine urbis ac prætextu senatus. & occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus, omnesque versæ in Orientem provinciæ, nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio à Carthagine orto. Neque expectata Vipsa- nii Aproniani proconsulis auctoritate, Crescens Neronis libertus (nam & hi malis temporibus par- tem se Reipubl. faciunt) epulum plebi, ob lætitiā recentis imperii, obtulerat & populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceteræ civita- tes secutæ. Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam principatus fortu- nam bello opus erat.

77. Otho, ut in multa pace, munia imperii obi- bat: quædam ex dignitate Reipubl. pleraque, contra decus; ex præſenti usu properando. Con- sul cum Titiano fratre in Kalend. Martias ipse, proximos menses Verginio destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. jungitur Ver- ginio Poppæus Vopiscus, prætextu veteris ami- citiæ, plerique Viennensium honori datum inter- pretabantur. Ceteri consulatus ex destinatione Ne- ronis; aut Galbæ mansere. Cælio ac Flavio Sabinis, in Iulias; Ario Antohino & Mario Celso, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor interceſſit. Sed Otho, pontificatus augu- ratusque honoratis jam senibus cumulum dignita- tis addidit; & recens ab exilio reverſos nobiles adolescentulos, avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditiſ Cadio Rufo, Pedio Blæſo, Sevino Promptio ſenatorius locus, qui re- petundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ce- ciderant. placuit ignoſcentibus, verſo nomine, quod

avaritia fuerat, videri majestatem : cujus tum odio, etiam bonæ leges peribant.

78. Eadem largitione, civitatum quoque ac provinciarum animos aggressus, Hispaliensibus & Emeritenfibus familiarum adjectiones ; Lingonibus universis civitatem Romanam ; provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit. nova jura Cappadociæ, nova Africæ, ostentui magis quam mansura. Inter quæ necessitate præsentium rerum & instantibus curis excusata, ne tum quidem, immemor amorum, statuas Poppææ per senatusconsultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum alliciendi. & fuere qui imagines Neronis proponerent : atque etiam Othoni, quibusdam diebus populus & miles, tamquam nobilitatem ac decus astruerent, NERONI OTHONI acclamavit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel agnoscendi pudore.

79. Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani Sarmatica gens, priore hieme cæsis duabus cohortibus ; magna spe ad Mœsiam irruperant. novem millia equitum, ex ferocia & successu, prædæ magis quam pugna intentæ. Igitur vagos & incuriosos, tertia legio adjunctis auxiliis, repente invasit : apud Romanos omnia prælio apta : Sarmatæ dispersi cupidine prædæ, aut graves onere sarcinarum, & lubrico itinerum adempta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipsos, nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum ; ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die, & soluto gelu, neque conti, neque gladii, quos prælongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis, & cataphractorum pondere, id principibus & nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio confertum ; ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum : simul altitudine, & mollitia nivis, hauriebantur. Romanus miles facili lorica, & missili pilo, aut lanceis assultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmata-

tam (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat : donec pauci , qui prælio superfuerant , paludibus abderentur. ibi sævitia hiemis , & vi vulnerum absumpti. Postquam id Romæ compertum , M. Aponius Mæssiam obtinens , triumphali statua , Fulvius Aurelius , & Iulianus Titius , ac Numisius Lupus , legati legionum , consularibus ornamentis donantur. læto Othone , & gloriam in se trahente , tamquam & ipse felix bello , & suis ducibus suisque exercitibus Rempubl. auxisset.

80. Parvo interim initio , unde nihil timebatur , orta seditio , prope urbi excidio fuit. Septimamdecimam cohortem , è colonia Hostiensi , in urbem acciri Otho iusserat , armandæ ejus cura , Vario Crispino tribuno è prætorianis , data. Is quo magis vacuus , quietis caltris , jussu exsequeretur ; vehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario jubet. tempus in suspitionem ; causâ in crimen ; affectatio quietis in tumultum evaluit. & visâ inter temulentos arma , cupidinem sui movere. Fremit miles , & tribunos centurionesque prodicionis arguit ; tamquam familiæ senatorum ad perniciem Othonis amarentur. Pars ignari & vino graves ; pessimus quisque in occasionem prædandum : vulgus , ut mos est , cujusque motus novi cupidum. & obsequia meliorum nox abstulerat. resistentem seditioni tribunum , & severissimos centurionum obtruncant. rapta arma nudati gladii , insidentes equis urbem ac palatium petunt.

81. Erat Othoni celebre convivium , primoribus feminis virisque ; qui trepidi , fortuitus ne militum furor , an dolus imperatoris , manere ac deprehendi , an fugere & dispergi , periculosius foret ; modo constantiam simulare , modo formidine detegi , simul Othonis vultum intueri. atque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus , cum timeret Otho , timebatur. Sed haud secus discrimine senatus quam suo territus , & præfectos prætorii ad mitigandas militum iras statim miserat , & abire prope omnes è convivio jussit. Tum vero passim magistratus , projectis insignibus , vitata comitum & servorum frequentia , senes feminaeque per tenebras , diversa urbis itinera , rari domos , plurimi

ami-

amicorum testā, & ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

82. Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quo minus convivium irrumperent, ostendi sibi Othonem exoptulantes: vulnerato Iulio Martiale tribuno, & Vitellio Saturnino præfecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Undique arma & minæ, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum: lymphatis cæco pavore animis, & quia neminem unum destinare iræ poterant, licentiam in omnes poscentibus. donec Otho, contra decus imperii thoro insistens, precibus & lacrymis ægre cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera die, velut capta urbe, clausæ domus, rarus pervias populus; mœsta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ quam pœnitentiæ. Manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti: ex suo quisque ingenio, mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum singulis militibus numerantur. Tum Otho ingredi castra ausus. atque illum tribuni centurionesque circumstant, abjectis militiæ insignibus, otium & salutem flagitantes. Sensit invidiam miles, & compositus in obsequium, auctores seditionis ad supplicium ultro postulabat.

83. Otho quamquam turbidis rebus, & diversis militum animis, cum optimus quisque remedium præsentis licentiæ posceret; vulgus & plures, seditionibus & ambizioso imperio læti, per turbas & raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans non posse Principatum scelere quæsitum, subita modestia, & prisca gravitate retineri, sed discrimine urbis & periculo senatus anxius, prostremo ita disseruit: neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer (utraq; enim egregie supersunt.) sed veni postulaturus à vobis temperamentum vestræ fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupiditate vel odio (quæ multos exercitus in discordiam egere) ac ne detrectatione quidam aut formidine periculorum nimia pietas

vestra acrius quam consideratius excitavit. Nam sæpe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum. non omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum aut occasionum velocitas patitur: tam nescire quædam milites, quam scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum juberi expediat. Si, ubi jubeantur, quærere singulis liceat; pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. An & illuc nocte intempesta rapiuntur arma? unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? Imperatoris sui tentorium irrumpet?

84. Vos quidem istuc pro me. sed in discursu ac tenebris, & rerum omnium confusione, patefieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio & satellitibus ejus eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecantur? quid aliud quam seditionem & discordiam optabunt? ne milites centurioni, ne centurio tribuno obsequatur. hinc confusi pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur. & fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma & animus sit: mihi consilium, & virtutis vestræ regimen relinquit. Paucorum culpa fuit, duorum poena erit. ceteri abolete memoriam fœdissimæ noctis. nec illas adversus senatum voces ullus unquam exercitus audiat. Caput imperii, & decora omnium provinciarum, ad poenam vocare, non hercle illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Vlli ne Italiæ alumni, & Romana vere juvenus, ad sanguinem & cædem deposcerent ordinem, cujus splendore & gloria, sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: Senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc Respubl. inde hostes Reipubl. constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem, domibus

& testis, & congestu lapidum stare creditis? Muta ista & inanima interciderere ac reparari promiscua sunt: æternitas rerum, & pax gentium, & mea cum vestra salus, incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato à parente & conditore urbis nostræ institutum, & à regibus usque ad principes continuum & immortalem, sicut à maioribus accepimus sic posteris tradamus. Nani ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.

85. Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, & severitatis modus (neque enim in plures quam in duos animadverti jusserrat) græte accepta, compositique ad præsens, qui coerceri non poterant. Non tamen quies urbi redierat. strepitus telorum, & facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu, & maligna cura in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda, plerique credebant. Vnde plena omnia suspicionum, & vix secreta domuum sine formidine. sed plurimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium fama attulisset, animum vultumque conversi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. & privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, & huc atque illuc torquere, hostem & parricidam Vitellium vocantes: providentissimus quisque, vulgaribus conviciis; quidam vera probra jacere; in clamore tamen, & ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

86. Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. In vestibulo Capitolii omissas habenas bigæ, cui Victoria institerat: erupisse cella Iunonis, majorem humana speciem: statuum divi Iulii, in insula Tiberini amnis, sereno & immoto die, ab Occidente in Orientem conversam: prolocutum in Etruria bovem: insolitos animalium partus: & plura alia, rudibus sæculis etiam in pace

observata, quæ nunc tantum in metu audiuntur. Sed præcipuus, & cum præsentis exitio, etiam futuri pavor, subita inundatione Tiberis: qui immenso auctu, prorupto ponte sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo jacentia & plana urbis loca, sed secuta hujusmodi casuum implevit. Rapti è publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quæstus & penuria alimentorum, corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. Utque primum vacuus à periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius & via Flaminia iter belli esset obstructum, à fortuitis vel naturalibus causis esset, in prodigium & omen imminentium cladum vertebatur.

87. Otho, lustrata urbe, & expensis belli consiliis, quando Peninæ Cotticæque Alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur; Narbonensem Galliam aggredi statuit, classe valida, & partibus fida, quod reliquos cæsorum ad pontem Milvium, & sævitia Galbæ in custodiam habitos, in numeros legionis composuerat. facta & ceteris spes honoratioris in posterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes, & plerosque è prætorianis, vires & robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium & custodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi primipilaribus, Æmilio Pacensi, cui ademptum à Galba Tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium Ofeus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem invitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo prætorii præfecto. is urbanæ militiæ impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paulini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factum est, pravus & callidus, bonos & modestos anteibat.

88. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arcta custodia, neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine, & propinquitate Galbæ monstratus. Multos è magistratibus, magnam consularium partem, Otho,

tho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet. In quis & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur mota urbis cura, nullus ordo metu aut periculo vacuus. primores senatus ætate invalidi, & longa pace desides; segnis & oblita bellorum nobilitas: ignarus militiæ eques: quanto magis occultare ac abdere pavorem nitebantur, manifestius pavidī. Nec deerant è contrario, qui ambitione stolidi, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum & irritamenta libidinum, ut instrumenta belli mercarentur. Sapientibus quietis & Reipubl. cura: levissimus quisque, & futuri improvidus, spe vana tumens. multis afflicta fides in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutissimi.

89. Sed vulgus & magnitudine nimia communium curarum expers populus, sentire paulatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ motu Vindicis haud perinde plebem attriverant, secuta tum urbe, & provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. Nam ex quo divus Augustus res Cæsarum composuit, procul & in unius solitudinem aut decus, populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio & Caio, tantum pacis adversa pertinuere. Scriboniani contra Claudium incœpta simul audita & coërcita. Nero nuntiis magis & rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classesque, & quod raro alias, prætorianus urbanusque miles, in aciem deducti; Oriens Occidensque, & quidquid utrimque virium est at tergo: si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium afferrent. Aspernatus omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: & Cæcina, jam Alpes transgressus, exstimulabat.

90. Pridie Idus Mart. commendata patribus Republ. reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conversas, revocatis ab exilio concessit: justissimum donum, & in speciem magnificum, sed festinata exactione, usu sterile. Mox vo-

cata concione, majestatem urbis, & consensum populi ac senatus pro se attollens, adversum Vitellianas partes modeste differuit. incitiam potius legionum, quam audaciam increpans, nulla Vitellii mentione. sive ipsius ea moderatio: seu scriptor orationis sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis militiæ Suetonio Paulino, & Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur. & erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, & ad implendas populi aures, latum & sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimis & falsæ. quasi dictatorem Cæsarem, aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant. nec metu aut amore, sed ex libidine fervitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio, & vile jam decus publicum. Profectus Otho, quietem urbis curasque imperii, Salvio Titiano fratri permisit.

BREVIARIUM LIBRI. II.

Titus Vespasianus Romam missus ad gratulandum Galbæ, cede ejus audita, substitit. Paphiam Venerem adit, & de futuris eam consulit. Lata omnia & magna accipit. Ad patrem redit. qui belli consilia agit, sed bellum ipsam in occasionem differt. Falsus Nero detegitur, & capitur. Othonis copiæ, & duces; & classis ejus in Galliam Narbonensem irruptio. In Corsica motus aliquis temeritate procuratoris. Cæcina Italiam intrat, Placentiam oppugnat, sed cum infamia & strage repulsus. Insidias paullo post Othonianis leat, sed eæ quoque in ipsum revertere. Valens Ticinum venit. seditio ibi in eum militum. Eug composita, Cæcinæ rapido agmine jungitur. Otho eo nuntio accepto, de summa belli deliberat. trahi id melius; an fortunam experiri præstaret. Postremum pessimumque consilium præfert. Ita haud procul à Bedriaco pugnatum. victi Othoniani. non tamen fracti. Sed Otho aversus à consiliis belli, mortem elegit. quam tam fortiter exsequitur, quam noster facunde narrat. Post mortem ejus, seditio militum & impetus in Virginium.

Sena-

Senatorum etiam periculum, falso quodam nuntio. Albinus in Africa victus, & ex provincia Vitellio ad-
iuncta. Quid in Italia Vitellius egerit, & legiones
cohortesque victas quomodo distraxerit: non sine acri-
tumultu apud Ticinum. At in Syria Vespasianus &
Mucianus serio jam de bello deliberant. hujus egre-
gia ad illum oratio. Qua persuasus Vespasianus impe-
rium suscipit. legiones in nomen ejus jurant. præter-
que Orientales, Masici & Pannonii etiam transeunt
in partes. Vitellius interea magno & minaci agmine
urbem intrat. Popularia multa usurpat. Consilia
item ejus paratusque de bello. Gesta eodem anno, con-
sulibus tamen aliis suffectis.

LIBER II.

STruebat jam fortuna, in diversa parte terra-
rum, initia causasque imperio: quod varia for-
te, lætum Reipubl. aut atrox, ipsis principibus
prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus
è Iudæa, incolumi adhuc Galba, missus à patre;
causam protectionis, officium erga principem, &
maturam petendis honoribus juventam ferebat. Sed
vulgus fingendi avidum; disperserat, accitum in
adoptionem. materia sermonibus, senium & orbi-
tas principis, & intemperantia civitatis, donec
unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam,
ipsius Titi ingenium quantæcumque fortunæ ca-
pax, decor oris cum quadam majestate, prosperæ
Vespasiani res, præfaga responsa, & inclinatis ad
credendum animis, loco omnium etiam fortuita.
Vbi Corinthi, Achajæ urbe, certos nuntios acce-
pit de interitu Galbæ, & aderant qui arma Vitel-
lii bellumque affirmarent; anxius animo, paucis
amicorum adhibitis, cuncta utrimque perlustrat.
Si pergeret in urbem; nullam officii gratiam, in
alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, sive O-
thoni, obsidem fore. Sin rediret; offensam haud
dubiam victoris: sed incerta adhuc victoria, &
concedente in partes patre, filium excusatum. Sin
Vespasianus Rempubl. susciperet, obliviscendum
offensarum, de bello agitantibus.

2. His ac talibus inter spem metumque iacta-
tum, spes vicit. Fuere qui accensum desiderio Be-
renices

renices reginæ, vertisse iter crederent. Neque abhorrebat à Berenice juvenilis animus. sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio modestior. Igitur oram Achajæ, & Asiæ, ac læva maris prætervectus, Rhodum & Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incescit, adeundi visendique templum Paphiæ Veneris, inclytum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum initia religionis, templi situm, formam deæ, neque enim alibi sic habetur, paucis disserere.

3. Conditorem templi regem Aëriam vetus memoria, quidam ipsius deæ nomen id perhibent. Fama recentior tradit, à Cinyra sacratum templum, deamque ipsam conceptam mari, huc appulsam. sed scientiam artemque haruspicum accitam; & Cilicem Thamyram intulisse. Atque ita pactum, ut familiæ utriusque posteri cærimoniis præsiderent. Mox ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessere; tantum Cinyrades sacerdos consulitur. Hostiæ, ut quisque vovit; sed mares deliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum. precibus & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt. Simulacrum deæ non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exsurgens. & ratio in obscuro.

4. Titus spectata opulentia donisque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetustati affingit, de navigatione primum consuluit. Postquam pandi viam, & mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat, cæsis compluribus hostiis. Sosstratus (sacerdotis id nomen erat) ubi læta & congruentia exta, magnisque consultis annuere deam videt, pauca in præsens & solita respondens, petito secrete futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus, suspensis provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit. Profligaverat bellum Iudaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium

genium montis & pervicaciam superstitionis, quam quod satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello; quattuor Mucianus obtinebat in pace. sed æmulatio & proximi exercitus gloria repulerat segnitiam. quantumque illis roboris discrimina & labor; tantum his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor. auxilia utrique cohortium alarumque, & classis regesque, ac nomen dispari fama celebre.

5. Vespasianus acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix à gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum è contrario magnificentia & opes, & cuncta privatum modum supergressa extollebant. aptior sermone, dispositu, provisuque, civilium rerum peritus. egregium principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriæ, ille Iudææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis in medium consulere. primum per amicos; dein præcipua concordiae fides Titus, prava certamina e communi utilitate aboleverat: natura atque arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque, & vulgus militum, industria; licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adscisciebantur.

6. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut assolet, nuntiis, & tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namque olim validissima inter se civium arma, in Italia, Galliæ, viribus Occidentis cœpta. Et Pompejo, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditique sæpius in Syria Iudæaque Cæsares quam inspecti. Nulla seditio legionum, tantum adversus Parthos minæ, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax; dein fides erga
Gal-

Galbam. Mox ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, vulgatum est, ne penes ceteros imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles, & vires suas circumspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxiliis Syria Iudæaque: inde continua Ægyptus, duæque legiones: hinc Cappadocia Pontusque, & quidquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia, & ceteræ provinciæ, nec virorum inopes, & pecuniæ opulentæ. quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

7. Non fallebat duces impetus militum. Sed bel-
lantibus aliis placuit expectari belli exitum. victo-
res victosque numquam solida fide coalescere.
nec referre Vitellium an Othonem superstitem for-
tuna faceret. Rebus secundis etiam egregios du-
ces insolescere. discordiam his, ignaviam, luxu-
riam; & suismet vitis alterum bello, alterum vi-
ctoria periturum. Igitur arma in occasionem distu-
lere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim
mixtis consiliis, optimus quisque amore Reipubl.
multos dulcedo prædarum stimulabat; alios am-
biguæ domi res. Ita boni malique causis diversis,
studio pari, bellum omnes cupiebant.

8. Sub idem tempus Achaja atque Asia falso
exterritæ, velut Nero adventaret: vario super
exitu ejus rumore, eoque pluribus vivere eum sin-
gentibus, credentibusque. Ceterorum casus cona-
tusque in contextu operis dicemus. tunc servus è
Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia,
citharæ & cantus peritus (unde illi super similitu-
dinem oris propior ad fallendum fides) adjunctis
desertoribus, quos inopia vagos ingentibus pro-
missis corruperat, mare ingreditur: ac vi tempe-
statum Cythnum insulam detrusus, & militum
quosdam ex Oriente commeantium adscivit, & ab-
nuentes interfici jussit, & spoliatis negotiatoribus,
mancipiorum valentissimum quemque armavit.
Centurionemque Sisennam dextras, concordie in-
signia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos
ferentem, variis artibus aggressus est: donec Si-
senna clam relicta insula, trepidus & vim metuens
aufu-

aufugeret. inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine & odio præsentium.

9. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias, Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. datæ è classe Misēnensi duæ triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. is in mæltitiam compositus, & fidem suorum quondam militum invocans, ut eum in Syria aut Ægypto sisterent orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, alloquendos sibi milites, & paratis omnium animis reversuros firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata. cujus cohortatione expugnata navis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis comaque & torvitate vultus, in Asiam, atque inde Romam pervectum est.

10. In civitate discordi, & ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium Faustum equestri ordinis, qui temporibus Neronis delationes facitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens Galbæ principatu censuerant patres, ut accusatorum causæ noscerentur. Id senatusconsultum varie ejactatum & prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur. Ad hæc terrore & propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui pervertere: traxeratque magnam senatus partem, ut indefensum & inauditum dedi ad exitium postularent. Contra apud alios nihil æque reo proderat, quam nimia potentia accusatoris: dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem, more tamen audiendum censebant. Et valere primo, dilataque in paucos dies cognitio. mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat. quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse meminerant. nec pœna criminis, sed ultor displicebat.

11. Læta interim Othoni principia belli, motis
ad

ad imperium ejus è Dalmatia Pannoniaque exerci-
tibus. fuere quattuor legiones, è quibus bina millia
præmissa; ipsæ modicis intervallis sequebantur :
septima à Galba conscripta; veterana undecima
ac tertiadecima, & præcipua fama Quartadecima-
ni, rebellionè Britannia compressa. Addiderat
gloriam Nero, eligendo ut potissimos. unde longa
illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem
studia. Sed quo plus virium ac roboris, è fiducia
tarditas inerat. agmen legionum alæ cohortesque
præveniebant. Ex ipsa urbe haud spernenda ma-
nus, quinque prætoriae cohortes, & equitum vexilla
cum legione prima : ac deforme insuper auxilium,
duo millia gladiatorum, sed per civilia arma etiam
severis ducibus usurpatum. His copiis rector ad-
ditus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad
occupandas Padi ripas præmissus : quoniam prima
consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam
Alpes Cæcina, quem sisti intra Gallias posse spe-
raverat. Ipsum Othonem comitabantur specula-
torum lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohorti-
bus, veterani è prætorio, classicorum ingens nu-
merus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter; sed
lorica ferrea usus est, & ante signa pedester, horri-
dus, incompertus, famæque dissimilis.

12. Blandiebatur coëptis fortuna, possessa per
mare & naves majore Italiae parte, penitus usque ad
initium maritimarum Alpium. quibus tentandis,
aggrediendæque provinciæ Narbonensi, Suedium
Clementem, Antonium Novellum, Æmilium
Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per li-
centiam militum vinctus : Antonio Novello nul-
la auctoritas : Suedius Clemens ambitioso impe-
rio regebat, ut adversus modestiam disciplinæ
corruptus, ita præliorum avidus. Non Italia adi-
ri, nec loca sedesque patriæ videbantur : tamquam
externa litora, & urbes hostium, urere, vastare,
rapere; eo atrocius, quod nihil usquam provisum
adversum metus. pleni agri, apertæ domus. oc-
cursantes domini juxta conjuges & liberos, secu-
ritate pacis, & belli malo circumveniebantur. Ma-
ritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Ma-
turus. Is concita gente (nec deest juvenus) arcere
pro-

provinciae finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu caesi disiectique montani, ut quibus temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium.

13. Irritatus eo proelio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium. quippe in acie nihil praedae, inopes agrestes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum. sed calamitatibus infontium expleta avaritia. Auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent eoque per cruciatus interrogarent ubi filium occuleret? utrum ostendens, latere respondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, constantiam vocis egregiae mutavit.

14. Imminere provinciae Narbonensi, in verba Vitellii adaectae, classem Othonis, Fabio Valenti trepidi nuntii attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, universam Treverorum alam, cum Iulio Classico praefecto misit. è quibus pars in colonia Foro-Julienſi retenta, ne omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis acceleraret. Duodecim equitum turmae, & lecti è cohortibus, adversus hostem iere: quibus adjuncta Ligorum cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Panonii nondum sub signis. Nec mora proelio: sed acie ita instructa, ut pars classicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci, praetorianus miles expleret, in ipso mari ut annexa classis & pugnae parata, conversa, & minaci fronte praetenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmae obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul à latere saxi urgeret contra ad jaciendum etiam paganorum manus: qui sparsi inter milites, strenui ignavique in victoria idem audebant. Additus percussis terror, investa in terga pugnantium classe. Ita undique clausi. deletaeque omnes copiae forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.

15. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievēre: accitis auxiliis, securum hostem, ac successu rerum socordius agentem invadunt. cæsi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves; donec fidente paulatim metu, occupato juxta colle defensi; mox irrupere. atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othoniani quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos, conversi equites circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliæ municipium; Othoniani Albingaunum interioris Liguriæ revertēre.

16. Corsicam ac Sardiniam, ceterasque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicam prope afflixit Decimi Pacarii procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in summam profutura, ipsi exitiosa. Namque Othonis odio juvare Vitellium Corforum viribus statuit, inani auxilio etiam si provenisset. Vocatis principibus insulæ, consilium aperit: & contradicere ausos Claudium Phirrhicum trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum equitem Romanum, interfici jubet. quorum morte exterriti qui aderant, simul ignara & alieni metus socia imperitorum turba, in verba Vitellii juravere. Sed ubi delectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare militiæ muneribus occēpit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant: insulam esse quam incolerent & longe Germaniam viresque legionum: direptos vastatosque classe, etiam quos cohortes alæque protegerent. Et averſi repente animi: nec tamen aperta vi; aptum tempus insidiis legere. digressis qui Pacarium frequentabant, nudus & auxilii inops, balineis interficitur. trucidati & comites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere. neque eos aut Otho præmio affecit, aut punivit Vitellius, in multa colluvie rerum majoribus flagitiis permixtos.

17. Aperuerat jam Italiam, bellumque trans-miserat, ut supra memoravimus, ala Syllana, nullo apud

apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent, sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incuriosos. Florentissimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpesque camporum & urbium, armis Vitellii (namque & præmissæ à Cæcina cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille classici inter Placentiam Ticinumque: quo successu Vitellianus miles, non jam flumine aut ripis arcebat. Irritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem repente contra Placentiam transgressi, raptis quibuldam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut adesse omnem Cæcinæ exercitum trepidi ac falsi nuntiarent.

18. Certum erat Spurinna (is enim Placentiam obtinebat) nec dum venisse Cæcinam, & si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, & mille vexillarios cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis signis vexillisque ruere, & retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque providentiam ducis laudantibus. quin prodicionem, & accitum Cæcinam clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

19. Postquam in conspectu Padus, & nox appetebat, vallari castra placuit. Is labor urbano militi insolitus contudit animos. Tum inertissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Cæcina, patientibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset. Iamque totis castris modesti sermones, & inferentibus se centurionibus tribunisque, laudare providentiam ducis; quod coloniam virium & opum validam, robur ac sedem bello legisset. Ipse postremo Spurinna non tam culpam exprobrans, quam ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, provisa parataque non arma modo, sed

obsequium & parendi amor, quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud pœniteret.

20. At Cæcina, velut relicta post Alpes sœvitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incescit. Ornatum ipsius, municipia & coloniæ in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo, brachias tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Vxorem quoque ejus Saloninam, quamquam in nullius injuriam insigni equo ostroque veheretur, tamquam læsi gravabantur: insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere; modumque fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videre. Cæcina Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium & promissa, iisdem petitis, postquam pax & concordia speciosis & irritis nominibus jactata sunt; consilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

21. Sed primus dies, impetu magis quam veterani exercitus artibus transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit: sive ab oppugnantoribus incensum, dum faces & glandes ac missilem ignem in obsessos jaculantur; sive ab obsessis, dum regerunt. Municipale vulgus primum ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta credidit, è quibusdam vicinis coloniis, invidia & æmulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocumque casu acciderat, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, mœrebant. Ceterum multo suorum cruore pulsus Cæcina. & nox parandis operibus assumpta. Vitelliani pluteos cratesque & vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnantoribus; Othoniani sudes & immensas lapidum ac plumbi ærisque moles, perfringendis operibus, obruendisque hostibus expediunt. Vtrimque pudor, utrimque gloria, & diversæ exhortationes. hinc legionum & Germanici exercitus robur; inde urbanæ militiæ, & prætoriarum cohortium decus attollentium. illi ut segnem ac desidem, & circo ac thea-

tris corruptum militem; hi peregrinum & externum increpabant. simul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpantesve, uberioribus inter se probis, quam laudibus stimulabantur.

22. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia: fulgentes armis virisque campi, densa legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessere; neglecta aut ævo fluxa cominus aggredi. ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci & more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius pluteis & cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contra prætoriani dispositos ad id ipsum molares, ingenti pondere ac fragore, provolvunt. pars subeuntium obrati: pars confixi, & exsangues aut laceri, cum auget stragem trepidatio, eoque acrius è mœnibus vulnerarentur, rediere, infracta partium fama. Et Cæcina, fama & pudore cœptæ temere oppugnationis, ne irrisus ac vanus iisdem castris assideret, trajecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere sese abeuntî Turullius Cerialis, cum compluribus classicis; & Iulius Briganticus, cum paucis equitum: hic præfectus alæ, in Batavis genitus; ille primipilaris, & Cæcina haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

23. Spurinna, comperto itinere hostium; defensam Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffusus paucitati cohortium, ne longius obfidium, & vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsus Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægre coërcitam legionem, & pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, Bedriaci sistit. inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus jam Romanis cladibus notus, infaususque. Iisdem diebus, à Martio Macro, haud procul Cremona prospere pugnatum. namque promptus animi Martius transfectos navibus gladiatores, in adversam Padi ripam, repente effudit. Tur-

bata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremónam fugientibus, cæsi qui restiterant. sed repressus vincentium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes, fortunam prælii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia quæcunque facta, prave æstimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum, & Suetonium Paulinum, & Marium Celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus incesserant. Acerri-
 24. Angebant Cæcinam, nequidquam omnia cœpta, & senescens exercitus sui fama. pulsus Placentia, cæsis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu prælia, inferior; propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, recipere gloriam, avidius quam consultius properabat. Ad duodecimum à Cremona, locus Castorum vocatur ferocissimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos componit. equites procedere longius jussi, & irritato prælio sponte refugi, festinationem sequentium elicere, donec insidiæ coorirentur. Proditum id Othonianis ducibus. & curam peditem Paulinus; equitum Celsus, sumpserunt. Tertiædecimæ legionis vexillum, quattuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in sinistro locantur. aggerem viæ tres prætoriae cohortes, artis ordinibus obtinere: dextra fronte prima legio in-cessit, cum duabus auxiliaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos è prætorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur.

25. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis; Celsus doli prudens, repressit fibros. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, ultro in insidias præcipitantur.

tantur. nam à lateribus cohortes, legionum, * ad-
versa fronte, & subito discursu terga cinxerant
equites. Signum pugnae non statim à Suetonio Pau-
lino pediti datum. cunctator natura, & cui cauta
potius consilia cum ratione, quam prospera, ex ca-
su placerent; compleri fossas, aperiri campum, pan-
di aciem jubebat, satis cito incipi victoriam ratus,
ubi provisum foret ne vincerentur. Ea cunctatio-
ne, spatium Vitellianis datum, in vineas nexu tra-
ducum impeditas refugiendi: & modica silva adhæ-
rebat. unde rursus ausi, promptissimos pratoriano-
rum equitum interfecere. vulneratur rex Epipha-
nes, impigre pro Othone pugnam ciens.

26. Tum Othonianus pedes erupit: protrita ho-
stium acie, versi in fugam etiam qui subveniebant.
nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acci-
verat: quæ res in prælio trepidationem auxit, cum
dispersos, nec usquam validos pavor fugientium
abriperet. Orta & in castris seditio, quod non uni-
versi ducerentur. vinctus præfectus castrorum Lu-
lius Gratus, tamquam fratri apud Othonem mili-
tanti prodicionem ageret: cum fratrem ejus Iulium
Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem cri-
mine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit,
apud fugientes, occurrentes, in acie, pro vallo;
ut, deleri cum universo exercitu Cæcinam potuif-
se, ni Suetonius Paulinus receptui cecinisset,
utrisque in partibus percrebuerit. Timuisse se Pau-
linus ferebat, tantum insuper laboris atque itineris:
ne Vitellianus miles recens à castris fessos aggre-
deretur, & perculsis nullum retro subsidium foret.
apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus ad-
verso rumore fuit.

27. Haud perinde id damnum Vitellianos in me-
tum compulit, quam ad modestiam composuit: nec
solum apud Cæcinam, qui culpam in militem con-
ferebat, seditioni magis quam prælio paratum; sed
Fabii quoque Valentis copiae (jam enim Ticinum
venerat) posito hostium contemptu, & recuperan-
di decoris cupidine, reverentius & æqualius du-
ci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat,
quam altiore initio (neque enim rerum à Cæcina
gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repe-

tam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis à quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas rettulimus, superbe agebant; ut cujusque legionis tentoria accessissent, coërcitos à se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam jactantes. Contumeliosum id militibus acerbum duci, corrupta jurgiis aut rixis disciplina. ad postremum Valens è petulantia, etiam perfidiam suspectabat.

28. Igitur nuntio allato, pulsam Treverorum alam Tungrosque à classe Othonis, & Narbonensem Galliam circumiri; simul cura socios tuendi; & militari astu, cohortes turbidas, ac si una forent prevalidas dispergendi partem Batavorum ire in subsidium jubet. quod ubi auditum, vulgatumque, moerere focii, fremere legiones; orbari se fortissimorum virorum auxilio. veteres illos & tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci. si provincia, urbe & salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriæ sanitas, sustentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validissimos artus.

29. Hæc ferociter jactando, postquam, immixtis lictoribus, Valens coërcere seditionem cœptabat, ipsum invadunt, saxa jaciunt, fugientem sequuntur. Spolia Galliarum, & Viennensium aurum, & pretia laborum suorum occultare clamitantes, directis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamque humum pilis & lanceis rimabantur. nam Valens, fervili veste apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus præfectus castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspicere inter se attoniti: & id ipsum quod nemo regeret paventes; silentio, patientia, postremo precibus ac lacrymis veniam quærebant. Ut vero deformis & flens, & præter spem incolumis Valens processit; gaudium, miserratio, favor: versi in læticiam (ut est vulgus utroque

que immodicum) laudantes gratantesque; circumdatum aquilis signisque, in tribunal ferunt. Ille utili moderatione, non supplicium cuiusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, paucos inculpavit: gnarus, civilibus bellis plus militibus quam ducibus licere.

30. Munientibus castra apud Ticinum, de adversa Cæcina pugna allatum, & prope renovata seditio, tamquam fraude & cunctationibus Valentis prælio defuissent. Nolle requiem, non expectare ducem, anteire signa, urgere signiferos. rapido agmine Cæcinæ junguntur. Improspere Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: expositos se tanto pauciores integris hostium viribus querebantur; simul in suam excusationem, & adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi & ignavi despectarentur. Et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Cæcinam inclinabant; super benignitatem animi qua promptior habebatur; etiam vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani favore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina ut fœdum & maculosum; ille ut vanum ac tumidum, irridebant. Sed condito odio, eandem utilitatem fovere; crebris epistolis, sine respectu veniæ probra Othoni objectantes: cum duces partium Othonis, quamvis uberrima convicio-rum in Vitellium materia abstinerent.

31. Sane ante utriusque exitium, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruerat; minus Vitellii ignavæ voluptates, quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contra illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre & gula sibi ipsi hostis; Otho luxu, sævitia, audacia, Reipubl. exitiosior ducebatur. Coniunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paulinus, dignum fama sua ratus, quæ nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere; festinationem hostibus, moram ipsis utilem disseruit.

32. Exercitum Vitellii universum advenisse : nec multum virium à tergo , quoniam Galliæ tumeant , & deferere Rheni ripam , irrupturis tam infestis nationibus , non conducatur Britannicum militem hoste & mari distineri : Hispanias armis non ita redundare : provinciam Narbonensem incursum classis & adverso prælio contremuisse : clausam Alpibus , & nullo maris subsidio , Transpadanam Italiam , atque ipso transitu exercitus vastatam : non frumentum usquam exercitui : nec exercitum sine copiis retineri posse. Iam Germanos , quod genus militum apud hostes atrocissimum sit , tracto in æstatem bello , fluxis corporibus , mutationem soli cælique haud toleraturos . Multa bella impetu valida , per tædia & moras evanuisse . Contra ipsis omnia opulenta & fida : Pannoniam , Mœsiam , Dalmatiam , Orientem , cum integris exercitibus , Italiam , & caput rerum urbem ; senatumque & populum , numquam obscura nomina , etsi aliquando obumbrentur ; publicas privatasque opes , & immensam pecuniam , inter civiles discordias ferro validiorem ; corpora militum aut Italiæ sueta , aut æstibus . Objacere flumen Padum , tutas viris murisque urbes , è quibus nullam hosti cessuram , Placentiæ defensione exploratum . Proinde duceret bellum . paucis diebus quartamdecimam legionem , magna ipsam fama , cum Mœsiacis copiis affore . tum rursus deliberaturum , & si prælium placuisset , auctis viribus certaturos .

33. Accedebat sententiæ Paulini Marius Celsus : idem placere Annio Gallo , paucos ante dies lapsu equi afflicto , missi qui consilium ejus sciscitarentur , rettulerant . Otho pronus ad decertandum : frater ejus Titianus , & præfectus prætorii Proculus , imperitia properantes , fortunam & deos & numen Othonis adesse consiliis , affore conatibus testabantur . neu quis obviam ire sententiæ auderet , in adulationem concesserant . Postquam pugnari placitum , interesse pugnae imperatorem , an seponi melius foret , dubitare . Paulino & Celso jam non adversantibus ; ne Principem obiectare periculis viderentur ; iidem illi deterioris consilii auctores perpulere ut Brixellum concederet , ac dubiis præliorum

liorum exemptus, summæ rerum & imperii se ipsum reservaret. Is primus dies Othonianas partes afflixit. namque & cum ipso pratoriarum cohortium, & speculatorum, equitumque, valida manus discessit; & remanentium fractus animus: quando suspecti duces; & Otho, cui uni apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

34. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris ut in civili bello transfugiis, & exploratores cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. Naves pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexæ, adversum in flumen dirigebantur, jactis insuper anchoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed anchorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine, inoffensus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, & in extremam navem educta: unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur.

35. Othoniani in ripa turrim struxerant; saxaque & faces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladitores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac forte plures transgressos, completis Liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prælia quæ militibus; nec perinde nutantes è navibus, quam stabili gradu è ripa, vulnera dirigebant. Et cum variis trepidantium inclinationibus, immixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere. quæ cuncta in oculis utriusque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur.

36. Et prælium quidem, abruptis quæ superfuerant navibus, fuga diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Iamque vulneratum eminus lancea, strictis gladiis invaserant, cum intereursu tribunorum
contu-

centurionumque protegitur. Nec multo post, Vetricius Spurius, jussu Othonis, relicto Placentiae modico praesidio cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum consulem designatum Otho rectorum copiis misit, quibus Macer praefuerat; laeto milite ad mutationem ducum; & ducibus ob crebras seditiones, tam infestam militiam aspernantibus.

37. Invenio apud quosdam auctores, pavore belli, seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur: dubitasse exercitus, num posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permetterent legere imperatorem. Atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse: praecipue Paulinum; quod vetustissimus consularium, & militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. Ego ut concesserim apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum & innocentem principem, pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum; ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo saeculo, tantam vulgi moderationem reor, ut qui pacem belli amore turba-verant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere: aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

38. Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiae cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, aequalitas facile habebatur. sed ubi subacto orbe, & aemulis urbibus regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. modo turbulenti tribuni, modo consules praevalidi, & in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox è plebe infima C. Marius, & nobilium severissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompejus occultior, non melior. Et numquam postea, nisi de principatu quaesitum. Non discesse-re ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones, nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte pos-

posituri bellum fuerint. eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum causæ in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

39. Profecto Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem; vis ac potestas penes Proculum præfectum. Celsus & Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum alienæ culpæ prætendebantur. tribuni centurionesque ambigui, quod spretis melioribus deterimi valebant: Miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari, quam exsequi mallet. Promoveri ad quartum à Bedriaco castra placuit; adeo imperite, ut quamquam verno tempore anni, & tot circum annibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de proelio dubitatum; Othone per litteras flagitante, ut maturarent; militibus, ut imperator pugnae adesset poscentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde dijudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse quod factum est.

40. Non ut ad pugnam, sed ad bellandum profecti, Confluentes Padi & Adduæ fluminum XVI inde millium spatio distantes petebant. Celsus & Paulino abnuentibus, militem itinere fessum, sarcinis gravem, obicere hosti, non admissuro quo minus expeditus & vix quatuor millia passuum progressus aut incompósitos in agmine; aut dispersos, & vallum molientes aggredereetur. Titianus & Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad jus imperii transibant. Aderat sane citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita ducum segnitia, rem in discrimen mitti jubebat; æger moræ, & spei impatiens.

41. Eadem die, ad Cæcinam operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, colloquium ejus postulantes, venerunt. Audire conditiones ac reddere parabat, cum præcípites exploratores adesse hostem nuntiavere. Interruptus tribunorum sermo. eoque incertum fuit, insidias, an prodicionem, vel aliquod honestum consilium cœptaverint.

rint. Cæcina dimissis tribunis, reuectus in castra, datum iussu Fabii Valentis pugnae signum, & militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere, & mirum dictu, à paucioribus Othonianis, quo minus in valum impingerentur, Italicæ legionis virtute territi sunt. ea strictis mucronibus, redire pulsos, & pugnam resumere coëgit: Disposita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione, etenim quamquam vicino hoste, aspectus armorum densis arbuſtis prohibebatur: apud Othonianos pavidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii signa sua, quærere alii: incertus undique clamor, accurrentium, vocitantium: & ut cuique audacia vel formido, in primam postremamve aciem prorumpébant, vel revehebantur.

42. Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui descivisse à Vitellio exercitum eementirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus, an ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnae ardore, Othoniani ultro salutavere; & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris quæ causa salutandi, metum prodicionis fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore & numero præstantior: Othoniani quamquam dispersi, pauciores, fessi, prælium tamen acriter sumpsere. & per locos arboribus ac vineis impeditos, non una pugnae facies. cominus eminusque, cetervis & cuneis concurrebant: in aggere viæ collato gradu, corporibus & umbonibus niti, omisso pilorum jactu, gladiis & securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se, ceteris conspicui in eventum totius belli certabant.

43. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio Vnaetvicesima, cui cognomen Rapaci, vetere gloria insignis; è parte Othonis, Prima Adjutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox, & novi decoris avida. Primani, stratis Vnaetvicesimanorum principiiis, aquilam abstulere: quo dolore accensa legio,

legio, & impulit rursus Primanos, interfecto Orphidio Benigno legato; & plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa Quintanorum impetu tertiadecima legio: circumventi plurium accursu quartadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium Varus Alphenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant. ita victores latus hostium inveci.

44. Et media acie perrupta, fugere passim Othoniani Bedriacum petentes. Immensum id spatium: obstructæ strage corporum viæ. quo plus cædis fuit. neque enim civilibus præliis capti in prædani vertuntur. Suetonius Paulinus, & Licinius Proculus, diversis itineribus, castra vitavere. Vedium Aquilam tertiadecimæ legionis legatum, iræ militum inconsultus pavor obtulit, multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum & fugacium circumstrepitur: non probris, non manibus abstinens; desertorum proditoremque increpant; nullo proprio crimine ejus, sed more vulgi, suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum & Celsum nox juvit, dispositis jam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat ne super cladem adversæ pugnæ, fuisset ipsi cædibus sævirent. sive finis bello venisset, seu resumere arma mallent, unicum victis in consensu levamentum. Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, non virtute se, sed prodicione victum fremebat. Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila: superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit; venire Mæficas legiones; magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum victos; & si ita ferret, honestius in acie perituros. His cogitationibus truces aut pavidi, extrema desperatione ad iram sæpius, quam in formidinem stimulabantur.

44. At Vitellianus exercitus, ad quintum à Bedriaco lapidem confedit, non ausis ducibus eadem die oppugnationem castrorum simul voluntaria deditio

ditio sperabatur. Sed expeditis & tantum ad prælium egressis; munimentum fuere arma & victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui ferociores fuerant ad pœnitentiam inclinantibus, missa legatio: nec apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legati paulisper retenti. ea res hæsitacionem attulit, ignaris adhuc an impetrassent. Mox remissa legatione patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrymas effusi, sortem civilium armorum misera latitia detestantes. Iisdem tentoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes & præmia in ambiguo; certa, funera & luctus. nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem mœreret. Requisitum Orphidii legati corpus honore solito crematur: paucos necessarii ipsorum sepelivere: ceterum vulgus super humum relictum.

46. Opperiebatur Otho nuntium pugne, nequam trepidus, & consilii certus. mœsta primum fama; dein profugi; è prælio perditas res patefaciunt. Non expectavit militum ardor vocem imperatoris. bonum habere animum jubebant. superesse adhuc novas vires, & ipsos extrema passuros, ausurosque. neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam; furore quodam & instinctu flagrabant, qui procul astiterant, tendere manus, & proximi prehensare genua; promptissimo Plotio Firmo. Is prætorii præfectus, identidem orabat, ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: majore animo tolerari adversa quam relinqui: fortes & strenuos etiam contra fortunam insistere spei; timidos & ignavos ad desperationem formidine properare. Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantum, proprius Othonis miles, sed præmissi è Mœsia, eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingresses, nuntiabant. ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus.

47. Ipse aversus à consiliis belli, Hunc, inquit, animum, hanc virtutem vestram ultra periculis objicere,

obicere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. Experti invicem sumus, ego ac fortuna. nec tempus computaveritis. difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usururum. Civile bellum à Vitellio coepit; & ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit. hinc Othonem posteritas æstimet. Fruetur Vitellius fratre, conjuge, liberis: mihi non ultione, neque solatiis opus est. Alii diutius imperium tenuerint; nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus, sterne rursus, & Reip. eripi patiar? Erat hic mecum animus tamquam perituri pro me fueritis. sed este superstites. nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignaviæ est. præcipuum destinationis meæ documentum habete, quod de nemine queror; nam incusare deos vel homines, ejus est, qui vivere velit.

48. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, irent propere, neu remanendo iram victoris asperarent, juvenes auctoritate, senes precibus movebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrymas coercens. Dari naves ac vehicula abeuntibus jubet libellos epistolâsque, studio erga se, aut Vitellium, contumeliis, insignes, abolet: pecunias distribuit, parce, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum fratris filium prima juvenia, trepidum & mœrentem, ultro solatus est, laudando pietatem ejus, castigando formidinem; an Vitellium tam immitis animi fore, ut pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu elementiam victoris. Non enim ultimo desperatione, sed poscente prælium exercitu remisisse Reip. novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quæsitum. post Iulios, Claudios, Servios, se primum, in familiam novam imperium intulisse. proinde erecto animo capefferet vitam, neu patrum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur unquam, aut nimium meminisset.

49. Post quæ, dimotis omnibus, paulum requievit. atque illum supremas jam curas animo voluntantem, repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum. namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditio- nis auctoribus regressus, vacavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die, sitim haustu gelidæ aquæ sedavit. tum allatis pugionibus duobus, cum utrumque per- tentasset, alterum capiti subdidit. & explorato, jam profectos amicos, noctem quietam, utque as- firmatur, non insomnem egit. Luce prima, in fer- rum pectore incubuit. ad gemitum morientis, in- gressi liberti, servique, & Plotius Firmus prætorii præfectus, unum vulnus invenere. Funus matura- tum. ambitiosis id precibus petierat, ne amputare- tur caput, ludibrio futurum. Tulere corpus præto- riæ cohortes, cum laudibus & lacrymis, vulnus manusque ejus exosculantes. Quidam militum, juxta rogam interfecere se, non noxa neque ob- metum; sed æmulatione decoris, & caritate prin- cipis. ac postea promiscue Bedriaci, Placentiæ, aliisque in castris, celebratum id genus mortis. O- thoni sepulchrum exstructum est, modicum, & mansurum.

50. Hunc vitæ finem habuit septimo & tricesi- mo ætatis anno. Origo illi è municipio Ferentino. Pater consularis; avus prætorius; maternum genus impar, nec tamen indecorum. pueritia ac juvena, qualem monstravimus. duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud po- steros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut con- quirere fabulosâ, & fictis oblectare legentium ani- mos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgatis traditisque de mere fidem non ausim. Die quo Bedriaci certabatur, avem inusitata specie, apud Regium Lepidum celebri luco consedis- se, incolæ memorant, nec deinde cœtu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulsamve, do- nec Otho se ipsè interficeret: tum ablatam ex ocu- lis: & tempora reputantibus, initium finemque mi- raculi, cum Othonis exitu competisse.

51. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum seditio. nec erat, qui coërceret. Ad Verginium versi modo ut reciperet imperium, nunc ut legatione apud Cæcinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant. Verginius per averfam domus portam furtim digressus, irrumpentes frustratus est. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium, preces, Rubrius Gallus tulit. Et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis quibus præfuerat.

52. Posito ubique bello, magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relicta. illuc de adverso prælio allatum. sed milites, ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis postremo ac probris causam & initium cædis quærebant: cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne prævalidis jam Vitellii partibus, cunctanter excepisse victoriam crederentur. trepidi & utrimque anxii coeunt: nemo privatum expedito consilio, inter multos, societate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinensis, arma & pecuniam offerendo, appellabatque Patres Conscriptos, intempestivo honore.

53. Notabile jurgium inde fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, ut ambigua differentem, invasit. Nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum, expositumque ad invidiam Marcelli nomen, irritaverat Cæcinam, ut novus adhuc, & in senatum nuper adscitus, magnis inimicitiiis claresceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi. simul, medio temporis, plures nuntii sperabantur. Bononiæ, divisus per itinera qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus causam digressus; habere se suprema ejus mandata respondit: ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura, & abruptis vitæ blandimentis. Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

54. Intererat consiliis frater ejus L. Vitellius, fe-
D d 2 que

que jam adulantibus offerebat, cum repente Cœnus libertus Neronis, atroci mendacio universos percussit, affirmans, superventu XIV legionis, junctis à Brixello viribus, cæsos victores, versam partium fortunam. Causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis quæ negligebantur, lætiore nuntio revalescerent. Et Cœnus quidem rapidus in urbem vectus, paucos post dies, jussu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera esse quæ afferebantur. Intendebat formidinem, quod publici consilii facie, discessum Mutina, desertæque partes forent. Nec ultra in commune congressi, sibi quisque consulere: donec missæ à Fabio Valente epistolæ, denierent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita.

55. At Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi ex more spectabantur. ut cessisse vita Othonem, & à Flavio Sabino præfecto urbis, quod erat in urbe militum sacramento Vitellii adaectum, certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausere: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu, cuncta longis aliorum principatibus composita, statim decernuntur. Additæ erga Germanicos exercitus laudes, gratesque. & missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabii Valentis epistolæ ad consules scriptæ, haud immoderate: gratior Cæcinæ modestia fuit, quod non scripisset.

56. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello afflictabatur. dispersi per municipia & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi & stupris polluere, in omne fas ne fasque avidi, aut venales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent. Ipsique milites regionum gnari, refertos agros, dites dominos, in prædam, aut si repugnatum foret, ad excidium deitinabant: obnoxiiis ducibus, & prohibere non ausis. minus avaritiæ in Cæcina, plus ambitionis: Valens, ob lucra & quæstus infamis, eoque alienæ etiam culpæ dissimulato, iam pridem

attri-

attritis Italix rebus, tantum peditum equitumque vis, damnaque, & injuriæ, ægre tolerabantur.

57. Interim Vitellius victoriæ suæ nescius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relictî, festinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura ripæ Hordeonio Flacco permissa: Ipse è Britannico delectu octo millia sibi adjunxit. & paucorum dierum iter progressus, prosperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem compescuit. Dein mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur; honoravitque Asiaticum anulis, fœdum mancipium, & malis artibus ambitiosum.

58. Iisdem diebus, accessisse partibus utramque Mauretaniam, interfecto procuratore Albino, nuntii venire. Luceius Albinus, à Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitanæ provinciæ administratione, haud spernendis viribus agebat. XVI cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus. cæso Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hispaniæ angusto freto diremptæ imminebat. Inde Cluvio Rufo metus; & decimam legionem propinquare litori, ut transmissurus jussit: præmissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, spreto procuratoris vocabulo, Albinum insigne regis, & Iubæ nomen usurpare.

59. Ita mutatis animis, Asinius Pollio alæ præfectus, è fidissimis Albino, & Festus ac Scipio cohortium præfecti opprimuntur. Ipse Albinus, dum è Tingitana provincia Cæsariensem Mauretaniam petit, appulsus litori, trucidatur. uxor ejus, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est: nihil eorum quæ fierent Vitellio anquirente. brevi audita quavis magna transibat, impar curis gravio-

ribus. Exercitum itinere terrestri pergere jubet : ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus. donec Iunius Plautus, Lugdunensis Galliae rector, genere illustri, largus animo, & par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Praesto fuere Lugduni victricium victriarumque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli suae circumposuit. Mox universum exercitum occurrere infanti filio jubet : perlatumque, & paludamento opertum, sinu retinens, Germanicum appellavit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis insignibus. nimius honos inter secunda ; rebus adversis in solatium cessit.

60. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum : unde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, & adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paulinum, ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit : donec auditi, necessariis magis defensionibus, quam honestis uterentur. Proditionem ultro imputabant : spatium longi ante prælium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita. fraudi suae assignantes. & Vitellius credidit de perfidia, & fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate & ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur. sed creditum fama, objectumque mox in senatu Cæcilio Simplicio, quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi voluisset. restitit Vitellius, deditque postea consulatum Simplicio, innoxium & inemptum. Trachalum, adversus criminantes, Galeria uxor Vitellii protexit.

61. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictum) Maricus quidam, è plebe Boiorum, inferere sese fortunæ, & provocare arma Romana, simulatione numinum ausus est. Iamque assertor Galliarum, & deus (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat ; cum gravissima civitas, electa juventute, adjectis à Vitellio cohortibus, fanaticam multi-

multitudinem disjecit. Captus in eo prælio Marius, ac mox feris obiectus; quia non laniabatur, stolidam vulgus inviolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est.

62. Nec ultra in defectores, aut bona cuiusquam, sævitum: rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis. prorsus, si luxuriæ temperaret, avaritiam non timeres. Epularum sæda & inexplibilis libido. ex urbe atque Italia irritamenta gulæ gestabantur, strepentibus ab utroque maritineribus: exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum: vastabantur ipsæ civitates: degenerabat à labore ac virtute miles, assuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Præmisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici. Cautum severe, ne equites Rom. ludo & arena polluerentur. priores id Principes, pecunia, & sæpius vi, perpulerant: ac pleraque municipia, & coloniæ, æmulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio illicere.

63. Sed Vitellius, adventu fratris, & irrepentibus dominationis magistris, superbior & atrocior, occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone rettulimus. Dolabella, audita morte Othonis, urbem introierat. id ei Plautius Varus prætura functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum præfectum urbis objecit, tamquam rupta custodia, ducem se victis partibus ostentasset. addidit tentatam cohortem, quæ Hostiæ ageret. nec ullis tantorum criminum probationibus in pœnitentiam versus, feram veniam post scelus quærebat. Cunctantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit è periculo Principis famam clementiæ affectare. Sabinus suo pte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, & in alieno discrimine sibi pavens, ne allevasse videretur, impulit ruentem.

64. Igitur Vitellius, metu & odio, quod Petroniam uxorem ejus mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistolas, vitata Flaminia

viæ celebritate, divertere Interamnâ, atque ibi interfici iussit. Longum interfectori visum: in itinere ac taberna, projectum humi jugulavit: magna cum invidia novi principatus, cuius hoc primum specimen noscebatur. Et Triariæ licentiam, modestum è proximo exemplum onerabat Galeria imperatoris uxor, non immitis tristibus: & pari probitate, mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epistolas, ferebatur, non Germanicum à se, sed Vitellium genitum. Nec illis postea fortunæ illecebris, aut ambitu civitatis in gaudium evecta, domus suæ tantum adversa sensit.

65. Digressum à Lugduno Vitellium, M. Cluvius assequitur, omissa Hispania; lætitiâ & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitem se criminationibus gnarus. Hilarius Cæsaris liber-
tus detulerat, tamquam audito Vitellii & Othonis principatu, propriam ipse potentiam, & possessionem Hispaniarum tentasset: eoque diplomatibus nullum principem præscripsisset. Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumeliosa in Vitellium, & pro se ipso popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius juberet: Cluvius comitatu principis adjectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii. cum Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine, retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. profugerat Britannia ob iracundiam militum: missus est in locum ejus Vectius Balanus.

66. E præsentibus angebat Vitellium victarum Regionum haudquaquam fractus animus. sparſæ per Italiam, & victoribus permixtæ, hostilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnucebant; quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsus, vires legionis non affuisse. Remitti eos in Britanniam, unde à Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam, nec diu in tantis armatorum odiis, quies fuit. Augustæ Taurinorum, dum opificem quendam Batavus ut fraudatorem infectatur, legionarius

ut hospitem tuctur, sui cuique commilitones aggregati, à conviciis ad cædem transiere. & prælum atrox arfisset, ni duæ prætoriæ cohortes, causam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam, & metum Batavis fecissent. quos Vitellius agmini suo jungi, ut fidos; legionem, Grajis Alpibus traductam, eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent. namque & Viennenses timebantur. Nocte qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ coloniae ambusta: quod damnum, ut pleraque belli mala, maioribus aliarum urbium cladibus oblitteratum. Quartadecimani, postquam Alpibus digressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi, & legio in Britanniam transvecta.

67. Proximus Vitellio è prætoriis cohortibus metus erat. separati primum, deinde addito honestæ missionis lenimento, arma ad tribunos suos deferabant: donec motum à Vespasiano bellum crebresceret: tum resumpta militia, robur Flavianarum partium fuere. Prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace & otio mitesceret: Vndecima ac septima suis hibernis redditæ: Tertiadecimani struere amphitheatra iussi. nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, spectaculum gladiatorum edere parabant: nunquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

68. Et quidem partes modeste distraxerat. apud victores orta seditio, ludicro initio, nisi numerus cæsorum invidiam bello auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus imperatorum severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent: perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam disciplinæ & castris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero è Gallis auxiliaribus, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, & iis qui ad spectandum convenerant in studia diductis; erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium

tumultus fuit, alius tumultus. pulvis procul, & arma aspiciabantur: conclamatum repente, XIV legionem, verso itinere, ad prœlium venire. sed erant agminis coactores. agniti, dempsere solitudinem. Interim Verginii servus forte obviis, ut percussor Vitellii insinulatur. & ruebat ad convivium miles, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia ejus dubitavit. ægre tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, & quondam ducis sui flagitabant. Nec quemquam sæpius quam Verginium, omnis seditio infestavit. manebat admiratio viri, & fama; sed oderant, ut fastiditi.

69. Postero die, Vitellius, senatus legatione quam ibi opperiri jusserat, audita, transgressus in castra, ultro pietatem militum collaudavit: frementibus auxiliis, tantum impunitatis atque arrogantiae legionariis accessisse. Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ, principium interno simul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & prima statim defectione, inter inania belli assumptus. Ceterum, ut largitionibus affectæ tamen imperii opes sufficerent, amputari legionum auxiliorumque numeros jubet, vetitis supplementis: & promiscuæ missiones offerebantur. exitiabile id Reip. ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant. & vires luxu corrumpebantur; contra veterem disciplinam, & instituta majorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit.

70. Inde Vitellius Cremonam flexit, & spectato munere Cæcinæ, insistere Bedriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriæ lustrare oculis, concepit. Fœdum atque atrox spectaculum. intra XL pugnæ diem; lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protritit arboribus atque frugibus, dira vastitas, nec minus inhumana pars viæ, quam Cremonenses lauro rosisque constraverant, exstructis altaribus, cæsisque victimis, regium in morem: quæ læta in præsens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens & Cæcina, monstrabantque pugnæ locos: hinc

inrupisse legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfusas auxiliorum manus. Iam tribuni præfectique, sua quisque facta extollentes, falsa, vera, aut majora vero miscebant. Vulgus quoque militum, clamore & gaudio, deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirarique. Et erant quos varia fors rerum, lacrymæque & misericordia subiret. at non Vitellius flexit oculos, nec tot milia insepultorum civium exhorruit. lætus ultro, & tam propinquæ sortis ignarus instaurabat sacrum diis loci.

71. Exin Bononiæ, à Fabio Valente, gladiatorum spectaculum editur, advecto ex urbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus & spadonum gregibus, & cetero Neronianæ aulæ ingenio. namque & Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu, & saginæ manicipatus emptusque. Vt Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum consulatus, dissimulatus Martii Macri, tamquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum, destinatum à Galba consulem, distulit; nulla offensa, sed mitem, & injuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus principi, ut adversus Neronem ausus, & Verginii exstimulator. Sed alias protulit causas. actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine servitii.

72. Non ultra paucos dies, quamquam acribus iniitiis cœptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, Scribonianum se Camerinum ferens; Neronianorum temporum metu in Histria occultatum, quod illic clientelæ & agri veterum Crassorum, ac nominis favor manebat. Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ assumpto, vulgus credulum, & quidam militum errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur; cum pertractus ad Vitellium, interrogatusque quisnam mortalium esset, postquam nulla dictis fides, & à domino noscebatur, conditione fugitivus, nomine Geta, sumptum de eodem supplicium in servilem modum.

73. Vix credibile memoratu est, quantum superbiae socordiaeque Vitellio adoleverit, postquam speculatores & Syria Iudaeaque, adustum in verba ejus Orientem nuntiavere. Nam & si vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore famaue Vespasianus, ac plerumque ad nomen ejus Vitellius excitabatur: tum ipse exercitusque, ut nullo æmulo, sævitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant.

74. At Vespasianus bellum armaque, & procul vel juxta sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus, ut præuntem sacramentum & faulta Vitellio omnia præcantem, per silentium audierint. Muciani animus, nec Vespasiano alienus, & in Titum pronior. præfectus Ægypti Alexander consilia sociaverat. Tertiam legionem, quod è Syria in Mœsiam transisset, suam numerabat. ceteræ Illyrici legiones, securæ sperabantur; Namque omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium à Vitellio militum, quod truces corpore, horridi sermone, ceteros ut impares irridebant. Sed in tanta mole belli plerumque cunctatio, & Vespasianus modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat; *Quis* ille dies foret, quo LX ætatis annos, & duos filios juvenes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus regressum; & prout velint, plus minuisse sumi ex fortuna: imperium cupientibus, nihil medium inter summa aut præcipitia.

75. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: Suas legiones civili bello inexpertas; Vitellii, victrices: & apud victos, plus querimoniarum, quam virium. fluxam per discordias militum fidem, & periculum ex singulis. *Quid* enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque, præsentī facinore paratum ex diverso præmium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum; sic percussorem ejus Volaginium, è gregario ad summa militiæ provectum. Facilius universos impelli, quam singulos vitari.

76. His pavoribus nutantem, & alii legati amiciq; firmabant, & Mucianus post multos secretosq; sermones, jam & coram ita locutus: Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent,

an quod inchoatur, Reip. utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse qui suadet considerandus est, adiciatne consilio periculum suum: & si fortuna coëptis affuerit cui summum decus acquiratur. Ego te Vespasiane ad imperium voco, tam salutare Reip. quam tibi magnificum, juxta deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris, à contumelia quam à laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non adversus divi Augusti accerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem; nec contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo imperio domum exsurgimus: cecidisti etiam Galbæ imaginibus: torpere ultra, & polluentiam perdendamque Remp. relinquere, sopor & ignavia videretur, etiam si tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit jam & transvectum est tempus, quo posses videri concupisse. confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine quam nos sumus, fateor: sed & Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu principem fieri, sibi ipse Vitellius documento est, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbæ odio provectus. Ne Othonem quidem ducis arte, aut exercitus vi, sed præpropere ipsius desperatione victum, jam desiderabilem & magnum principem fecit. Cum interim spargit legiones; exarmat cohortes; nova quotidie bello semina ministrat. si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis, & comestationibus, & principis imitatione, deteritur. Tibi è Iudæa & Syria & Ægypto novem legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non discordia corruptæ: sed firmatus usu miles, & belli domitor externi. Classium, alarum, cohortium robor; & fidissimi reges; & tua ante omnes experientia.

77. Nobis nihil ultra arrogabo, quam ne post Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreveris, quia æmulum non expectaris: me Vitellio antepono, te mihi. Tux domui triumphale nomen, duo juvenes, capax jam imperii alter, & primis militiæ annis apud Germanicos quog; exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere

impe-

imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit. Nam si vincimus, honorem quem dederis habebō: discrimen, ac pericula, ex æquo partiemur. imo ut melius est, tu hos exercitus rege; mihi bellum, & praeliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina, victi, quam victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit; illi per fastidium, & contumaciam hebescent. Aperiet & recludet, contacta & tumescencia victricium partium vulnera, bellum ipsum. Nec mihi major in tua vigilantia, parsimonia, sapientia, fiducia est, quam in Vitellii torpore, inscitia, sævitia. Sed & meliorem in bello causam, quam in pace habemus. nam qui deliberant, desciverunt.

78. Post Muciani orationem ceteri audentius circumstiterē, hortari, responsa vatum, & siderum motus referre. Nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus, Seleucum quendam mathematicum, rectorem & præscium palam habuerit. Recursabant animo vetera omina. cupressus arbor in agris ejus, conspicua altitudine, repente prociderat; ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera & latior virebat. grande id, prosperumque, consensu haruspicum: & summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissa. Sed primo triumphalia; & consulatus, & Iudaicæ victoriæ decus, implessē fidem ominis videbantur: ut hæc adeptus est, portendi sibi imperium credebat. Est Iudæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem, deumque. nec simulacrum deo, aut templum, (sic tradidere majores) * aram tantum & reverentiam. Illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos inspectis identidem extis, Quidquid est, inquit, Vespasiane quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum. Has ambages & statim exceperat fama, & tunc aperiebat. nec quidquam magis in ore vulgi; crebriores apud ipsum sermones: quanto sperantibus plura dicuntur.

79. Haud dubia destinatione discessere; Mucianus Antiochiam, Vespasianus Cæsaream: illa Syriæ; hæc Iudææ caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandria cœptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kalend. Iul. sacramento ejus legiones adegit. Isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis Iudaicus exercitus v Non. Iul. apud ipsum jurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, & consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta: non parata cognitione, non conjunctis legionibus.

80. Dum quæritur tempus locusque, quodque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes, timor, ratio, casus observantur: egressum cubiculo Vespasianum, pauci milites solito adstantes ordine, ut legatum salutaturi, Imperatorem salutare: Tum ceteri accurrere, Cæsarem, & Augustum, & omnia principatus vocabula cumulare. mens à metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit. ut primum tantæ multitudinis offusam oculis caliginem disjecit, militariter locutus, læta omnia, & affluentia excepit. namq; id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochenis theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes, & in adulationem effusos alloquitur: satis decorus etiam Græca facundia, omniumque quæ diceret atque ageret, arte quadam ostentator. Nihil æque provinciam exercitumque accendit, quam quod asseverabat Mucianus, statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque transferret; contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, cælo ac laboribus dura mutarentur. Quippe & provinciales, sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus & propinquitatibus mixti; & militibus vetustate stipendiorum, nota & familiaria castra, in modum penatium diligebantur.

81. Ante Idus Iul. Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum regno, Sohemus haud spernendis viribus; Antiochus vetustis opibus ingens,

gens, & inservientium regum ditissimus. mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat. nec minore animo, regina Berenice partes juvabat, floreus ætate formaque, & seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum alluitur mari, Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus Pontum & Armenios patescit, juravere. sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerum, Beryti habitum. illuc Mucianus, cum legatis tribunisque, & splendidissimo quoque centurionum ac militum, venit. Et è Iudaico exercitu, lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, & æmulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ Principalis effecerant.

82. Prima belli cura, agere delectus; revocare veteranos: destinantur validæ civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenſes aurum argentumque signatur: eaque cuncta per idoneos ministros, suis quæque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus, adire, hortari bonos laude, segnes exemplo, incitare sæpius quam coërcere; vitia magis amicorum, quam virtutes dissimulans. Multos præfecturis & procurationibus; plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox summa adeptos: quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi, neque Mucianus prima concione, nisi modice ostenderat; ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit, quam alii in pace: egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati; provisumque, ne versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Iudææ; Vespasianum obtinere claustra Ægypti placuit: sufficere videbantur adversus Vitellium, pars copiarum, & dux Mucianus, & Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatosque scriptæ epistolæ, præceptamque ut prætorianos Vitellio intentos, recipiendæ militiæ præmio invitarent.

83. Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii quam ministrum agens, non lento itinere,

re, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat: gnarus modicas vires sibi, & majora credi de absentibus. Sed legio sexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine sequebantur. Classem è Ponto, Byzantium adigi jusserat: ambiguus consilii, num omissa Mœsia, Dyrrhachium pedite atque equite peteret: simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaja Asiaque: quas inermes exponi Vitellio, ni præsidiis firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiae protegeret, si simul Brundisium Tarentumque, & Lucaniae Calabriaeque litora infestis classibus peterentur.

84. Igitur navium, militum, armorum, paratu strepere provinciae. Sed nihil aequè fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. passim delationes, & locupletissimus quisque in praedam correpti. quae gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere. ipso Vespasiano inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates hand perinde obtinato: donec, indulgentia fortunae, & pravis magistris, didicit, aususque est. Propriis quoque opibus Mucianus bellum jovit, largitus privatim, quod avidius de Republ. fumeret. Ceteri confendarum pecuniarum exemplum secuti; rarissimus quisque eandem in recipiendo licentiam habuerunt.

85. Accelerata interim Vespasiani cœpta, Illyrici exercitus studio transgressi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœsiae legionibus prae-buit. Octava erat ac septima Claudiana, imbutae favore Othonis, quamvis praelio non interfuissent: Aquileiam jam progressae, proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis nomen Vitellii praferentibus, rapta postremo pecunia, & inter se divisa, hostiliter egerant. Vnde metus, & ex metu consilium, posse imputari Vespasiano. quae apud Vitellium excusanda erant. Ita tres Mœsiae legiones per epistolas alliciebant Panno-

nicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus Mœsiæ rector, pessimus facinus audet, missio centurione ad interficiendum Tertium Iulianum, septimæ legionis legatum, ob simulates, quibus causam partium prætendebat. Iulianus, comperto discrimine, & gnaris locorum adseitis, per avia Mœsiæ ultra montem Hemum profugit. nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, & ex nuntiis cunctabundus, aut prope-rans.

86. At in Pannonia XIII legio ac VII Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi præcipua Primi Antonii. Is legibus nocens, & tempore Neronis falsi damuatus, inter alia belli mala, senatorium ordinem recipaverat. Præpositus à Galba septimæ legioni, scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens, à quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit. labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus, grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, serendæ in alios invidiæ artifex, discordiis & seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Iuncti inde Mœlici ac Paunonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Poppeus Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes. Sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vicens ætate, claris natalibus. prima juventa, quietis cupidine, senatorium ordinem exuerat. idem pro Galba dux coloniae suæ, eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimum bello facem prætulit. non tam præntis periculorum, quam ipsis periculis lætus; pro certis & olim partis, nova, ambigua, ancipitia malebat. Igitur movere & quaterere quidquid usquam ægrum foret, aggrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimannos, in Hispaniam ad primanos epistolæ: quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat. sparguntur per Gallias litteræ; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exerciti-

bus palam desciscientibus: ceteris fortunam secuturis.

87. Dum hæc per provincias, à Vespasiano ductibusque partium geruntur; Vitellius contemptio in dies segniorque, ad omnis municipiorum villarumque amœnitates resistens, gravi urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum sequebantur, licentia corrupta. calonum numerus amplior; procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis. tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parandum; etiam si summa modestia regeretur. One-rabant multitudinem, obvii ex urbe senatores equitesque: quidam metu; multi per adulationem; ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Aggregabantur è plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamenti mire gaudebat. Nec coloniarum modo aut municipia, congestu copiarum; sed ipsi cultores; arvaque, maturis jam frugibus, ut hostile solum vastabantur.

88. Multæ & atroces inter se militum cædes, post seditionem Ticini ceptam; manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages, ad septimum ab urbe lapidem: singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam saginam, dividebat. & effusa plebes, totis se castris miscuerat.

Incuriosos milites; vernacula urbanitate quidam spoliavere, abscissis furtim balteis, an accincti forent rogitantes. Non tulit ludibrium insolens contumeliarum animus: inermem populum gladiis invasere. cæsus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus; & vulgata cæde, temperatum ab innoxiiis. in urbe tamen trepidatum, præcurrentibus passim militibus. Forum maxime petebant, cupidine visendi locum in quo Galba jacuisset. Nec minus sævum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viæ vel occurfu alicujus procidissent, ad jurgium, mox ad manus & ferram transirent. Quin & tribuni præfectique cum terrore & armatorum catervis volitabant.

89. Ipse Vitellius, à ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque, senatum & populum ante se agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta prætexta & composito agmine incessit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circa è legionibus alius vexilla, mox XII alarum signa, & post peditum ordines, eques: dein quatuor & xxx cohortes, ut nomina gentium, aut species armorum forent, discretæ. Ante aquilam præfecti castrorum tribunique, & primi centurionum, candida veste: ceteri juxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes. Et militum phaleræ, torquesque splendebant. decora facies, & non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem complexus, Augustæ nomine honoravit.

90. Postera die tamquam apud alterius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semetipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus attollens: conscius flagitiorum ipsis qui aderant, omnique Italia, per quam somno & luxu pudendus incesserat. Vulgus tamen vacuum curis, & sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adstrepebat: abnuentique nomen Augusti, expressere ut assumeret, tam frustra quam recusaverat.

91. Apud civitatem cuncta interpretantem, funelti ominis loco acceptum est, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de caerimoniis publicis xv Kal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Aliensique cladibus. adeo omnis humani divinique juris experts, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor affectavit. quæ grata sana & popularia, si à virtutibus proficiscerentur, memoria vitæ prioris, indecora & vilia accipiebantur. Ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. ac forte Priscus Helydus, prætor designatus, contra studium ejus censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen
ultra

ultra quam Tribunos plebis in auxilium spectare potestatis advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui altiore iracundiam ejus verebantur, nihil novi accidisse respondit, quod duo senatores in Repub. dissentirent: solitum se etiam Thraseæ contradicere. Irrisere plerique impudentiam æmulationis: aliis id ipsum placebat, quod neminem ex præpotentibus, sed Thraseam ad exemplar veræ gloriæ legisset.

92. Præposuerat prætorianis P. Sabinum à præfectura cohortis, Iulium Priscum tum centurionem; Priscus, Valentis; Sabinus, Cæcinæ gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis. munia imperii Cæcina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quæ bello & castris male dissimulata, pravitas amicorum, & secunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immensis salutantium agminibus contendunt, comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos, hortos, opesque imperii, cum flebilis & egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriæ Galba reddiderat, nulla principis misericordia juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes approbavit, quod reversis ab exilio jura libertorum concessisset: quamquam id omnimodo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus. & quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores.

93. Sed miles, plenis castris, & redundante multitudine, in porticibus aut delubris, & urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilas, neque labore firmari: per illecebras urbis, & in honesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. Postremo ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit. unde crebræ in vulgus mortes. Et adjacentia Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora, fluminis aviditas, & æstus impatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate vel am-

bitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriarum, quatuor urbanarum cohortes scribebantur, quibus singula millia inessent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipsum Cæcinam periculo exemisset. sane adventu ejus partes convaluerant, & sinistrum lenti itineris rumorem prospero prælio verterat: omnisque inferioris Germaniæ miles Valentem affectabatur. unde primum creditur Cæcinæ fides fluitasse.

94. Ceterum non ita ducibus indulgit Vitellius, ut non plus militi liceret. sibi quisque militiam sumptere; quamvis indignus, si ita maluerat, urbanæ militiæ adscribebatur: rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus, permissum, nec deerant qui vellent, fessi morbis, & intemperiem cæli incusantes. Robora tamen legionibus aliisque subtracta; convulsam castrorum decus, xx millibus à toto exercitu permixtis magis quam cælestis. Concionante Vitellio, postulatur ad supplicium Asiaticus, & Flavius, & Rufinus duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent. Nec coercere ejusmodi voces Vitellius; super insitanti animo ignaviam, conscius sibi instare donativum & deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti principum, conferre pro numero mancipiorum, ut tributum iussi. Ipse sola perdendi cura stabula aurigis extruere: Circum gladiatorum ferarumque spectaculis opplere: tamquam in summa abundantia, pecuniæ illudere.

95. Quin & natalem Vitellii diem, Cæcina ac Valens editis tota urbe vicatim gladiatoribus, celebrare: ingenti paratu, & ante illum diem insolito. Latum foedissimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quod exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset. cæsæ publice victimæ cremataeque: faces Augustales subdidere: quod sacerdotium, ut Romulus Tatius regi, ita Cæsar Tiberius Iuliæ genti sacravit. Nondum quartus à victoria mensis, & libertus Vitellii Asiaticus, Polycleto, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula, probitate aut industria certavit: unum ad potentiam iter prodigis epulis, & sumptu ganeaque. satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratus, si præsentibus frueretur, nec in

longius consultans, novies millies festerium paucissimis mensibus intervertisse creditur. Magna & misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icellos, Asiaticos, varia & pudenda sorte agebat; donec succedere Mucianus & Marcellus, & magis alii homines, quam alii mores.

96. Prima Vitellio tertiæ legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, & amici adulantes, mollius interpretabantur; unius legionis eam seditionem; ceteris exercitibus constare fidem. In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exauctoratos infectatus, à quibus falsos rumores dispergi; nec ullum civilis belli metum asseverabat, suppresso Vespasiano nomine, & vagis per urbem militibus, qui sermones populi coercerent, ad præcipuum alimentum famæ erat.

97. Auxilia tamen è Germania Britanniaque & Hispaniis excivit; segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde legati provinciarumque cunctabantur. Hordeonius Flaccus suspectis jam Batavis anxius proprio bello; Vestius Bolanus nunquam satis quieta Britannia: & uterque ambigui, neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari, trium legionum legati, pares jure, & prosperis Vitellii rebus certaturi ad obsequium, adversam ejus fortunam ex æquo detrectabant. In Africa legio cohortesque delectæ à Clodio Macro, mox à Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cœpere. simul cetera juvenus dabat impigre nomina. quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius; famosum invisumque Vespasianus egerat: perinde socii de imperio utriusque conjectabant. sed experimentum contra fuit.

98. Ac primo Valerius Festus legatus, studia provincialium cum fide jovit. mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium; occultis nuntiis Vespasianum fovens, & hæc illave defensurus, prout invaluissent. Deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, per Rhetiam & Gallias militum & cen-

turionum quidam, ad Vitellium missi necantur: plures fefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur; Vespasiani consiliorum pleraque ignota: primum socordia Vitellii; deinde Pannonicæ Alpes præsidium infessæ, nuntios retinebant. mare quoque Etesis flabant. harum flatu in orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

99. Tandem irruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam & Valentem expediti ad bellum jubet: præmissus Cæcina; Valentem è gravi corporis morbo tum primum assurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiscientis ex urbe Germanici exercitus species; non vigor corporibus, non ardor animis: lentum & rarum agmen, & fluxa arma, segnes equi: impatiens solis, pulveris, tempestatum; quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditantis, infringere exercitus virtutem inter artes erat. Credidere plerique Flavii Sabini consiliis concussam Cæcinæ mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo, rata apud Vespasianum fore pacta transitionis. simul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, ut impar apud Vitellium, gratiam viresque apud novum principem pararet.

100. Cæcina complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit. mox vexillarii quartædecimæ, & sextædecimæ legionum; dein quinta, & duodevicesima secutæ: postremo agmine unaetvicesima Rapax, & prima Italica incessere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum, & electis auxiliis. Profecto Cæcina, scipsit Fabius Valens exercitui quem ipse duxaverat, ut in itinere opperiretur; sic sibi cum Cæcina convenisse: qui præsens, eoque validior, immutatum id consilium finxit, ut ingruenti bello tota mole occurreretur. Ita accelerare legiones Cremonam, pars Hostiliam petere iussit: ipse Ravennam divertit, prætexto classiem alloquendi. mox Patavii secretum componendæ pro-

proditionis quæsitum. Namque Lucilius Bassus post præfecturam alæ, Ravennati simul ac Misennensi classibus à Vitellio præpositus, quod non statim præfecturam prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscébatur. nec sciri potest, traxeritne Cæcinam, an (quod evenit inter malos, ut & similes sint) eadem illos pravitas impulerit.

101. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flavia domo, monumenta hujusce belli composuerunt, curam pacis & amorem Reip. corruptas in adulationem causas tradidere. Nobis super insitam levitatem, & prodito Galba mox vilem fidem, æmulationem etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur pervertisse ipsum Vitellium videntur. Cæcina legiones affecutus, centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio, variis artibus subruebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubricâ ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

BREVIARIUM LIBRI III.

Vespasiani copie in Italiam veniunt, duce & insinatore Antonio Primo. Sparsim quedam gesta, & leves pugnae. Classis Ravennas ad Vespasianum deficit: & proditorem animum Cæcina aperit. sed hic parum prospere, quia à milite vinculus captusque. Præfatum inde ad Bedriacum: quoque victi Vitelliani. Iterum superventu novarum legionum prælium: idque noctu. sed & tunc pulsi Vitelliani. Castra ad Cremonam oppugnantur & tandem expugnantur. ubi magna strages, paullo post in ipsa urbe omne genus cladum. Vitellius interea luxu, nec sine servitia P. Sabinum vinciri jubet, Iunium Blasum interfici. Fabius Valens contra Antonium venit: sed pugna illa magna cognita, cum paucis aufugit, & in mari oppressus est. Britannia turbata, item Germania, & Dacia. Vespasiani duces Romam petunt. Vitellius insidere Apenninum jubet. sed belli mox pertæsus, paciscitur cum Sabino Vespasiani fratre. Quod pactum Germanici milites rupere. Sabinum in Capitolium

compulerunt, obsederunt, expugnarunt, incenderunt. Quedam à L. Vitellio fratre Principis in Campania gesta. Tandem Vespasiani omnes copiae Romam venire: per vim & varia praelia ingressae sunt, omniaque libidine & cade fadarunt. Mors ipsius Vitellii. Gesta uno eodemque anno.

LIBER III.

Meliore fato fideque Flavianarum partium duces consilia belli tractabant. Petovionem in hiberna Tertiædecimæ legionis convenerant: illic agitavere, placeretne obstrui Pannoniæ Alpes, donec à tergo vires universæ confurgerent; an ire cominus, & certare pro Italia constantius foret. Quibus operiri auxilia, & trahere bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamque extollebant, & advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum, & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed infessis interim Alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora, novas vires affore. & præsentibus nihil periturum.

2. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam disleruit, plus socordiæ, quam fiduciæ, accessisse victoribus, neque enim in procinctu & castris habitos: per omnia Italiæ municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. Circo quoque, ac theatris, & amœnitate urbis emollitos, aut valetudinibus fessos. Sed addito spatio rediturum & his robur meditatione belli. nec procul Germaniam, unde vires: Britanniam freto dirimi: juxta Gallias, Hispaniasque: utrimque viros, equos, tributa: ipsamque Italiam & opes urbis: ac si inferre arma ultro velint, duas classes: vacuumque Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in æstatem aliam bellum? unde interim pecuniam, & commeatus?

tus? *Quin* potius eo ipso uterentur, quod Pannonicæ legiones deceptæ magis, quam victæ, resurgere in ultionem properent: *Mœsici* exercitus, integras vires attulerint. Si numerus militum potius, quam legionum putetur; plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuisse disciplinæ ipsum pudorem. Equites vero; ne tum quidem victos; sed quamquam rebus adversis, disiectam *Vitellii* aciem. Duæ tunc Pannonicæ ac *Mœsica* alæ perrupere hostem. Nunc *xvi* alarum conjuncta signa, pulsu sonituque, & nube ipsa operient ac superfundent oblitos præliorum equites, equosque. Nisi quis retinet, idem suavor, auctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete, mihi expeditæ cohortes sufficient. Iam, reserata militia, impulsas *Vitellii* res audietis: juvabit sequi, & vestigiis vincientis insilire.

3. Hæc atque talia, flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim se centuriones & quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus & ceteri, unum virum ducemque, sprete aliorum segnitia, laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim occasione commoverat, qua recitatis *Vespasiani* epistolis, non ut plerique incerta disseruit, huc ille tracturus interpretationem, prout conduxisset; aperte descendisse in causam videbatur: eoque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius.

4. Proxima *Cornelii Fusci* procuratoris auctoritas. is quoque inclementer in *Vitellium* invehi solitus; nihil spei sibi inter adversa reliquerat. *Titus Ampius Flavianus* natura ac senecta cunctator, suspiciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum *Vitellio* meminisset. idemque quod ceptante legionum motu profugus, dein sponte remeaverat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam *Flavianum* omitta Pannonia ingressum Italiam, & discrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen resumere, & misceri civilibus armis impulerat: suadente *Cornelio Fusco*, non quia industria *Flaviani* egebat, sed ut consulare nomen surgentibus tum maxime partibus, honesta specie prætenderetur.

5. Ceterum ut transmittere in Italiam, impune
&

& usui foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Mœsico celeraret. Ac ne inermes provinciæ, barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium asciti, plebem quoque & vim equitum, qua sola valent offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, aut majore ex diverso mercede, jus fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum, quibus vetus obsequium erga Romanos, & gens fidei commissæ patientior. opposita in latius auxilia, infesta Rhætia, cui Portius Septimius procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Auriana & VIII cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Aeni fluminis, quod Rhætos Noricosque interfluit, missus. nec his, aut illis prælium tentantibus fortuna partium alibi transacta.

6. Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit. Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam ei dux Corbulo, & prosperæ in Armeniæ res addiderant. Idem secretis apud Neronem sermonibus, ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Vnde infami gratia primum pilum adepto, læta ad præsens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupantes Aquilejæ proxima quæque, & Opitergii & Altini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præsidium adversus classem Ravennatensem, nondum defectione ejus audita. Inde Patavium & Ateste partibus adjungere. Illic cognitum, tris Vitellianas cohortes, & alam cui Scribonianæ, nomen, ad Forum Alieni, ponte juncto, confedissee. Placuit occasio invadendi incuriosos; nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermes plerosque oppressere. Prædictum ut paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent. Et fuere qui se statim dederent. plures abrupto ponte, instanti hosti viam abstulerunt.

7. Vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos, duæ legiones, septima Galbiana, teritiadecima Gemina, cum Vedio Aquila legato, Patavium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem sumti:

fuiti: & Minucius Iustus, præfectus castrorum legionis septimæ, quia adductius quam civili bello imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res, interpretatione gloriæ, in majus accipitur, postquam Galbæ imagines, discordia temporum subversas, in omnibus municipiis recoli iussit Antonius: decorum pro causa ratus, si placere Galbæ principatus, & partes revirescere crederentur.

8. Quæsitum inde quæ sedes bello legeretur? Verona potior visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua prævalebant: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem famamque videbatur. Possessa ipso transitu Vicetia: quod per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum, & patriam hostium duci ereptam. In Veronensibus pretium fuit; exemplo opibusque partes juvere. Et interjectus exercitus, Rhætiæ, Iuliasque Alpes, ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obseperat. quæ ignara Vespasiano, ant vetita: quippe Aquilejæ silti bellum, expectarique Mucianum jubebat. Adjiciebatque imperio consilium, quando Ægyptus, claustra anno, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incruentam & sine luctu victoriam, & alia hujuscemodi prætexendo; sed gloriæ avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur.

9. Igitur repentino incurfu Antonius stationes hostium inrumpit, tentatisque levi prælio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina inter Hostiliam vicum Veronensium, & paludes Tartari fluminis, castra permuniit: tutus loco, cum terga flumine, latera objectu paludis tegerentur. quod si affuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duæ legiones nondum conjuncto Mœsico exercitu potuere: aut retro actæ, deserta Italia turpem fugam conscivissent. Sed Cæcina per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos

quos armis pellere promptum erat; epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus, cum legione septima Claudiana advenit. Legioni tribunus Vipsianus Messalla præerat, claris maioribus, egregius ipse, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Cæcina, temeritatem victa arma tractantium incusans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur; Vitellii modica, & vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia. Nihil prorsus, quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omissa prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnifice, pro causâ fidenter, de exitu securi, in Vitellium ut inimici, præsumpserunt: facta tribunis & centurionibus, retinendi quæ Vitellius indulsisset spe, atque ipsum Cæcinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epistolæ addidere fiduciam, quod submisit Cæcina velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio scripissent.

10. Adventu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianæ legionis, in adversa fronte valli opus cesserat, & visi procul sociorum equites, vanam formidinem ut hostes fecere. Rapiuntur arma. & ut prodicionis * ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento; Sed jam pridem invisus, turbine quodam ad exitium poscebatur: propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi clamitabant. Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens, id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimis pavor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponianus, cum loqui cœperet: fremitu & clamore ceteros aspernantur: uni Antonio apertæ militum aures. Nam & facundia aderat mulcendique vulgum artes, & auctoritas.

Vbi crudefcere feditio, & à conviciis & probis, ad tela & manus transibant, injici catenas Flaviano jubet. Sensit ludibrium miles, disje&ctisque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit finum Antonius stricto ferro, aut militum se manibus, aut suis moriturum obtestans: ut quemque notum, & aliquo militari decore insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. mox conversus ad signa & bellorum deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam injicerent, orabat: donec fatisceret feditio, &, extremo jam die, sua quisque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani litteris, discrimini exemptus est.

11. Legiones, veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum Mœsici exercitus legatum, eo atrocius aggrediuntur, quod non, ut prius, labore & opere fessæ, sed medio diei exerferant; vulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. Ut olim virtutis modestiæque, tunc procacitatis & petulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium, quam Flavianum, ad supplicium deposcerent. Quippe Mœsicae legiones, adjutam à se Pannonicorum ultionem, referentes; & Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus divertebatur Saturninus, pergunt. Nec tam Primus, & Aponianus, & Messalla (quamquam omni modo nisi) eripuerunt Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus oeculebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus. Mox, omissis licetoribus, Patavium concessit. Digressu consularium, uni Antonio vis ac potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, & obversis militum studiis. Nec deerant qui crederent, utramque seditionem fraude Antonii ceptam, ut solus bello frueretur.

12. Ne in Vitellii quidem partibus quietæ mentes exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus, classis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannonique erant, quæ provinciæ Vespasiano tenebantur, partibus ejus aggregaverat. Nox proditori electa, ut
cete-

ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus pudore, seu metu quāvis exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi, magno tumultu, Vitellii imagines invadunt, & paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus rerum novarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam præbet. classis Cornelium Fuscum præfectum sibi destinat, qui propere adcurrit. Bassus, honorata custodia liburnicis navibus Hadriam pervectus, à præfecto alæ Menenio Rufino, præsidium illic agente, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interventu Hormi Cæsaris liberti. is quoque inter duces habebatur.

13. At Cæcina defectione classis vulgata, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera dispersis, secreta castrorum affectans, in principia vocat. Ibi Vespasiani virtutem, viresque partium extollit; transfugisse classem arcem comneatum, adversas Gallias Hispaniasque, nihil in urbe fidum, atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos, in verba Vespasiani adigit. Simul Vitellii imagines direptæ, & missi qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles, præscriptum Vespasiani nomen, projectas Vitellii effigies aspexit: vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt: Huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine prælio, sine vulnere, vinctas manus, & capta traderent arma? Quas enim ex diverso legiones? nempe victas. & abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos, quartadecimanosque, quos tamen iisdem campis illis fuderint, straverintque, ut tot armatorum millia velut grex venalium exfuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. Id Bassus, id Cæcinæ visum, postquam domos, hortos, opes, principi abstulerint, etiam militibus principem auferre, licet integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles. quid dicturos reposcentibus aut prospera, aut adversa?

14. Hæc singuli, hæc universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio à quinta legio-

ne orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Cæcinæ injiciunt: Fabium Fabulum quintæ legionis legatum, & Cassium Longum præfectum castrorum, duces deligunt: forte oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros & insontes trucidant: relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt; ut legionibus primæ Italicæ & Vnaetvicesimæ Rapaci jungerentur, quas Cæcina ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat.

15. Vbi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus aggredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium, & junctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valentem profectum ab urbe, acceleraturumque cognita Cæcinæ proditione, conjectabat. & fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiâ timebatur: & Britannia, Galliaque & Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius id ipsum metuens, festinato prælio victoriam præcepisset. Vniverso cum exercitu, secundis à Verona castris, Bedriacum venit. postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, ut specie parandarum copiarum, civili præda miles imbueretur. Ipse cum quatuor millibus equitum, ad octavum à Bedriaco progressus, quo licentius popularentur. exploratores (ut mos est) longius curabant.

16. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques, adventare hostes, prægredi paucos, motum fremitumque late audiri, nuntiavit. Dum Antonius, quid nam agendum, consultat, aviditate navandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos, modica cæde; nam plurium accursu, versa fortuna, & acerrimus quisque sequentium, fugæ ultimus erat. nec sponte Antonii properatum, & fore quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, ut magno animo capefferent pugnam, diductis in latera turmis, vacuum in medio relinquit iter, quo varum equitesque ejus reciperet: jussæ armari legiones: datum per agros signum, ut qua cuique proximum, omiſſa

præda, prælio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ suorum miscetur, intulitque formidinem. pulsi cum sauciis integri, suometipsi metu, & angustiiis viarum conflictabantur.

17. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis, aut fortissimi militis, officium omisit. occurfat paventibus; retinet cedentes: ubi plurimus labor; unde aliqua spes, consilio, manu, voce insignis hosti, conspicuus suis: eo postremo ardoris provectus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberarit. mox raptum vexillum in hostem vertit. quo pudore haud plures quam centum equites restitere. Iuvit locus, artiore illic via, & fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, & præcipitibus ripis, fugam impediēbat. ea necessitas, seu fortuna, lapsas jam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus, excipiunt Vitellianos temere effusos. atque illi consternantur. Antonius instare percussis, sternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere arma, equosque abripere. & excitati prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriæ se miscebant.

18. Ad quantum à Cremona lapidem, fulsere legionum signa, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum suorum prælio, illuc usque provecta. Sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire, ultroque aggredi hostem, tantum per spatium cursu & pugnando fessum. forte victi, haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant, atque in adversis deesse intelligebant. Nutantem aciem, victor equitatus incurrat. & Vipsanius Messalla tribunus, cum Mœsiciis auxiliaribus assequitur, quos militibus legionariis, quamquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equesque, rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonensium mœnia, quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabant.

19. Nec Antonius ultra institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps prælii fortuna, quamvis prospero fine equites equosque afflicta-verat. Inumbrante vespere universum Flaviani
exerc-

exercitus robur advenit. Utque cumulos super, & recentia cæde vestigia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam, & victos in deditionem accipere, aut expugnare deposcunt. Hæc in medio pulchra dictu. Illa sibi quisque, Posse coloniam plano sitam impetu capi. Idem audaciæ per tenebras irrumpentibus, & maiorem rapiendi licentiam. quod si lucem opperiantur, jam pacem, jam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam inania luros: sed opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque fore. Expugnatae urbis prædam ad militem; deditæ ad duces pertinere. Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cuiusquam audiatur, quatiunt arma, rapturi imperium ni ducantur.

20. Tum Antonius inferens se manipulis, ubi aspectu & auctoritate silentium fecerat: non se decus neque pretium eripere tam benemeritis, affirmabat; sed divisa inter exercitum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire; duces providendo, consultando, cunctatione sæpius, quam temeritate prodesse. Ut pro virili portione, armis ac manu victoriam juverit; ratione & consilio, propriis ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse quæ occurrant, noctem, & ignotæ situm urbis; intus hostes, & cuncta insidiis opportuna. non si pateant portæ, nisi explorato, nisi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu, quis æquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentisne, & telis, an operibus, & vineis aggredienda urbs foret? Mox conversus ad singulos, num secures, dolabrasque, & cetera expugnandis urbibus, secum attulissent? rogabat. Et cum abnuerent, gladiisne, inquit; & pilis, perfringere ac subruere muros, ullæ manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum irriti stabimus, altitudinem turrium, & aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis unius, adventis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus. Simul lixas calonesque cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias ceteraque usui allaturos.

21. Id vero ægre tolerante milite, prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex Cremonensibus corripunt. quorum indicio noscitur, sex Vitellianas legiones, omnemque exercitum qui Hostiliæ egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, comperta suorum clade, in prælium accingi, ac jam affore. Is terror obstructas mentes, consiliis ducis aperuit. Sistere tertiam legionem, in ipso viæ Postumiæ aggerere jubet, cui juncta à lævo septima Galbiana, patenti campo stetit: dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) præmunita; dextro, octava per apertum, limitem; mox tertiadecima, densis arbutis intersepta. hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: prætorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus: latera ac terga equite circumdata: Sido atque Italicus Suevi, cum delectis popularium, primori in acie versabantur.

22. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonæ, & reciperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inedia hostem, postera die profligare ac proruere ratio fuit: indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora, paratis jam dispositisque Flavianis impingitur. Ordinem agminis disjecti per iram ac tenebras, asseverare non ausim: quamquam alii tradiderint, quartam Macedonicam, dextro suorum cornu; quintam, & quintadecimam, cum vexillis nonæ, secundæque, & vicesimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos duoetvicesimanosque & primanos lævum cornu complexisse. Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant. Equites, auxiliaque, sibi ipsi locum legere. Prælium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem provisu juvabant. eademque utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ signum: permixta vexilla, ut quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maxime septima legio, nuper à Galba conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones. abrepta quædam signa. ipsam Aquila-

lam Atilius Verus primipili centurio, multa cum hostium strage, & ad extremum moriens, servaverat.

23. Sustinuit labentem aciem Antonius, accitis prætorianis. qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo & arbutis sine hostium noxa illisa. Magnitudine eximia quintædecimæ legionis balista, ingentibus saxis hostilem aciem proruebat: lateque cladem intulisset, ni duo milites præclarum facinus ausi, arreptis è strage scutis, ignorati vincla ac libramenta tormentorum abscidissent. statim confossi sunt, eoque intercidere nomina: de factò haud ambigitur. Neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretur. Sed Flavianis æquior à tergo; hinc majores equorum virorumque umbræ, & falso, ut in corpora, ictu, tela hostium citra cadebant: Vitelliani adverso lumine collucescentes, velut ex occulto jaculantibus, incauti offerebantur.

24. Igitur Antonius, ubi noscere suos, noscique poterat, alios pudore & probris multis laude & hortatu; omnes spe promissisque accendens, cur rari sumpsisissent arma? Pannonicas legiones interrogabat; illos esse campos in quibus abolere labem prioris ignominix; ubi recipere gloriam possent. Tum ad Mæcicos conversus, principes auctoresque belli ciebat: frustra minis & verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerent. Hæc ut quosque accesserat. plura ad Tertianos, veterum recentiumque admonens: ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. Mox insensus prætorianis: Vos, inquit, nisi vincitis pagani, quis alius imperator, quæ castra alia excipient? Illic signa armaque vestra sunt, & mors victis. nam ignominiam consumpsistis. Vndique clamor: & orientem solem (ita in Syria mos est) Tertiani salutavere.

25. Vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, advenisse Mucianum; exercitus invicem salutasse. gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis

aucti; rariore jam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suus quemque impetus vel pavor contraheret, diduceretve. Postquam pulsos sensit Antonius, denso agmine obturbat. laxati ordines abruptuntur: nec restitui quivere, impredientibus vehiculis tormentisque. Per litem viæ sparguntur, consecrandi festinatione, victores. Eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. rem nominatque auctore Vipsanio Messalla tradam. Iulius Mansuetus ex Hispania, Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat. Is mox adultus, inter septimanos à Galba conscriptus, oblatum forte patrem & vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscensque, & exanguem amplexus, voce flebili precabatur piatos patris manes, neve se ut parricidam averfarentur: publicum id facinus; & unum militem quotam civilium armorum partem? simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum, & questus, & sævissimi belli execratio. nec eo segnius propinquos, affines, fratres trucidatos spoliant: factum esse scelus loquuntur, faciuntque.

26. Ut Cremonam venere, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumjecerat: eaque munimenta rursus auxerat. quorum adspectu hæserè victores, incertis ducibus quid juberent. incipere oppugnationem, fesso per diem noctemque exercitu, arduum; & nullo juxta subsidio, anceps. sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad irritum revolvebatur. munire castra; id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos & opus molientes subita eruptione turbarent. quæ super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi quam moræ patientior. quippe ingrata quæ tuta, & ex temeritate spes: omnique cædes, & vulnera, & sanguis, aviditate prædæ pensabantur.

27. Huc inclinavit Antonius, cingique vallum corona jussit. primo sagittis saxisque eminus certabant, majore Flavianorum pernicië, in quos
tela

tela de super librabantur. mox vallum portasque legionibus attribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi viæ, tertiani septimanique sumpserunt; dexteriora valli, octava ac septima Claudiana; tertiadecimanos ad Brixianam portam impetus tulit. Paulum inde moræ, dum è proximis agris ligones, dolabras, & alii falces, scalasque convectant. tum, elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Romanæ utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt; disiectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur; donec soluta compage scutorum, exangues aut laceros prosternerent multa cum strage.

28. Incesserat cunctatio, ni duces fesso militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. Hormi ne id ingenium, ut Messalla tradit; an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim: nisi quod neque Antonius, neque Hormus, à fama vitæ suæ, quamvis pessimo flagitio, degenerare. Non jam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, & super iteratam testudinem scandentes, prehensarent hostium tela brachiaque. integri cum faucibus, semineces cum expirantibus volvuntur, varia pereuntium forma, & omni imagine mortuum.

29. Acerrimum septimæ, tertiæque legionum certamen. & dux Antonius, cum delectis auxiliariis eodem incubuerat. Obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent, & superjecta tela testudine laberentur; ipsam postremo balistam in subeuntes propulere: quæ ut ad præsens disiecit obruitque quos inciderat: ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit. simul iuncta turris, ictibus saxorum cecidit. qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum irrupisse C. Volusium tertiæ legionis militem, inter omnes auctores constat. is in vallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce, capta castra conclamavit. ceteri, trepidis jam Vitellianis, seque è vallo præcipitantibus,

perrupere. completur caede, quantum inter castra murosque vacui fuit.

30. Ac rursus nova laborum facies; ardua urbis mœnia; saxæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles; frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus; magna pars Italiæ stato in eosdem dies mercatu congregata: quod defensoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. Rapi ignes Antonius, inferrique amœnissimis extra urbem ædificiis jubet; si damno rerum suarum, Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egressa, fortissimo quoque militum complet: illi trabibus, tegulisque & facibus propugnatores deturbant.

31. Iam legiones in testudinem glomerabantur, & alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi, & ut quisque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cremona quoque excisa, nulla ultra venia, omnisque ira victoris non in vulgus inops, sed in tribunos centurionesque, ubi pretium cædis erat, reverteretur. Gregarius miles futuri socors, & ignobilitate tutior, perstabat. vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur. catenas Cræcinæ (nam etiam tum vincus erat) exsolvunt, orantque, ut causæ suæ deprecator assistat. aspernantem tumentemque, lacrymis fatigant, extremum malorum, tot fortissimi viri, proditoris opem invocantes. mox velamenta & insulas pro muris ostentant. Cum Antonius inhiberi tela iussisset, signa aquilasque extulere: mœstum inermium agmen, dejectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, & primo ingercebant probra, intentabant ictus: mox ut præberi ora contumeliis, & posita omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bedriaci victoriæ temperassent. Sed ubi Cræcina, prætexta licetoribusque insignis, dimota turba, consul incessit; exarsere victores: superbiam, sevitiamque (adeo invisa scelera sunt) etiam perfidiam, objectabant. Obliti

tit Antonius, datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit.

32. Plebes interim Cremonensium, inter armatos conflabatur. nec procul eade aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnifice victores: victos clementer: de Cremona in neutrum. Exercitus præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit. iuvisse partes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur: mox tertiadecimanos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanæ plebis ingenia, petulantibus jurgiis illuserant. Auxit invidiam editum illic à Cæcina gladiatorum spectaculum: eademque rursus belli sedes: & præbiti in acie Vitellianis cibi: cæsæ quædam feminae, studio partium ad prælium progressæ. tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, majorum opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro, Antonium fortuna fama que omnium oculis exposuerat. is balineas, abluendo cruori, propere petit. excepta vox est: cum teporem incusaret, statim futurum ut incallescere. Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tanquam signum incendendæ Cremonæ dedisset, quæ jam flagrabat.

33. Quadraginta armatorum millia irrupere, calorum lixarumque amplior numerus, & in libidinem ac sevitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegbat, quo minus stupra cædibus, cædes stupris miscerentur. Grandævos senes, exacta ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium divulsus, ipsos postremo directores in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, majore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia adspersati, verberibus tormentisque domino- rum, abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus: quas, ubi prædam egefferant, in vacuas domos, & inania templa, per lasciviam jaculabantur. Utque exercitu vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi interessent, diversæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per

quadriduum Cremona suffecit. Cum omnia sacra profanaque in igne confiderent, solum Mephitis templum stetit ante mœnia, loco, seu numine defensum.

34. Hic exitus Cremonam habuit, anno CC LXXXVI à primordio sui. Condita erat Ti. Sempronio & P. Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos trans Padum agentes, & si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit, nequis Cremonenses captivos detineret. irritamque prædam militibus effecerat consensus Italiæ, emptionem talium mancipiorum aspernantis. Occidi cœpere. quod ubi enotuit, à propinquis affinibusque occulte redemptabantur. mox rediit Cremonam reliquis populus. reposita fora, templaque, magnificentia municipum: & Vespasianus hortabatur.

35. Ceterum assidere sepultæ urbis ruinis, noxia tabo humus, haud diu permisit. ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa componunt. Et victæ legiones, ne manente adhuc civili bello ambigue agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde, & Hispanias, nuntios famamque, in Galliam, Iulium Calenum tribunum: in Germaniam, Alpinum Montanum præfectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Æduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Simul transitus Alpium, præsidiis occupati: suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

36. At Vitellius, profecto Cæcina, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere: sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpentque, præterita, instantia, futura, pari oblivione dimiserat. Atque illum, in nemo-
re Aricino desidem & marcentem, proditio Luci-
lii

liti Bassi, ac defectio classis Ravennatis perculit. Nec multo post de Cæcina affertur mixtus gaudio dolor, & descivisse, & ab exercitu vinctum. plus apud socordem animum lætitia, quam cura valuit. multa cum exultatione in urbem relictus, frequenti concione, pietatem militum laudibus cumulat. P. Sabinum prætorii præfectum, ob amicitiam Cæcinæ vinciri, jubet, substituto in locum ejus Alphenio Varo.

37. Mox senatum, composita in magnificentiam oratione, allocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam sententiæ, à L. Vitellio factum. dein ceteri, composita indignatione, quod consul Rempublicam; dux imperatorem; tantis opibus; tot honoribus cumulat; amicum prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. Nulla in oratione cujusquam erga Flavianos duces obtestatio. errorem imprudentiamque exercituum culpantes, Vespasiani nomen suspensi & vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum consulatus diem (is enim in locum Cæcinæ supererat) magno cum irrisu accipientis, tribuentisque, eblandiretur. pridie Kal. Novembris, Roscius Regulus iniit, ejuravitque. Annotabant periti, nunquam antea non abrogato magistratu, neque lege lata, alium suffectum. nam consul uno die & ante fuerat Caninius, Rebilus, C. Cæsare dictatore, cum belli civilis præmia festinarentur.

38. Nota per eos dies Iunii Blæsi mors, & famosa fuit; de qua sic accepimus. Gravi corporis morbo æger Vitellius, Servilianis hortis, turrim vicino sitam collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciscitanti causam, apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Iunium Blæsum nuntiatur. cetera in majus, de apparatu, & solutis in lasciviam animis. nec defuere, qui ipsum Tuscum & alios, sed criminosis Blæsum incusarent, quod ægro principe lætos dies ageret. Vbi asperatum Vitellium, & posse Blæsum perverti, satis patuit iis qui principum offensas acriter speculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille infensus Blæso, æmulatione prava, quod eum omni dedecore

decore maculosum, egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris referat: filium ejus sinu complexus, & genibus accidens, causam confusionis querenti, Non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymasque attulisse. Frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot provinciæ virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat. In urbe ac sinu cavendum hostem Iunios Antoniosque avos jaçantem, qui se stirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus ostentet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque negligens, fovet amulum, principis labores è convivio prospectantem Reddendam pro intempestiva lætitia mœstam & funebrem noctem, qua sciat & sentiat vivere Vitellium, & imperare, & si quid fato accadat filium habere.

39. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palam jussa atrocem invidiam ferret: placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæsum visendo. quin & audita est sævissima Vitellii vox, qua (ipsa enim verba referam) se pavisse oculos spectata inimici morte, jaçtavit. Blæso super claritatem natalium & elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, à Cæcina & primoribus partium jam Vitellium aspernantibus, ambitus, abnuere perseveravit, sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur.

40. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segnius, quam ad bellum incedens, proditam à Lucilio Basso Ravennatem classem, pernicibus nuntiis accepit. Et si cœptum iter properasset, nutantem Cæcinam prævenire; aut ante discrimen pugnae, assequi legiones potuisset. Nec deerant qui monerent, ut cum fidissimis per occultos tramites, vitata Ravenna, Hostiliam Cremonamve pergeret. Aliis placebat, accitis ex urbe prætoris cohortibus, valida manu perrumpere. Ise inutili cunctatione, agendi tempora consultando consumpsit. mox utrum-

que consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.

41. Missis ad Vitellium litteris, auxilium postulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto discrimine quidem infamia caruit, quo minus illicitas rapere voluptates, adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur. aderant vis, & pecunia, & ruentis fortunæ novissima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vade per hostes tam parva manu poterat, etiam si fidiissima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, & præsentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum, & dedecoris securos. Eo metu, & paucis quos adversa non mutaverant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit: alam tueri terga jubet: ipse flexit in Umbriam, atque inde in Etruriam: ubi cognitio pugnae Cremonensis eventu, non ignavum, & si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus, in quaecumque partem Narbonensis provinciæ egressus, Gallias, & exercitus, & Germaniæ gentes, novumque bellum cieret.

42. Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus admoto exercitu, & missis per proxima litorum Liburnicis, terra marique circumvenit. Occupantur plana Umbriæ, & qua Picenus ager Hadria alluitur. omnisque Italia, inter Vespasianum ac Vitellium, Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens, è sinu Pisano, segnitia maris, aut adversante vento, Portum Herculis Monæci depellitur. haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum procurator, fides Vitellio, cujus sacramentum, cunctis circa hostilibus, nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur monendo terruit: simul ceterorum fides metu infracta. nam circumjectas civitates, procurator Valerius Paulinus, strenuus militiæ, & Vespasiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat.

43. Concitisque omnibus, qui exauctorati à Vitellio bellum sponte sumebant, Foro-Juliensem coloniam, claustraque maris præsidio tuebatur: eo gravior auctor, quod Paulino patria Forum Iulii, & honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipsi que pagani, favore municipali, & futuræ potentie spe juvare partes annitebantur. quæ ubi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbuere; Fabius Valens cum quatuor speculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus ad naves regreditur: Maturo, ceterisque remanere, & in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. Ceterum ut mare tutius Valenti, quam litora, aut urbes; ita futuri ambigus, & magis quid vitaret, quam cui fideret certus, adversa tempestate Stœchadas Massiliensium insulas affertur. ibi eum missæ à Paulino Liburnicæ oppressere.

44. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam à prima Adjutrice legione orto, quæ memoria Othonis infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britanniam, inclytus erga Vespasianum favor, quod illic secundæ legioni à Claudio præpositus, & bello clarus egerat, non sine motu adjunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites à Vitellio profecti, expertum jam principem anxii mutabant:

45. Ea discordia, & crebris belli civilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venusio: qui super instam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Cartimandua reginam stimulis accendebatur. Cartimandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Caractaco, instruxisset triumphum Claudii Cæsaris videbatur. Inde opes, & rerum secundarum luxus. spreto Venusio (is fuit maritus) armigerum ejus Vellacatum in matrimonium regnumque accepit. Concussa statim flagitio domus: pro marito studia civitatis, pro adultero libido reginæ, & sævitia. Igitur Venusius accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Carti-

tisman-

tisfinandum adduxit. Tum petita à Romanis præsidia. & cohortes alæque nostræ, variis præliis, exemere tamen periculo reginam: regnum Venuſio; bellum nobis relictum.

46. Turbata per eosdem dies Germania & discordia ducum, & seditione legionum. Externa vi & perfidia sociali, prope afflictæ Romana res. Id bellum cum causis & eventibus (etenim longius provectum est) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, numquam fida, tunc sine metu, abducto è Mœſia exercitu. Sed prima rerum, quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hostilia, acceperere; expugnatis cohortium alarumque hibernis, utraque Danubii ripa potiebantur. Iamque castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriæ gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diverſi irrupissent. Affuit ut sæpe alias, fortuna populi Rom. quæ Mucianum viresque Orientis illuc tulit: & quod Cremonæ interim tranſegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (proconſul eam provinciam annuo imperio tenuerat) Mœſiæ præpoſitus est: additis copiis è Vitelliano exercitu, quem ſpargi per provincias, & externo bello illigari, pars conſilii, paciſque erat.

47. Nec ceteræ nationes ſilebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiæ quondam classi præfectus, moverat. is fuit Anicetus Polemonis libertus, præpotens olim, & poſtquam regnum in formam provinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adſcitis gentibus quæ Pontum accolunt, corrupto in ſpem rapinarum egentiffimo quoque, haud temendæ manus ductor, Trapezuntem vetuſtam Asiæ civitatem, à Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam ſubitus irrupit. Cæſa ibi cohors; regium auxilium olim: mox donati civitate Romana, ſigna armaque in noſtrum modum; deſidiam licentiamque Græcorum retinebant. Clasi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia leſtiſſimas Liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemptius vagabantur,

bantur, fabricatis repente navibus, quas cámaras vocant, artis lateribus, lata alvo, sine vinculo æris aut ferri connexa; & tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum & innoxium est.

48. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios è legionibus, ducemque Viridium Geminum spectatæ militiæ deligeret. Ille incompositum & prædæ cupidine vagum hostem adortus, cogit in naves: effectisque raptim Liburnicis, assequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primo rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditiōis, aut bellum ostendebatur; fluxa, ut est Barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque servili finis impositus. Lætum ea Victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis prælii nuntius in Ægypto assequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu, urbem quoque externæ opis indigam fame urgeret. Namque & Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam ac discordiam hosti factururus.

49. Dum hac totius orbis mutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat: satisfactum bello ratus, & cetera ex facili; seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit. ut captam Italiam persultare; ut suas legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere: utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines, legionibus offerebat. eo suffragio turbidissimus quisque delecti. nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. Quæ seditiosa, & corrumpendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil adventantem Mucianum

veritus, quod exitiosius erat quam Vespasianum sprevisse.

50. Ceterum propinqua hieme, & humentibus Pado campis, expeditam agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut atate graves, plerique etiam integri, Veronæ relictæ: sufficere cohortes alæque, & è legionibus lecti, profligato jam bello videbantur. Vndecima legio sese adjunxerat, initio cunctata, sed prosperis rebus, anxia quod defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Poppæus Silvanus consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum. is Silvanum socordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque quæ agenda forent, quæ cum industria aderat. Ad has copias, è classicis Ravennatibus legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: Classem Dalmatæ supplere. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod motas ex urbe prætorias cohortes audierant: & teneri præsidiis Apenninum rebantur: & ipsos in regione bello attrita, inopia & seditiosæ militum voces terrebant, Clavarium (donativi nomen est) flagitantium. nec pecuniam, aut frumentum providerant: & festinatio atque aviditas præpediebant, dum quæ accipi poterant, rapiuntur.

51. Celeberrimos auctores habeo, tantam viatoribus adversus fas nefasque irreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum à se proxima acie fratrem professus, præmium à ducibus potierit. Nec illis aut honorare eam cædem, jus hominum: aut ulcisci, ratio belli permittebat. Distulerant tamen majora meritum, quam quæ statim exsolverentur. nec quidquam ultra traditur. Ceterum & prioribus civium bellis, par scelus inciderat. nam proelio, quo apud Ianiculum adversum Cinna pugnatum est, Pompejanus miles fratrem suum, dein cognito facinore, seipsum interfecit, ut Sisenna memorat. tanto acrior apud majores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis poenitentia fuit. Sed hæc aliæque ex veteri memoria repetita, quotiens res lo-

culque exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurde memorabimus.

52. Antonio ducibusque partium, præmitti equites, omnemque Vmbriam explorari placuit, si qua Apennini juga elementius adirentur: acciri aquilas signaque, & quidquid Verone militum foret: Padumque & mare, commeatibus compleri. Erant inter duces, qui necerent moras. quippe nimius jam Antonius, & certiora ex Muciano sperabatur. Namque Mucianus tam celeri victoria anxius, & ni præiens urbe potiretur, expertem se belli gloriæque fatus, ad Primum & Varum media scriptitabat, instandum cœptis, aut rursus cunctandi utilitates edisserens; atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper ab Vespasiano in senatorium ordinem additum, ac legioni præpositum, ceterosque sibi fidos, apertius monuit. Iique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistre, & Muciano volentia rescribere. Quibus epistolis Vespasiano missis, effecerat, ut non pro spe Antonii, consilia factaque ejus æstimarentur.

53. Ægre id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus coaluissent pericula sua. nec sermonibus temperabat, immodicus lingua, & obsequii insolens. litteras ad Vespasianum composuit, jactantius quam ad principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione; Se Pannonicas legiones in arma egisse: suis stimulis excitos Mœsiæ duces: sua constantia perruptas Alpes: occupatam Italiam: intersepta Germanorum Rhætorumque auxilia. Quod discordes disperfasque Virellii legiones equestri procella; mox peditum, vi per diem noctemque fudisset, id pulcherrimum, & sui operis. Casum Cremonæ bello imputandum: majore damno, plurium urbium excidiis, veteres civium discordias reipublicæ steterisse. Non se nuntiis neque epistolis, sed manu & armis imperatori suo militare. neque officere gloriæ eorum, qui Asiam interim composuerint: illis Mœsiæ pacem, sibi salutem securitatemque Italiæ, cordi fuisse. Suis exhortationibus Gallias Hispaniasque validissimam terrarum partem, ad Vespasianum converlas. Sed
ceci-

cecidisse in irritum labores, si præmia periculorum soli assequantur, qui periculis non affuerint. Nec fefellere ea Mucianum. inde graves simultates: quas Antonius simplicius; Mucianus callide, eoque implacabilius nutrebat.

54. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione, remedia potius malorum quam mala differebat. Quippe confitenti consultantique supererant spes viresque: cum è contrario læta omnia fingeret, falsis ingrevescebat. Mirum apud ipsum de bello silentium: prohibiti per civitatem sermones, eoque plures: ac si liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec duces hostium augenda famæ deerant, captos Vitellii exploratores, circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo: quos omnes Vitellius secreto percunctatus, interfici iussit. Notabili constantia centurio Iulius Agrestis, post multos sermones quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit, ut ad vires hostium spectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentavit, sed mandata imperatoris suumque animum professus, ut cuncta viseret, postulat. Missi, qui locum prælii, Cremonæ vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique vera esse quæ referret, atque ultro corruptum arguenti; quandoquidem, inquit, magno documento opus est, nec alius jam tibi aut vitæ, aut mortis meæ usus, dabo cui credas. atque ita digressus, voluntaria morte dicta firmavit. Quidam iussu Vitellii interfectum, de fide constantiaque eadem tradidere.

55. Vitellius ut è somno excitus, Iulium Priscum, & Alphenum Varum, cum XIV prætoriis cohortibus, & omnibus equitum alis obsidere Apeninum jubet. Secuta è classicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis virisque, si alius dux foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datæ. Ipse nihil è solito luxu remittens, & diffidentia properus, festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat: fœdera sociis, Latium ex-

ternis dilargiri : his tributa dimittere ; alios immunitatibus juvare. denique nulla in posterum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat : stultissimus quisque pecuniis mercabatur : apud sapientes cassa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, salva republica poterant. Tandem flagitante exercitu qui Mevaniam infederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione plures formidine trahebat : in castra venit, incertus animi, & infidis consiliis obnoxius.

56. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum foedarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificii apparatu, longe, nec ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiæ, improvidus consilii. quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus, alios rogans; & ad omnes nuntios vultu quoque & incessu trepidus; dein temulentus. Postremo tædio castrorum, & audita defectione Misensis classis, Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam cum transgredi Apenninum integro exercitus sui robore, & fessos hieme atque inopia hostes aggredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, & usque in extrema obstinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, & si confulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formati principis auribus, ut aspera quæ utilia, nec quidquam nisi jocundum & læsurum acciperet.

57. Sed classem Misensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus centurio, per ignominiam à Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans. Præerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidia. & Apinius Tiro prætura functus, ac tum forte Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit. à quibus municipia coloniarque impulsæ, præcipuo Puteolanorum in Vespasia-

spasianum studio ; contra Capua Vitellio fida, municipale æmulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper classẽ Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit. data in auxilium urbana cohors, & gladiatores, quibus Iulianus præerat. Ut collata utrimque castra ; haud magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracina occupavere, mœnibus situque magis, quam ipsorum ingenio tutam.

58. Quæ ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorii relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus & quingentis equitibus ; ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studiis militum & clamoribus populi arma poscentis refovebatur: dum vulgus ignavum, & nihil ultra verba ausurum, falsa specie, exercitum & legiones appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus jubet, dantes nomina sacramento adigit. Superfluente multitudine, curam delectus in consules partitur. Servorum numerum, & pondus argenti senatoribus indicit. equites Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio, officia metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quam casum locumque principatus miserabantur. nec deerat ipse vultu, voce, lacrymis, misericordiam elicere, largus promissis, & quæ natura trepidantium est, immodicus. Quin & Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea. sed tunc, superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur. Ceterum ut omnia inconsulti impetus cœpta, initiis valida, spatio languescunt, dilabi paulatim senatores, equitesque, primo cunctanter & ubi ipse non aderat ; mox contemptim & sine discrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quæ non dabantur remisit.

59. Ut terrorem Italiæ possessa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum intulerat ; ita haud dubium erga Flavianas partes studium, tam pavidus Vitellii discessus addidit. erectus Samnis

Pelignusque, & Marſi, æmulatione, quod Campania præveniffet, ut in novo obſequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda hieme per tranſitum Apennini conſiſtens exercitus: & vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertiſſet. quæ Flavianiſ ducibus non minus ſæpe quam ratio affuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agreſti cultu, & notitia locorum cuſtodias Vitellii elapſum. Propinqua affinitas Ceriali cum Veſpaſiano, nec ipſe inglorius militiæ; eoque inter duces aſſumptus eſt. Flavio quoque Sabino, ac Domitiano patuiſſe effugium, multi tradidere. Et miſſi ab Antonio nuntii, per varias fallendi artes penetrabant, lo cum ac præſidium monſtrantes. Sabinus inhabilem labori & audaciæ valetudinem cauſabatur: Domitiano aderat animus: ſed cuſtodes à Vitellio additi, quamquam ſe ſocios fugæ promitterent, tamquam inſidiantes timebantur. Atque ipſe Vitellius, reſpectu ſuarum neceſſitudinum nihil in Domitianum atrox parabat.

60. Duces partium ut Carſulas venere, paucos ad requiem dies ſumunt, donec aquilæ ſignaque legionum aſſequerentur: & locus ipſe caſtrorum placebat, late proſpectans; tuto copiarum aggeſtu; florentiſſimis pone tergum municipiis. ſimul colloquia cum Vitellianiſ decem millium ſpatio diſtantibus, & prodiſio ſperabatur. Ægre id pati miles, & victoriam malle quam pacem. ne ſuas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ, quam periculorum ſocias. Vocatos ad concionem Antonius docuit; eſſe adhuc Vitellio vires, ambiguas ſi deliberarent; acres ſi deſperarent. Initia bellorum civilium fortunæ permittenda; victoriam conſiliis & ratione perſici. Iam Miſeneniſem claſſem & pulcherrimam Campaniæ oram deſciviſſe: nec plus è toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Tarracinam Narniamque jaceat. Satis gloriæ prælio Cremonenſi partum; & exitio Cremonæ, nimium invidiæ: ne concupiſcerent Romam capere potius, quam ſervare. majora illis præmia, & multo maximum decus, ſi incolumitatem ſenatui populoque Rom. ſine ſanguine quaſiſſent.

61. His & talibus mitigati animi. Nec multo post legiones venere. Et terrore famaue aucti exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori, & sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, Interamnā proximis campis præsidio quadringentorum equitum teneri. Missus exemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit: plures abjectis armis, veniam petivere: quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi præsidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii pœna: & præmiis defectorum, versa fides, ac reliquum perfidiæ certamen, crebra transfugia tribunorum centurionumque. nam gregarius miles induruerat pro Vitellio: donec Priscus & Alphenus desertis castris ad Vitellium regressi, pudore prodicionis cunctos exsolverent.

62. Iisdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent. nam pervasisse in Germanias Valentem, & veteres illic novosque exercitus ciere credebant. Visa cæde in desperationem versi. & Flavianus exercitus, immane quantum animo exitium Valentis, ut finem belli accepit. Natus erat Valens Anagninæ, equestri familia, procax moribus, neque absurdus ingenio famam urbanitatis per lasciviam petere. Iudicio Iuvenalium sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scite magis quam probe. Legatus legionis, & fovit Verginium, & infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidia illustratus.

63. Abrupta undique spe Vitellianus miles transiturus in partes, id quoque non sine dedecore, sed sub signis vexillisque in subiectos Narniæ campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad prælium intentus ornatusque, densis circa viam ordinibus, adstiterat. Accepti in medium Vitelliani & circumdatos, Primus Antonius clementer alloquitur.

pars Narniæ ; pars Interamnæ subsistere iussi. reli-
ctæ simul è victricibus legiones, neque quiescenti-
bus graves, & adversus contumaciam validæ. Non
omittere per eos dies Primus ac Varus crebris nun-
tiis salutem, & pecuniam, & secreta Campaniæ, of-
ferre Vitellio, si positis armis, seque ac liberos suos
Vespasiano permisisset. In eundem modum & Mu-
cianus composuit epistolas: quibus plerumque fide-
re Vitellius; ac de numero servorum, electione li-
torum loqui. Tanta torpido invaserat animum, ut
si Principem eum fuisse ceteri non meminissent,
ipse oblivisceretur.

64. At primores civitatis, Flavium Sabinum
præfectum urbis, secretis sermonibus incitabant,
victoriæ famæque partem capefferet. esse illi pro-
prium militem cohortium urbanarum: nec defutu-
ras vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam
partium, & omnia prona victoribus. ne Antonio
Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio co-
hortes, & mœstis undique nuntiis trepidas: populi
mobilem animum; & si se ducem præbuisset, eas-
dem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum
Vitellium ne prosperis quidem parem; adeo ruen-
tibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum,
qui urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut im-
perium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri
post Sabinum haberentur.

65. Haudquaquam erecto animo eas voces ac-
cipiebat, invalidus senecta. Erant qui occultis sus-
spicionibus incescerent, tamquam invidia & æmu-
latione fortunam fratris moraretur. Namque Fla-
vius Sabinus ætate prior, privatis utriusque rebus,
auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et
credebatur affectam ejus fidem præjuvisse, domo
agrisque pignori acceptis. Vnde quamquam manen-
te in speciem concordia, offensarum operata metue-
bantur. Melior interpretatio, mitem virum abhor-
rere à sanguine & cædibus: eoque crebris cum Vi-
tello sermonibus de pace, ponendisque per condi-
tionem armis agitare. Sæpe domi congressi; po-
stremo in æde Apollinis, ut fama fuit pepigere.
Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium
Rufum & Silium Italicum. Vultus procul visenti-
bus

bus notabantur, Vitellii projectus & degener, Sabinus non insultans, & miseranti propior.

66. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes, & fidem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur. ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem, & prosperis adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio ejus Germanico fore? Nunc pecuniam, & familiam, & beatos Campaniæ sinus promitti. Sed ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis ejus, non denique exercitibus securitatem, nisi extincto æmulata reddituram. Fabium illis Valentem, captivum & casibus dubiis reservatum, prægravem fuisse: nedum Primus ac Fuscus, & specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. Non à Cæsare Pompejum, non ab Augusto Antonium incolumes relictos: nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii, cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. *Quin* ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiæ domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi. Denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant. moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem.

67. Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obreuebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis, minus placabilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi & fessa ætate parens, quæ tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus prævenit, nihil principatu filii assecuta, nisi luctum & bonam famam. xv Kal. Ian. audita defectione legionis cohortiumque, quæ se Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mœsta circum familia. Simul ferebatur leætacula parvulus filius, velut in funebrem pompam.

Voces populi blandæ & intempestivæ: miles minaci silentio.

68. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum principem, & generis humani paulo ante dominum, relicta fortunæ suæ sede, per populum, per urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. repentina vis dictatorem Cæsarem oppræsserat; occultæ Caium insidiæ: nox & ignotum rus, fugam Neronis absconderant: Piso & Galba, tamquam in acie cecidere: in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca & præsentis inæstitiæ congruentia locutus; Cedere se pacis & Reip. causâ: retinerent tantum memoriam sui; fratremque, & conjugem, & innoxiam liberorum ætatem miserarentur. Simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu præpediente, assistentibus consuli (Cæcilius Simplex erat) exsolutum à latere pugionem, velut jus necis vitæque civium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus qui in concione adstiterant; ut in æde Concordiæ positurus insignia imperii, domumque fratris petiturus, discessit. Major hic clamor obfistentium penatibus privatis, in palatium vocantium. interclusum aliud iter, idque solum quod in sacram viam pergeret, patebat. tum consilii inops, in palatium rediit. Prævenerat rumor, ejurari ab eo imperium. scripseratque Flavius Sabinus, cohortium tribunis, ut militem cohiberent.

69. Igitur tamquam omnis Respubl. in Vespasiani sinum cessisset, primores senatus, & plerique equestris ordinis, omnisque miles urbanus, & vigiles; domum Flavii Sabini complevere. illuc de studiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longius jam progressus erat, quam ut regredi posset: & suo quisque metu, ne disiectos, eoque minus validos, Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in ejusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. Circa lacum Fundani, descendantibus qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptissimi Vitellianorum.

Modi-

Modicum ibi proelium, improvise tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, quod tutissimum è presentibus, arcem Capitolii in-
 sedit, mixto milite, & quibusdam senatorum equi-
 tumque: quorum nomina tradere haud promptum
 est, quoniam victore Vespasiano, multi id meritum
 erga partes simulavere. Subierunt obsidium etiam
 feminæ: inter quas maxime insignis, Verulana Gra-
 cilia, neque liberos, neque propinquos, sed bellum
 secuta. Vitellianus miles, custodia socordi clausos
 circumdedit, eoque, concubia nocte, suos liberos
 Sabinus, & Domitianum fratris filium, in Capito-
 lium accivit. At Sabinus, misso per neglecta ad Fla-
 vianos duces nuntio, qui circumfideri ipsos, & ni
 subveniretur, artas res nuntiaret, noctem adeo quie-
 tam egit, ut digredi sine noxa potuerit. Quippe
 miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus &
 vigiliis parum intentus erat. & hibernus imber re-
 pente fusus, oculos auresque impediabat.

70. Luce prima Sabinus antequam invicem ho-
 stilia cœptarent, Cornelium Martialem è primipi-
 laribus, ad Vitellium misit, cum mandatis & que-
 stu, quod pacta turbarentur. Simulationem pror-
 fus & imaginem deponendi imperii fuisse, ad deci-
 piendos tot illustres viros. Cur enim è rostris fra-
 tris domum imminentem foro, & irritandis homi-
 num oculis, quam Aventinum & penates uxoris
 petisset? Ita privato, & omnem principatus spe-
 ciem vitanti, convenisse. contra Vitellium in pala-
 tium, in ipsam imperii arcem regressum. Inde ar-
 matum agmen emissum; stratum innocentium cæ-
 dibus celeberrimam urbis partem: ne Capitolio qui-
 dem abstineri. Togatum nempe se, & unum è sena-
 toribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium præ-
 liis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus
 cohortiū judicatur. Iam Hispaniis Germanisque, &
 Britannia, descendentibus fratrem Vespasiani man-
 sisse in fide, donec ultro ad condiciones vocaretur.
 Pacem & concordiam victis utilia; victoribus tan-
 tum pulchra esse. Si conventionis pœniteat; non
 se, quem perfidia deceperit, ferro peteret; non
 filium Vespasiani vix puberem: quantum occisis
 uno senē, & uno juvene profici? inquit obviam le-
 gioni-

gionibus, & de summa rerum illic certaret: cetera secundum eventum praelii cessura. Trepidus adhuc Vitellius, pauca purgandi sui causa respondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori imparem esse modestiam suam. Et monuit Martialem, ut per secretam ædium partem occulte abiret, ne à militibus internuntius invisa pacis interficeretur. Ipse neque jubendi, neque vetandi potens, non jam imperator, sed tantum belli causa erat.

71. Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor: cito agmine, forum & imminencia foro templa prætervecti, erigunt aciem per adversum collem, usque ad primas Capitoline arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere clivi, dextræ subeuntibus: in quarum tectum egressi, faxis tegulisque Vitellianos obruebant. neque illis manus nisi gladiis armatæ, & arcescere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur. Facies in prominentem porticum jecere, & sequebantur ignem. ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora majorum, in ipso aditu vice muri objecisset. Tum diversos Capitolii aditus invadunt, juxta lucum asyli, & qua Tarpeja rupes centum gradibus aditur. Improvisa utraque vis; propior atque acrior per asylum ingruerat. nec sisti poterant, scandentes per conjuncta ædificia: quæ, ut in multa pace, in altum edita, solum Capitolii æquabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores injecerint, an obsessi, quæ crebrior fama est, quo nitentes ac progressos depellerent. Inde lapsus ignis in porticus, appositas ædibus. mox sustinentes fastigium Aquilæ, vetere ligno, traxerunt flammam, alueruntque. Sic Capitolium, clausis foribus, indefensum & indireptum, conflagravit.

72. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum fœdissimumque pop. Rom. accidit: nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem, Iovis optimi maximi, auspicato à majoribus pignus imperii conditam, quam non Porcena dedita urbe, neque Galli capta, temerare possissent; furore principum exscindi! Arserat & an-

te Capitolium civili bello, sed fraude privata: nunc palam obsessum, palam incensum. quibus armorum caussis, quo tantæ cladis pretio pro patria bellavimus? Voverat Tarquinius Priscus rex, bello Sabino, jeceratque fundamenta, spe magis futuræ magnitudinis, quam quo modicæ adhuc Pop. Rom. res sufficerent. mox Servius Tullius sociorum studio; deinde Tarquinius Superbus, capta Sueffa Pometia hostium spoliis. extruxere. Sed gloria operis, libertati reservata: pulsus regibus Horatius Pulvillus iterum consul dedicavit, ea magnificentia, quam immensæ postea Pop. Rom. opes ornarent potius, quam augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam interjecto ccccxv annorum spatium, L. Scipione, C. Norbano Coss. flagraverat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum felicitati ejus negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tot Cæsarum opera, usque ad Vitellium mansit. Ea tunc ædes cremabatur.

73. Sed plus pavoris obsessis, quam obsessori-
bus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque altu,
neque constantia, inter dubia indigebat. Ex diver-
so trepidus miles, dux segnis, & veluti captus ani-
mi, non lingua, non auribus competere. neque alie-
nis consiliis regi, neque sua expedire: huc illuc
clamoribus hostium circumagi, quæ jusserat veta-
re, quæ vetuerat jubere. Mox quod in perditis re-
bus accidit, omnes præcipere, nemo exsequi. po-
stremo abjectis armis, fugam & fallendi artes cir-
cumspectabant. Irrumpunt Vitelliani, & cuncta
sanguine, ferro, flammisque miscent. Pauci mili-
tarium virorum, inter quos maxime insignes, Cor-
nelius Martialis, Æmilius Pacensis, Calperius Ni-
ger, Didius Scæva, pugnam ausi obtruncantur.
Flavium Sabinum inermem, neque fugam cœptan-
tem circumstunt, & Quinctium Atticum con-
sulem, umbra honoris & suamet vanitate mon-
stratum, quod edicta in populum pro Vespasiano
magnifica, probrosa adversus Vitellium jecerat.
Ceteri per varios casus elapsi, quidam servili
habitu, alii fide clientium contacti, & inter sar-
cinas abditi. Fuere qui excepto Vitellianorum
signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitan-

tes respondentefve, audaciam pro latebra haberent.

74. Domitianus, prima irruptione apud ædium occultatus, sollertia liberti, lineo amictu turbæ facricolarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum patrum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto æditui contubernio, modicum facellum IOVI CONSERVATORI, aramque posuit, calisfque suos in marmore expressit. Mox imperium adeptus, IOVICVSTODI templum ingens, seque in sinu dei sacravit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infesto sermone vultuque excipiuntur, frementibus qui jus cædis, & præmia navatæ operæ petebant. Clamore à proximis orto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicere ut absisteret. Tum confossum conlaceratumque, & abscisso capite truncum corpus Sabini, in Gemonias trahunt.

75. Hic exitus viri haud sane spernendi. Quinque & xxx stipendia in Repub. fecerat, domi militiaeque clarus. Innocentiam justitiamque ejus, non argueres: sermonis nimius erat. id unum septem annis, quibus Mæsiam; duodecim, quibus præfecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor. In fine vitæ, alii segnem; multi moderatum, & civium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnes confisterit, ante principatum Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem ejus lætam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique etiam paci consultum, dirempta emulatione inter duos; quorum alter se fratrem imperatoris, alter confortem imperii cogitaret. Sed Vitellius confusis supplicium poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quod interrogantibus quis Capitolium incendisset, se reum Atticus obtulerat. Eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit; invidiam crimenque agnovisse, & à partibus Vitellii amolitus videbatur.

76. Iisdem diebus L. Vitellius, positus apud Feroniam castris, excidio Parracinæ imminabat: clau-

sis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut supra memoravimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque gladiatorum magis, quam ducum similes. Non vigiliis agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi, & amœna litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies discefferat Apinius Tiro: donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis, plus invidiæ quam virium partibus addebat.

77. Interim ad Vitellium servus Verginii Capitonis perfugit, pollicitusque si præsidium acciperet, vacuam arcem furtim traditurum, multa nocte cohortes expeditas summis montium jugis, super caput hostium sistit. inde miles ad eadem magis, quam ad pugnam decurrit. sternunt inermes, aut arma capientes, & quosdam somno excitos; cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbantur. Pauci gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere. ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex Liburnicæ inter primum tumultum evasere, in quibus præfectus classis Appollinaris: reliquæ in litore captæ, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore ejus jugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam incefferint, tamquam gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnatae Tarracinæ, superbe sæveque egisset. Ipse lauream prospere gestæ rei, ad fratrem misit: percunctatus statim regredi se, an perdomandæ Campaniæ insistere juberet. Quod salutare non modo partibus Vespasiani, sed Reip. fuit. nam si recens victoria miles, & super insitam perviciaciam secundis ferox, Romam contendisset; haud parva mole certatum, nec sine exitio urbis foret. quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat industria: nec virtutibus ut boni; sed quo modo pessimus quisque, vitiis valebat.

78. Dum hæc in partibus in Vitellii geruntur, digres-

digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies, Otriculi per otium agitabat. Causa tam pravae morae, ut Mucianum opperirentur. Nec de-
tuere qui Antonium suspicionibus arguerent, tan-
quam dolo cunctantem, post secretas Vitellii epi-
stolas, quibus consulatum & nubilem filiam, & do-
tales opes, pretium prodicionis, offerebat. Alii
ficta haec, & in gratiam Muciani composita. Qui-
dam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare
potius urbi bellum, quam inferre: quando validissi-
mae cohortes à Vitellio descivissent, & abscissis
omnibus praesidiis, cessurus imperio videbatur. Sed
cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corru-
pta: qui sumptis temere armis, munitissimam Ca-
pitoli arcem, & ne magnis quidem exercitibus
expugnabilem, adversus tris cohortes tueri nequis-
set. Haud facile quis uni assignaverit culpam, quae
omnium fuit. nam & Mucianus ambiguus epistolis,
victores morabatur; & Antonius praepostero ob-
sequio, vel dum regerit invidiam. crimen meruit.
ceterique duces, dum peractum bellum putant,
finem ejus insignivere. Ne Petilius quidem Cerea-
lis, cum mille equitibus praemissus, ut transversis
itineribus per agrum Sabinum, Salaria via urbem
introidret, satis maturaverat: donec obsessi Capito-
lii fama cunctos simul exciret.

79. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra,
multo jam noctis, serum auxilium venit. Illic in-
terfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tre-
mere urbem, moesta omnia accepit: plebem quo-
que & servitia pro Vitellio armari, nuntiabatur. Et
Petilio Ceriali equestre proelium adversum fuerat.
namque incautum, & tamquam ad victos ruentem,
Vitelliani interjectus equiti pedes excepere. pu-
gnatum haud procul urbe, inter aedificia hortos-
que, & anfractus viarum. quae gnara Vitellianis, in-
comperta hostibus, metum fecerant. neque omnis
eques concors, adjunctis quibusdam, qui nuper
apud Narniam dediti, fortunam partium specula-
bantur. capitur praefectus aë Tullius Flavianus:
ceteri foeda fuga consternantur, non ultra Fidenas
secutis victoribus.

80. Eo successu studia populi aucta, vulgus ur-
banum

banum arma cepit. Paucis scuta militaria, plures raptis quod cuique obvium telis, signum pugnae exposcunt. Agit grates Vitellius, & ad tuendam urbem prorumpere jubet. Mox vocato senatu, delinguntur legati ad exercitus, ut prætectu Reipub. concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum fors fuit: qui Petilio Ceriali occurrerunt, extremum discrimen adiere, aspernante milite conditiones pacis. vulneratur prætor Arulenus Rusticus. auxit invidiam, super violatum legati prætorisque nomen, propria dignatio viri. palantur comites: occiditur proximus licitor, dimovere turbam ausus: & ni dato à duce præsidio defensi forent, sacrum etiam inter exterarum gentes legatorum jus, ante ipsa patriæ mœnia, civilis rabies usque in exitium temerasset. Æquioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestiori miles, sed duci plus auctoritatis.

81. Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiæ, & placita Stoicorum æmulatus: cœptabatque permixtus manipulis, bona pacis ac belli discrimina differens, armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus tædio: nec deerant qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cujusque, & aliis minitanti-
tibus, omisisset intempestivam sapientiam. Obviæ fuere & virgines Vestales, cum epistolis Vitellii ad Antonium scriptis: eximi supremo certamini unam diem postulabant; si moram interjecissent, facilius omnia conventura. Virgines cum honore dimissæ: Vitellio rescriptum Sabini cæde, & incendio Capitolii dirempta belli commercia.

82. Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, ut castris juxta pontem Milvium positis, postera die urbem ingrederentur. Ratio cunctandi, ne asperatus prælio miles, non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicæ victoriæ, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine; pars ut astiterat, Flaminia via: pars juxta ripam Tiberis incessit:

H h

tertium

tertium agmen per Salariam Collinæ portæ propinquabat. Plebes investis equitibus fusa. Miles Vitellianus trinis & ipse præsidiiis occurrit. Prælia ante urbem multa & varia : sed Flavianis consilio ducum præstantibus, sæpius prospera. Ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis ad Sallustianos hortos, per angusta & lubrica viarum flexerant. Superstantes maceriis hortorum Vitelliani, ad serum usque diem, saxi pilisque subeunt arcebant. donec ab equitibus, qui porta Collina irruerant, circumvenirentur. Concurre & in campo Martio infestæ acies. Pro Flavianis fortuna, & parta totiens victoria : Vitelliani desperatione sola ruebant. & quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur.

83. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos modo, rursus illos clamore & plausu fovebat : quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, erui jugularique expositulantes, parte majore prædæ potiebantur. nam milite ad sanguinem & cædes obverso spolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis urbe tota facies. alibi prælia & vulnera ; alibi balinæ popinæque, simul cruor & strues corporum : juxta scorta, & scortis similes : quantum in luxurioso otio libidinum ; quidquid in acerbissima captivitate scelerum : prorsus ut eandem civitatem, & furere crederes, & lascivire. Confixerant ante aramti exercitus in urbe, bis L. Sulla, semel Cinna victoribus ; nec tunc minus crudelitatis : nunc inhumana securitas, & ne minimo quidem temporis voluptates intermissæ, velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant, fruebantur, nulla partium cura, malis publicis læti.

84. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quæ acerrimus quisque ut novissimam spem retinebant. Eo intentius victores, præcipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta, simul admovent testudinem, tormenta, aggeres, facesque : quidquid tot præliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari clamitantes. Urbem senatui ac Pop.

Rom.

Rom. templa diis reddita : proprium esse militis decus , in castris. illam patriam , illos penates. ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. Contra Vitelliani , quamquam numero fatoque dispares , inquietare victoriam , morari pacem , domos arasque cruore fœdare, suprema victis solatia complectebantur . Multi semianimes super tures & propugnacula mœnium expiravere. Convulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus : & cedere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem. ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

85. Vitellius capta urbe per averfam palatii partem, Aventinum in domum uxoris sellula desertur: ut si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret : Dein mobilitate ingenii, & quæ natura pavoris est, cum omnia metuenti, præsentia maxime displicerent, in palatium regreditur, vastum desertumque : dilapsis etiam infimis servitorum, aut occursum ejus declinantibus. Terret solitudo , & tacentes loci : tentat clausa : inhorrescit vacuis : fessusque misero errore , & pudenda latebra semet occultans , ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. Vincæ pone tergum manus : laniata veste , fœdum spectaculum ducebatur, multis increpantibus , nullo illacrymante. deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obvius è Germanicis militibus Vitellium infesto ictu , per iram , vel quo maturius ludibriis eximeret ; an tribunum appetierit , in incerto fuit : aurem tribuni amputavit, ac statim confossus est. Vitellium infestis mucronibus coactum modo erigere os & offerre contumeliis , nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra , & Galbæ occisi locum contueri, postremo ad Gemonias , ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Vox una non degeneris animi excepta , cum tribuno insultanti, se tamen imperatorem ejus fuisse respondit. Ac deinde ingestis vulneribus , concidit. Et vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem.

86. Pater illi L. Vitellius. septimum & quinquagesimum ætatis annum explebat. consulatum, sacerdotia , nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus.

Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitus, raro cuiquam bonis artibus quæsitâ perinde affuere, quam huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas: quæ, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum continere putat, meruit magis quam habuit. Reip. haud dubie intererat, Vitellium vinci: sed imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum à Galba descivissent. Præcipiti in occasum die, ob pavorem magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex urbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum, & Cæsarem consalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

BREVIARIUM LIBRI IV.

Facies & miseria Romanæ urbis. L. Vitellius se cum cohortibus dedit: sed nihilo secius ipse interfectus. Imperium Vespasiano à Senatu formatur. De Helvidio Prisco accuratius, insigni viro, de discidiis ejus cum Eprio Marcello. Mucianus inter hæc urbem ingreditur. Is Calpurnium Pisonem interfici jubet. initia & motus Germanici belli: quod, duce Civili, Batavi primi sumpserunt. Postque eos, Caninesates. Præsidia & castella Romana ejiciunt aut exscindunt. Aquilium primipilarem, & post Mumium Lupercum legatum præliis vincunt. Batavorum veterane cohortes ad Civilem abeunt. quas transitu arcere Herennius Gallus conatur, item funditur. Castra Vetera à Civili obsidentur. Seditio militum Rom. contra Hordeonium, & summa belli Vocule permissa. Is contra Civilem duxit: & primo victus, præter spem fortuito vicit. Iterum seditio in Hordeonium: quem & interficiunt. Quidam Romæ & apud patres gesta. jurgia: accusationes. Vitelliani milites compositi. alii in prætorium lecti. L. Pisonis in Africa cedes. Capitolium Romæ restitutum. Treveri & Lingones à Romanis deficiunt, & reliquæ Galliæ nutant. Ipse legiones cohortesque Romanæ parum fide, & à Gallis corrumpebantur. Vo-
cula

cula interficitur. Sacramentum Romani pro imperio Galliarum dicunt. Idem legiones fecere, quæ in Veteribus diu obsesse. Nec Agrippinenses ultra cunctati, quin se victoribus adjunderent. Lingones interea & Sequanis fusi. At Roma imperium periclitari visum: & Domitianus ipse ad hoc bellum accingitur, cum Muciano. Legiones quattuor statim præmissæ. Galli interea deliberant: & pluribus sanioribusque cum servitute pax placuit. Petilius Cerialis Treveros magna pugna vicit. defeectores plerique ad Romana signa redire. Paulo post acre iterum certamen cum Civili & Classico: cuius initio ambiguo, latus Romanis finis fuit. Vespasiani in Ægypto facta, & edita ab eo miracula, itemque de oraculis & sortibus ad ejus imperium. Gesta illo ipso anno, cuius parte postrema Consules.

Imp. Vespasianus iterum, Titus Filius.

LIBER IV.

INterfecto Vitellio; bellum magis desierat, quam pax coeperat. Armati per urbem victores, implacabili odio, victos consectabantur, plenæ cædibus viæ, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox augeſcente licentia, scrutari, ac protrahere abditos: si quem procerum habitu & juventa prospexerant, obtruncare, nullo militum, aut populî discrimine. Quæ servitia recentibus odiis sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam. nihil usquam secretum aut clausum sinebant, Vitellianos occultari simulantes. Initium id perfringendarum domuum, vel si resisteretur, causâ cædis. nec deerat egentissimus quisque ex plebe. & pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monstrabantur. Vbique lamenta, conclamationes, & fortuna captæ urbis, adeo ut Othoniani Vitelliani que militis invidiosa antea petulantia desiderarentur. Duces partium accendendo civili bello acres, temperandæ victoriæ impares. quippe in turbas & discordias pessimo cuique plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent.

2. Nomen sedemque Cæsaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris &

adulterii filium principis agebat. Præfectura prætorii, penes Arrium Varum: summa potentia, in Primo Antonio. is pecuniam familiamque è principis domo, quasi Cremonensem prædam rapere. ceteri modestia vel ignobilitate, ut in bello obscuri, ita præmiorum expertes. Civitas pavida & servitio parata, occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus, exstinguique reliqua belli, postulabat. Præmissi Ariciam equites: agmen legionum intra Bovillas stetit. Nec cunctatus est Vitellius, seque & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minus ira, quam metu abiecit. Longus deditorum ordo, septus armatis, per urbem incessit. nemo supplici vultu, sed tristes & truces, & adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immanibiles. paucos erumpere aulos circumjecti pressere: ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum, & quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratri, in principatu ejus vigilantior; nec perinde prosperis socius, quam adversis abstractus.

3. Iisdem diebus Lucilius Bassus cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quam contumacia adversus Principem. Viso milite quies, & minoribus coloniis impunitas: Capuæ legio tertia hiemandi causa locatur. & domus illustres afflictæ, cum contra Tarracinenses nulla ope juvarentur. Tanto proclivius est injuriæ, quam beneficio vicem exsolvere: quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. Solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo affixus, in iisdem annulis, quos acceptos à Vitellio gestabat. At Romæ senatus cuncta principibus solita, Vespasiano decernit, lætus & spei certus. quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico; postquam Ægyptum, Iudæam, Syriamque, & omnis provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe, cœpisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani litteræ, tamquam manente bello scriptæ. ea prima specie for-

ma:

ma: ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se, Rep. egregia. nec senatus obsequium deerat. Ipsi consulatus cum Tito filio, prætura Domitiano & consulare imperium decernuntur.

4. Miserat & Mucianus epistolas ad senatum, quæ materiam sermonibus præbuere: si privatus esset; cur publice loqueretur? potuisse eadem, paucos post dies, loco sententiæ dici. ipsa quoque infectatio in Vitellium, sera & sine libertate. id vero erga Rempub. superbum, erga principem contumeliosum, quod in manu sua fuisse imperium, donatumque Vespasiano jactabat. Ceterum invidia in occulto; adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum, Muciano triumphalia de bello civili data: sed in Sarmatas expeditio fingeatur. Adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco, & Arrio Varo, prætoria insignia. Mox deos respexere. restitui placuit Capitolium. Ea-que omnia Valerius Asiaticus, consul designatus, censuit. Ceteri vultu manuque; pauci quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus assentiebantur. Vbi ad Helvidium Priscum prætorem designatum ventum, prompsit sententiam, ut honorificam in bonum principem. * Falla aberant, & studiis senatus attollebatur. Isque præcipuus illi dies, magnæ offensæ initium, & magnæ gloriæ fuit.

5. Res poscere videtur; quia iterum in mentionem incidimus viri sæpius memorandi, ut vitam studiaque ejus, & quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, regione Italiæ, Tarracinæ municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium illustre altioribus studiis juvenis admodum dedit: non ut plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita, Rempub. capefferet. doctores sapientiæ securus est, qui sola bona quæ honesta, mala tantum quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis neque malis annumerant. Quæstorius adhuc, à Pæto Thrasea gener delectus è moribus fœceri nihil æque ac libertatem hausit: civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æqualis.

bilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus.

6. Erant quibus appetentior famæ videretur: quando etiam sapientibus, cupido gloriæ novissima exiit. Ruina foci in exilium pulsus, ut Galbæ principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraseæ accusare aggreditur. Ea ultio, incertum major an justior, senatum in studia diduxerat. Nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. Primo minax certamen, & egregiis orationibus utriusque testatum. Mox dubia voluntate Galbæ, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus: variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus, moderationem laudantium, aut constantiam requirentium. Ceterum eo senatus die, quo de imperio Vespasiani censebant, placuerat mitti ad principem legatos. Hinc inter Helvidium, & Eprium, acre jurgium. Priscus eligi nominatim à magistratibus iuratis; Marcellus urnam postulabat, quæ consulis designati sententia fuerat.

7. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne aliis electis posthabitus crederetur. Paulatimque, per altercationem, ad continuas & infestas orationes provecti sunt, quærente Helvidio, quid ita Marcellus iudicium magistratuum pavesceret? esse illi pecuniam, & eloquentiam, quæ multos anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur. Sorte & urna, mores non discerni: suffragia & existimationem senatus reperta; ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. pertinere ad utilitatem Reip. pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi quos innocentissimos senatus habeat. qui honestis sermonibus aures imperatoris imbuant. fuisse Vespasiano amicitiam cum Thraseæ, Sorano, Sentio: quorum accusatores, etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere. hoc senatus iudicio, velut admoneri principem, quos probet: quos reformidet. nullum majus boni imperii instrumentum, quam bonos amicos. Esse satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmiis & impunitate, Vespasianum melioribus relinqueret.

8. Marcellus, non suam sententiam impugnari, sed

sed consulem designatum censuisse dicebat, secundum vetera exempla, quæ sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitii locus foret. Nihil evenisse cur antiquitus instituta exolescerent, aut principis honor in cuiusquam contumeliam verteretur. sufficere omnes obsequio. id magis vitandum, ne pervicacia quorundam irritaretur animus novo principatu suspensus, & vultus quoque ac sermones omnium circumspectans. Se meminisse temporum, quibus natus sit, quam civitatis formam patres avique instituerint: ulteriora mirari, præsentia sequi: bonos imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. Non magis sua oratione Thraseam, quam iudicio senatus afflictum. Sævitiæ Neronis per huiusmodi imagines illusisse. nec minus sibi anxiam talem amicitiam, quam aliis exilium. Denique constantia*, fortitudine, Catonibus & Brutis æquaretur Helvidius: se unum esse ex illo senatu, qui simul servierit. Suadere etiam Prisco, ne supra principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, juvenum liberorum patrem præceptis coërceret. Quo modo pessimis imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere. Hæc magnis utrimque contentionibus jactata, diversis studiis accipiebantur. Vicit pars quæ sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum annitentibus retinere morem. Et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiæ si ipsi eligerentur.

9. Secutum aliud certamen. Prætores ærarii (nam tum à prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questi, modum impensis postulaverant. Eam curam consul designatus, ob magnitudinem oneris, & remedii difficultatem, principi reservabat. Helvidius arbitrio senatus agendum censuit. Cum perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullinus tribunus plebis intercessit, ne quid super tanta re, principe absente, statueretur. censuerat Helvidius, ut Capitolium publice restitueretur, adjuvaret Vespasianus. Eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmissit. Fuere, qui & meminissent.

10. Tum invecus est Musonius Rufus in Pu-

blium Celerem, à quo Baream Soranum falso testimonio circumventum arguebat. Ea cognitione renovari odia accusationum videbantur. sed vilis & nocens reus, protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria: Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amici, & cuius se magistrum ferebat. Proximus dies causæ destinatur. Nec tam Musonius aut Publius, quam Priscus & Marcellus, ceterique motis ad ultionem animis, expectabantur.

11. Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent; Mucianus urbem ingressus cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu tegetetur. Sed civitas rimandis offensis sagax, verterat se transstuleratque. Ille unus ambri, colli, nec deerat ipse, stipatus armatis, domos hortosque permutans, apparatu, incessu, excubiis, vim Principis complecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne, & decora ipsi juventa, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbida, & novis sermonibus læta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine exstinguitur. Iulius Priscus prætoriarum sub Vitellio cohortium præfectus, se ipsum interfecit, pudore magis quam necessitate. Alphenus Varus ignaviae infamiaeque superfuit. Asiaticus (enim is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit.

12. Iisdem diebus crebrescentem cladis Germanicæ famam, nequaquam moesta civitas excipiebat. caesos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias, non ut mala loquebantur. Id bellum quibus causis ortum quanto externarum sociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, seditione domestica pulsî, extrema Gallicæ oræ vacua
cul-

cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupavere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: nec opibus, Romanis, societate validiorum attriti viros tantum armaque imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant. Erat & domi delectus eques præcipuo nandi studio, arma equosque retinens, integris turmis, Rhenum per-rumpere.

13. Iulius Paulus, & Claudius Civilis, regia stirpe, multo ceteros anteibant. Paulum Ponticus Capito, falso rebellionis crimine interfecit. Injunctæ Civili catenæ, missusque ad Neronem, & à Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium ejus exercitu. Inde causæ irarum spesque ex malis nostris. Sed Civilis, ultra quam barbaris solitum, ingenio sollers, & Sertorium se aut Hannibalem ferens, simili oris dehonestamento, ne ut hosti obviam iretur, si à populo Romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam, studiumque partium prætendit. missis sane ad eum Primi Antonii litteris, quibus avertere accita à Vitellio auxilia, & tumultus Germanici specie, retentare legiones jubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus præsens monuerat, inclinato in Vespasianum animo & Reip. cura, cui excidium adventabat, si redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam irrupissent.

14. Igitur Civilis desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cœpit. Iussu Vitelli, Batavorum juvenus ad delectum vocabatur; quem snapte natura gravem, onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent. rursus impubes, sed forma conspiciui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc invidia, & compositi seditionis auctores, perpulere ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis, & promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos ubi nocte ac lætitia incaluisse videt, à laude gloriaque gentis orsus,

orsus, injurias & raptus, & cetera servitii mala enumerat. Neque enim societatem ut olim, sed tamquam mancipia haberi. Quando legatum, gravi quidem comitatu, & superbo cum imperio, venire? tradi se præfectis centurionibusque, quos ubi spoliis & sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus, & varia prædandi vocabula. Instare delectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut supremum dividantur. Numquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis quam prædam & senes. attollerent tantum oculis, & inania legionum nomina ne pavescerent. esse sibi robur peditum equitumque; consanguineos Germanos; Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cujus ambiguum fortunam Vespasiano imputaturos: victoriæ rationem non reddi.

15. Magno cum assensu auditus, barbaro ritu, & patriis execrationibus, universos adigit. Missi ad Caninesates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, lingua, virtute, par Batavis: numero superantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut supra rettulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Caninesatibus, stolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium insigni. pater ejus multa hostilia ausus, Cajanarum expeditionum ludibrium impune spreverat. Igitur ipso rebellis familiæ nomine placuit, impositusque scuto, more gentis, & sustinentium humeris vibratus, dux deligitur. Statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna. proxima occupatu, Oceano irrumpit. Nec præviderant impetura hostium milites: nec si prævidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta castra, dein vagos & pacis modo effusos lixas, negotiatoresque Romanos, invadunt. Simul excidiis castrorum imminebant: quæ à præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum, in superiorem insulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus, quam robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius è proximis

mis Nerviorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis oneraverat.

16. Civilis dolo grassandum ratus, incusavit ultro præfectos, quod castella deseruissent. Se cum cohorte cui præerat, Caninefatem tumultum compressurum: illi sua quisque hiberna repeterent. Subesse fraudem consilio, & dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem ejus belli, sed Civilem esse patuit: erumpentibus paulatim indiciiis, quæ Germani, læta bello gens, non diu occulta-verant. Vbi insidiæ parum cessere, ad vim transgressus, Caninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit. directa ex diverso acies, haud procul à flumine Rheno, & obversis in hostem navibus, quas incensis castellis illuc appulerant. nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit: percussique milites improvisa proditione, à sociis hostibusque cædebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigium è Batavis, tamquam imperitia, officia nautarum propugnatorumque impediebant. mox contra tendere, & puppes hostili ripæ objicere. ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentis, trucidant. donec universa quatuor & viginti navium classis, transfugeret, aut caperetur.

17. Clara ea victoria in præsens, in posterum usui: armaque & naves, quibus indigebant, adepti, magna per Germanias Galliasque fama, libertatis auctores celebrabantur. Germaniæ statim misere legatos, auxilia offerentes. Galliarum societatem, Civilis arte donisque affectabat, captos cohortium præfectos suas in civitates remittendo: cohortibus abire an manere mallent data potestate, manentibus, honorata militia; digredientibus spolia Romanorum offerebantur. Simul, secretis sermonibus, admovebat malorum, quæ tot annis perpeffi, miseram servitutem falso pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse. prima acie, fufum victumque Romanum: quid si Galliæ jugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine, provincias vinei. ne Vindicis aciem cogitarent: Batavo equite, protritros Æduos Arvernosque. fuisse

fuisse inter Verginii auxilia Belgas : vereque reputantibus, Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes , addito si quid militaris disciplinae in castris Romanorum vigerit. esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Servirent Syria, Asiaque, & suetus regibus Oriens : multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa genitos. Nuper certe, caeso Quinctilio Varo, pulsam è Germania servitutem. Nec Vitellium principem, sed Caesarem Augustum bello provocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominis bonum. Deos fortioribus adesse. Proinde arriperent vacui occupatos; integri fessos. dum alii Vespasianum, alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque.

18. Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminabat. At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit : ubi expugnata castra, deletas cohortes, pulsam Batavorum insula Romanum nomen, trepidi nuntii afferebant; Mumium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis praerat) egredi adversus hostem jubet. Lupercus legionarios è praesentibus; Vbios è proximis, Treverorum equites, haud longe agentes, raptim transmisit: addita Batavorum ala, quæ jam pridem corrupta, fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoria cladis terrerentur; matrem suam sororesque, simul omnium conjuges parvosque liberos, consistere à tergo jubet: hortamenta victoriæ, vel pulsus pudorem. Vt virorum cantu, feminarum ululatu, sonuit acies; nequaquam par à legionibus, cohortibusque redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens, statimque in nos versa. sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Vbiorum Treverorumque auxilia, fœda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in castra,

stra, quibus Veterum nomen est. Præfectus alæ Batavorum, Claudius Labeo, opidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiæ præberet, in Frisios avehitur.

19. Iisdem diebus Batavorum & Caninefatium cohortes, cum jussu Vitellii in urbem pergerent, missus à Civile nuntius assequitur. Intumere statim superbia ferociaque, & pretium itineris, donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sâne à Vitellio, postulabant, non ut assequerentur, sed causam seditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibusque, consultavit, num obsequium abnuentes vi coerceret. Mox insita ignavia, & trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus, & subito delectu suppletæ legiones angebant, statuit continere intra castra militem. Dein poenitentia, & arguentibus ipsis qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut arceret transitu Batavos: se cum exercitu, tergis eorum hæsurum. Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Vnde suspicio, sponte legatorum excitari bellum: quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hostium vi, sed fraude ducum evenire.

20. Batavi, cum castris, Bonnensibus propinquant, præmisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent, Nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent. Longa atque irrita militia fessis, patriæ atque otii cupidinem esse. Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: Iam arma occurrant, ferro viam inventuros. Cunctantem legatum milites perpulerant, fortunam proelii experiretur. Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, simul pagano-
rum

rum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi veteres militiae, in cuneis congregantur, densi undique, & frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis. cumulatae corporibus fossae. nec caede tantum & vulneribus, sed ruina, & suis plerique telis interiire. Victores, colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnenſe proelium excusabant: tamquam petita pace, postquam negabatur, sibi metipsi consuluisſent.

21. Civilis adventu veteranarum cohortium, iusti jam exercitus ductor, sed consilii ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos, qui aderant, in verba Vespasiani adigit. Mittitque legatos ad duas legiones, quae priore acie pulsae, in Vetera castra concesserant, ut idem sacramentum acciperent. Redditur responsum, neque proditoris, neque hostium se consiliis uti. Esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem & arma usque ad supremum spiritum retenturos. proinde perfuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritis sceleris poenas expectaret. Quae ubi relata Civili, incensus ira, universam Batavorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique, & excita nuntiis Germania, ad praedam famamque.

22. Adversus has belli concurrentis minas, legati legionum, Mumius Lupercus, & Numisius Rufus, vallum murosque firmabant. subversa longae pacis opera, haud procul castris in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. Sed parum provisum, ut copiae in castra conveherentur; rapi permisere. Ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt, quae adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum eatervis complet, assultante per campos equite. Simul naves in adversum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa inde depromptae silvis lucisque

lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire proelium mos est, mixta belli civilis externique facie obstrufecerant obsessos. & spem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm, vix quinque millia armatorum Romanorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbata pace illuc congregata, & bello ministra aderat.

23. Pars castrorum, in collem leniter assurgens, pars æquo adibatur. quippe illis hibernis, obsideri premique Germanias Augustus crediderat: neque unquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones nostras venirent. Inde non loco, neque munitis labor additus: vis & arma satis placebant. Batavi, Transrhenanique, quæ discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus lacescentes. Post ubi pleraque telorum turribus pinnisque mœnium irrita hærebant, & desuper saxis vulnerabantur; clamore atque impetu, invasere vallum, appositis plerique scalis, alii per testudinem suorum. scandebantque jam quidam, cum gladiis & armorum incussu præcipitati, sudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus secundis nimii. Sed tum prædæ cupidine, adversa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitum sibi, ausi. nec ulla ipsis solertia. perfugæ captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere: ut alii superstantes, tamquam ex aggere præliarentur: pars intus, occulti muros subruerent. Sed excussa balistis saxa, stravere informe opus. & crates vineasque parantibus, adactæ tormentis ardentes hastæ. ultroque ipsi oppugnatores ignibus petebantur: donec desperata vi, verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopia proditio, & fluxa servitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur.

24. Flaccus interim, cognito castrorum obsidio, & missis per Gallias qui auxilia concirent, lectos è legionibus Dillio Voculæ duodevicesimæ legionis legato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret. Ipse pavidus torpere, invisus mi-

litibus. neque enim ambigue fremebant, emissas à Magontiacò Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in societatem Germanos. non Primi Antonii, neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse. aperta odia, armaque palam depelli; fraudem & dolum, obscura, eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem; Hordeonium, è cubiculo & lectulo, jubere quidquid hosti conducatur. Tot armatos fortissimorum virorum manus, unius senis valetudine regi. Quin potius interfecto traditore, fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent. His inter se vocibus instinctos, flammavere insuper allatae à Vespasiano litterae, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit: vinctosque qui attulerant, ad Vitellium misit.

25. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis ventum. Infensor illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: ejus jussu directam adversus Batavos aciem, tamquam à Magontiacò legiones sequerentur: ejusdem proditione cæsos, nullis supervenientibus auxiliis. Ignota hæc ceteris exercitibus, neque imperatori suo nuntiari: cum accursu tot provinciarum, exstingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque & Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit: instituitque pessimum facinus, ut epistolæ Aquiliferis legionum traderentur, à quibus ante militi quam ducibus legebantur. Tum è seditiosis unum vinciri jubet, magis usurpandi juris, quam quia unius culpa foret. Motusque Bonna exercitus, in coloniam Agrippinensem; affluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe juvabant. Mox valentibus Germanis, pleraque civitates adversum nos armatae, spe libertatis; &, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gliscebant iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant. quin idem ille arguebat ultro conscientiam ducis: tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque, falso crimine, testis veri opprimeretur. Conscendit tribunal Vocula, mira constantia, prehensumque militem ac vociferantem duci ad supplicium jussit. Et dum

dum mali pavent, optimus quisque jussis parere. Exin consensu ducem Voculam poscentibus, Flacus summam rerum ei permisit.

26. Sed discordes animos multa efferabant, inopia stipendii frumentique, & simul delectum tributae Galliae aspernantes: Rhenus incognita illi caelo siccitate vix navium patiens arti commectus: dispositae per omnem ripam stationes, quae Germanos vado arcerent: eademque de causa minus frugum, & plures qui consumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperii munimenta. deferrent. quod in pace, fors, seu natura: tunc fatum & ira dei, vocabatur. Ingressis Novesium, tertiadecima legio conjungitur. Additus Voculae in partem curarum, Herennius Gallus, legatus: nec ausi ad hostem pergere, loco, Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo, vallandoque, & ceteris belli meditamentis militem firmabant. Utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permansit.

27. Forte navem, haud procul castris, frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. Non tulit Gallus, misitque subsidio cohortem. Auctus & Germanorum numerus, paulatimque aggregantibus se auxiliis, acie certatum. Germani, multa cum strage nostrorum, navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non suam ignaviam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore; quo pretio, quibus conscis, prodidisset exercitum, dicere jubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant: donec exitium minitantibus exterritis, prodicionem & ipse Hordeonio objecit. Vincitque, adventu demum Voculae, exsolvitur. Is postera die, auctores seditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diversitas inerat, licentiae, patientiaeque. Haud dubie gregarius miles, Vitellio fidus. splendidissimus quisque, in Vespasianum praeinde scelerum ac suppliciorum vices, & mixtus obsequio furor:

ut contineri non possent, qui puniri poterant.

28. At Civilem immensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille, ut cuique proximum, vastari Vbios Treverosque, & alia manu Mosam amnem transire jubet, ut Menapios & Morinos & extrema Galliarum quaterent. Actæ utrobique prædæ. Infestius in Vbiis, quod gens Germanicæ originis, ejurata patria, Romanorum nomine Agrippinenses vocarentur. Cæsie cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quievit Vbiis, quo minus prædas à Germania peterent. primo impune: dein circumventi sunt, per omne id bellum meliore usi fide quam fortuna. Contusis Vbiis, gravior & successu rerum ferocior Civilis, obsidium legionum urgebat: intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum, Batavis delegat: Transrhenanos prælium poscentis, ad scindendum vallum ire, detrusosque redintegrare certamen jubet: superante multitudine, & facili damno. nec finem labori nox attulit.

29. Congestis circum lignis, accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela, per tenebras vana: Romani conspicuam Barbarorum aciem, & si quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. Intellectum id Civili: & restincto igne, misceri cuncta tenebris & armis jubet. Tum vero strepitus dissoni, casus incerti, neque ferendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, & ignavorum sæpe telis fortissimi cadere. Apud Germanos, inconsulta ira: Romanus miles periculorum gnarus, ferratas sudes, gravia saxa, non forte jaciebat. Vbi sonus molientium, aut appositæ scalæ, hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi, multos in mœnia egressos, pugionibus fodere. Sic exhausta nocte, novam aciem dies aperuit.

30. Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quæ prætoris portæ (is æquissimus locus) propinquantem, promoti contra validi assertes, & incussæ trabes

trabes perfregere, multa superstantium pernicie. Pugnatumque in percussos, subita & prospera eruptione. Simul à legionariis peritia & arte præstantibus, plura struebantur. Præcipuum pavorem intulit suspensum & nutans machinamentum, quo repente demisso præter suorum ora, singuli pluresve hostium sublime rapti, verso pondere intra castra effundebantur. Civilis omiſſa oppugnandi spe, rursus per otium assidebat, nuntiis & promissis fidem legionum convellens.

31. Hæc in Germania ante Cremonensæ prælium gesta, cujus eventum litteræ Primi Antonii docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis è victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præfens fatebatur. Diversi hinc motus animorum. Auxilia è Gallia, quis nec amor, nec odium in partes, militia sine affectu, hortantibus præfectis, statim à Vitellio desciscunt: vetus miles cum stabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non vultu neque animo satis affirmans: & cum cetera jurisjurandi verba conciperent, Vespasiani nomen hæsitantes, aut levi murmure, & plerumque silentio transmittabant.

32. Lectæ deinde pro concione epistolæ Antonii ad Civilem, suspiciones militum irritavere, tanquam ad socium partium scriptæ, & de Germanico exercitu hostiliter. Mox allatis Geldubam in castra nuntiis, eadem dicta, factaq; & missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absisteret bello. neve externa arma falsis velaret. Si Vespasianum juvare aggressus foret, satisfactum cœptis. Ad ea Civilis primo, callide: post, ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res novas, orsus à quæstu periculisque, quæ per quinque & viginti annos in castris Romanis exhausisset: Egregium, inquit, pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & sævissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium petitus, jure gentium pœnas repesco. vos autem Treveri, ceteræque servientium animæ, quod pretium effusi totiens sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures,

& dominorum ingenia? En ego præfectus unius cohortis, & Caninesates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus. denique ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus. Sic accensum, sed molliora referre iussum, dimittit. Ille ut irritus legationis rediit, cetera dissimulans, quæ mox erupere.

33. Civilis parte copiarum retenta, veteranas cohortes, & quod è Germanis maxime promptum, adversus Vocolam exercitumque ejus mittit: Iulio Maximo, & Claudio victore sororis suæ filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alæ, Asciburgii sita. adeoque improvisi castra involavere, ut non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerat. Id solum, ut in tumultu, monuit, subsignano milite media firmare. auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Cædes inde, non prælium. Et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum. quæ, amissis signis, intra vallum sternebantur; cum repente, novo auxilio, fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectæ à Galba cohortes, ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito præliantium clamore, intentos hostes à tergo invadunt, latioremq; quam pro numero terrorem faciunt: aliis à Novesio, aliis à Magontiaci universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque è Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit, cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Cæsarum eo die, in partibus nostris, major numerus & imbellior; è Germanis, ipsa robora.

34. Dux uterque, pari culpa meritis adversa, prosperis desuere. Nam Civilis, si majoribus copiis instruxisset aciem, circumiri à tam paucis cohortibus nequisset, castraque perrupta excidisset. Vocula, nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque. dein victoriæ parum confusus, tritis frustra diebus, castra in hostem movit.

vit. quem si statim impellere, cursumque rerum sequi maturasset; solvere obsidium legionum eodem impetu potuisset. Tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perdatæ apud Romanos res, & suis victoriæ provenisset. Circumferebantur signa vexillaque. ostentati etiam captivi. ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus illic à Germanis. unde major indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. In conspectu castrorum constitui signa, fossamque & vallum circumdari. Vocula jubet, ut depositis impedimentis sarcinisque expediti cernerent. Hinc in ducem clamor pugnam poscentium. & minari assueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi festique prælium sumpsere. nam Civilis aderat, non minus vitii hostium, quam virtute suorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & seditiosissimus quisque ignavus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, seque & proximos hortari. Et redintegrata acie, manus ad obsessos tendere, ne tempori deessent. Illi cuncta è muris cernentes, omnibus portis prorumpunt, Ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama, vulneratum aut interfectum, immane quantum suis pavoris, & hostibus alacritatis indidit.

35. Sed Vocula, omissis fugientium tergis, vallum turesque castrorum augebat, tamquam rursus obsidium immineret: corrupta totiens victoriæ, non falso suspectus bellum malle. Nihil æque exercitus nostros, quam egestas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Novesium missa, ut inde terrestri itinere frumentum adveherent. Nam flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Civile. qui ubi rursus missos Novesium frumentatores, datasque in præsidium cohortes, velut multa pace, ingredi accepit; rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus invadit: præmissis, qui pontes & viarum angusta insiderent. pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prælium nox dirimeret. Cohortes Gel-

dubam perrexere, manentibus ut fuerant castris, quæ relictorum illic militum præsidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regressu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onustis pauculique. Addit exercitui suo Vocula mille delectos, è quinta & quartadecima legionibus apud Vetera obfessis, indomitum militem, & ducibus infensum. Plures quam iustum erat profecti, palam in agmine fremebant, non se ultra famem, insidias legatorum toleraturos. At qui remanserant, desertos se abducta parte legionum querebantur. Duplex hinc feditio, aliis revocantibus Voculam; aliis redire in castra abnuentibus.

36. Interim Civilis Vetera circumfedit. Vocula Geldubam, atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam. Mox haud procul Novesio, equestri prælio prospere certavit. Sed miles, secundis adversisque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctæ legiones donativum exposcunt, comperto pecuniam à Vitellio missam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Vespasiani dedit. Idque præcipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum & epulas, & nocturnos coetus, venterem in Hordeonium iram renovant. nec ullo legatorum, tribunorumve obsistere auso, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu, per tenebras, ignoratus evasisset. Vbi sedato impetu, metus rediit: centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos.

37. Ipsi, ut est vulgus sine restore præceps, pavidum, focors, adventante Civile, raptis temere armis, ac statim omissis, in fugam vertuntur. Res adversæ, discordiâ peperere; iis qui è superiore exercitu erant, causam suam dissociantibus, Vitellii tamen imagines, in castris, & per proximas Belgarum civitates, repositæ, cum jam Vitellius occidisset. Dein mutati in poenitentiam primani, quartanique, & duodevicesimani, Voculam sequuntur: apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaci obsidium ducebantur. Dis-

cessit-

cesserant obfessores. mixtus ex Cattis, Vspis, Matiacis exercitus, satietate prædæ, nec incruenti. In via dispersos & nescios miles noster invaserat. Quin & loricam vallumque per fines suos Treveri struxere, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant. donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles sedarent.

38. Interea Vespasianus iterum, ac Titus, consulatum absentes inierunt, mœsta & multiplici metu suspensa civitate. quæ super instantia mala, falsos pavores induerat, delcivisse Africam, res novas movente L. Pisone. Is præerat provinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed qua naves sævitia hiemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex repub. annonæ cura clausum litus, retineri commeatus dum timet, credebatur: augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant: nec victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplébiles, nulla unquam civilis victoria satiavit.

39. Kalend. Ianuariis, in senatu, quem Iulius Frontinus prætor urbanus vocaverat, legatis exercitibusque, ac regibus laudes gratesque decretæ. Et Tertio Iuliano prætura, tanquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox, ejurante Frontino, Cæsar Domitianus præturam cepit. Ejus nomen epistolis edictisque proponebatur. Vis penes Mucianum erat: nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus è Primo Antonio, Varoque Arrio, quos recentes, clarosque rerum fama, ac militum studiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem sævierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis majoribus, & fraterna imagine fulgentem, ad capefendam remp. hortatus: haud defutura consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat: multis in senatu laudibus

cumulatum, secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Cluvii Rufi vacuum. simul amicis ejus, tribunatus præfecturasque largitur. Dein, postquam inanem animum spe & cupidine impleverat, vires abolet: dimissa in hiberna legione septima, cujus flagrantissimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles in Syriam remissa. Pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egesto, quidquid turbidum, redit urbi sua forma, legesque, & munia magistratuum.

40. Quo die senatum ingressus est Domitianus, de absentia patris fratrisque ac juvenia sua, pauca & modica disseruit, decorus habitu: & ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. Referente Cæsare, de restituendis Galbæ honoribus, censuit Curtius Montanus, ut Pisonis quoque memoria celebraretur. Patres utrumque jussere. de Pisione irritum fuit. Tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique æra legū vetustate delapsa noscerent, figerentq;, & Factos adulatione temporū sædatos exonerarent, modumq; publicis impensis facerent. Redditur Tertio Iuliano prætura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum & P. Celerem placuit, damnatusque Publius, & Sorani manibus satisfactum. Insignis publica severitate dies, ne privatim quidem laude caruit: justum judicium expleffe Musonius videbatur. Diversa fama Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambitiosius quam honestius defendisset. Ipsi Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditavit. Signo ultionis in accusatores dato, petit à Cæsare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret; per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. Consulendum tali super re principem, respondit.

41. Senatus, inchoantibus primoribus, jusjurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri ut sententiam rogabantur, Deos testes vocabant, nihil ope sua factum quo cujusquam salus læderetur, neque se præmium aut honorem ex calamitate

mitato

mitate civium cepisse. trepidis, & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. Probabant religionem patres, per jurium arguebant. Eaque velut censura, in Sarioleum Voculam, & Nonium Actianum, & Cestium Severum accerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sarioleum & recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret. nec destitit senatus manus intentare Voculam, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant: tamquam Neroni Scribonianos fratres concordia opibusque insignes, ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Crispum ejus interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ invidiam declinavit.

42. Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipsianus Messalla adeptus est, nondum senatoria ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crassorum & Orphiti domus in summum odium extulerat. Sponte ex S.C. accusationem subiisse juvenis admodum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata Crassi uxor, quatuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant. Igitur Messalla non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens, flexerat quosdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut post eadem Galbæ, datam interfectori Pisonis pecuniam à Regulo, adpetitumque morsu Pisonis caput objectaret. Hæc certe, inquit, Nero non coëgit, nec dignitatem, aut salutem illa sævitia redemisti. Sane toleremus istorum defensiones: qui perdere alios, quam perclitari ipsi maluerunt. Te securum reliquerat exsul pater, & divisa inter creditores bona, nondum honorum capax ætas: nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret. libidine sanguinis, & hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defensionibus expertum, cæde nobili imbuisti. cum ex funere reipublicæ, raptis consularibus spoliis, septuagies sestertio saginatus, & sacerdotio fulgens, in-

noxios pueros, illustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneres: cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos, seque & delatores fatigaret: posse universum senatum una voce subverti. Retinete patres conscripti, & reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis ætas instructa sit: & quomodo senes nostri, Marcellum, Crispum; juvenes, Regulum imitentur. Invenit etiam æmulos infelix nequitia. quid si floreat vigeatque? Et quem adhuc quæstorium offendere non audemus, prætorium & consularem visuri sumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Cajo superstites fuerunt: cum interim intestabilior, & sævior exortus est. Non timemus Vespasianum: ea principis ætas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quam mores. Elanguimus patres conscripti, nec jam ille senatus sumus, qui occiso Nerone, delatores & ministros, more majorum puniendos flagitabat. Optimus est, post malum principem, dies primus.

43. Tanto cum assensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius, posse etiam Marcellum prosterni. Igitur à laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives & eloquentia clarus, nulli unquam sub Nerone periculum facessisset; crimine simul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia: Imus, inquit, Priscæ, & relinquimus tibi senatum tuum: ræqna præsentæ Cæsare. Sequebatur Vibius Crispus: ambo infensi, vultu diverso. Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens: donec accursu amicorum, retraherentur. Cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

44. Proximo senatu, inchoante Cæsare de abolendo dolore iraque, & priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus prolixè pro accusatoribus. Simul eos qui cæptam, dein omissam actionem repeterent, monuit sermone molli, & tanquam rogaret. Patres cæptatam libertatem, postquam obviam itum, omisere. Mucianus ne sperni senatus iudicium, & cunctis sub Nerone admissis

data

data impunitas videretur; Octavium Sagittam, & Antistium Sorianum senatorii ordinis, egressos exilium, in easdem insulas redegit. Octavius, Pontiam Postumiam stupro cognitam, & nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Sorianus, pravitate morum multis exitiosus. Ambo gravi senatus consulto damnati pulsque, quanvis concessio aliis reditu, in eadem poena retenti sunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe Sorianus ac Sagitta viles, etiam si reverterentur: accusatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia timebantur.

45. Reconciliavit paulisper studia patrum, habitata in senatu cognitio, secundum veterem morem. Manlius Patruitus ordinis senatorii, pulsatum se in colonia Seniensi, cœtu multitudinis, & jussu magistratum querebatur. nec finem injuriæ hic stetit: planctum, & lamenta, & supremorum imaginem præsentī sibi circumdata: cum contumeliis & probris, quæ in senatum universum jacerentur. Vocati qui arguebantur. Et cognita causa, in convictos vindicatum. Additumque S. C. quo Seniensium plebes modestiæ admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur, lege repetundarum, & exilio ob sævitiam.

46. Inter quæ militaris seditio prope exarsit. Prætorianam militiam repetebant à Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati: & lectus in eandem spem è legionibus miles, promissa stipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem, sine multa cæde, pelli poterant. Ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per urbem, & urbi vicina conquesti, producuntur prope intacto corpore. Eos Mucianus diduci, & Germanicum Britannicumq; militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim assistere jubet. Illos primus statim aspectus obstupescerat. cum ex diverso velut aciem telis & armis truem: semet clausos nudosque & illuvie deformes aspicerent. Vt vero hac illuc distrahi cœpere, metus per omnes,

&c.

& præcipua Germanici militis formido, tamquam ea separatione ad eandem destinarentur. preñare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, ne defererentur soli, neu in pari causa disparem fortunam paterentur: modo Mucianum, modo absentem principem, postremum cælum ac deos obtestari. donec Mucianus, cunctos ejusdem sacramenti, ejusdem imperatoris milites appellans, falso timori obviam iret. Namque & victor exercitus clamore lacrymas eorum juvabat. Isque finis illa die. Paucis post diebus, alloquentem Domitianum firmati jam exceperere. Spernunt oblatos agros, militiam & stipendia orant. Preces erant, sed quibus contradici non posset. igitur in prætorium accepti. Dein quibus ætas & justa stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam: sed carptim, ac singuli. quo tutissimo remedio, consensus multitudinis extenuatur.

47. Ceterum verane pauperie, an uti videretur, actum in senatu, ut sexcenties festerium à privatis mutuum acciperetur. Præpositusque ei curæ Poppeus Silvanus. nec multo post necessitas abiit, sive omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus quos Vitellius dederat. Funusque censorium Flavio Sabino ductum: magna documenta instabilis fortunæ, summaque & imamiscensis.

48. Sub idem tempus L. Piso proconsul interficitur. ea de cæde quam verissime expediam, si pauca supra petiero, ab initio causis que talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaque, tutandis imperii finibus, sub divo Augusto Tiberioque principibus, Proconsuli parebant. Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam Proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit. æquatus inter duos beneficiorum numerus. & mixtis utriusque mandatis, discordia quæ sita auctaque. Pravo certamine, legatorum jus adolevit, diurnitate officii, vel quia minoribus major æmulandi cura: proconsulum splendidissimus quisque, securitati magis quam potentie consulebant.

49. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius,

rius, sumptuose adolescentiæ, neque modica cupiens, sed affinitate Vitellii anxius. Is crebris sermonibus, tentaveritne Pisonem ad res novas, attemptanti restiterit, incertum. quoniam secreto eorum nemo affuit, & occiso Pisone plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur, provinciam & militem, alienato erga Vespasianum animo fuisse, & quidam è Vitellianis urbe profugi, ostentabant Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius, & in pace suspecta tutius bellum. Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alæ Petrinæ, prospera navigatione prævenit Papirium centurionem, à Muciano missum: asseveravitque mandata interficiendi Pisonis, centurioni data. Cecidisse Galerianum, consobrinum ejus generumque. Vnam in audacia spem salutis. Sed duo itinera audendi, seu mallet statim arma seu petita navibus Gallia, ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet. Nihil ad ea moto Pisone, centurio à Muciano missus, ut portum Carthaginis attigit, magna voce, læta Pisoni omnia, tamquam principi continuare: obvios & subitæ rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari. vulgus credulum, ruere in forum, præsentiam Pisonis exposcere. Gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri, & adulandi libidine. Piso indicio Sagittæ, vel insita modestia, non in publicum egressus est, neque se studiis vulgi permisit. Centurionemque percunctatus, postquam quæsitum sibi crimen credemque comperit: animadverti in eum jussit, haud perinde spe vitæ, quam ira in percussorem, quod idem ex interfectorebus Clodii Macri, cruentas legati sanguine manus, ad cædem proconsulis retulisset. Anxio deinde edicto Carthaginensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi causa vel forte oriretur.

50. Sed ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque & falsa, more famæ, in majus innotuere, equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vecti, obscuro adhuc cæptæ lucis domum proconsulis irrumpunt, districtis gladiis, & magna pars Pisonis ignari: quod Pœnos auxiliares, Maurisque

rosque in eam cædem delegerat. haud procul cubiculo, obvium sorte servum, quis nam, & ubi esset Piso? interrogavere. Servus egregio mendacio, se Pisonem esse respondit: ac statim obtruncatur. nec multo post, Piso interficitur. Namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa è procuratoribus Africæ: jam tunc optimo cuique exitiosus, & in causas maiorum quæ mox tulimus, sæpius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem tendit, præfectumque castrorum Cetronium Pisanum vinciri iussit, proprias ob similitates: sed Pisonis satellitem vocabat, militesque & centuriones quosdam puniit, alios præmiis affecit: neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Ophensium Leptitanorumq; discordias componit, quæ raptu frugum & pecorum inter agrestes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Ophensis multitudine inferior, Garamantas exciverat gentem indomitam, & inter accolæ latrociniiis fecundam. Vnde arcta Leptitanis res, lateque vastatis agris, intra mœnia trepidabant. donec interventu cohortium alarumque, fusi Garamantes, & recepta omnis præda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

51. At Vespasiano post Cremonensem pugnam, & prosperos undique nuntios, cecidisse Vitellium multi cujusque ordiuis pari audacia fortunaque hibernum mare aggressi nuntiavere. Aderant legati regis Vologesi, quadraginta Parthorum equitum millia offerentes. magnificum lætumque tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiæ Vologeso actæ, mandatumque ut legatos ad senatum mitteret, & pacem esse sciret. Vespasianus in Italiam resque urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit: tamquam terminos ætatis, & concessa filio egrederetur. Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Iudaici belli perpetranda.

52. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, ne criminantium nuntiis temere accenderetur: integrumq; se ac placabilem filio præstaret. Non legiones, non classes, perinde

perinde firma imperii munimenta, quam numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus, imminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime principibus: quorum prosperis & aliis fruantur, adversa ad junctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni pater exemplum præbuisset. Vespasianus haud æque Domitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, bono esse animo jubet, belloque & armis rempublicam attollere: sibi pacem domumque curæ fore. Tum celerissimas navium frumento onustas, sævo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine urbs autabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum à Vespasiano com meatus subvenere.

53. Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaue inter procures. Ab eo contracti haruspices, monuere, ut reliquæ prioris delubri in paludes aveherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur. nolle deos mutari veterem formam. Undecimo Kal. Iulias, serena luce, spatium omne quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quibus fausta nomina, felicibus ramis. dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis, matrimisque, aqua rivis & fontibus annibusque hausta, perluere. Tum Helvidius Priscus prætor, præeunte Plauto Eliano pontifice, Instrata suo vetaurilibus area, & super cespitem redditis extis, Iovem, Iunonem, Minervam, præsideque imperii deos precatos ut cœpta prosperarent, sedesque suas pietate hominum inchoatas, divina ope attollerent; vittas quis ligatus lapis innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi, studio lætitiæque connixi, saxum ingens traxere: passimque injectæ fundamentis argenti aurique stipes, & metallorum primitiæ nullis formacibus victæ, sed ut gignuntur. Prædicere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove in aliud destinato. Altitudo ædibus adjecta. Id solum religio annuere. & prioris templi magnificentior

desuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat.

54. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis omiſſa diſſimulatione, in populum Romanum rueret. Vitellianæ legiones vel externum ſervitium, quam imperatorem Veſpaſianum malle. Galli ſuſtulerant animos, eandem ubique exercituum noſtrorum fortunam rati: vulgato rumore, à Sarmatis Dacisque Mœſica ac Pannonica hiberna circumſideri: paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æque, quam incendium Capitolii, ut finem imperii aſſeſſe crederent, impulerat. Captam olim a Gallis urbem; ſed integra Iovis ſede, manſiſſe imperium. Fatali nunc igne, ſignum cæleſtis iræ datum. & poſſeſſionem rerum humanarum Tranſalpinis gentibus portendi, ſuperſtitione vana Druidæ canebant. Inceſſeratque fama primores Galliarum ab Othone adverſus Vitellium miſſos, antequam digrederentur, pēpigiffe, ne deeſſent libertati, ſi populum Romanum continua bellorum civilium ſeries & interna mala fregiſſent.

55. Ante Flacci Hordeonii cædem, nihil prorupit, quo conjurato intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuntii inter Civilem Claudiūque præfectum alæ Treverorum. Claudiū nobilitate opibusque ante alios. regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipſe, è majoribus ſais, hoſtis Pop. Rōm. quam ſocius jaſtabat. Miſcuere ſeſe Iulius Tutor, & Iulius Sabinus; hic Trevir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni à Vitellio præfectus: Sabinus, ſuper inſitam vanitatem, falſæ ſtirpis gloria incendeſebatur, proaviā ſuā divo Iulio per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuiſſe. Hi ſecreſis ſermonibus, animos ceterorum ſcrutari. ubi, quos idoneos rebantur, conſcientia obſtrinxere, in colonia Agrippinenſi, in domum privatam conveniunt. nam publice, civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interſuere quidam Vbiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec tulere moras conſultandi. certatim proclamant, furere diſcordiis Pop. Rōm. cæſas legiones, vaſtatam Italiam, capi cum maxime urbem,

urbem, omnes exercitus suis quemque bellis distineri. si Alpes præfidiis firmentur; coalita libertate, dispecturas Gallias, quem virium suarum terminum velint.

56. Hæc dicta pariter, probataque. de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos. Vicit ratio parcendi: ne sublata spe veniæ, pertinacia accenderentur. Alliciendos potius in societatem. legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conscientia scelerum, & spe impunitatis facile accessurum. Ea primi concilii forma. missique per Gallias concitatores belli. Simulatum ipsis obsequium, quo incautiores Voculam opprimerent. Nec desuere qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hostes, optimum è præsentibus ratus, mutua dissimulatione, & iisdem quibus petebatur artibus grassari; in coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conventum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit. pollicitusque, si præsidium daretur, iturum in Batavos, & potior civitatis partem ad societatem Romanam retracturum: accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus, quosdam Nerviorum Bethasiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Caninefates Marsacosque incurabat. Vocula Gallorum fraude illectus, ad hostem contendit.

57. Nec procul Veteribus aberat; cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi prægressi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti à legionibus, proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula, Non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii, & ultores deos. Sic olim, Sacrovirum & Æduos; nuper, Vindicem Galliasque singulis præliis concidisse. Eadem rursus numina, eadem fata, ruptores fœderum expectarent. Melius divo Iulio, divoque Augusto notos eorum animos.

bam, & infraſta tributa, hoſtiles ſpiritus induiſſe. Nunc hoſtes, quia molle ſervitium: cum ſpoliati exutique fuerint, amicos fore. Hæc ferociter locutus, poſtquam perſtare in perfidia Clauſicum Tutorumque videt: verſo itinere, Novesium concedit. Galli duum millium ſpatio diſtantibus campis, conſedere. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi: ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba jurarent, pignusque tanti ſcleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam ſua-debant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum diſſeruit.

58. Nunquam apud vos verba feci. aut pro vobis ſolicitor, aut pro me ſecurior. Nam mihi exitium parari, libens audio: mortemque in tot malis hoſtium ut ſinem miſeriarum exſpecto. Veſtri me pudet miſereturque, adverſus quos non prælium & acies parantur. id enim fas armorum, & jus hoſtium. bellum cum populo Romano veſtris ſe manibus geſturum Clauſicus ſperat: imperiumque & ſacramentum Galliarum oſtentat. Adeo nos, ſi fortuna in præſens virtusque deſeruit, etiam vetera exempla deſciunt, quotiens Romanæ legiones perire præoptaverint, ne loco pellerentur. focii ſæpe noſtri, exſcindi urbes ſuas, ſequæ cum conjugibus ac liberis cremari pertulerunt. neque aliud prætium exitus, quam fides famaue. Tolerant cum maxime inopiam obſidiumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promiſſis demoveantur. Nobis, ſuper arma & viros, & egregia caſtrorum munimenta, frumentum & commeatus quamvis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donativo ſufficit: quod ſive à Veſpaſiano, ſive à Vitellio datum interpretari mavultis, ab imperatore certe Romano accepiftis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuſo totiens hoſte, ſi pavetis aciem, indignum id quidem: ſed eſt vallum murique, & trahendi artes, donec è proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. Sane ego diſpliceam. ſunt alii legati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis ſatellitibus, Civilem & Clauſicum Italiam

invasuros. An si ad mœnia urbis Germani Gallique duxerint, arma patriæ inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutori Trevero agentur excubiæ? Signum belli Batavus dabit? Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus? cum Romanæ legiones contra direxerint: transfugæ è transfugis, & proditores è proditoribus, inter recens & vetus sacramentum invisi deis errabitis? Te Iupiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus; te Quirine Romanæ parens urbis, precor venororque, ut si vobis non fuit cordi, me duce hæc castra incorrupta & intemerata servari; at certè pollui fœdarique à Tutore & Classico ne sinatis. Militibus Romanis aut innocentiam detis; aut maturam, & sine noxa pœnitentiam.

59. Varie excepta oratio inter spem metumque ac pudorem. Digressum Voculam, & de supremis agitantem, liberti servique prohibuere fœdissimam mortem sponte prævenire. Et Classicus misso Æmilio Longino desertore primæ legionis, cædem ejus maturavit. Herennium & Numisium legatos, vinciri satis visum. Dein sumptis Romani imperii insignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere, quam ut sacramentum recitaret. Iuravere qui aderant, pro imperio Galliarum. Interfectorem Voculæ altis ordinibus; ceteros, ut quisque flagitium navaverat, præmiis attollit. Divisæ inde inter Tutorem & Classicum curæ. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Magontiaci tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detre staverant. Classicus corruptissimum queni- que è deditis pergere ad obsessos jubet, veniam ostentantes si præsentia sequerentur. aliter nihil spei. famem, ferrumque, & extrema passuros. Adjecere qui missi erant, exemplum suum.

60. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solira insolitaque alimenta decrant; absumptis jumentis equisque, & ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in usum necessitas vertit. Virgulta postre-

mo & stirpes & internatas faxis herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuere: donec egregiam laudem sine turpi macularent, missis ad Civilem legatis vitam orantes. Neque ante preces admissæ, quam in verba Galliarum jurarent. Tum pactus prædam castrorum, dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, atque ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen aggrediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio; multi palantes occubuerunt. Ceteri retro in castra profugiunt, querente sane Civile & increpante Germanos, tamquam fidem per scelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an retinere sævientes nequiverit, parum affirmatur. Direptis castris faces injiciunt. Cunctosque qui prælio superfuert, incendium hausit.

61. Civilis barbaro voto, post cæpta adversus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patrata demum cæde legionum deposuit. Et ferebatur, parvulo filio, quosdam captivorum, sagittis jaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterum neque se, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit: fides Germanorum opibus: & si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclytus fama, & potior. Mumius Lupercus legatus legionis, inter dona missus Velledæ. Ea virgo nationis Bructeræ late imperitabat: vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, & augeſcente superstitione arbitrentur deas. Tuncque Velledæ auctoritas adolevit. nam prosperas Germanis res, & excidium legionum prædixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti, reservantur, pignus societatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna subversa cremataque: iis tantum relictis, quæ Magontiaci, ac Vindonissæ sita sunt.

62. Legio XIII cum auxiliis simul deditis, à Novesio in coloniam Treverorum transgredi jubetur, præfinita die intra quam castris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egere. Ignavissimus quisque, cæſorum apud Vetera exemplo, pavent-

pavescentes; melior dars, rubore & infamia, quale illud iter, quis dux viæ? & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ necisque dominos fecissent. Alii nulla dedecoris cura, pecuniam aut carissima sibi met ipsi circumdare. Quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, advenit proficiscendi hora, expectatione tristior. Quippe intra vallum, deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Revulsæ imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis, silens agmen, & velut longæ exsequiæ. Dux Claudius Sanctus effosso oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam desertis Bonnesibus castris, altera se legio miscuerat. Et vulgata captarum legionum fama, cuncti qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque, & undique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi. spretisque Sancti promissis, aut minis, Magontiacum abeunt: ac forte obvio interfectore Verculæ Longino, conjectis in eum telis, initium exsolvendæ in posterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere: ante mœnia Treverorum confidunt.

63. Civilis & Classicus rebus secundis sublatis, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitaverunt. Sævitia ingenii, & cupidine prædæ, ad excidium civitatis trahebantur. obstabat ratio belli, & novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium ejus primorum motu in colonia Agrippinensi deprehensum, honorate custodierant. Sed Transrhenanis gentibus invisa civitas, opulentia auctoque. Neque alium finem belli rebantur, quam si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret: aut disjecta, Vbios quoque dispersisset.

64. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud concilium Agrippinensium edi jubent. quæ ferocissimus è legatis, in hunc modum protulit: Redisse vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, sed præcipuo deorum Marti grates agimus: vobisque gratulamur,

quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem, flumina ac terras, & cælum quodammodo ipsum, clauferant Romani: ut colloquia congressusque nostros arcerent; vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi, sub custode & pretio coiremus. Sed ut amicitia societasque nostra in æternum rata sint: postulamus à vobis, muros coloniarum, munimenta servitii, detrahatis. etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliuiscuntur. Romanos omnes, in finibus vestris, trucidetis. haud facile libertas, & domini miscentur. Bona interfectorum, in medium cedant, ne quis oculere quidquam, aut segregare causam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus nostris. quomodo lucem diemque omnibus hominibus; ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus aduersus subiectos quam armis valent. sincerus & integer, & servitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut alis imperitabitis.

65. Agrippinenses, sumpto consultandi spatio, quando neque subire conditiones metus futuri, neque palam aspernari conditio præsens sinebat, in hunc modum respondent. *Quæ* prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis consanguineis nostris jungeremur. Muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis, quam diruere tutius est. Si qui ex Italia aut provinciis alienigenæ in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit: vel in suas quisque sedes refugere. Deductis olim, & nobiscum per connubium sociatis, quique mox provenire, hæc patria est. Nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici à nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. Vectigal & onera commerciorum, resolvimus. Sint transitus incustoditi, sed diurni & inermes: donec nova & recentia iura, in vetustatera consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem & Velledam, apud quos pacta sancientur. Sic lenitis Tenetis, legati ad Civilem & Velledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrare.

vere. Sed coram adire, alloquique Velledam negatum. Arcebantur aspectu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre: delectus è propinquis, consulta responsaque, ut internuntius numinis, portabat.

66. Civilis societate Agrippinensium auctus, proximas civitates affectare, aut adversantibus bellum inferre statuit. Occupatisque Sunicis, & juventute eorum per cohortes composita; quo minus ultra pergeret, Claudius Labes Bethasiorum Tungrorumque & Nerviorum tumultuaria manu restitit. fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani transnatantes, terga Labeonis invasere. Simul Civilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum. & clara voce: Non ideo, inquit, bellum sumpimus, ut Batavi & Treverigentibus imperent. Procul hæc à nobis arrogantia. accipite societatem. transgredior ad vos, seu me ducem; seu militem mavultis. Movebatur vulgus, condebantque gladios: cum Campanus, ac Juvenalis, ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo antequam circumveniretur, profugit. Civilis Bethasios quoque ac Nervios in fidem acceptos, copiis suis adjunxit: ingens rerum, perculsis civitatum animis, vel sponte inclinantibus.

67. Interea Iulius Sabinus, projectis fœderis Romani monumentis, Cæsarem se salutare jubet: magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem & nobis fidam. Nec Sequani detrectare certamen. Fortuna melioribus affuit. Fusi Lingones. Sabinus festinatum temere prælium, pari formidine deseruit. Utque famam exitii sui faceret, villam in quam perfugerat, cremavit. illic voluntaria morte interiisse creditus. Sed quibus artibus latebrisque, vitam per novem mox annos traduxerit; simul amicorum ejus constantiam, & insigne Epponinæ uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie, belli impetus stetit. Respicere paulatim civitates, fasque & fœdera respicere, principibus Remis: qui per Gallias edixere, ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.

68. At Romæ cunctæ in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (jam enim Gallum Annium, & Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. Nec relinquenda urbs sine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur: suspectis, uti diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus prætorianis præpositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, anno næ præfecit. Vtque Domitiani animum Varo haud alienum, delineret; Arretinum Clementem, domui Vespasiani per affinitatem innexum, & gratissimum Domitiano, prætorianis præposuit, patrem ejus sub Cajo Cæsare egregie functum ea cura dictitans. Lætum militibus idem nomen. atque ipsum quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere. Assumuntur è civitate clarissimus quisque; & alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo. ille spe ac juventa properus; hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia ætatis, & pravis impulsoribus si exercitum invasisset, paci belloque male consularet. Legiones victrices sextam & octavam, Vitellianarum unaetvicesima, è recens conscriptis secunda, Peninis Coëctianisque Alpibus, pars monte Graio, traducuntur. xiv legio è Britannia; sexta ac decima ex Hispania accitæ. Igitur venientis exercitus fama, & suoapte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione, cuncta magnis imperiis objectari solita, contumeliasque & invidiam in pop. Romanum effudit: turbidus miscendis seditionibus, & plerisque gratus vecordi facundia.

69. At Iulius Auspex à primoribus Remorum, vinctam Romanam, pacisque bona dissertans, & summi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cujusque periculo geri, jamque super caput legiones: sapientissimum quemque reverentia fideque, juniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, consilium Auspiceis sequebantur. Constat obstetisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindiciis

motu

motu cum Verginio steterant. Deterruit plerosque provinciarum æmulatio. quod bello caput ? unde jus auspiciumque peteretur ? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent ? Nondum victoria, jam discordia erat : aliis fœdera quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, per jurgia jactantibus. Tædio futurorum, præsentia placuere. Scribuntur ad Treveros epistolæ, nomine Galliarum, ut abstinerent armis, impetrabili venia, & paratis deprecatoribus, si pœniteret. Restitit idem Valentinus, obstruxitque civitatis suæ aures, haud perinde instruendo bello intentus, quam frequens concionibus.

70. Igitur non Treveri neque Lingones, ceteræ rebellium civitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem in unum consilire. Sed Civilis avia Belgarum circumibat : dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne tutor quidem maturavit superiorem Germaniæ ripam, & ardua Alpium præsiidiis claudere. Atque interim unaetvicesima legio Vindonissâ ; Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rhætiam irrupere. Accessit ala Singularium, excita olim à Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Iulius Briggantius, sorore Civilis genitus, ut ferme acerri-
ma proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe ; aut metu subactis legionariis. qui primo cohortem præmissam à Sextilio Felice, interficiunt. mox ubi duces exercitusque Romani propinquant, honesto transfugio rediere : secutis Tribocis, Vangionibusque & Caracatibus. Tutor Treveris comitantibus, vitato Magontiaci Bingium concessit ; fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat. sed incursu cohortium quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fususque. Ea clade perculsi Treveri, & plebes omnis armis, per agros palatur. quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates quæ societatem Romanam

manam non exuerant, perfugerunt. Legiones à Novesio Bonnaque in Treveros, ut supra memoravimus, traductæ, se ipsas in verba Vespasiani adiungunt. Hæc Valentino absente gesta : qui ubi adventabat furens, cunctaque rursus in turbas & exitium conversurus : legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt : occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris.

71. Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Magontiacum venit. ejus adventu erectæ spes. Ipse pugnae avidus, & contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat : ubi primum congregi licuisset, nullam prælio moram facturus. Delectus per Galliam habitos in civitates remittit, ac nuntiare jubet sufficere imperio legiones. socii ad munia pacis redirent, securi velut confecto bello, quod Romanæ manus excepiissent. Auxit ea res Gallorum obsequium. nam recepta juventute, facilius tributa toleravere, prouiores ad officia quod spernebantur. At Civilis & Clasficus, ubi pulsum Tutorem, cæsos Treveros, cuncta hostibus prospera acceperere : trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne summæ rei periculum faceret. Eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos, qui breviori itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Magontiaci, quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit. quem locum magna Treverorum manu Valentinus infederat, montibus & Mosella amne septum. & addiderat fossas, obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere juberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste, quem temere collectum, hæud ita loco juvari, ut non plus suis in virtute foret. Paulum moræ in ascensu, dum missilia hostium prævehuntur. Ut ventum ad manus, deturbati ruinæ modo præcitantur. Et pars equitum æquioribus jugis circumvecta, nobilissimos Belgarum, in quibus ducem Valentinum, cepit.

72. Cerialis postero die coliniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendæ civitatis. Hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam. horum scelere claufas cæfasque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse, quam è gremio Italiæ raptam, quæ a unius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ integram sedem, spoliis exercituum & ducum credibus ovantem. Redigeretur præda in fiscum: ipsis sufficere ignes, & rebellis coloniæ ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur. Cerialis metu infamiæ, si licentia sævitiaque imbuerent militem crederetur, pressit iras. & parvum, posito civili bello ad externa modestiores. Convertit inde animos accitarum è Mediomatricis legionum miserabilis aspectus. Stabant conscientia flagitii mœstæ, fixis in terram oculis. Nulla inter cœvantes exercitus consalutatio. neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipsam vitantes. nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus obstupescerat: attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi, lacrymis ac silentio veniam poscebat. donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quæ militum ducumque discordia, vel fraude hostium evenissent. Primum illum stipendiorum & sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem, neque se meminisse. Tunc recepti in eadem castra, & editum per manipulos, ne quis in certamine iurgiove seditionem aut cladem commilitoni objectaret.

73. Mox Treveros ac Lingonas ad concionem vocatos ita alloquitur: Neque ego unquam faciundiam exercui; & Pop. Rom. virtutem armis affirmavi. Sed quia apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non sua natura, sed vocibus seditionis æstimanter; statui pauca differere, quæ profligato bello, utilius sit vobis audisse, quam nobis dixisse. Terram vestram ceterorumque Gallorum, ingressi sunt duces imperatoresque Romani, nulla cupidine, sed majoribus vestris invocantibus, quos discordiæ usque ad exitum fatigabant. & acciti auxilio Germani, socii pariter atque hostibus servitutem imposuerant. Quot præliis adversus Cimbro-
la-

laboribus, quove eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. Nec ideo Rhenum infedimus, ut Italiam tueremur: sed nequis alius Ariovistus regno Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Batavisque & Transrhenanis gentibus creditis, quam majoribus eorum patres avique vestri fuerunt? Eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia, & mutandæ sedis amor: ut relictis paludibus & solitudinibus suis, fecundissimum hoc solum, vosque ipsos possiderent. Ceterum libertas, & speciosa nomina prætexuntur. nec quisquam alienum servitium, & dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.

74. Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum jus concederetis. Nos quamquam totiens lacessiti, jure victoriæ id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cetera in communi sita sunt. Ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis, ipsi has aliasque provincias regitis. Nihil separatum, clausumve. Et laudatorum principum usus ex æquo quamvis procul agentibus: sævi proximis ingruunt. quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur. nisi forte Tutare & Classico regnantibus, moderatius imperium speratis: aut minoribus quam nunc tributis parabantur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulsus (quod dii prohibeant) Romanis, quid aliud quam bella omnium inter se gentium essent? Octingentorum annorum fortuna disciplineque, compages hæc coaluit: quæ convelli sine exitio convellentium non potest. Sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum & opes, præcipuæ bellorum causæ. Proinde pacem & urbem, quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite. Moneant vos utriusque fortunæ documenta, ne contumaciam cum perniciæ, quam obsequium cum securitate malitis. Tali oratione graviora metuentes composuit, erexitque. 75. Te-

75. Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis & Clasicus misere epistolas ad Cerialem, quarum hæc sententia fuit. Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, excessisse vita. Urbem atque Italiani, interno bello consumptam. Muciani ac Domitiani vana & sine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatum suarum contentos: si prælium mallet, ne id quidem abnuere. Ad ea Cerialis Civili & Clastico nihil. eum qui attulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit. Hostes divisis copiis advenere undique. Plerique culpabant Cerialem passum jungi, quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit: quis temere antea intutis confederat. Apud Germanos diversis sententiis certabatur.

76. Civilis opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractæ Pop. Rom. vires obtinerentur. Gallos quid aliud quam prædam victoribus? & tamen quod roboris sit, Belgas, secum palam, aut voto stare. Tutor cunctatione crescere rem Romanam affirmabat, coeuntibus undique exercitibus. Transvectam è Britannia legionem: accitas ex Hispania: adventare ex Italia: nec subitum militem, sed veterem expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non juberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere. Pecuniamque ac dona, quibus solis corrumpantur, majora apud Rom. & neminem adeo in arma promptum, ut non idem pretium quietis quam periculi malit. quod si statim congrediantur, nullas esse Ceriali, nisi ex reliquiis Germanici exercitus legiones, foederibus Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis. Ausuros rursus, venturosque in manus, non imperiti adolescentuli verba & conciones, quam ferum & arma meditantis, sed Civilis & Clastici: quos ubi aspexerint, redituram in animos formidinem, fugam, famemque, ac totiens captis precariam vitam. neque Treveros, aut Lingonas benevolentia contineri: resumpturos arma, ubi metus abcesse-rit. Diremit consiliorum diversitatem, approbata

Tuto-

Tutoris sententia Classicus, statimque exsequuntur.

77. Media acies Vbiis Lingonibusque data: dextro cornu cohortes Batavorum: sinistro Brusteri Tencterique. pars montibus; alii viam inter Mosellamque flumen tam improvise assilvere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellæ pons, qui ulteriora coloniae annectit, ab hostibus infestus. Cerialis turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, infecto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortissimi cujusque accursu, recipere pontem lecta manu firmavit. Mox in castra reversus, palantes captarum apud Novesium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud signa militem, ac pro circumventas aquilas videt. Incensus ira non Flaccum, inquit, non Voculam deferitis. Nulla hic proditio. neque aliud excusandum habeo, quam quod vos Gallici fœderis oblitos prædixerim, memoriam Romani sacramenti temere credidi. Annumerabor Numisiis & Herenniis, ut omnes legati vestri, aut militum manibus, aut hostium ceciderint. Ite, nuntiate Vespasiano, vel quod propius est, Civili & Classico, relictum à vobis in acie ducem. venient legiones, quæ neque me inultum, neque vos impunitos patiantur.

78. Vera erant, & à tribunis præfectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes, & manipulos. neque enim poterat patescere acies effulso hoste, & impredientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor, & Classicus, & Civilis, suis quisque locis pugnam ciebant: Gallos pro libertate, Batavos pro gloria, Germanos ad prædam instigantes. Et cuncta pro hostibus erant. donec legio unaetvicesima, patientiore quam ceteræ spatio conglobata, sustinuit ruentes; mox impulit. Nec sine ope divina, mutatis repente animis, terga victores vertere. Ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quæ primo impetu disjectæ, summis rursus jugis congregabantur, ac speciem novi auxilii fecerant. Sed obstitit vincentibus prævum

pravum inter ipsos certamen, hoste omisso spolia confectandi. Cerialis ut incuria prope rem afflixit, ita constantia restituit. secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit excinditque.

79. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses; offerebantque uxorem ac sororem Civilis, & filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant. Vnde metus & iustæ preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus ad spem, vel ad ultionem accingerentur. Namque & Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra: quæ ex Chaucis Frisisque composita, Tolbiaci, in finibus Agrippinensium agebat. Sed tristis nuntius avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium: qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne injecto, cremavere. Simul Cerialis proprio agmine subvenit. Circumsteterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio adjuncta Britannica classe, affligeret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit. eæque civitates in deditionem acceptæ. classem ultro Caninefates aggressi sunt: majorque pars navium depressa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem sponte commotam, ut pro Romanis bellum capefferet, iidem Caninefates fudere. Classicus quoque adversus equites Novesium à Ceriali præmissos, secundum prælium fecit. quæ modica, sed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

80. Iisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici jubet: mansuram discordiam obtendens, nisi femina belli restinxisset. Neque Antonium Primum adsciri inter comites à Domitiano passus est: favore militum anxius, & superbia viri, æqualium quoque, adeo superiorum intolerantis. Profectus ad Vespasianum Antonius, ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo, trahebatur in diversa. hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat; inde Muciani epistolis: simul ceteri, ut infestum tumidumque insectabantur, adjunctis prioris vitæ cri-

minibus. neque ipse decrat arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quæ meruisset. Alios ut imbelles, Cæcinam ut captivum ac dediticium increpat. Vnde paulatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

81. Per eos menses quibus Vespasianus Alexandria statos æstivis statibus dies, & certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quibus cælestis favor & quædam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, remedium cæcitatæ exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit. precabaturque principem, ut genas & oculorum orbis dignaretur respergere oris excremento. Alius manu eger, eodem deo auctore, ut pede ac vestigio Cæsaris calcaretur, orabat. Vespasianus primo irridere, aspernari: atque illis instantibus, modo famam vanitatis metuere; modo obsecratione ipsorum, & vocibus adulantium in spem induci. postremo æstimari à medicis jubet, an talis cæcitas ac debilitas, ope humana superabiles forent. Medici varie disserere: Huic non exesam vim luminis, & redituram si pellerentur obstantia: illi elapsos in prævum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi deis, & divino ministerio principem electum. denique patrati remedii gloriam penes Cæsarem; irriti ludibrium penes miseros fore. Igitur Vespasianus cuncta fortunæ suæ patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, læto ipse vultu, erecta quæ astabat multitudo, iussa exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac cæco reluxit dies. Vtrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

82. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperiæ consularet. Arceri templo cunctos jubet. atque ingressus, intentusque numini, respexit pone tergum è primoribus Ægyptiorum nomine Basiliden; quem procul Alexandria plurium dierum itinere, & agro corpore detineri hæud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, num illo die Basilides templum inisset? percunctatur obvios, num in urbe visus sit? denique missis equiti-

equitibus explorat, illō temporis momento octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc divinam speciem, & vim responsi ex nomine Basilidis, interpretatus est.

83. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Ægyptiorum antistites sic memorant: Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Ægypti opes firmavit, cum Alexandriæ recens conditæ mœnia, templaque & religiones adderet: oblatum per quietem decore eximio, & majore quam humano specie juvenem, qui moneret, ut fidissimis amicorum in Pontum missis, effigiem suam acciret: lætum id regno, magnamque & inclytam sedem fore quæ exciperet. simul visum eundem juvenem in cælum igne plurimo attolli. Ptolemæus omine & miraculo excitus, sacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos visus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem è gente Eumolpidarum, quem ut antistitem caerimoniarum Eleusi exciverat, quænam illa superstitio, quod numen? interrogat. Timotheus quæsitus qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum vetere inter accolæ fama Iovis Ditis. Namque & muliebrem effigiem assistere, quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemæus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem; ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum appetens, negligere paulatim, aliasque ad curas animum vertere donec eadem species terribilior jam & instantior, exitium ipsi regnoque denuntiaret, ni jussa patrarentur. Tum legatos & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri jubet; præcipitque navigaturis, ut Pythium Apollinem adeant. Illis mare secundum: Sors oraculi haud ambigua: Irent, simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent.

84. Vt Sinopen venire, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi allegant. Qui diversus animi, modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri, sæpe donis promissisque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemæus non studium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum na-

vium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scy-
drothemidi offertur, ne destinata deo ultra mora-
retur. Cunctantem varia perniciēs, morbiq̃ue &
mani estā cælestium ira, graviorq̃ue in dies fati-
gabat. Advocata concione, iussu numinis, suos Pto-
lemæique visus, ingruentia mala exponit. Vulgus
adversari regem, invidere Ægypto, sibi metuere,
templumq̃ue circumscidere. Major hinc fama tra-
didit, deum ipsum appulsas litori navis sponte
conscendisse. Mirum inde dictu, tertio die tan-
tum maris emensi, Alexandriam appelluntur.
Templum pro magnitudine urbis exstructum, loco
cui nomen Rhacotis. fuerat illic sacellum, Sera-
pidi atq̃ue Isidi antiquitus sacratum. Hæc de ori-
gine & advektu dei, celeberrima. Nec sum igna-
rus, esse quosdam qui Seleucia urbe Syriæ acci-
tum, regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit:
alii auctorem eundem Ptolemæum; sedem ex qua
transierit, Memphim perhibent, inclytam olim, &
veteris Ægypti column. Deum ipsum multi Æscu-
lapium, quod medeatur agris corporibus; quidam
Osirim, antiquissimum illis gentibus numen; pleri-
que Iovem, ut rerum omnium potentem; plurimi
Ditem patrem, insignibus quæ in ipso manifesta,
aut per ambages conjectant.

85. At Domitianus Mucianusq̃ue, antequam Al-
pibus propinquarent, prosperos rerum in Treve-
ris gestarum nuntios accepere. Præcipua victoriæ
fides, dux hostium Valentinus, nequaquam abjecto
animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. Audi-
tus ideo tantum, ut nosceretur ingenium ejus, dam-
natusq̃ue, inter ipsum supplicium, exprobranti cuidā
patriam ejus captam, Accipere se solatium mor-
tis respondit. Sed Mucianus quod diu occultaverat,
ut recens exprompsit. Quoniam benignitate deum
fractæ vires hostium forent: parum decore Domi-
tiani, confecto prope bello, alienæ gloriæ inter-
venturum. Si status imperii, aut salus Galliarum in
discrimen verteretur, debuisse Cæsarem in acie sta-
re: Caninefates Batavosq̃ue minoribus ducibus de-
legandos. Ipse Lugduni vim fortunamq̃ue princi-
patus è proximo ostentaret, nec parvis periculis im-
mixtus, & maioribus non defuturus.

86. Intelligebantur artes: sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur. ita Lugdunum ventum. Vnde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentavisse, an presenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret. qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit; an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit. nam Cerialis salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni à senioribus juventam suam cernens, modica quoque & usurpata antea munia imperii omittebat. simplicitatis ac modestiæ imagine, in altitudinem conditus: studiumque litterarum & amorem carminum simulans, quo velaret animum, & fratris æmulationi subduceretur, cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

BREVIARIUM LIBRI V.

Titus in Iudæos urbemque sacram expeditio. Ea occasione, de gentis origine, moribus, religione, urbisque ipsius opere & situ, accuratius & uberius dictum. Germanici belli progressus. prælia aliquot inter Civilem & Cerialem. quæ denique pax (ita apparet ex fine admutilati libri) excepit.

LIBER V.

Eiusdem anni principio, Cæsar Titus perdomandæ Iudææ delectus à patre, & privatis utriusque rebus militia clarus, majore tum vi famaque agebat, certantibus provinciarum & exercituum studiis. atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate & alloquiis officia provocans: ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Iudæa legiones, quinta & decima, & quintadecima, vetus Vespasiani miles excepere. Tradidit & Syria duodecimam, & adductos Alexandria duo evicesimanos tertianosque. Comitabantur viginti sociæ cohortes, octo equitum alæ: simul Agrippa, Sohemusque reges, & auxilia regis Antiochi, validaque & solito inter accolæ odio infensa Iudæis Arabum manus.

Multi, quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

2. Sed quia famosæ urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur primordia ejus aperire. Iudæos Creta insula profugos, novissima Libyæ insedissememorant, qua tempestate Saturnus vi Iovis pulsus cesserit regnis. Argumentum è nomine petitur: inclytum in Creta Idam montem, accolæ Idæos, aucto in Barbarum cognomento, Iudæos vocitari. quidam regnante Iside, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam. Plerique Æthiopum prolem, quos rege Cepheo, metus atque odium mutare sedes perpulerit. Sunt qui tradant, Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Ægypti potitos, ac mox proprias urbes, Hebræasque terras, & propiora Syriæ coluisse. Clara alii Iudæorum initia: Solymos carminibus Homeri celebratam gentem conditæ urbi Hierosolymam nomen è suo fecisse.

3. Plurimi auctores consentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœderat; regem Bocchorim, adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum ut invisum deis, alias in terras avehere iussum. Sic conquistum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit; ceteris per lacrymas torpentibus; Mosen unum exsulum monuisse, ne quam deorum hominumve opem exspectarent ab utrisque deserti, sed sibimet ut duci cælesti crederent, primo cujus auxilio credentes, præsentes miseras pepulissent. Assensere, atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æque, quam inopia aquæ fatigabat. Iamque haud procul exitio, totis campis procubuerant: cum grex asinorum agrestium, è pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moses, conjectura herbidi soli largas aquarum venas aperit. Id levamen, & continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsus cultoribus, obtinuerunt terras in quibus urbs & templum dicata sunt.

4. Moses quo sibi in posterum gentem firmaret; novos ritus, contrariosque ceteris mortalibus, indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quæ nobis incesta. Effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravere: cæso ariete, velut in conrumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Ægyptii Apin colunt. Sue abstinent, memoria cladis, quod ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem, crebris adhuc jejuniis fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Iudaicus nullo fermento, retinet. Septimo die otium placuisse ferunt: quia is finem laborum tulerit, dein blandiente inertia, septimum quoque annum ignaviæ datum. Alii honorem cum Saturno haberi: seu principia religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pullos, & conditores gentis accepimus: seu quod è septem sideribus, quis mortales reguntur, altissimo orbe & præcipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraque cælestium, vim suâ & cursum septimos per numeros conficiant.

5. Hi ritus quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur. cetera instituta sinistra: foeda, pravitate valere. Nam pessimus quisque, spretis religionibus patriis, tributa & stipēs illuc congregabant. Vnde auctæ Iudæorum res: & quia apud ipsos: fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus, projectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent. inter se nihil illicitum. Circumcidere genitalia instituere, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum, idem usurpant. nec quidquam prius imbuuntur, quam contemnere deos, exuere patriam: parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendæ tamen multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis, nefas: animasque prælio aut suppliciis peremptorum, æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quam cremare, è more Ægyptio: eademque cura, & de inferniis persuasio, cælestium contra. Ægyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur. Iudæi mente sola, unumque numen intelligunt. Profanos

qui deum imagines, mortalibus materiis, in species hominum effingant. Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo reperta: Liberum patrem coli domitorem Orientis quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis. quippe Liber festos lætosque ritus posuit: Iudæorum mos absurdus sordidusque.

6. Terra finisque, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: à meridie, Ægyptus objacet: ab occasu, Phœnices & mare: Septentrionem à latere Syriæ longe prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum. rari imbres, uber solium. Exuberant fruges nostrum ad morem, præterque eas Balsamum & Palmæ. palmetis proceritas, & decor. Balsamum modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venæ; fragmine lapidis, aut testa aperiuntur. humor in usu medentium est. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. Idem amnem Iordanem alit, funditque. Nec Iordanes pelago accipitur. Sed unum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neque pisces aut suetas aquis volucres patitur. Incertum unde, superjecta, ut solido feruntur: periti imperitique nandi, perinde attolluntur. Certo anni, bitumen egerit: cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte natura liquor, & sparsu aceto concretus, innatat. hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt. Inde nullo juvante influit, oneraturque, donec abscondas. nec abscondere ære ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine, quo feminae per menses exsolvuntur. sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manuque trahi ad litus: mox ubi vapore terræ, vi solis inaruerint, securibus cuneisque ut trabes aut saxi discindi.

7. Haud procul inde campi, quos ferunt olim
 uberes, magnisq; urbibus habitatos, fulminum jactu
 arsisse: & manere vestigia, terramque ipsam specie
 torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta
 sponte edita, aut manu sata, sive herba tenuis aut
 flore, seu solitam in speciem adolevere, atra & cinania
 velut in cinerem vanescunt. Ego sicut inclitas quon-
 dam urbes igne cælesti flagrasse concesserim, ita
 halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum
 spiritum, eoque fetus segetum & autumnî putresce-
 re reor, solo cæloque juxta gravi. Et Belus annis
 Iudaico mari illabitur: circa cujus os conlectæ are-
 næ, admixto nitro, in vitrum excoquantur. modi-
 cum id litus, sed egerentibus inexhaustum.

8. Magna pars Iudææ vicis dispergitur. habeat
 & opida. Hierosolyma genti caput. Illis im-
 mensæ opulentiaæ templum, & primis munimen-
 tis urbs, dein regia: templum intimis clausum.
 ad fores tantum Iudæo aditus: limine, præter sa-
 cerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes Me-
 dosque & Persas Oriens fuit, despectissima pars
 servientium. postquam Macedones præpotuere,
 rex Antiochus demere superstitionem, & mores
 Græcorum dare adnixus, quo minus teterrimam
 gentem in melius mutaret, Parthorum bello pro-
 hibitus est. nam ea tempestate Arsaces desciverat.
 Tum Iudæi Macedonibus invalidis, Parthis non-
 dum adultis (& Romani procul aberant) sibi ipsi
 reges imposuere. qui mobilitate vulgi expulsi, re-
 sumpta per arma dominatione, fugas civium, urbium
 everisiones, fratrum, conjugum, parentum neces,
 aliaque solita regibus ausi, superstitionem fove-
 bant: quia honor sacerdotii, firmamentum po-
 tentiæ assumebatur.

9. Romanorum primus Cn. Pompejus Iudæos
 domuit: templumque jure victoriæ ingressus est.
 Inde vulgatum, nulla intus deum effigie vacuam
 sedem, & inania arcana. Muri Hierosolymorum
 diruti, delubrum mansit: Mox bello civili inter
 nos, postquam in ditionem M. Antonii provinciæ
 cesserant; rex Parthorum Pacorus Iudæa poti-
 tus, interfectusque à P. Ventidio, & Parthi trans
 Euphratem redacti: Iudæos C. Sosius subegit.

Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Augustus auxit. Post mortem Herodis, nihil expectato Cæsare, Simon quidam regium nomen invaserat. Is à Quintilio Varo obtinente Syriam punitus. & gentem coercitam, liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies. dein iussi à C. Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumpsere: quem motum Cæsaris mors diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Iudæam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit. è quibus Antonius Felix, per omnem sævitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit. Drusilla Cleopatæ & Antonii nepte in matrimonium accepta: ut ejusdem Antonii, Felix progener, Claudius nepos esset.

10. Duravit tamen patientia Iudæis, usque ad Gessium Florum procuratorem. Sub eo bellum ortum. & comprimere cœptantem Cestium Gallum Syriæ legatum, varia prælia ac sæpius adversa excipere. Qui ubi fato, aut tædio occidit; missu Neronis, Vespasianus fortuna famaque & egregiis ministris, intra duas æstates, cuncta camporum; omnesque præter Hierosolyma urbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus civili bello intentus, quantum ad Iudæos per otium transit. Pace per Italiam parta, & externæ curæ rediere. Augebat iras, quod soli Iudæi non cessissent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur castris, uti diximus, ante mœnia Hierosolymorum positus, instructas legiones ostentavit.

11. Iudæi sub ipsos muros struxere aciem rebus secundis longius ausuri, & si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambigue certavit. Mox cessere hostes, & sequentibus diebus crebra pro portis prælia ferebant: donec assiduus damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi, neque enim dignum videbatur, sanem hostium opperiri. posebantque pericula, pars virtute, multi ferocia, & cupidine præmiorum. Ipsi Tito Roma, & opes, voluptatesque ante oculos; ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed
urbem

urbem arduam situ, opera molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur. Nam duos colles immensum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introrsus sinuati: ut latera oppugnantium, ad ictus paterent. Extrema rupis abrupta: & turre, ubi mons juvisset, in sexaginta pedes; inter deversa, in centenos vicinosque attollebantur: mira specie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regiæ circumjecta. conspicuoque fastigio turris Antonia in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

12. Templum in modum arcis, propriique muri, labore & opere ante alios. ipsæ porticus, quis templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cavati sub terra montes: & piscinæ cisternæque servandis imbribus. prævidebant conditores ex diversitate morum, crebra bella inde cuncta, quamvis adversus longum obsidium: & à Pompeio expugnatis, metus atque usus pleraque monstrare. Atque per avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi, struxere muros in pace, tamquam ad bellum: magna colluvie, & ceterarum urbium clade aucti: nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latissima mœnium Simon; mediam urbem Ioannes, quem & Bargioram vocabant; templum Eleazarus firmaverat. Multitudine & armis Ioannes, ac Simon; Eleazarus loco pollebat. Sed prælia, dolus, incendia inter ipsos, & magna vis frumenti ambusta. mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque ejus obruncarent, templo potitur. ita in duas factiones civitas discessit, donec propinquantibus Rom. bellum externum concordiam pareret.

13. Evenerant prodigia, quæ neque hostiis, neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. Visæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma, & subito nubium igne collucere templum. Expasæ repente delubri fores, & audita major humana vox, Excedere deos. simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat, antiquis

sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore, fore, ut valesceret Oriens, profectique Iudæa rerum potirentur. quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, sibi tantam factorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obsessorum omnis ætatis, virile ac muliebre sexus, sexcenta millia fuisse accepimus. Arma cunctis, qui ferre possent, & plures, quam pro numero, audebant. Obstinatio viris feminisque par: ac si transferre sedes cogerentur, major vitæ metus quam mortis. Hanc adversus urbem gentemque Cæsar Titus, quando impetus & subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit. Dividuntur legionibus munia, & quies præliorum fuit: donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres, aut novis ingeniiis, struerentur.

14. At Civilis post malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera castra confedit: tutus loco; & ut memoria prosperarum illic rerum, augescerent Barbarorum animi. Secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis, adventu secundæ & XVI & XIV legionum. Cohortesque & alæ jampridem accitæ, post victoriam properaverant. Neuter ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, suapte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu revolutus amnis, adjacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola, & nobis adversa. quippe miles Romanus armis gravis, & nandi pavidus: Germanos fluminibus suetos, levitas armorum, & proceritas corporum attollit.

15. Igitur laceffentibus Batavis, ferocissimo cuique nostrorum cæptum certamen. deinde orta trepidatio, cum præaltis paludibus arma equique haurirentur. Germani notis vadis persultabant, ommissa plerumque fronte latera ac terga circumvenientes. neque ut in pedestri acie, cominus certabatur, sed tamquam navali pugna, vagi inter undas, aut si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quam pro tumultu cædes: quia non ausi

egredi

egredi paludem Germani, in castra rediere. Ejus prælii eventus, utrumque ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summæ rei discrimen erexit. Civilis instare fortunæ; Cerialis abolere ignominiam. Germani prosperis feroces; Romanos pudor excitaverat. nox apud Barbaros cantu aut clamore; nostris per iram & minas acta.

16. Postera luce Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem explet: in secunda acie, legiones locatæ: dux sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis astitit. Batavi Cugernique in dextro; læva ac propiora fluminis Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud universos, sed ut quosque suorum advehebantur. Cerialis veterem Rom. nominis gloriam, antiquas recentisque victorias: ut perfidum, ignavum, victum hostem, in æternum excinderent. ultione magis, quam prælio opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse: attamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant. Proprios inde stimulos legionibus admovebat, domitores Britannæ quartadecimanos appellans: principem Galbam, sextæ legionis auctoritate factum: illa primum acie, Secundanos nova signa, novamque aquilam dicaturos. Hinc prævectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium reciperarent. Alacrior omnium clamor, quis vel è longa pace prælii cupido, vel fessis bello pacis amor, præmiæque & quies in posterum sperabantur.

17. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnæ testem virtutis ciens: Stare Germanos Batavosque super vestigia gloriæ, cineres ossaque legionum calcantes. quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem, clademque & dira omina observari. Ne terrentur vario Treverici prælii eventus: suam illic victoriam Germanis obtituisse, dum omissis telis, præda manus impediunt. sed cuncta mox prospera, & hosti contraria evenisse. Quæ providi astu ducis oportuerit, providisse: campos madentes, & ipsis gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenum & Germaniæ deos in aspectu, quorum numine

numine capefferent pugnam, conjugum, parentum, patriæ memores. illum diem aut gloriosissimum inter majores, aut ignominiosum apud posterum fore. Vbi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxi, glandibusque & ceteris missilibus prælium incipitur: neque nostro milite paludem ingrediente, & Germanis ut elicerent laceissentibus.

18. Absumptis quæ jaciuntur, & ardesciente pugna, procursum ab hoste infestius. immensis corporibus, & prælongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: simul è mole, quam eductam in Rhenum rettulimus. Bruætorum cuneus transhatavit. turbata ibi res. & pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, suppressaque hostium ferocia, prælium exæquatur. Inter quæ perfuga Batavus adiit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa & Cugernos quibus custodia obvenisset, parum intentos. Duæ alæ cum perfuga missæ, incauto hosti circumfunduntur. quod ubi clamore cognitum, legiones à fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repente fusis imbris, & propinqua nocte.

19. Postera die quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa: Cerialis exercitum decima ex Hispania legio supplevit. Civili Chæuorum auxilia venere. non tamen ausus opidum Batavorum armis tueri, raptis quæ ferri poterant, ceteris injecto igni in insulam concessit: gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Rom. aliter transmissurum. quin & diruit molem à Druso Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disiectis quæ morabantur, effudit. Sic velut abactò anæ, tenuis alveus, insulam inter, Germanosque, continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque & Classicus, & centum tredecim Treverorum senatores: in quibus fuit Alpinus Montanus, quem à Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus. Comitabatur cum

eum frater D. Alpinus. Simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas.

20. Tantumque belli superfuit, ut præsidio cohortium, alarum, legionum, modicis vicis quadripartita Civilis invaleret: decimam legionum Arenaci; secundam Batavoduri; & Grinnes Vadamque cohortium alarumque castra: ita divisis copiis, ut ipse & Verax sorore ejus genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiducia, sed multa ausis aliqua in parte fortunam affore. Simul Cerialem neque satis cautum; & pluribus nuntiis huc illuc cursantem posse medio intercipi. Quibus obvenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem & cædendis materiis operatum turbavere, occiso præfecto castrorum & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Ceteri se munimentis defendere. Et interim Germanorum manus, Batavoduri irrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prælium nox diremit.

21. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis; Grinnes Classicus oppugnabant: nec filii poterant, interfecto fortissimo quoque; in quis Briganticus præfectus alæ cederat, quem fidum Romanis, & Civili avunculo insensum diximus. Sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna præcipientes Germani in amnem aguntur. Civilis dum fugientes retentat agnitus, petitusque telis, relicto equo transbatavit. idem Germanis effugium. Tutorem Classicumque appulsæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugna affuit, ut jassum erat. Sed obstitit formido, & remiges per alia militiæ munia dispersi. Sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat: subitus consiliis, sed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent. hinc ipsi exercituique minor cura disciplinæ. Et paucos post dies quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit.

22. Profectus Novesium Bonnamque ad visenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, navibus

vibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis; & insidias composuere. electa nox atra nubibus, & prone amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima cædes astu adjuncta: incisis tabernaculorum funibus, suis met coriis coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem: injicere vincla; trahere puppes. Utque ad fallendum silentio; ita cœpta cæde, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste, & strictis mucronibus. dux semisomnis ac prope intectus, errore hostium servatur. Namque prætoriam navem, vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credere, ob stuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Vbiæ. vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere, ne quietem ejus turbarent. ita intermisso signo, & vocibus, se quoque in somnum lapsos. Multa luce revecti hostes, captivis navibus, prætoriam triremem, flumine Luppia, domum Velledæ traxere.

23. Civilem cupido incescit, navalem aciem ostentandi. Complet quod biremium, quæque simplici ordine agebantur. Adjecta ingens lintrium vis. tricenis quadragenisque armamenta Liburnicis solita: & simul captæ lintres, sagulis versicoloribus, haud indecore pro velis juvabantur. Spatium velut æquoris electum, quo Mosæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit. Causa instruendæ classis, super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatu Gallia adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit classem: numero imparem, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potior. His flumen secundum: illi vento agebantur. Sic prævecti, tentato telorum jactu, dirimuntur. Civilis nihil ultra ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte ducum finebat: cum interim flexu autumnii, & crebris pluvialibus imbribus superfusus annis, palustrem humi-

humilemque insulam in faciem stagni opplevit. nec classis, aut commeatus aderant: caltraque in plano, sita, vi fluminis differebantur.

24. Potuisse tunc opprimi legiones, & voluisse Germanos, sed dolo a se flexos, imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio infecuta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, Batavis pacem, Civili veniam ostentans, Velledam propinquosque monebat, fortunam belli tot cladibus adversam, opportuno erga populum Rom. merito mutare. Caesos Treveros, receptos Vbios, ereptam Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitia peractum, quam vulnera, fugas, luctus. exsulem eum & extorrem, recipientibus oneri: & satis peccavisse, quod totiens Rhenum transcenderint. si quid ultra moliantur, inde injuriam & culpam, hinc ultionem & deos fore. Miscebantur minis promissa.

25. Et concussa Transrhenanorum fide, inter Batavos quoque sermones orti; Non prorogandam ultra ruinam: nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. quid perfectum caede & incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri. sin populum Romanum armis provocent; quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Rhætos Noricosque, & ceterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed virtutem & viros indici. proximum id libertati: & si dominorum electio sit; honestius principes Romanorum, quam Germanorum feminas tolerari. hæc vulgus: Proceres; atrociore Civilis rabie semet in arma trufos: illum domesticis malis, excidium gentis opposuisse. tunc insensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant & noxii capitis pœna pœnitentiam fateantur.

26. Non fefellit Civilem ea inclinatio, & prævenire statuit: super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur Nabaliæ fluminis pons. In cujus abrupta progressi duces, & Civilis

ita cœpit: Si apud Vitellii legatum defenderer; neque facto meo venia, neque dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, à me aucta erant. Erga Vespasianum vetus mihi observantia: & cum privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cujus epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicæ legiones & Gallica juvenus Alpes transenderet. Quæ Antonius epistolis, Hordeonius Flaccus præsens monebat, arma in Germania movi, quæ Mucianus in Syria, Aponius in Mœsia, Flavianus in Pannonia.

C. CORN. TACITI
DE SITV, MORIBVS,

E T

POPVLIS GERMANIÆ

LIBELLVS.

Germania omnis à Galliis Rhæthiisque & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus; à Sarmatis Dacisque, mutuo metu aut montibus separatur. Cetera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus Rhæticarum Alpium inaccessus ac præcipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem versus, septentrionali Oceano miscetur. Danubius molli & elemente, edito montis Abnobæ jugo effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpit. septimum enim os paludibus hauritur.

2. Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium adventibus & hospitibus mixtos: quia nec terra olim, sed classibus advehebantur qui mutare sedes querebant: & immensus ultra,

tra, utque sic dixerim, adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. Quis porro præter periculum horridi & ignoti maris Asia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, asperam caelo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit. Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoria & annalium genus est) Tuistonem deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis conditoresque. Manno tris filios assignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingævones, medii Herminones, ceteri Istævones vocentur. Quidam autem licentia vetustatis plureis deo ortos, pluresque gentis appellationes, Marfos, Gambriivos, Suevos, Vandalios affirmant: eaque vera & antiqua nomina. Ceterum Germaniæ vocabulum recens & nuper additum: quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, ac nunc Tungri, tunc Germani vocati sint. ita nationis nomen, non gentis evaluisse paulatim, ut omnes primum à victore ob metum, mox à seipsis invento nomine Germani vocarentur. Fuisse apud eos & Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in prælia canunt.

3. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu quem Barditum vocant, accendant animos, futuræque pugnae fortunam ipso cantu augurantur. terrent enim, trepidantve, prout sonuit acies. Nec tam voces illæ, quam virtutis concentus videntur. affe statur præcipue asperitas soni, & fractum murmur, objectis ad os scutis, quo plenior & gravior vox percussu intumescat. Ceterum & Vlixem quidam opinantur longo illo & fabuloso errore in hunc Oceanum delatum, adisse Germaniæ terras, Asceburgiumque, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum, nominatumque. Aram quin etiam Vlixæ consecratam, adjecto Lærtæ patris nomine, eodem loco olim repertam: monumentaque, & tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos in confinio Germaniæ Rhetiæque adhuc existare. quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque demat, vel addat fidem.

4. Ipse eorum opinionibus accedo, qui Ger-

manix populos nullis aliis aliarum nationum con-
nubiis infectos, propriam & sinceram & tantum
sui similem gentem existisse arbitrantur. Vnde ha-
bitus quoque corporum, quamquam in tanto homi-
num numero, idem omnibus: truces & cærulei ocu-
li, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad im-
petum valida. laboris atque operum non eadem pa-
tientia: minimeque sitim æstumque tolerare, fri-
gora atque inedia cælo solove assueverunt.

5. Terra etsi aliquanto specie differt, in univer-
sum tamen aut silvis horrida, aut paludibus fœda:
humidior qua Gallias, ventosior qua Noricum ac
Pannoniam aspicit: satis ferax, frugiferarum arbo-
rum impatiens, pecorum fecunda, sed plerumque
improcera. ne armentis quidem suus honor, aut
gloria frontis. numero gaudent. eæque solæ & gra-
tissimæ opes sunt. Argentum & aurum propitii an-
irati dii negaverint, dubito. Nec tamen affirmave-
rim, nullam Germaniæ venam argentum aurumve
gignere. quis enim scrutatus est? possessione & usu
haud perinde afficiuntur. Est videre apud illos ar-
gentea vasa, legatis & principibus eorum muneri
data, non in alia vilitate, quam quæ humo fingun-
tur: quamquam proximi ob usum commerciorum
aurum & argentum in pretio habent, formasque
quasdam nostræ pecuniæ agnoscunt, atque eligunt:
interiores simplicius & antiquius permutatione
mercium utuntur. Pecuniam probant veterem &
diu notam, Serratos, Bigatosque. Argentum quo-
que magis quam aurum sequuntur, nulla affectione
animi, sed quia numerus argenteorum facilius usui
est promiscua ac vilia mercantibus.

6. Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere
telorum colligitur. Rari gladiis, aut maioribus
lanceis utuntur. hastas, vel ipsorum vocabulo fra-
meas gerunt, angusto & brevi ferro; sed ita acri &
ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit,
vel cominus vel eminus pugnent. & eques quidem
scuto frameaque contentus est. pedites & missilia
spargunt, pluraque singuli, atque in immensum vi-
brant, nudi aut sagulo leves. nulla cultus jactatio:
scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt. pau-
cis lorice: vix uni alterive cassis aut galea. Equi

non forma, non velocitate conspicui. sed nec variare gyros in morem nostrum docentur. In restum aut uno flexu dextros agunt, ita conjuncto orbe, ut nemo posterior sit. In universum æstimanti, plus penes peditem roboris: eoque mixti præliantur, apta & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni juventute delectos ante aciem locant. Definitur & numerus: centeni ex singulis pagis sunt: idque ipsum inter suos vocantur. & quod primo numerus fuit, jam nomen & honor est. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubiis præliis referunt. Scutum reliquisse præcipuum flagitium. nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas. multique superstites bellorum, infamiam laqueo finierunt.

7. Reges ex nobilitate; duces ex virtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas; & duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspicui; si ante aciem agant, admiratione præfunt. Ceterum neque animadvertere neque vincere, neque verberare quidem nisi sacerdotibus permissum: non quasi in pœnam nec ducis jussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt: effigiesque, & signa quædam detracta lucis in prælium ferunt. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiæ & propinquitates. & in proximo pignora: unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad conjuges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut exsugere plagas pavent. Cibosque & hortamina pugnantibus gestant.

8. Memoræ proditur, quasdam acies inclinatas jam & labantes à feminis restitutas, constantia precum & objectu pectorum, & monstrata cominus captivitate, quam longe impatientius feminarum suarum nomine timent: adeo ut efficacius obligentur animi civitatum quibus inter obfides puellæ quoque nobiles imperantur. Inesse quinetiam sanctum aliquid, & providum putant;

nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus sub divo Vespasiano Velledani, diu apud plerosque numinis loco habitam. Sed & olim Aurimiam, & complureis alias venerati sunt, non adulatione, nec tamquam facerent deus.

9. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem ac Martem concessis animalibus placant: pars Suevorum & Isidi sacrificat. Vnde causa & origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum in modum liburnæ figuratum, docet advectam religionem. Ceterum nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cælestium arbitrantur. lucos ac nemora consecrant, deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident.

10. Auspicia, sortesque ut qui maxime observant. Sortium consuetudo simplex: virgam frangere arbori decissam, in furculos amputant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargunt. mox si publice consultatur, sacerdos civitatis, sin privatim, ipse paterfamilias precatus deos, cælumque suspiciens, ter singulos tollit, sublatos secundum impressam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt; nulla de eadem re in eundem diem consultatio. sin permissum; auspiciorum adhuc fides exigitur. & illud quidem etiam hic notum, avium voces, volatusque interrogare. Proprium gentis, equorum quoque præfagia ac monitus experiri. publice aluntur iisdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru sacerdos ac rex vel princeps civitatis comitantur, hinnitusque ac fremitus observant. Nec ulli auspicio major fides, non solum apud plebem, sed apud procures, apud sacerdotes. Se enim ministros deorum, illos conscios putant. Est & alia observatio auspiciorum, qua gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis cum qua bellum est, captivum quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patriis quemque armis committunt, victoria hujus vel illius, pro præjudicio accipitur.

II. De minoribus rebus principes consultant, de maioribus omnes. ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coeunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoatur luna aut impletur. nam agendis rebus hoc auspiciatissimum initium credunt. Nec dierum numerum ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt. nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quod non simul, nec iussi conveniunt, sed & alter, & tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. Ut turbæ placuit, confidunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coercendi jus est, imperatur. Mox rex vel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quam jubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutunt. Honoratissimum assensus genus est, armis laudare.

12. Licet apud concilium accusare quoque, & discrimen capitis intendere. Distinctio pœnarum ex delicto. proditores & transfugas arboribus suspendunt. ignavos, & imbelles, & corpore infames, cœna ac palude, injecta insuper crate, mergunt. Diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed & levioribus delictis pro modo pœnarum, equorum pecorumque numero convicti multantur. pars multæ regiæ vel civitati, pars ipsi qui vindicatur, vel propinquis ejus exsolvitur. Eliguntur in iisdem conciliis & principes. qui jura per pagos vicosque reddunt. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas, adsunt.

13. Nihil autem neque publicæ neque privatæ rei, nisi armati agunt. Sed arma sumere non ante cuiquam moris, quam civitas suffecturum probaverit. Tum in ipso concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus scuto frameaque juvenem ornant. hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox reipublicæ. Insignis nobilitas aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adole-

scentulis assignant. Ceteris robustioribus ac jam pridem probatis aggregantur. nec rubor inter comites aspici. Gradus quinetiam & ipse comitatus habet, iudicio ejus quem sectantur. Magnaque & comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus: & principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæc vires, magno semper electorum juvenum globo circumdari, in pace decus, in bello præsidium. Nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat. expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipsa plerumque fama bella profligant.

14. Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, turpe comitatui virtutem principis non adæquare. Iam vero infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum est. Principes pro victoria pugnant; comites pro principe. Si civitas, in qua orti sunt, longa pace & otio torpeat; plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt. quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt, magnumque comitatum non nisi vi belloque tueare. exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. Nam epulæ, & quamquam incompti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedunt. materia munificentiae per bella, & raptus. Nec arare terram, aut expectare annum, tam facile persuaseris, quam vocare hostes & vulnera mereri. pigrum quinimo & iners videtur sudore acquirere, quod possis sanguine parare.

15. Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus; plus per otium transigunt, dediti somno, ciboque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis senibusque, & infirmissimo cuique ex familia, ipsi hebet: mira diversitate naturæ, cum iidem homines sic ament inertiam,

& oderint quietem. Mos est civitatibus ultro ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subvenit. Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo à singulis, sed publice mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ, torquesque. Iam & pecuniam accipere docuimus.

16. Nullas Germanorum populis urbes habitari, satis notum est, ne pati quidem inter se junctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem, connexis & cohærentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium, sive inscitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut regularum usus; materia ad omnia utuntur informi, & citra speciem aut delectationem. Quædam loca diligentius illinunt terra ita pura ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent & subterraneos specus aperire, eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemi & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum ejusmodi locis molliunt: & si quando hostis advenit, aperta populatur: abdita autem & defossa, aut ignorantur, aut eo ipso fallunt quod quærenda sunt.

17. Tegumen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina consertum. cetera intecti, totos dies juxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante sicut Sarmatæ ac Parthi, sed stricta & singulos artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligenter, ultiores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta velamina spargunt maculis, pellibusque bel-luarum, quas exterior Oceanus, atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminæ sæpius lineis amictibus velantur, eosque purpura variant, partemque vestitus superioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos. sed & proxima pars pectoris patet.

18. Quamquam severa illic matrimonia. nec ullam morum partem magis laudaveris. nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. Interfunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera non ad delicias muliebres quæsitæ, nec quibus nova nupta comatur; sed boves & frenatum equum, & scutum cum framea gladioque. In hæc munera uxor accipitur. atque invicem ipsa armorum aliquid viro affert. hoc maximum vinculum, hæc arcana sacra, hos conjugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in prælio passuram ausuramque. hoc juncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic vivendum, sic pereundum. accipere se quæ liberis inviolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rursusque ad nepotes referant.

19. Ergo septa pudicitia agunt, nullis spectaculorum illecebris, nullis conviviorum irritationibus corruptæ. Litterarum secreta viri pariter ac feminae ignorant. Paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum poena præsens, & maritis permixta. Accisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verberare agit. publicatæ enim pudicitiae nulla venia. non forma, non ætate, non opibus maritum invenerit. Nemo enim illic vitia ridet: nec corrumpere & corrumpi, seculum vocatur. Melius quidem adhuc eæ civitates, in quibus tantum virgines nubunt, & cum spe votoque uxoris semel transigitur. Sic unum accipiunt maritum, quo modo unum corpus, unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, sed tamquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habetur. plusque ibi boni mores valent, quam alibi bonæ leges.

20. In omni domo nudi ac sordidi, in hos artus,

tus, in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt. Sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac ſervum nullis educationis deliciis dignoſcas. Inter eadem pecora: in eadem humo degunt; donec ætas ſeparet ingenuos, virtus agnoſcat. Særa juvenum Venus eoque inexhauſta pubertas: nec virgines feſtinantur; eadem juventa, ſimilis proceritas, parës validique miſcentur, ac robora parentum liberi referunt. Sororum filiis idem apud avunculum, qui apud patrem honor. Quidam ſanctiorem artio- remque hunc nexum ſanguinis arbitrantur, & in accipiendis obſidibus magis exigunt, tamquam ii, & animum firmitus, & domum latius teneant. Heredes tamen ſucceſſoresque ſui cuique liberi: & nullum teſtamentum. Si liberi non ſunt, proximus gradus in poſſeſſione, fratres, patrui; avunculi. Quanto plus propinquorum, quo major aſſinium numerus, tanto gratioſior ſenectus. nec ulla orbitatis pretia.

21. Suſcipere tam inimicitias ſeu patris ſeu propinqui quam amicitias neceſſe eſt. Nec implacabiles durant. luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque ſatiſfactionem univerſa domus, utiliter in publicum, quia periculoſiores ſunt inimicitia juxta libertatem. Convictibus & hoſpitiis non alia gens eſuſius indulget. Quemcumque mortalium arcere teſto, neſas habetur, pro fortuna quiſque apparatus epulis excipit. Cum deſecere, qui modo hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitii & comes, proximam domum non invitati adeunt. nec intereſt pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad juſ hoſpitii, nemo diſcernit. Abeunti, ſi quid popoſceris, concedere moris: & poſcendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus. ſed nec data imputant. nec acceptis obligantur.

22. Viſtus inter hoſpites comis. Statim è ſomno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, ſæpius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. Lauti, cibum capiunt. ſeparatæ ſingulis ſedēs, & ſua cuique menſa. Tum ad negotia, nec minus ſæpe ad convivia procedunt armati. Diem no-
ctemque

Ettemque continuare potando, nulli probrum. Crebræ ut inter vinolentos rixæ, raro conviciis, sapius cæde & vulneribus transiguntur. Sed & de reconciliandis invicem inimicis, & jungendis affinitatibus, & adseiscendis principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant: tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalcescat. Gens non astuta nec callida, aperit adhuc secreta pectoris licentia loci. Ergo detecta & nuda omnium mens postera die retractatur: & salva utriusque temporis ratio est. Deliberant dum fingere nesciunt: constituunt dum errare non possunt.

23. Potui humor ex ordeo aut frumento, in quandam similitudinem vini corruptus. Proximioripæ & vinum mercantur. Cibi simplices, agrestia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem. adversus sitim, non eadem temperantia. Si indulseris ebrietati, suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitiis, quam armis vincentur.

24. Genus spectaculorum unum atque in omni cœtu idem. Nudi juvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque infestas frameas saltu jaciunt. Exercitatio artem paravit, ars decorem. non in quæstum tamen aut mercedem. quamvis audacis lasciviæ pretium est, voluptas spectantium. Aleam (quod mirere) sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo jactu de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam servitutem adit: quamvis junior, quamvis robustior, alligari se ac venire patitur. ea est in re prava pervicacia: ipsi fidem vocant. Servos conditionis hujus per commercia tradunt, ut se quoque pudore victoriæ exsolvant.

25. Ceteris servis, non in nostrum morem descriptis per familiam ministeriis utuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit: & servus hætenus paret. Cetera domus officia, uxor ac liberi exsequuntur. Verberare servum, ac vinculis & opere coercere, rarum. Occidere

dere solent, non disciplina & severitate, sed impetu & ira, ut inimicum, nisi quod impune. Liberti non multum supra servos sunt, raro aliquod momentum in domo, numquam in civitate, exceptis dumtaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos & super nobiles ascendunt: apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.

26. Fenus agitare & in usuras extendere ignotum: ideoque magis servatur, quam si vetitum esset. Agri pro numero cultorum ab universis per vices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur. facilitatem partiendi, camporum spatia præstant. Arva per annos mutant, & superest ager. nec enim cum ubertate & amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant, & prata separent, & hortos rigent. sola terræ seges imperatur. Vnde annum quoque ipsum non in totidem digerunt species: hiems & ver & æstas intellectum ac vocabula habent: autumnus perinde nomen ac bona ignoratur.

27. Funerum nulla ambitio. id solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis cremantur. Struem rogi nec vestibibus, nec odoribus cumulant. sua cuique arma, quorundam igni & equus adjicitur. Sepulcrum cespes erigit. Monumentorum arduum & operosum honorem, ut gravem defunctis, aspernantur. Lamenta ac lacrymas cito; dolorem & tristitiam tarde ponunt. Feminis lugere honestum est; viris meminisse. Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. nunc singularum gentium instituta, ritusque quatenus differant: quæ nationes à Germania in Gallias commigraverint, expediam.

28. Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctorum divus Iulius tradit: eoque credibile est, etiam Gallos in Germaniam transgressos. Quantulum enim annis obstabat, quo minus, ut quæque gens evaluerat, occuparet permutaretque sedes promiscuas adhuc, & nulla regnorum potentia divisas? Igitur inter Hercyniam silvam, Rhenumque & Mœnum amnes Helvetii; ulteriora Boji, Gallica utraque gens, tenuere. Manet adhuc Bojemi nomen,

nomen, significatque loci veterem memoriam, quamvis mutatis cultoribus. Sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis Germanorum natione, an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint cum eodem adhuc sermone, institutis, moribus utantur, incertum est: quia pari olim inopia ac libertate, eadem utriusque ripæ bona malaque erant. Treveri & Nervii circa affectionem Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis, à similitudine & inertia Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. Vbi quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

29. Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi, non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. Manet honos, & antiquæ societatis insigne, nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit. exemptionibus & collationibus, & tantum in usum præliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reservantur. Est in eodem obsequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum, ultraque veteres terminos imperii reverentiam. Ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo & cælo acrius animantur. Non numeraverim inter Germanicæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumque confederint, eos qui Decumates agros exercent. Levissimus quisque Gallorum, & inopia audax, dubiæ possessionis solum occupavere. Mox limite aucto, promotisque præidiis, sinus imperii, & pars provincie habentur.

30. Ultra hos Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant, non ita effusis ac palustribus locis, ut ceteræ civitates, in quas Germania patefcit, du-

rant

rant siquidem colles, paulatim rarefcunt; & Catto-
 tos fuos faltus Hercynius profequitur fimul atque
 deponit. Duriora genti corpora, ftricti artus, mi-
 nax vultus, & maior animi vigor. Multum (ut in-
 ter Germanos) rationis ac folertia: prapondere ele-
 ctos, audire prapofitos, noffe ordines, intelligere
 occafiones, differre impetus, difponere diem, val-
 lare noctem, fortunam inter dubia, virtutem in-
 ter certa numerare: quodque rariffimum, nec nifi
 ratione difciplinæ concefsum, plus reponere in du-
 ce quam in exercitu. omne robur in peditē, quem
 fuper arma, ferramentis quoque & copiis coone-
 rant. Alios ad prælum ire videas, Cattos ad bel-
 lum. rari excurfus & fortuita pugna. Equeftrium
 fane virium id proprium, cito parare victoriam,
 cito cedere. Velocitas juxta formidinem, cuncta-
 tio propior conftantiæ eft.

31. Et aliis Germanorum populis ufurpatum ra-
 ra & privata cuiusque audentia, apud Cattos in
 confenfum vertit, ut primum adoleverint crinem
 barbamque fummittere, nec nifi hoſte cæſo exue-
 re votivum obligatumque virtuti oris habitum. Su-
 per fanguinem & ſpolia revelant frontem, feque
 tum demum pretia naſcendi rettuliſſe, dignosque
 patria ac parentibus ferunt. Ignavis & imbellibus
 manet ſqualor. Fortiſſimus quiſque ferreum inſu-
 per annulum (ignominioſum id genti) velut vin-
 culum geſtat, donec ſe cæde hoſtis abſolvat. Pluri-
 mis Cattorum hic placet habitus. Iamque canent
 inſignes, & hoſtibus ſimul ſuiſque monſtrati. om-
 nium penes hos initia pugnarum. hæc prima ſem-
 per acies, viſu nova. Nam ne in pace quidem vultu
 mitiore manſueſcunt. Nulli domus, aut ager, aut
 aliqua cura, prout ad quemque venerē aluntur, pro-
 digi alieni, contemptores ſui, donec exſanguis ſe-
 neſtus tam duræ virtuti impares faciāt.

32. Proximi Cattis certum jam alveo Rhenum,
 quique terminus eſſe ſufficiat, Viſpii ac Tenſteri
 colunt. Tenſteri ſuper ſolitum bellorum decus
 equeſtris diſciplinæ arte præcellunt. Nec major
 apud Cattos peditum laus, quam Tenſteris equi-
 tum. Sic inſtituere, majores poſteri imitantur. Hi
 luſus infantium, hæc juvenum æmulatio, perſeve-
 rant

rant fenes. Inter familiam, & penates, & jura
successionum, equi traduntur. excipit filius, non
ut cetera maximus natu, sed prout ferox bello &
melior.

33. Iuxta Tencteros Brueteri olim occurre-
bant: nunc Chamavos & Angrivarios immigras-
se narratur, pulsus Brueteris ac penitus excisis,
vicinarum consensu nationum, seu superbiae odio,
seu praeda dulcedine, seu favore quodam erga
nos deorum. nam ne spectaculo quidem proelii
invidere. super LX millia non armis telisque Ro-
manis; sed quod magnificentius est, oblectatio-
ni oculisque ceciderunt. Maneat quæso, duret-
que gentibus si non amor nostri, at certe odium
sui: quando urgentibus imperii fatis, nihil jam
præstare fortuna majus potest, quam hostium dis-
cordiam.

34. Angrivarios & Chamavos. à tergo Dulgibi-
ni, & Chafuarii cludent, aliæque gentes haud per-
inde memoratæ. à fronte Frisii excipiunt. Majori-
bus minoribusque Frisiis vocabulum est, ex modo
virium. utræque nationes usque ad Oceanum Rhe-
no prætexuntur, ambiuntque immensos insuper la-
cus, & Romanis classibus navigatos. Ipsum quin-
etiam Oceanum illa tentavimus. & superesse adhuc
Herculis columnas fama vulgavit: sive adiit Her-
cules, seu quidquid ubique magnificum est, in cla-
ritatem ejus referre consuevimus. Nec defuit au-
dientia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in
se simul atque in Herculem inquiri. Mox nemo
tentavit: sanctiusque ac reverentius visum, de actis
deorum credere, quam scire.

35. Hactenus in Occidentem Germaniam no-
vimus. In Septentrionem ingenti flexu redit. Ac
primo statim Chaucorum gens, quamquam inci-
piat à Frisiis, ac partem litoris occupet, omnium
quas exposui gentium lateribus obtenditur, donec
in Catos usque sinuetur. tam immensum terra-
rum spatium non tenent tantum Chauci, sed &
implent: populus inter Germanos nobilissimus,
quique magnitudinem suam malit justitia tueri.
sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretique,
nulla provocant bella, nullis raptibus aut latroci-
niis.

niis populantur. Idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod ut superiores agant, non per injurias assequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac si res poscat exercitus: plurimum virorum equorumque: & quiescentibus eadem fama.

36. In latere Chaucorum Cattorumque, Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt. idque jocundius quam tutius fuit: quia inter impotentes & validos falso quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquique Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur: Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. Tacti ruina Cheruscorum & Fosi contermina gens, adversarum rerum ex æquo focii cum in secundis minores fuissent.

37. Eundem Germaniæ sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc civitas, sed gloria ingens. veterisque famæ late vestigia manent, utraque ripa castra, ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis, & tam magni exercitus fidem. Sexcentesium & quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Coss. Ex quo si ad alterum imperatoris Triani consulatum computemus, ducenti se me & decem anni colliguntur. tamdiu, Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio, multa invicem damna. non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ, Galliæve, ne Parthi quidem sæpius admonuere. quippe regno Arfacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At Germani Carbone, & Cassio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cepione, M. quoque Manlio fuis vel captis, quinque simul consulareis exercitus Populo Romano: Varum tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt: nec impune C. Marius in Italia, divus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ. Inde otium, donec occasione discordiæ

nostræ & civilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectavere: ac rursus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

38. Nunc de Suevis dicendum est, quorum non una ut Cattorum Tencterorumve gens: majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in commune Suevi vocentur. Insigne gentis obliquare crinem, nodoque substringere. Sic Suevi à ceteris Germanis: sic Suevorum ingenui à servis separantur. Sic in aliis gentibus seu cognatione aliqua Suevorum, seu (quod sæpe accidit) imitatione, rarum & intra juventæ spatium; apud Suevos usque ad caniciem, horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in ipso solo vertice religant. principes & ornatiorem habent. ea cura formæ, sed innoxia. Neque enim ut ament amenturve; in altitudinem quandam & terrorem adituri bella compti, ut hostium oculis, ornantur.

39. Vetusissimos se nobilissimosque Suevorum Semnones memorant. Fides antiquitatis, religione firmatur. Stato tempore in silvam auguriis patrum & prisca formidine sacram, omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coeunt, caesoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est & alia ludo reverentia. Nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor, & potestatem huminis præ se ferens. si forte prolapsus est, attolli & insurgere haud licitum. per humum evolvuntur, eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subiecta atque parentia. Adjicit auctoritatem fortuna Semnonum. centum pagis habitantur: magnoque corpore efficitur, ut se Suevorum caput credant.

40. Contra Langobardos paucitas nobilitat, quod plurimis ac valentissimis nationibus cincti, non per obsequium, sed præliis & periclitando tuti sunt. Reudigni deinde & Aviones, & Angli, & Varini, & Eudoses, & Suardones, & Nuithones, fluminibus aut silvis muniuntur. nec quidquam notabile in singulis, nisi quod in commune Herthum,

id est, Terram matrem colunt, eamque intervenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur. Est in insula Oceani Castum nemus, dicatumque in eo vehiculum veste contectum, attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali deam intelligit, vectamque bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca, quæcumque adventu hospitioq; dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt, clausum omne ferrum: pax & quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiata conversatione mortalium deam templo reddat, mox vehiculum & vestes, & si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluatur. Servi ministrant, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, sanctaque ignorantia, quid sit illud quod tantum perituri vident.

41. Et hæc quidem pars Suevorum in secretiora Germaniæ porrigitur. Propior (ut quomodo paulo ante Rhenum, sic nunc Danubium sequar) Hermundurorum civitas, fida Romanis, eoque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus, atque in splendidissima Rhetiæ provinciæ colonia, passim & sine custode transeunt; & cum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus; his domos, villasque patefecimus, non concupiscentibus. In Hermunduris Albis oritur, flumen inclitum & notum olim: nunc tantum auditur.

42. Iuxta Hermunduros Narisci, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes, pulsis olim Boiis, virtuti parta. Nec Narisci Quadi degenerant. Eaque Germaniæ velut frons est, quatenus Danubio pergitur. Marcomanis, Quadique usque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui & Tudri genus: jam & externos patiuntur. Sed vis & potentia regibus ex auctoritate Romana, raro armis nostris, sæpius pecunia juvantur.

43. Nec minus valent retro Marsigni, Gothini, Osi, Burii: terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. è quibus Marsigni, & Burii sermone cultique Suevos referunt. Gothinos Gallica, Oso Pannonica lingua coarguit non esse Germanos; &

quod tributa patiuntur : partem tributorum Sarmatæ , partem Quadi ut alienigenis imponunt. Gothini, quo magis pudeat, & ferrum effodiunt. Omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus & vertices montium jugumque insederunt. Dirimit enim scinditque Sueviam continuum montium jugum, ultra quod plurimæ gentes agunt. ex quibus latissime patet Lygiorum nomen in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Arios, Helveconas, Manimos, Elyfios, Naharvalos. Apud Naharvalos antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romana Castorem Pollucemque memorant. Ejus numinis nomen Alcis. nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis vestigium. ut fratres tamen, ut juvenes venerantur. Ceterum Arii super vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces, insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. nigra scuta, tineta corpora, atras ad prælia noctes legunt : ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum aspectum. nam primi in omnibus præliis oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones regnantur, paulo jam adductius quam ceteræ Germanorum gentes. nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii, & Lemovii : omniumque harum gentium insigne, rotunda scuta, breves gladii, & erga reges obsequium

44. Suonum hinc civitates, ipso in Oceano, præter viros armaque classibus valent. forma navium eo differt, quod utrimque prora paratam semper appulsi frontem agit : nec velis ministrantur, nec remos in ordinem lateribus adjungunt. Solutum ut in quibusdam fluminum, & mutabile ut res poscit, hinc vel illinc remigium. Est apud illos & opibus honos. eoque unus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi. nec arma ut apud ceteros Germanos in promiscuo, sed clausa sub custode, & quidem servo : quia subitos hostium incursum prohibet Oceanus. otiosa porro armatorum manus facile lasciviunt. cuius vero neque nobilem,

nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere regia utilitas est.

45. Trans Suionas aliud mare, pigrum, ac prope immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides; quod extremus cadentis jam solis fulgor in ortus edurat, adeo clarus, ut sidera hebetet. Sonum insuper emergentis audiri, formasque deorum, & radios capitis aspici persuasio adjicit. Illuc usque (& fama vera) tantum natura. Ergo jam dextro Suevici maris litore Æstiorum gentes alluantur: quibus ritus habitusque Suevorum, lingua Britannicæ propior. Matrem deum venerantur. insigne superstitionis, formas Aprorum gestant. Id pro armis omniumque tutela, securum deæ cultorem etiam inter hostes præstat. Rarus ferri; frequens fustium usus. Frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia laborant. Sed & mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi Glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. Nec quæ natura quæve ratio gignat, ut Barbaris, quæsitum compertumve. diu quinetiam inter cetera ejectamenta maris jacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. ipsis in nullo usu, rude legitur; informe perfertur; pretiumque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum esse intelligas: quia terrena quædam atque etiam volucra animalia plerumque interlucent, quæ implicita humore, mox durefcente materia, cluduntur. Fecundiora igitur nemora lucosque, sicut Orientis secretis, ubi thura balsamæque sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse crediderim; quæ vicini solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa litora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes; in modum tedæ accenditur, alitque flammam pinguem & olentem: mox ut in picem resinamve lentescit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera similes, uno differunt, quod femina dominatur: in tantum non modo à libertate, sed etiam à servitute degenerant. hic Sueviæ finis.

46. Peucinatorum, Venedorumq; & Fennorum nationes Germanis an Sarmatis ascribam dubito:

quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede, ac domiciliis, ut Germani agunt. sordes omnium ac torpor. procerum connubiis mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos figunt, & scuta gestant, & pedum usu ac pernicitate gaudent, quæ omnia diversa Sarmatis sunt, in plaustro equoq; viventibus. Fennis mira feritas, foeda paupertas, non arma, non equi, non penates: victui herba, vestitui pelles, cubile humus. sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit. Passim enim comitantur, partemque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur. huc redeunt iuvenes, hoc senum receptaculum. Id beatus arbitrantur, quam ingemere agris, illaborare domibus, suas alienasque fortunas spectuque versare. Securi adversus homines, securi adversus deos, rem difficillimam assecuti sunt, ut illis ne voto quidem opus sit. Cetera jam fabulosa: Hellusios & Oxionas ora hominum vultusque, corpora atque artus ferarum gerere. quod ego ut incompertum, in medium relinquam.

I V L I I A G R I C O L Æ

V I T A ,

Scriptore

C: CORN. TACITO.

Larorum virorum facta moreſque poſteris tradere antiquitus uſitatum, ne noſtris quidem temporibus quamquam incurioſi ſuorum ætas omiſit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac ſupergreſſa eſt vitium parvis magniſq; civitatibus commune, ignorantiam recti & invidiam. Sed apud priores ut agere memoratu digna prouum, magiſque in aperto erat; ita celeberrimus quiſque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam ſine gratia aut ambitione, bonæ tantum conſcientiæ pretio ducebatur. Ac plerique ſuam ipſi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam arrôgantium arbitrati ſunt. nec id Rutilio & Scauro citra fidem, aut obſtrectationi fuit. adeo virtutes iſſdem temporibus optime æſtimantur, quibus facillime gignuntur. At mihi nunc narraturæ vitam de functi hominis, venia opus fuit. quam non petiſſem, ni curſaturus tam ſeua & infeſta virtutibus tempora.

2. Legimus cum Aruleno Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Helvidius laudati eſſent, capitale fuiſſe: neque in ipſos modo auctores, ſed in libros quoque eorum ſævitum, delegato triumviris miniſterio, ut monumenta clariffimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. Scilicet illo igne vocem Pop. Rom. & libertatem Senatus, & conſcientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulſis inſuper ſapientiæ profeſſoribus, atque omni bona arte in exilium acta, ne quid uſquam honeſtum occurreret. Dedimus proſecto grande patientiæ documentum, & ſicut vetus ætas vidit, quid ultimum in libertate eſſet, ita

nos quid in servitute, adempto per inquisitiones & loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci quam tacere.

3. Nunc demum redit animus, & quamquam primo statim beatissimi sæculi ortu Nerva Cæsares olim dissociabiles miscuerit, principatum ac libertatem, augeatque quottidie felicitatem imperii Nerva Trajanus, nec spem modo ac votum Securitas publica, sed ipsius voti fiduciam, ac r. bur assumptis; natura tamen infirmitatis humanæ, tardiora sunt remedia quam mala. & ut corpora lente augeantur, cito extinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius, quam revocaveris. Subit quippe etiam ipsius inertiae dulcedo: & invisæ primo desidia postremo amatur. Quid si per quindecim annos, grande mortalis ævi spatium, multi fortuitis casibus, promptissimus quisque sævitia principis interciderunt? Pauci, & ut ita dixerim, non modo aliorum, sed etiam nostri superstites sumus, exemptis è media vita tot annis, quibus juvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactæ ætatis terminos per silentium venimus. non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris servitutis, ac testimonium præsentium bonorum composuisse. Hic interim liber honori Agricolæ foceri mei destinatus, professione pietatis, aut laudatus erit, aut excusatus.

4. Cnæus Iulius Agricola vetere & illustri Forojuliensium colonia ortus, utrumque avum procuratorem Cæsarum habuit: quæ equestris nobilitas est. pater Iulius Græcinus senatorii ordinis, studio eloquentiæ sapientiæque notus. iisque virtutibus iram Caji Cæsaris meritis. Namque Marcum Silanum accusare iussus, & quia abnuerat, interfectus est. Mater Iulia Procilla fuit, raræ castitatis. in huius sinu indulgentiaque educatus, per omnia honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit. Arcebat eum ab illecebris peccantium præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum Massiliam habuerit, locum Græca comitate

mitate & provinciali parsimonia mistum, ac bene compositum. Memoria teneo solitum ipsum narrare, se in prima juventute studium philosophiæ ac juris, ultra quam concessum Rom. ac senatori hausisse; ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coercuisset. scilicet sublime & erectum ingenium, pulchritudinem ac speciem excelsæ magnæque gloriæ vehementius quam caute appetebat: mox mitigavit ratio & ætas: retinuitque, quod est difficillimum, ex sapientia modum.

5. Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino diligenti ac moderato duci approbavit, electus, quem contubernio æstimaret. Nec Agricola licenter more juvenum, qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter ad voluptates & commeatus, titulum tribunatus & insecitiam rettulit: sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere à peritis, sequi optimos, nihil appetere jactatione, nihil ob formidinem recusare, simulque anxius & intentus agere. Non sane alias exercitatio, magisque in ambiguo Britannia fuit. trucidati veterani, incensæ coloniæ, intercepti exercitus. tum de salute, mox de victoria certavere. Quæ cuncta etsi consiliis ductuque alterius agebantur, ac summa rerum & recuperatæ provinciæ gloria in ducem cessit; artem & usum & stimulos addidere juveni: intravitque animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quam ex mala.

6. Hinc ad capeffendos magistratus in urbem digressus, Domitiam Decidianam splendidis natalibus ortam sibi junxit. idque matrimonium ad majora nitenti, decus ac robur fuit. vixeruntque miræ concordia, per mutuam caritatem, & invicem se anteposendo, nisi quod in bona uxore tanto major laus, quanto in mala plus culpæ est. Sors quæsturæ provinciam Asiam, proconsulem Salvium Titianum dedit. quorum neutro corruptus est: quamquam & provincia dives ac parata peccantibus, & proconsul in omnem aviditatem pronus, quantalibet facilitate redempturus esset mutuam dissimulationem mali. Auctus est ibi

filia, in subsidium & solatium simul. nam filium ante sublatum, brevi amisit. Mox inter quæsturam, ac tribunatum plebis, atque etiam ipsum tribunatus annum quiete & otio transit, gnarus sub Nerone temporum, quibus inertia pro sapientia fuit. Idem præturæ tenor, & silentium. nec enim jurisdictio obvenerat. Ludos, & inania honoris, modo rationis atque abundantiae duxit, uti longe à luxuria, ita famæ propior. Tum electus à Galba ad dona templorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cujus alterius sacrilegium resp. quam Neronis sensisset.

7. Sequens annus gravi vulnere animum domumque ejus afflixit. nam classis Othoniana licenter vagam dum in Templo (Liguriæ pars est) hostiliter populatur, matrem Agricolæ in prædiis suis interfecit: prædiaque ipsa, & magnam patrimonii partem diripuit, quæ causa cædis fuerat. Igitur ad solemniam pietatis profectus Agricola, nuntio affectati à Vespasino imperii deprehensus, ac statim in partes transgressus est. Initia principatus ac statum urbis Mucianus regebat, admodum juvene Domitiano, & ex paterna fortuna tantum licentiam usurpante. Is missum ad delectus agendos Agricolam, integreque ac strenue versatum, vicesimæ legioni tarde ad sacramentum transgressæ præposuit, ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat. Nec legatus prætorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio: ita successor simul & ultor electus, rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos quam fecisse.

8. Præerat tunc Britanniae Vestius Bolanus, placidius quam feroci provincia dignum est. temperavit Agricola vim suam, ardoremque compescuit, ne increfceret, peritus obsequi, eruditusque utilia honestis miscere. Brevi deinde Britannia consularem Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes spatium exemplorum. Sed primo Cerialis modo labores & discrimina, mox & gloriam communicabat: sæpe parte exercitus in experimentum, aliquando majoribus copiis ex eventu præfecit. nec Agricola umquam in suam famam gestis exsultavit;

vit; ad auctorem & ducem, ut minister fortunam referebat: ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando extra invidiam, nec extra gloriam erat.

9. Revertentem ab legatione legionis divus Vespasianus inter patricios ascivit, ac deinde provinciæ Aquitaniæ præposuit, splendidæ in primis dignitatis administratione, ac spe consulatus cui destinarat. Credunt plerique militaribus ingeniis subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdicctio secura & obtusior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile iusteque agebat. Iam vero tempora curarum remissionumque divisa. ubi contentus ac iudicia poscerent, gravis, intentus, severus, & sæpius misericors: ubi officio satisfactum, nulla ultra potestatis persona. tristitiam, & arrogantiam, & avaritiam exuerat: nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem; aut severitas amorem deminuit. Integritatem atque abstinentiam in tanto viro referre; injuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui etiam sæpe boni indulgent, ostentanda virtute, aut per artem quæsit: procul ab æmulatione adversus collegas, procul à contentione adversus procuratores. & vincere inglorium, & atteri sordidum arbitrabatur. Minus triennium in ea legatione detentus, ac statim ad spem Consulatus revocatus est, comitante opinione, Britanniam ei provinciam dari; nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur. haud semper errat fama, aliquando & eligit. Consul egregiæ tum spei filiam juveni mihi despondit, ac post consulatum collocavit, & statim Britanniæ præpositus est, adjecto pontificatus sacerdotio.

10. Britanniæ situm populosque multis scriptoribus memoratos, non in comparisonem curæ ingeniive referam: sed quia tum primum perdomita est. itaque quæ priores nondum comperta eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia insularum quas Romana notitia complectitur maxima, spatio ac cælo in Orientem Germaniæ, in Occidentem Hispaniæ obtenditur: Gallis in Meridiam

ridiem etiam inspicitur: Septentrionalia ejus, nullis contra terris, vasto atque aperto mari pulsantur. Formam totius Britanniae Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores, oblongae scutulae vel bipenni assimilavere. & est ea facies citra Caledoniam, unde & in universum fama est transgressa. sed inmensum & enorme spatium procurrentium extremo jam litore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram novissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta, insulam esse Britanniam affirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit, domuitque. dispecta est & Thyle, quam haecenus nix, & hiems abdebat. sed mare pigrum & grave remigantibus perhibent. ne ventis quidem proinde attolli: credo quod rariores terrae montesque, causa ac materia tempestatum, & profunda moles continui maris tardius impellitur. Naturam Oceani atque aestus neque querere hujus operis est, ac multi rettulere. unum addiderim: nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenuis accrescere aut resorberi, sed influere penitus atque ambire, etiam jugis atque montibus inseri velut in suo.

II. Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenae an advecti, ut inter Barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii: atque ex eo argumenta. namque rutilae Caledoniam habitantium comae, magni artus, Germanicam originem asseverant. Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & positu contra Hispaniam, Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse fidem faciunt. proximi Gallis, & similes sunt: seu durante originis vi; seu procurrentibus in diversa terris, positio caeli corporibus habitum dedit. in universum tamen aestimanti, Gallos vicinum solum occupasse, credibile est. Eorum sacra deprehendas, superstitionum persuasionem. Sermo haud multum diversus. in deposcendis periculis eadem audacia; & ubi advenere, in detrectandis eadem formido. plus tamen ferociae Britanni praefereunt, ut quos nondum longa pax emollierit. nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus. mox segnitia
cum

cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate,
quod Britannorum olim victis evenit: ceteri man-
nent quales Galli fuerunt.

12. In peditē robur : quædam nationes & curru præliantur. honestior auriga, clientes propugnant. olim regibus parebant, nunc per principes factionibus & studiis trahuntur. nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribulvæ civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus : ita dum singuli pugnant, universi vincuntur. Cælum crebris imbris ac nebulis fœdum. asperitas frigorum abest. Dierum spatia ultra nostri orbis mensuram, & nox clara, & extrema Britannix parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quod si nubes non officiant, aspici per noctem Solis fulgorem, nec occidere & exsurgere, sed transire affirmant : scilicet extrema & plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque cælum & sidera nox cadit. Solum præter oleam vitemque & cetera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, secundum. tarde mitescunt, cito proveniunt. eademque utriusque rei causa, multus humor terrarum, cælique. Fert Britannia aurum & argentum & alia metalla, pretium victoriæ. gignit & Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur. nam in rubro mari viva ac spirantia saxi avelli, in Britannia prout expulsa sint colligi. ego facilius crediderim naturam margaritis deesse, quam nobis avaritiam.

13. Ipsi Britanni delectum, ac tributa, & in-
juncta imperii munera impigre obeunt, si injuriæ
absint: has ægre tolerant, jam domiti ut pareant,
nondum ut serviant. Igitur primus omnium Ro-
manorum D. Julius cum exercitu Britanniam in-
gressus, quamquam prospera pugna terruerit in-
colas, ac litore potitus sit, potest videri osten-
disse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia,
& in rempublicam versa principum arma, ac lon-
ga oblivio Britanniae etiam in pace. Consilium
id divus Augustus vocabat, Tiberius præceptum.
Agitasse

Agitasse C. Cæsarem de intranda Britannia satis constat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, & ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, & assumpto in partem rerum Vespasiano. quod initium venturæ mox fortunæ fuit, domitæ gentes, capti reges, & monstratus factis Vespasianus.

14. Consularium primus Aulus Plautius præpositus: ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius. redactaque paullatim in formam provinciae proxima pars Britanniae. addita insuper veteranorum colonia. quædam civitates Cogiduno regi donatæ. is ad nostram usque memoriam fidesimus mansit, vetere ac jam pridem recepta populi Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis & reges. Mox Didius Gallus parta à prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officii quæreretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum extinctus est. Suetonius hinc Paullinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus firmatisque præsidii: quorum fiducia Monam insulam ut vires rebellibus ministrantem aggressus, terga occasione patefecit.

15. Namque absentia legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre injurias, & interpretando accendere: Nihil profici patientia, nisi ut graviora tamquam ex facili tolerantibus imperentur. singulos sibi olim reges fuisse, nunc binos imponi; & quibus legatus in sanguinem, procurator in bona sæviret: æque discordiam præpositorum, æque concordiam subiectis exitiosam: alterius, manus, centuriones; alterius, vim & contumelias miscere: nihil jam cupiditati, nihil libidini exceptum. in proelio fortiorem esse qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque & imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, injungi delectus, tamquam mori tantum pro patria nescientibus. quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse jugum, & flumine non Oceano defendi: sibi patriam, conjuges, parentes: illis avaritiam & luxuriam causas belli esse. recessuros

firos ut divus Iulius recessisset, modo virtutes majorum suorum æmulerentur. neve prælii unius aut alterius eventu pavescerent. plus impetus, majorem constantiam penes miseros esse. jam Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porro in ejusmodi consiliis periculosius esse deprehendi, quam audere.

16. His atque talibus invicem instincti, Voadica generis regii femina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpsere universi bellum: ac sparsos per castella milites confectati, expugnatis præfidiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem civitati. nec ullum in Barbaris sævitæ genus omisit ira & victoria. Quod nisi Paullinus, eo cognito provinciæ motu, propere subvenisset, amissa Britannia foret: quam unius prælii fortuna veteri patientiæ restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic cum egregius cetera, arroganter in deditos, & ut suæ quoque injuriæ ultor, durius consuleret; missus Petronius Turpilianus tamquam exorabilior, & delictis hostium novus, eoque poenitentiae mitior; compositis prioribus nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior & nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere jam Barbari quoque ignoscere vitis blandientibus. & interventus civilium armorum præbuit justam segnitiae excusationem. sed discordia laboratum, cum assuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precario mox præfuit; ac velut pacti, exercitus licentiam; dux salutem. hæc seditio sine sanguine stetit. Nec Vestius Bolanus manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina, eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bolanus, & nullis delictis invisus, caritatem paraverat loco auctoritatis.

17. Sed ubi cum cetero orbe Vespasianus & Britanniam recipiavit, magni duces, egregii exercitus,

citus, minuta hostium spes; & terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quæ numerosissima provinciæ totius perhibetur, aggressus. multa prælia, & aliquando non incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et cum Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque moleni Iulius Frontinus, vir magnus quantum licebat, validamque & pugnacem Silurum gentem armis subegit; super virtutem hostium, locorum quoque difficultates elactatus.

18. Hunc Britanniae statum, has bellorum vices media jam æstate transgressus Agricola invenit, cum & milites velut omiſſa expeditione ad securitatem, & hostes ad occasionem verterentur. Ordovicum civitas haud multo ante adventum ejus, alam in finibus suis agentem, prope universam obriverat: eoque initio erecta provincia, ut quibus bellum volentibus erat, probare exemplum, aut recentis legati animum opperiri. Tum Agricola, quamquam transacta ætas, sparsi per provinciam numeri, præsumpta apud militem illius anni quies, tarda & contraria bellum inchoaturo, & plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit: contractisque legionum vexillis, & modica auxiliorum manu, quia in æquum degressi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quo ceteris par animus simili periculo esset, erexit aciem. cæsaque prope universa gente, non ignarus instandum famæ, ac prout prima cessissent fore universa; Monam insulam, cujus possessione revocatum Paullinum rebellionem totius Britanniae supra memoravi, redigere in potestatem animo intendit. Sed ut in dubiis consiliis, naves deerant, ratio & constantia ducis transvexit: depositis omnibus sarcinis, lectissimos auxilium, quibus nota vada, & patrius nandi usus, quo simul seque & arma & equos regunt, ita repente immisit, ut obstupefacti hostes, qui classem, qui naves, qui mare expectabant, nihil arduum aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus. Ita petita pace, ac dedita insula, clarus ac magnus haberi Agricola: quippe cui ingredienti provinciam, quod tempus

alii per ostentationem aut officiorum ambitum transigunt, labor & periculum placuisset. Nec Agricola prosperitate rerum in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat, victos continuisse: ne laureatis quidem gesta prosecutus est: sed ipsa dissimulatione famæ famam auxit, æstimantibus quanta futuri spe tam magna ta-
cuisset.

19. Ceterum animorum provinciæ prudens, simulque doctus per aliena experimenta, parum profici armis si injuriæ sequerentur, causas bellorum statuit exscindere. à se suisque orsus, primam domum suam coërcuit, quod plerisque haud minus arduum est, quam provinciam regere: nihil per liberos servosque publicæ rei: non studiis privatis, nec ex commendatione aut precibus centurionum milites ascire, sed optimum quemque fidelissimum putare: omnia scire, non omnia exsequi: parvis peccatis veniam, magnis severitatem commodare: nec pœna semper, sed sæpius pœnitentia contentus esse: officiis & administrationibus potius non peccaturos, * quam damnare cum peccassent. Frumenti & tributorum auctionem æqualitate munerum mollire, circumcisiis quæ in quæstum reperta, ipso tributo gravius tollerabantur. namque per ludibrium assidere clausis horreis, & emere ultro frumenta, ac vendere pretio cogebantur. devortia itinerum & longinquitas regionum indicebatur, ut civitates à proximis hibernis in remota & avia deferrent, donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.

20. Hæc primo statim anno comprimendo, egregiam famam paci circumdedit; quæ vel incuria vel tolerantia priorum, haud minus quam bellum timebatur. Sed ubi æstas advenit contracto exercitu, militum in agmine laudare modestiam, disjectos coërcere: loca castris ipse capere, æstuaria ac silvas ipse prætentare: & nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur. atque ubi satis terruerat, parcendo rursus irritamenta pacis ostentare. Quibus rebus multæ civitates quæ in illum diem

ex æquo egerant, datis obsidibus iram posuere, & præsidiiis castellisque circumdatæ, tanta ratione curaque, ut nulla ante Britanniae nova pars illaceffita transferit.

21. Sequens hiems faluberrimis consiliis absumpta. namque ut homines dispersi ac rudes, eoque bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescerent: hortari privatim, adjuvare publice, ut templa, fora, domus exstruerent, laudando promptos & castigando segnes. ita honoris æmulatio, pro necessitate erat. Iam vero principum filios liberilibus artibus erudire, & ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. inde etiam habitus nostri honor, & frequens toga. paullatimque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus, & balnea, & conviviorum elegantiam. idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.

22. Tertius expeditionum annus novas gentes aperuit, vastatis usque ad Taum (æstuario nomen est) nationibus, qua formidine territi hostes, quamquam conflictatum sævis tempestatibus exercitum, laceffere non ausi. ponendisque insuper castellis spatium fuit. Adnotabant periti, non alium ducem opportunitates locorum sapientius legisse, nullum ab Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum, aut pactione ac fuga desertum. crebræ eruptiones. nam adversus moras obsidionis, annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiemis, & sibi quisque præsidio, irritis hostibus, eoque desperantibus. quia soliti plerumque damna æstatis hibernis eventibus pensare, tum æstate atque hieme juxta pellebantur. Nec Agricola unquam per alios gesta avidus interceptit, seu centurio seu præfectus, incorruptum facti testem habebat. Apud quosdam acerbior in conviciis narrabatur, ut bonis comis, ita adversus malos injucundus. cæterum ex iracundia nihil supererat. secretum & silentium ejus non timeres. honestius putabat offendere, quam odisse.

23. Quarta æstas obtinendis quæ percurrerat insumpta. ac si virtus exercituum & Romani nominis

minis gloria pateretur, inventus in ipsâ Britannia terminus. Nam Glota & Bodotria diversi maris æstu per immensum revecti, angusto terrarum spatio dirimuntur. quod tum præsidiis firmabatur: atque omnis propior sinus tenebatur, summotis velut in aliam insulam hostibus.

24. Quinto expeditionum anno nave prima transgressus, ignotas ad id tempus gentes crebris simul ac prosperis præliis domuit: eamque partem Britanniae quæ Hiberniam aspicit, copiis instruit, in spem magis quam ob formidinem. si quidem Hibernia medio inter Britanniam atque Hispaniam sita, & Gallico quoque mari opportuna, valentissimam imperii partem magnis invicem usibus miscuerit. Spatium ejus si Britanniae comparatur angustius, nostri maris insulas superat. Solum cælumque & ingenia cultusque hominum haud multum à Britannia differunt. melius aditus portusque per commercia & negotiatores cogniti. Agricola expulsus seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat, ac specie amicitiae in occasionem retinebat. Sæpe ex eo audiui, legione una & modicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam posse. Idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique arma, & velut è conspectu libertas tolleretur.

25. Ceterum æstate qua sextum officii annum inchoabat, amplas civitates trans Bodotriam sitas, quia motus universarum ultra gentium, & infesta hostili exercitu itinera timebantur, prius classe exploravit: quæ ab Agricola primum assumpta in partem virium, sequebatur egregia specie, cum simul terra simul mari bellum impelleretur: ac sæpe iisdem castris pedes equesque & nauticus miles mixti copiis & lætitia, sua quisque facta, suos casus attollerent: ac modo silvarum & montium profunda, modo tempestatum ac fluctuum adversa, hinc terra & hostis, hinc victus Oceanus militari jactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex captivis audiebatur, visa classis obstupesciebat, tamquam aperto maris sui secreto ultimum victis perfugium clauderetur. Ad manus & arma conversi Caledoniam incolentes populi, paratu magno

maiores fama, uti mos est de ignotis, oppugnasse ultro, castra adorti, metum ut provocantes addiderant: regrediendumque citra Bodotriam, & excedendum potius, quam pellerentur, specie prudentium ignavi admonebant. cum interim cognoscit, hostes pluribus agminibus irrupturos. Ac ne superante numero, & peritia locorum circumiretur, diviso & ipse in tres partes exercitu incessit.

26. Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio, universi nonam legionem ut maxime invalidam, nocte aggressi inter somnū ac trepidationem cæsis vigilibus irrupere. Iamque in ipsis castris pugnabant, cum Agricola iter hostium ab exploratoribus edoctus, & vestigiis infecutus, velocissimos equitum peditumque assultare tergis pugnantium jubet, mox ab universis adjici clamorem. & propinqua luce fulsere signa. ita ancipiti malo territi Britanni: & Romanis redit animus, ac securi pro salute, de gloria certabant. ultro quinetiam irrupere. & fuit atrox in ipsis portarum angustiis prælium, donec pulsi hostes, utroque exercitu certante, his ut tulisse opem, illis ne eguisse auxilio viderentur. quod nisi paludes & silvæ fugientes texissent, debellatum illa victoria foret,

27. Cujus constantia ac fama ferox exercitus: nihil virtuti suæ invium: penetrandam Caledoniam, inveniendumque tandem Britanniae terminum continuo præliorum cursu fremebant. atque illi modo cauti ac sapientes, prompti post eventum ac magniloqui erant. iniquissima hæc bellorum conditio est, prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur. At Britanni non virtute sed occasione & arte ducis rati, nihil ex arrogantia remittere, quo minus juventutem armarent, conjuges ac liberos in loca tuta transferrent, cætibz ac sacrificiis conspirationem civitatum sancirent. atque ita irritatis utrimque animis discessum.

28. Eadem æstate cohors Vespiorum per Germanias conscripta, in Britanniam transmissa, magnum ac memorabile facinus ausa est. Occiso centurione

jurione ac militibus, qui ad tradendam disciplinam immixti manipulis exemplum & rectores habebantur, tres Liburnicas adactis per vim gubernatoribus ascendere: & uno remigrante, suspectis duobus eoque interfectis, nondum vulgato rumore ut miraculum provehebantur. mox hac atque illa rapti, & cum plerisque Britannorum sua defensionum prælio congressi, ac sæpe victores, aliquando pulsi, eo ad extremum inopiæ venere, ut infirmissimos suorum; mox sorte ductos vescerentur. atque ita circumvecti Britanniam, amissis per insecutiam regendi navibus, pro prædonibus habiti, primum à Suevis, mox à Frisiis intercepti sunt. ac fuere quos per commercia venumdatos, & in nostram usque ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti casus illustravit. Initio æstatis Agricola domestico vulnere ictus, anno ante natum filium amisit. Quem casum neque ut plerique fortium virorum ambitiose, neque per lamenta rursus ac maerorem muliebriter tulit. & in luctu bellum inter remedia erat.

29. Igitur præmissa classe quæ pluribus locis prædata, magnum & incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortissimos & longa pace, exploratos addiderat, ad montem Grampium pervenit, quem jam hostes infederant. Nam Britanni nihil fracti pugnae prioris eventu, & ultionem aut servitium expectantes, tandemque docti commune periculum concordia propulsandum, legationibus & foederibus omnium civitatum vires exciverant. Iamque super triginta millia armatorum aspiciebantur, & adhuc affluebat omnis juvenus, & quibus cruda ac viridis senectus, clari bello, ac sua quisque decora gestantes: cum inter plures duces virtute & genere præstans, nomine Galgacus, apud contractam multitudinem prælium poscentem, in hunc modum locutus fertur:

30. Quotiens causas belli & necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est, hodiernum diem, consensumque vestrum, initium libertatis totius Britanniae fore. Nam & universi servitutis expertes: & nullæ ultra terræ, ac ne mare quidem

securum, imminente nobis classe Romana. ita proelium atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignavis tutissima sunt. Priores pugnae, quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant: quia nobilissimi totius Britanniae, eoque in ipsis penetralibus siti, nec servientium litora aspicientes, oculos quoque à contactu dominationis inviolatos habebamus. Nos terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus famæ in hunc diem defendit. nunc terminus Britanniae patet. atque omne ignotum pro magnifico est. Sed nulla jam ultra gens, nihil nisi fluctus & saxa: & interiores Romani. quorum superbiam frustra per obsequium & modestiam effugeris. raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur: si locuples hostis est, avari; si pauper, ambitiosi. quos non Oriens, non Occidens satiaverit: soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt. auferre, trucidare, rapere falsis nominibus, imperium; atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant.

31. Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit; hi per delectus alibi servituri auferuntur. Coniuges sororesque & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluantur. Bona fortunasque, in tributum egerunt; in annonam, frumentum. corpora ipsa ac manus, silvis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro à dominis aluntur: Britannia servitutem suam cottidie emit; cottidie pascit. Ac sicut in familia recentissimus quisque servorum & conservis ludibrio est: sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, novi nos & viles in excidium petimur. Neque enim arva nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis refervemur. Virtus porro ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus. & longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius. Ita sublata spe veniæ, tandem sumite animum, tam quibus salus, quam quibus gloria carissima est. Brigantes semina duce, exurere coloniam, expugnare castra ac

nisi

nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere jugum potuere: nos integri & indomiti, & libertatem non in praesentia laturos, primo statim congressu non ostendemus quos sibi Caledonia viros seposuerit?

32. An eandem Romanis in bello virtutem, quam in pace lasciviam adesse creditis? Nostri illi dissensionibus ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt: quem contractum ex diversissimis gentibus, ut secundae res tenent, ita adversae dissolvent. nisi si Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum plerosque dominationi alienae sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quam servos, fide & affectu teneri putatis: metus & terror est, infirma vincula caritatis, quae ubi removeris, qui timere deserint, odisse incipient. Omnia victoriae incitamenta pro nobis sunt: nullae Romanos conjuges accendunt: nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plebisque patria, aut alia est: paucos numeros circum trepidos ignorantia, caelum ipsum ac mare & silvas, ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo ac vinctos dii nobis tradiderunt. Ne terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit neque vulnerat. In ipsa hostium acie inveniemus nostras manus. agnoscent Britanni suam causam. recordabuntur Galli priorem libertatem. deferent illos ceteri Germani, tamquam nuper Vespiani reliquerunt. Nec quidquam ultra formidinis, vacua castella, senum coloniae, inter male parentes & injuste imperantes, agra municipia & discordantia. hic dux, hic exercitus. ibi tributa & metalla, & ceterae servientium poenae: quas in aeternum proferre, aut statim ulcisci, in hoc campo est. Proinde ituri in aciem & majores vestros, & posteros cogitate.

33. Excepere orationem alacres, & barbari moris cantu & fremitu clamoribusque dissonis. Iamque agmina, & armorum fulgores, audentissimi cujusque procursu: simul instruebantur acies. cum Agricola quamquam laetum & vix monitis coercitum militem adhuc ratus, ita disseruit: Octavus annus est, commilitones, ex quo virtute

& auspiciis imperii Rom. fide atque opera vestra Britanniam vicistis. tot expeditionibus, tot præliis seu fortitudine adversus hostes, seu patientia ac labore pœne adversus ipsam rerum naturam opus fuit: neque me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egressi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniae non fama nec rumore, sed castris & armis teneamus. Inventa Britannia, & subacta. Equidem in agmine, cum vos paludes montesve & flumina fatigarent, fortissimi cujusque vocem audiebam, Quando dabitur hostis, quando acies? Veniunt à latebris suis extrusi. & vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis adversa. Nam ut superasse tantum itineris, silvas evasisse, transisse aestuaria, pulchrum ac decorum in frontem; ita fugientibus periculosissima quæ hodie prosperrima sunt. Neque enim nobis aut locorum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia: sed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, jam pridem mihi decretum est, neque exercitus neque ducis terga tuta esse. Proinde & honesta mors turpi vita potior; & incolumitas ac decus eodem loco sita sunt. nec inglorium fuerit, in ipso terrarum ac naturæ fine recidisse.

34. Si novæ gentes atque ignota acies constitisset: aliorum exercituum exemplis vos hortarer. nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. Ii sunt quos proximo anno, unam legionem furto noctis aggressos, clamore debellastis: ii ceterorum Britannorum fugacissimi, ideoque tam diu superstites. Quomodo silvas saltusque penetrantibus, fortissimum quodque animal robore, pavida & inertia ipso agminis sono pelluntur: sic acerrimi Britannorum jam pridem ceciderunt: reliquus est numerus ignavorum & metuentium. quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt novissimi, ideo extremo metu corpora defixere in his vestigiis, in quibus pulchram & spectabilem victoriam ederetis. Transigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem, approbate Reip. nunquam exercitui imputari potuisse,

tuisse, aut moras belli, aut causas rebellandi.
 35. Et alloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, & finem orationis ingens alacritas consecuta est, statimque ad arma discursum. infinitos ruentesque ita disposuit, ut peditum auxilia quæ octo millia erant, mediam aciem firmarent: equitum tria millia cornibus affunderentur. legiones pro vallo stetero, ingens victoriæ decus citra Romanum sanguinem bellanti, & auxilium si peterentur. Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constiterant: ita ut primum agmen æquo, ceteri per acclive jugum connexi velut insurgerent: media campi covinarius & eques strepitu ac discursu complebat. Tum Agricola superante hostium multitudine veritus ne simul in frontem, simul & latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat, & arcessendas plerique legiones admonebant, promptior in spem, & firmus adversis, dimisso equo pedes ante vexilla constitit.

36. Ac primo congressu eminus certabatur. simul constantia, simul arte Britanni, ingentibus gladiis & brevibus cetris, missilia nostrorum vitare, vel excutere, atque ipsi magnam vim telorum superfundere: donec Agricola tres Batavorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mucrones ac manus adducerent. quod & ipsis vetustate militiæ exercitatum, & hostibus inhabile parva scuta & enormes gladii sine mucrone complexum armorum, & in aperto pugnam non tolerabant. Igitur ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora scindere, & tractis qui in æquo obstiterant, erigere in colles aciem cœpere; ceteræ cohortes æmulatione & impetu committæ proximis quosque cedere. ac plerique semineces aut integri festinatione victoriæ relinquebantur. Interim equitum turmæ fugere, covinarii peditum se prælio miscuere: & quamquam recentem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus & inæqualibus locis hærebant: minimeque equestris ea pugnæ facies erat, cum in gradu stantes si-

mul equorum corporibus impellerentur. ac sæpe vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transversos, aut obvios incurfabant.

37. Et Britanni qui adhuc pugnae expertes summa collium infederant, & paucitatem nostrorum vacui spernebant, degredi paullatim & circumire terga vincentium coeperant: ni id ipsum veritus Agricola quatuor equitum alas ad subita belli retentas, venientibus opposuisset, quantoque ferocius accurrerant, tanto acrius pulsos in fugam disieciisset. Ita consilium Britannorum in ipsos verfum. transvectæque præcepto ducis, à fronte pugnantium alæ, aversam hostium aciem invasere. Tum vero patentibus locis grande & atrox spectaculum: sequi, vulnerare, capere, atque eosdem oblati aliis trucidare. Iam hostium, prout cuique ingenium erat, catervæ armatorum paucioribus terga præstare, quidam inermes ultro ruere, ac se morti offerre. Passim arma & corpora, & laceri artus, & cruenta humus: & aliquando etiam victis ira virtusque. postquam silvis appropinquarunt, collecti, primos sequentium incautos & locorum ignaros circumveniebant. Quod ni frequens ubique Agricola, validas & expeditas cohortes indaginis modo, & sicubi artiora erant, partem equitum dimissis equis, simul rariores silvas equitem persultare iussisset, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Ceterum ubi compositos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus ut prius, nec alius alium respectantes, rari, & vitabundi invicem, longinqua atque avia pati. finis sequendi nox & fatietas fuit. cæsa hostium ad decem millia: nostrorum trecenti quadraginta cecidere, in quibus Aulus Atticus præfectus cohortis, juvenili ardore & ferocia equi hostibus illatus.

38. Et nox quidem gaudio prædaque læta victoribus: Britanni palantes mixtoque virorum mulierumque ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deferere domos, ac per iram ultro incendere: eligere latebras, & statim relinquere: miscere invicem consilia aliqua, dein sperare: aliquando

quando frangi aspectu pignorum suorum, sæpius concitari. satisque constabat seivisse quosdam in conjuges ac liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciem victoriæ latius aperuit. vastum ubique silentium, secreti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obuius. quibus in omnem partem dimissis, ubi incerta fugæ vestigia, neque usquam conglobari hostes compertum, & exacta jam æstate spargi bellum nequibat; in fines Horestorum exercitum deducit. Ibi acceptis obfidibus; præfecto classis circumveli Britanniam præcepit. datæ ad id vires, & præcesserat terror. ipse peditem atque equites lento itinere, quo novarum gentium animi ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locavit. Et simul classis secunda tempestate ac fama Trutulensem portum tenuit, unde proximo latere Britanniae lecto omni redierat.

39. Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum jactantia epistolis Agricolæ auctum, ut Domitiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius exceperit. Inerat conscientia, derisui fuisse nuper falsum è Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captivorum speciem formarentur: at nunc veram magnamque victoriam, tot millibus hostium cæsis, ingenti fama celebrari. Id sibi maxime formidolosum, privati hominis nomen supra principis attolli: frustra studia fori, & civilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet: & cetera utcumque facilius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse. Talibus curis exercitus, quodque sævæ cogitationis indicium erat, secreto suo satiatus, optimum in præsentia statuit reponere odium, donec impetus famæ & favor exercitus languesceret. nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat.

40. Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in senatu jubet: addique insuper opinionem, Syriam provinciam Agricolæ destinari, vacuum tum morte Atilii Rufi consularis, & majoribus reserva-

tam,

tam. Credidere plerique, libertum ex secretioribus ministeriis missum ad Agricolam, codicillos quibus ei Syria dabatur tulisse, cum præcepto, ut si in Britannia foret, traderentur: eumque libertum in ipso freto Oceani obvium Agricolæ, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeasse, siue verum istud, siue ex ingenio principis fictum ac compositum est. Tradiderat interim Agricola successori suo provinciam quietam tutamque. Ac ne notabilis celebritate & frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio, noctu in urbem, noctu in palatium, ita ut præceptum erat, venit: exceptusque brevi osculo & nullo sermone, turbæ servientium immixtus est. Ceterum ut militare nomen, grave inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus: adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpreta-
rentur.

41. Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est. causa periculi non crimen ullum, aut querela læsi cuiusquam, sed insensus virtutibus princeps, & gloria viri, ac pessimum inimicorum genus, laudantes. Et ea infecuta sunt reipublicæ tempora, quæ sileri Agricolam non sinerent: tot exercitus in Mœsia Daciaque, & Germania Pannoniaque, temeritate aut per ignaviam ducum amissi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati & capti: nec jam de limite imperii & ripa, sed de hibernis legionum & possessione dubitatum. Ita cum damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus & cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola: comparantibus cunctis vigorem, constantiam, & expertum bellis animum, cum inertia & formidine eorum. Quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore & fide, pessimi malignitate & livore, primum deterioribus principem exstimulabant. Sic Agricola simul suis virtutibus,
simul

simul vitiis aliorum, in ipsam gloriam præceps agebatur.

42. Aderat jam annus quo proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur, & occiso Civica nuper, nec Agricola consilium deerat, nec Domitiano exemplum. Accessere quidam cogitationum principis periti, qui iturusne esset in provinciam ultro Agricola interrogarent. ac primo occultius quietem & otium laudare, mox operam suam in approbanda excusatione offerre: postremo non jam obscuri, suadentes simul terrentesque, pertrahere ad Domitianum. qui paratus simulationes, in arrogantiam compositus, & audiit præces excusantis, & cum annuisset, agi sibi gratias passus est: nec erubuit beneficii invidia. Salarium tamen proconsulari solitum offerri, & quibusdam a seipso concessum, Agricola non dedit: sive offensus non petitur, sive ex conscientia, ne quod vetuerat videretur emisse. Proprium humani ingenii est, odisse quem læseris: Domitiani vero natura præceps in iram, & quo obscurior, eo irrevocabilior, moderatione tamen prudentiaque Agricolæ leniebatur. quia non contumacia, neque inani justificatione libertatis, famam fatumque provocabat. Sciant quibus moris illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse: obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adfint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum reipubl. usum, ambitiosa morte inclaruerunt.

43. Finis vitæ ejus nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam ignotisque non sine cura fuit. Vulgus quoque, & hic aliud agens populus, & ventitavere ad domum, & per fora & circulos locuti sunt: nec quisquam audita morte Agricolæ, aut lætatus est, aut statim oblitus est. Augebat miserationem constans rumor, veneno interceptum. Nobis nihil comperti affirmare auisim: ceterum per omnem valetudinem ejus, crebrius quam ex more principatus per nuntios viventis, & libertorum primi, & medicorum intimi venerunt: sive cura illud, sive inquisitio erat.

Supremo

Supremo quidem die momenta deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente sic accelerari, quæ tristis audiret. Speciem tamen doloris animo vultuque præ se tulit, securus jam odii, & qui facilius dissimularet gaudium quam metum. Satis constabat lesto testamento Agricolæ, quo coheredem optimæ uxori & piissimæ filiæ Domitianum scripsit, lætatum eum, velut honore iudicioque: tam cæca & corrupta mens assiduis adulationibus erat, ut nesciret à bono patre non scribi heredem, nisi malum principem.

44. Natus erat Agricola Cajo Cæsare tertium cons. Idib. Iuniis: excessit sexto & quinquagesimo anno, decimo Kal. Septemb. Collega Priscoque Coss. Quod si habitum quoque ejus posterius noscere velint, decentior quam sublimior fuit. nihil metus in vultu: gratia oris superabat. bonum virum facile crederes, magnum libenter. Et ipse quidem, quamquam medio in spatio integræ ætatis ereptus, quantum ad gloriam longissimum ævum peregit. Quippe & vera bona, quæ in virtutibus sita sunt, impleverat, & Consularibus ac Triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud adstruere fortuna poterat? Opibus nimis non gauderet, speciosæ contigerant. filia atque uxore superstitibus, potest videri etiam beatus, incolumi dignitate, florente fama, salvis affinitatibus & amicitiiis futura effugisse. Nam sicuti durare in hac beatissimi sæculi luce, ac principem Trajanum videre, augurio votisque apud nostras aures ominabatur: ita festinatæ mortis grande solatium tulit, evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non jam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo & velut uno ictu rempublicam exhausit.

45. Non vidit Agricola obsessam curiam, & clausum armis senatum, & eadem strage tot consularium cædes, tot nobilissimarum feminarum exilia & fugas. Vna adhuc victoria Carus Metius censebatur, & intra Albanam villam sententia Messallini strepebat, & Massa Bebius jam tum pæus erat. Mox nostræ duxere Helvidium in carcerem

cerem manus : nos Maurici , Rusticique visus , nos innocenti sanguine Senecio perfudit . Nero tamen subtraxit oculos ; iussitque scelera , non spectavit : præcipua sub Domitiano miseriarum pars erat , videre & aspici : cum suspiria nostra subscriberentur : eum denotandis tot hominum palloribus sufficeret sævus ille vultus & rubor , à quo se contra pudorem muniebat . Tu vero felix Agricola non vitæ tantum claritate , sed etiam opportunitate mortis . ut perhibent qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis , constans & libens satum excepisti , tamquam pro virili portione innocentiam principi donares . Sed mihi filixque , præter acerbitem parentis erepti , auget mæstitiam , quod assidere valetudini , fovere deficientem , satiari vultu , complexu , non contigit . excepissemus certe mandata vocesque . quas penitus animo figeremus . Noster hic dolor , nostrum vulnus : nobis tam longæ absentix conditione ante quadriennium amissus es . Omnia sine dubio , optime parentum , assidente amantissima uxore , superflue honori tuo : paucioribus tamen lacrymis compositus es , & novissima in luce desiderare aliquid oculis tui .

46. Si quis piorum manibus locus ; si ut sapientibus placet , non cum corpore extinguuntur magis animæ ; placide quiescas , nosque domum tuam ab infirmo desiderio , & muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces , quas neque lugeri , neque plangi fas est : admiratione te potius temporalibus laudibus , & si natura suppeditet , militum decoramus . Is verus honos , ea conjunctissimi cujusque pietas . Id filix quoque uxori que præceperim , sic patris , sic mariti memoriam venerari , ut omnia facta dictaque ejus secum revolvant , famamque ac figuram animi magis quam corporis complectantur . non quia intercedendum putem imaginibus quæ marmore aut ære finguntur : sed ut vultus hominum , ita simulacra vultus imbecilla ac mortalia sunt ; forma mentis æterna , quam tenere & exprimere non per alienam materiam & artem , sed tuis ipsè moribus possis . Quidquid ex Agricola amavimus , quidquid mirati sumus , manet , mansurumque

592 IULII AGRICOLÆ VITA,
que est in animis hominum, in æternitate tempo-
rum, fama rerum. Nam multos veterum velut in-
glorios & ignobiles oblivio obruet, Agricola po-
steritati narratus & traditus, superstes erit.

FABII QVINCTILIANI,

ut videtur,

DIALOGVS,

An sui sæculi Oratores antiquis; &
quare, concedant:

C. CORN. TACITO

Vulgo inscriptus.

Æpe ex me requiris, Iuste Fabi,
cur cum priora sæcula tot emi-
nentium oratorum ingeniis glo-
riaque effloruerint, nostra potif-
simum ætas deserta, & laude
orbata, vix nomen ipsum orato-
ris retineat. neque enim ita ap-
pellamus nisi antiquos. horum
autem temporum disertis, caussidici, & advocati, &
Patroni, & quidvis potius quam oratores vocan-
tur. Cui percunctationi tuæ respondere, & tam
magnæ quæstionis pondus excipere, ut aut de inge-
niis nostris male existimandum sit, si idem assequi
non possumus, aut de iudiciis, si nolumus, vix
hercule auderem, si mea sententia proferen-
da, ac non disertissimorum ut nostris temporibus
hominū sermo repetendus esset. quos eandem hanc
quæstionem pertractantes, juvenis admodum audi-
vi. Ita non ingenio, sed memoria ac recordatione
opus est, ut quæ à præstantissimis viris & excogi-
tata subtiliter, & dicta graviter accepi, cum sin-
guli diversas vel easdem, sed probabiles causas
afferrent,

afferrent, dum formam sui quisque & animi & ingenii redderet, iisdem nunc numeris, iisdemque rationibus persequar, seruatō ordine disputationis. neque enim defuit, qui diversam quoque partem susciperet, ac multum vexata & irrita vetustate, nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferebat.

2. Nam postero die quam accuratius Maternus Catonem recitauerat, cum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragœdiæ argumento sui oblitus, tantum Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper & Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri: quos ego in iudiciis non utrosque modo studiose audiebam, sed domi quoque & in publico affectabar, mira studiorum cupiditate, & quodam ardore iuuenili, ut fabulas quoque eorum & disputationes, & arcana semotæ dictionis penitus exciperem. quamvis maligne plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quam institutione & litteris famam eloquentiæ consecutum. Nam & Secundo purus, & pressus, & in quantum satis erat, profluens sermo non defuit: & Aper communi eruditione imbutus, contemnebat potius litteras quam nesciebat. tamquam maiorem industriæ & laboris gloriam habiturus, si ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, sedentem ipsum, & quem pridie recitauerat librum intra manus habentem, deprehendimus.

3. Tum Secundus: Nil ne te, Materne, fabulæ malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? An ideo librum istum apprehendisti, ut diligentius retractares, & sublatis si quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, sed tamen securiorem? Tum ille, **L E G E** s tu quidem si volueris & agnosces quæ audisti. quod si qua omisit Cato, sequenti tractatione Thyestes dicet. Hanc enim tragœdiam disposui jam, & intra me ipse formavi. Atque ideo maturare libri hujus editionem festino, ut dimissa priore cura, novæ cogitationi

toto pectore incumbam. Adeo te tragœdiæ istæ non fatiant, inquit Aper, quo minus omisiss orationum & causarum studiis, omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas? cum tot amicorum causæ; tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix sufficeres, etiam si non novum tibi ipse negotium importasses, Domitium, & Catonem: id est, nostras quoque historias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares.

4. Et Maternus, Perturbarer hac tua severitate, nisi frequens ac assidua nobis contentio jam prope in consuetudinem vertisset. Nam nec tu agitare & insequi poëtas intermittis; & ego cui desidiam ad-vocationem objicis, cotidianum hoc patrocinium defendendæ adversus te poëticæ exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel quod jam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, ut omisiss forensium Musarum angustiis, in quibus satis mihi superque sudatum est, sanctiorem istam & augustiorem eloquentiam colam.

5. Ego vero, inquit Secundus, ante quam me judicem Aper recuset, faciam quod probi & modesti judices solent, ut in his cognitionibus excusent, in quibus manifestum est, alteram apud eos partem gratia prævalere. Quis enim nescit, neminem mihi conjunctiorem esse & usu amicitæ, & assiduitate contubernii quam Salejum Bassum, cum optimum virum, tum absolutissimum poëtam? porro si poëtica accusatur, non alium video reum locupletiores. Securus sit, inquit Aper, & Salejus Bassus, & quisquis alius studium poëticæ & carminum gloriam fovet, cum causas agere non possit. & ego enim quatenus arbitrum litis hujus inveni, non patiar, Maternum societate plurium defendi. sed & ipsum solum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem & oratoriam, qua parare simul & tueri amicitias, adsciscere nationes, complecti provincias possit, amittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad utilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium

omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest. Nam si ad utilitatem vitæ omnia consilia, factaque nostra dirigenda sunt, quid erit tutius quam eam exercere artem qua semper armatus præsidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero & inimicis metum & terrorem ultro feras, ipse securus & velut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? cujus vis & utilitas rebus prope fluentibus, aliorum præsidio & tutela intelligitur: sin proprium periculum increpuit, non hercule lorica aut gladius in acie firmitus munimentum, quam reo & periclitanti eloquentiæ præsidium simul & telum, quo propugnare pariter & incessere, vel in iudicio, sive in senatu, sive apud principem possis. Quid aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam suam opposuit? qui accinctus & minax disertam quidem sed inexercitam & ejusmodi certaminum rudem Helvidii sapientiam elusit. Plura de utilitate non dico, cum præsertim minime contradicendum Maternum meum arbitrer.

6. Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ transeo, cujus jucunditas non uno aliove momento, sed omnibus prope diebus, & prope omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo; & ad voluptates honestas nato, quam videre plenam semper & frequentem domum concursu splendidissimorum hominum? idque scire, non pecuniæ, non orbitati, neque officii alicujus administrationi, sed sibi ipsi dari? illos quinimo orbes & locupletes & potentes venire plerumque ad juvenem & pauperem; ut aut sua aut amicorum discrimina commendent. Vllane tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quam spectare homines veteres, & senes, & totius urbis gratia subiixos, in summa omnium rerum abundantia confitentes id quod optimum sit se non habere? Iam vero qui togatorum comitatus & egressus! quæ in publico species! quæ in-judiciis veneratio! quod gaudium consurgendi assistendique inter tales, in unum conversos! coire populum, & circumfundi coram, & accipere affectum quemcumque orator induerit. Vulgata dicentium gaudia,

& imperitorum quoque oculis exposita percenseo. Illa secretiora, & tantum ipsis orantibus nota, majora sunt. Sive accuratam meditatumque affert orationem, est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii pondus & constantia: sive novam & recentem curam non sine aliqua trepidatione animi attulerit; ipsa sollicitudo commendat eventum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ, atque ipsius temeritatis vel præcipua jucunditas est. Nam ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu ferantur atque elaborentur, gratiora tamen quæ sua sponte nascuntur.

7. Equidem ut de me ipse fatear, non cum diem latioremi egi, quo mihi latus clavus oblatus est, vel quo homo novus & in civitate minime favorabili natus, questuram, aut tribunatum, aut præturam accepi: quam eos quibus mihi pro mediocritate hujus quantulæcumque in dicendo facultatis, aut rem prospere defendere, aut apud centum viros causam aliquam feliciter orare, aut apud principem ipsos illos liberos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi supra tribunatus & præturas & consulatus adscendere videor, tum abire: quod non si in alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama & laus cujusvis artis cum oratorum gloria comparanda est, qui non illustres in urbe solum apud negotiosos & rebus intentos, sed etiam apud juvenes & adolescentes, quibus morum indoles est & bona spes sui? Quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos sæpius vulgus imperitum, & tunicatus hic populus transeuntis nomine vocat, & digito demonstrat? Advenæ quoque & peregrini, jam in municipiis & coloniis suis auditos, cum primum urbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoscere concupiscunt.

8. Ausim contendere, Marcellum hunc Eprium de quo modo locutus sum, & Crispum Vibium (libentius enim novis & recentibus quam remotis & obliteratis exemplis utor) non minus esse in extremis partibus terrarum, quam Capuæ aut Vercellis, ubi nati dicuntur. nec hoc illis alterius ter milles sesterrium præstat, quamquam ad has ipsas

ipſas opes poſſunt videri eloquentiæ beneficio ve-
niſſe. Ipſa eloquentia, cujus numen & cæleſtis vis
multa quidem omnibus ſæculis exempla edidit, ad
quantam uſque fortunam homines ingenii viribus
pervenerint. Sed hæc ut ſupra dixi, proxima, &
quæ non auditu cognoscenda ſed oculis ſpectanda
haberemus. Nam quo ſordidius & abjectius nati
ſunt, quoque notabilior paupertas & anguſtia re-
rum naſcentes eos circumſteterunt; eo clariora &
ad demonſtrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem
illuſtiora exempla ſunt. quod ſine commendatio-
ne natalium, ſine ſubſtantia facultatum, neuter mo-
ribus egregius, alter habitu quoque corporis con-
temptus, per multos jam annos potentiſſimi ſunt
civitatis, ac donec libuit principes fori; nunc prin-
cipes in Cæſaris amicitia, agunt feruntque cunctas
atque ab ipſo principe cum quadam reverentia dili-
guntur. Quia Veſpaſianus venerabilis ſenex & pa-
tientiſſimus veri, bene intelligit, ceteros quidem
amicos ſuos niti iis quæ ab ipſo acceperint, quæque
ipſi accumulare, & in alios congerere promptum
eſt: Marcellum autem & Criſpum, attuliſſe ad
amicitiam ſuam, quod non à principe acceperint,
nec accipi poſſit. Minimum inter tot ac tanta lo-
cum obtinent imagines, ac tituli & ſtatuar. quæ ne-
que ipſa tamen negliguntur: tam hercule quam di-
vitæ & opes, quas facilius invenies qui vituperet,
quam ſatidiat. His igitur & honoribus, & orna-
mentis, & facultatibus, refertas domos eorum vi-
demus, qui ſe ab ineunte adoleſcentia cauſſis foren-
ſibus & oratorio ſtudio dederunt.

9. Nam carmina & verſus, quibus totam vi-
tam Maternus inſumere optat (inde enim omnis
fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctori-
bus ſuis conciliant, neque utilitates alunt: volu-
ptatem autem brevem, laudem inanem & infru-
ctuofam conſequuntur. Licet hæc ipſa, & quæ
deinde diſturus ſum, aures tuæ ô Maternæ re-
ſpiciant, cui bono eſt ſi apud te Agamemnon aut Ia-
ſon diſerte loquitur? quis ideo domum deſenſus,
& tibi obligatus redit? Quis Saleium noſtrum
egregium poëtam, vel (ſi hoc honorificentius eſt)
præclariffimum vatem deducit, aut ſalutat, aut profe-

quitur? Nempe si amicus ejus, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurreret, aut ad te Materne, non quia poëta es, neque ut pro eo versus facias. hi enim Basso domi nascuntur, pulchri quidem & jucundi. quorum tamen hic exitus est, ut cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, unum librum extudit & elucubravit, rogare ultro & ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis. nam & domum mutuatur, & auditorium extruit, & subsellia conducit, & libellos dispergit: & ut beatissimus recitationem ejus eventus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore præcepta, ad nullam certam & solidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cujusquam beneficium, sed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre. Laudavimus nuper ut miram & eximiam Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sester tia Basso donasset. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri; quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat. se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem? Adjice quod poëtis, si modo dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda conversatio amicorum, & jucunditas urbis, deferenda cetera officia, utque ipsi dicunt, in nemora & lucos, id est, in solitudinem recedendum est.

10. Nec opinio quidem & fama cui soli serviunt, & quod unum esse pretium omnis suilaboris fatentur, æque poëtas quam oratores sequitur. quoniam medicoreis poëtas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. Quotus quisque cum ex Hispania vel Asia, ne quid de Gallis nostris loquamur, in urbem venit, Salejum Bassum requirit? atque adeo si quis requirit & semel vidit, transit & contentus est: ut si picturam aliquam vel statuam vidisset. Neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos quibus natura sua oratorum ingenium denegavit, deterream a carminibus, si modo in
hac

hac studiorum parte oblectare otium & nomen inferere possunt famæ. ego vero omnem eloquentiam omnesque ejus partes sacras & venerabiles puto: nec solum cothurnum vestrum, aut heroïci carminis sonum, sed lyricorum quoque jucunditatem & elegorum lascivias, & jamborum amaritudinem, epigrammatum lusus, & quaecumque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo. sed tecum mihi Maternæ res est, quod cum natura tua in ipsam artem eloquentiæ ferat, errare mavis, & summa adeptus, in levioribus subsistis. Vt si in Græcia natus esses, ubi ludicras quoque artis exercere honestum est, ac tibi Nicostрати robur ac vires dii dedissent, non paterer immanes illos & ad pugnam natos lacertos, levitate jaculi aut jactu disci vanescere: sic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad causas, & ad vera prælia voco. cum præsertim ne ad id quidem confugere possis, quod plerisque patrocinator, tamquam minus obnoxium sit offendere poetarum quam oratorum studium. Effervescit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, sed quod periculosius est, pro Catone offendis. nec excusatur offensa necessitudine officii, aut fide advocacionis, aut fortuitæ & subitæ dictionis impetu: meritatus videris elegisse personam notabilem; & cum auctoritate dicturam. Sentio quid responderi possit. hinc ingentis ex his assensus, hinc in ipsis auditoriis præcipue laudari; & mox omnium sermonibus ferri. Tolle igitur quietis & securitatis excusationem, cum tibi sumas adversarium superiorem. nobis satis sit privatas & nostri sæculi controversias tueri, in quibus expressis si quando necesse sit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata sit fides, & libertas excusata.

II. Quæ cum dixisset Aper acrius, ut solebat, & intento ore: remissus & subridens Maternus, PARAVI, inquit, me non minus diu accusare oratores, quam Aper laudat. Fore enim arbitrabar, ut à laudatione eorum digressus detrectaret poetas, atque carminum studium prosterneret: arte quadam mitigavit, concedendo his qui caus-

fas agere non possent, ut versus facerent. Ego autem sicut in causis agendis efficere aliquid & eniti fortasse possum, ita recitatione tragoediarum ingredi famam auspicatus sum, tum quidem cum in Nerone improbam & studiorum quoque sacra profanantem vaticinii potentiam fregi: & hodie si quid in nobis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. ac jam me sejungere à forensi labore constitui, nec comitatus istos & egressus aut frequentiam salutationum concupisco: non magis quam æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irruperunt. Nam statum cujusque ac securitatem melius innocentia tuetur quam eloquentia. nec vereor, ne mihi umquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint.

12. Nemora vero, & luci, & secretum ipsum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in strepitu, nec sedente ante ostium litigatore, nec inter sordes ac lacrymas reorum componuntur: sed secedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque sedibus sacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus, in illa casta & nullis contacta vitiis pectora influxit. sic oracula loquebantur. Nam lucrosæ hujus & sanguinantis eloquentiæ usus, recens, & malis moribus natus, atque, ut tu dicebas Aper, in locum teli repertus. Ceterum felix illud, &, ut more nostro loquar, aureum sæculum, & oratorum & criminum inops, poëtis & vatibus abundat, qui benefacta canerent, non qui male admissa defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut augustior honor: primum apud deos, quorum proferre responsa & interesse epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos sacrosque reges, inter quos neminem causidicorum, sed Orphea ac Linum, ac si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus. vel si hæc fabulosa nimis & composita videntur, illud certe mihi concedis Aper, non minorem honorem Homero quam Demostheni apud posteros: nec angustioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quam

Ly-

Lysiae aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quam Virgilii detrectent. Nec ullus Asinii aut Messallae liber tam illustris est, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyestes.

13. Ac ne fortunam quidem vatum, & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta & anxia oratorum vita. licet illos certamina & pericula sua, ad consulatus evexerint: malo securum & secretum VIRGILII secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti epistolae, testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, & forte praesentem spectantemque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitae, vel perpetuitate famae cesserit. Nam Crispus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac praesenti fortuna concupiscendum? an quod timent; an quod timeantur? quod cum cottidie aliquid rogentur, hi quibus praestant indignantur? quod alligati cum adulatione, nec imperantibus umquam satis servi videntur, nec nobis satis liberi? Quae haec summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. Me vero dulces, ut Virgilius ait, Musae, remotum à sollicitudinibus, & curis, & necessitate cottidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque fontes ferant: nec infanum ultra & lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, testamentum pro pignore scribam: nec plus habeam, quam quod possim cui velim relinquere, quando cumque fatalis & meus dies veniet, statuarque tumulto non maestus & atrox, sed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, nec consulat quisquam nec roget.

14. Vix dum finierat Maternus concitatus & velut instinctus, cum Vipsanius Messalla cubiculum ejus ingressus est, suspicatusque ex ipsa intentione singulorum, altiore inter eos esse sermonem: Num parum tempestivus, inquit, interveni, secretum consilium & causae alicujus meditationem tractantibus? Minime, minime, inquit.

Secundus, atque adeo vellem maturius intervenisses. delectasset enim te & Apri nostri accuratissimus sermo, cum Maternum ut omne ingenium ac studium suum ad causas agendas converteret, exhortatus est: & Materni pro carminibus suis læta, utque poetæ defendi decebat, audentior, poetarum quam oratorum similior oratio. Me vero, inquit, & sermo ipse infinita voluptate affecisset, atque id ipsum delectat, quod vos viri optimi & temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis, & declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed ejusmodi etiam disputationes adjungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionis & litterarum jucundissimum oblectamentum, cum vobis qui illa disputatis afferunt; tum etiam his ad quorum aures pervenerint. Itaque hercule non minus probari video in te Secunde, quod Iulii Asiatici vitam componendo, spem hominibus fecisti plurimum ejusmodi librorum, quam in Apro quod nondum à scholasticis controversiis recessit; & otium suum mavult novorum rhetorum more, quam veterum oratorum consumere.

15. Tum Aper, Non desinis Messalla vetera tantum & antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia irridere atque contemnere. Nam hunc tuum sermonem sæpe excepi, cum oblitus & tuæ & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem esse contenderes. Atque id eo credo audacius, quod maligni in iis opinionem non verebaris, cum eam gloriam quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares. Neque illius, inquit, sermonis mei poenitentiam ago; neque aut Secundum, aut Maternum, aut te ipsum Aper, (quamquam interdum in contrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo vestrum, ut causas hujus infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquiro. & quod quibusdam solatio est, mihi augeat quæstionem, quia video etiam Graius accidisse, ut longius absit. Æschine & Demosthene Sacerdos iste Nicetes, & si quis alius Ephesum vel Mitylenas contentus scholasticorum clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipsi à Cicerone aut Asinio recessistis.

16. Magnam, inquit Secundus, & dignam statu quæstionem movisti: sed quis eam iustius explicaverit quam tu, ad cuius summam eruditionem & præstantissimum ingenium cura quoque & meditatio accessit? Et Messalla, Aperiam, inquit, cogitationes meas, si illud à vobis ante impetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adjuvetis. Pro duobus, inquit Maternus, promitto. nam & ego & Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quam nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire, & tu paullo ante dixisti, & ipse satis manifestus jamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam. Non enim, inquit Aper, inauditum & indefensum sæculum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum ætatem signatione ista determinetis? Ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres & olim natos intelligo, ac mihi versantur ante oculos Vlysses & Nestor, quorum ætas mille fere & CC annis sæculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem & Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi & Alexandri temporibus floruisse: ita tamen ut utrique superstites essent. Ex quo apparet, non multo plures quam CCCC annos interesse inter nostram & Demosthenis ætatem. quod spatium temporis, si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur: si ad naturam sæculorum & respectum hujus immensi ævi, perquam breve, & in proximo est. Nam si, sicut Cicero in Hortensio scribit, is est magnus & verus annus, quo eadem positio cæli siderumque, quæ cum maxime est, rursus existet, isque annus horum quos vocamus annorum XII M DCCCLIV completitur; incipit Demosthenes vester quem vos veterem & antiquum fingitis, non solum anno quo nos, sed fere eodem mense exstitisse.

17. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium ut puto Agrippam, qui potest videri antiquus, nostrorum temporum desertis antepone soletis; sed Ciceronem, & Cæsarem, & Cæcium, & Calvum, & Brutum, & Asinium, & Messallam.

lam. quos quidem cur antiquis temporibus potius adscribatis quam nostris, non video. nam ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe & Pansa consulibus, ut Tiro libertus ejus scripsit, VII Idus Decemb. occisus est, quo anno divus Augustus in locum Pansæ & Hirtii se & Q. Pedium Coss. suffecit. statue VI & L annos, quibus mox divus Augustus Rempubl. rexit: adjice Tiberii tres & viginti, & prope quadriennium Caji, ac bis quater nos denos Claudii & Neronis annos, atque ipsum Galbæ & Othonis, & Vitellii unum annum, ac sextam jam felicitis hujus principatus stationem, qua Vespasianus Rempubl. fovet, c & xx anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis ætas. Nam ipse ego in Britannia vidi senem, qui se fateretur & pugnæ interfuisse, qua Cæsarem inferentem arma Britanniae, arcere litoribus, & pellere aggressi sunt. Ita si eum qui armatus C. Cæsari restitit, vel captivitas, vel voluntas, vel factum aliquod in urbem pertraxisset, idem Cæsarem ipsum & Ciceronem audire potuit, & nostris quoque actionibus interesse. Proximo quidem congiario ipsi vidistis plerisque senes, qui se à divo quoque Augusto semel atque iterum accepisse congiarium narrabant. ex quo colligi potest, & Corvinum ab illis & Asinium audiri potuisse. Nam Corvinus in medium usque Augusti principatum, Asinius pæne ad extremaum duravit. Nec dividatis sæculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorundem hominum aures agnoscere ac velut conjungere & copulare potuerunt.

18. Hæc ideo prædixi, ut si qua ex horum oratorum fama gloriaque, laus temporibus adquiratur, eandem docerem in medio sitam, & propiorem nobis quam Ser. Galbæ, C. Carboni, quosque alios antiquos merito vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos utinam imitatus non esset Calvus vester aut Cælius, aut ipse Cicero. Agere enim fortius jam & audentius volo, si illud ante prædixero, mutari cum temporibus formas & genera dicendi. Sicut Catoni seni comparatus C. Gracchus plenior & uberior; sic Graccho politior & ornatio

Craf-

Crassus : sic utroque distinctior & urbanior & altior Cicero : Cicerone mitior Corvinus & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro quis disertissimus : hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiæ vultum, sed in illis quoque quos vocatis antiquos, plures species deprehendi; nec statim deterius esse quod diversum est : vitio autem malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Num dubitamus inventos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis constat nec Ciceroni quidem obtristatores defuisse, quibus inflatus & tumens, nec satis pressus, supra modum exultans & superfluens, & parum Atticus videretur. Legisti utique & Calvi, & Bruti, ad Ciceronem missas epistolas. ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem, & attritum, Brutum autem otiosum atque disjunctum. Rursumque Ciceronem à Calvo quidem male audivisse, tamquam solutum & enervum : à Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. Si me interrogas, omnes mihi videntur verum dixisse. sed mox ad singulos veniam, nunc mihi cum universis negotium est.

19. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum affirmant flexisse ab illa vetere, atque dicendi via directa : non infirmitate ingenii, nec infecitia litterarum, transtulisse se ad id dicendi genus contendo, sed judicio & intellectu. Vidit namque, ut paullo ante dicebam, cum conditione temporum ac diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. Facile perferebat prior iste populus, ut imperitus & rudis, imperitissimarum orationum spacia : atque id ipsam laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ita vero longa principiorum præparatio, & narrationis alte repetita series, & multarum divisionum ostentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridissimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat : & si quis

odo-

odoratus philosophiam, atque ex ea locum aliquem orationi suæ infereret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirum. erant enim hæc nova & incognita: & ipsorum quoque oratorum paucissimi præcepta rhetorum aut philosophorum placita cognoverant. At hercule pervulgatis jam omnibus, cum vix in cortina quisquam assistat, qui elementis studiorum etsi non instructus, at certe imbutus sit, novis & exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per quæ orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos iudices qui vi aut potestate, non jure & legibus cognoscunt, & nec accipiunt tempora, sed constituunt: nec expectandum habent oratorem dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed sæpe ultro admonent, atque alio transgredientem revocant & festinare se testantur.

20. Quis nunc ferat oratorem de infirmitate valetudinis suæ præstantem? qualia sunt fere principia Corvini. Quis quinque in Verrem libros expectaverit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immensa volumina, quæ pro M. Tullio aut A. Cæcina legimus? Præcurrit hoc tempore iudex dicentem & nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore & cultu descriptionum invitatus & corruptus est, aversatur dicentem. Vulgus quoque assistentium, & affluens & vagus auditor, assuevit jam exigere lætitiâ & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in iudiciis tristem & impexam antiquitatem, quam si quis in scena Roscii aut Turpionis Ambivii exprimere gestus velit. Iam vero juvenes & in ipsa studiorum incude positi, qui provectus sui causa oratores sectantur, non solum audire, sed etiam referre domum aliquid illustre & dignum memoria volunt. Traduntque invicem, ac sæpe in colonias ac provincias suas scribunt, sive in suis aliquis arguta & brevi sententia effulsit, sive locus exquisito & poetico cultu enituit. Exigitur enim jam ab oratore etiam poeticus decor, non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus & iudiciis obtemperans nostrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior existit.

stitit. Neque ideo minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exstruuntur, sed marmore nitent & auro radiantur?

21. Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere, nec unum de populo. * Canuti aut Aride Furnio & Toranio, quique alios in eodem valetudinario hæc ossa & hanc maciem probant. Ipse mihi Calvus cum unum & viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una aut altera oratiuncula satisfecit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video. quotus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit? at hercule in hominum studiosorum manibus versantur accusationes, quæ in Vatinius inscribuntur, ac præcipue secunda ex his oratio. est enim verbis ornata, & sententiis, auribus iudicum accommodata: ut scias ipsum quoque Calvum intellexisse quid melius esset, nec voluntatem quin sublimius & cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse. Quid ex Cœlianis orationibus? nempe hæc placent sive in universa parte factum in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem verborum, & hians compositio & inconditi sensus redolent antiquitatem. nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus est. Concedamus sane C. Cæsari, ut propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum minus eloquentia effecerit, quam divinum ejus ingenium postulabat: tam hercule quam Brutum philosophiæ suæ relinquamus. Nam in orationibus minorem esse famam suam, etiam admiratores ejus fatentur. nisi forte quisquam aut Cæsaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro Rege, ceterosque ejusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi qui & carmina eorundem miratur. fecerunt enim & carmina, & in Bibliothecas rettulerunt, non melius quam Cicero, at felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt, Asinius quoque, quamquam propioribus tem-

temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenios & Appios studuisse. Pacuvium certe, & Attium, non solum tragœdiis sed etiam orationibus suis expressit. adeo durus & siccus est. Oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur: sed temperatus ac bonus sanguis implet membra & exsurgit toris; ipsos quoque nervos rubor tegit & decor commendat. Nolo Corvinum insequi, quia non per ipsum stetit quo minus lætitiæ niforemque nostrorum temporum exprimeret. viderimus inquam iudicio ejus vis aut animi aut ingenii suffecerit.

22. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus suis fuit, quæ mihi vobiscum est. Illi enim antiquos mirabantur; ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat. nec ulla re magis ejusdem ætatis oratores præcurrit, quam iudicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit, & compositioni artem: locosque lætiores attentavit, & quasdam sententias invenit: utique in his orationibus quas senior jam & juxta finem vitæ composuit, id est, postquam magis profecerat. usuque & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus est. Nam priores ejus orationes, non carent vitiis antiquitatis. lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus: tarde commovetur, raro incalescit: pauci sensus opt. & cum quodam lumine terminantur. nihil excerpere, nihil referre possis: & velut in rudi ædificio, firmus sane paries & duraturus, sed non satis expolitus & splendens. Ego autem oratorem, sicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum & oculos delectet: non ea solum instrui supellectile, quæ necessariis usibus sufficiat; sed sit in apparatu ejus, & aurum, & gemmæ, ut sumere in manus, & aspicere sæpius liceat: quædam vero procul arceantur, ut jam oblitterata & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda & inertī structura, in morem Annalium componantur: fugiat scædam & insulsam

seurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno & eodem modo terminet.

23. Nolo irridere rotam fortunæ, & jus Verri-
num, & illud tertio quocunque sensu in omnibus
pro sententia positum, esse videatur, Nam & hoc
inuitus rettuli, & plura omisi, quæ tamen sola mi-
rantur atque exprimunt hi qui se antiquos oratores
vocant. neminem nominabo, genus hominum si-
gnasse contentus: sed vobis utique versantur ante
oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium
pro Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidii
Bassi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Sisen-
næ aut Varronis sordet: qui rhetorum nostrorum
commentarios fastidiunt, oderunt; Calvi miran-
tur: quos more prisco apud iudicem fabulantes,
non auditores sequuntur, non populus audit, vix
denique litigator perpetitur. adeo mæsti & inculti,
illam ipsam quam jactant sanitatem, infirmitate &
jejunio consequuntur. Porro ne in corpore qui-
dem valetudinem medici probant, quæ animi
anxietate contingat. parum est ægrum non esse,
fortem & letum & alacrem volo. prope abest ab
infirmitate in quo sola sanitas laudatur, Vos ve-
ro disertissimi, ut potestis, ut facitis, illustrate sæ-
culum nostrum pulcherrimo genere dicendi. Nam
& te Messalla, video lætissima quæque antiquo-
rum imitantem: Et vos Materne ac Secunde, ita
gravitati summum nitorem & cultum verborum
miscetis; ea electio inventionis, is ordo rerum, &
quotiens causa poscit, ubertas; ea quotiens per-
mittitur, brevitatis; is compositionis decor, sen-
tentiarum planitas; sic exprimitis affectus, sic li-
bertatem temperatis: ut etiam si nostra judicia ma-
lignitas & invidia tardaverit, verum de vobis di-
cturi sint posteri nostri.

24. Quæ cum Aper dixisset; Agnoscitis ne, in-
quit Maternus, vim & ardorem Apri nostri? quæ
torrente, quo impetu sæculum nostrum defen-
dit! quam copiose ac varie vexavit antiquos! quan-
to non solum ingenio ac spiritu, sed etiam erudi-
tione & arte, ab ipsis mutuatus est, per quæ mox
ipsum incesseret! Tuum tamen Messalla promissum
immixtas non debes. neque enim defensores an-
tiquo-

tiquorum exigimus, nec quemquam nostrorum, quamquam modo laudati sumus, his quos insectatus est Aper, comparamus. ac ne ipse quidem ita sentit, sed more veteri & alias vestris philosophis sæpe celebrato, sumpsit sibi contradicendi partes. Exprime nobis non laudationem antiquorum, satis enim illos fama sua laudat, sed causas cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus; cum præsertim centum & xx. annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit.

25, Tum Messalla: Sequar à te præscriptam formam Materne. neque enim diu contradicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum proprie antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autem de vocabulo pugna non est, sive illos antiquos, sive majores, sive quo alio mavult nomine appellet: dummodo in confesso sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti sermonis ejus repugno, si cominus fatetur plures formas dicendi etiam iisdem sæculis, nedum diversis exstitisse. Sed quo modo inter Atticos oratores primæ Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines & Hyperides & Lysias & Lysurgus obtinent; omnium autem consensu hæc oratorum ætas maxime probatur: sic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit, Calvus autem & Asinius & Cæsar & Cælius & Brutus suo jure & prioribus & sequentibus anteposuntur. nec refert quod inter se specie differant, cum genere consentiant. At strictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cælius, gravior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero; omnes tamen eandem sanitatem eloquentiæ ferunt: ut si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam judicii ac voluntatis similitudinem & cognitionem. Nam quod invicem se obtræxerunt, & supersunt aliqua epistolis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum virium, sed hominum. Nam & Calvum & Asinium & ipsum Ciceronem credo solitos & invidere, & livere, & cete-

ceteris humanæ infirmitatis vitiis affici; solum inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec invidia, sed simpliciter & ingenue iudicium animi sui detexisse. an invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæsari quidem invidisse? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & si quos alios antiquorum agitare non destitit, non exigit defensorem, cum fatear quædam eloquentiæ eorum, ut nascenti adhuc nec satis adultæ, defuisse.

26. Ceterum si omissio optimo illo, & perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi; malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatem, quam calamistros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis. adeo malim oratorem, vel hirta toga induere, quam fucatis & meretriciis vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, immo hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum, & levitate sententiarum, & licentia compositionis, histrionales modos exprimant. quodque vix auditu fas esse debeat, laudis & gloriæ & ingenii loco plerique jactant, cantari saltarique commentarios suos. Vnde oritur illa fœda & præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut oratores nostri tenere dicere, histriones diserte saltare dicantur. Equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum plus vis habeat quam sanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omissa modestia, ac pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus, & studio ferendi plerumque detectus non pugnat, sed rixatur. Ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore urbanitatis, & ipsarum virium robore, multum ceteros superat. quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere sustinuit. Ego autem expectabam. ut incusato Asinio, & Cœlio, & Calvo, aliud nobis agmen produceret, plurisque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæsari, singulis demum singulos opposeremus. Nunc de-

trectasse nominatim antiquos oratores contentus, neminem sequentium laudare ausus est, nisi in publicum & in commune. veritus credo ne multos offenderet, si paucos excerpisset. quotus enim quisque scholasticorum non hac sua persuasione fruatur; ut se ante Ciceronem numeret, sed plane post Gabinianum?

27. At ego non verebor nominare singulos, quo facilius propofitis exemplis appareat quibus gradibus fracta sit & deminuta eloquentia. Appropera, inquit Maternus, & potius exsolve promissum. neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me equidem in confessio est, sed causas exquirimus, quas te solitum tractare, paullo ante, plane mitiore eloquentia & temporum nostrorum, miratus, antequam te Aper offenderet majores tuos laceffendo. Non sum, inquit, offensus Aprina disputatione, nec vos offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringet, cum sciatis hanc esse ejusmodi sermonum legem, judicium animi citra damnum affectus proferre. Perge, inquit Maternus, & cum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, à qua vel magis degeneravimus, quam ab eloquentia.

28. Et Messalla, Non reconditas Materne causas requiris, nec aut tibi ipsi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, etiamsi mihi partes assignatis proferendi in medium, quæ omnes sentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & ceteras artes descivisse ab ista vetere gloria, non inopia hominum, sed desidia juventutis, & negligentia parentum, & inscientia præcipientium, & oblivione moris antiqui? quæ mala primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, jam in provincias manant: quamquam nostra nobis notiora sunt. Ego de urbe & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos statim excipiunt, & per singulos ætatis gradus cumulantur, si prius de severitate ac disciplina majorum circa educandos formandosque liberos pauca prædixero. Iam primum suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cujus præcipua laus erat, tueri domum, & inservire liberis. Eligebatur
autem

autem aliqua major natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus, omnis cuiuspiam familiæ suboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum, sanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Attiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus. quæ disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera & integra & nullis pravitatibus detorta uniuscujusque natura, toto statim pectore arriperet artes honestas: & sive ad rem militarem, sive ad juris scientiam, sive ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret, id universum hauriret.

29. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus servis plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accommodatus. horum fabulis & erroribus, teneri statim & rudes animi imbuuntur. Nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lasciviæ & libertati. per quæ paullatim impudentia irrepit, & sui alienique contemptus. Iam vero propria & peculiaria hujus urbis vitia pæne in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor, & gladiatorum eorumque studia. quibus occupatus & obfessus animus quantum loci bonis artibus relinquit? quantum quemque inveneris qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? Nec præceptores quidem ulla crebriores cum auditoribus suis fabulas habent. colligunt enim discipulos non severitate disciplinæ, nec ingenii experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulationis. Transeo prima discentium elementa, in quibus & ipsis parum elaboratur. nec in auctoribus cognoscendis, nec in evolvenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum satis operæ infumitur.

sed expetuntur quos Rhetoras vocant: quorum professio quando primum in hanc urbem introducta sit, quamque nullam apud majores nostros auctoritatem habuit, statim docuero.

30. Referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua usos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor & cottidiana meditatio & in omni genere studiorum exercitationes, ipsorum etiam continentur libris. Notus est, vobis utique Ciceronis liber qui Brutus inscribitur, in cujus extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet) sua initia, suos gradus, suae eloquentiae velut quandam educationem refert. se apud Q. Mucium jus civile didicisse: apud Philonem Academicum, apud Diodorum Stoicum omnis philosophiae partes penitus hausisse: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contingerat, Achaiam quoque & Asiam peragrassae, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur. Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriae, non musicae, non grammaticae, non denique ullius ingenuae artis scientiam ei defuisse. Ille dialecticae subtilitatem; ille moralis partis utilitatem; ille rerum motus causasque cognovit. ita enim est, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum scientia exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia. neque oratoris vis & facultas, sicut ceterarum rerum, angustis & brevibus terminis clauditur: sed is est orator, qui de omni quaestione pulchre & ornate & ad persuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium possit.

31. Haec sibi illi veteres persuadebant. ad haec efficienda intelligebant opus esse, non ut rhetorum scholis declamarent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis linguam modo & vocem exercerent; sed ut his artibus pestus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de iusto & iniusto disputatur. Haec enim est oratori subiecta ad dicendum materia. Nam in iudiciis fere de aequitate, in deliberationibus de honestate dicimus, ita ut plerumque haec ipsa invi-

cem misceantur. de quibus copiose & varie & or-
nate nemo dicere potest, nisi qui cognovit natu-
ram humanam, & vim virtutum, prauitatemque vi-
tiorum, intellectum eorum quæ nec in virtutibus
neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam
illa profluunt, ut facilius iram iudicis vel instiget
vel leniat, qui scit quid ira; promptius ad misera-
tionem impellat, qui scit quid sit misericordia, &
quibus animi motibus concitetur. In his artibus
exercitationibusque versatus orator, siue apud in-
festos, siue apud cupidos, siue apud invidentes, siue
apud tristes, siue apud timentes dicendum habuerit,
tenebit habenas animorum: & prout cuiusque na-
tura postulabit, adhibebit manum & temperabit
orationem, parato omni instrumento, & ad omnem
usum reposito. Sunt apud quos astrictum, & col-
lectum, & singula statim argumenta concludens
dicendi genus, plus fidei meretur. apud hos dedisse
operam dialecticæ proficiet. Alios fusa, &
æqualis, & ex communibus ducta sensibus oratio,
magis delectat. ad hos permouendos mutuabimur
aliquid à Peripateticis. hi aptos & in omnem dispu-
tationem paratos jam locos dabunt: Academici pu-
gnacitatem, Plato altitudinem; Xenophon iucun-
ditatem. ne Epicuri quidem & Metrodori hone-
stas quasdam exclamationes assumere, hisque, pro-
ut res poscit, uti alienum erit oratori. neque enim
sapientem informamus, neque Stoicorum civita-
tem, sed eum qui non quasdam artes audire, sed
omnes liberaliter debet. ideoque & juris civilis
scientiam veteres oratores comprehendebant; &
grammatica, musica, & geometria imbuebantur.
Incidunt enim causæ plurimæ quidem ac pæne
omnes, quibus juris notitia desideratur: pleræ-
que autem, in quibus hæ quoque scientiæ requi-
runtur.

32. Nec quisquam respondeat: sufficit ut ad tem-
pus simplex quiddam & uniforme doceamur. Pri-
mum enim aliter utimur propriis, aliter commodat-
is: longèque interesse manifestum est, possideat
quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa mul-
tarum scientiarum etiam aliud agentes, nos or-
nat, atque ubi minime credas, eminet & excellit.

Idque non doctus modo & prudens auditor, sed etiam populus intelligit: ac statim ita laude profectitur, ut legitime studuisse, ut per omnes eloquentiæ numeros isse, ut denique oratorem etiam fateatur. quem non posse aliter exsistere, nec exstitisse umquam confirmo, nisi eum qui tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exierit. quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum fex quoque cottidiani sermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, ut ignorent leges, non teneant S. C. jus civitatis ultro derideant: sapientiæ vero studium & præcepta prudentium penitus reformident: in paucissimos sensus & angustas sententias detrudant eloquentiam, velut expulsum regno suo: ut quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisâ & amputata, sine apparatu, sine honore, pæne dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artificiiis discatur. Ergo hanc primam & præcipuam causam arbitror, cur tantum ab eloquentia antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderantur, quos potiores nominabo quam apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriæ proditum est. Et Cicero his ut opinor verbis, quidquid in eloquentia effecerit, id se non rhetorum, sed Academiæ spat is consecutum. Sunt aliæ causæ magnæ & graves, quas à vobis aperiri æquum est, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, & quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi: qui si forte hoc audirent, certum habeo dicturos, me dum juris & philosophiæ scientiam tamquam oratori necessariam laudo, ineptiis meis plausisse.

33. Et Maternus, Mihi quidem, inquit, susceptum à te munus adeo peregissem nondum videris, ut inchoasse tantum, & velut vestigia ac lineamenta quædam ostendisse videaris. Nam quibus instrui veteres oratores soliti sint, dixisti, differentiamque nostræ desidiæ & inscientiæ adversus acerrima & secundissima eorum studia demonstrasti: cetera exspecto, ut quemadmodum ex te didici quid aut illi scirent,

scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscere, quibus exercitationibus iuvenes iam & forum ingressi confirmare & alere ingenia sua soliti sint. neque enim arte & scientia, sed longe magis facultate eloquentiam contineri, nec tu puto abnuēs, & hi significare vultu videntur. Deinde cum Aper & Secundus idem annuissent, Messalla quasi rursus incipiens: Quoniam initia & semina veteris eloquentiæ satis demonstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui erudiri que soliti sint, persequar nunc exercitationem eorum: quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot reconditas aut tam varias res potest, nisi ut scientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat. per quæ colligitur eandem esse rationem, & percipiendi quæ proferas, & proferendi quæ perceperis. sed si cui obscuriora hæc videntur, isque scientiam ab exercitatione separat, id certe concedet, instructum & plenum his artibus animum, longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, quæ propriæ circa oratoriam videntur.

34. Ergo apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus jam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in civitate tenebat. hunc sectari, hunc prosequi, hujus omnibus dictionibus interesse, sive in iudiciis, sive in concionibus assuescebat, ita ut altercationes quoque excipere, & iurgiis interesse, utque sic dixerim, pugnare in prælio disceret. magnus ex hoc usus, multum constantiæ, plurimum iudicii iuuenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid, aut contrarie dicit, quo minus & iudex respuat, & adversarius exprobet, ipsi denique advocati aspernentur. Igitur vera statim & incorrupta eloquentia imbuiebantur: & quamquam unum sequerentur, tamen omnes ejusdem ætatis patronos in plurimis & causis & iudiciis cognoscebant: habebantque ipsius populi diversissimarum aurium copiam, ex qua facile deprehendebatur quid in quoque

vel probaretur vel displiceret. Ita nec præceptor deerat optimus quidem & electissimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præstaret: nec adversarii & æmuli, ferro non rudibus dimicantes: sed auditorium semper plenum, semper novum, ex invidis & faventibus, ut nec bene dicta dissimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam, non minus in diversis subfelliis parari quam suis: quin immo constantius surgere ibi, fidelius corroborari. Atque hercule sub ejusmodi præceptionibus juvenis ille de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator judiciorum, eruditus & assuefactus alienis experimentis, cui cottidie audienti notæ leges, non novi judicium vultus, frequens in oculis consuetudo concionum, sæpe cognitæ populi aures, sive accusationem suscepit, sive defensionem, solus statim & unus cuicumque causæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & xx Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinius, iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus.

35. At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec placuisse majoribus nostris, ex eo manifestum est, quod Marco Crasso & Domitio censoribus eludere, ut ait Cicero, ludum impudentiæ jussi sunt. Sed ut dicere institueram, deducimur in scholas, quibus non facile dixerim utrumne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum plus mali ingeniis afferant. Nam in loco nihil reverentiæ, sed in quem nemo nisi imperitus æque intrat. In condiscipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros, & adolescentuli inter adolescentulos pari securitate dicant & audiantur. Ipse vero exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiæ apud rhetores tractantur, suasoriæ, & controversiæ. Ex iis suasoriæ quidem etsi tamquam plane leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controversiæ robustioribus assignantur, quales per fidem, & quam incredibiliter com-

compositæ ! Sequitur autem ut materiæ abhorrenti à veritate declamatio quoque adhibeatur. Sic fit ut tyrannicidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut pestilentie remedia, aut incesta matrum, aut quidquid in schola cottidie agitur ; in foro vel raro vel nunquam, ingentibus verbis persequantur: cum ad veros iudices ventum est rem cogitare, nihil humile, nihil abjectum eloqui poterat.

36. Magna eloquentia, sicut flamma materia alitur, & motibus excitatur, & urendo elarefcit. Eadem ratio in nostra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quæ composita & quieta & beata Rep. tribui fas erat: tamen ista perturbatione ac licentia plura sibi assequi videbantur, cum mixtis omnibus & moderatore uno carentibus tantum quisque orator sciperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges assidue, populare nomen, hinc conciones magistratum pæne pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum & assignatæ etiam dominibus inimicitie, hinc procerum factiones & assidue senatus adversus plebem certamina. quæ singula etsi distrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur. Quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores assequeretur, tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat; tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant. hos & præturæ & consulatus vocare ultro videbantur. hi ne privati quidem sine potestate erant, cum & populum & senatum consilio & auctoritate regerent. quinimmo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentia aut assequi posse in civitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum. nec mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur: cum parum esset in senatu breviter censere, nisi qui ingenio & eloquentia sententiam suam tueretur: cum in aliquam invidiam aut crimen

men vocati, sua voce respondendum habent; cum testimonia quoque in publicis non absentes nec per tabellam dare, sed coram & præsentes dicere cogerentur. Ita ad summa eloquentiæ præmia, magna etiam necessitas accedebat, & commoda. Disertum haberi, pulchrum & gloriosum: sed contra, mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quam præmiis stimulabantur: ne clientulorum loco potius quam patronorum numerarentur: ne traditæ à majoribus necessitudines ad alios transirent: ne tamquam inertes & non suffecturi honoribus aut non impetrarent, aut impetratos male tuerentur.

37. Nescio an venerint in manus vestras hæc vetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent, & nunc maxime à Muciano contrahuntur: ac jam undecim, ut opinor, Astorum libris, & tribus Epistolarum composita, & edita sunt. Ex his intelligi potest Cn. Pompejum & Marcum Crassum, non viribus modo & armis, sed ingenio quoque & oratione valuisse: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceteram procerum manum, multum in his studiis operæ curæque posuisse: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, sine eloquentia consecutum. His accedebat splendor rerum, & magnitudo causarum, quæ & ipsa plurimum eloquentiæ præstant. Nam multum interest utrumne de furto, aut formula & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis fociis, & civibus trucidatis. quæ mala sicut non accidere melius est, isque optimus civitatis status habendus est, quo nihil tale patimur: ita cum acciderent, ingentem eloquentiæ materiam subministrabant. Crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram & illustrem orationem efficere potest, nisi qui causam parem invenit. Non opinor Demosthenem orationes illustrant, quas adversus tutores suos composuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quinctius defensio aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores habe-

haberent : sed , ut subinde admoneo , quæstionis meminerimus , sciamusque nos de ea re loqui , quæ facilius turbidis & inquietis temporibus existit. Quis ignorat utilius ac melius esse frui pace , quam bello vexari ? Plures tamen bonos præliatores bella quam pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quo sæpius steterit tamquam in acie , quoque plures & intulerit ictus & exceperit , quo major adversarius , eo acrior qui pugnas sibi asperas desumpserit , tanto altior & excelsior & illis nobilitatus criminibus , in ore hominum agit , quorum ea natura est ut secura nolint.

38. Transeo ad formam & consuetudinem veterum iudiciorum : quæ & si nunc aptior est * ita erit eloquentia , tanto illud forum magis exercebat , in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogeatur , & liberæ comperendinationes erant , & modum dicendi sibi quisque sumebat , & numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. Primus tertio consulatu Cn. Pompejus astrinxit imposuitque veluti frenos eloquentiæ , ita tamen ut omnia in foro , omnia in legibus , omnia apud prætores gererentur : apud quos quanto maiora negotia olim exerceri solita sunt , quod majus argumentum est , quam quod causæ centum virales quæ nunc primum obtinent locum , adeo splendore aliorum iudiciorum ob RUEBANTUR , ut neque Ciceronis , neque Cæsaris , neque Bruti , neque Cœlii , neque Calvi , non denique ullius magni oratoris liber apud centum viros dictus legatur , exceptis orationibus Asinii , quæ pro heredibus Vrbiniæ inscribuntur , ab ipso tamen Pollione mediis divi Augusti temporibus habitæ , postquam longa temporum quies , & continuum populi otium , & assiduâ senatus tranquillitas , & maximi principis disciplina , ipsam quoque eloquentiam sicut omnia alia pacaverat ?

39. Parvum & ridiculum fortasse videtur quod dicturus sum , dicam tamen vel ideo ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse pænulas istas , quibus attriti & velut inclusi cum iudicibus fabulamur ? quantum virium detraxisse
ora-

orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus jam fere plurimæ causæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos cursus & spatia probant; sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi & soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipsam quinimmo curam & diligentem styli anxietatem contrariam experimur: quia sæpe interrogat iudex; quando incipias; & ex interrogatione ejus incipiendum est. Frequenter probationibus & testibus, silentium patronus indicit. unus inter hæc dicenti ac alter assistit, & res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausuque opus est, & velut quodam theatro. qualia cottidie antiquis oratoribus contingebant: cum tot pariter ac tam nobiles forum coartarent: cum clientelæ quoque, & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ periclitantibus assisterent: cum in plerisque judiciis crederet populus Rom. sua interesse quid judicaretur. Satis constat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Bestiam, & P. Vatinium, concursu totius civitatis & accusatos & defensos, ut frigidissimos quoque oratores, ipsa certantis populi studia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule, ejusmodi libri exstant, ut ipsi quoque qui egerunt, non aliis magis orationibus censeantur.

40. Tam vero conciones assidue, & datum jus quoque potentissimum quemque vexandi, atque ipsa inimicitiarum gloria: cum se plurimi disertorum, ne à P. quidem Scipione, aut Sylla, aut Cn. Pompejo abstinerint, & ad incessendos principes viros, ut est natura invidiæ, populi quoque histriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otiosa & quieta re loquimur, & quæ probitate & modestia gaudeat: sed est magna ista & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam stulti libertatem vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine servitute, contumax, temeraria, arrogans, quæ in bene constitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretensem accipimus? quarum civitatum severissima disciplina, & severissimæ le-

ges traduntur. Nec Macedonium quidem ac Persarum ac ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, Athenienses plurimi oratores exstiterunt: apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. Nostra quoque civitas donec erravit, donec se partibus, & dissensionibus, & discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratum modus: tulit sine dubio valentiorum eloquentiam, sicuti indomitus ager habet quasdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu pensavit.

41. Sic quoque quod superest antiquis oratoribus, * forum non emendare, nec usquam ad votum compositæ civitatis argumentum est quidem, quod nemo nos advocat, nisi aut nocens aut miser. quod municipium in civitatem nostram venit, nisi quod aut vicinus populus, aut domestica discordia agitat? quam provinciam tuemur, nisi spoliata vexatamque? Atqui melius fuisset non queri, quam vindicari. Quod si inveniretur aliqua civitas in qua nemo peccaret, supervacuus esset inter innocentes orator, sicut inter sanos medicus. Quo modo tamen minimum usus minimumque profectus ars mendicantis habet in his gentibus, quæ firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur: sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores, & in obsequium regentis paratos. Quid enim opus est longis in senatu sententiis, cum optimi cito consentiant? Quid multis apud populum concionibus, cum de republica non imperiti & multi delibarent, sed sapientissimus & unus? Quid voluntariis accusationibus, cum tam raro & tam parce peccetur? Quid invidiosis & excedentibus modum defensionibus, cum clementia cognoscentis obviam periclitantibus eat? Credite optimi, & in quantum opus est disertissimi viri, si aut vos prioribus sæculis, aut isti quos miramur, his nati essent, ac deus aliquis vitas vestras, vestra tempora repente mutasset; nec vobis summa illa laus & gloria in eloquentia, neque
illis

illis modis & temperamentum defuisset. Nunc quoniam, nemo eodem tempore assequi potest magnam famam & magnam quietem, bonis sæculi sui quisque, citra obtrectationem alterius, utatur.

42. Finierat Maternus. Tum Messalla: Erant quibus contradicerem, erant de quibus plura dici vellem, nisi jam dies esset exactus. Fiet, inquit Maternus, postea arbitrato tuo, & si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de his rursus conferemus. Ac simul assurgens & Aprum complexus, Ego, inquit, te poëtis, Messalla, antiquariis, eriminabimur. At ego vos rhetoribus & scholasticis, inquit. Cum adrisissent, discessimus.

I N D E X

I N

C. CORNELIVM TACITVM.

<p>A <i>Bharus Arabum Rex.</i>
 pag. 216, & seqq.
 <i>Abnobamons,</i> 546
 <i>Aëte, liberta Neronis,</i> 246,
 263, & seq. 271, & seq.
 <i>Adgandesfrivus Chatto-</i>
 <i>rum princeps,</i> 89
 <i>Adiabeni,</i> 301, & seqq.
 <i>Adjutrix legio,</i> 414, 462
 <i>Adoptionis fiste mos pra-</i>
 <i>vus,</i> 309, & seqq.
 <i>Adrana ff.</i> 37
 <i>Adulterii pœna apud</i>
 <i>Germanos,</i> 553
 <i>Ædui populi,</i> 108, &
 seqq. 374, & seqq.
 <i>Ægyptius,</i> 355, 386, 398,
 445
 <i>Ægyptia Iudaicaque su-</i>
 <i>perstitione infecti, pel-</i>
 <i>luntur Italia,</i> 88
 <i>Ælia Petina,</i> 212
 <i>Ælius Gallus,</i> 165, &
 seqq.
 <i>Ælius Sejanus,</i> 122, e-
 <i>jus genius, vita & mo-</i>
 <i>res,</i> 126. <i>Liviam Dru-</i>
 <i>si uxorem adulterio</i>
 <i>polluit,</i> 127. <i>Venennum</i>
 <i>parat Druso,</i> 129, &
 seqq.
 <i>Æmilia Lepida,</i> 99, e-
 <i>jus mors,</i> 187
 <i>Ænus fl.</i> 444
 <i>Æsculapius deus,</i> 532
 <i>Æstiorum gentes,</i> 557
 <i>Æsanius Burrhus. Vide</i>
 <i>Burrus.</i></p> | <p><i>Africa,</i> 73, & seqq. 355,
 464
 <i>M. Agrippa,</i> 10, 358
 <i>Agrippa Postumus unicus</i>
 <i>nepos Augusti,</i> 11, <i>ejus</i>
 <i>caedes,</i> 12
 <i>Agrippa Postumus falsus,</i>
 <i>Clemens nomine,</i> 67, &
 seqq. <i>interfectus,</i> 68
 <i>Agrippina Augusta, Ger-</i>
 <i>manici uxor, neptis</i>
 <i>Augusti,</i> 26, 30, & seq.
 43, & seqq. 90, &
 & seqq. 131, & seqq.
 151, & seqq. <i>ejus mors,</i>
 179
 <i>Agrippina Iulia, Germa-</i>
 <i>nici filia, mater Nero-</i>
 <i>nis,</i> 74, & seqq. <i>nubit</i>
 <i>Claudio Imp.</i> 228, &
 seqq. <i>ejus lascivia.</i>
 246, 271
 <i>Agrippine insidia paran-</i>
 <i>tur à filio,</i> 271, & seq.
 <i>occiditur,</i> 276, & seq.
 <i>Agrippina Colonia, Vbio-</i>
 <i>rum oppidum,</i> 377, 496,
 & seqq. 515, 517, 519,
 & seqq. <i>sic dictum</i>
 <i>ab Agrippina Iulia, ibi</i>
 <i>genita,</i> 222
 <i>Agrippinenses,</i> 377, &
 seqq. 500, & seqq.
 517, 519, & seq. 527
 & seqq.
 <i>Albani,</i> 183, & seq. 353
 <i>Albis fl.</i> 59, 503
 <i>Albium Intemelium,</i> 401
 <div style="text-align: center; margin-top: 10px;"> R r </div> <i>Albucilla</i></p> |
|--|---|

I N D E X.

- Albucilla*, uxor Satrii Se-
cundi, multorum amo-
ribus famosa, 191
Alexandria, 464, 531
Alienus Cæcina. Vide
Cæcina.
Aliso fl. 44
Allobroges, 381
Alpes, 382, 442, 458, 466
Alphenus Varus, 408,
415, & seqq. 459, 467,
471, 490
Alpinus Montanus 458,
561, 542
Altinum, 444
Amisia fl. 41
Amphitheatrum Placen-
tinum conflagrât, 404
Amphitheatrum captum
apud Fidenam, cadit,
maxima frage homi-
num, 155, & seqq.
Andecavi pop. 108
Angli, 562
Angrivarii, 44, 48, &
seqq. 560
Anicetus, Polemonis li-
bertus, 271, & seqq.
eius mors, 463, &
seqq.
Annaeus Lucanus occidi-
tur, 332
Annaeus Seneca, 215, re-
tor Neronis, 250, ac-
cusatur, 293, & seqq.
eius cædes, 329
Annius Bassus, 465
Annius Faustus, 399, da-
mnatus, *ibid.*
Annius Gallus, 392, &
seqq. 400, 405, &
seqq. 415
Annus magnus & *verus*,
603
Ansibarii, 267, 268
Antejus, 43
Antiochia, 431
Antiochensium theatrum
ibid.
Antiochus rex, 432, 533
Antistius Sossianus, 254,
291, 340, 509
Antium colonia, 310
Antona fl. 223
Antonia turris, 539
M. Antonius, 70, 74
Antonius Felix. V. *Felix*.
Antonius Flamma, 509
Antonius Novellus, 392,
400
Antonius Primus, 434,
445, & seqq. 466, 470,
471, 473, 481, 487, 529
Apenninus, 461, 466, 468
470
Apicata, Sejani uxor,
127, 131
Apinius Tiro, 468, 479
Apis idolum, 535
Aponius Saturninus, Ma-
sia præfectus, 388, 434,
439, & seqq. 446, 447,
& seqq.
L. Apronius, inferioris
Germanie prætor,
161
Apuleja Varilia, sororis
Augusti neptis, 73
Aquileja, 444
Aquilius primipilaris,
492
Aquilius Regulus, 507
Arabes Iudeis infensi,
533
Arabisci pop. 558
Araxis, 260
Archelaus Capadocæ
rex,

I N D E X.

- rex, in visus Tiberio,* 502, 547
69, ejus mors, ibid.
Arduenna saltus, 108
Arenacum, 520
Aricinum nemus, 458
Arii, 564, & seqq.
Ariobarzanes Medus, 42
Ariorivstus rex, 526
Armenii, 76, 78, 229, 256,
 & seq. 281, & seqq.
Armenia, 42, 258
Arminius, Cheruscorum
princeps, 36, & seq. 54
 & seqq. 70, & seqq.
occiditur, 89
Arnus fl. 48
Arpus, Chattorum prin-
ceps. 54
Arrius Varus, 144, &
 seq. 449, & seq. 486,
 & seq. 506, & seq. 522
Arruntius Stella, 251
Arsaces, Armeniæ rex.
 182, & seq.
Arsacidarum gens, 51,
 & seqq. 183
Arsametes fl. 307, &
 seq.
Artabanus, Parthorum
rex, 51, 182, 185, 188,
 & seq.
Artavafdes Armenio-
rum rex, 52, & seq.
Artaxata, urbs Arme-
niæ. 76, 183, 233, 260,
 combusta, deleta & so-
 lo aquata, ibid.
Artaxias, Artavafdis
filius, 52
Artaxias Zeno Ptolemonis
filius rex datus
Armenis & Germani-
co, 76, defunctus, 182
Asciburgium, 502, 547
Asinius Gallus, 14, 16, &
 seq. 63, ejus mors 178
Asinius Pollio, 142
Asphaltites lacus, 536
Assyla Græciæ, 117, &
 seq.
Assyli jus, 132
Athenæ, 74
Ateste, 444
Aventicum Helv. caput,
 382
Ausidienus Rufus, 20, &
 seq.
Augurium aquilarum,
 57
Augusta Taurinorum,
 424
Augustales Iudi, 18, 36
Augustani equites, 278
Augustus Caesar, 9, &
 seq. ejus testamentum,
 13, mors, 13, funus, 13,
 & seq.
Augustodunum Eduo-
rum caput, 109, & seq.
Aviones pop. 560
Avitus Didius. Vide
Didius Avitus.
Aulus Vitellius. Vide
Vitellius.
Auspicia, sortes & præ-
sagia Germanorum, 550
 B.
B Adubenne lucus, 161
Bajanus lacus, 272
Balsamum. 536
Bardanes rex Parthorum,
 197, ejus mors, 198
Basilides Agyptius sa-
cerdos, 530
Bassus Lucillius. Vide
Lucillius Bassus.

I N D E X.

Batavi, 59, & seq. 376,
 378, 408, & seq. 424,
 & seq. 492, 496, 500,
 541, & seq. 556, &
 seq.
Batavorum insula, 53,
 545
Batavodurum, 543
Bedriacum, 413, 415
Belge, 26, 108, 494, 495
Belus Amnis, 537
Berenice regina, 396
Bethastii, 515, 521, & seq.
Bibaculi carmina, 142
Bingium, 521
Blesius Iunius. Vide *Iu-*
nium Blesius.
Boji, 555
Bojocalus Anfibarius,
 268
Bonna, 495, 498, & 522
Brodicia Prasutagi uxor.
 284, vitam veneno fi-
 nit, 287
Bracha tegmen barba-
rum, 404
Brigantes Britanniae po-
puli, 224, 576
Brinio Caninefas nobilis,
 492, & seq.
Britanni, 228, & seq.
 286, & seq. 568, & seq.
Britanniae descriptio, 569,
 & seq.
Britannicus Claudii Caf-
o Messallina filius,
 198, 238, & seq. *Brit-*
tannico Domitium an-
reponit Claudius, 221,
Britannico venenum
paratur à Nerone,
 247, ejus mors, *ibid.*
sepultura, 249

Brixellum, 410, 413
Bructeri, 34, 39, & seq.
 269, 500, 540
Burii pop. 555
Burrhus Afranius rector
Neronis, 242, & seq.
 273, & seq. ejus mors,
 292
Byzantium, 74, 237, &
 seq. 433, 463
 C.
Cæcilius Simplex,
 consul, 422, 474
C. Cæcina Severus, 25,
 34, & seq. 37, 41, &
 seq. 53, & seq.
Cæcina Alienus, 375,
 379, 382, & seq. 400,
 403, 413, 437, & seq.
 457
Calius mons, 157, & seq.
Cæsarea, 431
Cæsia silva, 34
Caledonia, 579, & seq.
Cales provincia. 138
Caligula Germanici filius
 militari vocabulo sic
 appellatus, 44
Calistus Claudii libertus.
 207, 212
Calpurnius Asprenas, 399
Calpurnius Galerianus
C. Pisonis filius, 490,
 mors, *ibid.*
Calpurnius Piso, 65, &
 seq. 136, & seqq.
Calpurnius Repentinus,
 centurio, 375, ejus
 mors, 376
Calvisius Sabinus lega-
tus, 372
Cama lodunum, colonia,
 284, & seq.
Camera

I N D E X.

<i>Camera, naves Ponticae,</i>	<i>lum,</i>	86
464, & seq.	<i>Celsus Marius. Vide Ma-</i>	
<i>Campania, 116, 153, 157,</i>	<i>rius Celsus.</i>	
470	<i>Cenchrius Annis,</i>	117
<i>Campania ora vastata,</i>	<i>Centuriones verberibus</i>	
339	<i>multantur à militibus,</i>	25
<i>Candidati prature duo,</i>	<i>Census Neronis libertus,</i>	420
<i>decim, 18, & seq.</i>		
<i>Caninefates, 161, & seq.</i>	<i>Cerialis Petilius. Vide</i>	
492, 495, & seq. 515,	<i>Petilius Cerialis.</i>	
529	<i>Cerius Severus tribunus,</i>	365
<i>Capito Fontejus. Vide</i>		
<i>Fontejus Capito.</i>	<i>Cesellius Bassus Pænus,</i>	335, ejus mors, 336
<i>Capitolii conflagratio, 35,</i>	<i>Cestius Gallus Syriae lega-</i>	507
476	<i>tus,</i>	507
<i>Capitolii restitutio, 413</i>	<i>Cestius Severus,</i>	161
<i>Cappadoces, 76</i>	<i>Cethegus Labeo legatus,</i>	177, & seq.
<i>Cappadocia, 398</i>		268, 560, & seq.
<i>Capreae insula, 157. &</i>	<i>Chaldaee artis peritus Ti-</i>	
seq.	<i>berius,</i>	192
<i>Capua, 469</i>	<i>Chamari,</i>	560
<i>Caracates pop. 523</i>		
<i>Caracallaus rex Britan-</i>	<i>Charicles medicus,</i>	560
<i>nie, 224, 462, & seq.</i>	<i>Chasuari pop.</i>	36, & seq. 52,
<i>Cariovalda, Bataavorum</i>		& seq. 68, 222, 268,
<i>dux, 55</i>		560
<i>Carmelus mons, 430</i>	<i>Cherusci, 37, & seq. 57,</i>	
<i>Carſula, 470</i>	68, 70, 200, & seq.	
<i>Carthiſmandua, Brigan-</i>	222, 561, & seq.	
<i>tum regina, 225, 462</i>	<i>Christus,</i>	319
<i>Caspiarum clauſtra, 353</i>	<i>Christiani, 319, & seq.</i>	
<i>Caspia via, 183</i>	<i>Ciceronis carmina, 608</i>	
<i>Cassius Chærea, 26</i>	<i>Ciceronis libri, 614</i>	
<i>Cassius Severus exsul,</i>	<i>Cilices, 69, 85</i>	
136, & seq.	<i>Cilices Agrestes Clite di-</i>	
<i>Castorum locus, 406</i>	<i>Eli, 235</i>	
<i>Castum nemus, 563</i>	<i>Cimbri, 525, 561</i>	
<i>Catmalda nobilis juvenis,</i>	<i>Cingonius Varro, 290</i>	
78	<i>Cinithii, 74</i>	
<i>Catulli Carmina, 142</i>	<i>Circenses ludi, 198</i>	
<i>Catumerus Chattorum</i>		
<i>princeps, 200</i>		
<i>Calenderis Ciliciae caſtel-</i>		

I N D E X.

<i>Civills Claudius.</i> Vide	<i>Claudius Severus,</i> 382
<i>Claudius Civilis.</i>	<i>Claudius Timarchus Cre-</i>
<i>Clanis, fl.</i> 48	<i>tensis, reus agitur,</i> 309
<i>Clarii Apollinis oraculum,</i>	<i>Claudius Victor,</i> 502
75	<i>Clemens Iulius centurio,</i>
<i>Classicus praefectus ale</i>	23
<i>Treverorum,</i> 401, 514.	<i>Clemens Postumi Agrippae</i>
& seq. 519, 528. &	<i>severus,</i> 67, & seq.
seq. 542	<i>Clitarum natio,</i> 187
<i>Clavarium donativi no-</i>	<i>Clodius Macer.</i> 353, 439
<i>men,</i> 465	<i>Clusius Rufus,</i> 385, 421,
<i>Claudia M. Silani filia, C.</i>	424, & seq.
<i>Cesaris uxor,</i> 176	<i>Coccejus Nerva,</i> 154, ab-
<i>Claudia Pulchra, sobrina</i>	<i>stinentia moritur,</i> 179,
<i>Agrippina,</i> 151, 157	& seq.
<i>Claudius Apollinaris,</i>	<i>Cottianae alpes,</i> 522
468	<i>Codicilli Sejani,</i> 144
<i>Claudius Tiberius Caesar,</i>	<i>Codicilli Pisonis,</i> 96
194, 199, 212. <i>Claudio</i>	<i>Caelaeta pop.</i> 107
<i>nubit Agrippina Iulia,</i>	<i>Caelius orator.</i> 107
<i>mortua Messalina,</i> 213.	<i>Cogidunus rex,</i> 574
<i>Claudii sevitia,</i> 236.	<i>Cohibus fl.</i> 464
<i>Claudius tumultus,</i>	<i>Coi,</i> 133, 237
239. <i>Claudio venenum</i>	<i>Colonia Agrippina. Vide</i>
<i>paratur dolo Agrip-</i>	<i>Agrippina Colonia.</i>
<i>pine, ibid. moritur,</i>	<i>Comageni.</i> 69, 76
<i>ibid. ejus funus,</i> 240	<i>Cometes sidus,</i> 280, 320
<i>Claudius Civilis Batavo-</i>	<i>Comitia consularia,</i> 49
<i>rum princeps,</i> 491, &	<i>Comitia à campo transla-</i>
seq. 514, & seq. 541,	<i>ta ad patres,</i> 359
& seq.	<i>Comitia Magistratum</i>
<i>Claudius Cossus legatus,</i>	<i>habenda in quinquen-</i>
383	<i>nium,</i> 65
<i>Claudius Drusus. V. Dru-</i>	<i>Conjuratio in Neronem,</i>
<i>sus.</i>	322, & seqq. <i>ejusdem</i>
<i>Claudius Faventinus</i>	<i>conjuratiōis proditio è</i>
<i>centurio,</i> 468	<i>domo Secevini,</i> 324, &
<i>Claudius Iulianus. ibid.</i>	<i>seq. conjuratorum sup-</i>
<i>Claudius Labeo Praefe-</i>	<i>plicia,</i> 326, & seq.
<i>ctus ale Batavorum,</i>	<i>Consulium discordia,</i> 167
495, 515	<i>Cora Etruriae promonto-</i>
<i>Claudius Sagitta,</i> 511	<i>rium</i> 67
<i>Claudius Sanctus,</i> 519	<i>Corbulo Domitius,</i> 104, &
	seq.

I N D E X.

seq. 201, & seq. 244, &
 seq. 260, & seq. 281, &
 seq. 301, & seq. 311, &
 seq. 444
Coreyra insula, 90
Cornelius Dolabella, 111,
 120, ejus mors, 423, &
 seq.
Cornelius Fuscus, 434,
 443, 461
Cornelius Laco, 353, 356,
 & seq. 366, 369, ejus
 mors, 372
Cornelius Martialis, 475,
 & seq.
Cornelius Sylla, 252, 264,
 ejus mors, 296
Cornelius Tacitus de suis
Annalibus, 140
Cornelius Tacitus sacer-
dos Quindecimviralis,
 & prator sub Domitia-
 no, 198
Corfica, 402, & seq.
Coita Messallinus, 135,
 164, 169
Cottia alpes, 392
Cotys rex Thracum, 80, &
 seq. occiditur, 80
Cotys rex minoris Ar-
menie, 197
Cremona, 405, & seq.
 426, & seq. 440, 449,
 & seqq. oppugnatur
 454. *Cremona exci-*
dium, &c. 456, & seq.
Crementius Cordus, 141,
 ejus mors, 142, ejus
 libri, ibid.
Crescens Neronis liber-
tus, 386
Creticus Syllanus rector
Syria, 52, 69

Crispinus Centurio, 378
Crupellarii, 109
Cruptoricis villa, 161
Cugerni, 542, & seq.
Cincia lex, 196
Curtius Montanus, 346,
 501, 506, & seq.
Curtius Rufus, 203
Curtius lacus, 369, 420
Cusus fl. 79
Cyclopes, 117

D.

D Acorum gens, 351,
 463
Daba pop. 51
Dalmatae, 447, 465
Danubius fl. 463, 546
Decimus Pacarius. Vide
Pacarius.
Decumana porta, 42
Demetrius Cynicus, 349
Diana Limenetidis tem-
plum, 146
Diana Persica, 117
Dicendi forme & genera
mutantur cum tempori-
bus, 604
Didius Avitus, 227, 267,
 & seq. 283
Dillius Vocula. Vide Vo-
cula.
Dinis Thracum dux, 150
Divodurum, Mediomatri-
cum oppidum, 380
Domitia Neronis amita,
 238
Domitianus, Vespasiani
filius, 470, 478, & seq.
Cæsar consalutatus à
militibus, 484, ejus
supra, adulteria, & in-
domita libidines, 485,
 522, & seq. imperii
 R r 4 munia

I N D E X.

munia omittit, 533
Cx. Domitius, 162, 167
C. Domitius, Gn. Domitii Enobarbi & Iulie Agrippinae filius, 199, ei despondetur Octavia Claudii filia, 215, & seq. adoptatur à Claudio, 221
Domitius Afer, 151, 157
Domitius Balbus, 288
Domitius Celer, 84
Domitius Corbulo. Vide Corbulo.
Domitius Sabinus, 365
Donatius Valens, 377, ejus mors, 378
Druidæ, 284, 514
Drusilla Germanico genita, 174
Drusus Claudius privignus Augusti, Germanici pater, 11, 26, 68, 91
Drusus Germanici frater, 18, 22, & seq. 47, 70, & seq. 92, & seq. 98, & seq. 126. Druso venenum parat Sejanus, 129, & seq. Drusi mors, ibid. funus 130
Drusus Germanici filius, 127, 134. ejus mors, 178
Drusus Germanici filius falsus, 166
Dulgebini pop. 560

E.

E Ducatio prava, 613, & seq.
Edui, senatorum in urbe jus adepti, 205
Eleazarus, Iudeorum dux, 530

Eloquentiæ utilitas, 587, & seq.
Emeritenses, 387
Ennia Macronis uxor, 190
Epheſii, 117
Epicharis, 322, & seq. ejus mors, 326
Eporedia, 383
Epponina uxor Iulii Sabinii, 521
Eprius Marcellus. Vide Marcellus Eprius.
Equeſtris Fortune ades apud Antium. 121
Erato regina Armeniorum, 52
Euphrates flu. 186
Eudæmus medicus Livie, 127, 131
Eudæſes pop. 560
Exates. 217

F.

F Abius Maximus, 12 ejus mors, ibid.
Fabius Priscus, 529
Fabius Valens, 353, & seq. 375, & seq. 406, 420, & seqq. 425, & seq. 437, & seq. 460, & seq. capitur, 462, interficitur, 471, ejus vita & mores, ibid. & seq.
Fabricius Veiento, 292
Fanum fortune, 465
Faſti adulatione temporum ſadati, 506
Fatone an ſorte volvantur res mortaliũ, 177
Felix Iudææ præfeſtus, 234, 538, & ſeq.
Femina ob lacrymas damnata,

I N D E X

mnatæ, 172
Feminarum libido coercita, 88
Feminarum pænæ quæ servis conjunguntur, 233
Feminarum vitia, 104
Fenius Rufus, 251, 293, & seq. 322, & seq.
Fenni pop. 564
Filius patrem interficit, 454, & seq.
Flaccus Hordeonius, 354, 276, & seq. 431, 439, & seqq. 495, & seqq. interficitur, 505
Flamen Dialis, 116, 133, & seq.
Flavianus. Vide Titus Ampius Flavianus.
Flavius Arminii frater, 54, 200
Flavius Sabinus. Vide Sabinus.
Flavius Vespasianus. Vide Vespasianus.
Flevum castellum, 161
Fœnebre malum, 175
Fontejus Agrippa, 63, 463
Fontejus Capito, 143, & seq. 354, 375, 49, & seq.
Forum Iulii, 462
Foro Iulignis colonia, 401, 462
Fosi pop. 561
Frisii, 160, 102, & seq. 267, & seqq. 492, & seq. 560
Fucinus lacus, 235
Fussus consul, 162
Fuleinius Trio celebris accusator, 62, & seq. 93, 186, & seq.

Furius Camillus, 74, & seq.
Fundani lacus, 474
Funera Germanorum, 557
Furnius, 151
 G.
Gallia, 399
Galba, 35, & seq. occiditur, 369, ejus vita, mores, &c. 371, & seq.
Galbani, 374
Galeria, uxor Kirellii, 424
Galerius Trachalus, 394, 422
Galgacus dux, 382
Galilei, 234
Galli, 547, & seq.
Galli Rhenum accolentes Galbani adversi, 374
Galli rebellionem captant. 108, & seq.
Galli in Germaniam transgressi, 557
Gallia comata, 204
Galli Lugdunensis, 422
Gallia Narbonensis 220, 392
Gabria Crispinilla, magistra libidinum Neronis, 384
Gambrii, 547
Gannascus Chaucorum dux Caninesas natione, Germaniam inferiorem incurSAT, & Gallorum oram vastat, 201, ejus mors, 202
Garammantæ, 136
Gelduba, loci nomen, 501, 504, & seq.
Germani milites, 360,
 R r 5 &

INDEX.

& seq. 411, 439, leti bello, 493, fluminibus sueti, 540, custodes imperatoris, 22, Germanorum armatura, 56, Germanorum patrius mos in bello, 548, & seqq. Germanorum obnoxia morbis corpora, 437	Hammonis oraculum, 535
Germania situs, mores & populi, 546, & seq. usque ad finem libelli.	Harpagicum collegium, 200
Germania inferioris legiones, 354, 376	Q. Haterius, 17, ejus mors, 155
Germaniae superioris legiones, 356, 375	Haterius Agrippa, 73, 112, & seq.
Germanie turbatio, 463	Helius Gracilis Belgicae legatus, 267
Germanicus Caesar Claudii Drusi filius, 11, & seq. 26, & seq. 32, & seq. 69, & seqq. 74, & seqq. moritur, 82, ejus funus, ibid. honores illi post mortem decreti, 87	Hellusii pop. 566
Gessius Florus procurator Iudae, 538	Helvetii Gallica gens, 382, 557
Gindes flu. 198	Helvidius Priscus, 232, 513
Glesum, 563	Hercules apud Aegyptios celebris, 78
Gotarzes Parthorum rex, 197, 216, & seq. moritur, 217	Herculis columna, 558
Gothini pop. 563	Herculi oraculum, 217
Gothones pop. 564	Herculi sacra silva, 55
Gracchus praetor, 175	Hercynia silva, 55, 557
Graja alpes, 425	Herennius Gallus, 499, 532, ejus mors, 524
Graninus Marcellus, 46	Hermionones, 547
Grinnes, 543	Hermunduri, 223, 269, 564
Gugerni, 499	Herodes rex Iudae, 538
H.	Hertum, id est, terram matrem columi Germani, 562
HAdria, 461	Hiberi, 183, & seq.
Hamus mons, 107	Hierosolyma, 534, 537, & seq.
	Hispalicenses, 387
	Histriones, 132
	Hordeonius Flaccus. Vide Flaccus Hordeonius.
	Hortalius nobilis juven. 66, 67
	Hosilia vicus Veronensium, 445, 460
	Hyberi, 229, & seq.
	Hyrcani, 282
	I.
	Icelus Galba libertus.

INDEX.

<i>Martialis vocitatus,</i>	<i>Iulius Auspex,</i>	522
356, 366	<i>Iulius Briganticus,</i>	405,
<i>Reeni pop.</i>		523
223, 224	<i>Iulius Burdo,</i>	378
<i>Idistavifus campus,</i>	<i>Iulius Calenus,</i>	458
57	<i>Iulius carus,</i>	370
<i>Igues terra editi,</i>	<i>Iulius Celsus,</i>	174
269	<i>Iulius Civilis,</i>	378
<i>Illyricum,</i>	<i>Iulius Classicus. Vide</i>	
70	<i>Classicus.</i>	
<i>Illyricus exercitus,</i>	<i>Iulius Cordus,</i>	386
435,	<i>Iulius Florus Trevir,</i>	108,
& seq.	<i>ejus mors,</i>	109
<i>Ingævones pop.</i>	<i>Iulius Frontinus,</i>	505,
547	& seq.	
<i>Inguionerus Arminii pa-</i>	<i>Iulius Fronto,</i>	360, 407
<i>trius,</i>	<i>Iulius Gratus.</i>	ibid.
43, 70, & seq.	<i>Iulius Mansuetus à filio</i>	
<i>Interamna,</i>	<i>occisus,</i>	454
471, & seq.	<i>Iulius Martialis,</i>	363,
<i>Ioannes Bargiora, dux</i>		389
<i>Iudeorum,</i>	<i>Iulius Maximus,</i>	502
539	<i>Iulius Paullus,</i>	491
<i>Iordanis flu.</i>	<i>Iulius pelignus, procura-</i>	
536	<i>tor Cappadociae,</i>	232
<i>Ischi,</i>	<i>Iulius Placidus,</i>	483
258	<i>Iulius Postumus,</i>	131
<i>Isis,</i>	<i>Iulius Priscus,</i>	437, 467,
534, 550	<i>ejus mors,</i>	490
<i>Istævones pop.</i>	<i>Iulius Sabinus,</i>	514, ejus
547	<i>mors,</i>	ibid.
<i>Italus Cheruscorum dux,</i>	<i>Iulius Sacrovir Aduus,</i>	
200	108, & seq. ejus mors,	110
<i>Iuba Maurorum rex,</i>	<i>Iulius Secundus,</i>	593
128	<i>Iulius Tutor, Trevir,</i>	514,
<i>Iubilius Hermundurorum</i>	517, & seq. 523, &	
<i>rex,</i>	seq. 543	
222	<i>Iulius Vindex,</i>	333, &
<i>Indei,</i>	seq. 374	
234, 534	<i>Iunia Silana,</i>	199
<i>Iulia Agrippina. Vide</i>	<i>Iunius Blasus legatus</i>	
<i>Agrippina.</i>	<i>legionum Pannonicæ,</i>	18,
<i>Iulia Augusta Tiberii</i>		
<i>mater moritur,</i>		
162,		
<i>ejus ætas, genus, vita,</i>		
&c, ibid.		
<i>Iulia Augusti filia,</i>		
35,		
<i>ejus mors,</i>		
ibid.		
<i>Iulia Augusti neptis,</i>		
160,		
<i>ejus mors,</i>		
ibid.		
<i>Iulia Drusi filia,</i>		
103, 180		
<i>Iuliores,</i>		
217		
<i>Iulius Agrestis,</i>		
467,		
& seq.		
<i>Iulius Agricola,</i>		
560, &		
seq. usque ad finem		
libri.		
<i>Iulius Alpinus,</i>		
382		
<i>Iulius Atticus,</i>		
367		

I N D E X.

& seq. proconsul Afri- cæ, 106, 116, & seq.	Licinius Proculus, 371, 381, & seq. 415, 422
122	Legii pop. 223, 564
Iunius Blasus, Lugdu- nensis Gallia rector, 378, 422, ejus mors, 459, ejus genus & mo- res, 460	Ligures, 401
Iunius Gallio, 198, 334	Lingones, 376, & seqq. 522, & seq.
Iunius Mauricus, 506	Linus Thebanus, 200
Iunius Rusticus, 164	Litterarum novæ formæ, 199
Iunius Silanus proconsul Asiæ, 158, & seq.	Livia Augusta, 12, & seq. 26
Juris, & legum principia, 101, & seq.	Livia Drusi uxor, soror Germanici, 70, 87, 127
Juvenales ludi, 277, 314	adultera Sejani, 130, 144
L.	Livinejus Regulus, 278
Laco. Vide Cornelius Laco.	Locusta benefica mulier, 239, 248
Langobardi, 71, & seq.	Lollia Paullina, 212, 220
562	M. Lollius, 111
Laodicea urbs, 282	Londinium, 285
Latinus Latianus, 158, & seq. 169	Lucejus Albinus, 411, ejus mors, ibid
Latinus Pandus præpæ- tor Mæsiæ, 80, & seq.	Lucilius Bassus, 441, 448, & seq. 460: 486, & seq.
Legum principia & va- rietates, 101, & seq.	Lucilius centurio, Cedo alteram, dictus, 24
Lemovii pop. 562	Luco municipium Vocon- tiorum, 381
Lentulus Getulicus, 182	Lugdunum, 376, 533
Lepida mater Messalinæ, 211, 238	Lugdunensis colonia, 375
M. Lepidus, 17, 135, & seq. ejus mors, 180	Lugdunenses & Vien- nenses discordes, 381
Leptitani 512	Luna languescens clavo cælo, 24
Leucorum civitas, 380	Lupia flu. 39, 544
Libanus mons, 536	Lusitani, 383
Liber pater, 536	Lustrale certamen, 336
Libertatis atrium, 365	Lutorius Priscus, 111, ejus mors, 112
Libo Drusus, 62, ejus mors, 63, & seq.	Lyris amnis, 235
Licinius Mucianus. Vi- de Mucianus.	Lygdas

INDEX.

<i>Lygdus spado</i> , 129. & seq.	<i>Maroboduus Marcomano</i> <i>rum rex</i> , 70, & seq. 78
M.	<i>Marsaci</i> , 515
M <i>acer Martius</i> , 405, 411	<i>Marsi</i> , 34, & seq. 61, 547
<i>Macro libertus Tiberii</i> , 186, & seq.	<i>Masgni</i> . 563
<i>Magi</i> , 62.	<i>Martianus Icelus</i> . Vide <i>Icelus</i> .
<i>Magius Caelianus</i> , 107	<i>Martius Macer</i> . Vide <i>Macer</i> .
<i>Maguntiacum</i> , 492, 504, & seq. 519	<i>Marus flu.</i> 79
<i>Majestatis lex</i> , 45	<i>Mathematici</i> , 64, 361, 423
<i>Malorix Frisorum prin.</i> 267	<i>Mattiaci</i> , 505, 558,
<i>Malovendus Marsorum</i> <i>dux</i> , 61	<i>Mattiacus ager</i> , 202
<i>Mamercus Scaurus</i> , 17, 181, <i>ejus mors</i> , <i>ibid.</i>	<i>Mattium Chattorum cap.</i> 37
<i>Manlius Patricius</i> , 509	<i>Mauri</i> , 73, 421
<i>Manlius Valens</i> , 380	<i>Mauretania due</i> , 355 421
<i>Mannus Tuisfonis filius</i> , 545	<i>Mediolanum</i> , 383
<i>Marcellus sororis Augusti</i> <i>filius</i> , 10, 357,	<i>Mediomatrici</i> , 524
<i>Marcellus Eprius</i> , 419 & seq. 256, 508, & seq.	<i>Meherdates filius Phra-</i> <i>batis</i> , 215, 217, <i>vi-</i> <i>ctus</i> , <i>ibid.</i>
<i>Marcoaurum vicus</i> , 500	<i>Mella eques Romanus</i> , 341
<i>Marcomani</i> , 71, 78, 613	<i>Memmius Regulus</i> , 291
<i>Mardi pop.</i> 281	<i>Memnonis saxea effigies</i> , 78
<i>Margarita subfusca & li-</i> <i>ventia gignit Oceanus</i> , 571	<i>Memphis</i> , 532
<i>Marcus Bojulus, deus Gal-</i> <i>liarum</i> , 422, <i>feris ob-</i> <i>jectus</i> , <i>sed non lania-</i> <i>tus occiditur</i> , <i>ibid.</i>	<i>Menapii</i> , 500
<i>Marius Celsus</i> , 357, 365, & seqq. 383, 406, & seq. 412, 421, & seq.	<i>Mennius Rufinus castor-</i> <i>rum praefectus</i> , 448
<i>Marius Maturus</i> , 400, 461	<i>Mephitis templum</i> , 458
	<i>Mesopotamia</i> , 186
	<i>Messalla Valerius</i> , 14
	<i>Messallina uxor Claudii</i> , 194, & seq. <i>ejus adul-</i> <i>ter C. Silius</i> , 191, <i>nu-</i> <i>bit C. Silio</i> , 206, <i>ac-</i> <i>cusatur apud Clau-</i> <i>dium</i> ,

INDEX.

- dium, *ibid.* ejus mors, 386, 400
 211
Messallinus Cotta. Vide
Cotta Messallinus.
Mevius Pudens, 362
Milichus, 325, & seq.
 332
Milvius pons, 264, 392
Minucius Iustus, 445
Miracula, 113, 530
Misenensis classis, 399
 468
Mirbridates Armenia
rex, 197, 118, & seq.
occiditur, 231, & seq.
Mastia, 387, 410
Masiacæ legiones, 410,
 443
Mona insula, 283, 576
Monobaxus, 301
Montanus Alpinus. Vide
Alpinus Montanus.
Morini, 500
Mosa flu. 53, 500
Mosella flu. 266, & seq.
 528
Moses, 535
Mucianus, 355, 397, 428,
 & seq. 445, 466, 472,
 & seq. 487, 505, 522,
 527
Mumius Lupercus, 494,
 & seq. *interfectus,* 518
Munatius Plancus, 29
Musonius Rufus, 481,
 489, 506
Musulani, 73
 N.
N *Abalia, sive Vabalis*
flu. 543
Nabarvali, 564
Nar flu. 48, 93
Narbonensis provincia,
Narisci pop. 503
Narcissus Claudii liber-
tus, 207, 212, 238,
ad mortem adigitur,
 242
Narnia, 471, 480, &
 seqq.
Nauportum, 20
Neapolis, 314
Nemetes pop. 222, 558
Nero filius Germanici, 69,
 102, 154
Nero Filius Cn. Domitii
Enobarbi & Iulie
Agrippinae, 228, *Octa-*
viam Claudii filiam in
matrimonium accipit,
 236, *Imperator consa-*
lutaratus, 240, *lupana-*
ria pererrat, &c. 252,
matrem interficit, 274,
exturbat Octaviam &
Pop.æ conjungitur,
 297, *denubit Pythago-*
rae, 316
Nero falsus, 313, *inter-*
fectus, 314
Nervii, 493, 502, 529,
 558
Ninus urbs, 217
Nola urbs, 12, & seq.
Nonius Asidianus, 507
Nonius Receptus, 375, *e-*
jus mors, *ibid.*
Norici, 383, 527
Noricum, 383
Novaria, *ibid.*
Novesium, 499, & seq.
 516, 521, & seq. 543
Nuithones pop. 562
Numisius Rufus, 496, *ejus*
mors, 524
 Numi-

I N D E X.

Numisius Lupus, 446

Nymphidius, 333

Nymphidius Sabinus oppressus, 352

O.

Occia Vestalis, 88

Oecboris rex, 535

Oceanus tumescit maxime

impulsu Aquil. simul

sidere æquinoctii, 44,

violentior cetero mari,

60

Octavius Claudii filia Bri-

tau. soror, 213, spon-

detur Domitio, *ibid.*

& seq.

Octavius Aug. pater, 14

Octavius Fronto, 64

Octavius Sagitta, 262

Odruse pop. 107

Olenius, 160, & seq.

Onomastus, 362, & seq.

Ophensis populus, 512

Opitergium, 444

Oppia leges, 104, & seq.

M. Opsius, 160

Oratio Agrippinensium,

520

Oratio Carastaci, 225

Oratio C. Cassii, 289

Oratio Cerialis, 522, 523

Oratio Civilis, 501, 542,

545

Oratio Claudii, 542

Oratio Curtii Montani,

507

Oratio Galbae, 357, & seq.

Oratio Galgaci, 581,

& seq.

Oratio Germanici, 30

Oratio Hortali, 66

Oratio Iulii Agricola,

583, & seq.

Oratio Iulia Agrippinae,

251

Oratio M. Lepidi, 110,

& seq.

Oratio Mucian. 428, &

seq.

Oratio Neronis, 294, &

seq.

Oratio Orthon. 367, 389,

& seq. 416

Oratio Peti Thrasca, 309

Oratio Pisonis, 364

Oratio Segeſtis, 37, 38

Oratio Seneca, 293,

& seq.

Oratio Tenctherorum lega-

ti, 519

Oratio Tiberii, 94, 144

Oratio Vitellii, 214

Oratio Vologesi, 301,

& seq.

Oratio pulchrae quæ, 608

Orationis forma ac species

mutanda cum conditio-

ne temporum ac diver-

sitate aurium, 605,

606, & seq.

Orator qualis esse debeat,

608

Oratorum dignitas, 620

Oratorum vitia, 611

Orcades insule, 572

Ordovices, 224, 576

Orientis regna mota, 51

Ornospades dux, 186

Orodes filius Artabani re-

gis, 183

Orphidius Benignus in-

terfiscitur, 415, *ejus*

corpus crematur, 416

Osi pop. 558, 563

Ostorius, proprator Bri-

tan-

I N D E X.

- tannie*, 223, & seq.
eius mors, 226
Ostorius Scapula, 291,
 340, *eius mors* 341
Osyris, 532,
Orho, 356, & seq.
 361, & seq. *imperator*
consalutatus, 363, *eius*
false virtutes, 383,
luxu, scvritia, audacia
exitiosus Reipubl. 409,
eius mors, 418, *sepul-*
chrum, *ibid.* *eius etas,*
genus, mores, &c. *ibid.*
Oxiones pop. 566
 P.
Pacarius Decimus, 402,
eius mors *ibid.*
Pacorus rex Parthorum,
 537
Pacorus, Vol. frater, 306
Paullus Africanus, 507
Paullus Primpili centu-
rio, 257, 305
Padus fl. 383, 403, 410,
 415, 465
Patus Cosennius, 303,
 & seq. 311
Patus Thrasea, 265, 345,
 & seq. 487, & seq.
Pallas Claudii libertus,
 212, & seqq. 221, &
 seq. 239, 242, *eius*
mors, 299
Palma, 536
Pamphilia, 399
Panda flu. 218
Pandateria insula, 35
Pannonii, 305, 447
Pannonica legiones, 18,
 400, 449
Paphia Veneris templum
 396
Papyrius centurio, 511,
 & seq.
Papia Poppæa lex, 101
Paris histrio, 251, 257
Parthi, 183, & seq. 198,
 & seqq. 215, & seq.
 230, 246, & seq. 256,
 282, 311
Patarium, 444
Paullinus Suetonius. Vi-
de Suetonius Paulli-
nus.
Pecunie; nervi civilis
belli, 433
Pedanens Secundus a
servo interfectus, 289
Penina alpes, 379, 392
Percennius, 19, *eius*
mors, 24
Petilius Cerialis, 470,
 480, 522, & seq. 540,
 & seq. 543
Petronia uxor Vitellii,
 423
Petronius Turpilianus,
 259, *eius mors*, 353
Petronius procurator,
 383,
C. Petronius, 342, *eius*
vita & mores, 343,
 & seq.
Pencini, 566
Pharasmañes, Hybernie
rex Mithridatis frater,
 197, & seq. 229, &
 seq.
Philippopolis, 107
Phoenix avis, 180
Phrabates rex, 51
Phrabates, Phrabatis fi-
lius, 183, *eius mors.*
ibid.
Phryx, 184
 Pi-

I N D E X.

Picenus ager,	461	Claudius.	228
Pireneum,	361	Pompeja Paulina Seneca	
Cn. Piso, Pisonis Filius,		uxor,	328
Syria praefectus 69, 76,		Pompejus Longinus.	365,
& seq. accusatur, Ger-		Pompejus Propinquus,	
manicum devotionibus		procurator Belgica,	356
& veneno peremisse. 93		378, interfectus. ibid.	
& seq. Pisonis mors,		Pompeji theatrum igne	
96, ejus codicilli, 97,		fortuito haustum, 122	
ejus filii, 98		Pomponia Gracina,	250
Piso Proconsul Africae		Pomponius Flaccus,	81,
praefectus, 505, interfi-		ejus mors,	180
citur. 510, & seq.		Pontius Pilatus,	319
L. Piso Hispaniae citer.		Pontus,	398
prator, 147, ejus mors,		Poppea Sabina scortum.	
148		263, 270, 356, 361, con-	
L. Piso Pontifex fato obit.		jungitur Neroni ex-	
172		turbata Octavia 297,	
Piso Licinianus, 357, ejus		ejus mors,	337
genus & mores, ibid.		Poppeus Sabinus,	49,
adoptatur à Galba,		148, ejus mors, 187,	
359, trucidatur, 370,		ejus origo & vita, ibid.	
Placentia, 403, oppugna-		& seq.	
tur à Caesina, 404, &		Poppeus Silvanus,	465
seq.		510	
Plancina uxor Cn. Piso-		Poppeus Vopiscus,	386
nis, 70, 76, 96. ejus mors		Porcius Septimius,	444
179		Portus Herculis Monaci.	
Plautius Silvanus,	136	461	
Plautus Aelianus pon-		Pratores ararii.	489
tif.	513	Prasutagus Icenorū rex.	
Plautus Rubellius,	280,	284	
338, ejus mors,	339,	Primus Antonius. Vid.	
Plinius Germanicorum		Antonius Primus.	
bellorum scriptor, 43,		Priscus Helvidius. Vid.	
455		Helvidius Priscus.	
Plotius Firmus, 371, 389,		Priscus Iulius. Vide Ju-	
416		lius.	
Plotius Grapheus, 466, 505		Proculus Licinius. Vide	
Poëtica laus,	600	Licinius Proculus.	
Poëticus decor ab Orato-		Prodigia,	261, 391, 464
re exigitur	606	Proserpina.	456
Pomerium urbis auxit		Pseudophilippus rex Ma-	
		SS sedo-	

INDEX.

<i>cedonum.</i>	238	<i>Roma oppugnatur & ca-</i>	
<i>Ptolemeus Matthem.</i>	361	<i>pitur, 483, & seq.</i>	
<i>Ptolemeus rex, 138,</i>	531	<i>Rome incendium,</i>	156,
<i>Publicani,</i>	166		189
<i>Publicus Celci. 506,</i>	489	<i>Rome incendium sub Ne-</i>	
<i>Puteoli vetus oppidum in</i>		<i>rone,</i>	316
<i>Italia,</i>	283	<i>Romanus Hispo.</i>	46
<i>Puteolani,</i>	469, 265	<i>Romulus Marcellus,</i>	377
<i>Pyramides,</i>	78	<i>occisus,</i>	378
<i>Pyramus fl.</i>	81	<i>Roscii Caelius.</i>	ibid.
<i>Pythagoræ Nero nubit,</i>		<i>Rubellius Plautus. Vide</i>	
	316	<i>Plautus.</i>	
<i>Pythius Apollo.</i>	531	<i>Rufus Crispinus,</i>	228,
<i>Q.</i>		<i>263. ejus mors,</i>	333,
<i>Q Vadi.</i>	563		341
<i>Quæstores</i>	254	<i>Rufus Helvius,</i>	99
<i>Querquetulanus mons.</i>		<i>Rugii pop.</i>	564
	157	<i>Ruminalis arbor.</i>	269
<i>Quintilius Varus,</i>	157,	<i>S.</i>	
<i>37, ejus mors,</i>	159	<i>Sabinus Flavius,</i>	474
<i>Quinctus Atticus,</i>	477	<i>& seq. 474, & seqq.</i>	
<i>Quinquennale ludicrum,</i>		<i>ejus mors.</i>	478
	279	<i>Sabinus Titius. Vide Ti-</i>	
<i>R.</i>		<i>tius Sabinus.</i>	
<i>R Apax legio, 414,</i>	450	<i>Sabrina flu.</i>	223,
<i>Ravenna,</i>	440	<i>Salejus Bassus.</i>	591
<i>Remi,</i>	522	<i>Sallustius Crispus, 13,</i>	68
<i>Reudigni pop.</i>	562	<i>ejus mors,</i>	103, 462
<i>Rhacotis,</i>	534	<i>Sallustiani horti.</i>	482
<i>Rhadamistus, Pharasma-</i>		<i>Salonina uxor Cæcin.</i>	404
<i>nis filius, 229, & seqq.</i>		<i>Salvius Coccejanus.</i>	417
	243, 258	<i>Salvius Titianus. Vide</i>	
<i>Rhenus fl. 53, 266,</i>	268,	<i>Titianus.</i>	
<i>491, & seq. 496,</i>	540	<i>Samaritæ,</i>	234
<i>Rhescuporis Thraciæ rex.</i>		<i>Samii,</i>	132
<i>79, interficitur, ibid.</i>		<i>Sardiani,</i>	152
<i>Rheti, 376, & seq. 444</i>		<i>Sardinia,</i>	402
<i>Rhetia,</i>	355, 449	<i>Sariolenus Vocula,</i>	507
<i>Rhetica juga,</i>	376	<i>Sarmatæ, 183, & seq. 387</i>	
<i>Rhodanus flu.</i>	266	<i>Sarmatæ Iazyges,</i>	223
<i>Rhemetalces Thraciæ</i>			444
<i>rex.</i>	81	<i>Saturnus,</i>	535
<i>Rigodulum, 529, & seq.</i>		<i>Saturni dies festi,</i>	480
		<i>Scrit-</i>	

I N D E X.

<i>Scriboniani fratres,</i>	507	<i>Sextilia Vitelliorum ma-</i>	
<i>Scribonianus Camerinus</i>		<i>ter,</i>	124
<i>falsus,</i>	427	<i>Sextilius Felix,</i>	444
<i>Scribonianus Cras.</i>	505	<i>Sext. Papinii repentinus</i>	
<i>Scydrothemus Sinopen-</i>		<i>& informis exitus.</i>	191
<i>sium rex.</i>	531	<i>Sext. Vistilius,</i>	172
<i>Seditio militaris,</i>	383, 407	<i>Sibylla libri,</i>	173, 319
	509	<i>Sido & Italicus Suevo-</i>	
<i>Sedochexorum rex,</i>	464	<i>rum reges</i>	444, 452
<i>Segestes.</i>	36, & seq.	<i>Silanus, 100, & seq.</i>	119
<i>Segimerus Segestis frater.</i>			& seq.
	45	<i>Silia</i>	143
<i>Segimun. Segestis filius,</i>	37	<i>Silius legatus inferioris</i>	
<i>Sejanus. Vide Aelius</i>		<i>Germ. legionis.</i>	25, 53
<i>Sejanus.</i>		<i>& seq.</i>	61, 110, mors
<i>Seleucenses.</i>	188		134
<i>Seleucia.</i>	197, & seq.	<i>Silius consul.</i>	195, adulter
<i>Seleucus mathem.</i>	430	<i>Messallina</i>	199, 206,
<i>Semnones,</i>	70, 205	<i>Tribunali admotus,</i>	
<i>Sempronius Densus,</i>	370	<i>210, ejus mors, ibid.</i>	
<i>Sempronius Gracchus per-</i>		<i>Silures,</i>	224, & seq.
<i>vicax adulter. 35, ejus</i>		<i>Simon Iudaeorum dux,</i>	539
<i>mors,</i>	ibid.	<i>Sinnaces,</i>	186
<i>Senatorum adulatio,</i>	119	<i>Sinope, Ponti urbs,</i>	531
<i>Senatu depelluntur famosi</i>		<i>Sisenna,</i>	398
<i>probris.</i>	205	<i>Sirones p. p.</i>	565
<i>Seneca, Vide Annaus Se-</i>		<i>Smyrnae,</i>	152
<i>neca.</i>		<i>Sobemus rex,</i>	432
<i>Senia lex,</i>	205	<i>Sophonius Tigellinus. Vi-</i>	
<i>Seniensis colonia,</i>	509	<i>de Tigellinus.</i>	
<i>Cn. Sentiis.</i>	84	<i>Soranus, proconsul Asia,</i>	
<i>Sequani,</i>	26, 109, 521		343
<i>Servius Galba. V. Galba.</i>		<i>Sofia Galla Siliti uxor,</i>	
<i>Serapis deus,</i>	530	<i>134, & seq.</i>	
<i>Servi Germanorum,</i>	556	<i>Sosibius Britannici edu-</i>	
<i>Servile bellum motum per</i>		<i>cator,</i>	194
<i>Italiam.</i>	138	<i>Spectaculum gladiatorum,</i>	
<i>Servilia, Servii Sorani</i>			203
<i>filii,</i>	348	<i>Spelunca, nomen villa,</i>	
<i>Servius Maluginensis, fla-</i>			154
<i>men Dialis,</i>	116	<i>Spurina Vestricius,</i>	400,
<i>Sestius Pagonianus,</i>	169	<i>& seq.</i>	412
		<i>Stattius Murcus specula-</i>	
		<i>tor,</i>	

INDEX.

- tor*, 370
Stertinius, 54, & seq.
Stechades, Massiliensium
insula 462
Suardones pop. 562
Subrius Dexter, 365
Subrius Flavius, 330
ejus mors, ibid.
Suedius Clemens. 392,
400, & seq.
Suetonius Paullinus, 392
406, 415, 422, 569
Suevia, 563
Suevi, 32, 70, 351, & seq.
562, & seq.
Sugambri, 61
P. Suilius, *questor Ger-*
manici, 140, *accusatur*
sub Claudio, 194, &
seq. 261. & seq. *in in-*
sulas Baleares pelli-
tur, 262
Suiones, 565
Sulpicius Florus, 370
Sulpicius Quirinius, 111,
& seq.
Sunici, 521
Suovetaurilia, 185, &
seq.
Sylla Corn. Vide *Corne-*
lius Sylla.
Syllani, 383, 402
Syria, 69, 397, 430
& seq.
Syria legiones, 355, 386
429

T.

Tabularum publica-
rum. 224
Tacfarinas Numida, 73
97, 104, 136, & seq.
ejus mors, 127, & seq.
Tacitus. Vide *Corn. Ta-*
citus.
Tanais, flu. 219
Tanfane templum cele-
berrimum Marfis, 34
Tarpeja rupes, 476
Tarracina, 470, 479
Tarracinenses, 486
Tartarus flu. 445
Tannus mons, 37, 222
Tauriana ala, 104
Taurina ala, 378
Taurina colonia, 425
Taurus mons, 187, 304
Tencteri, 268, 559
M. Terentius, *eques*
Rom. 171
Temestina natio. 147
Terræ motus in Asia, 72
Tertius Iulianus, 505
Tentoburgiensis saltus,
39
Thebe veteres, 78
Thracæ, 148, & seq.
Thrasea Patrus, 265, 343
& seq. 487
Thubuscum opidum, 137
Thuscus vicus, 157
Thyle, 572
Tiberis, 48, 392
Tiberius Alexander, 313
355, 430
Tiberius Nero privignus
Augusti. 10, & seq. 30
44, & seq. 52, 59, 66,
& seq. 103, *libellus ac-*
cusatorum insinit ope-
ram, *in securitatem*
compositus, 109, *in*
Campaniam profiscisci-
tur, 153, *abdit se in in-*
sulam Capreas, 157,
ejus libidines & scelera,
167. & seq. *ejus*
mors

I N D E X.

mors, 192, ejus etas, ejus mores &c. ib. & seq.
Ticinum, 403, 407,
Tigellinus Sophonius Neronis corruptor & proditor, 384, ejus inonestus exitus ibid. ejus genus, vita, mores, 293
Tigranes Armenia rex, 52, mors, 187
Tigranes Cappadox, Archelai regis nepos, 282
 300
Tigranocerta, 281, 302
Timotheus antistes carimoniarum, 531
Tingitana provincia, 421
Tiridates, Vologesi frat. 183, 232, 255, 301
Titianus Salvius, frater Othonis, 394, 406, 410, 422
Titius Sabinus eques Roman. 184, 153, ejus mors, ibid.
Titius Ampius Flav. 434, 443, 446
Titus Livius, 141
Titus Vespasianus, 443, 486, 509
Titus Vinus, 365, & seq. 370, ejus cedes, 370, etas genus, vita, &c. 372
Togonius Gallus, 168
Tolbiacum, 529
Transalpinae gentes, 514
Träspadane regionis municipia, 383
Transrhenani, 497, 500
Trapezus, civitas Graeciae, 463
Trafallus, scientiae Chalaeorum magister. 177

Trebellius Maximus, 378
 424, 575
Treborici pop. 556
Trebonius Garucianus, 353
Treveri, 108, 377, 401, 494, 505, 522, 556 & seq.
Triaria, L. Vitelli uxor, 423, 479
Triboci 523
Tribunicia potestas, 116
Trinobantes, 284
Trio Fulcinius. Vide Fulcinius Trio.
Tubantes, 34, 268
Tuiso deus, 547
Tullius Flavianus, 480
Tullius Valentinus, 522, & seq. capitur, 524, occiditur, 532
Tungri, 401, 493, 514, 545
Turonii, 108,
Turullius Cerialis, 405
Tutor. Vide Iulius Tutor.

V.

V Acationes militares remissae. 371
Vada, castrum, 543
Valens. Vide Fabius Valens.
Valentinus Tullius. Vide Tullius Valentinus.
Valerius Asiaticus, 193, 378, 487, ejus mors, 203
Valerius Festus, 439 510
Valerius Paullinus, 461
Valerius Ponticus, 289
Vandalii, 547
Vangio & Sido reges
 S f 3 Sue-

I N D E X.

<i>Suevorum</i> , 223, & seq.	<i>Verritus Frisiorum prin-</i>
<i>Vangiones</i> , 222, 268, 552.	<i>ceps</i> , 267
<i>Vannius</i> , <i>Quadorum rex</i> ,	<i>Verulamium municipium</i> ,
79	285
<i>Vannius Suevorum rex</i> ,	<i>Verulana Gracilia, femi-</i>
222	<i>na insignis</i> , 475
<i>Varini pop.</i> 562	<i>Vespasianus</i> , 355, 374,
<i>Varius Crispinus</i> , 388, ob-	386, 395, & seq. 428,
<i>truncatur</i> , <i>ibid.</i>	& seq. 486, & seq.
<i>Varus Alphenus. Vide</i>	512, 540
<i>Alphenus Varus.</i>	<i>Vestales virgines</i> , 481,
<i>Varus Arrius. Vide Ar-</i>	513
<i>rius Varus.</i>	<i>Vestinus</i> 331, & seqq.
<i>Vascones</i> , 502	<i>ejus mors</i> , <i>ibid.</i>
<i>Vaticani infames loci</i> ,	<i>Vestricius Spurinna. Vi-</i>
437	<i>de Spurinna.</i>
<i>Vatinius</i> , 315, & seq.	<i>Vesuvius mons</i> , 158
<i>Vbi</i> , 28, 222, & seq.	<i>Vetera castra</i> , 496, 504
<i>Vbiorum ara</i> , 28	516, 540,
<i>Vbiorum civitas</i> , 28, 222	<i>Veterani</i> , 283
<i>Vestigalia</i> , 266	<i>Veturius Optio</i> , 362
<i>Vestius Bolanus, Britan-</i>	<i>Vibius Crispus</i> , 399
<i>nia praefectus</i> , 424, 439	<i>Vibulenus Agrippa eques</i>
575	<i>Rom. venenum haurit.</i>
<i>Vedius Aquila</i> , 415, 444	187
<i>Velinus lacus</i> , 48	<i>Vibulenus miles grega-</i>
<i>Velius Gallus</i> , 165	<i>rius</i> 21, <i>ejus mors</i> , 24
<i>Velleda virgo fatidica</i>	<i>Vicentia</i> , 445
<i>nationis Bructera</i> , 518,	<i>Vienna</i> , 425
& seq.	<i>Viennenses</i> , 381, 425
<i>Vellocatus Carthifman-</i>	<i>Vindex Iulius. Vide Iu-</i>
<i>dae adulter</i> 462	<i>lius Vindex.</i>
<i>Venedi</i> , 565	<i>Vindonissa</i> , 518
<i>Venusius Brigantum rex</i> ,	<i>Vinus. Vide Titus Vi-</i>
462, & seq.	<i>ninus.</i>
<i>Ventidius Cumanus Ga-</i>	<i>Vipsania. M. Agrippae</i>
<i>lilae praepositus</i> , 234	<i>filia.</i> 17
<i>Verania, Pisonii uxor</i> ,	<i>Vipsanius Messalla</i> , 446
372	507
<i>Vercelle</i> , 383	<i>Virdius Geminus dux</i> ,
<i>Verginius</i> , 353, & seq.	464
375, 386, 419, 426	<i>Visellius Varro inferioris</i>
<i>Verona</i> , 405, 445, 446,	<i>Germ. legatus</i> , 108
466	<i>Vi-</i>

I N D E X.

<i>Visurgis fl.</i>	44, 55	<i>vacula dux,</i>	498, 499, &
<i>Vitelliani motus initia</i>		<i>seqq.</i>	515, & <i>seqq.</i> <i>ejus</i>
<i>& cause,</i>	371	<i>mors,</i>	517
<i>A. Vitellius,</i>	354, 373,	<i>Vologeses , Parthorum</i>	
<i>375, & seq.</i>	417, & <i>seq.</i>	<i>rex,</i>	229, 252, 245, &
<i>458. & seq. capitur,</i>		<i>seqq.</i>	258, 300, & <i>seq.</i>
<i>483, occiditur,</i>	483, <i>e-</i>	<i>306, & seq.</i>	512
<i>jus genus, vita, mores,</i>		<i>Vonones, Phrabatis filius</i>	
<i>&c. ibid.</i>		<i>Arsacidarum rex,</i>	51,
<i>L. Vitellius, Vitellii pa-</i>		<i>& seq. ejus mors,</i>	81,
<i>ter,</i>	213, 483	<i>& seq.</i>	
<i>L. Vitellius, A. Vitellii</i>		<i>Vrgulania,</i>	65, 136
<i>frater,</i>	459, <i>ib. & seq.</i>	<i>Vsipetes,</i>	34
<i>478, & seq. interfici-</i>		<i>Vspii.</i>	559, 581
<i>tur,</i>	486, <i>ejus mores,</i>	<i>Z.</i>	
<i>ibid.</i>		<i>Z Enobia uxor Rhada-</i>	
<i>P. Vitellius,</i>	165	<i>misti,</i>	233
<i>Embria,</i>	461	<i>Zenon Polemonis regis</i>	
<i>Umbricius haruspex,</i>	366	<i>Pontici filius,</i>	76
<i>Vocetius mons.</i>	382	<i>Zeugma oppidum,</i>	216
<i>Vocontii,</i>	381		

F I N I S.

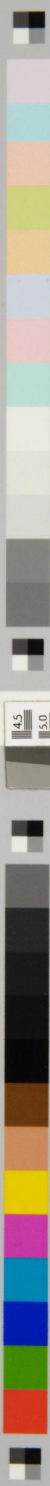
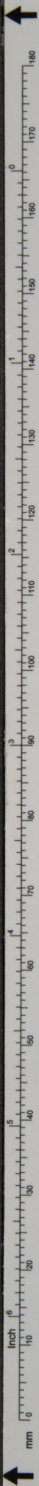

1701

1

2111

C1 B1 A1 C2 B2 A2 B5 A5 20 18 17 16 11
Patch Reference numbers on UTT

Image Engineering Scan Reference Chart TE263 Serial No. 490
the scale towards document

